Clàssics del Federalisme

Francesc Pi i Margall

Les nacionalitats. Escrits i discursos sobre federalisme

Edició i estudi introductori de Ramón Máiz

Generalitat de Catalunya
Departament d'Interior,
Relacions Institucionals i Participació
Institut d'Estudis Autonòmics

Clàssics del Federalisme

Les nacionalitats.
Escrits i discursos sobre federalisme

Francesc Pi i Margall

Les nacionalitats. Escrits i discursos sobre federalisme

Generalitat de Catalunya
Departament d'Interior,
Relacions Institucionals i Participació
Institut d'Estudis Autonòmics

Pi i Margall, Francesc, 1824-1901

Les Nacionalitats : escrits i discursos sobre federalisme. – (Clàssics del Federalisme)
Tít. orig.: Las nacionalidades : escritos y discursos sobre federalismo. – Bibliografia. – Inclou el Projecte de Constitució de l'Estat Català de 1883
ISBN 9788439385912
I. Institut d'Estudis Autonòmics (Catalunya) II. Títol III. Col·lecció: Clàssics del Federalisme
1. Federalisme 2. Federalisme – Espanya 3. Nació-estat 4. Nacionalisme – Espanya
323.17(460)

Consell Editor
Carles Viver Pi-Sunyer
Mercè Corretja Torrens
Mireia Grau Creus

Consell Assessor
Xavier Arbós Marín
Miquel Caminal Badia
Ramón Máiz Suárez
Ferran Requejo Coll
Miquel Àngel Cabellos Espiérrez

Aquest llibre és la traducció al català de les pàgines 1 a 630 i 663 a 678 de l'obra: *Las nacionalidades. Escritos y discursos sobre federalismo*, publicada en castellà per l'Editorial Akal el 2009, i conté, a més, la transcripció literal del Projecte de Constitució de l'Estat català, aprovat pel Consell Regional Federalista el 2 de maig de 1883, i publicat per Tipografia F. Cuesta a Barcelona l'any 1908.

Primera edició: novembre de 2010
© de l'edició catalana: Generalitat de Catalunya. Institut d'Estudis Autonòmics, 2010
Traducció: Pau Joan Hernàndez
Tiratge: 1.000 exemplars
Disseny de la col·lecció: Carlos Cubeiro
Maquetació i impressió: El Tinter, sal (certificada amb ISO 9001, ISO 14001 i EMAS)
ISBN: 978-84-3938-591-2
Dipòsit legal: B.43637-2010

El paper utilitzat per a aquesta publicació és Munken Print Cream, que té certificat FSC (Forest Stewardship Council), la qual cosa significa que la matèria primera amb què s'elabora aquest paper procedeix de boscos i plantacions gestionats de manera responsable.

FSC
www.fsc.org
MIXT
Paper procedent de fonts responsables
FSC® C016706

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyrigh*, sota les sancions establertes per la llei, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, i la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec públics.

Índex

Estudi introductori: Federalisme, republicanisme i socialisme en Pi i Margall
Ramón Máiz 11

I. Les nacionalitats (1877) 85

II. Escrits i discursos sobre federalisme (1854-1901) 413

III. Projecte de Constitució federal votat a l'Assemblea Nacional del Partit reunida a Saragossa (1883) 687

IV. Projecte de Constitució de l'Estat Català de 1883 705

In memoriam
Juan José González Encinar (1944-2002)
Gumersindo Trujillo (1933-2001)
Amics, col·legues, federalistes.

SIT DENIQUE SCRIPTUM IN FRONTE UNIUS CUIUSQUE
QUID DE RE PUBLICA SENTIAT

Estudi introductori: Federalisme, republicanisme i socialisme en Pi i Margall[1]

Ramón Máiz

Apunt biogràfic

> Enmig del tremend desconcert de l'última dècada del segle XIX, només aquest espanyol es dreça pur enmig de la turba de negociants discursejadors i cínics.
>
> Azorín, *La Voluntat*

Nascut a Barcelona el 29 d'abril del 1824, al si d'una modesta família menestral del sector tèxtil, Francesc Pi i Margall va mostrar des de molt jove una marcada inclinació tant pels estudis com per l'activitat política. Estudiaria inicialment grec, llatí i retòrica al seminari conciliar de Barcelona, la qual cosa li permetria de sufragar-se, impartint classes particulars, els estudis de dret que posteriorment iniciaria a la Universitat de Barcelona i conclouria a la de Madrid.

1 L'autor vol deixar constància dels molts deutes contrets al llarg dels anys d'estudi sobre el federalisme espanyol amb diversos col·legues: Antonio Elorza, Juan Trías, Gumersindo Trujillo, Juan González Encinar, José Antonio González Casanova, Jordi Solé Tura, Isidre Molas, Miquel Caminal, Xan Moreno, Andrés de Blas, José Luis Villacañas i Antonio Rivera.

La freqüentació assídua de la *Societat Filomàtica* de Barcelona, on coneixeria els romàntics catalans P. Piferrer i M. Milà i Fontanals, ampliaria l'espectre de les seves preocupacions juvenils i dels seus interessos: la filosofia, la història i, sobretot, l'art. De fet, les seves primeres obres tractarien sobre l'art: un volum sobre Catalunya de *La España pintoresca*, publicat a Barcelona, i la *Historia de la pintura en España*, que veuria la llum a Madrid el 1851. Preocupació estètica —simultània a la seva vocació política, aguditzada arran de la seva participació a les bullangues barcelonines de l'època— que no l'abandonaria al llarg de tota la seva vida, tal com testimonien les seves *Cartas íntimas*, publicades pòstumament.

Als 23 anys, buscant fortuna com a publicista, es va traslladar a Madrid, ciutat on va residir pràcticament la resta de la seva vida, a partir del 1847. Exerciria inicialment diversos oficis: crític artístic, literari i teatral, articulista, i fins i tot empleat de banca, i va posar a més la seva ploma al servei de diverses obres de divulgació: diccionaris, guies artístiques, etc. Però ja en aquests anys va tenir els seus primers problemes amb la censura, tant pels seus articles de crítica teatral a *El Correo* com per les opinions crítiques sobre el catolicisme que va expressar a la *Historia de la pintura* i en uns fascicles divulgatius sobre l'Edat Mitjana i l'economia política.

El 1849, avançant posicions que mantindria als anys seixanta, considerant que existia un consens de fons conservador entre liberals i dinàstics, i que tots els partits de l'època isabelina (Unió Liberal, moderats i progressistes), d'una o altra manera, compartien hipoteques semblants davant la implantació d'una autèntica democràcia a Espanya, Pi s'afiliaria al Partit Demòcrata, amb el qual, tanmateix, aviat es mostraria també molt crític, fent constar que ja aleshores «professava idees republicanes».

La Revolució del 1854 marcaria el punt d'inflexió en la seva trajectòria vital i política, tal com mostra el full volander *El eco de la revolución* que, amb el títol «Al pueblo», publicarà el 21 de juliol i en el qual s'apunten ja algunes de les idees centrals del seu ideari posterior: sufragi universal, milícia nacional, reforma fiscal, poder constituent, abolició de les quintes, supressió de la tributació d'usos i consums, garanties per als drets i les llibertats polítiques. Sobretot: «que no hi hagi en endavant cap mena de trava per al pensament, cap mena de compressió per a la consciència, cap mena de límit per a la llibertat d'ensenyar, de reunir-te, d'associar-te...».[2] Al mateix any 1854, iniciaria la seva carrera política, sent proclamat candidat per Barcelona a les Corts Constituents.

D'aquest any data la seva primera obra política important, *La reacción y la revolución*,[3] «llibre destinat a l'exposició de les meves idees en filosofia, en economia, en política». Obra en la qual, a través d'una enfervorida retòrica, procedia a la crítica radical de la religió catòlica i la monarquia, bo i postulant la revolució política i social, així com avançant de manera clara el que més endavant esdevindria el seu tema central: la proposta de la República federal.

Les seves diferències amb els progressistes i amb bona part dels membres del Partit Demòcrata seran a aquestes alçades insuperables, i no faran sinó accentuar-se al llarg dels anys següents, cosa que contribuirà a limitar la influència efectiva derivada del seu creixent prestigi i enorme desplegament d'activisme polític i organitzatiu, fent esdevenir les seves po-

2 Pi i Margall, «Al Pueblo», *El eco de la Revolución*, Madrid, 21 de juliol del 1854. A A. Jutglar, *Federalismo y revolución: las ideas sociales de Pi y Margall*, Universitat de Barcelona, Barcelona, 1966, p. 193.

3 Pi i Margall, *La reacción y la revolución*, Madrid, 1854, Ed. d'A. Jutglar, Barcelona, Anthropos, 1982.

sicions minoritàries i objecte de reiterades acusacions d'«inflexibilitat», «purisme» i «doctrinarisme». Aquests desacords es poden resumir a partir de dos eixos principals: en primer lloc, un accentuat anticentralisme, que es traduirà en una alternativa política molt innovadora a l'Espanya de l'època, la federació republicana; i, en segon lloc, una omnipresent preocupació social i obrerista per la problemàtica de les «classes jornaleres», que no pararia de portar-li problemes amb els «republicans burgesos».

Bona mostra de la substantivitat que la «qüestió social» posseeix ja ben d'hora dins l'ideari de Pi ens la donen els articles apareguts, després d'un breu recés a Vergara, a *La Discusión,*[4] entre els quals podem destacar la sèrie «Las clases jornaleras» del 1857, «El socialismo» o «La democracia y el trabajo» del 1858. A més, a partir del 1854 s'intensificarien els contactes amb les organitzacions obreres, redactant documents, peticions de lliure associació, i col·laborant a *Fomento* i altres agrupacions amb classes, conferències i altres activitats.

L'any 1859, Pi es va establir com a advocat a Madrid, bo i simultaniejant la seva feina al bufet amb les seves activitats polítiques, organitzatives i de publicitat. El 1864 obté la direcció de *La Discusión*, lloc des del qual desplega una gran activitat política i polemitza incansablement amb un altre diari de l'àmbit ideològic democràtic, *La Democracia*, de Castelar. Ja aleshores el seu ideari social esdevindrà «socialista», és a dir, social republicà, superant l'individualisme i antiestatalisme d'amplis sectors del seu partit, tot subratllant el paper de l'Estat en la solució de la qüestió social, tal com es

4 F. Pi i Margall, «Artículos en *La Discusión*», a Juan Trías, *Pi y Margall: pensamiento social*, Ciencia Nueva, Madrid, 1968.

pot comprovar en articles com «Más hechos», del 22 de maig del 1864. Aquest contingut social i reformista de l'ideari de Pi constituirà sempre una dimensió fonamental del seu pensament, sovint infravalorada, fora excepcions, pels estudiosos, i font de discrepàncies no només amb Castelar i els «individualistes», sinó posteriorment amb els catalanistes Almirall i Vallès i Ribot, i assolirà la seva màxima expressió en el programa del Partit Republicà Federal del 1894.

Després de l'intent revolucionari de la Junta de 22 de juny del 1866, Pi, com a membre destacat de la mateixa, es veurà obligat a exiliar-se a París, la qual cosa li impedirà, entre d'altres, de prendre part directament en els preparatius de la Revolució del 1868. A la capital francesa, però, va tenir ocasió de perfilar el seu pensament, familiaritzar-se amb el positivisme de Comte, que matisaria a partir d'aleshores el seu hegelisme inicial, i aprofundir en el de Proudhon, a qui ja coneixia a través de *Filosofía de la miseria* i de qui traduiria en aquells temps al castellà *El principio federativo*[5] i *La filosofía del progreso*,[6] ambdues traduccions aparegudes l'any 1868.

De tornada a Espanya, també el 1868, després de la revolució de setembre, Pi resultarà escollit diputat a les Corts Constituents i participarà conjuntament amb altres dirigents del Partit Demòcrata (Orense, Figueras, Salmerón i Castelar), a finals d'aquest mateix any, en la fundació del Partit Republicà Federal. A partir d'aquest moment, diputat en totes les legislatures des del 1869 fins al 1873, Pi i Margall anirà fent-se,

5 Pi i Margall, Traducció, pròleg i notes a *El principio federativo*, de P. J. Proudhon, Alfonso Durán, Madrid, 1868.

6 Pi i Margall, Pròleg i traducció de *La filosofía del progreso*, de P. J. Proudhon, Alfonso Durán, Madrid, 1868.

no sense dificultats, amb el lideratge polític i intel·lectual del republicanisme espanyol, exemplificat en el seu discurs en defensa de la República de 19 de maig del 1869.[7] Tasca, aquesta darrera, de cap de les maneres senzilla, ja que a l'heterogeneïtat política i ideològica del republicanisme, a la fragmentació organitzativa i a les successives derrotes polítiques, s'afegirà el fet que les posicions de Pi es veuran disputades, un cop i un altre, tant des de la dreta com des de l'esquerra del partit. Així, els sectors *benèvols* defensarien moltes vegades un model centralista, postulant a més un estret contacte amb els partits dinàstics. Per la seva banda, els *intransigents* propugnaran una via insurreccional i militarista al marge de la legalitat vigent.

Enfront dels uns i dels altres, el programa de Pi s'articularà al voltant de quatre idees centrals: 1) instauració d'una república federal a Espanya, enfront dels intents de mantenir una monarquia constitucional, però també enfront dels partidaris del republicanisme unitari; 2) implementació d'un ampli programa de reformes socials, que es traduirà en l'assumpció d'un socialisme reformista i democràtic i en la defensa dels interessos de la classe obrera; 3) postulació d'una via legalista i no insurreccional per a la consecució d'aquest objectiu, cosa que el duria a condemnar el cantonalisme i enfrontar-s'hi; 4) abandonament de la caòtica estructura organitzativa prèvia de moviment polític plural del republicanisme i aposta decidida per la construcció d'un partit polític republicà federal implantat arreu d'Espanya, dotat de programa únic i organització disciplinada.

7 Pi i Margall, «Discurso en defensa de la Federación Republicana del 19 de mayo de 1869» a *La federación*, Ed. de Pablo Correa y Zafrilla, Enrique Vicente, Madrid, 1880 p. 81 i ss.

El 1873, assolirà responsabilitats de govern, ja que, després de l'abdicació d'Amadeu de Savoia i proclamada la República per les dues Cambres, el president Figueras nomenarà Pi ministre de Governació. L'enfrontament entre govern i oposició, així com les contradiccions internes, portaran a la dissolució de les Cambres i Pi convocarà noves eleccions, bo i garantint-ne des del Ministeri de Governació una exemplar, i insòlita a l'Espanya de l'època, transparència.

Cal destacar que, fins i tot en aquesta conjuntura, en què les tensions superposades entre govern i oposició, liberalisme i carlisme, unitarisme i federalisme, benèvols i intransigents, etc., esclaten en mil conflictes polítics i militars, Pi no abandona ni les seves conviccions democràtiques i constitucionals ni les seves preocupacions socials. Així, en el seu discurs davant les Corts de 13 de juny del 1873, postularà un programa de reformes socials, algunes de les quals reapareixeran en el programa federal del 1894: restricció del treball de nens i dones, jurats mixtes, venda de béns nacionals en favor de les classes obreres. Proposta que, vilipendiada pels bakuninistes de la I Internacional a Espanya, mereixeria tanmateix un comentari aprovatori d'Engels a *Der Volkstaat*: «Va presentar a més immediatament un programa de mesures socials susceptibles de ràpida execució i que no només eren beneficioses per als treballadors de manera immediata, sinó que a més havien de comportar en el futur noves passes, posant si més no en marxa la reforma».[8]

L'esclat del cantonalisme a les províncies i la tensió entre benèvols i intransigents situarà Pi i Margall com a protagonista de la crisi, en ocupar, després de la dimissió de Figueras,

8 F. Engels, «Los bakuninistas en acción», a Marx i Engels, *Revolución en España*, M. Sacristán (ed.), Barcelona, Ariel, 1960, p. 198.

la presidència de la República durant un mes, defensant contra tothom la convocatòria d'un poder constituent i una Constitució federal, enfront de la federació de cantons des de la base que hauria preferit en teoria: «La federació de baix cap amunt era aleshores impossible: només era possible que la determinessin, en el cas d'adoptar-la, les futures Corts [...] El procediment —no hi ha motiu per amagar-ho— era obertament contrari a l'anterior: el resultat podia ser el mateix».[9] La tensió amb els republicans unitaris al Congrés i amb els intransigents que impulsaven la insurrecció cantonal acabaria per forçar la seva dimissió, amb motiu del cantó de Cartagena. La seva actitud des del govern li comportarà no tan sols les acusacions per part de la dreta de ser l'autor intel·lectual del cantonalisme amb les seves teories de federació «de baix cap a dalt», o de comportar-se amb tebiesa còmplice davant la insurrecció, sinó que també des de l'esquerra se li retraurà legalisme i fins i tot moralisme mansoi, per no saber aprofitar la conjuntura de crisi per proclamar la república federal per decret sense esperar la Constituent. Així, parlaran alguns dels seus de «nímia escrupolositat», «legalitat estreta i fatal» (Correa y Zafrilla, per exemple).[10] I el mateix Azorín, a *La Voluntad*, deixarà escrit un singular veredicte: «El 1873, sent ministre de Governació, podria haver instaurat la república federal, amb ocasió de les insurreccions de Sevilla, Barcelona i Cartagena. I aquest home, que des del 54 venia predicant la federació i consagrant a ella totes les seves energies, va ro-

9 PPi i Margall, *La República de 1873*: *apuntes para escribir su historia*, Madrid, Aribau, 1874.

10 P. Correa y Zafrilla, *La federación*, Enrique Vicente, Madrid, 1880, p. 2: «Els republicans l'acusaven de no haver-se arrogat la dictadura revolucionària que les circumstàncies, la fortuna, el seu talent i el partit li havien posat a les mans. Els republicans tenien raó...».

mandre inert!».[11] De tot això donarà compte dolgudament Pi en la seva obra d'autodefensa *La República de 1873: apuntes para escribir su historia*. Per la resta, el projecte d'una constitució republicana seria abandonat pels presidents republicans que succeirien Pi: Salmerón i Castelar.

Després del cop d'Estat del general Pavía, el 3 de gener del 1874, la Restauració implicarà, d'entrada, una relativa clandestinitat per als republicans. De fet, Pi serà confinat a Andalusia. A partir d'aleshores, se centrarà en la reorganització del partit, la defensa del federalisme enfront del creixent unitarisme republicà de Castelar, Ruiz Zorrilla, Salmerón i Figueras, i en el treball teòric que el durà a escriure la seva obra cabdal, *Las nacionalidades*,[12] que veuria la llum el 1877 i coneixeria diverses edicions. En aquest llibre, davant la deriva unitarista de la majoria dels líders federals, Pi no tan sols reprèn la proposta de la república federal, sinó que, tot proposant-la com a alternativa al «principi de les nacionalitats», l'articula igualment enfront de l'Estat-nació uniformista, sobre la base de les nacionalitats històriques espanyoles, aquelles «províncies que un dia foren nacions».

El 1879 pronunciarà un cèlebre discurs de defensa del diari federal *La Unión*, que constitueix, alhora, una encesa defensa del federalisme davant la fugida general dels republicans cap a l'unitarisme. El 1880, després de la separació del grup federal «orgànic» de Figueras, i el 1881 després de la del grup catalanista d'Almirall, en la qual van influir diferències al voltant de la condició voluntarista o organicista del federalisme, a més d'altres que afectaven el format organitza-

11 J. Martínez Ruiz «Azorín», *La Voluntad*, Inman Fox (ed.), Madrid, Castalia, 1989, p. 226.

12 Pi i Margall, *Las nacionalidade*s, Madrid, Eduardo Martínez, 1877.

tiu del partit i l'orientació social, més «socialista» en Pi i més liberal en Almirall, insistirà aquell en un dels seus compromisos i temes preferits: la necessitat de la reorganització del Partit Republicà Federal en el conjunt d'Espanya. En aquest sentit, emprendrà, amb èxit desigual, diversos viatges de propaganda i contactes amb les organitzacions regionals i locals del partit a diversos indrets de l'Estat.

Cal fer un esment especial, pel que fa a la reorganització del partit, del procés de discussió dels projectes de Constitucions federals a partir de l'any 1883. De fet, aquest procés d'elaboració constitucional, a més del seu interès jurídic i polític intrínsec, es convertirà de fet en discussió d'un programa comú i en l'implícit disseny d'un format únic d'organització del Partit Republicà Federal espanyol. Els debats al voltant del model constitucional per a l'Estat espanyol a Saragossa el 1883 i, posteriorment, les constitucions regionals corresponents a Galícia o a Andalusia, o el projecte de Vallès i Ribot per a Catalunya, serviran per fixar una oferta conjunta i cohesionada, amb diversos matisos de no poc relleu que més endavant seran substancials. I es compatibilitzarà a més amb infructuosos intents d'unitat amb els zorrilistes.

Pi, mentrestant, reprendria la seva vida política representativa, i així el 1886 es presentarà a regidor per l'Ajuntament de Madrid, càrrec per al qual resultarà escollit, i aconseguiria també l'escó de diputat el mateix any. Posteriorment, a les eleccions a Corts del 1891-1892, va ser escollit per Barcelona, i el mateix succeiria el 1893.

L'any 1886 es fixen sota l'hegemonia dels postulats de Pi les *bases* programàtiques del Partit Federal; és a saber: 1) *republicanisme*: defensa dels drets individuals i les llibertats públiques, del sufragi universal, de la supremacia del Parlament davant l'executiu: 2) convocatòria de *Corts Consti-*

tuents i acceptació de la forma d'Estat, unitària o federal, que fixi la Constitució; 3) actuació *política* tant mitjançant la *participació electoral* (enfront del «retraïment»), com mitjançant la mobilització política extraparlamentària no violenta, sempre a través del «comú acord» de les diferents forces: 4) construcció d'un partit polític d'àmbit espanyol, dotat d'organització i programa comuns.

En tot moment, Pi conciliarà els esforços intel·lectuals de maduració i divulgació del seu ideari, exemplificats en la publicació l'any 1890 d'una de les seves obres més significatives i injustament oblidades, *Las luchas de nuestros días*,[13] amb els permanents esforços de reorganització del partit, tal com testimonia el seu protagonisme a les assemblees federals de Madrid del 1884 i el 1887, i els seus incessants viatges: a Catalunya el 1888, a Galícia el 1892, etcètera.

El 22 de juny del 1894, publicaria la versió definitiva del *Programa del Partido Federal*, que articula estretament el federalisme i el republicanisme amb la «qüestió social». Tal com veurem, aquest programa estarà dotat d'un perfil social molt avançat per a l'època: subordinació de la propietat als interessos generals, crèdit agrícola, redempció foral, extensió del domini públic, jornada laboral de vuit hores, limitació del treball de dones i infants, salari mínim, indemnització d'invalidesa, abolició de la pena de mort, separació d'Església i Estat, etcètera.

Els successius fracassos tant electorals com en la reorganització del partit i el seu progressiu aïllament polític, es van traduir en els darrers anys de la seva vida en el retorn a la seva condició d'«home de lletres», en una major dedicació

13 F. Pi i Margall, *Las luchas de nuestros días*, Madrid, El progreso tipográfico, 1890.

publicística, i el van dur a reprendre temes artístics en els seus *Diálogos sobre la belleza*, històrics, com en *Historia de América*, així com en les seves darreres obres polítiques, entre elles, *Reflexiones*.[14]

Especial atenció mereixen igualment els seus articles a *El Nuevo Régimen*,[15] diari fundat per ell mateix l'any 1890 i en el qual als temes de sempre —federalisme, republicanisme i socialisme—, se n'afegiran de nous: 1) la crítica del bel·licisme imperant i l'oposició radical a la guerra de les Antilles, la denúncia de la guerra amb els Estats Units i de l'espanyolisme militarista del 98, bo i postulant «la substitució de la guerra per la pau, de les armes per la raó i el dret»; 2) l'esforç per trobar punts de contacte amb el catalanisme liberal, malgrat les distàncies insalvables que el separaven de la versió tradicionalista de les Bases de Manresa del 1892. Precisament, de la defensa de Catalunya i de la seva autonomia tractava el darrer article, dictat ja al llit de mort per a *El Nuevo Régimen,* el 23 de novembre de l'any 1901.[16]

Hem de subratllar l'antibel·licisme de Pi, que adquireix la seva autèntica significació en el context generalitzat del militarisme patrioter espanyol de final de segle, especialment accentuat a partir del 1895. El pacifisme constitueix —conjuntament amb el federalisme, el republicanisme i el socialisme— un tema central i permanent del seu pensament i militància política, no hem d'oblidar que, el 1854, *La reacción y la revolución* començava dient: «Agafo la ploma per demostrar que la revolució és la pau, la reacció la guerra». L'oposició frontal a la

14 F. Pi i Margall, *Reflexiones*, Madrid, Hijos de J. A. García, 1901.

15 F. Pi i Margall, *Articles*, Gabriel Alomar (ed.), Barcelona, L'Anuari, 1908.

16 F. Pi i Margall, «Las elecciones municipales de Barcelona», *El nuevo Régimen*, 23 de noviembre de 1901, a *La qüestió de Catalunya*, Rovira i Virgili (ed.), Barcelona, Societat catalana d'edicions, 1911, p. 105.

guerra constitueix igualment un dels eixos centrals de *Las nacionalidades*, i assoleix en alguns passatges una fermesa i un to insòlits a l'Espanya del segle XIX: «Allunyem de nosaltres el monstre de la guerra (...). Es qualificarà potser d'exagerada la meva temença de la guerra. ¿Hi ha res, amb tot, per als pobles de més pertorbador i aflictiu que aquestes lluites sagnants en què sucumbeix la flor dels ciutadans, es destrueixen en dies obres i segles, es porta la misèria i el terror a ciutats i pobles, es desvetlla en l'home la fera i s'esplaien els més grossers instints i les més salvatges passions? La desolació, la mort, la gana, segueixen arreu la petja dels exèrcits».[17]

En el mateix sentit es pronunciarà més endavant en innombrables articles d'*El Nuevo Régimen*, especialment a partir del 1896, dedicats a la guerra de Cuba i Filipines: «Prou de sang!», dirà, per exemple, davant els contingents de soldats que marxen sense parar cap a la guerra de les Antilles; «matem, matem», afirmarà amb càustica desolació, «el Duc d'Alba és la genuïna representació d'Espanya».[18] Serà la de Pi una de les poques veus que s'alçaran en contra del patrioterisme i el militarisme bel·licista que envairia en aquella època fins i tot les files republicanes i federals: «El patriotisme! Podrà mai ser patriòtic deixar que la Nació s'estimbi i s'enfonsi en els abismes del descrèdit i la guerra? Podrà mai ser-ho que es prefereixi la ruïna del país a la pèrdua de Cuba? ¿Podrà mai ser-ho que es continuï sacrificant en una guerra estèril la flor de la joventut espanyola i es dugui la iniquitat fins al punt de no exigir sinó en la plebs tan horri-

17 F. Pi i Margall, *Las nacionalidades*, A. Jutglar (ed.), Madrid, Cuadernos para el diálogo, 1968, p. 387.

18 F. Pi i Margall «Rizal», *El Nuevo Régimen*, 2 de gener del 1897, a *Articles*, cit., p. 136.

ble sacrifici?».[19] Crítica de la guerra, presidida, com sempre, per un obrerisme ferm i decidit: «Els pobres diables dels treballadors, quina importància té que se'ls sacrifiqui en nom de la pesta o la guerra?».[20]

Dotat d'un immens prestigi polític i intel·lectual a l'Espanya de l'època, contrapunt, però, del seu progressiu aïllament i manca d'influència política real, Francesc Pi i Margall resultaria escollit de nou per al Congrés dels Diputats l'any 1901. Va morir el 29 de novembre del mateix any, a l'edat de 77 anys, gaudint del respecte de tothom i fins i tot convertint en apologia acrítica —se'l va arribar a qualificar de «sant laic»— l'oblit i aïllament polític dels seus últims anys. Es feia aleshores veritat la vella auca de la Primera República: «*Sin ver su ideal realizado, muere el federal honrado*.»

Filosofia de la història: laïcisme, panteisme, progressisme

> Déu és la contradicció de l'home, de la mateixa manera que la caritat és la contradicció de la justícia [...], i la monarquia, ideal del poder legislatiu, la contradicció de la llei.
>
> P.J. Proudhon. *Sistema de las contradicciones económicas o Filosofía de la miseria*.

La total comprensió del pensament polític de Pi i Margall i la seva evolució demana prestar alguna atenció al seu ideari

19 F. Pi i Margall, «Una declaración importante», *El Nuevo Régimen*, 3 d'octubre del 1896, a *Articles*, cit., p. 125.

20 F. Pi i Margall, «Otros quince mil hombres», *El Nuevo Régimen*, 23 de març del 1898, a *Articles*, cit., p. 166.

filosòfic general, així com molt particularment a la seva filosofia de la història. Per bé que limitada en els seus desenvolupaments per mancances de formació, res no s'entén sense la seva posició racionalista i panteista que converteix l'home, en la línia del Proudhon de *Filosofía de la miseria*, encara més que en la de Hegel, en part integrant de la divinitat, la qual cosa reforça de manera extraordinària el valor politicomoral de l'individu en el seu pensament. Per això, encara que s'insisteixi en el seu idealisme inicial, en el fet que els seus contemporanis es referissin a Pi amb ironia amb el motiu de «Hegel», o es ressaltin els seus indubtables deutes respecte d'aquest pensador, o de l'esquerra hegeliana, serà Proudhon qui constituirà des dels començaments de la seva trajectòria intel·lectual la influència més decisiva en el seu pensament.[21] És des d'aquestes arrels que es postula la seva radical defensa de la sobirania de l'individu, així com la centralitat del pacte com a dispositiu fundacional del fet polític.

Al capítol IX de *La reacción y la revolución* pot comprovar-se com la dilució del que és particular en el que és universal, de l'individu en la humanitat, constitueix un dels postulats que més separen Pi de Hegel: «L'home humanitat existeix; la humanitat-individu és encara, com l'astre i la flor, un accident. Què se n'ha fet de la meva llibertat? Què de la meva personalitat i la meva sobirania?».[22] Aquest «menystenir l'individu respecte de les nacions, menystenir les nacions respecte de la gran família humana» és el que posseeix conseqüències inacceptables per al nostre autor en la filosofia de la

21 J. L. Abellán, *Historia crítica del pensamiento español*, vol. IV, Madrid, Espasa, 1984, p. 585 i ss. Destacant les influències de Proudhon en Pi i Margall, vegeu Antonio Rivera, «La idea federal en Pi y Margall», *Araucaria. Revista Iberoamericana de Filosofía, Política y Humanidades* 4 (2000), pp. 113-141.

22 F. Pi i Margall, *La reacción y la revolución*, cit., p. 286.

història d'aquell que considerava «últim gran geni d'Occident»; és a saber: «És aferrissat governamentalista. Sanciona, tot i que sota certes condicions, la tirania de l'Estat».[23] Tal i com torna a assenyalar anys després a *Las luchas de nuestros días*: «Algun en vaig llegir que vaig haver de rebutjar decididament pel sacrifici que s'hi feia de l'individu a l'Estat».[24] Aquesta és la distància insalvable que sempre va separar Pi de Hegel, ja que per al primer, en tot moment «la llibertat individual és la primera condició de vida».[25]

La crítica del cristianisme constitueix un altre tema central que trobem en les seves primeres obres, com ara *Historia de la pintura* o *Estudios sobre la Edad Media*. Però hi ha alguna cosa més que simple anticlericalisme polític en el seu plantejament, una complexa síntesi de racionalisme i secularització, panteisme i mite del progrés.

Cal, abans de res, constatar que, contràriament al que s'ha afirmat en algunes ocasions,[26] Pi i Margall —tal com es pot comprovar al Quadre 1, que recull la xarxa d'oposicions semàntiques i conceptuals fonamentals del seu pensament— s'allunya del romanticisme en punts fonamentals i es mostra, en canvi, com *un il·lustrat radical*. Així, postula l'hegemonia indiscutible de la raó enfront de la tradició, però també enfront de la idea de nació com a *Volksgeist*, o la seva lectura des de la «naturalesa», com feien els nacionalismes organicistes i biologistes de l'època. Per dir-ho amb paraules del seu valedor i crític Rovira i Virgili: «Un liberal no pot admetre res de la natura sense passar-ho abans per la raó. La raó hu-

23 Ibid., p. 287.
24 F. Pi i Margall, *Las luchas de nuestros días*, cit., p. 42.
25 Ibid., p. 44.
26 A. Jutglar, cit., p. 169; Abellán, cit., p. 598.

Quadre 1. *Codi semàntic-conceptual d'oposicions en el pensament de Pi*

Reacció	Revolució (social i política)
Tradició	Progrés
Passat	Futur
Retrocés	Evolució
Catolicisme	Secularització
Teisme	Panteisme
Dualisme	Monisme
Transcendència	Immanència
Fideisme	Racionalisme
Misteri	Raó
Sentiment	Lògica
Religió	Ciència
Església	Lliure pensament
Heteronomia	Autonomia
Déu	Home
Caritat	Drets
Rei	Poble
Monarquia	República
Autoritarisme	Democràcia
Privilegi	Igualtat
Opressió	Llibertat
Força	Voluntat
Violència	Consentiment
Camp	Ciutat
Unitarisme	Federació
Sobirania nacional	Sobirania individual
Sobirania	Pacte
Poder	Autoritat
Uniformitat	Unitat en la diversitat
Conflicte capital/treball	Justícia commutativa
Guerra	Pau

mana no crea els fets de la natura, però aquests fets no entren dins l'àmbit polític sinó quan resulten clarificats i interpretats per la raó humana».[27] Racionalisme que es prolonga de la mà d'una aferrissada defensa de la laïcitat, la secularització i el desencantament del món: «El misteri és l'ànima de les religions, preneu-l'hi i sucumbeixen».[28]

Al llarg de tota l'obra de Pi es reitera un cop i un altre la contraposició, formulada en clau anti-romàntica, raó/passió, ciència/religió: «Enganya la raó els sentits i només la raó copsa l'engany. L'extravien les passions i només la raó s'adona de l'esgarriament».[29] El mite il·lustrat de la passió, unes vegades en clau idealista, d'altres en clau positivista tamisada per l'empirisme d'allò fàctic, s'alça uns cops com a antídot de la religió: «Tan bon punt la passió desapareix, recupera la raó el seu imperi. Quina religió, finalment, pogués mai evitar les passions ni els esgarriaments que produeixen?»;[30] d'altres, dels excessos de la mateixa irracionalitat política: «Per la passió política devorava la Revolució francesa els seus propis herois».[31]

Racionalisme cientista que constitueix el fonament del *progressisme* de Pi: el mite il·lustrat que mostra com la humanitat està subjecta de manera ineluctable a la «llei del progrés» esdevé criteri suprem del judici en la filosofia de la història a *La reacción y la revolución*: «La veritat, té raó Mariana, no pot ser sinó una. Si creieu que és en la ciència, el cristianisme és mort; si en el cristianisme, no hi ha progrés».[32]

27 A. Rovira i Virgili, *Nacionalisme i federalisme* [1917], Isidre Molas (ed.), Barcelona, Edicions 62, 1982.
28 F. Pi i Margall, *La reacción y la revolución*, cit., p. 144.
29 F. Pi i Margall, *Las luchas de nuestros días*, cit., p. 110.
30 Ibid., p. 125.
31 Ibid., p. 211.
32 F. Pi i Margall, *La reacción y la revolución*, cit., p. 149.

Per això, al seu entendre: «Tota religió s'oposa a tot pensament de progrés», i d'aquí el corol·lari Església/lliure pensament: «Proclamem l'autoritat de la raó, i ella la de la fe, la seva antagonista».[33] D'això es deriva una crítica radical al paper de l'Església catòlica en la societat espanyola: «L'Església [...] entre el retrocés i l'evolució preferirà sempre el retrocés. No li parleu de reformes socials, perquè no creu en les reformes [...] li parleu d'organització, de drets? De segur que la tindreu per enemiga [...] Fa segles que tot progrés es fa, en el món cristià, a despit de l'Església».[34]

Aquesta contraposició religió/ciència, raó/fe, sentiment/lògica, transcendència/immanència, autonomia/heteronomia, cristianisme/progrés, etc., constitueix, com es pot veure al quadre 1, un dels eixos que vertebraran la totalitat del sistema de Pi. En prové el postulat bàsic del seu pensament, la primacia, inicialment no restringida, de la racionalitat subjectiva que es reitera un cop i un altre i assoleix a *Las luchas de nuestros días* la seva expressió més completa: «És, doncs, la raó individual, el summe criteri»,[35] o bé: «En la raó individual hi ha la font de tot coneixement i el superior criteri»,[36] i, en definitiva: «Sostinc que només per la seva pròpia raó pot arribar a la veritat l'home».[37]

A «El origen del dogma democrático», Pi sintetitza el corol·lari polític d'aquell principi de manera immillorable: «És sobirana la raó, o el que és el mateix autònoma. No la considerava autònoma Kant sinó en l'esfera de la consciència; però ho és indubtablement en tot [...], d'aquí el dogma de

33 Ibid., p. 150.
34 Ibid., p. 151.
35 F. Pi i Margall, *Las luchas de nuestros días*, cit., p. 36.
36 Ibid., p. 146.
37 Ibid., p. 108.

la democràcia moderna. No reconeixen altre motiu ni altre origen els anomenats drets individuals, anteriors i superiors a tota llei escrita».[38] La raó inalienable que resideix en cada individu fonamenta la prioritat indiscutible dels drets individuals i polítics dels ciutadans, però també esdevé fonament normatiu suprem de la igualtat no ja formal sinó material d'aquells: «Reconèixer en cada individu una raó suprema i admetre entre els ciutadans una perpètua desigualtat de condicions em semblà sempre absurd [...] no hi ha cap raó per admetre la desigualtat econòmica entre els homes».[39]

Aquesta cadena d'equivalències construïda mitjançant un radical codi binari —raó/fe, immanència/transcendència, progrés/tradició, etc.— es reitera fins i tot en obres menors, com els *Estudios sobre la Edad Media*: «Si em donen a més un cel com a últim objecte de les meves esperances, i en ell es col·loca la vida eterna, què és per a mi aquesta vida? He de considerar naturalment el cos com una trista realitat per al meu esperit; he de fer de l'existència una contínua preparació per a la mort. Hi haurà aleshores interessos col·lectius? Si no n'hi ha, podran ser legítimes les revolucions socials? Serà un bé el progrés? [...] La desigualtat semblà necessària; la justícia absoluta, el bé, la felicitat, de totes totes impossibles».[40]

A tot això hem d'afegir l'eix teisme/panteisme, ja que, com deia Correa, «el senyor Pi és panteista i no concep que entre Déu i la raó i el món hi pugui haver l'abisme que estableix únicament el sentiment».[41] En efecte, ja a *La reacción y la re-*

38 F. Pi i Margall, «El origen del dogma democrático», a *La federación*, Madrid, Pablo Correa y Zafrilla Enrique Vicente, 1880, p. 180.

39 F. Pi i Margall, *Las luchas de nuestros días*, cit., p. 38.

40 F. Pi i Margall, *Estudios sobre la Edad Media* [1875], Madrid, Perlado, Páez y Cía., 1910, pp. 349-350.

41 F. Pi i Margall, *La federación*, cit., p. VIII.

volución Pi deixa establert amb absoluta claredat que: «Hi ha a la història de la ciència un sistema, gairebé tan antic com el món [...] aquest sistema és el panteisme, és el meu sistema».[42] Doncs bé, aquesta sinonímia entre Déu i la natura permet a Pi de superar el dualisme catòlic i postular que «el món és Déu; Déu és el món; l'un per a l'altre, principi i fi, causa i efecte»,[43] i sostenir una posició diferenciada de l'ateisme i el materialisme, alhora que contraposen, tanmateix, religió i ciència: «Troba l'home allò infinit i allò etern en la natura; i, per tal de no negar Déu, afirma que Déu i el Món són idèntics».[44]

Aquest panteisme de Pi, influït per la lectura de la *Filosofía de la miseria* de Proudhon, tot i que escassament sofisticat, és molt lluny de constituir una simple divagació filosòfica, un afegitó erudit al seu pensament polític. Ben al contrari, tot i diletant, esdevé decisiu punt de partida per al seu sistema sencer. Al seu entendre, «de la sobirania de la raó, de l'autonomia de l'individu cal partir per estudiar l'organització de les societats». Però ja no com a «mera abstracció», sinó cada vegada més incardinada en la «religió dels fets», no tan sols en una perspectiva normativa, sinó pròpiament existencial. Ara bé, aquest racionalisme individualista resultant situa en primer pla teòric la peremptòria reconstrucció de la unitat perduda del *populus*. Una massa atomística de voluntats individuals i sobiranes —per tal com «a la sobirania del poble ha substituït la de l'individu»—, només pot donar lloc a la societat política mitjançant *el pacte* que, d'aquesta manera, esdevé simultani fonament de la república i de la federació.

42 F. Pi i Margall, *La reacción y la revolución*, p. 282.
43 Ibid., p. 283.
44 F. Pi i Margall, *Las luchas de nuestros días*, cit., p. 371.

En un primer moment, tanmateix, a *La reacción y la revolución*, la *racionalitat* del contracte sembla valdre's per ella mateixa com a fonament del nou ordre democràtic: «Entre dos sobirans només hi pot haver pactes. Autoritat i sobirania són contradictòries. La base social autoritat, doncs, ha de ser substituïda per la base social contracte. Ho mana així la lògica».[45] En aquest i altres textos de *La reacción y la revolución*, com quan es declara «en política, anarquista: anarquista en el sentit de no considerar el poder com una necessitat molt passatgera»,[46] o afirma que «la constitució d'una societat sense poder és la màxima de les meves aspiracions revolucionàries»,[47] o fins i tot quan considera que «la república és encara poder i tirania»,[48] s'ha vist, no sense raó, l'anarquisme inicial de Pi.[49] Tanmateix, malgrat els excessos fichteans dels anys cinquanta —exemplificats en aquell «A=A» de *La reacción y la revolución*[50]— i el postulat de l'individualisme absolut, cal insistir que ja en aquesta obra del 1854 Pi uneix dos moviments: 1) la gènesi d'un nou ordre basat en la llibertat sense dominació, l'autoritat sense poder, en suma, el nou ordre republicà no centralista, sinó *federal*, basat en la superposició d'autonomies dels municipis i les províncies. Però mantenint sempre intocable l'autonomia de l'individu font dels seus drets i llibertats, en doble distància respecte de la *Republique une et indivisible*: «França que, a

45 F. Pi i Margall, *La reacción y la revolución*, cit., p. 246.
46 Ibid., p. 244.
47 Ibid., p. 248.
48 Ibid., p. 276.
49 G. Trujillo, *Introducción al federalismo español*, Madrid, EDICUSA, 1967, p. 112 i ss. I. Molas, *Ideario de Pi i Margall*, Barcelona, Península, 1966, p. 24; J. L. Villacañas, «La idea federal en España», a M. Chust, *Federalismo y cuestión federal en España*, Universitat Jaume I, 2004, p. 12 i ss.
50 F. Pi i Margall, *La reacción y la revolución*, cit., p. 250.

causa del seu ferotge unitarisme, no ha pogut encara consolidar la llibertat i l'ordre! La França que, a causa del seu unitarisme sense parió, ha vist ja per dues vegades expirar la República als peus dels Bonapartes!».[51] I 2) des dels anys seixanta, a despit del seu racionalisme individualista, del seu individualisme *jurídic*, de la seva tesi de la sobirania política de l'home, Pi reconeixeria d'una manera normativa més que positivista la realitat social i política de les nacions, el fet que, per darrere de la lògica i la racionalitat, es troben els llaços que neixen de la comunitat o comunitats compartides dels ciutadans, la solidaritat que deriva del context històric i cultural, però que es projecta com a políticament i voluntàriament compartida. De fet, en un breu de *La Discusión* del 1864, afirmava: «Per socialisme en la seva accepció lata s'entén la teoria que bo i tenint per objecte l'organització social es fonamenta en el reconeixement previ de la societat com a ésser real, substantiu i orgànic amb tots els individus que el constitueixen».[52] I en un altre article, també de *La Discusión*, datat el 13 d'abril del 1864: «El principi de l'autonomia ha estat malauradament mal entès. És autònom no tan sols l'individu, sinó també l'espècie: ho és tota agrupació humana que hagi arribat a constituir un veritable organisme. Ho és aquí el poble, ho són les antigues províncies, ho és la nació espanyola. No són aquestes col·lectivitats agrupacions fortuïtes, sinó necessàries; no viuen vida manllevada, sinó vida pròpia; no són éssers morals, sinó éssers reals».[53] D'aquesta manera, identitat individual i col·lectiva posseeixen cadascu-

51 F. Pi i Margall, *Las luchas de nuestros días*, cit., p. 211.

52 J. Trías, *Pi y Margall: Pensamiento social*, Madrid, Ciencia Nueva, 1968 p. 23, i pròleg a *Las nacionalidades*, Madrid, Biblioteca Nueva, 2002, p. XXVI.

53 «Las libertades económicas» a *La Discusión*, 13 d'abril del 1864, a J. Trías *Pi i Margall: Pensamiento social*, cit., p. 2002.

na el seu lloc irreductible en la filosofia política de Pi: «Abandoni's el pensament i la consciència de l'individu a l'autonomia col·lectiva, i s'arribarà pel pitjor dels comunismes a l'anorreament de la nostra activitat intel·lectual, a la mort de l'individu. Abandonin-se, al contrari, a l'autonomia de l'individu les condicions d'ésser de la col·lectivitat i s'arribarà per la pitjor de les tiranies a la mort de l'espècie, al salvatgisme».[54] Per això, l'any 1890, a *Las luchas de nuestros días,* tornarà a insistir en el tema: «És tan inalienable la llibertat dels pobles com la dels individus».[55]

La qüestió social i el socialisme

> Entre els republicans oficials era Pi l'únic socialista, l'únic que va veure la necessitat de fonamentar la República en els treballadors.
>
> Friedrich Engels, *Los bakuninistas en acción,* 1873

Per a la seva completa comprensió, cal emmarcar, tanmateix, el federalisme republicà de Pi, que constitueix l'eix vertebrador d'aquesta antologia, en el context global del seu pensament, algun dels trets més destacats del qual ja hem anat apuntant en exposar el seu perfil biogràfic i la seva filosofia de la història: democràcia radical enfront de «liberals», «progressistes» i fins i tot «demòcrates», parlamentarisme i constitucionalisme, legalisme reformista, laïcisme, il·lustració radical, regeneracionisme, antibel·licisme, oposició a les quintes...

54 Ibid., p. 205.
55 F. Pi i Margall, *Las luchas de nuestros días*, cit., p. 242.

i encara podríem afegir: antiracisme militant i oposició a l'esclavatge i a la pena de mort, anticolonialisme, etcètera.

Però un esment especial mereix sense cap dubte, tot i que aquí no la puguem abordar de manera extensa, la dimensió social o «socialista» del seu pensament, la seva constant preocupació per «la qüestió social». Constitueix aquest tema, en efecte, un component essencial de la seva trajectòria individual i política des dels seus inicis i que reapareix en primer pla un cop i un altre en contextos molt diferents. I això fins al punt d'originar algunes crisis i conflictes interns al si del Partit Republicà Federal, que s'han atribuït unilateralment a altres causes, com per exemple a la tensió entre el federalisme i el catalanisme.

Fins i tot en els seus inicis més individualistes, per dir-ho amb els seus propis termes, més «antigovernamentals» i deutors de la «sobirania de l'home», s'apunta aquest problema. Així, per exemple, a *La reacción y la revolución* ja introdueix Pi un tema que reiterarà al llarg de tota la seva trajectòria; és a saber, que la *revolució* ha de ser no només *política*, sinó *social*: «La revolució és avui tan social com política. Es proposa de reformar les nacions, no només en el seu organisme, sinó també en allò que les constitueix essencialment. [...] Tot contracte és un acte de justícia commutativa; la justícia commutativa, el domini de l'economia».[56]

Però serà, sobretot, en els articles de *La Discusión*, a partir de mitjan segle, on es comenci a perfilar definitivament la seva posició al respecte: «La qüestió social és la qüestió del nostre segle», dirà, com hem vist, el 1857.[57] Enfront dels par-

56 F. Pi i Margall, *La reacción y la revolución*, cit., p. 271.

57 «El partido progresista y la cuestión social» a *La Discusión*, a J. Trías, *Pi i Margall: pensamiento social*, cit., p. 88.

tits de la burgesia reformista, com els progressistes i molts dels seus companys primerament demòcrates i després federals, Pi defensarà sempre una aliança amb les classes treballadores com a eix estratègic del seu projecte polític: «La desamortització [...] ha estat l'elevació gradual de la classe mitjana, però no de la classe proletària. ¿Quan s'havia vist abans de la desamortització els obrers posant en estat d'alarma les ciutats populoses, exigint treball de tots els governs, sent un perill per a tots els partits, obligant-los a tots a posar la qüestió social damunt la taula?».[58]

En aquests articles ja hi ha latent, però, alguna cosa més que una «preocupació» per la «qüestió obrera», ja que l'obrerisme s'hi presenta com un element central de l'estratègia i el pensament polítics de Pi, molt allunyat també en això dels «partits mitjans»; els avenços democràtics postulats des del republicanisme es contemplen com factors d'apoderament de les classes treballadores: «La revolució s'ha dut a terme fins ara en benefici d'una sola classe. Classes nombrosíssimes que han lluitat i vessat per ella la seva sang gemeguen encara sota una trista servitud. Aquella és la classe mitja; aquestes classes, les classes jornaleres. Fins que no estiguin totes emancipades, serà possible donar la revolució per conclosa? Fins que no estiguin totes armades dels drets polítics, podran aspirar a emancipar-se? La democràcia ve a armar-les d'aquests drets, ve a cridar-les totes al teatre de la vida pública: el seu triomf és un fet necessari i com a tal completament lògic».[59] Enfront de qualsevol «retraïment» o apoliticisme del moviment obrer, per a Pi la democràcia política constitueix el pro-

58 Ibid., p. 91.

59 «La democracia y el trabajo» a *La Discusión*, 23 de juliol del 1858, a J. Trías, cit., p. 101.

emi de la democràcia social, per tal com permet l'autoorganització de la classe obrera i facilita la lluita oberta pels seus interessos: «La democràcia no és encara l'emancipació definitiva del proletariat, però dóna les condicions d'aquesta emancipació definitiva».[60]

D'aquesta manera, per a escàndol de molts dels seus contemporanis, un ampli apartat de reformes socials en el programa i l'estrenyiment de llaços estratègics amb el món obrer constitueixen dos elements centrals del republicanisme social de Pi: «Que la revolució democràtica passarà damunt Espanya com una tempesta d'estiu, si no és capaç d'assumir la solució d'aquestes qüestions, és també indubtable si s'atén al caràcter efímer de les revolucions polítiques que no han cercat en una revolució social la seva base. És i no pot sinó ser una revolució democràtica l'emancipació de les últimes classes del poble».[61]

Aquesta dimensió «socialista» del pensament i l'estratègia política i organitzativa de Pi transitarà per diverses etapes. Inicialment, als anys cinquanta, consistirà en una defensa velada d'afinitat electiva amb el moviment obrer i la postulació d'un socialisme liberal que, com no podria ser d'una altra manera donats els seus fonaments, res no té d'estatalista ni de centralitzador: «Hem atacat el socialisme que, contrari a la llibertat, tendeix a posar l'Estat per damunt de l'individu [...] no li hem suposat aspiracions que no té, ni l'hem declarat sempre responsable de fets que no han estat ni podien ser seus».[62] Als anys seixanta, la crítica del liberalisme de mercat

60 Ibid., p. 105.

61 «¿Somos socialistas?» a *La Discusión*, 17 de maig del 1864, a J. Trías, *Pi i Margall: Pensamiento social*, cit., p. 211.

62 F. Pi i Margall, «La democracia y el trabajo», cit., p. 101.

(en les seves paraules, «l'economia política») durà Pi a tornar a formular l'ideal de llibertat i autonomia individual, en una més àmplia defensa dels drets socials. A partir d'aleshores, el concepte de democràcia de Pi s'articularà sobre tres bases mútuament imbricades: republicanisme, federalisme i socialisme. Aquesta és la raó per la qual, en un primer moment al si del Partit Demòcrata i posteriorment al Partit Republicà Federal, posi un cop i un altre a l'ordre del dia, conjuntament amb la democratització del sistema polític i la reestructuració federal de l'Estat, la necessitat d'un programa de reformes socials que contrarestin els efectes devastadors per a les condicions de vida de les classes treballadores de la feble generalització del capitalisme industrial a Espanya: «L'economia política és la fatalitat, el socialisme la llibertat. L'economia política és el "campi qui pugui" erigit en principi de govern, el socialisme la síntesi de les antinòmies socials i l'explícita i enèrgica condemnació de totes les tiranies. L'economia política, la perpètua servitud de les classes jornaleres, el socialisme, l'emancipació lenta i gradual del proletariat [...] Hem condemnat tot sistema social que comenci negant la personalitat de l'home i el converteixi en serf de l'Estat; però aplaudim també de tot cor la nova ciència que, sense negar la llibertat ni la personalitat, cerca en la idea de la justícia i en el dret que la tradueix la solució a les qüestions relatives al treball... Som partidaris de l'economia social, som socialistes».[63]

Això suposarà un gir important amb relació a les posicions juvenils de *La reacción y la revolución*, paral·lel al que, en un altre ordre de coses, es durà a terme, com veurem, matisant l'autonomia individual amb l'autonomia col·lectiva, bo

63 F. Pi i Margall, «¿Somos socialistas?», cit., p. 212.

i postulant, enfront de l'acràcia juvenil, l'atribució a l'Estat de la capacitat d'intervenció i regulació de l'economia davant els defectes del mercat: «Hi ha socialisme en qualsevol lloc on no es redueix l'Estat a ser simple garantia del Dret».[64] Per això, tot mantenint incòlume la substantivitat dels drets i llibertats individuals en el seu ideari, Pi atorgarà un paper substantiu a l'Estat, d'intervenció i regulació, en les reformes socials. Tal com escriurà més endavant a *Las luchas de nuestros días*: «L'Estat no és sinó l'organisme de les nacions. Sense ell, és possible ni tan sols concebre-les? Se'l podrà corregir un i mil cops, acomodant-lo a les idees i les necessitats dels temps; mai eliminar-lo [...] L'eliminació de l'Estat, com l'han de voler aquells que es proposen de reformar radicalment la vida social dels pobles? [...] tendeixen a donar-li major esfera d'acció i li concedeixen atribucions que altres li neguen».[65] D'aquesta manera, Pi i Margall articula de manera original la pèrdua de funcions polítiques de l'Estat centralista, derivada de la descentralització federal del poder polític, amb l'ampliació de l'esfera regulativa de les polítiques socials: «L'Estat va perdent moltes de les seves funcions polítiques mercès a la creixent autonomia de l'individu. En perdrà moltes més el dia que siguin autònoms els municipis i les regions. Pel que fa a les de caràcter econòmic i sobretot a les d'ordre civil, en va més aviat guanyant que no perdent».[66]

També aquí rau una concepció del federalisme que, bo i desbordant la «mera forma de govern» es perllonga com un sistema social tot sencer, extensible a l'àmbit de l'economia i

64 F. Pi i Margall, «Más hechos» a *La Discusión* 22 de maig del 1864, a *Pi i Margall: pensamiento social*, cit., p. 223.
65 F. Pi i Margall, *Las luchas de nuestros días*, cit., p. 358.
66 Ibid., p. 361.

la societat. Ara bé, tant aquest intervencionisme estatal com el vessant social del seu programa i l'etiqueta de «socialista» constituiran una dimensió cabdal de l'ideari de Pi i Margall que, malgrat tot, no s'arribarà a veure reflectida, la majoria de les vegades, no ja al Partit Demòcrata, sinó fins i tot al si del Partit Republicà Federal, i ocasionarà freqüents tensions amb els «individualistes». I al mateix temps, el reformisme i gradualisme de la idea de revolució de Pi l'enfrontarà amb la línia política obrerista de la I Internacional, dominada en aquell moment pels bakuninistes, partidària de precipitar la revolució social mitjançat la violència, bo i menystenint la participació política electoral i creant una contra-comunitat obrera socialment i políticament separada de la resta de les classes. Tal com denunciaria Engels el 1873: «Els aliancistes venien predicant des de feia anys que no s'ha de prendre part en cap revolució que no tingui com a objectiu l'emancipació immediata de la classe obrera, que qualsevol acció política implica el reconeixement de l'Estat, aquest principi del mal, i que per tant votar en qualssevol eleccions és un crim digne de la pena capital».[67]

Precisament als anys setanta, Pi redacta un *Dictamen sobre las bases económico-sociales para mejorar la condición de las clases jornaleras*[68] que, si bé va ser llegit a l'Assemblea del Partit Federal, mai no va arribar a discutir-se, però en el qual ja es recullen pràcticament totes les reformes socials (jornada de vuit hores, reducció del treball de dones i infants, jurats mixtes, etc.) que tornarem a trobar al programa del

67 F. Engels, «Los bakuninistas en acción», cit., p. 195.

68 F. Pi i Margall, «Dictamen sobre las bases económico-sociales para mejorar la condición de las clases jornaleras», 5 de març del 1872, a *La Discusión*, J. Trías, *Pi i Margall: Pensamiento social*, cit., p. 261 i ss.

partit del 1894. L'any següent, en la conjuntura de la Primera República, un cop ocupada la presidència, Pi farà encara més evident si cap la centralitat de la dimensió social en el seu ideari polític. Així, en el discurs programàtic, després d'esbossar les principals reformes polítiques, postula explícitament com a objectius de la república algunes «reformes socials» a favor dels interessos de «les classes jornaleres»: jurats mixtos per a concertació, regulació del treball dels menors, transformació de la venda de les terres nacionals en cessió en favor dels treballadors agrícoles, etcètera.[69]

Crida l'atenció que la dimensió social, de la mateixa manera que succeeix amb els drets individuals, constitueix un dels elements que es plantegen no ja sense cap contradicció, sinó fins i tot reforçats per la federació republicana que, com veurem, posseeix al seu entendre una decisiva eficàcia democratitzadora i republicana. Així, per exemple, a *Las nacionalidades*, es reserva al poder federal «l'establiment i sostenimment de la igualtat social per a tots els espanyols»,[70] la qual cosa, per cert, es reiterarà gairebé literalment anys després, el 1883, al *Projecte de Constitució per a l'Estat Català*, elaborat pel partit Republicà Federal de Catalunya, sota la direcció de Vallès i Ribot, com una de les facultats que l'Estat de Catalunya, en ús de la seva sobirania, delegaria a la federació: «Les facultats necessàries per sostenir i garantir la igualtat social de tots els espanyols».[71]

El 1890, a *Las luchas de nuestros días*, Pi dedicarà un extens capítol al tema «Individualisme i socialisme», on es

69 Discurs de presentació del programa de govern de 13 de juny del 1873, a A. Jutglar, *Pi i Margall y el federalismo español*, cit., p. 904 i ss.

70 F. Pi i Margall, *Las nacionalidades*, cit., p. 372.

71 J. A. González Casanova, *Federalisme i Autonomia a Catalunya*, Barcelona, Curial, 1974, p. 466.

desenvoluparà un socialisme reformista amb alguns tocs utòpics, i es defensarà un règim de possessió de la terra «subjecte en tot a les condicions i límits que l'Estat fixi en defensa i salvaguarda dels interessos»,[72] per tal com «només el treball legitima la possessió de la terra».[73] A més, es proposarà el cooperativisme agrari com a alternativa a la gran propietat senyorial: «Latifundis conreats per associacions, aquesta és la meva solució al problema».[74] També en aquest text podem trobar enfront al «campi qui pugui» del liberalisme, una aferrissada defensa del principi d'igualtat material, que assoleix fins i tot les desigualtats derivades de la diferència natural de talents: «Aquest talent és do de la natura. No sent creació nostra, no pot donar-nos dret a majors ni menors recompenses».[75] De nou, finalment, hi trobarem diverses mesures d'intervenció de l'Estat per regular les condicions de treball: «Que fixi un màximum per a la durada del jornal i impedeixi que els nens es viciïn i es decandeixin [...] pels seus prematurs treballs; que aculli i mantingui decorosament els invàlids de la indústria, que multipliqui les escoles, generalitzi les d'arts i oficis i declari obligatori l'ensenyament i [...] tingui cura que no fossin insalubres ni les fàbriques i els tallers en què treballen, ni els estatges on habiten».[76]

L'ideal social reformista de Pi assolirà, potser, el seu punt àlgid en el programa del 1894, un dels més avançats a l'Europa del moment: «Nosaltres no tan sols no dubtem que la qüestió social existeixi; estem fermament convençuts que

72 F. Pi i Margall, *Las luchas de nuestros días*, cit., p. 306.
73 Ibid., p. 325.
74 Ibid., p. 308.
75 Ibid., p. 322.
76 Ibid., p. 352.

serà el crit de guerra del segle xx».[77] Ara bé, la dimensió social, a aquestes alçades, ha d'apuntar, segons el seu criteri, per no quedar-se als llimbs de les idees, a l'obtenció d'un suport estratègic i d'aliances ben definit per al Partit Republicà Federal; en efecte: «Les classes jornaleres són les més nombroses i estan assedegades de justícia; els petits industrials i petits agricultors pateixen no menys que els treballadors els efectes de les iniqües lleis [...] en aquestes classes hem de cercar els exèrcits que han d'emancipar la nació del jou que li han imposat les classes altes».[78]

Però sense cap dubte el més decisiu és que en aquest programa, la dimensió *republicana* i *federal* es presenten com un tot estretament articulat amb la dimensió *social*. Aquesta es tradueix, de nou, en reivindicacions com ara la propietat cooperativa de la terra, la regulació del crèdit agrícola, la jornada laboral de 8 hores, la limitació de treball de dones i infants, la inspecció de treball, el salari mínim, incentius a la transformació del salari en participació en els beneficis, la introducció d'indemnitzacions per accidents i inutilitat laboral, escoles professionals, jurats mixtes, etcètera.

Aquest estret vincle, que es prolongarà en oberta simpatia per la socialdemocràcia alemanya, entre la consolidació de la República federal i l'emancipació de les classes treballadores, i que portaria a l'aproximació creixent dels sectors pimargallistes al Partit Socialista a Madrid a partir del 1896, tindria

77 F. Pi i Margall, «Preámbulo y Programa del Partido Federal», de 22 de juny del 1894, a A. Jutglar, *Pi i Margall y el federalismo español*, cit., p. 1053.

78 P. Gabriel, «Francisco Pi y Margall y Josep Maria Vallès y Ribot: encuentros y desencuentros desde el republicanismo federal catalán» a I. Molas, (ed.), *Francisco Pi y Margall y el federalismo*, Barcelona, ICPS, 2002, p. 116. De P. Gabriel consultar també: «Republicanismos y federalismos en la España del s. XIX», a *Historia y Política*, 6 (2001), p. 31 i ss.

també el seu cost. Així, per exemple, provocaria, conjuntament amb altres factors, una crisi amb els sectors federalistes-catalanistes del partit, els quals aspiraven a edificar una àmplia aliança interclassista i per als quals l'acostament a la classe obrera suposava no pocs problemes per a la incorporació de les classes mitjanes al projecte.

Republicanisme

> Som demòcrates, i com a demòcrates espanyols, republicans.
>
> Aureliano Pereira, 1888

El suara exposat criteri de la raó individual fonamenta en Pi la seva filosofia política proveint-ne el concepte fonamental: l'*autonomia*. Autonomia, abans de res, *individual*, tal com s'afirma a *La reacció i la revolució*: «Sóc sobirà? continuo, sóc, doncs, lliure. La meva sobirania no consisteix sinó en la sobirania de la meva intel·ligència: Quan l'exerceixo positivament? Només quan deixo d'obeir tota influència subjectiva i arreglo als determinis de la raó tots els meus actes [...] la societat ho és en virtut del meu consentiment».[79] I el mateix es manté a *Las luchas de nuestros días*: «Poso en la raó individual tot principi de ciència i certesa i l'arrel de tota moral i de tot dret: la suposo completament autònoma».[80]

L'individualisme racionalista de Pi donarà lloc, tanmateix, a una atomitzada societat civil que, a efectes de fonamentació d'un Estat social-reformista, ha de ser constituïda en la seva

79 F. Pi i Margall, *La reacción y la revolución*, cit., p. 221.
80 F. Pi i Margall, *Las luchas de nuestros días*, cit., p. 152.

unitat. Com? Mitjançant *el pacte* sinal·lagmàtic, que esdevé d'aquesta manera principi i fonament no tan sols de la república, sinó de la federació. Això implicarà, però, matisar la sobirania absoluta de l'individu predicada a *La reacción y la revolución*, sense per això abandonar el principi de l'autonomia individual fonamentada en la raó: «El sacrifici de la voluntat l'exigeixen per la seva naturalesa no tan sols tota associació política, sinó també tota associació humana; el de la raó, només el despotisme [...]. Membre d'una societat, puc pensar, però no fer, tot el que m'abelleixi. Aquí i no en cap altre lloc hi ha el límit que separa la vida social de la individual, el ciutadà de l'home».[81]

L'autonomia individual continua sent irrenunciable perquè constitueix la base de tot l'edifici del sistema democràtic, la fonamentació de la legitimitat del poder polític que s'alça sobre el principi del consentiment lliure dels ciutadans, les seves preferències expressades mitjançant el vot: «Autoritat contra els acords i manifestacions de la meva raó i la meva consciència no la reconec en ningú [...] aquesta autoritat, en què pot basar-se sinó en la raó i la consciència dels associats? Els associats han de ser, i no altres, l'origen dels governs i les lleis; les opinions en ells dominants dins cada període històric, les que dirigeixin els assumptes públics; el vot dels ciutadans, la base de tota política».[82] O el que és el mateix: «L'autoritat no pot ser sinó l'expressió de la lliure voluntat dels associats».[83]

A partir d'aquí, una llarga seqüència d'arguments s'encadenen en tradició republicana, de la *volonté genérale* a la *volonté de tous*, de la *nació* com a ens de raó al *poble*, decli-

81 Ibid., p. 155.
82 Ibid., p. 154.
83 Ibid., p. 157.

nat en plural, com a conjunt de tots i cadascun dels ciutadans. El corol·lari resulta inevitable: òrfena de fonament teòric normatiu la monarquia hereditària, la república s'imposa amb tota evidència com a forma de govern: «Ja que en associar-se amb altres homes i necessitar un poder que dirigeixi els comuns interessos i en reguli els potser contradictoris, aquest poder ha de provenir de la voluntat de tothom si no vol ser il·legítim. Arribava jo per aquí al sufragi universal i a la negació de tot poder hereditari, complement i corona del dogma de la democràcia».[84]

D'aquí l'oposició radical de Pi a la monarquia: «Aquesta iniqua forma de govern»,[85] ja que el mal prové de la condició hereditària de les monarquies, que exposa als atzars del naixement el destí de les nacions»,[86] sent el propi de la mateixa, en fi, no estar a l'alçada dels temps: «Des de qualsevol punt de vista que se la miri és la monarquia anacronisme».[87] No es rebutja, doncs, la monarquia només per la seva col·lusió empírica amb el despotisme i la reacció, per resultar deutora de l'aliança de l'altar i el tron, campiona de la manca de llibertats en la història d'Espanya, sinó per raons estrictament teòriques, que afecten el punt de vista dels principis. Abans de res, per incompatible amb la raó i el respecte cap a ells mateixos d'uns ciutadans, que no súbdits, dignes d'aquest nom: «Mai no podríem nosaltres transigir amb la monarquia. Ens en privarien no només els nostres principis democràtics, sinó també la raó, el sentiment de la pròpia dignitat i àdhuc de la dignitat aliena. Som republicans, no només per convicció,

84 Ibid., p. 38.
85 Ibid., p. 258.
86 Ibid., p. 227.
87 Ibid., p. 231.

sinó també per temperament i per caràcter».[88] La denúncia de l'absurda irracionalitat del principi monàrquic origina algunes de les escasses irrupcions de les passions democràtiques a les planes d'aquell «home de glaç», com es considerava a Pi tant a Madrid com a Catalunya: «Molt pobra idea de vostès mateixos i de la humanitat deuen tenir vostès, quan no els bull la sang ni se'ls encén d'ira el cor en sentir-se encadenats a homes que no són superiors ni pels seus talents ni per les seves virtuts, homes que mirarien vostès amb indiferència, ja que no amb menyspreu, si no els veiessin asseguts en el tron dels seus antics reis. És principalment el sentiment de la meva pròpia dignitat el que em fa odiosa la monarquia».[89]

Els principis d'autonomia, de llibertat i d'igualtat exclouen d'arrel, al seu entendre, la diferència essencial que fonamenta la monarquia: «L'home es reconeix font i arrel de tota ciència i tot dret. Rebutja instintivament tota imposició sobre la seva persona, la seva consciència o el seu pensament. No fa ja vanes distincions ni entre patricis i plebeus, ni entre indígenes i alienígenes, ni entre negres i blancs. Proclama el mateix per a ell que per a tots els seus semblants, la igualtat de condicions, i condemna sense dubtar-ho les cent i una formes de la servitud. Impossible de tota impossibilitat que accepti la monarquia».[90]

Aquesta constitueix a més, a ulls de Pi, una institució deutora del feudalisme. A *La reacción y la revolución* es reconeixia la funcionalitat institucional de la monarquia en l'Antic Règim: «La monarquia [...] és evidentment la negació de la llibertat, la força suplint la manca de ciència, una necessitat

88 F. Pi i Margall, «La monarquía» a *El Nuevo Régimen*, 15 de desembre del 1894, a G. Alomar (ed.), *Pi i Margall: Articles*, Barcelona, L'Anuari, 1908, p. 227.
89 F. Pi i Margall, *Las luchas de nuestros días*, cit., p. 258.
90 Ibid., p. 264.

social imposada per la ignorància de les condicions de les nostres facultats i de les condicions de l'ordre pel qual sospirem. Considerada històricament, la provocadora del desenvolupament d'aquesta mateixa llibertat amb què lluita sense descans [...] La monarquia ha estat al llarg de molts segles, tot i dolenta, l'única solució al problema».[91] Però en l'actualitat, un cop desaparegut el context de servitud que va originar-la, deixa de tenir sentit: «Gràcies als progressos de la ciència, avui la idea de llibertat és absoluta, l'home s'ha sentit sobirà [...] la llei no pot ser res més que l'expressió de la voluntat de tots. Príncep de la terra [...] us manca raó de ser, perquè heu sobreviscut a la ruïna de quaranta segles i esteu ferits de mort».[92]

Drets naturals, sobirania popular, principi d'elecció-representació... Tot l'edifici democràtic representatiu es ressent, al seu entendre, de la mera presència d'una institució que li resulta constitutivament aliena. Com s'assenyala en un article d'*El Nuevo Régimen* el 1894: «No hi caben les transaccions amb la monarquia. La monarquia és l'últim vestigi del règim de les castes, i no és possible ja admetre aquest règim. La monarquia és la negació de la sobirania del poble, i del poble deriva tot poder legítim per a qui no reconegui en Déu la font del poder públic. La monarquia és la subversió de les lleis de la natura, i no pot ser racional ni admissible allò que a les lleis de la natura s'oposi».[93] A *Las luchas de nuestros días*, la crítica de la monarquia ocupa dotzenes de pàgines i les raons de principi adduïdes tornen a ser les mateixes: «La monarquia [...] tingué la seva raó de ser mentre les societats estigueren jeràrquicament constituïdes. Era aleshores el rei el cap natu-

91 F. Pi i Margall, *La reacción y la revolución*, cit., p. 177.
92 Ibid., p. 182.
93 F. Pi i Margall, «La monarquía», cit., p. 226.

ral de la jerarquia, el vèrtex de la piràmide. Sense jerarquia social, per què el monarca? Predominen a les nacions els principis democràtics. Per a ells, tot el poder emana del poble. Es dóna, o es tendeix, si més no, a donar a tots els ciutadans el dret d'escollir els seus legisladors. És compatible amb aquesta sobirania del poble la d'homes que regnen, quan no per la gràcia de Déu, per drets de sang?».[94]

L'anacronisme de la monarquia es fa palès, a més, en opinió de Pi, en l'excepció que la seva irrevocabilitat suposa als principis liberaldemocràtics, exemplificada en la inviolabilitat i irresponsabilitat del monarca, extrem que denuncia ja a *La reacción y la revolución* i reitera a *Las luchas de nuestros días*: «Fill del poble, el poder ha perdut tot el que a ulls de la multitud tenia de sobrenatural i místic: no pot ja ser ni irresponsable de les seves accions ni indiscutible. En el civil i en el penal, ha de viure sotmès a les decisions dels tribunals; en el polític al veredicte del poble».[95] De manera molt diferent, «a les repúbliques no hi ha persones sagrades i inviolables. El cap de la nació respon dels seus actes com l'últim agent de l'administració pública; i, si cau en delicte, compareix com l'últim ciutadà davant els tribunals de justícia».[96]

Però encara més, per a Pi, la democràcia republicana, basada en el criteri clàssic d'escollir els millors per al govern, controlar-los estretament i renovar-los sovint, resulta inconciliable amb l'essència de la monarquia, no ja amb la tradicional, sinó també amb la *constitucional*: «L'autoritat, segons el meu parer, ha de ser, no només temporal, sinó de durada escassa. Només així és possible aconseguir que es mogui a

94 F. Pi i Margall, *Las luchas de nuestros días*, cit., p. 231.
95 Ibid., p. 231.
96 Ibid., p. 262.

l'unís on amb les aspiracions dels ciutadans i estigui ajustada a les necessitats dels temps. Aquest és, sense cap dubte, un dels grans avantatges de les repúbliques damunt les monarquies. Mercè a aquesta mobilitat del poder tenen les repúbliques gairebé sempre al capdavant de l'Estat els homes que les circumstàncies exigeixen; gairebé mai, les monarquies, en les quals el poder és inamovible».[97]

A *La reacción y la revolución* es plantejava un altre dels arguments més cars a Pi, la qüestió de les contradiccions internes de la monarquia constitucional, sempre a la llum dels principis liberals i democràtic-republicans: «Si s'admet que en la monarquia constitucional és sobirà el poble, no hi ha en realitat dos sobirans? El rei pot oposar el veto a les resolucions de la Cambra, és a dir, a la representació legítima del poble, al poble mateix. Què és el veto, sinó un acte de sobirania? [...] Hi ha dos poders: l'un té la facultat de legislar, de sancionar l'altre. Sense la sanció d'aquest, els actes d'aquell són nuls».[98] I passant de les teories als *fets*, a *Las luchas de nuestros días*, sobre la base de l'experiència històrica de la Restauració —el falsejament de les eleccions per part dels cacics, el torn dels partits, la desparlamentarització del sistema— torna sobre el tema, criticant els importants poders que conserva el monarca en la monarquia constitucional espanyola, fent prevaler el poder executiu per damunt dels altres poders: «(El rei) convoca i obre les Corts. Quan no es presten als seus designis, les suspèn i dissol. Sense arribar a tant, pot amb el seu veto fer ineficaços els acords que prenguin. Resol els conflictes entre el poder legislatiu i l'executiu i és per tant amo i senyor d'ambdós poders. No mana en els tribunals,

97 Ibid., p. 261.
98 F. Pi i Margall, *La reacción y la revolución*, cit., p. 192.

però els té subjectes al poder executiu [...] Disposa de les forces de mar i terra i n'és el cap suprem. Dirigeix les reaccions diplomàtiques. Responent només davant ell mateix declara la guerra i fa i ratifica la pau amb els enemics».[99]

Anys després, en els seus articles d'*El Nuevo Régimen* es reitera el dictamen: el règim parlamentari espanyol durant la Restauració suposa la liquidació del parlament: «No hi ha sinó un poder, el poder executiu. Ni ombra de poder són aquí les Corts. No poden reunir-se per dret propi, no estan reunides a l'any sinó els mesos i els dies que el monarca vol [...] aproven el que els ministres aproven, rebutgen el que els ministres rebutgen [...] cauen els governs, no per les Corts, sinó per la Corona. El rei, només el rei, és aquí qui aixeca i enfonsa els ministeris».[100]

D'aquesta manera, en l'anàlisi del nostre autor, com veiem al quadre 1, la cadena de significació passat/futur, tradició/progrés, misteri/raó se superposa a la de monarquia/república, privilegi/igualtat, força/voluntat, poder/autoritat, llibertat/opressió... Però, per això mateix, la república no constitueix una institució taumatúrgica en ella mateixa, una panacea. Resulta superior com a forma de règim si, i només si està estructurada com a règim de llibertat. La degeneració autoritària de la República jacobina a la Revolució francesa, va resultar, a judici de Pi, de la seva desarticulació amb dos principis irrenunciables de la democràcia republicana: l'autonomia col·lectiva dels municipis i les regions, convertint el terme «federalisme» en greu acusació política, però també de l'autonomia individual, fonament dels drets i llibertats ciuta-

99 F. Pi i Margall, *Las luchas de nuestros días*, cit., p. 98.

100 F. Pi i Margall, «Los poderes del Estado» a *El Nuevo Régimen*, 15 de desembre del 1894 a *Article*s, cit., p. 224.

dans que mantenen incòlume tot el seu valor a través de la trajectòria sencera de Pi: «La república és evidentment l'única forma de govern compatible amb la dignitat de l'home, amb la sobirania dels pobles, amb les justes i legítimes aspiracions de la present generació, àvida de progrés; però per ella mateixa, independentment de l'organització que se li pugui donar, com ha de creure ningú que sigui la solució de tots els problemes polítics ni la garantia de la llibertat i l'ordre? Per tal que sigui eficaç, ha d'assegurar i protegir abans de res [...] els drets naturals de l'individu, anteriors i superiors a tota llei escrita: la llibertat de consciència, la de pensament, la del treball, la seguretat de les persones, la inviolabilitat del domicili, el sagrat respecte a la llar de la família».[101]

Ja a *La reacción y la revolución* s'estableixen les bases d'una concepció dels drets individuals i polítics com a fonament de la democràcia i derivats de l'autonomia irrenunciable de l'individu. Per això, els monàrquics parlen del «principi de reunió [...] no s'atreveixen a dir-ne dret»;[102] per això el laïcisme, la separació de l'Església i l'Estat, ha de resultar compatible amb la llibertat religiosa: «Jo, enemic de tot culte, partidari de la llibertat, no puc menys que demanar i exigirne a plena veu la de cultes».[103] La centralitat dels drets i llibertats en el pensament de Pi es tradueix en la seva crítica a les forces polítiques no ja reaccionàries i conservadores, o tradicionalistes (el catalanisme de les bases de Manresa, per exemple), sinó fins i tot progressistes (republicans, internacionalistes) que mostren desafecció a les mateixes: «Fins i tot hi ha socialistes que, aterrits per l'espectacle dels dolors dels

101 F. Pi i Margall, *Las luchas de nuestros días*, cit., p. 267.
102 F. Pi i Margall, *La reacción y la revolución*, cit., p. 211.
103 Ibid., p. 239.

pobles, accepten sense vacil·lar la mort o si més no la mutilació de les nostres llibertats; però això és fill d'una precipitació lamentable, no de la reflexió, no del raciocini. Pensaran més sobre la dignitat de l'home i tornaran del seu error...».[104]

De manera molt significativa, a més de les crítiques que després veurem a la República francesa a causa del seu centralisme, Pi no estalvia al llarg de la seva obra els judicis més durs a la *Révolution* pels seus intents de construir una república damunt la virtut i el terror, prescindint del dret i les garanties constitucionals: «El regnat de la guillotina del 93 fou degut [...] a un error de la Convenció, la qual, no sabent veure en la mateixa llibertat una arma de combat, apel·là al terror, i cregué que podria esborrar les idees reaccionàries amb la sang del cadafal [...] Ha mort la llibertat, sense la qual el problema ha de tenir per força una solució sagnant. Observeu a més que ella ja fou sacrificada per la mateixa república en els seus primers temps. La del 93 seguí per encara més funesta senda. Què significa veure suspesa aquesta llei fonamental abans de proclamada i acceptada pel poble? Falsejà aquella república els seus principis naturals, no aneu tampoc a atribuir a la institució el seu seguici d'errors i calamitats».[105]

Només així es pot entendre l'específic concepte de revolució democràtica de Pi; és a saber: «Revolució» com a profund canvi polític i social, que afecta totes les institucions de la societat i l'Estat; però —per tal com es mantenen en tot moment uns mínims de constitucionalisme, llibertats i processos electorals—, un canvi pacífic, gradual, per definició no violent, militantment civilista i als antípodes del militarisme, en clara opció per les vies institucionals enfront de les insurrec-

104 Ibid., p. 237.
105 Ibid., p. 278.

cionals. Tot això es veurà exemplificat en la singular conjuntura de la República del 1873, en la qual l'actitud constitucionalista («legalista») tan dur judici mereixerà a Azorín i a d'altres abans que ell, com més amunt hem posat de manifest. A *La República de 1873*, Pi, tanmateix, ho explica de manera nítida: «tenia jo una força immensa [...] Si jo hagués volgut que l'endemà s'hagués proclamat la república federal, proclamada hauria quedat [...] A tot i a tothom contestava que era precís atenir-se a la llei de l'Assemblea d'11 de març, i deixar a les Corts Constituents la definició i l'organització de la República. Vaig fer bé? Ho dubto ara si em fixo en l'interès polític, ho afirmo sense vacil·lar si consulto la meva consciència».[106] A *Las luchas de nuestros días*, anys després (1890), en resposta a l'interlocutor que l'insta a instaurar la república dictatorialment, respon, reiterant arguments ja exposats a «El pacto», pròleg de 1882 a la tercera edició de *Las nacionalidades*: «dictatorialment? Federació i imposició s'exclouen. No és ni serà federació aquella que no descansi en l'explícita voluntat dels grups confederats. El pacte entre les regions per constituir-la ha de ser aquí clar i solemne».[107]

Ara bé, de quina federació parlava Pi?

Federalisme

> Allò que constitueix una monarquia no és l'existència d'un rei, sinó la centralització política.
>
> Pi i Margall, 1856

106 F. Pi i Margall, *La República de 1873*, cit. p. 31.
107 F. Pi i Margall, *Las luchas de nuestros días*, cit., p. 207.

La doctrina de Pi no és la «república federal», sinó, com ja va postular Almirall, «el federalisme republicà».[108] I el matís no és banal, ja que, com veurem, representa terminològicament amb exactitud la posició teòrica i conceptual del seu pensament polític en aquest àmbit. En efecte, des de *La reacción y la revolución*, la dimensió federal és en tots els punts substantiva en la seva filosofia política, i no merament adjectiva, qualificadora del concepte de república.[109]

Dit d'una altra manera, i ens trobem aquí davant un element cabdal, moltes vegades desdibuixat pels comentaristes republicans del seu pensament, per a Pi i Margall una *república unitària* no és una veritable república, sinó «una monarquia amb gorra frígia», com diria lluminosament poc abans de la seva mort, el 1901, en un discurs a Barcelona.[110] Però aquesta posició no és de cap de les maneres de final de segle, ja que ja en un article del 1856, «¿Cuál debe ser nuestra firma de gobierno?», comentant l'accidentalisme oportunista de Thiers, el 1848, sobre les formes de govern posa en boca d'aquell aquestes paraules: «Què hi fa que tinguem república, si continua dempeus una de les condicions més fonamentals de la monarquia? Allò que constitueix una monarquia no és l'existència d'un rei, sinó la centralització política [...] La República francesa del 48 no fou, en efecte, res més que una monarquia constitucional amb tots els seus vicis i desordres [...] Moltes repúbliques, deixant dempeus el mateix principi

108 J. Trías, *Almirall y los orígenes del catalanismo*, Madrid, Siglo XXI, 1975, p. 254. Cfr. igualment, A. Rovira i Virgili, *Nacionalisme i federalisme*, I. Molas (ed.), Barcelona, Edicions 62, 1982 p. 57 i ss.

109 M. Caminal, *El federalismo pluralista*, Barcelona, Paidós, 2002, p. 73.

110 F. Pi i Margall, «Discurs pronunciat en l'Assamblea dels federalistes catalans», 6 de maig del 1901, a *F. Pi i Margall, La qüestió de Catalunya*, Rovira i Virgili (ed.), Barcelona, Societat catalana d'Edicions, 1913, p. 128.

de la centralització política i aspirant aquest, com era natural, a recuperar la seva primitiva i genuïna forma, han acabat tornant a la monarquia pel camí de la dictadura».[111] Anys més tard, el 1868, en el pròleg a la seva traducció de *El principio federativo* de Proudhon, afirma: «La República francesa del 1793 fou altament centralitzadora, i mirà com als seus màxims enemics aquells que pretenien de restituir la vida a les seves antigues províncies; la del 1848 no alterà essencialment en res el règim administratiu de la monarquia. I l'una i l'altra vingueren també a fer al final il·lusòries les mateixes llibertats individuals...».[112] Bona mostra de la recurrència del tema és el fet que a *Las luchas de nuestros días* es torni a afirmar: «Aquells republicans del 1793 decapitaren els seus monarques, no la monarquia. Deixaren dempeus i encara exageraren la centralització del poder. Amo del poder un soldat ambiciós, ha aconseguit d'imposar-se des de París a tots els seus conciutadans. Es volgué una i indivisible república, se'n mataren les regions, i quan sonà l'hora de la tirania, no hi va haver on reunir les disgregades assemblees, ni on organitzar contra els dictadors les forces del poble».[113] I el 1894, a l'article d'*El Nuevo Régimen* «No cejamos», Pi duu a l'extrem el seu argument sobre la prioritat politicoconceptual del sintagma *federació republicana*, deixant ben clar la naturalesa no instrumental ni adjectiva, sinó substantiva i capital del seu federalisme: «És el principal la república? No; les repúbliques poden ser tant o més detestables que les monarquies. Ho seran sempre que no comencin per destruir l'om-

111 F. Pi i Margall, *Lecciones de federalismo*, Barcelona, J. Pi y Arsuaga Seguí (ed.), 1931, p. 42.

112 F. Pi i Margall, pròleg a P. J. Proudhon, *El principio federativo*, Alfonso Durán, Madrid, 1868, p. 9.

113 F. Pi i Margall, *Las luchas de nuestros días*, cit., p. 266.

nipotència de l'Estat; sempre que no s'assegurin damunt bases sòlides la llibertat i l'autonomia de tots els grups de què la nació es compon [...] això és el principal, l'accessori és la república».[114]

No cal esperar, doncs, a *Las nacionalidades* per trobar la proposta de la federació republicana en l'obra de Pi i Margall. Ben aviat en la seva trajectòria, el 1854, situa les bases d'un sistema federatiu que més endavant desenvoluparà i corregirà, invocant no només els principis, suposadament «abstractes», sinó la realitat empírica, d'Alemanya, Suïssa, els Estats Units, com a exemples de federacions republicanes que han contribuït a la pau, a la unitat en la diversitat, al desenvolupament econòmic dels seus pobles. I la no menys empírica realitat plural d'Espanya, composta per «províncies que abans foren nacions».

D'una banda, i de bon començament, es postula una matriu complexa sobre la base de l'autonomia de l'individu, dels municipis, les regions i la nació mateixa. Això donaria peu a repetides acusacions d'«abstracció», «teoricisme», «doctrinarisme», «inflexibilitat», etc., tant des de l'unitarisme d'esquerres com del conservador. El mateix passaria des del nacionalisme, tal com ja hem comentat en referir-nos a les dissensions amb el catalanisme federalista de Vallès i Ribot, i en tornarem a parlar. Però també des del nacionalisme federalista a Galícia, Castelao, en el seu *Sempre en Galiza*, referint-se a Pi i als seus mostraria una gran incomprensió: «Ni idea tenien del que s'hauria de federar».[115]

114 F. Pi i Margall, «No cejamos» a *El Nuevo Régimen*, 7 d'abril del 1894, a *Articles*, cit., p. 19.

115 A. R. Castelao, *Sempre en Galiza*, edició crítica de R. Máiz (dir.), Parlament de Galícia, 1992, p. 170.

Tanmateix, tal com ja hem apuntat, per a Pi, al costat de les identitats singulars i autònomes, hi havia identitats col·lectives, socials: el municipi, les províncies o regions, les nacionalitats, éssers reals i amb vida pròpia que, per tant, han de gaudir igualment d'autonomia. Per això des d'un principi, que s'apunta ja a *La reacción y la revolución*, es postulen els diversos cercles d'autonomia i s'intenta de cohonestar-los. Com afirma encertadament Villacañas: «Aquest organicisme de Pi no substitueix l'individualisme, però el matisa clarament».[116] Però aquest organicisme es matisa a més a si mateix, per dir-ho d'alguna manera, ja que no és un organicisme de regions a les quals es transfereix intangible el llegat orgànic de la Nació amb majúscules. De fet, Pi mai no podrà emparar una concepció organicista i holista en sentit estricte, ja que el seu model apunta a una matriu policèntrica, que incorpora diversos àmbits: la nació, les províncies o regions, els municipis, però també, no ho oblidem, l'irrenunciable espai dels ciutadans singulars i els seus drets.

Això és, precisament, el que explica que en algunes de les constitucions inspirades en la Constitució federal del 1883, aprovada a Saragossa, com el *Proyecto de Constitución para el futuro Estado galaico*, aprovat per la comissió executiva del Partit Republicà Federal de Galícia, a A Coruña el mateix any, es comenci per una part dogmàtica declarativa de drets amb el títol «Autonomia individual», en la qual es regulen els principals drets i llibertats polítiques de la ciutadania, per passar després als diferents nivells col·lectius: l'«Autonomia regional de l'Estat galàic», és clar, però en menys mesura l'«Autonomia Municipal».[117]

116 J. L. Villacañas, «La idea federal en España», cit., p. 26.

117 F. Pi i Margall, *Proyecto de Constitución para el futuro Estado galaico*, A Coruña, Puga, 1883, p. 1 i 23.

Ara bé, cal explicitar que, d'aquesta manera, el federalisme de Pi es constitueix mitjançant un triple distanciament: 1) enfront del federalisme *unitarista*, o federalisme nacional, com el dels Estats Units o Alemanya, és a dir, del federalisme al servei d'una sola nació, de la mà de *l'equació de l'Estat nacional* (Un Estat = una nació = una llengua = una cultura = un dret = una Història, etc.), el federalisme de Pi és un federalisme pluralista. L'Estat espanyol s'entén integrat no per les províncies administratives de Javier de Burgos, sinó per un conjunt de regions que, en el seu dia, van ser nacions. 2) Però enfront del nacionalisme organicista i del *principi de les nacionalitats*, Pi descarta un impossible retorn a les nacions que van ser en la història, aliè al mite dels orígens apunta a una Nació espanyola plural, de nova factura, capaç d'acomodar les diverses realitats nacionals i regionals que conviuen al si de la mateixa comunitat; i 3) enfront del model confederal, cal assenyalar que l'oscil·lació «federal»/«confederal» —ambdues variants s'utilitzen al llarg dels textos de Pi, resulta més aviat terminològica que conceptual—, ja que en cap moment no s'aparta el nostre autor del marc de la federació, això sí, pluralista.

Pi parteix de la realitat d'Espanya com a Estat i com a nació, una «nacionalitat ja formada», d'un fet historicopolític que es manifesta especialment sòlid, tant per *tradició* com per *voluntat* en els períodes de crisi... Per això, amb la revolució federal no existeix, al seu entendre, cap salt al buit que hagi de conduir a la desintegració d'Espanya, ho garanteix la formació simultània de les juntes provincials defensores de les llibertats i l'autonomia particulars; i la Junta Federal, a qui pertoca l'autoria de la Constitució, que preval per damunt de les constitucions dels Estats federats. És a dir, que es tracta no d'abolir la nacionalitat espanyola, de reemplaçar-la

a la manera comunitarista o nacionalista, per altres nacions interiors, unitats sobiranes i dotades d'un dret unilateral a l'autodeterminació, sinó de reconstituir-la sobre noves bases, és a saber: «La unitat en la varietat, rebutjant la uniformitat».[118]

El model de nació espanyola heretat, fonamentat en el nacionalisme castellanista excloent i el centralisme uniformista, ha fracassat culturalment, políticament i econòmicament: «Aquesta unitat, què ha portat en general sinó mals? Ha concentrat gairebé sempre la vida en la metròpoli, ha absorbit la de les colònies, les ha mort. Ha apagat mil focus d'activitat, ha destruït mil elements de progrés [...] Ha empobrit i degradat les comarques subjugades».[119]

La «realitat orgànica» que Pi reconeix a les nacions no ha de moure, però, a equívocs pel que fa al seu abast, ja que no posa obstacles a l'eventual reconstitució política d'aquelles sobre altres pautes, ni l'assoliment d'una unitat nacional diferent. I això perquè, en la seva perspectiva, les nacions són, a més de realitats socials, realitats *polítiques*. És a dir, constitueixen, d'una banda, processos històrics i canvien amb el temps, i de l'altra són col·lectivitats heterogènies en el seu interior. En un passatge decisiu del seu article «Las naciones», recollit a *Lecciones de federalismo*, s'afirma: «Totes les nacions són unitats orgàniques. Si no ho fossin, deixarien de ser nacions. Però això no vol dir que tinguin ni obligats òrgans, ni obligats organismes... [Com a] éssers col·lectius i lliures, tenen totes diferent organització, i la canvien segons les evolucions de les idees i les necessitats dels temps... Es vol fer avui de les nacions poc menys que ídols. Hom les suposa eternes, santes, inviolables; hom les presenta

118 F. Pi i Margall, *La reacción y la revolución*, cit., p. 267.
119 Ibid., p. 268.

com a quelcom de superior a la voluntat, com aquelles formacions que veiem a la natura, obra dels segles...».[120] En pocs llocs es mostra tan clarament la dual concepció de nació de Pi, com a realitat simultàniament socialorgànica i politicovoluntarista.

D'aquesta manera, l'eventual «organicisme de Pi i Margall s'esvaeix, no només perquè els nacionalistes autènticament organicistes detecten en ell en tot moment un membre de l'«escola voluntarista», tal com es pot llegir, per exemple, en les crítiques que se li adrecen des de *La Veu de Catalunya*,[121] sinó, sobretot, perquè el fet que les nacions siguin realitats socials i històriques no impedeix d'atendre la seva constitutiva dimensió política com a «éssers col·lectius *i lliures*», en els quals la «voluntat» dels ciutadans, democràticament expressada, té un paper de primer ordre. L'Estat, d'aquesta manera, no és l'efecte sinó la causa de les nacions: «No és cert que siguin les nacions filles de la natura, i es divideixin els d'una mateixa raça i una mateixa llengua. Viuen plegats pobles que es regeixen per diferents lleis, i separats pobles que obeeixen uns mateixos codis [...] la unitat que en algunes coses tenim, observi-ho bé qui això llegeixi, efecte fou i no causa de la nacionalitat espanyola. Observació que pot fer-se extensiva a totes les nacions».[122]

Per a Pi, són les nacions processos polítics de construcció nacional, no objectes cristal·litzats d'un cop per sempre en el passat. D'aquesta manera, s'eludeix el doble escull: d'una banda reduir la nació a l'Estat i a la seva relació im-

120 F. Pi i Margall, *Lecciones de federalismo*, cit., p. 59.
121 A. Rovira i Virgili, *Lectura de Pi i Margall*, Leandro Colomer (ed.), Barcelona, Edicions de la Magrana, 1990, p. 64.
122 F. Pi i Margall, «Las naciones» a *La federación*, cit., p. 59.

mediata amb la ciutadania igual, universalitzada, considerant que el patriotisme cívic o republicà obviï el problema nacional. De l'altra, assumir la lògica argumental del nacionalisme, de les nacions com a realitats orgàniques, gairebé biològiques, col·lectivitats prepolítiques alienes a la voluntat dels ciutadans, homogènies en l'interior, netament diferenciades cap a l'exterior, i donades d'un cop per sempre segons el respectiu mite dels orígens... Pi, en canvi, hem d'insistir, ordeix un concepte dinàmic, formatiu, estrictament *polític*, de nació: «Discutim la propietat, la família, els reis, els déus i, hem d'aturar-nos davant les nacionalitats?... En coneix vostè alguna en la qual no estiguin units pobles de diferents llengües i races?, alguna que estigui enclavada dins el que anomenem els seus naturals límits?, alguna que en el dilatat curs dels segles no hagi passat per cent transformacions?».[123]

A més, el reconeixement de l'«organicitat» de la nació no implica, ni de bon tros, que el sistema polític federal les hagi de prendre com a punt de partida, és a dir, que hagi de procedir en la seva gènesi de dalt cap a baix: «No derivem de la nació el nostre sistema polític. No és la nació la que ha creat les regions i els municipis [...] d'aquests tres grups, nacions, regions i municipis [...] la nació és precisament el més artificial i el més mudable».[124] En aquest punt, resulta cabdal la devastadora crítica que realitza Pi del «Principi de les nacionalitats», en la seva obra titulada precisament *Las nacionalidades*. «Cerco el motiu de les nacionalitats i no sé trobar-lo racional ni legítim».[125] De fet, Pi dedica els onze primers ca-

123 F. Pi i Margall, *Las luchas de nuestros días*, cit., p. 204.
124 Ibid., p. 60.
125 F. Pi i Margall, *Las nacionalidades*, cit., p. 100.

pítols del llibre a analitzar i rebatre, un per un, els diferents criteris objectius, «orgànics» que suposadament configuren les nacions: «la llengua», «les fronteres naturals», «la història», «la raça», etc. Al seu entendre, cap d'ells no serveix com a cànon de diferència, i encara menys de prístina puresa nacional, ni per establir un espai nacional homogeni en el seu interior, ni diferenciar clarament cap a l'exterior unes nacions de les altres, així com tampoc per fixar un criteri forjat en el temps, aliè a qualsevol canvi fonamental: «Té la nostra nació unitat de llengua? Hi ha fins a sis dialectes de l'idioma llatí i allà al nord una llengua mare [...] Té Espanya tampoc unitat de lleis? Diverses són les de Castella, les de Biscaia... [...] Institucions diverses hi ha també a Galícia... Ni té Espanya unitat històrica. No parlem de costums ni de races. Aquí hi ha celtes, sueus, gots, àrabs [...] Obsta això perquè les regions totes formin nació? Heterogènies són totes les nacions d'Europa. Què aconsella tota racional política? [...] que s'organitzi l'Estat sobre la base en què descansen totes les regions federals».[126]

La nació espanyola es presenta d'aquesta manera com una comunitat a la recerca de la constitució escaient a la seva naturalesa plural, constitució que només podrà ser, a entendre de Pi, la d'una Federació republicana, que mudi la uniformitat per la varietat, la violència per la llibertat, l'opressió pel pacte. De la formulació per part de Pi d'un concepte no nacionalista de nació, és a dir, un concepte que articula íntimament la dimensió històrica cultural amb la dimensió democràtica i voluntarista, de la consideració de les nacions no només com a fets, sinó com a processos de construcció políti-

126 F. Pi i Margall, «La verdadera patria», *El Nuevo Régimen*, 30 de setembre del 1899, a *Articles*, cit., p. 39.

ca damunt una base cultural, es desprèn la possibilitat de «reconstituir-les», «formar-les», etc. damunt nous supòsits, en concret a partir del principi de l'*autonomia*: «No cregui ara vostè que jo sigui enemic de la nacionalitat [...] però com és d'insensat dir que no és possible tocar-la ni tan sols per reconstituir-la damunt aquestes o altres bases. És com tot susceptible de mudances i subjecte al progrés; i avui, època de llibertat, per la llibertat és indispensable que es reorganitzi i visqui. És ara filla de la força, i volem que ho sigui demà de la lliure voluntat dels pobles i les regions i volem que respecti l'autonomia dels uns i les altres sense perdre'n ni un bri de la seva».[127]

Ara bé, aquesta reconstitució federal de les nacions requereix al seu torn una reformulació parcial dels tres principis de la filosofia política de Pi, els quals, com hem vist, es trobaven estretament imbricats: 1) el principi de la *lògica*, de la racionalitat com a guia de la construcció i disseny de l'Estat republicà federal; 2) el postulat de l'*autonomia de l'individu*, la sobirania de la persona; i 3) la naturalesa del *pacte* sinal·lagmàtic com a dispositiu fundacional del nou sistema polític. Vegem-ho de manera succinta.

Pel que fa al principi de la «lògica», únic a *La reacción y la revolución*, aquest no s'abandona sinó que es complementa a partir de *Las nacionalidades* com un concepte més positivista i menys idealista dels «fets»,[128] «la formació de les nacions», «l'experiència», «la història», etc. Ja a *La República de 1873* s'afirmava de manera prou significativa: «He estat partidari de la federació del 1854 [...] Vaig defensar-la com la

127 F. Pi i Margall, *Las luchas de nuestros días*, cit., p. 205.

128 J. Trías, pròleg a *Las nacionalidades*, Madrid, Biblioteca Nueva, 2002, p. XXXIV. Vegeu també Villacañas, Rivera, cit.

defenso ara, sota dos punts de vista, el de la raó i el de la història».[129] Pocs anys després, a *Las nacionalidades*, aquest dualisme presideix tota l'argumentació que hi desplega el nostre autor: «La raó ens pot enganyar; no ja fàcilment, si resisteixen les seves argumentacions a l'experiència, que n'és la pedra de toc. Perquè aquí la raó i la tradició hi estan d'acord; tinc l'esperança que es realitzi la meva idea».[130] I s'esforça de manera reiterada, bé per confirmar les tesis defensades: «Trobo sobre aquest punt d'acord la raó i la història»; bé per confirmar les que es critiquen: «Desmenten això de concert la raó i la història».[131]

A *Las luchas de nuestros días* s'insisteix en la fonamentació del federalisme «no per va caprici, ans perquè, en primer lloc, entenem que així ho exigeix el caràcter racional i lliure de l'home i de totes les associacions que constitueixi, i en segon lloc, perquè hem après per l'estudi de la formació de les nacions, pel tarannà dels diversos grups que les componen [...] que només deixant-los autònoms en la seva vida interna i subordinant-los en l'externa al grup superior, és possible de crear un ordre estable sense destruir la llibertat de ningú, ni apagar cap focus de vida, ni cegar cap font de prosperitat ni de progrés».[132] Tot plegat desemboca en un estil de raonament polític, per cert, ben distant de l'abstracció filosòfica que *ad nauseam* s'atribueix a Pi: «Els fets són excel·lent pedra de toc per a totes les teories».[133]

Pel que fa al principi de l'*autonomia individual*, succeeix el mateix: aquest no resulta descartat, sinó que es comple-

129 F. Pi i Margall, *La República de 1873*, cit., p. 7.
130 F. Pi i Margall, *Las nacionalidades*, cit., p. 86.
131 Ibid., pp. 149, 344.
132 F. Pi i Margall, *Las luchas de nuestros días*, cit., p. 198.
133 Ibid., p. 159.

menta i es modula en una nova «síntesi», per dir-ho amb un terme car a Pi. La «sobirania de la intel·ligència», la raó subjectiva, continua sent «la font de tot coneixement i superior criteri», i «completament autònoma»,[134] la peça clau de tot el sistema: «L'autoritat resideix en la raó i consciència dels associats», i per això aquests han de ser l'«origen dels governs i de les lleis». Però aquest primer cercle d'autonomia s'inscriu posteriorment en una estructura concèntrica més complexa: «Com de la personalitat de l'Estat hem diferenciat i emancipat la nostra, és just que en distingim i emancipem la de la ciutat, que ha estat el primer i el més natural dels grups polítics, i la de les províncies que foren abans nacions».[135] D'aquí el disseny d'una matriu federal policèntrica que afecta tant la nació: «Els elements constitutius de les nacions són avui l'individu, el poble i la província»[136] com l'Estat: «Volem nosaltres autònoms, talment la nació i l'individu, les regions i els municipis».[137]

En tercer lloc, pel que fa referència al *pacte*, dispositiu fundacional i indeterminat a *La reacción y la revolución*, tenint en compte que «entre sobirans només hi pot haver pactes», i per tant «el contracte i no la sobirania del poble, ha de ser la base de les nostres societats»,[138] resulta precisat en formular-se des del punt de vista de la federació. El federalisme, en distribuir el poder en diversos àmbits, dilueix el criteri de la jerarquia en el de la competència mitjançant el pacte entre les unitats federals i la federació, i dóna lloc a un Estat constitucional, en rigor, *sense sobirà*, ja que tots els poders estan jurí-

134 Ibid., pp. 146, 152.
135 F. Pi i Margall, *Las nacionalidades*, cit., p. 164.
136 Ibid., p. 167.
137 Ibid., p. 198.
138 F. Pi i Margall, *La reacción y la revolución*, cit., p. 253.

dicament limitats i distribuïts en diverses instàncies. Per això, abans de res, el pacte de Pi no té res de l'alienació del ciutadà en la comunitat propugnada per Rousseau. Com ens diu en una significativa nota a la seva traducció d'*El principio federativo* de Proudhon: «Mentre que Rousseau per aquest contracte ens lliura en cos i ànima a la societat de què formem part, Proudhon pel seu no ens sotmet a aquesta mateixa col·lectivitat sinó per a certs i determinats objectes, expressament consignats [...] Fa aquell la col·lectivitat àrbitre dels nostres drets, i aquest li imposa, al contrari, l'obligació d'assegurarlos i protegir-los».[139] Però a més, el pacte de federació implica, complementant la ja examinada crítica política voluntarista al principi organicista de les nacionalitats, la renúncia al principi de l'autodeterminació unilateral: «En la voluntat tenen la seva base els contractes i no es dissolen ni es rescindeixen per la d'un dels seus contractants... Les confederacions podran dissoldre's pel mutu consentiment dels que les formaren, no pel d'un dels seus pobles».[140]

En l'última part de *Las nacionalidades,* Pi postula ben clarament, tal com ja hem esmentat, un concepte no nacionalista, dit en positiu, un *concepte federal de nació*: «nacions federals», es titula un article a *El Nuevo Régimen* del 1901.[141] Ara bé, la construcció d'una *federació republicana* sobre la base de les «regions» «províncies» «que abans foren nacions» apareix amb tota claredat ja el 1854, a *La reacción y la revolución*: «Moltes de les antigues províncies conserven un caràcter i una llengua que les diferencien de la resta del regne.

139 P. J. Proudhon, *El principio federativo*, cit., p. 169.
140 F. Pi i Margall, *Las nacionalidades*, cit., p. 261.
141 F. Pi i Margall, «Las naciones federales» *El Nuevo Régimen*, 1901, a *Articles*, cit., p. 41.

Aquestes continuen vivint a l'ombra dels vells furs, aquelles es regeixen encara en el civil per lleis especials [...] Mentre que en unes hi ha hàbits agrícoles i industrials, en d'altres hi ha hàbits purament agrícoles. N'hi ha que demanen a crits el proteccionisme i n'hi ha que el lliure tràfic. Si no totes, la majoria tenen una història i una literatura pròpies. Organitzem el regne sobre la base d'una federació republicana. La reclama imperiosament el mateix estat actual de les províncies que un dia foren nacions...».[142]

Ja en aquell moment es perfila també el que constituirà l'objecte de bona part de *Las nacionalidades*, la distribució competencial, sobre la base dels interessos particulars i els interessos comuns, entre la federació i els Estats, l'autogovern i el govern compartit: «Deixem les províncies que es governin com vulguin; que tinguin competència exclusivament en els seus interessos provincials. L'organització de la força amada, les declaracions de pau i de guerra, l'ensenyament públic, les línies generals de camins, correus, la carrera consular, l'aranzel, el pressupost de la federació sencera, siguin enhorabona subjectes a les decisions de la Cambra [...] Les bases del dret polític, el sufragi universal, la llibertat absoluta de l'emissió i aplicació del pensament, la sobirania de l'individu, declarin-se tant fora de l'abast de les províncies com fora de l'abast de la Dieta...»[143]

La federació, per tant, no constitueix per a Pi un pas cap a la confederació, sinó un model institucional (i social) que aspira a trobar una *nova unitat* nacional per a Espanya, «la Unió federal», bo i dotant de nova legitimitat l'Estat, enfront la inevitable impugnació del mateix a causa del seu

142 F. Pi i Margall, *La reacción y la revolución*, cit., p. 268.
143 Ibid., p. 269.

històric centralisme uniformitzat: «Sota una república federativa, la nació espanyola no només subsisteix, s'engrandeix i s'enforteix; les províncies, quan no per esperit de nacionalitat, pels seus interessos materials, estan condemnades a estrènyer i no a trencar llaços. Una república unitària és, a més de menys beneficiosa, menys sostenible. Està més exposada als atacs de la monarquia...».[144] Una vegada més, com podem veure, el federalisme es postula aquí obertament com a alternativa al nacionalisme, sigui d'Estat, sigui contra l'Estat. Així, enfront dels nacionalismes europeus del moment, Pi manifesta de manera rotunda: «Jo sóc partidari que, en comptes d'agitar el món per reconstituir nacions basant-nos bé en la identitat de races, bé en la de llengües, bé en la de creences, bé en les anomenades fronteres naturals [...] es treballi a tot arreu perquè es restitueixi l'autonomia als grups que abans la tingueren, deixant-los units als actuals centres només per a la defensa i empara de llurs interessos comuns».[145]

Però l'anàlisi de Pi i Margall dels efectes beneficiosos de la federació va molt més enllà de l'atenuació de conflicte que es deriva de l'acomodació a la unitat en la diversitat i la suma d'autogovern i govern compartit. Destaquem-ne fonamentalment altres dos, un d'ells d'ordre polític i l'altre d'ordre econòmic. Pel que fa als beneficis polítics de la federació, cal subratllar que Pi, com ja hem apuntat, la considera com un factor de reforç republicà del sistema polític espanyol, i per això la seva rellevància com a factor addicional de democratització, enfront de la degeneració del que els republicans anomenaven «el règim» o el «sistema parlamentari» que do-

144 Ibid., p. 281.
145 F. Pi i Margall, *Las nacionalidades*, cit., p. 157.

naria peu a diversos llibres de to crític com els de Gumersindo Azcárate (*El sistema parlamentario en la práctica*, 1885); Telesforo Ojea y Somoza (*El parlamentarismo*, 1884); Pablo Correa y Zafrilla (*Democracia, federación y socialismo*, 1889), i, naturalment, Adolfo Posada (*Estudios sobre el régimen parlamentario en España,* 1890), a més d'altres.[146] El federalisme, la constitució d'un Estat d'Estats, permet, al seu entendre, la creació d'àmbits territorials més petits i coherents d'exercici del poder polític, la qual cosa redunda en benefici de la democràcia, és a dir, del control i la participació política per part dels ciutadans. En alguns passatges de *Las nacionalidades*, la lectura de la federació des dels accents clàssics del republicanisme està present de manera especialment palesa: «En els pobles reduïts [...] l'Estat és per a tots els ciutadans un ésser real que tothora veuen i palpen; en els grans, una abstracció que amb prou feina se'ls fa tangible fora del pagament dels tributs. Afegim a això que en les petites nacions tot talent té ocasió de manifestar-se i facilitat per obrir-se camí fins a les més altes regions del govern [...] A conseqüència de l'íntim enllaç entre la societat i l'Estat, la política en els pobles reduïts és, d'altra banda, ferma i constant. El personal de l'Estat canvia; l'Estat roman el mateix [...] En una nació petita, l'amor als ciutadans constitueix l'amor a la pàtria. A les grans, la pàtria és el sòl [...] Si súbdit, recela dels magistrats; si magistrat, és alhora agent i objecte de vigilància per als súbdits, i difícilment es poden cometre injustícies que no es facin públiques ni malversacions que no es manifestin [...] a les petites nacions, ràpida és la discussió, ràpid l'acord, l'execució ràpida».[147] Molt significativa, en aquest sentit, re-

146 M. Suárez Cortina, *El gorro frigio*, Madrid, Biblioteca Nueva, 2000, p. 38.
147 F. Pi i Margall, *Las nacionalidades*, cit., p. 181.

sulta la vinculació entre un element bàsic de l'ideari republicà, l'anticaciquisme, amb les virtualitats democratitzadores del federalisme, per exemple, en l'article «la idea federal» a *El Nuevo Régimen*, el 26 de novembre del 1898: «El caciquisme el sosté la cadena que va del govern a tots els caps civils, econòmics i militars de totes les províncies, i a tots els alcaldes dels pobles. Trencada la cadena, el caciquisme mor».[148]

Pel que fa referència als beneficis econòmics i socials de les federacions, ja a *La reacción y la revolución* s'argüia la dimensió social i no només política de la solució federal, subratllant-ne les beneficioses conseqüències per al progrés econòmic: «La federació, en retornar la vida a la província i al municipi, fecundarà gèrmens de riquesa fins ara desconeguts [...] la condició material del país millorarà notablement; els tributs reproductius en la seva major part no seran, com ara, un motiu de ruïna per als contribuents. El poble tocarà immediatament els resultats dels seus sacrificis».[149] I a *Las nacionalidades* s'hi torna a insistir encara més clarament: «I, quins avantatges no en resultarien, del canvi! [...] lliures, per la seva banda, les províncies de l'ombra i tutela de l'Estat, procurarien el ràpid desenvolupament de tots els seus gèrmens de prosperitat i de riquesa: l'agricultura, la indústria, la propietat, el treball, l'ensenyament, la moralitat, la justícia...».[150]

Precisament tota la construcció de *Las nacionalidades* i el model de república federal que s'hi postula, s'argumenta no al voltant de qüestions orgàniques d'*identitat*, sinó sobretot a partir de l'omnipresent concepte d'*interessos* (això sí, mate-

148 F. Pi i Margall, «La idea federal», *El Nuevo Régimen*, 26 de novembre del 1898, a *Articles*, cit., p. 57.
149 F. Pi i Margall, *La reacción y la revolución*, cit., p. 272.
150 F. Pi i Margall, *Las nacionalidades*, p. 165.

rials i morals): «interessos que els són comuns», «la política que li dictin els seus interessos», «els seus propis interessos», «a la unitat per l'organització d'interessos»; «Observi's què és el que aplana el camí a la futura unió dels pobles. Són principalment els interessos», etc. També pel que fa als vincles comuns de la nació, els interessos tenen un paper gens negligible: «La dissolució de la pàtria! Els llaços que uneixen la nació són, doncs, tan febles? [...] les nacions subsisteixen perquè les subjecten vincles cent vegades més forts: la comunitat d'història i sentiments, les relacions civils i els interessos econòmics».[151]

El predomini de l'articulació d'interessos esdevé tan hegemònic enfront la dimensió identitària i cultural de la diferència, que Pi no es mostra tan preocupat per la conservació i reconeixement dels ordenaments jurídics particulars regionals, com del fet que aquests responguin de manera dinàmica a la canviant matriu d'interessos de les diverses agrupacions. «Com que no tenen la facultat d'alterar els seus codis, ni la nació de corregir-los-hi sinó per lleis generals, no hi ha ni hi pot haver en elles moviment jurídic. Es pensa a conservar el fur, no en reformar-lo, i la legislació està, per així dir-ho, petrificada. Només a través de la federació es pot tornar-la a la vida i fer-la entrar en vies de progrés. Àrbitres aleshores aquelles províncies d'acomodar les seves lleis a les idees i les necessitats del segle, no trigaran a voler esmenar-les, i donaran marge a la contradicció i al debat. Ressonaran les seves deliberacions a tota Espanya...».[152]

Passem ara a l'espinós problema de les unitats que han de conformar la federació. Tampoc aquí l'oscil·lació terminolò-

151 Ibid., p. 350.
152 Ibid., p. 174.

gica «províncies»/«regions» no ens ha de portar a cap equívoc, per tal com Pi postula la federació al marge de la divisió administrativa provincial, de les regions que abans van ser regnes o nacions, salvaguardant l'autonomia municipal: «Nosaltres ens anomenem federals perquè volem: 1) que el poble, la província i la nació siguin igualment autònoms dins el cercle dels seus respectius interessos; 2) que els pobles estiguin units en la província i les províncies en la Nació per una Constitució, o el que és el mateix, per un pacte».[153]

De fet, per a Pi, hem d'insistir, es tracta no només de generar un sistema que permeti de cohonestar la unitat amb la varietat, sinó igualment l'autogovern amb el govern compartit en la federació. En aquest sentit, i a diferència del sostingut a *La reacción y la revolución*, a *Las nacionalidades* es postula la configuració d'una segona cambra, un Senat federal, com a àmbit institucional clau per cimentar tant la unitat funcional del sistema polític federal, com per consolidar els llaços nacionals que vinculen entre ells els diferents Estats federats: «Les modernes confederacions [...] se senten no tan sols com a confederacions de pobles, sinó també com a nacions, és a dir, com a noves entitats polítiques. El sentiment d'aquestes dues fases de la seva personalitat és el que ha donat principalment origen a les dues Assemblees. En l'una estan representades com a nacions; com a confederacions, en l'altra [...] la confederació és ordinàriament al Senat, la nació al Congrés».[154]

Pel que fa a Espanya, Pi dedica tot el llibre III de *Las nacionalidades* a realitzar una anàlisi històrica de la formació de la nació espanyola i conclou: 1) que en comptes de la via

153 J. Trías, Pròleg a *Las nacionalidades*, cit., p. xl.
154 F. Pi i Margall, *Las nacionalidades*, cit., p. 239.

federal —la qual, tenint en compte l'heterogeneïtat dels elements que havien de compondre la nostra nació, era el sistema més indicat per formar-la— es va optar, tant en la monarquia absoluta com en l'Estat liberal a partir de la Constitució de Cadis, per la via del centralisme, la uniformitat, la «unitat en el despotisme»;[155] 2) que, tanmateix, «perderen els antics regnes les seves institucions i la seva autonomia, però no la seva iniciativa ni el seu esperit d'independència»;[156] 3) que aquesta autonomia i independència sempre es va voler compatible amb la unitat de la pàtria comuna que les respectés, com mostren les Juntes en el moment de la invasió napoleònica, ja que les regions «ni tan sols en disgregar-se deixaren de pensar en la unitat de la pàtria»;[157] de fet, els antics regnes, en una mena de «federació espontània», «es feren sobirans i en poc temps bastiren damunt d'ells una sobirania que, sense menyscapte de la seva pròpia, atengués els seus comuns interessos»;[158] 4) aquelles «nacions que foren per molt temps independents i s'uniren sota la condició que se les respectés en la seva autonomia, és natural que tendeixin incessantment a recuperar-la»;[159] 5) tot el segle XIX va suposar la imposició del principi unitari i la uniformitat, malgrat que «subsisteix a Espanya, no només la diversitat de lleis, sinó de llengües que [...] lluny de decaure, passen fa anys per una mena de renaixement».[160] De tot això extreu Pi una inevitable conclusió: «Portat a les idees federals tant per la tradició com pel raciocini», «vull la reconstitució de

155 Ibid., p. 286.
156 Ibid., p. 293.
157 Ibid., p. 297.
158 Ibid., p. 301.
159 Ibid., p. 304.
160 Ibid., p. 336.

les antigues províncies. Les modernes són en la seva majoria divisions arbitràries, filles, com a màxim, de conveniències administratives, sense cap mena de realitat en la Història. De les antigues, gairebé totes foren nacions durant segles [...] Ara bé, com que porten, amb tot, les províncies modernes més de quaranta anys de vida i no és possible prescindir d'un fet que ha engendrat costums i establert endins llaços i enfora diferències [...] caldria començar per temptejar-les [...], ja que la idea de federació exclou tota violència».[161]

Cal observar que la tasca que postula Pi és doble: la de reconstitució d'un Estat espanyol centralista mitjançant una federació republicana; i alhora, diferenciant-se en això de l'inqüestionat nacionalisme castellanista dels krausistes, la reformulació de la nació espanyola, com a nació plural des del punt de vista cultural, lingüístic, institucional, d'interessos econòmics, etc. [enfront de l'hegemonia castellanocèntrica amb què havia estat tradicionalment forjada]. Cal insistir en això: Pi apunta no només una teoria de l'Estat descentralitzat i acomodat a la diversitat (republicà i federal), sinó una teoria alternativa, no nacionalista, tant de la nació espanyola (plural, nació d'antigues nacions) com de les nacionalitats històriques.

Amb relació a això darrer, cal assenyalar que, de la mateixa manera que passava amb el concepte de nació espanyola, també en el concepte de les «regions que abans foren nacions» els elements històrics i culturals s'articulen amb els polítics i voluntaristes, impedint que Pi llisqui cap a l'organicisme, arrossegat per una eventual necessitat, per dir-ho així,

161 Ibid., p. 368.

d'omplir de contingut organicista la fórmula excessivament abstracta, «sense vida» diria Almirall, de la federació. A *Las luchas de nuestros días* podem comprovar com la dimensió política, el projecte de convivència cap al futur, manté tota la seva vigència en la caracterització de les «províncies»: «Maleeixen encara més les antigues regions la tutela en què se les té. Moltes foren durant segles nacions independents i deixaren escrites en la història brillants planes. Presenten encara avui especial fesomia, no només pel record de les seves perdudes institucions, sinó també per aquelles que conserven. A més del seu particular idioma i dels seus particulars costums, tenen encara lleis particulars que per la diversa organització de la propietat i la família sonen als seus pobles caràcter i condicions de vida totalment diferents a les de la resta d'Espanya [...] Vegi vostè també si l'amor a la regió en què ha nascut no és més viu que el que pugui sentir per la nació espanyola. El basc és arreu d'Espanya basc; l'andalús, andalús; el gallec, gallec. I no em digui que aquest provincialisme va expirant [...] cada regió va creant a Madrid el seu centre, i cada regió té a les Corts la seva diputació especial per als seus particulars assumptes».[162]

Aquest reconeixement federal de les regions (des de les institucions forals basques fins a la singularitat històrica i cultural de Catalunya), deutor de l'abans exposada combinació de raó i història, de teoria i realitat empírica, pròpia del pensament de Pi, a despit de les infundades acusacions de doctrinarisme que reiteradament van adreçar-li, no trigarien a acostar-lo, de la mà d'algun sector del Partit Republicà Federal de Catalunya, al regionalisme català, al «catala-

162 Ibid., p. 197.

nisme». Les aspiracions de Pi de reformar de dalt a baix l'estructura centralista de l'Estat i reformular la idea de nació espanyola mitjançant una «federació republicana de les províncies que abans foren nacions», van venir a confluir enfront l'enemic comú del conservadorisme i el centralisme, amb el projecte de sectors polítics de Catalunya de diversa procedència, federal, demòcrata i fins i tot tradicionalista, d'aconseguir l'autogovern i influir des del mateix en la política general de l'Estat espanyol; en el doble objectiu de «reconstituir el Principat i reconstituir la Nació espanyola».[163] Especialment significatiu va ser aquest acostament quan el regionalisme català va abandonar el tradicionalisme de les Bases de Manresa, que havia dut Pi a emetre un sever judici a *El Nuevo Régimen*, el 1892: «Pel que fa als drets polítics (els regionalistes) no tenen idees clares sinó sobre el de sufragi. El concedeixen només als caps de família [...] i pretenen la més o menys completa reorganització dels gremis [...] És lamentable que [...] no vegin que la tradició és mala consellera en temps en què la raó va sent mestressa i senyora del món...».[164]

Més endavant, la proximitat política es converteix en indissimulada afinitat electiva davant la reforma territorial de l'Estat. Així es pot constatar als articles d'*El Nuevo Régimen* de finals dels 90. Per exemple, a «Los federalistas y los catalanistas» s'afirma: «Hi ha a Catalunya dos partits afins: un que s'anomena federal, un altre que s'anomena catalanista o regionalista. Tots dos persegueixen un mateix fi, l'autonomia de les regions i la unió de les regions per un poder central.

163 J. A. González Casanova, *Autonomia i federalisme a Catalunya*, cit., p. 481.
164 F. Pi i Margall, «Las Bases de Manresa», *El Nuevo Régimen*, 16 de maig del 1892, a *Articles*, cit., p. 46.

Tots dos volen destruir aquest absurd règim centralista [...] Tots dos defineixen de la mateixa manera els atributs de l'Estat i els de les regions [...] Van amb els federals en tot allò que constitueix l'essència del nostre partit: la federació de les regions».[165] Malgrat el que s'ha reiterat un cop i un altre, el trencament amb Valentí Almirall el 1881 i amb Vallès i Ribot el 1895 es va deure només en una petita part al confederalisme catalanista d'ambdós líders, a l'assumpció del criteri organicista de la natura en la definició de la nació per Almirall enfront del voluntarista de Pi. En la crisi van influir també altres dues diferències fonamentals: 1) el programa social de Pi, que escorava cap a l'esquerra i cap als sectors populars el seu federalisme i el distanciava de les classes mitjanes, dificultant la construcció d'un Partit Federal d'ampli espectre classista; 2) diferències al voltant de l'organització i estructura d'un partit polític dotat d'un únic programa i organització estable. Tot plegat en un rerefons de creixent nacionalisme espanyol fruit de les guerres colonials, i de fracàs organitzatiu polític electoral reiterat del federalisme.[166]

Pocs mesos abans de la seva mort, en el discurs que va pronunciar als Jocs Florals de Barcelona el 1901, resumiria Pi de manera immillorable la seva posició: «Pàtria. Hi ha una pàtria per a tots els homes: la terra. Hi ha una pàtria que han fet segles de glòries i fatigues: la nació. Hi ha una pàtria que formen la mateixa llengua, les mateixes lleis i els mateixos usos i costums: la regió. Siguem catalans, espanyols, humans».[167] L'an-

165 F. Pi i Margall, «Los federalistas y los catalanistas», *El nuevo Régimen*, 24 d'agost del 1901, a *Articles*, cit., p. 92 i *La qüestió de Catalunya*, p. 102.

166 P. Gabriel, «Encuentros y desencuentros desde el republicanismo federal catalán», cit., p. 114 i ss.

167 F. Pi i Margall, «Discurs presidencial dels Jocs Florals de 1901, celebrats a Barcelona el dia 5 de maig», a *La qüestió de Catalunya*, cit., pp. 122-123.

helada aliança entre federalistes i catalanistes no es produiria, però, fins al 1910, de la mà de la fugaç *L'Unió Federal Nacionalista Republicana*, presidida per Vallès i Ribot.

Finalment, no podem deixar d'esmentar dues dimensions cabdals del federalisme de Pi: el relleu de l'autogovern municipal i la projecció de la federació en el nivell supranacional. El federalisme de Pi, per republicà i no nacionalista, va ser sempre municipalista. El principi d'autonomia s'aplica als ajuntaments, igual que a les regions, per això, en el seu disseny, les regions no constitueixen nous focus de neocentralisme territorial del poder, substituint l'antic de la nació. És més, el federalisme de Pi és abans de res urbà, situa la ciutat al centre de la seva matriu multicèntrica i republicana. Per això, davant els regionalistes tradicionalistes catalans, afirmava: «S'equivoquen aquells qui cerquen en la família el patró de la societat política [...] Damunt l'autoritat del pare s'alça naturalment la de l'avi, la del comú progenitor, la del patriarca [...] volent reproduir la constitució de la família només s'organitzen monstres. Per allà van aquelles monarquies despòtiques que fan de les nacions ramats... on llibertat, decòrum, moralitat, justícia, tot naufraga i desapareix en el mar de la servitud».[168] Encara més, a *Las nacionalidades,* es pot llegir: «La ciutat [...] constitueix en el seu principi un tot complet i independent. És una nació en petit [...] té el seu organisme, el seu Estat [...] és la societat política per excel·lència i no es resigna mai a ser esclava».[169]

Aquesta és la raó per la qual en els projectes de Constitució federal del 1873 i el 1883, es garantirà sempre el principi de l'autonomia municipal. Així, una àmplia «autonomia ad-

168 F. Pi i Margall, «La ciudad», a *Lecciones de federalismo*, cit., p. 51.
169 F. Pi i Margall, *Las nacionalidades*, cit., pp. 188-189.

ministrativa, econòmica i política» s'atribueix als municipis en l'article 106 de la del 1873... I es repeteix amb els mateixos termes a l'article 99 del *Projecte de Constitució per a l'Estat Català*,[170] o el l'article 89 del *Proyecto de Constitución para el futuro Estado galaico* aprovat pel Partit Republicà Federal a Galícia el 1883.[171] D'aquesta manera, s'estructurava un autèntic autogovern municipal, que no era una mera administració local descentralitzada, dotat de dimensió legislativa, judicial i executiva; s'«escolliran per sufragi universal els seus governs i els seus alcaldes»; i es delegaven al poder local àmbits competencials de l'Estat regional en matèries de justícia, policia, ensenyament, seguretat i salut pública, etcètera.

Finalment, el federalisme de Pi trenca amb el nacionalisme d'Estat també cap amunt, obrint vies a l'organització supranacional, com s'afirmava al programa del Partit Federal del 1894: «Volem en l'ordre internacional: la confederació de les nacions. La creació d'un poder que regeixi les relacions internacionals, avui matèria de múltiples tractats».[172]

Però l'eix decisiu de la proposta federal en aquest ordre de coses apuntava a la construcció d'un govern multinivell «des de l'últim municipi fins a la mateixa Europa»; i així es postula, el 1877, una Federació Europea: «Partint de la base de la federació, és a dir, de les diverses categories d'interessos polítics i econòmics que en el món existeixen —els municipals, els

170 J. A., González Casanova, *Autonomia i federalisme*, cit., p. 478.

171 R. Máiz, *O Rexionalismo galego. Organización e ideoloxía*, A Coruña, O Castro, 1984, p. 2765 i ss.

172 «Programa del Partido Federal» del 1894, cit., p. 1065; López Cordón, *El pensamiento político internacional del federalismo español*, Barcelona, Planeta, 1975, p. 54 i ss.

provincials, els nacionals, els internacionals, els humans— he volgut fer sentir la necessitat que es confederin els pobles, creant un poder europeu que els representi, els defensi i, resolent les seves diferències, els eximeixi de dur-les al camp de batalla».[173]

L'antimilitarisme i pacifisme de Pi, ja abans apuntat, es vincula d'aquesta manera amb l'ideal de la federació europea. Les paraules amb què concloïa el 1876 el text de *Las nacionalidades* no podien resultar més premonitòries: «Europa està indubtablement condemnada a rebre tard o d'hora les conseqüències de la seva imprevisió i dels seus crims, si no s'apressa a reconstituir els seus pobles sobre el principi de l'autonomia i a unir-los després per la federació en un sol poble».[174]

Bibliografia

I. Obres de Pi i Margall citades

Historia de la pintura en España, Madrid, 1851.

La reacción y la revolución, Madrid, 1854, Anthropos, Barcelona, 1982.

Pròleg a les *Obras Escogidas* de Fernando Garrido, Barcelona, 1859.

Pròleg a la traducció de *Filosofía del progreso* de P. J. Proudhon, Madrid, 1868.

Pròleg a la traducció d'*El principio federativo*, P. J. Proudhon, Madrid, Librería de A. Durán, 1868.

La República de 1873. Apuntes para escribir su historia, Aribau, Madrid, 1874.

173 F. Pi i Margall, *Las nacionalidades*, cit., p. 396.
174 F. Pi i Margall, *Las nacionalidades*, cit., p. 397.

Estudios sobre la Edad Media, Madrid, 1875.
Las nacionalidades, Eduardo Martínez, Madrid, 1877 [Edicusa, Madrid, 1973, ed. de A. Jutglar; Centro de Estudios Constitucionales, 1986, ed. de J. Solé Tura; Biblioteca Nueva, Madrid, 2002, ed. de Juan Trías].
La federación (ed. por Pablo Correa y Zafrilla), Enrique Vicente, Madrid, 1880 .
Pròleg a V. Blasco Ibáñez, *Historia de la Revolución española*, Barcelona, 1892.
Las luchas de nuestros días, Madrid, El progreso tipográfico, 1890.
Articles (de *El Nuevo Régimen*, ed. de G. Alomar), L'Anuari, Barcelona, 1908.
Lecciones de federalismo (ed. de J. Pi y Arsuaga), Seguí, Barcelona.
Cartas íntimas, Madrid, Sucesores de Hernando ed.,1911.
La qüestió de Catalunya, Escrits i Discursos, (ed. de Rovira i Virgili), Barcelona, Societat Catalana d'edicions, 1913.
Opúsculos, Madrid, La Enseñanza, 1924.
Pensamiento social (arts. de *La Discusión*, ed. de Juan Trías), Madrid, Ciencia Nueva, 1968.

II. Bibliografía citada sobre Pi i Margall

Abellán, J. L., *Historia crítica del pensamiento español,* Vol. IV: *Liberalismo y Romanticismo*, Madrid, Espasa, 1984.
Blas, A. de, *Tradición republicana y nacionalismo español*, Madrid, Tecnos, 1991.
Caminal, M., *El federalismo Pluralista*, Barcelona, Paidós, 2002.
Elorza, A. y Trías, J., *Federalismo y reforma social en España*, Madrid, Seminarios y Ediciones, 1975.

Gabriel, P., «Republicanismos y federalismos en la España del s. xix. El federalismo catalán» a *Historia y Política* 6 (2001) *Pi i Margall y el federalismo en España*, 2001, pp. 31-56.

—, «Francisco Pi y Margall y Josep M. Vallès y Ribot: encuentros y desencuentros desde el republicanismo federal catalán» a Molas, I., *Francisco Pi i Margall y el federalismo*, cit. 101-124.

Hennessy, C. A., *La República federal en España*, Madrid, Aguilar, 1966.

Jutglar, A., *Federalismo y revolución*, Barcelona, Univ. de Barcelona, 1966.

—, *Pi i Margall y el federalismo español*, Madrid, Taurus, 1976.

López Cordón, V., *El pensamiento político internacional del federalismo español*, Barcelona, Planeta, 1975.

Máiz, R., *O rexionalismo galego. Organización e ideoloxía*, A Coruña, O Castro, 1984.

Molas, I., *Ideario de Pi i Margall*, Barcelona, Raiclán, 1966.

—, *Francisco Pi i Margall y el federalismo*, Barcelona, ICPS, 2002.

Pérez, C., *El Partido Republicano federal* (1868-1874), Madrid, Endimión, 2001.

Rivera, A., «La idea federal en Pi i Margall», a *Araucaria. Revista Iberoamericana de Filosofía, Política y Humanidades* 4 (2000), pp. 113-141.

—, *Reacción y revolución en la España liberal*, Madrid, Biblioteca Nueva, 2006.

Rovira i Virgili, A., *Lectura de Pi i Margall* (ed. de L. Colomer), Barcelona, Magrana, 1990.

—, *Nacionalisme i federalisme*, Barcelona, Edicions 62, 1982.

Suárez Cortina, M., *El gorro frigio. Liberalismo, Democra-*

cia y republicanismo en la Restauración, Madrid, Biblioteca Nueva, 2000.

Trías, J., *Almirall y los orígenes del catalanismo*, Madrid, Siglo XXI, 1975.

—, «La crítica de las instituciones tradiconales en Pi i Margall» a *Homenaje a José Antonio Maravall*, Madrid, CIS, 1986.

—, «Pi i Margall: entre el liberalismo social y el socialismo» a *Historia y Política* 6 (2001), pp. 91-120.

Trujillo, G., Introducción al federalismo español, Madrid, *Cuadernos para el Diálogo*, 1967.

Villacañas, J. L., «La idea federal en España» a M. Chust, *Federalismo y cuestión federal en España*, Valencia, Universidad Jaume I, 2004.

I. Les nacionalitats

(1877)*

* Imprenta y librería de Eduardo Martínez, Madrid, 1887.

Al senyor

D. Enrique Pérez de Guzmán el Bueno

Al si de la intimitat i la confiança m'ha manifestat vostè nombroses vegades el desig de veure exposades en un llibre les meves idees polítiques, amb les quals estigué vostè sempre d'acord. Aquí té vostè el llibre. Tot i humil en la forma i en el fons, l'hi dedico a vostè com a testimoni de l'antiga amistat que ens uneix. Desitja que aquestes pàgines omplin les expectatives de vostè, el seu afectíssim

F. Pi i Margall

Aquest llibre és el desenvolupament d'idees indicades en altres escrits i en alguns discursos. Cerco des de fa temps en la federació l'organisme interior i exterior de les nacions, i no abandono una empresa que considero a cada dia que passa més gran i fecunda. Està, al meu entendre, pertorbada Europa principalment per no reconèixer que cada ordre d'interessos polítics pressuposa i reclama l'existència d'un poder autònom que el dirigeixi i governi.

Si defenso un error, culpa serà, no de la meva voluntat, sinó del meu enteniment. Dic allò que penso i crec just sense modificar-ho ni dissimular-ho ni per la meva pròpia conveniència ni per la del meu partit; i per tal com tracto de convèncer, no de seduir, ho dic en el llenguatge senzill i clar que a la veritat pertoca. Que ningú no vulgui trobar aquí, per tant, ni paràgrafs estudiats ni artificioses teories. Desitjós d'estar al més possible dins la realitat, fins he seguit el mètode oposat al que generalment s'utilitza. En comptes de partir d'hipòtesis més o menys admeses, he observat atentament els fets, i per l'examen de les lleis a les quals obeeixen he arribat a les doctrines que sostinc.

Llibre I

Criteris per a l'organització de les nacions

I. Els grans i els petits pobles

Confesso que no sóc partidari de les grans nacions i menys de les unitàries. Els extensos imperis d'Orient han estat tots estacionaris i regits per dèspotes. Àsia no coneix ni tan sols avui la llibertat de què gaudeixen des de fa temps Europa i Amèrica. Els seus pobles són els més endarrerits del món culte. Necessiten per sortir del seu estat que els dominin altres pobles.

Volgué en altre temps un dels grans imperis d'Orient, el dels perses, estendre la seva acció a Europa; i, malgrat els seus innombrables exèrcits, es veié aturat per un grapat d'homes a les Termòpiles, vençut i humiliat a Salamina i Platea. En canvi, un segle després un petit regne, el de Macedònia, no només posava la Pèrsia als peus dels cavalls d'Alexandre, sinó que també duia les seves armes vencedores fins a les ribes de l'Indus.

L'empenta, el moviment i la propagació de les idees han vingut sempre dels petits pobles. A les portes mateixes d'Àsia, a les costes orientals de la Mediterrània, en el que avui és Síria, hi havia antigament una multitud de regnes i repúbliques que no eren més que ciutats. Trenta-un reis ens diu la Bíblia que vencé i matà Josuè en el sol espai que hi ha entre els ves-

sants del Seir fins al peu del Líban. Part dels habitants d'aquelles reduïdes nacions, els fenicis, que, si no inventaren l'alfabet i l'escriptura, foren els primers a conèixer-los, quinze segles abans de Jesucrist colonitzaren ja l'Occident i cridaren a la vida els pobles d'Europa i Àfrica. Intrèpids navegants i cobejosos mercaders, travessaren agosaradament l'Estret i, costejant l'Oceà, arribaren fins als mars del Nord. Ells foren qui posaren en contacte el continents tots de l'antic món.

A l'Àsia mateixa i a l'extrem oriental d'Europa hi havia una altra multitud d'Estats constituïts també per una ciutat voltada de petits pobles. Allà floriren per primera vegada la llibertat i el dret. Allà nasqué la filosofia, i la ciència s'emancipà del dogma. Allà tingué la bellesa les seves més esplèndides manifestacions, i s'elevaren a la seva més alta expressió formal la poesia i l'art. Allà trobà la seva barrera el despotisme asiàtic. Allà assolí la seva major volada i planà sobre el món l'esperit de l'home.

No es limitaren tampoc aquells Estats a viure dins ells mateixos. Colonitzadors els grecs com els fenicis, s'establiren al llarg de les costes septentrionals de la Mediterrània, i fins i tot a les orientals de l'Atlàntic. Portaren les seves armes al cor de l'Àsia. Influïren en la marxa del poble d'Israel i en el destí d'Egipte. Vençuts, s'imposaren als seus vencedors, i encara avui contribueixen a través dels seus filòsofs i poetes a regir els destins de pobles que no conegueren. Qui els va vèncer i sotmetre? Roma, una altra ciutat, una altra petita república. Aquesta sola ciutat ha posat en contacte més gent i ha fet més per la unitat del món que les més grans nacions. Ha estat capdavantera d'un imperi més dilatat i cent vegades més sòlid que els que formaren en l'antiguitat Alexandre, a l'Edat Mitjana Carlemany, als temps moderns Carles V i Bonaparte. A la mort de Dioclecià, dominava a l'Àsia tota la terra al Mig-

dia del mar Negre amb Síria, Fenícia, Palestina i l'Aràbia d'Occident; a l'Àfrica tota la d'Egipte i totes les costes del Nord; a Europa, tots els pobles entre la Mediterrània i les ribes del Rin i del Danubi més les illes de la Gran Bretanya. I va sostenir durant segles el seu domini sobre tan diverses i allunyades províncies i a totes comunicà les seves lleis i els seus costums, quan no la seva llengTrobà Roma en el seu camí un poble que li disputà l'imperi d'Occident i que fins i tot després de vençut a Sicília i Espanya, la derrotà a Itàlia i dugué als mateixos peus del capitoli la remor de les seves armes. Qui era també aquell rival temible? Una altra ciutat, una altra petita república, Cartago, uns mercaders fenicis establerts de molt antic a les platges septentrionals d'Àfrica. Tingueren aquestes dues soles ciutats durant més d'un segle somoguda la terra d'Àfrica i Europa, agitats arreu els esperits, en expectació el món.

Vegi's ara on trobà Roma per domar Europa la major i més prolongada resistència. Més de tres segles hagué de lluitar per a la sola conquesta d'Itàlia; prop de dos per junyir al jou la indomable Espanya; més de vuitanta anys per fer seva Grècia, esquinçada ja per la discòrdia. Itàlia estava dividida en multitud d'Estats; Espanya en cinquanta nacions que no estaven unides per cap vincle polític; Grècia en petites repúbliques, la més gran aleshores la dels aqueus. Debades lluità Roma segles i segles per reduir el Nord d'Europa, ocupat també per una multitud de pobles: en ells va tenir primerament una tomba per a les seves legions, després el seu propi sepulcre.

Aquells molts pobles caigueren damunt l'Imperi romà independents els uns dels altres: ni tan sols no es concertaren per destruir-lo. Baixà cadascun com i per on pogué; i lluny d'ajudar-se, s'empenyeren i s'expulsaren dels punts que ha-

vien ocupat, donant-se les més sagnants batalles que recorda la història.

Es constituïren aleshores grans nacions sota el règim de la monarquia; però amb gèrmens de mal que no trigaren a desenvolupar-se. Per la consolidació de la propietat i l'autoritat foren totes aquestes nacions, unes més, altres menys, unes més lentes, unes més ràpidament cap al feudalisme, el més funest dels sistemes pels que ha hagut de passar el nostre llinatge. Els pobles quedaven en ells separats els uns dels altres, no per la independència, sinó per la divisió del poder; i de la mateixa manera que abans anaven per la disgregació cap a la llibertat, queien ara en la servitud. Cada terratinent era dins la seva propietat un veritable monarca; els homes que en ella habitaven, els uns vassalls, els altres serfs, un veritable poble; i era general l'esclavitud i general la tirania, sense que fossin capaços de destruir-la, i ni tan sols de moderar-la, els reis, vana ombra d'allò que al principi foren.

Com sortí Europa de tan trist estat? Precisament per la reconstitució de petites nacions, ja dins, ja fora de les grans monarquies. Les principals ciutats d'Itàlia es feren capdavanteres d'altres tantes repúbliques. Les d'Alemanya, de França, d'Anglaterra, a l'empara del mateix poder reial, s'alçaren, per a tot allò que es referia a la seva vida interior, en Estats autònoms. A Espanya, mercè a la reconquesta de la terra contra els àrabs, ho foren per les cartes de poblament i els furs no només les ciutats, sinó també moltes viles. Les ciutats tenien en totes aquestes nacions el seu govern, les seves lleis, els seus tribunals, la seva força pública. Aviat a la inacció li succeí el moviment, al *statu quo* el progrés. La indústria tornà a agafar volada, el comerç a posar en contacte els pobles més allunyats.

A finals de l'Edat Mitjana, sorgí de nou a Europa la idea dels grans Estats, de la concentració del poder, de la unitat de

les nacions. Amb ella nasqué al moment l'absolutisme, que ha pesat durant més de tres segles principalment damunt els pobles de la nostra raça.

On trobà aleshores la llibertat un refugi? En els pobles d'origen germànic, en els quals l'esperit d'independència dels petits Estats, sostingut i fins i tot afavorit pel de la Reforma, prevalgué damunt el de la unitat que dominava els pobles llatins, esperonat pel catolicisme: a Alemanya dividida, com a l'Edat Mitjana, en multitud de ducats, de principats, de regnes, que només per a la direcció dels seus comuns interessos reconeixien un emperador i tenien una Dieta; a Holanda, que mai no fou una nació unitària, i en sortir de les urpes de Felip II constituí la República de les set províncies unides; a Anglaterra, on encara avui el comtat i el municipi són gairebé autònoms. Quan teníem aquí més esclau el pensament i se'l condemnava a viure tancat a les pàgines de l'Evangeli, volava allà lliure per les regions de la ciència i obria un període filosòfic només comparable amb el que a l'antiga Grècia iniciaren Tales i Pitàgores i tancà l'escola d'Alexandria.

Avui mateix estan més respectats els furs de la humanitat a les petites que a les grans nacions, a les nacions confederades que a les unitàries. Rússia, la més extensa del món, és la més autocràtica. Allà, el tsar concentra a les seves mans tots els poders: és al mateix temps emperador i papa. Cap dret polític per als súbdits, cap garantia. No fa ni deu anys, onze milions de russos eren encara serfs. Turquia, Estat encara de molta extensió, és una altra autocràcia. També allà és el soldà monarca i pontífex, tampoc allà no té el vassall assegurats ni la seva llibertat ni els seus drets. La mateixa França, tot i haver estat el nou Sinaí de la humanitat, no ha pogut arribar encara a un ordre de coses permanent. En menys d'un segle ha passat per tres repúbliques, tres monarquies i dos imperis.

Sota cap forma de govern no ha gaudit de la veritable llibertat no de l'ordre que neix del simple respecte de les lleis. Pateix, si no tan freqüents, sí més fondes pertorbacions que la nostra pàtria. No crec necessari parlar d'Espanya. De les grans nacions unitàries, Itàlia és sense disputa, la més endreçada i lliure; però només per causes accidentals i passatgeres. Es formà, per dir-ho així, ahir, contra reis dèspotes com el de Nàpols, autoritats com la del Papa, dominadors estrangers com Àustria. Està, com vulgarment es diu, agafada amb pinces: la poden esquinçar o si més no posar en perill, la qüestió religiosa, un canvi de situació a Europa, la restauració dels Borbons, iniciada a Espanya. El sentiment de la unitat i la por de tornar a caure sota el jou de l'absolutisme, sigui de l'Església o de l'estranger, contenen els partits. Què passarà quan aquesta por desaparegui?

No parlaré de les nacions d'Àsia, a penes capaces d'alçarse contra la tirania dels seus caps, sense alè ni tan sols per treure's de damunt les espatlles el jou que els han posat els pobles d'Europa. Giro la mirada cap a les petites nacions i les que, tot i ser grans, no són unes en el sentit de les fins ara esmentades. Portugal té cent vegades més assegurada la llibertat i l'ordre que la nostra desventurada pàtria. Bèlgica viu d'ençà que és nació la vida de la democràcia, i en tants anys no ha vist ni un sol dia torbada per les revolucions la pau de què gaudeix: no ha participat mai de les sotragades polítiques que tant han fet estremir la veïna França. Suïssa ha arribat després de la guerra del Sonderbund als extrems límits de la llibertat i el dret; i d'ençà d'aleshores, des de l'any 1846, no ha vist tampoc violades les seves lleis ni per aixecaments militars ni per tumultuoses multituds. Holanda viu constitucionalment i amb la més àmplia llibertat religiosa que ha gaudit mai cap poble; Suècia i Dinamarca, sota monarquies

temperades per dietes; Alemanya, bressol de la Reforma i pàtria del lliure examen marxa amb pas ferm cap a la democràcia i la justícia sense recórrer a les armes ni tan sols amb el rei en lluita amb el Parlament. Anglaterra és el model de les nacions lliures dins la monarquia; els Estats Units, el de les nacions lliures dins la república. Pel sol exercici dels drets individuals cauen allà seculars abusos i es duen a terme les més transcendentals reformes. L'opinió domina els reis i les assemblees; el poble és veritablement sobirà.

I no difereixen només sota del punt de vista polític aquests dos grups de nacions. Alemanya va al capdavant d'Europa; els Estats Units, al d'Amèrica; aquella, més pel seu pensament que no per la seva acció; aquests, per la seva activitat sense límits. És Alemanya la reina del món en filosofia, en ciències, en arts; i els Estats Units, en l'aplicació dels progressos de l'enteniment a les necessitats de la vida. Si s'escapa a l'una o a l'altra nació el ceptre, se'l veurà sense cap mena de dubte a les mans d'Anglaterra. Anglaterra participa de l'activitat dels nord-americans, que són els seus fills, i de la força intel·lectual dels germans, que són els seus pares, sense ser ni tan realista com els uns ni tan inclinada com als altres a l'abstracció i l'idealisme. No es pensi, tanmateix, que Alemanya deixi d'estar avançada en la indústria. També en això se l'ha reconegut superior a molts pobles d'Europa a les Exposicions de París i Viena. Però en la indústria, i principalment en el comerç, els dos grans rivals d'avui són els Estats Units i Anglaterra, que són en tots els mars i en tots els mercats. Són també grans, pel seu comerç, Holanda; per la seva indústria, Bèlgica; notable pel general benestar, i per la gairebé universal instrucció dels seus habitants, Suïssa. El moviment de l'ensenyament primari ha arribat a Suïssa, com a Alemanya i als Estats Units, fins al més apartat llogaret i a les últimes classes del poble.

França, tot i ser una de les primeres nacions, està en el material per sota d'Anglaterra; en l'intel·lectual, per sota d'Alemanya. Desenvolupa brillantment i difon les idees alienes; no sosté les pròpies. Ha volgut, en canvi, dominar i ha dominat Europa per la seva influència i les seves armes, i avui fins i tot aquest predomini ha perdut.

II. Idea de la formació de grans nacions. Esforços per la unitat d'Itàlia i Alemanya

Voldrà dir això que jo desitgi la reconstitució dels petits pobles? Respondré més endavant la pregunta. Declaro de moment que sóc decidit enemic de la formació de grans nacions pels diversos criteris que avui prevalen a Europa.

La Revolució del 1848, que tant agità i commogué tots els pobles, donà vida i cos a la teoria de les nacionalitats, fins aleshores aspiració força vaga, i en féu bandera de guerra. Carles Albert, rei de Sardenya, es proposà de donar unitat a Itàlia, i no vacil·là a protegir obertament Llombardia i Venècia, revoltades contra l'Àustria, ni Parma i Mòdena, que s'havien aixecat contra els Borbons. Baté els austríacs en diversos camps de batalla i els prengué Pescara i Pizzighettona; però, derrotat al seu torn primer a San Donato i després a Novara, no només hagué de desistir de la seva empresa, sinó que hagué també d'abandonar el seu regne, abdicant la corona en favor del seu fill.

Frederic Guillem de Prússia tingué el mateix intent amb relació a Alemanya; no la mateixa decisió ni la mateixa empenta. Volgué convocar un parlament nacional, i es deixà guanyar la mà per una reunió a Heidelberg de representants de diversos Estats germànics. Cobejava la corona de l'imperi;

i quan l'hi oferiren, vacil·là a agafar-la. Es negà a rebre-la, i encara més, després se sabé que Rússia terçava amb les seves armes en les conteses d'Àustria amb Hongria. Però el Parlament alemany s'havia obert tot i amb això a Frankfurt, i havia redactat una constitució alemanya: la idea de la unitat havia entrat, com a Itàlia, a les vies de fet. Com allà, fracassà aquí l'empresa per la covardia del rei de Prússia, per la resistència dels altres sobirans a sotmetre's a l'obra del Parlament i per la reacció que es va produir a Europa a la caiguda dels italians i els hongaresos. S'encarregà el mateix Frederic Guillem d'ofegar en sang les protestes armades que per aquest motiu es feren dins i fora del seu regne.

No es tornà a parlar en molt de temps de la reconstitució de les dues nacions. La idea, tot i amb això, anava llaurant els esperits de l'un i l'altre poble, i trobà en tots dos a la fi homes d'Estat capaços per la seva habilitat i la seva energia d'anar-la fent realitat: el comte de Cavour, a Itàlia; el de Bismarck, a Alemanya. El de Cavour arribà a implicar França en favor del seu pensament i a ella degué les seves primeres victòries contra l'Àustria. El de Bismarck aconseguí d'endormiscar-la; i avui és ja un fet Itàlia, un altre fet Alemanya.

Però, quanta sang i quantes llàgrimes per arribar a aquest resultat! Tres guerres amb Àustria ha costat la unitat d'Itàlia: una sense fruit, la de l'any 48; una altra per guanyar la Llombardia, la de l'any 59; una altra per alliberar Venècia, la de l'any 66, en què va vèncer Víctor Manuel perdent en dos combats. En la primera lluitaren els italians sols; en la segona, units amb els francesos, donaren les tremendes batalles de Magenta i Solferino; en la darrera, afavorits pels prussians, lluitaren a Lissa i Custozza. I hagué Garibaldi d'envair amb els seus voluntaris les Dues Sicílies i cridar en el seu auxili els exèrcits del rei per expulsar de Gaeta Francesc de Nàpols. I

calgué fer fora per la força de les armes els ducs de Parma i Mòdena i ocupar els Estats del Papa.

No fou menys costosa la unitat d'Alemanya. El 1848 intervingué ja Prússia en les qüestions dels ducats del Schleswig-Holstein amb Dinamarca, prenent per motiu el principi de les nacionalitats i actuant com a instrument i braç de la Confederació Germànica. Si fou afortunada per terra, patí per mar greus derrotes; i fins i tot per terra no aconseguí de decidir la victòria al seu favor a la batalla de Flensburg, que fou la darrera. S'hagué de retirar a la fi davant l'actitud amenaçadora de Suècia i la mediació d'Anglaterra i Rússia sense obtenir res més que la facultat de nomenar dos dels cinc comissaris que havien de constituir a partir d'aleshores el govern dels ducats.

El 1863 es renovà la guerra. La Dieta d'Alemanya es decidí per la independència del Schleswig-Holstein; i Prússia es llançà de nou a la lluita amb l'objecte d'afermar més i més la unitat de la pàtria. Anà ara als ducats seguida d'Àustria, que la mirava amb recel i la volia tenir com a subordinada; i tot i amb això hagué de combatre durament i brava per arrencarlos a Dinamarca. L'hi va arrencar; i si en un principi els compartí amb Àustria, els posseí després exclusivament pel tractat de Gastein, signat el 1865.

Un any després, el 66, esclatava la guerra entre Prússia i Àustria: guerra ferotge i sagnant en la qual Prússia, aliada amb Itàlia, tenia la seva adversària entre dos focs. Només a la batalla de Sadowa perderen els austríacs entre morts i ferits fins a 42.000 homes; no menys de 12.000 els prussians. No parlaré dels soldats que sucumbiren en els combats parcials de Podol, Nachods, Trentenau, Bugersdorf, Skalitz, Munchengraetz, Saromirz i Gitschin, ni dels que caigueren a la campanya del Mein, on lluitava Prússia amb els Estats secun-

daris d'Alemanya. Àustria, a tot arreu vençuda i amb l'enemic a les portes de Viena, hagué de capitular amb el rei Guillem sense salvar res més que els seus propis Estats. Declarà dissolta la Confederació Germànica, s'adherí a la reorganització que es fes d'Alemanya, s'exclogué de la nova nació, i es reservà només el dret de ser consultada sobre els llaços que s'haguessin d'establir entre la Confederació del Sud i la del Nord. De la del Nord féu naturalment àrbitre la vencedora Prússia.

Calgué, però, una altra guerra més llarga i més costosa per assegurar la unitat d'Alemanya. França començava a espantar-se de les conseqüències de la seva impremeditada política amb relació a Itàlia: veia ja no sense inquietud la formació al seu voltant de tan poderoses nacions. Es preocupà sobretot quan veié esvaïda l'esperança i potser eludida la promesa de dur als marges del Rin les seves fronteres del nord-est. Sabé després que mercès a tractats especials componien indistintament l'exèrcit alemany les tropes dels Estats del Sud com les del Nord, i no podia ja reprimir ni el seu despit ni la seva còlera. Li mancava només un pretext per llançar-se a la guerra. Deixà passar la qüestió de Luxemburg, i aprofità el fet d'haver-se intentat posar un Hohenzollern al tron d'Espanya. Gran i terrible fou aquesta darrera lluita. Per a França, tantes batalles perdudes com entaulades; rendicions en massa d'exèrcits formidables; Napoleó, després del desastre de Sadan, corrent als braços del rei Guillem; Metz capitulant amb una guarnició de 100.000 homes; París assetjat, bombardejat i guanyat per la gana; la pau obtinguda pels francesos amb la condició de lliurar les províncies d'Alsàcia i Lorena i tenir l'enemic a les seves places fortes fins que els donessin cinc milions de francs. Calculinse ara els sacrificis d'Alemanya per assolir tan brillants

triomfs: la nació tota en armes; les riqueses de la nació posades al servei dels exèrcits; la sang de la nació vessada a torrents.

Si amb això almenys s'hagués tancat el període de les guerres nascudes de la reconstitució d'Alemanya i Itàlia! Però no permeten de creure-ho així ni l'actitud ni el caràcter de França. Repara les seves forces, refà els seus exèrcits, aprovisiona els seus arsenals i els seus parcs i es disposa a la lluita. No és fàcil que es resigni a veure's burlada ni a perdre el predomini que exercia a Europa. Per no perdre'l, es desféu de Lluís Felip i ha fet caure el II Imperi. Es farà, si així li convé, braç del catolicisme per ferir les dues noves nacions, cosa que no seria, per cert, sorprenent, tenint en compte les seves tradicions i els seus ànims. I què! Valien el preu de tantes i tan calamitoses guerres la unitat d'Itàlia i Alemanya?

III. Criteris per a la formació de grans nacions. La identitat de llengua. Les fronteres naturals

Cerco el motiu de la fusió en una de les nacions que les componien, i no sé trobar-lo racional ni legítim. Presenten molts com a tal la identitat de llengua. Per la identitat de llengua defineixen els mateixos alemanys els límits de la seva pàtria en un dels cants moderns que més els apassionen. Per a ells, no circumscriuen la pàtria les muntanyes ni els rius: la pàtria s'entén a tota la terra en què es parli la llengua alemanya.

Estan aleshores incompletes les dues nacions. Li manquen a Itàlia part del Tirol, la costa de Dalmàcia i el cantó del Tesino. Li manquen a Alemanya els cantons de Berna, Basilea, Zuric i tot l'orient de Suïssa; l'Àustria pròpiament dita; els ducats de Salzburg, Estíria, Caríntia, Friül i Carniola; el lito-

ral alemany del territori de Trieste; part del Tirol amb Voralberg; el marcgraviat de Moràvia i part de Silèsia; una mica de Rússia. Quantes guerres seran necessàries perquè Itàlia i Alemanya es completin? Suïssa quedarà destrossada: perd fins i tot la seva capital, la ciutat de Berna. Àustria estarà reduïda a Hongria, Bohèmia i Polònia. Ja al Parlament de Frankfurt es parlà extensament de si Àustria havia de formar part d'Alemanya o no. Es mostraren els uns favorables perquè se la inclogués en la nova nació amb tots els seus Estats; els altres van defensar que se l'exclogués. Prevalgueren els segons, a qui es qualificava desdenyosament de partidaris de la Petita Alemanya; però, qui dubta que avui somnien tots la incorporació de l'arxiducat d'Àustria? Continuen cantant que tota la terra en què es parla la llengua alemanya, aquella és la pàtria de l'alemany.

La identitat de llengua! Podrà mai ser aquesta un principi per determinar la formació ni la reorganització dels pobles? A quins contrasentits ens portaria! Portugal estaria justament separat d'Espanya: Catalunya, València, les illes Balears haurien de constituir una nació independent. Entre les llengües d'aquestes províncies i les de Castella no hi ha de segur menys distancia que entre l'alemanya i l'holandesa, per exemple, o entre la castellana i la de França. Haurien de viure a part sobretot els bascos, la llengua dels quals no té cap afinitat ni amb les de la Península ni amb les de la resta d'Europa. En canvi, haurien de venir a ser part integrant de la nació espanyola la meitat de l'Amèrica del migdia, gairebé tota la del Centre i la meitat de la del Nord. Aquestes haurien de formar, com a mínim, una sola república. Irlanda i Escòcia haurien de ser altres tantes nacions. Rússia, Àustria, Turquia, descompondre's en multitud de pobles. Quantes pertorbacions per al món! Quin planter de guerres!

Busquen altres el principi de la formació de les nacions, no ja en la identitat de llengua, sinó en el que anomenen les fronteres naturals. Pretenen que els pobles tenen límits marcats per la mateixa terra: aquí per una serralada, allà per un riu, més enllà per les aigües dels mars. Però no arriben per aquest criteri a menys contrasentits que els altres. Els seria d'entrada difícil explicar com, sent-nos donades per la natura, no està determinada cap nació per aquestes preteses fronteres. Les nostres són, segons ells, el mar i els Pirineus. Gairebé mai no hi ha hagut un sol poble dins d'aquests límits. Tampoc n'hi ha un ara. I noti's bé, en molts i llargs períodes ens hem estès per l'altra vessant pirinenca. El Rosselló ha format durant segles part d'Espanya.

Si, d'altra banda, són els Pirineus la frontera natural de la Península, per què no havia de poder dividir-la en dues nacions, una a Orient i altra a Occident, la serralada Ibèrica? Per què no havien de poder dividir l'Occident en altres la serralada Pirinenca, la Carpetovetònica, l'Oretana, la Mariànica, la Penibètica? Fronteres naturals són els rius. Les conques de l'Ebre, del Xúquer, del Segura, podrien constituir dins l'Espanya Oriental fins a tres nacions; cinc a l'Espanya Occidental les conques del Miño, del Duero, del Tajo, del Guadiana, del Guadalquivir, conques precisament contingudes entre les mateixes serralades que travessen d'est a oest la Península. Donat aquest principi, Portugal és, sense cap dubte, una de les nacions de formació més lògica. El Miño en el seu curs d'est a oest, el Duero i el Guadiana en la seva marxa de nord a sud i l'oceà Atlàntic són en part i podrien ser del tot les seves naturals fronteres. Ha oblidat potser Europa que més d'un cop han intentat estendre el territori de França fins a les ribes de l'Ebre? Després de la batalla de Leipzig, del Rin a l'Ebre conce-

dien les potències a Napoleó si renunciava a la resta de l'Imperi.

Podria fer observacions anàlogues sobre França, sobre Itàlia, sobre Alemanya, sobre els altres pobles. He preferit de fixar l'atenció del lector en Espanya, tant perquè la coneix més com perquè és la nació que més sembla tenir fronteres naturals. No puc comprendre per quin motiu han de viure dos pobles als vessants d'una serralada, ni per què no n'ha d'ocupar un de sol els dos vessants. I encara comprenc menys per què no s'han d'establir encara que sigui vint nacions a la mateixa riba d'un riu. És tan arbitrari aquest principi de les fronteres naturals, que seguint-lo tant es podria dividir Europa en petites repúbliques com reduir-la a dos o tres grans imperis. Sense comptar les seves immenses possessions d'Àsia, Rússia ocupa avui més de la meitat d'Europa. És una perpètua amenaça per a la resta de les nacions del continent, un perill tal que principalment per conjurar-lo fortificà Lluís Felip París i promogué Lluís Napoleó la guerra de Crimea. A Europa no pot tenir, tanmateix, fronteres més ben marcades per la natura: al nord, l'oceà Glacial Àrtic; a l'orient, la serralada dels Urals, el riu Ural i el mar Caspi; al Sud, el Caucas i el mar Negre; a l'occident, el mar Bàltic, el golf de Bòtnia i el riu Tornea, que la separa de Suècia. No són convencionals les seves fronteres sinó a la part sud-oest, en els seus confins amb Prússia, Àustria i Turquia; i podria molt bé, prevalent-se d'aquesta mateixa teoria que combato, avançar fins a la serralada dels Carpats i els Balcans i apoderar-se de Constantinoble. Observi's ara, com de passada, que perquè guanyés França les seves fronteres naturals, perquè les tingués al Rin des del punt que li manca la serralada dels Alps, hauria d'agafar una bona part d'Alemanya, tota Bèlgica i la meitat d'Holanda.

IV. El criteri històric. Les nacions en general. Espanya. França. Anglaterra

No menys errats van aquells que cerquen en la història el principal determinant de les nacionalitats. Res no hi hagué potser de tan inestable ni movedís com la composició de les nacions d'Europa. Obra de la violència han estat gairebé sempre les grans reunions de pobles; per la violència han nascut, per la violència s'han conservat i per la violència s'han dissolt. Ni Grècia, ni Itàlia, ni França, ni Anglaterra no formaren un sol cos fins que van caure sota el jou de Roma. I fins i tot aleshores no foren nacions, sinó províncies: de primer colònies de la gran República, després membres del gran Imperi. Els pobles del nord romangueren, com he dit, dividits i subdividits. Fins i tot després d'haver envaït aquests el migdia d'Europa, foren ben lluny les províncies romanes de constituir nacions. Les espantoses lluites dels uns contra els altres i la resistència que a tots oposaven les restes del moribund Imperi tingueren agitats i confusos durant més de dos segles els pobles d'Europa. A principis del segle VII, per exemple, manaven encara els visigots en una part de França, a l'antiga Aquitània; i eren lluny de dominar la nostra Península dels Pirineus a l'Estret.

Els àrabs i el feudalisme tornaren aviat a dividir les nacions. Hem indicat ja el que succeí a Espanya. A Espanya s'anaren reorganitzant petits regnes a mesura que s'anava reconquerint el terreny contra els musulmans. Els mateixos musulmans esquinçaren el califat de Còrdova i el dividiren en emirats independents. No hi hagué aquí ni una sola nació fins a l'any 1580; seixanta anys després ja hi havia les d'ara: Portugal i Espanya.

França patí encara més dilaceracions que la nostra pàtria. Sota els monarques merovingis, estigué distribuïda en quatre

regnes: Austràsia, Neustria, Borgonya, Aquitània; sota els carolingis, en uns vuitanta comtats, que anaren a poc a poc emancipant-se de la Corona; amb l'adveniment dels Capets, en seixanta-un feus, que depenien del rei només de nom; sota el govern de Lluís VI, en Estats del domini reial i Estats autònoms. Els Estats del rei es trobaven reduïts sota els darrers carolingis als territoris de Laons, de Reims i de Compiègne; Hug Capet els afegí l'any 987 el ducat de Frància, que comprenia el comtat de París i l'Orleanat. Fins a l'últim terç del segle XVIII no fou incorporat a la Corona l'últim dels Estats independents. Ho foren tots per pacte, per herència? La majoria, per conquesta. França, durant l'Edat Mitjana i encara durant els tres primers segles de la Moderna, no va constituir una sola nació sinó en dos brevíssims períodes: en els quatre últims anys del regnat de Clodoveu i sota Carlemany i Lluís el Pietós des de l'any 771 al 817.

La nació anglesa és antiga; però la Gran Bretanya és també moderna. Escòcia no estigué definitivament unida a Anglaterra fins l'any 1603, quan Jacob VI, que la manava, es va cenyir per propi dret de successió la corona dels Tudor. Conservà encara durant més de cent anys la seva administració, el seu Parlament i les seves lleis: no es fongueren en un els dos pobles fins al 1707. Irlanda fou conquerida. Al segle XII se n'apoderà d'una part Enric II d'Anglaterra: Joan, fill d'Enric, fou el primer virrei d'Irlanda. Els irlandesos que romangueren lliures resistiren durant segles. No cediren als anglesos ni tan sols després de vençut i mort Eduard Bruce, a qui havien proclamat rei a Dundalik i amb qui es bateren heroicament. Succeïa això al segle XIV, el 1318: continuaren lluitant fins a l'any 1603, fins al segle XVII. Dominada ja, quantes vegades no ha intentat Irlanda espolsar-se el jou! Ha estat un constant motiu de pertorbació per a Anglaterra, i

Anglaterra per a ella un autèntic flagell. És proverbial la misèria d'Irlanda.

Cadascun dels tres regnes de la Gran Bretanya estigué, d'altra banda, dividit en d'altres durant els primers segles de l'Edat Mitjana.

Quatre establiren els saxons a Anglaterra a mitjan segle V; tres al segle VI els angles. Dos n'hi havia des de l'expulsió dels romans a Escòcia: el dels escots i el dels pictes. Cinc almenys a Irlanda. Els set regnes d'Anglaterra no es refongueren en un fins al segle IX, en què els va acostar el valor i les altes qualitats del rei saxó Egbert. Es refongueren en el mateix segle els d'Escòcia per haver-se reunit les dues corones al cap de Kenneth II. Trigaren més temps a formar un sol cos els d'Irlanda. Brien Boron, rei de Münster, era a començaments del segle XI amo de la major part de l'illa. La invasió dels anglesos mantingué dividida Irlanda en dos pobles per altres sis segles. Hi va haver en tots tres regnes, principalment a Anglaterra, les tendències a la disgregació produïdes pel sistema feudal que hi introduïren els normands.

V. El criteri històric. Itàlia

I què hem de dir d'aquelles mateixes Itàlia i Alemanya que tant han trasbalsat i ensangonat Europa per constituir-se en nacions? Seré aquí una mica més extens.

Comenci's per observar que triga a venir inclosa sota el nom d'Itàlia gran part de l'actual territori. L'Itàlia primitiva tenia al nord per frontera no els Alps, sinó els Apenins. Totes les planes entre aquestes dues serralades i els Abruços constituïen la Gàl·lia Cisalpina, la pàtria d'aquells terribles gals que tantes vegades portaren la por al cor de Roma i que per ma-

tar-la no dubtaren a unir les seves armes a les d'Anníbal. Les crestes dels Apenins i el marge esquerre del Rubicó, avui riu Pisatello, eren aleshores els límits septentrionals d'Itàlia. Perquè era el Rubicó el pas de les Gàl·lies a Itàlia no podien els generals romans travessar-lo amb els seus exèrcits, i n'hi hagué prou que ho fes Cèsar perquè se'l considerés en oberta rebel·lió contra la República. L'espai entre Sinigaglia i Rímini no passà a formar part d'Itàlia fins un segle abans de Crist; la vall del Po, fins pocs anys abans de la nova era. I en veritat que d'aquesta manera es podrien considerar fronteres naturals d'Itàlia tant els Apenins com els Alps: tan relatiu i arbitrari és això de les fronteres naturals. August fou el primer que estengué Itàlia als Alps i la dividí en onze regions.

No ocupava per cert una sola raça ni un sol poble la primitiva Itàlia. Mommsen, basant-se en la filologia, descobreix a la regió tres races: la dels iapigis, la dels etruscos i la dels italiotes. La dels italiotes es dividí, segons ell, en dues grans branques formades l'una pels llatins, l'altra pels umbris, dels quals derivaven, entre altres pobles, els marses i els samnites. En els primers temps històrics, anà aviat a ajuntar-se amb aquestes races la dels hel·lens, que fundaren a Itàlia tal nombre de colònies que es donava a gran part de la del migdia el nom de Magna Grècia. Ni deixaren tampoc d'augmentar els fenicis i els celtes les races itàliques. Tingui's en compte que no parlo de la Gàl·lia Cisalpina.

Les nacions independents que hi havia a la veritable Itàlia encara al segle IV abans de Crist eren nombrosíssimes. Destacaven entre totes el Laci, l'Etrúria i el Samni, que es disputaren llarg temps la supremacia i tingueren durant segles indecisa la victòria. Tres-cents anys de guerra, com he dit, necessità Roma per sotmetre les tres i les altres que hi havia a Itàlia. Sense comptar els petits pobles, hi havia aleshores a

Itàlia, a més del Laci, l'Etrúria i el Samni, l'Umbria, el Picé, els Sabins, l'Apúlia, la Campània, la Lucània, la Calàbria, els Abruços, Sicília, Sardenya i Còrsega. Es trobaven aquestes nacions formades per d'altres que havien unit bé la federació, bé la conquesta. Tals eren dins el Laci els eques, els volscs i els hèrnics; a l'Umbria, els sennons; al Picè, els pelignes i els marses, etc. No parlo tampoc de la Gàl·lia Cisalpina, dividida en Transpadana i Cispadana i ocupada per una munió de pobles, els principals Ligúria i Venècia.

Constituí a la fi Itàlia un sol poble; però com el formaren les altres regions conquerides per Roma. Itàlia fou, ni més ni menys que França i Espanya, una província de la gran República. No ho creuen així tots els historiadors. Suposen alguns que Roma la mirà d'una manera ben diferent i la considerà com a part i extensió de si mateixa; però no permeten de creure-ho l'oposició del Senat a concedir-li els drets de ciutadania, la sagnant lluita que sota el nom de guerra social s'hagué de sostenir per atorgar-los-hi, el fet de continuar-la sortejant fins i tot després de la guerra per saber quin pretor havia de manar-la i el d'haver designat August en les guerres civils que precediren el seu imperi cabalment dotze ciutats d'Itàlia per a colònies i recompensa dels seus veterans. Les altres províncies obtingueren també, tot i que més tard, els drets polítics de la metròpoli.

Durant d'Edat Mitjana, Itàlia no fou nació sinó sota el regnat d'Odoacre i el dels ostrogots, des de l'any 476 fins al 533, uns cinquanta-set anys. Del 533 al 568 estigué en poder dels grecs, i no fou més que una província de l'imperi d'Orient. El 568, envaïda pels llombards, s'esmicolà. Els llombards la dominaren durant més de dos segles, però no tota. El seu regne s'estenia dels Alps als Apenins, i baixava pels vessants occidentals d'aquesta serralada fins a prop de Roma. Abastava

al Migdia part del que ha estat després regne de Nàpols; però aquestes terres, com allunyades i separades del centre per les d'altres pobles, constituïen un ducat gairebé autònom, el de Benevento. A les fronteres del regne llombard començava l'Itàlia grega, que governava des de Ravenna un exarca en nom dels emperadors de Constantinoble. La formaven les costes septentrionals i occidentals de l'Adriàtic, els ducats de Nàpols i Roma i les platges de la Ligúria, avui golf de Gènova. Hi havia a més a Itàlia una república, la de Venècia.

Al segle VIII, l'any 726, existia ja un altre Estat independent. Roma, a conseqüència del furor iconoclasta de Lleó II, s'havia emancipat de Constantinoble i s'havia erigit en una quasi república sota la protecció dels papes. Es veié poc després amenaçada pels llombards, que acabaven d'apoderar-se de gran part de l'Itàlia grega, i els papes invocaren l'auxili dels francs. Amb els francs quedà Itàlia més dividida. Arrabassà Carlemany als llombards gran part del que hi posseïen, però no el ducat de Benevento, que només pogué reduir a la condició de tributari. No conquerí tampoc les ciutats situades a les costes del Migdia. Hi va haver així a Itàlia un regne franc, un ducat llombard, un Estat romà ja no del tot independent, la república de Venècia i, tot i que més reduïda que abans, una Itàlia grega. Els papes manaven no només a Roma, sinó també a les costes de l'Adriàtic; però reconeixent com a sobirà Carlemany, el qual els havia cedit el domini útil d'aquesta considerable part del territori.

És cert que aquestes divisions eren si més no en part filles de causes estranyes a la voluntat dels habitants; però no van trigar els successos a demostrar que el sentiment antiunitari era al cor de la mateixa Itàlia. Dominaren en ella els carolingis fins l'any 888. Sota la feble autoritat de la majoria d'aquells reis, els feus, d'origen llombard, s'anaren a poc a poc emanci-

pant, fins a tal punt que al final no depenien més que nominalment de la Corona.

Així, en produir-se el destronament de Carles el Gros esclataren llargues guerres civils, provocades principalment per Berenger, marquès de Friüli, i Guido, que ho era l'Espoleto, prínceps que aspiraven a ser, i foren, reis d'Itàlia. Aquestes guerres, complicades amb les irrupcions dels hongaresos i els sarraïns, agreujades per la tirania dels vencedors, continuades pels fills dels primers contendents, dilatades fins a mitjan segle x, portaren els italians a l'extrem de cercar un escut en Otó el Gran, emperador d'Alemanya, que d'antuvi es cenyí la corona de Llombardia. Tres cops baixà Otó a Itàlia: el 945, el 961 i el 971; l'últim era ja senyor de totes les que havien estat possessions llombardes.

Hi havia aleshores a Itàlia, d'una banda, la monarquia d'Otó el Gran i la República de Roma; d'altra, el ducat de Benevento i el principat de Salerno; d'altra, Venècia; d'altra, les possessions de l'imperi d'Orient, entre les quals estaven enclavades les ja establertes i florents repúbliques de Gaeta, Nàpols i Amalfi. Reconeixien encara aquestes la sobirania dels emperadors de Constantinoble, com la de Roma l'autoritat dels d'Alemanya, però sense que per això deixessin de governar-se per lleis pròpies. Es formaren aviat, a imitació seva, altres repúbliques. Sota el mateix regnat dels Otons, que durà només fins l'any 1002, sorgiren i s'organitzaren les de Pisa i Gènova. Contribuïren a fomentar l'esperit d'independència a les ciutats els mateixos emperadors, els quals els concediren amplis furs municipals per tal de fer-les servir com a contrapès del feudalisme i tenir-les més disposades a repel·lir els sarraïns i els hongaresos. Extingida la família dels Otons, hi hagué gran confusió a Itàlia i es multiplicaren les repúbliques. Només a la Llombardia, s'establiren les de Milà, Como,

Novara, Pavia, Lodi, Cremona i Bèrgam. La tendència a la divisió era tal que Crema, no ja ciutat, sinó vila o poble dependent de Cremona, volgué ser també autònoma, i ho aconseguí aliant-se amb els milanesos. Cresqué dia a dia el nombre de les repúbliques, i els pobles que no ho eren constituïen també Estats autònoms sota el nom de comtats, marquesats, ducats o principats.

Totes aquestes repúbliques, lluny d'estar unides per llaços polítics, eren rivals i es feien sovint la guerra. Lluitaven entre si Gènova i Pisa, Milà i Pavia, Como i Milà, Milà i Lodi, Crema, Milà i Cremona. Només la guerra entre Como i Milà ja va durar deu anys. Es confederaven alguna vegada aquells petits Estats, però només per a la defensa comuna, quan no per a la seva pròpia ruïna. En la guerra de Como, es posaren al costat de Milà gairebé totes les altres repúbliques de Llombardia. Es reproduïren a l'Itàlia de l'Edat Mitjana les eternes i sagnants discòrdies de les ciutats de l'antiga Grècia. Es duia a terme, mentre tot això succeïa, cert moviment de concentració al sud de la mateixa Itàlia; però no perquè ho volguessin els italians, sinó per les armes d'un poble estranger. Damunt les ruïnes de les repúbliques de Gaeta, Nàpols i Amalfi estaven fundant els normands el regne de Sicília.

A mitjan segle XII, sucumbiren les repúbliques de Llombardia a les armes de Frederic Barba-roja, el qual, desitjós de reivindicar l'autoritat que li donaven els seus nombrosos drets hereditaris, baixà a Itàlia amb exèrcits més nombrosos i brillants que els dels seus antecessors. Presentà Milà una resistència heroica; tant, que l'emperador, el 1155, s'hagué de retirar sense conquerir-la, i el 1162 hi entrà només després de tres anys de lluita, malgrat els seus 100.000 soldats d'infanteria i 15.000 cavalls; però caigué a la fi, i amb ella la llibertat i la independència de la comarca. Es restablí per això la unitat

d'Itàlia? Ni les victòries de Barba-roja ni les resolucions de les assemblees de Roncaglia i el campament de Bolònia, encaminades totes a menyscabar el poder de les ciutats i augmentar el dels emperadors, no pogueren contenir sinó per un temps el moviment de disgregació dels anteriors segles.

Quedaren dempeus Venècia, Gènova i Pisa; i les dissoltes repúbliques cobraren nova vida i major ímpetu a la lliga llombarda. L'opressió comuna acostà aleshores ciutats que s'odiaven a mort; i fins i tot aquelles que per perjudicar els seus rivals havien donat suport a Barba-roja no vacil·laren a confederar-se amb les ahir enemigues. Verona, Vicenza, Pàdua, Treviso, foren les primeres a concertar-se per trencar el jou: a penes havien pres part en la passada guerra i estaven, tanmateix, sotmeses com les altres a dures vexacions. El 1167 tornaven a tenir Barba-roja a Itàlia, quan convocaren les altres ciutats a una dieta que s'havia de celebrar al monestir de Puntido, entre Milà i Bèrgam. Acudiren a la crida Cremona, Bèrgam, Brescia, Màntua, Ferrara i alguns milanesos que frisaven per veure restaurada la seva pàtria. S'aliaren allà totes per vint anys, jurant de socórrer-se contra aquell que ataqués les seves llibertats i indemnitzar-se els perjudicis que patissin per defensar-les. Entrà a la lliga Venècia, i poc després d'haver els aliats pres Lodi per la força de les armes hi entraren també Plasència, Parma, Mòdena i Bolònia. Barba-roja, sentint-se feble per atacar-les de front, després d'una guerra d'escaramusses, tornà a passar els Alps. S'afanyaren aleshores a formar part de la lliga Novara, Vercelli, Como, Asti, Tortona i fins i tot alguns feudataris de l'Imperi.

Aquesta aleshores formidable lliga fou la que, fundant la ciutat d'Aexandria a la confluència del Tanaro i la Bormida, rebutjant dels murs d'aquesta plaça Barba-roja i batent-lo a Lignano, assegura en primer lloc per la treva de Venècia i

després per la pau de Constança, signada el 1183, la vida i la independència no només de les seves repúbliques, sinó també de totes les d'Itàlia. L'emperador, pel tractat de Constança, cedí a totes les ciutats de la Lliga, i també a d'altres que els donà per aliades, entre elles Pavia i Gènova, totes les regalies que li corresponguessin i hagués adquirit per la prescripció i per l'ús, assegurant-los el dret d'escollir els magistrats, exercir la jurisdicció civil i criminal, fortificar-se i formar exèrcits. Què valien ja els insignificants actes de sobirania que sobre elles es reservava?

Treballaren, com es veu, els italians, no per unir-se en cos de nació, sinó per dividir-se; i si ara i més tard es confederaren, fou per sostenir l'autonomia de les petites repúbliques. Les seves ciutats, d'una banda, i els barons, de l'altra, mantingueren Itàlia durant l'Edat Mitjana dividida en una munió de pobles. Els llaços que els unien a l'imperi eren a més força febles; i fins i tot aquests van desaparèixer després de violentes i llargues lluites entre els gibel·lins i els güelfs. Se celebraren durant segles a Roncaglia les ja esmentades assemblees generals, però amb escassíssima influència sobre aquestes reduïdes nacions. Com fa observar Sismondi, si amb elles es congregava Itàlia, amb elles es dissolia. Per a la vida d'Itàlia, servien encara menys que no serví per a Grècia el Consell dels Amfictions en la seva època de decadència. Com aquest Consell, anaren caient en desús i desaparegueren: les convocades per Barba-roja foren les darreres.

No parlaré ara de les vicissituds per les quals passaren aquestes i altres repúbliques nascudes més tard, com les de Luca, Siena i Florència, ni de les freqüents agregacions i disgregacions que patiren amb els principats que les voltaren, ni de les mudances que es produïren al regne de Sicília, fundat pels normands. Fou tampoc Itàlia una nació a la caiguda de

les repúbliques? Camp de batalla primer de les cases d'Anjou i d'Aragó, després de les de França i Espanya i més tard de les de Borbó i Este, ha estat sempre no una nació, sinó un grup de nacions. Abans de les campanyes de Bonaparte, hi havia a Itàlia el regne de Sardenya, el ducat de Mòdena, el de Parma, el de Toscana, els Estats de l'Església, el regne de Nàpols i dues repúbliques que havien aconseguit de sobreviure a la general ruïna: la de Gènova i la de Venècia. El mateix Bonaparte ni durant la República ni durant l'Imperi no va fer d'Itàlia un sol cos. El 1801, incorporà a França la Savoia i el Piemont, formà amb el Milanesat la república Cisalpina, Cedí a Àustria Venècia a canvi de la Llombardia, creà el regne d'Etrúria, respectà el de Nàpols, el de Sardenya i els Estats de l'Església. El 1805, després de la batalla d'Austerlitz, uní mitjançant el tractat de Presburg Venècia a la república Cisalpina i la transformà en regne d'Itàlia, afegí al seu imperi l'Estat de Gènova i arrencà a Ferran IV el de Nàpols, deixant-li només l'illa de Sicília. El 1808 i el 1809, augmentà l'imperi amb Etrúria, el Tirol Meridional i els Estats del Papa. I encara deixà dins aquests ja estrets regnes altres de més reduïts, com el principat de Luca i de Piombino, que regalà a la seva germana Elisa.

Els tractats de Viena, finalment, no donaren major unitat a Itàlia. El Papa recuperà els seus Estats; el rei de Sardenya, el Piemont, Savoia i Niça amb Gènova; Àustria, Llombardia i Venècia; Ferran IV, Nàpols. Comptà a més Itàlia quatre ducats: el de Toscana, el de Mòdena, el de Parma, el de Luca. És, després d'això, possible cercar en la història l'actual Itàlia? Nàpols i Sicília han viscut independents de la resta de la Península ni més mi menys que vuit segles, fins als nostres mateixos dies, fins a l'any 1861. Venècia ho ha estat des del 697 fins al 1797, en què va ser cedida a Àustria pel tractat de

Campo Formio. Gènova, des del segle x fins al 1805. No eren aquests períodes prou llargs com per formar d'aquests Estats veritables nacions?

VI. El criteri històric. Alemanya

Fixem-nos en la nació alemanya. Pel que llegeixo a Tàcit, no són avui els seus límits els de l'antiga Germània. Tenia aquesta per fronteres, al migdia el Rin i el Danubi; a orient, la serralada dels Carpats i boscos sense nom; al nord i a occident, el mar Bàltic; baixa avui aquella més enllà del Danubi i el Rin i no arriba ni de bon tros als Carpats. Qui ocupava l'antiga Germània? Segons el mateix Tàcit, una raça autòctona, dividida en una munió de pobles independents, que es distingien per la diversitat de les seves institucions, les seves lleis i els seus costums. Cita el gran historiador, entre altres gents, els bataus, que poblaven en el seu temps l'illa del Rin i una estreta franja de les ribes del mateix riu; els cats, establerts a l'entrada de la selva Hircínia i que eren entre els bàrbars els únics que sabien fer la guerra; els tèuters, que vivien a les ribes del Rin i eren els més destres muntant i lluitant a cavall; els frisons, que s'estenien al llarg del mateix riu fins al mar del Nord; els caucs, que des de la costa es ficaven terra endins i corrien per les fronteres d'aquells pobles fins trobar les dels cats i els caucs i havien fet la pau fluixos i covards; els temuts cimbris, que des de les platges de l'oceà, on habitaven, havien baixat feia més de dos segles a Itàlia i Espanya, portat el terror a Roma i engrandit per les seves derrotes el nom de Màrius; els sueus, grup de pobles de la Germània central, els uns adoradors d'Herta, la mare terra, els altres d'un déu a qui sacrificaven víctimes humanes en un bosc consagrat per un

terror tradicional i pels ritus dels seus ancestres; els hermunduns, els nariscs, els marcomans, els cuades, que estaven assentats a la vora del Danubi, i alguns, els cuades i marcomans, havien estat governats per reis de les nobles nissagues de Marobood i Túder; els marsignes, els gotins, els osis, els burs, que eren més al nord i ja eren barreja d'altres nacions; els ligis, un altre grup de ciutats, entre les quals destacava la dels aris, que per la ferocitat del seu rostre i l'aspecte lúgubre de les seves armadures provocaven espant en l'enemic; els suions, finalment, que vivien, segons ell, al mateix oceà, probablement a les illes de la badia de Pomerània. Allà, com a Espanya, constituïa gairebé cada ciutat, bé una república, bé un regne.

De Tàcit al segle v havien patit aquests pobles, sense cap dubte, profundes transformacions. Trobarem en aquell segle els uns distribuïts en grans grups: alemanys, francs, bavaresos, frisis, saxons; els altres com separats del seu antic tronc i vivint independents. Tals foren, per exemple, els llombards, en qui no veia Tàcit sinó una branca dels sueus. Fos com fos, la divisió continuava: Germània continuava sent estatge de diverses nacions que, lluny de tenir llaços polítics, es miraven amb recel i es feien sovint la guerra. No arribaren els germans a reconèixer una autoritat comuna fins que els la va imposar Carlemany. I encara, mort aquest, la perderen, tot i que no per gaire temps. Otó el Gran va consolidar al segle x l'obra de Carlemany, i va quedar definitivament establert l'Imperi d'Alemanya.

Alemanya no per això deixava d'estar dividida en Estats que gaudien de vida pròpia. Tenien aquests Estats les seves cases o dinasties regnants, les seves institucions especials, les seves lleis; i no era estrany que envaïssin el territori dels seus veïns i fins i tot portessin a altres nacions les seves armes.

Abans i després d'Otó hi havia a Alemanya sis grans ducats: el de Saxònia, el de Baviera, el de Suàbia, el de Francònia, el de Lorena i el de Turíngia; a més, arquebisbats, que eren altres tants regnes, entre ells, el de Magúncia i el de Colònia; a més, considerable nombre de petits feus. L'imperi era tan sols la suprema autoritat de tots aquests Estats, autoritat de gran força quan l'exercia un Otó, un Barba-roja, un Carles V, però la major part del temps impotent.

Detallar ara les agregacions i disgregacions que aquests Estats experimentaren des del segle X fins als nostres dies, els que desaparegueren i els que de nou es crearen, les diverses formes que tingueren, les mil i una vicissituds per les quals van passar, seria tasca llarga i enutjosa. Agafaré a l'atzar un o dos d'aquests Estats i en faré ràpidament la historia.

Saxònia era en un principi, en temps d'Otó, un ducat extens situat al nord-oest, que corria pel nord del riu Lippe des de les ribes de l'Erms fins a més enllà de les de l'Elba, i s'estenia cap al Septentrió a la riba de l'Eyder i al mar Bàltic. Tingué per sobirans, mentre subsistí el ducat, primer la casa de Billung, després la de Suplinburg, més tard la dels Güelfs. Al segle X es va engrandir amb les marques de Mísnia i Brandeburg, i a l'XI ocupava ja el Mecklemburg i la Pomerània. Al XII va començar per dividir-se en dos ducats i, encara que va aconseguir de recuperar la unitat, la va perdre de nou i es va esmicolar fins al punt de descompondre's en prop de vint feus.

Renasqué el 1180 el ducat, però escàs i pobre, reduït tan sols als territoris de Wittemberga i Lauemburg, per damunt de l'Elba. Tingué aleshores per prínceps la casa d'Ascani, la qual, en dividir-se vuitanta anys després en dues línies, esquinçà encara en dos tan miserable Estat. Així va continuar fins al segle XV, quan, en entrar a posseir Wittemberga la casa

de Wettin, s'augmentà el ducat amb la Mísnia, la Turíngia. Coburg i el palatinat de Saxònia, que venia formant Estat a part des de temps dels Carolingis. El ducat de Lauemburg va continuar com a autònom.

No parlaré ara dels cercles de la Saxònia Alta i la Baixa, dos dels deu en què un segle més tard es dividí l'Imperi. Aquests cercles no eren sinó grups d'Estats. Ni més ni menys que de vint-i-dos Estats es componia el de la Saxònia Alta. El de la Baixa incloïa, entre d'altres, els dos ducats de Mecklemburg, els dos del Holstein, el de Lauemburg i les ciutats de Lubeck i Bremen, també Estats.

El ducat de Saxònia estava aleshores novament partit en dos per haver-se bifurcat la casa de Wettin en dues branques: la d'Ernest i la d'Albert. Aquestes dues branques, tanmateix, primer l'Ernestina i després l'Albertina, anaren eixamplant el ducat fins a portar-los als límits que té avui el regne del mateix nom, situat no ja al nord-oest com el primer ducat, sinó al centre d'Alemanya.

Foren mudances aquestes? En podia haver de més gran que el fet de passar el ducat de l'occident al centre? Baviera no patí tampoc poques vicissituds. A l'adveniment d'Otó el Gran havia estat ja regne i ducat: regne sota els descendents de Carlemany, ducat sota el marcgravi Arnoul, fill de Luitpold. Com a regne, havia estat vastíssim: abraçava, a més dels seus propis dominis, la Caríntia, la Carniola, l'Ístria, el Friül, l'antiga Pannònia, la Moràvia i Bohèmia. Quedà reduïda com a ducat a estrets límits, i pujà i baixà com Saxònia. El 1180 caigué en poder dels successors d'Arnoul després d'haver estat governada per altres quatre famílies: cresqué aleshores considerablement. A la mort d'Otó l'Il·lustre fou dividida en Baviera Alta i Baixa. El 1312 recuperà la seva unitat i guanyà el Tirol, Islàndia, Holanda, Brandenburg. Se la repartiren des-

prés els fills de Lluís III, qui més havia fet per engrandir-la, i no tornà a formar un sol cos fins a l'any 1507. No experimentà ja canvis d'importància aquell segle, però sí en el XVIII, en què guanyà per l'espasa de Carles Albert Bohèmia i Àustria. Conquestes, tanmateix, efímeres! Les perdé Carles Albert juntament amb el seu ducat, i no va ser poc el que hagué de fer el seu fill per recuperar no ja el fruit de les conquestes, sinó Baviera. Baviera disminuí encara per la pau de Lunneville i cresqué per la protecció de Bonaparte abans d'arribar a ser el que és des del 1806, un dels més extensos regnes d'Alemanya.

A causa d'aquestes freqüents agregacions i disgregacions que es produeixen tant en els altres pobles com en els de Saxònia i Baviera, ha estat sempre per als alemanys extremadament movedís el sòl de la pàtria. Seria llarga la simple enumeració dels que han existit per més o menys temps en aquella terra des de l'extinció dels Carolingis. Regnes, principats, ducats, comtats, landgraviats, marcgraviats, arquebisbats, bisbats, feus i sotsfeus de tota mena, ciutats imperials o lliures. Fins i tot en aquest segle, abans de començada la tasca de la unitat, constituïen quatre regnes, cinc grans ducats, sis ducats i dinou principats la Confederació Germànica.

On són, pregunto, els signes històrics de la unitat alemanya? La tendència a la divisió és tan marcada aquí com a Itàlia; les guerres de poble a poble, tant o més freqüents; les fronteres de cada Estat, tan vagues i fugisseres. És veritat que durant segles hi va haver a Alemanya emperadors; però no ho és menys que gairebé mai no pogueren contenir aquell esperit de divisió, ni impedir aquelles guerres, ni determinar aquelles fronteres. No pogueren mai dictar lleis per a tots els Estats, ni tan sols regularitzar l'exercici del seu propi poder polític. Afegeixi's a això que formen avui part d'Alemanya

pobles que mai no la formaren, i deixen de ser-ho extenses comarques que ho foren per segles.

VII. El criteri històric. Holanda. Bèlgica. Escandinàvia. Rússia

Per la història tampoc no es podran determinar segurament millor les altres nacions d'Europa. Holanda fou considerada durant tota l'antiguitat com a part de Germània: en ella hi havia els frisis i els brúcters, i principalment els bataus. Unida mentre visqué subjugada, bé pels romans, bé pels francs, es dividí com els altres pobles del continent en Estats autònoms tan bon punt l'hi va permetre la feblesa dels successors de Carlemany. Tingué comtes a l'Holanda pròpiament dita, bisbes sobirans a Utrecht, ducs a Gueldre, senyors a Frísia i Brabant. Tornà a formar cos al segle XV; però no per la seva voluntat, sinó per la dels ducs de Borgonya, que l'incorporaren als seus vastos dominis. Passà després de la casa de Borgonya a la d'Àustria, de la d'Àustria a la d'Espanya; i va haver de vessar rius de sang per fer-se independent. Es constituí en aconseguir-ho en república federal, no en Estat unitari. No fou Estat unitari fins que la convertiren en monarquia, primer Napoleó, després les potències subscriptores del tractat de Viena, que la reuniren a Bèlgica i crearen amb les dues nacions el regne dels Països Baixos. Quins eren els veritables límits d'Holanda? Bèlgica o França? Holanda entendria probablement que hauria de tenir-los a França, quan tan cara féu pagar a Bèlgica la independència. I realment ni per la natura, ni per la diversitat de llengües, ni per la mateixa història, no s'explica la separació dels dos pobles. La capital de Bèlgica és a Brabant, que fou part d'Holanda.

Per cap dels criteris adoptats per definir les nacions, no podria realment constituir-ne una el poble belga. Mai no fou Bèlgica mestressa de si mateixa. Després d'haver passat per la dominació dels romans i els francs, avui formà part d'Àustria, demà de Lotaríngia, un altre dia de la Baixa Lorena. Quan aquesta es fraccionà, fraccionada fou a ser feudatària de l'Imperi; quan aquesta es tornà a reunir en mans dels ducs de Borgonya, borgonyona fou, i com a tal entrà en els dominis de la casa d'Àustria. De la casa d'Àustria vingué a la d'Espanya, de la d'Espanya tornà a la d'Àustria, i no deixà ja de ser austríaca sinó per ser francesa o holandesa. En què la separa, d'altra banda, la naturalesa ni de França ni d'Holanda? En llengua és meitat francesa, meitat flamenca.

Però hi ha en aquella mateixa part d'Europa altres nacions que semblen formades per la natura, i sota el punt de vista històric ofereixen les mateixes dificultats. Em refereixo a l'Escandinàvia; és a dir, Dinamarca, Suècia i Noruega. Dinamarca és una península entre el mar Bàltic i el del Nord, la base de la qual es troba entre les boques del riu Drave i les de l'Elba; Suècia i Noruega, una altra península entre el golf de Bòtnia, l'oceà Atlàntic i l'Àrtic, la base de la qual, tot i que no tan ben determinada com la de Dinamarca, ho està gairebé del tot per l'embocadura del riu Tortea i la del Tana. Es presenten aquestes dues penínsules com destinades a formar un sol cos, no ja només entre elles, sinó també amb la de Finlàndia, fronterera de la de Suècia i Noruega. Alguna vegada les trobem reunides en la història; però, per quant poc temps! Ho estigueren només des del 1397 fins al 1523; i encara dins d'aquest període, Suècia, que veia la unió com un jou, lluità repetidament per trencar-la i arribà a aconseguir-ho el 1448. El pacte de Calmar, en el qual es basava aquesta unió, es va haver de renovar ni més ni menys que els anys 1454, 1465 i

1520, sense que això pogués impedir que es trenqués tres anys més tard.

Suècia i Noruega ni tan sols no han format una sola nació. No l'han formada sinó mentre durà la unió de Calmar, i ara, en aquest segle, des del 1813, en què Napoleó regalà Noruega a Suècia com a pagament pels serveis prestats a França. Noruega, i és més, després de trencat el pacte de Calmar, continuà incorporada a Dinamarca, de mans de la qual no ha sortit sinó per caure en les de Suècia. Ja dividida en petits Estats, ja constituïda en regne sota el ceptre de diverses dinasties, havia viscut tanmateix, del segle IX al XIV amb total independència. I què! Li negava potser la natura motius per estar separada de Suècia? Corre entre els dos pobles una de les més altes serralades d'Europa, la serralada Escandinava, de cims coberts de gels eterns. He dit ja que fàcilment que es troben, per disgregar nacions, fronteres naturals a dins de les que es podria agafar per unir-les.

En canvi, Suècia s'estengué durant més de sis segles a tota la península de Finlàndia, la qual potser no hauria perdut si l'any 1792 no s'hagués entestat Gustau IV en una guerra veritablement insensata amb França i Rússia. I posseí, encara que per molt menys temps, Estònia i Livònia, províncies russes del mar Bàltic; part de Pomerània, els ducats de Bremen i Verden i les boques de l'Oder, avui prussianes; i fins i tot regions de Dinamarca.

Dinamarca, lluny de viure en pau amb Suècia, hi estigué en lluita. Orgullosa amb les seves antigues conquestes, volgué tenir-la als seus peus, i li féu sentir per llargs segles el pes de la seva grandesa. D'ella i de Noruega eren aquells terribles normands que al segle IX havien assolat França, Alemanya i Espanya i havien conquerit gairebé tota Anglaterra. Aquesta l'havien reduïda per segona vegada en el segle XI i l'havien

dominada prop de trenta anys. Tot i que sota la dinastia dels Estritides havia passat Dinamarca a ser feu d'Alemanya, recuperada aviat la seva independència, havia adquirit al segle XII l'illa de Rugen, Eslavònia i Mecklemburg; al XIII, Pomerània i Estònia. Per la unió de Calmar, no volgué ser ja la companya, sinó la senyora de Suècia i Noruega. És per això que el pacte es trencà tan aviat. Però, tot i trencat, quina no fou la prepotència de Dinamarca damunt tota l'Escandinàvia! Es quedà, com he dit, amb Noruega, i a més amb cinc províncies marítimes de Suècia, províncies que Suècia no recuperà fins l'any 1660. Dominava ja aleshores Holstein, tot l'arxipèlag del mateix nom.

La Guerra dels Trenta Anys fou el començament i la causa de la decadència de Dinamarca. Dinamarca perdé d'antuvi les províncies sueques; segle i mig després, perdé Noruega; i no fa encara tretze anys, els ducats de l'Elba, Schleswig, Holstein i Lauemburg. Schleswig, Holstein i Lauemburg formen part integrant de la península en què està assentada: eren Holstein i Lauemburg les seves fronteres naturals. L'hi ha arrabassat, tanmateix, Alemanya, tot invocant el principi de les nacionalitats. Així, en virtut del mateix principi, segons el principi amb què s'aplica, pot un mateix territori pertànyer a dos pobles. Què més cal per demostrar la falsedat del principi?

Rússia és avui, com he dit, el més vast imperi del món, la nació monstre. S'estén per la meitat d'Europa i Àsia des del Bàltic fins al Pacífic. El mar Blanc és tot seu; seus els golfs de Finlàndia i Riga; seves les platges orientals del Bòtnia; seves les septentrionals del mar Negre; seves gairebé totes les occidentals del Caspi; seu tot el mar d'Azov, el de Kara i el d'Okhotsk; seva una bona part del Japó; seves totes les costes asiàtiques de l'estret de Bèring. Compta amb setanta-cinc mi-

lions d'habitants, més d'un milió de soldats. Ha de ser aquesta per la història la nació russa? Quins són si no els seus límits? Lluny de creure que els ha traspassat, pugna encara Rússia per dur-los més enllà. Dues vegades ha intentat apoderar-se de Constantinoble. Ha superat el Caucas i és ja a la riba de l'Aras, l'antic Araxes. S'aturarà gaire temps en les de l'Amur, que la separa de Xina?

No ignoro que pel que fa a Rússia hom està no per l'agregació, sinó per la separació de pobles. Però Rússia té també el seu criteri sobre les nacionalitats. En el de les fronteres naturals, podria, com he indicat, trobar motiu suficient per corregir els seus límits d'occident i dur-los fins a les muntanyes dels Balcans i dels Carpats; el troba, a més, per eixamplar-los tots en la teoria de les races: «Jo sóc —diu— la raça eslava: els eslaus tots em pertanyen.» I foren eslaus qui fundaren els regnes de Bohèmia i Hongria; i eslaus són els que poblen Sèrbia, Lituània i la que fou Eslavònia. Ho són encara en gran part els habitants de la mateixa Prússia, de Pomerània, de Lusàcia, de Silèsia, de Moràvia, de Bòsnia, de Valàquia; ben bé la meitat dels de Mecklemburg i Brandenburg. No ens hauríem de donar per satisfets amb què Rússia no dugui més enllà les seves conquestes?

Pel fet de ser eslau en el seu origen i en la seva base el regne de Polònia, es creu Rússia, sense cap dubte, amb doble dret de posseir-la; per ser en el fons eslaves Moldàvia, Valàquia i Sèrbia, gairebé les emancipà de Turquia no fa mig segle i les manté sota la seva protecció i escut; per ser en gran part eslava Herzegovina, l'empara en l'actual lluita amb la Porta. No combat, ans fomenta, la idea de paneslavisme; pretén només que ha de ser el cap i el cor de tots els pobles de la raça. Nou criteri que, si és admès, vindria a descompondre allò que en virtut d'altre s'ha compost.

Però no he d'abandonar encara l'examen del criteri històric. Afirmo que per aquest criteri no és menys difícil determinar la nació russa que les altres. Inútil cercar antecedents en els antics temps. Del Caucas a l'oceà Àrtic no es distingien aleshores sinó dos grans pobles: l'un al migdia, els sàrmates; l'altre al nord, els escites, que s'estenien per Àsia. Es considerava els sàrmates els habitants primitius d'aquelles regions, tant que se'ls creia empesos del septentrió al sud pels escites. Els sàrmates eren precisament els eslaus, de qui poca cosa s'escrivia.

Al segle III es va produir la primera invasió dels gots, que venien d'Escandinàvia. Baixaren per Escítia i Sarmàcia fins al mar Negre, i fundaren un imperi que tenia al sud per límits el Don, el Volga, el Dnièper i el Niemen. Era ja aquest imperi gairebé de l'extensió de l'actual Rússia d'Europa. Però en el segle IV fou destruït pels huns i en més de quatre-cents anys fou teatre de successives irrupcions i camp de batalla de gairebé tots els pobles bàrbars. Crec que no cal dir que en tot aquest temps, lluny de constituir Rússia cos de nació, estigué dividida en una munió de nacions d'inestables límits. Només cap allà el segle IX encertà Ruric, cap dels varegs, a fundar un Estat damunt unes bases sòlides. Aquest Estat era aleshores reduïdíssim. Abastava com a màxim des del golf de Finlàndia i els llacs Ladoga i Onega fins a les ribes del Dwina. L'anaren eixamplant els successors de Ruric; però només per la violència. Al segle X, s'estenia molt cap al migdia. No tenia, com abans, per capital Novgorod, que és a la vora del llac Ilmen, sinó Kíev, que és a la riba del Dnièper.

No es cregui, tanmateix, que a partir d'aleshores caminà aquell Estat sense desviar-se cap a la constitució del vast imperi que avui coneixem. Es descompongué al segle XI en petits principats, de resultes del costum dels monarques de l'època

de distribuir el reialme entre els seus fills; i al XII vingueren a augmentar la divisió les successives invasions d'orient. En el XII passaren els mongols el Volga, s'apoderaren d'una gran part de la Rússia meridional i fundaren el ja no petit Estat de Kiptxak o de l'Horda d'or; Estat que després, conquerida Kíev, s'estengué a Padòlia, Volínia i a la part oriental de Galítzia. Els reis de la Rússia del nord passaren aleshores a ser vassalls dels caps dels mongols, i només el principat de Moscou restà amb plena independència.

Moscou es pot dir que fou dos segles més tard l'origen i el nucli de l'actual imperi. Es veié diverses vegades amenaçada i fins i tot saquejada pels mongols; però aconseguí al segle XV d'expulsar-los definitivament de les seves fronteres i els prengué sense descans Novgorod, Pskov, Biàrmia i fins i tot part de Sibèria. Al segle XVI, arribava ja pel sud-est més enllà del Dnièper, i per l'est i el sud-est, fins a les ribes de l'Ural i del mar Caspi. De Sibèria, ocupava ja la major part; i en canvi no havia pogut a l'altra banda conquerir Livònia malgrat tots els seus esforços.

Perdé Moscòvia molt a finals del mateix segle, extingida la dinastia dels Rurics; però no trigà a refer-se tan bon punt pujaren els Romanov al tron. Miquel III reconquesta al segle XVII Sevèria, que havia caigut a mans dels polonesos. Pere el Gran, en el mateix segle, domina del mar Bàltic al mar Negre. Caterina II, en el XVIII, adquireix Litània, Curlàndia, Crimea, el Caucas i la meitat de Polònia. Alexandre I s'apodera en els nostres mateixos dies de Finlàndia, de l'orient de Bòtnia, de Bessaràbia, de Geòrgia, i arriba a ser l'amo de les dues terceres parts de la malaurada nació de Poniatowski. Nicolau I arrenca al xa de Pèrsia la major part d'Armènia i al soldà de Turquia el pacalicat d'Akhaltiriski i les boques del Danubi.

Per un seguit de conquestes s'ha anat formant aquest dilatat i formidable imperi. L'haurem de deixar dins els seus actuals límits? Segons el criteri de la unitat de races i el de les fronteres naturals, ja hem vist que fins i tot li hauríem de permetre que els eixamplés. Si bé hi ha dins seu una munió de pobles de diferents orígens, hi predominen els de la raça eslava, que continuen més enllà de Rússia. No podríem ja consentir-li la mateixa extensió si atenguéssim al criteri de la unitat de llengua. Són almenys trenta les que es parlen dins de Rússia. Però, hi hauria per aquest criteri divisió racional possible? Intentem d'aplicar el de la història, i no sabrem en quina època fixar-nos. Si prenem per norma els temps de l'Imperi romà, a penes trobarem res a retallar a la Rússia d'Europa. Si el que agafem és el període de dominació dels gots, només podrem formar nació apart amb les terres que envolten el Don, el Volga, el Dnièper i el Niemen. Si el regnat dels primers Rurics, haurem de tancar Rússia entre el Dnièper i els llacs Onega i Ladoga. Si els segles immediatament posteriors, dividir aquesta mateixa Rússia en petits Estats, que unirien, com a molt, reis que ho serien només de nom. Si l'època de l'ocupació pels tàrtars o mongols, crear un Estat alodial al sud i un altre de feudal al nord, constituint Moscòvia en principat independent. Si els primers anys de la reconquesta, deixar reduïda a Moscòvia tota Rússia. Si els temps posteriors, en quina Rússia ens aturarem? En la de Miquel III, en la de Pere el Gran, en la de Caterina II o en la d'Alexandre? És molt important tenir en compte que Rússia, abans de subjugada pels mongols, no formava un cos de nació, ni tenia ni de bon tros, fins i tot comptant com un dels pobles en què s'havia dividit, els límits que després ha tingut i té; que no succeïa amb ella com amb Espanya, que nació havia estat i de la mateixa o més gran extensió que ara en envair-la els àrabs.

VIII. El criteri històric. Àustria. Turquia

Encara es pot menys definir per la història els límits d'Àustria. Per ella, es podria arribar més aviat a la total dissolució d'aquest imperi. Es compon en l'actualitat de l'Àustria pròpiament dita, d'Estíria, de Caríntia, de Carniola, d'Ístria, del Tirol i de Salzburg; de Bohèmia, de Lusàcia, de Silèsia i de Moràvia; de Galítzia, de Bucovina, d'Hongria, de Transsilvània, d'Eslavònia, de Croàcia i de Dalmàcia.

I bé: ha estat espontània la reunió de tots aquests pobles? No tingueren mai vida pròpia? En gaudiren per poc temps? Bohèmia fou nació, i nació independent, ni més ni menys que per vuit segles, des de començaments del segle VIII fins l'any 1526, en què va passar la seva corona a Ferran d'Àustria. Eren aleshores seves Moràvia, Silícia i Lusàcia. Hongria fou també nació independent des del segle IX al XVI, en què aquest mateix Ferran d'Àustria la guanyà en la batalla de Casòvia. Hongria abastava aleshores Dalmàcia, Croàcia, Eslavònia i Transsilvània. Galítzia és la part de Polònia que li va pertocar a Àustria en ser aquella heroica i infeliç nació esmicolada per les potències del nord. Bucovina formà sempre part de Moldàvia, i encara no fa un segle que pertany a Àustria. Pertanyen a Àustria des de molt abans algunes províncies: des del segle XV, part del Friül; des de mitjan segle XVI, el Tirol, Carniola i Caríntia; des del XII, Estíria i part d'Ístria; però Ístria tota, tot el Tirol, només dels del 1797; Salzburg, només des del 1814. Resta l'arxiducat d'Àustria, nucli de tan gran Imperi, i aquest, des dels temps de Carlemany, ha format part d'Alemanya.

Observi's ara que el Tirol s'ha aixecat en aquest mateix segle contra l'Imperi; que Hongria ha fet el mateix, i ha sucumbit només per la intervenció de Rússia; que Bohèmia

pugna per obtenir la seva independència, i potser no sigui lluny d'aconseguir-la; que Galítzia, com la resta de Polònia, protesta quan i com pot contra el seu inic repartiment. Afegim a això que una és la llengua dels austríacs, una altra la dels bohemis, una altra la dels hongaresos, una altra la de part dels tirolesos; que els bohemis pertanyen a una raça, els hongaresos a una altra, a d'altres i molt diferents els tirolesos i els galitzians; que tots aquests pobles, finalment, difereixen en religió, en costums i fins i tot en lleis.

Dissolguem, en conseqüència, l'Imperi d'Àustria; però, i després? Bohèmia, com deixo indicat, és en el fons eslava; la lliurarem a Rússia? La reservarem, com a mínim, per a la Confederació eslava, que alguns han concebut? No s'oblidi que mentre fou nació reconegué gairebé sempre la sobirania dels emperadors d'Alemanya, i fou per molt temps un dels set Estats que tingueren el dret d'elegir-los. No ens la reivindicarà l'emperador Guillem? Si, d'altra banda, la declarem independent, quins seran els seus límits? ¿No serà just que li retornem Lusàcia, Silèsia i Moràvia, ja que amb ella visqueren durant segles i amb ella anaren a refondre's en els Estats d'Àustria? Quina desgràcia! La major part de Silèsia passà ja fa més de cent anys a poder de Prússia. L'hi haurem d'exigir a Guillem, i prendre-l'hi de grat o per força.

A Hongria li passa si fa, no fa el mateix. Ducat des del segle IX, regne des de l'XI, tingué, ja lliure dels eslaus i els búlgars, les seves èpoques d'ambició i d'engrandiment. S'apoderà no tan sols de Transsilvània, d'Eslavònia, de Croàcia, de Dalmàcia, sinó també de Bòsnia, de Sèrbia, de Moldàvia, de Valàquia, de Bulgària: de les primeres, sota Esteve el Sant; de gairebé totes les altres, sota Carles Robert. Subsisteixen aquelles en poder d'Àustria, i seria fàcil tornar-les als hongaresos; no ja aquestes, que pertanyen des de fa segles als turcs. Foren

gairebé totes veritables conquestes passatgeres; però, i Bòsnia? Hongria la posseí tranquil·lament des de l'any 1129 fins al 1370, i poc abans de caure a mans d'Àustria l'havia recuperada dels tucs per la força de les armes; no tindria tant dret a reivindicar-la com Bohèmia a reivindicar Silèsia? Faig cas omís de la part de Croàcia que és en poder dels otomans.

La dificultat encara pujaria de grau quan es volgués fixar el destí de les petites províncies d'Àustria, algunes de les quals han oscil·lat d'una a una altra nació sense arrelar-ne en cap. Caríntia, per exemple, era un marcgraviat dependent de Friül en temps de Carlemany; un ducat autònom l'any 880; part de Baviera el 887; ducat de nou el 977, sota l'Imperi d'Otó II; Estat de la casa de Zaehringen el 1058, junt amb la marca de Verona; patrimoni de la de Murzthal el 1073 i de la d'Ortemburg el 1127; província de Bohèmia el 1269; part del comtat del Tirol el 1186, i, finalment, el 1336, d'Àustria. Només a Àustria ha aconseguit d'arrelar. Tirol i Carniola formen també part d'Àustria ni més ni menys que des del segle XIV; Estíria, des del segle XII. Què se n'hauria de fer, d'aquestes províncies? Què del reduït Salzburg, governat des del segle XII per arquebisbes independents?

N'hi haurà prou que digui que giro els ulls cap a Turquia perquè se li acudeixin al lector observacions anàlogues. Turquia amb els seus Estats tributaris és encara una nació vastíssima: s'estén per Europa, Àsia i Àfrica. A Europa va de sud a nord des de la Mediterrània, les fronteres de Tessàlia, l'arxipèlag i el mar de Màrmara fins a les ribes del Sava i del Danubi, els Carpats i el riu Pruth en la seva marxa a orient; d'est a oest des del mar Negre i les ribes del Pruth en el seu curs a migdia fins al mar Adriàtic. A Àsia, ocupa tota la península formada per la Mediterrània i el mar Negre, i s'endinsa retallant Aràbia per orient i occident fins a l'estret de Bab el-

Mandeb i el golf de Pèrsia... A Àfrica, dilata el seu imperi per tot Egipte i les regions de Trípoli i Tunis. Té també a l'arxipèlag, entre altres moltes illes, la de Creta, la de Xipre, la de Rodes, la de Cos, la de Cios, la de Mitilene, i no fa encara cinquanta anys tenia tota Grècia.

Aquest gran imperi és només fruit de la conquesta, i de conquestes gens antigues. Trigaren molt els turcs a aparèixer per Europa i fins i tot pel territori que dominen d'Àsia: fins al segle x de la nostra era no abandonaren la seva pàtria. S'apoderaren aleshores ràpidament de Pèrsia i de part de l'Àsia Menor; i només quatre segles després, quan la tingueren ja completament sotmesa, posaren el peu a Europa.

Envaïren primerament el nord de Grècia, el que en altres temps constituïa Tràcia i Macedònia; després, Albània, Bulgària, Sèrbia; i haurien baixat sense parar fins a Constantinoble sense la invasió de Tamerlà i la derrota de Baiacet. La conqueriren més tard, a mitjan segle xv, i no trobaren ja obstacles a la seva marxa. Completaren la conquesta de Grècia; tornant cap al nord, ocuparen Bòsnia, Valàquia, la Petita Tartària, i fins i tot penetraren a Itàlia. Al segle xvi, alhora que s'escampaven per Àsia i Àfrica, per Síria, per Palestina, per Armènia, per Aràbia, per Egipte, per les veïnes costes, escometeren a Europa contra Àustria, li arrabassaren part d'Hongria, Transsilvània, Eslavònia, Moldàvia, i arribaren a acampar davant els murs de Viena. Es feren, finalment, amos de les més importants illes de l'arxipèlag.

Si un poble hi ha a Europa destinat a desaparèixer, és veritablement el que descric. Com hagueren ja de tornar als seus primitius estatges els àrabs i els tàrtars, i nosaltres els espanyols hem hagut d'abandonar les dues Amèriques sense conservar-ne res més que dues illes que se'ns escapen, és més que probable que els turcs hagin de retrocedir tard o d'hora

al fons de l'Àsia, d'on van sortir. No és altre el destí dels conqueridors que no han sabut assimilar els vençuts. Tant és això així, que des del segle XVII han anat els turcs perdent terreny, i avui és ràpida la seva decadència. De les seves conquestes a Àustria no els queda res més que una part de Croàcia. Moldàvia, Sèrbia, Montenegro, Valàquia, els paguen encara tribut, però viuen autònomes i estan sota el protectorat de Rússia. Egipte ha arribat a ser per a ells un perill, i sense la intervenció europea potser els tindria ja sota el seu jou. Només tributaris els són també Trípoli i Tunis. Alger ha deixat completament de pertànyer-los d'ençà que l'ha ocupat França. Grècia, des de Tessàlia al mar, és fa quaranta-sis anys regne independent. Independents són també des del 1839 les illes Jòniques, avui part de Grècia. Han passat, finalment, dels turcs als russos els vessants meridionals del Caucas.

Descomponguem, doncs, també l'imperi turc. Ah!, segur que Rússia ens ajudarà en la tasca. Ningú amb més interès que ella treballa des de fa anys per afeblir-lo i destruir-lo. És ella qui ha esperonat la insurrecció de Grècia; ella qui ha emancipat els serbis, els moldaus els valacs, els montenegrins. Si li ha prestat un dia les seves armes contra Mehmet-Alí, ha estat per més perjudicar-lo fent-li obrir el pas del Bòsfor i obligant-li a tancar per a les altres nacions el dels Dardanels. No només l'ha anat rosegant per la banda del Caucas; li ha pres a més a Europa Bessaràbia i la petita Tartària, i a l'Àsia gran part d'Armènia. I per dues vegades en aquest mateix segle l'ha hagut ja d'aturar en la seva marxa cap a Constantinoble. Emancipa avui per adquirir demà. Així ho féu amb Tartària, i qui sap si no ho farà un altre dia amb els principats del Danubi? No deixarien de ser russos si entrés en la capital de Turquia.

Però suposem que s'aconsegueix de dissoldre l'Imperi turc en profit no dels tsars, sinó de les províncies que el componen. Com les distribuirem? L'actual Grècia abasta de l'antiga la pròpiament anomenada tal: l'Hèlade i el Peloponès. Li afegirem el que fou Èpir i Tessàlia i avui és Tessàlia i Albània? Grècia, com he dit, no fou una sinó sota la dominació d'altres pobles. A l'Edat Mitjana, quan després de cent invasions caigué en poder dels Croats, es dividí i subdividí en una munió d'Estats que manaren homes de diferents procedències. No tornà a ser una sinó sota els turcs. Li repugnà sempre ser-ho; i ens ho demostren avui mateix els albanesos o epirotes, que sospiren com en tots els temps no per ser província d'altra nació, sinó per la seva independència. Albània, d'altra banda, no és tota grega: abraça part de l'antiga Il·líria. En quina tradició, en quin període històric ens basarem per unir aquesta part de Turquia a Grècia?

Si a la comunitat d'origen atenguéssim, hauríem de portar Grècia fins a la Rumèlia. La Rumèlia ocupa el territori de Tràcia i Macedònia, habitades pels pelasgs, com els altres pobles grecs. Però tracis i macedonis foren sempre considerats a Grècia com a estrangers: contra els darrers armà l'eloqüència de Demòstenes aquella famosa lliga al capdavant de la qual es posaren Atenes i Tebes. Constituïren els uns i els altres Estats a part, es regiren per reis i visqueren vida pròpia, excepte els tracis en alguns intervals, fins que foren sotmesos per Roma. No es prestaren ni tan sols a formar ells dos sols un poble. Formaren els tracis part del regne macedònic, però per no gaire temps: reivindicaren, tan bon punt van poder, la seva independència. Pel criteri històric no seria possible ni unir-los a Grècia ni formar amb ells un sol Estat.

Mirem de determinar ara històricament els límits de Bulgària. Els búlgars, quan van baixar dels Urals, d'on se'ls creu

oriünds, se sap que s'establiren a les ribes del Volga. Expulsats d'elles en el segle V, es dirigiren a les platges del mar d'Azov i del mar Negre i avançaren fins al Danubi. Feren des d'allà freqüents incursions en l'Imperi grec; però no el dominaren... Al segle VI, s'hagueren de sotmetre als àvars. Només al VII, lliures ja d'aquests nous dominadors, entraren en el que és avui territori turc. Passaren el Dnièper i el Dnièster, s'endinsaren fins al Prut i s'establiren de moment a les ribes d'aquest riu. Ocuparen després la Mèsia Inferior i hi fundaren un regne que durà tres segles. Era lluny de tenir aquest els límits de l'actual Bulgària. Arribava per occident només fins a la riba del Zibritza, quan Bulgària va fins als monts Lepenatz i Kopronik. Fou incorporat en el segle X a l'Imperi grec, i poc després els búlgars en fundaren a Macedònia un altre als quals després afegiren Sèrbia. Es trobava ja aquella nova nació completament fora del territori de la província turca. Destruïda al seu torn al segle XI, n'aixecaren encara una altra els búlgars, l'actual Bulgària. Quins límits hauríem de donar al nou Estat que es constituís?

Bòsnia, finalment, no té per la història cap dret a l'autonomia. Fou sempre part d'altres nacions: primer, de Pannònia; després, d'Esclavònia; després, d'Hongria; i tot i que va tenir els seus reis, hagués de reconèixer la sobirania avui dels hongaresos, demà dels turcs. No fou, a més, regne sinó de l'any 1376 al 1443, en què morí sense fills mascles el seu segon monarca. L'hauríem d'afegir a la ja poderosa nació dels hongaresos?

No vull continuar tan enutjós examen. Escric per a Europa, profundament remoguda i amenaçada amb noves guerres pel principi de les nacionalitats; i deixo de banda l'Orient i fins i tot les províncies asiàtiques de Turquia i Rússia. No parlaré tampoc d'Amèrica, per bé que no deixa de sentir la per-

niciosa influència d'aquest principi. Amèrica s'aplicarà fàcilment el que es digui d'Europa, i avui, com sempre, prendrà d'aquesta part del món exemple i escarment. Per la història no trobaria de ben segur menys dificultat per distribuir en grups els seus territoris i els seus pobles. Allà, com aquí, la història no és guia més segura que les anomenades fronteres naturals i la identitat de llengua.

IX. El criteri de les races

Però hi ha encara per a l'aplicació de la teoria que combato un altre criteri que deixo esmentat: les races. Troben alguns tan violent aglomerar en una sola nació races diverses com separar una raça en dues o més nacions. D'aquí les idees de paneslavisme, pangermanisme, panllatinisme, etc. No crec tampoc admissible aquest criteri. Haeckel, un dels moderns i més celebrats naturalistes, divideix el gènere humà en dotze espècies. Una d'aquestes, per circumscriure'm tant com sigui possible a Europa, és la coneguda amb el nom de mediterrània. D'ella deriven quatre races principals: la basca, la caucàsica, la semita i la indogermànica. La basca està reduïda, com sap el lector, a quatre províncies del nord d'Espanya i a una petita part de França; la caucàsica, a uns pocs pobles de la serralada del Caucas. En canvi, la semítica s'estén per Síria, Caldea, Aràbia, Egipte, les costes septentrionals d'Àfrica; la indogermànica, per tota Europa. És evident que si es fes d'aquestes races quatre nacions, en resultaria una divisió, a més de desigual, monstruosa.

Anem a veure les diferents ramificacions d'aquestes races. No n'hi ha d'importància ni a la caucàsica ni a la basca, però si a les altres. En la semítica, distingeixen d'antuvi els natura-

listes l'egípcia i l'aràbiga; a la indogermànica, l'eslavogermana i l'ario-romana. Aturant-nos en aquestes subdivisions tindríem encara una distribució de pobles absurda. D'una banda, el petit grup dels bascos; d'altra, el no gaire més gran dels caucasians; d'altra, el dels que habiten des del Bòsfor i el mar Negre fins al golf d'Aràbia, i ocupen, a les costes orientals d'Àfrica, Abissínia; d'altra, el dels que, des de les fronteres septentrionals de Núbia, corren per les platges de la Mediterrània i de l'Atlàntic fins al golf de Guinea i poblen les illes Canàries; d'altra, els que s'estenen fins a l'oceà Àrtic, des del Caucas, els Balcans, els Alps, les fronteres al nord de França i el canal de la Mànega; d'altra, els que, des d'aquesta línia, baixen a banyar-se a aigües de la Mediterrània. En els últims quatre grups no seria possible que visquessin unitàriament governades i barrejades tantes i tan diverses gents com els componen, tenint en compte les prevencions i els odis que les separen, la diversitat de les seves llengües, de les seves religions, dels seus costums, el seu diferent grau de cultura, la varietat de climes i zones sota la que viuen i l'extens espai que ocupen.

Subdividim de nou i no hem de trobar encara punt de repòs. No parlem ja de la raça semítica, ja que no està establerta a Europa. Els eslavogermans es divideixen en germans antics i eslavoletons; els ario-romans, en greco-romans i aris. Com abans en teníem dos, comptem ara a Europa amb quatre grups. La divisió és lluny de resultar satisfactòria. En el grup dels antics germans estan incloses Bèlgica, Holanda, Suïssa, Alemanya, Dinamarca, Suècia, Noruega i Anglaterra; en el dels eslavoletons, Bòsnia, Bohèmia, Silèsia, Polònia, Rússia, Lituània, Pomerània i fins el Brandenburg; en el dels greco-romans, tota l'actual Grècia, Rumèlia, Itàlia, Espanya, França, Escòcia i Irlanda.; en el dels aris, només Albània. Li

sembla encara possible al lector la unió de pobles tan heterogenis, tot i que de la mateixa ramificació d'una de les races? Per dur-la a terme, caldria descompondre Turquia, Àustria, Prússia i la Gran Bretanya, engrandir encara més aquell monstre anomenat Rússia, cercar al mar del Nord el complement del món greco-romà.

Si subdividim de nou, en res minven les dificultats. Els aris eren un poble asiàtic. Els que s'establiren a Europa foren els antics tracis. D'ells es diu que derivaren, com d'un sol tronc, els albanesos i els grecs. Així com els grecs arribaren a un alt grau de cultura i s'escamparen per totes les costes septentrionals de la Mediterrània, els albanesos, si avançaren, després retrocediren i no ultrapassaren les fronteres de la seva pàtria. Per aquest sol fet, ¿hauríem de formar de només Albània un poble i confondre després en un altre totes les nacions en què anà a reflectir-se el geni hel·lènic? No és ja, com es veu, possible dividir el grup albanès o ari pur. Podem subdividir el greco-romà en grec i itàlic, però tampoc no guanyem res. Separem allò afí i deixem únicament allò discordant. Posem en una banda l'actual Grècia i Rumèlia; a l'altra, la resta del món greco-romà. El grup itàlic continua estenent-se pels Alps i el canal de la Mànega a Irlanda. Ni importa gran cosa que dividim el grup eslavoletó en letons i eslaus: no arrenquem amb això al món eslau sinó els pobles situats a les ribes orientals del Bàltic. No fem tampoc més dividint els antics germans en alemanys i escandinaus; li traiem al grup germà només la península de Suècia i Noruega, pàtria dels gots.

Podem continuar subdividint, però, per què cansar-nos? ¿Què es pot esperar d'un criteri pel qual hauríem de formar una nació del petit grup basc, una altra del grup albanès, una altra dels eslaus del Bàltic, i en canvi incloure en una altra

tots els altres pobles eslaus, i en una altra tots els llatins, amb la inclusió de part de la Gran Bretanya? Una nova divisió no faria res més que augmentar les dificultats. Se subdivideix, per exemple, el grup itàlic en italians i celtes; l'eslau, en eslaus del sud-est, eslaus del sud, eslaus de l'est i eslaus de l'oest; l'alemany, en alemanys del nord i alemanys del migdia. Si continuem aquesta subdivisió ens veiem ja obligats a descompondre les velles i les noves nacions: per la del grup itàlic, Itàlia, França i la Gran Bretanya; per la del grup eslau, Rússia, Àustria i Prússia; per la del grup alemany, la nova Alemanya. ¿Se'm podrà donar, d'altra banda, una regla mínimament racional per saber en quina subdivisió de les races, és a dir, en quin grau de l'escala hauré d'aturar-me en determinar cadascuna de les nacions d'Europa? Aquesta escala, tingui's ben en compte, és indefinida. Qui és capaç d'apreciar, per exemple, les cent una varietats del grup itàlic? N'hi hauria prou que ens fixéssim en un dels pobles que els componen per comprovar com abunden aquestes varietats. Quantes en trobaríem ja només a Espanya!

I encara si aquestes races es conservessin pures! Però, ¿com podrien estar-ho després de les invasions de tantes i tan apartades gents, ja d'Àsia, ja d'Àfrica, com han vingut a establir-se a Europa? Després de tantes irrupcions dels mateixos pobles europeus del nord sobre els del migdia? Existeixen entre nosaltres restes de la raça semítica. Circula sang germànica per gairebé tots els pobles llatins. Els mongols, que constitueixen ja no una raça, sinó una espècie, tenen avui mateix les seves ramificacions en els finlandesos i els lapons de Rússia, en els magiars d'Hongria i en els osmanlis turcs. Al nord de Prússia viuen juntes, i barrejades la raça germànica i la raça eslava; a Escòcia, els saxons, varietat de la raça germànica, i els celtes, que ho són de la raça itàlica.

Els homes, a més, no perquè pertanyin a la mateixa raça senten més inclinació a unir-se i associar-se. Conegudes són les freqüents i aferrissades guerres entre els pobles llatins, entre els germànics, entre els eslaus: n'hi ha hagut, i no poques, aquest mateix segle. Però no és encara això la més palpable demostració del que estic dient. Els bascos estan separats de la resta d'Europa no només per la raça, sinó també per la llengua. Tot i trobar-se ja reduïts a tan petit espai, estan distribuïts en quatre regions, i mai no han volgut formar plegats un cos polític. Tenim un altre exemple en els portuguesos. Són de la nostra raça, parlen una llengua que és gairebé la nostra, han estat espanyols durant segles; i són ara tan estrangers com els alemanys o els russos.

X. L'equilibri europeu. Combinació dels diversos criteris

No crec necessari parlar d'un altre criteri durant molt de temps en voga i avui gairebé caigut en l'oblit: el de l'equilibri europeu. Sense la disgregació de Rússia, aquest equilibri és completament impossible: la prova és que no mou aquell imperi un peu sense que hagin de concertar-se dues o més nacions per aturar-lo i treballar perquè les altres romanguin neutrals. I si per assolir aquest equilibri haguéssim de trencar Rússia en diversos pobles, quin motiu hi hauria perquè no procedíssim a una reorganització general d'Europa? Aquest criteri, que ni de tal no mereix el nom, seria tan arbitrari com el de les fronteres naturals. Per ell podríem també arribar a la formació de nacions com França i Alemanya que a la de les petites repúbliques en què, prenent per norma l'extensió d'Holanda, pretén dividir Europa l'escola D'Auguste Comte. Aquest equilibri, d'altra banda, quedaria destruït no diré que

de segle en segle, sinó de dècada en dècada. L'alteraria amb prou freqüència la desigualtat amb què es desenvolupen en els pobles la població i la riquesa i, per tant, el poder polític. Mantenir-lo seria com a mínim tan difícil com establir i conservar entre els homes sota el principi individualista la igualtat de fortunes.

No hi manca qui diu que si per cap d'aquests criteris no és realment possible definir les nacions, ho és combinant-los tots, és a dir, formant grups que omplin algunes de les condicions per ells marcades... Això, a més de no ser científic, no resisteix tampoc la pedra de toc de la pràctica.

La Gran Bretanya, és una nacionalitat ben determinada? Segur que no hi haurà ningú que doni un cop d'ull al mapa d'Europa i sigui partidari de les grans nacions que no consideri les Illes Britàniques destinades a formar grup. Anglaterra i Escòcia són una illa. Irlanda hi està més a prop que Espanya de les Balears. Les Hèbrides estan, com qui diu, enganxades a Escòcia. La distància d'Escòcia a les Hèbrides i Irlanda és fins i tot menor que la que hi ha entre Eivissa i Mallorca. De Mallorca a Eivissa hi ha cinquanta quilòmetres; d'Escòcia a Irlanda, trenta-cinc; de les Hèbrides a Escòcia, vint-i-cinc encara no. A qui li haurà de semblar violent que les illes Britàniques formin un sol cos? Tres segles fa ja que el formen Escòcia, Anglaterra i Irlanda... Les Hèbrides són escoceses des de molt abans. Es regeix Escòcia, a més, per les institucions d'Anglaterra des de l'any 1707; Irlanda, des del 1800. La llengua oficial és a tot arreu la mateixa: l'anglesa.

N'hi haurà prou amb això per condemnar la separació d'Irlanda? Irlanda és una illa de considerable extensió, que fa 450 quilòmetres de nord a migdia i 280 d'orient a occident. Conté prop de sis milions d'habitants. Ha viscut autònoma durant segles, i només després de segles de combats sucumbí,

com hem vist, a les armes d'Anglaterra. Mossega encara avui amb impaciència el fre, odia els vencedors i bull en desitjos d'emancipar-se. Seus són aquests terribles fenians que en els nostres mateixos dies han portat tantes vegades l'espant al cos d'Anglaterra. La separen d'ella mars de sang, greuges que no s'obliden ni es perdonen, i a més la diversitat de llengua, de religió i de raça. Els irlandesos no són d'origen germànic, sinó celta; i, com tots els antics druides, fervents catòlics. Parlen encara una llengua cèltica, l'*erse*. Podem combinar com vulguem els criteris de què hem parlat, què decidirem? Que Irlanda continuï unida a la Gran Bretanya o que formi nació a part?

A França, tenim un poble semblant que ocupa la península formada pel canal de la Mànega i el golf de Biscaia: els bretons, una de les més conegudes branques de la família dels celtes, que encara avui parlen una llengua cèltica, especialment els que viuen a occident. Tot i incorporats a França des del 1515, conserven encara els seus antics hàbits, els seus costums, els seus vestits, la seva fesomia particular, que els distingeix de la resta dels seus compatricis. No odien els francesos, però tampoc no els segueixen de bon grat pel camí del progrés. Ells foren qui sostingueren contra els seus conveïns el 1793 i el 1799 aquelles llargues guerres de Vendée, que tants conflictes crearen a la República; guerres que estigueren a punt de rebrotar a la caiguda de l'Imperi, i rebrotaren i haurien donat feina a l'adveniment dels Orleans si no els hagués tallat la tan oportuna com inesperada presó de la duquessa de Berry.

A l'altre extrem de França, al vessant septentrional dels Pirineus, hi ha un altre poble encara menys partícip de la vida general de la nació, els bascos, provinent dels d'Espanya. He dit ja que hom els considera com una de les quatre races de

l'home mediterrani. Són, efectivament, un tipus diferent dels altres d'Europa, la filiació del qual és avui més que mai objecte de seriosos estudis i aspres controvèrsies. Presenten originalitat, encara més que en el seu tipus, en els seus costums. Visqueren també independents de França fins als últims anys del segle XVI, en què Enric IV els incorporà a la Corona.

Què n'hem de fer d'aquests dos pobles? No són francesos ni per la llengua, ni per la raça, ni pels costums, ni per les idees, ni pels sentiments. Ho són per les institucions i les lleis, i són dins el que anomenem fronteres naturals de França. Fronteres naturals podria dir-se que tenen també els dos pobles: entre els marges de l'Adour i els Pirineus, els bascos; entre els ja esmentats canal i golf, els bretons... La història, d'altra banda, si bé ens els mostra units a França durant segles, durant molts més ens els dóna amb vida pròpia. Com resoldre el problema?

És encara més difícil el de les províncies d'Alsàcia i Lorena. França les perdé fa cinc anys, vençuda per Prússia. N'hi ha qui les considera alemanyes i n'hi ha que franceses. Són, sense cap mena de dubte, franceses, si el Rin ha de ser frontera de la veïna república. Alsàcia, per l'est, tenia a la riba del Rin el seu terme; Lorena, pel nord, s'estenia des d'Alsàcia fins a la riba del Mosa. Però si França defensa el criteri de les fronteres naturals, Prússia, que defensa el de la llengua i el de la història, sosté que les dues províncies han de ser alemanyes. Alsàcia, efectivament, pertanyé a Germània sota l'Imperi romà. Després de la invasió dels bàrbars, formà part del regne d'Alemanya, no del dels francs. Fou dels francs només des de Carlemany fins a Otó el Gran, que la conquerí l'any 955. No deixà ja des d'aleshores de ser alemanya fins al 1648, en què passà a poder de Lluís XIV. Lluís XIV, tot i amb això, no pogué entrar a Estrasburg, ni a altres ciutats, sinó

trenta anys després, quan la pau de Nimega. Lorena trigà encara més a ser francesa: no ho fou definitivament fins a l'any 1766, a la mort del rei de Polònia Estanislau Leczinski, sogre de Lluís XV. Tingué també als segles IX i X el seu període de franc, però no de més durada que el d'Alsàcia. Així, tant a Alsàcia com a Lorena, predominava la llengua alemanya fins als dies de la guerra entre França i Prússia. Quin criteri és el que ha de prevaler aquí? Alsàcia i Lorena eren ja franceses per bé que no ho fossin ni la seva història ni la seva llengua. Vivien sota la legislació i el règim polític de França; i per França havien lluitat heroicament en les guerres de la República i l'Imperi. Hi estaven ja cent cops més identificats que no els bretons.

A Espanya, la qüestió dels bascos és molt més greu que no a França. No els uneix a la resta dels pobles de la Península ni la raça, ni la llengua, ni el tarannà, ni els costums, ni les lleis. Formen des de fa segles part d'Espanya, però conservant la seva autonomia, regint-se per institucions administratives pròpies i sense contribuir al pagament de les despeses generals de l'Estat. Navarra, des del 1841, dóna al tresor de la nació milió i mig de reials, i en homes o en diners el seu contingent per a l'exèrcit; les províncies basques no han donat encara ni un soldat ni un cèntim. No estan obligats a prendre les armes sinó en les guerres internacionals. Per quin criteri pertanyen els bascos a Espanya? Perquè viuen entre el mar i els Pirineus. Però ells tenen també les seves fronteres naturals: al nord, els Pirineus i el golf de Biscaia; al migdia, l'Ebre.

Tingui's ara en compte que els bascos són per a Espanya el que per a França els bretons. No segueixen el moviment polític de la resta de la nació; són partidaris de l'Antic Règim. En el que portem de segle, dues guerres han sostingut ja per don

Carles, que representa l'absolutisme i la unitat religiosa. Durà la primera ni més ni menys que set anys: del 33 al 40; ha durat la segona quatre; des del 72 fins a l'any en què escric. Vençuts, es tracta actualment no d'arrencar-los els seus furs, però sí de prendre'ls l'exempció del servei militar i dels tributs. Seran perquè els els prenguin més espanyols? Participaran més de les nostres idees i dels nostres sentiments? No deu ser resultat natural de la diversitat de races aquest antagonisme que entre ells i nosaltres existeix? A poc que es combinin aquí els diversos criteris per a la teoria de les nacionalitats, crec que caldria defensar la independència dels bascos. La consentiria Espanya?

El problema de Portugal comprendrà fàcilment el lector, pel que d'aquest poble ja he anat dient, que presenta molt diferent aspecte. Portugal té amb Espanya afinitat de raça, de llengua, d'institucions, d'idees, de tendències. És dins la Península i allà van a morir les nostres serralades centrals i a desaiguar els nostres cabalosos rius Tajo i Duero. N'hi ha, però, prou amb això per declarar Portugal membre integrant d'Espanya? Parla una llengua, tot i que semblant, diferent de la nostra, i en ella ha escrit llibres immortals. Té, com he dit, fronteres marcades per la natura. Viu independent fa set segles amb només setanta anys d'interval. I tot i sempre en extensió petit, ha estat pels seus fets gran. Ha deixat com cap altra nació del món pàgines brillantíssimes en la història de la navegació i del comerç. Ha estat en l'Edat Moderna el primer que ha doblat el cap de Bona Esperança i obert a Europa un nou camí cap a les nacions d'Orient. Emprenedor, agosarat, ha posat el peu a Àfrica, a Àsia, a Amèrica, i ha aconseguit a tot arreu establir factories i fundar colònies... Estigué a Japó, a Xina, a l'Índia; posseí les illes Moluques i guanyà el Brasil; féu de la seva capital, Lisboa, el port

més concorregut d'aquesta part de l'Atlàntic. Fins i tot avui, decandit com està, quines importants possessions no conserva en diversos mars i continents! En el mateix Atlàntic, les illes Açores, les de Madeira i les de Cap Verd; a les costes occidentals d'Àfrica, les seves factories del Congo, l'illa de Sant Tomàs i la capitania general de Moçambic; a Àsia, Diu, Daman, Goa, Macau i part de l'illa de Timor, una de les de la Sonda. Tingué el Brasil fins a l'any 1882, i encara avui el veu governat per emperadors de la família dels seus propis reis.

Quin criteri haurà de prevaler aquí? Com resoldrem el problema? Espanya desitja Portugal, però no Portugal unir-se a Espanya. Portugal té, com he dit, cent vegades més assegurats que no pas nosaltres la llibertat i l'ordre; i, ai! no oblidarà mai que precisament quan manaren els felips començà la seva decadència. No oblidarà mai que fou aleshores quan l'expulsaren de Japó i perdé les Moluques i altres dominis d'Àsia, i estigué a punt de veure caure el Brasil en mans dels holandesos.

En tots els pobles hi ha problemes anàlegs. La combinació de criteris diferents no només no els resol, sinó que els complica. Ho acabem de veure en les nacions que semblen més ben definides i més fermament constituïdes; ho hem entrevist a Rússia, a Turquia, a Àustria; ho podríem veure en totes. Vull, tot i amb això, suposar que aquesta combinació fos possible; vull suposar, encara més, que es pogués arribar a establir una regla per a la formació o la reorganització de les nacions. Qui hauria d'establir-la? Quina autoritat hauria d'imposar-la sense recórrer a les armes? On hi hauria el tribunal per decidir les qüestions que sobre l'aplicació de la regla sorgissin? On, els mitjans coercitius per a l'execució de les sentències?

XI. Estat de força que viu encara Europa. Polònia

Recorro la història d'Europa i no veig res més que una llarga i ininterrompuda sèrie de mútues invasions. Cap poble no desaprofita mai cap ocasió que se li ofereixi d'eixamplar el seu territori. No li fa res que per això s'hagi d'incorporar gent d'una altra llengua, d'una altra raça, d'una altra religió, d'unes altres lleis, d'unes altres costes, d'uns altres continents. Anglaterra ocupa sense rubor una part de França; França, Alemanya i Espanya, una part d'Itàlia; Espanya, els Països Baixos; Rússia no troba ni en rius, ni en mars, ni en muntanyes fronteres que l'aturin. Es disputen de vegades dues o més nacions el territori d'una altra; i allà, damunt el mateix cos de la víctima, combaten i es destrossen. Sempre hi ha a Europa un o dos pobles que pretenen exercir sobre els altres cert predomini, una hegemonia semblant a aquella que damunt les ciutats dels antics grecs volgueren tenir avui Atenes, l'endemà Esparta, l'altre dia Tebes; i aquests pobles, d'ordinari capritxosos i superbiosos, donen marge a freqüents usurpacions i guerres. Quan no les promouen ells, les suscita ja la temença dels amenaçats, ja el general desig de tallar la creixent tirania.

Creurà potser el lector que tot això, si s'esdevenia en els temps passats, no succeeix ja en els presents, on, més segures les nocions de dret, es respecta més l'autonomia i la independència de les nacions. Però en aquest mateix segle hem vist envaïdes i ocupades per França no només Espanya, sinó també altres pobles del continent; gairebé tota Europa esquinçada seguint el caprici de Bonaparte; els reis del Nord fent coalició contra l'imperi napoleònic i desfent-lo amb ira dins els murs de Viena; Rússia avançant sobre el Caucas i el mar Bàltic i junyint al jou velles nacions; Anglaterra i França deposant els seus odis i unint les seves enemigues banderes per

tallar als tsars el pas a Constantinoble; Alemanya arrencant a Dinamarca els ducats de l'Elba; França i Prússia disputant-se les ribes del Rin i la prepotència d'Europa. Avui com ahir, existeixen nacions que pretenen tenir les altres com en tutela; i ara, com ahir, n'hi ha que són per a les altres un constant perill. Què hem avençat, de formar grans pobles? Reemplaçar les petites guerres per les grans; posar la meitat d'Europa a mans d'una sola família; i, per a major risc, permetre que Rússia estengui els seus dominis al sud i al nord d'Àsia i vagi per l'estret de Bèring a agafar-se la mà amb Amèrica. Qui aturarà ja el colós?

Es reprodueix avui la teoria de les nacionalitats; i, ai!, no es veu que aquells que més la invoquen hi busquin res més que mitjans de superioritat i d'engrandiment. Observi's la conducta de Prússia en la reconstitució d'Alemanya. Alemanya era ja, ben o mal organitzada, una confederació, un poble. Tenia, si no un emperador, una Dieta que li servia de nucli. Però estaven en confederació Prússia i Àustria, i volia cadascun que el seu vot pesés més en la balança dels negocis. Prússia pensà abans de res a desfer-se del seu rival, i per allà començà la seva obra. Vencedora a Sadowa, s'afanyà a declarar dissolta l'antiga confederació i excloure Àustria de la nova.

No limità a això la seva ambició el rei de Prússia. Amb el propòsit d'assegurar en endavant la seva decisiva influència sobre Alemanya, no estalvià mitjans per engrandir els seus propis Estats. Va fer completament seu el Schleswig-Holstein; s'apoderà de la ciutat lliure de Frankfurt, del ducat de Nassau, de la Hesse-Electoral, de tot el regne de Hannover; i guanyà d'un cop 1.300 milles quadrades de terreny, quatre milions de súbdits. Si volia de bona fe la nova confederació, si pensava unir-la amb vincles més forts dels que mai no tin-

gué, si ja cap alemany no havia de ser estranger en terra alemanya, què treien cap aquestes iniqües usurpacions i violents espolis?

Volgué Prússia ser la nació preponderant d'Alemanya per fer després d'Alemanya la nació preponderant d'Europa. Qui l'hi havia d'impedir? França, que estava aleshores realment al capdavant de les altres nacions? Des d'un principi es va preparar cautelosament per lluitar amb França; i tan bon punt va poder, va anar a humiliar-la als camps de batalla. La tenia vençuda a Sedan i hauria pogut obtenir allà els avantatges que hagués volgut; però continuà la guerra, assumint el perill de comprometre la seva boja fortuna, només per més abatre la seva enemiga i presentar-la a ulls del món trencada i destrossada als peus dels seus cavalls. Sempre la mateixa lluita! Sempre el mateix afany per alçar-se les nacions les unes per damunt de les altres!

Itàlia, no ho dubti el lector, abriga els mateixos pensaments. No els descobreix perquè sent encara vacil·lar el sòl sota les seves plantes. Si no els tingués, els hi farien concebre d'altra banda els recels dels altres pobles de la seva raça. Napoleó III, en un moment d'entusiasme, potser més per crebantar Àustria que no per afavorir els intents dels reis de Sardenya, passà amb els seus soldats els Alps, decidit a emancipar Itàlia des d'aquestes muntanyes fins a l'Adriàtic. De sobte, vençuda Àustria a Solferino, signà, contra el que s'esperava, la pau de Vilafranca de Verona i es limità a unir a la Corona dels sards la de Llombardia. Què l'espantà? Què l'aturà? Oh! No foren ni la revolució ni el catolicisme, com es digué aleshores; fou, sí, la por d'aixecar una nació que pogués ser rival de França. No pogué ja Napoleó contenir el moviment a què, poc previsor, havia donat impuls; però li suscità tants obstacles com va poder. Ell fou qui aturà la casa de Savoia quan, ja

senyora de Parma, de Mòdena, de part dels Estats Pontificis, de Nàpols, de Venècia, volia marxar sobre Roma i restablir el Capitoli. No pogué Víctor Manuel entrar a Romà sinó després de desfets a Sedan els exèrcits de França.

No era Napoleó l'únic que temia a França la unitat d'Itàlia. Perquè la temia la combaté Proudhon; i perquè la temia la mira encara Thiers amb mals ulls. Roma ha estat en l'antiguitat la domadora de pobles i el cap de l'Imperi d'Occident: donades les idees de predomini que encara agiten el món, no seria estrany que avui pretengués dur com a remolc les gents de la seva raça. No fa gaire tenia assegut al tron d'Espanya un fill dels seus reis; avui té encara al de Portugal una de les seves filles. I no perdona mitjans ni perd conjuntura per terçar en les qüestions i fer-se sentir en els consells d'Europa.

Si Itàlia i Prússia fossin sincerament partidàries de la reconstitució de les nacions, si ho fos, sobretot, Prússia, ¿veuríem encara sense reparació i sense càstig un dels grans crims que registra la història dels pobles? Fa un segle que està esquarterada Polònia i repartida entre les nacions del nord. En tres ocasions se la repartiren Rússia, Àustria i Prússia per a escàndol del món. Debades foren les protestes dels infeliços polonesos: Europa els abandonà i es féu sorda a la veu del dret i la justícia. No els allargà la mà ni quan els veié alçar-se en armes contra els opressors i lluitar com herois a l'ombra de Poniatowski o de Kosciusko. Creà Napoleó el gran ducat de Varsòvia; però ni amb això no reorganitzà Polònia ni donà forces als polonesos perquè per ells mateixos reconquerissin i mantinguessin íntegre el sòl de la pàtria. El ducat fou distribuït de nou entre Rússia i Prússia pel Congrés de Viena, i Polònia perdé fins i tot l'esperança.

Si més no, aquell congrés exigí de Rússia que conservés l'autonomia de Polònia, és a dir, de la part de Polònia que se

li lliurava. Obeïren els tsars i concediren als seus polonesos fins i tot el dret de votar en una dieta les contribucions i discutir les lleis; però, com no havien de sobreposar la seva autoritat a la de l'Assemblea monarques que no la tenien limitada en la resta del seu imperi? La sobreposaren, provocaren un nou aixecament i, en sufocar-lo, esborraren fins els últims vestigis de la nacionalitat polonesa. Callaren les potències totes d'Europa com si no veiessin trencats els acords de Viena i ni una veu van tenir per condemnar el brutal furor amb què havien estat tractats els insurrectes. Callaren el 1831 i callaren el 1863, darrer esforç dels polonesos per la seva independència.

I què! No era Polònia una nació tan o més respectable que les millors del món? Datava com a mínim del segle VIII. Ja sota la corona ducal, ja sota la monarquia hereditària, ja sota l'electiva, duia deu segles d'existència. Tenia límits força ben definits: ocupava el territori comprès de migdia a nord entre el mar Negre i el Bàltic; d'orient a occident, entre el Dnièper i l'Oder. La seva població era eslava, de la branca dels letons. La seva llengua, especial; especials la seva constitució, les seves lleis i els seus costums. No s'havia format un regne tan extens d'un cop; havia tingut les seves annexions i els seus desmembraments, però sempre la mateixa base. A Lituània, que havia doblat la seva primitiva extensió, l'havien guanyada en el segle XIV i no havien deixat de posseir-la. Posseïa també des del segle XV la part occidental de Prússia.

Prússia, que és avui la primera a invocar la teoria de les nacionalitats, per què no comença per desprendre's del ducat de Possen? Possen, és potser alemany? Parlen alemany els seus fills? Són de raça germànica? Ja que no li és possible arrencar la resta de Polònia a Rússia i Àustria, ¿no podria com a mínim Prússia plantejar en el terreny diplomàtic la

qüestió de reorganitzar aquell poble, i mentre no es resolgués declarar autònoma la part que posseeix? Ah! No ho farà, que prou ha deixat conèixer la seva ambició i el seu pensament. No renunciarà ni a Possen, ni a Lituània, ni a cap metre de terreny que hagi adquirit bé o malament, i usurparà en canvi allò que pugui.

XII. Solució del problema. Com es poden reconstituir les nacions

Estranyarà potser que advoqui tan calorosament en favor de Polònia. Això em duu com de la mà a dir el que sobre les nacionalitats penso i sento. Els pobles han de ser senyors de si mateixos. Contra els estranys que els dominen entenc jo, com els antics romans, que tenen un etern dret: *Adversus hostem aeterna auctoritas est*. En la meva opinió, així ha de ser, i així és: trobo sobre aquest punt d'acord la raó i la història. Per això he dit abans que els turcs estan destinats a desaparèixer d'Europa. Per la mateixa raó, sostinc ara que han d'abandonar la terra de Polònia austríacs, prussians i russos.

De vegades, però, els pobles renuncien a aquest dret contra els seus dominadors; podent rebutjar-los, no els rebutgen. Vegem quan succeeix això. Succeeix quan, assimilables dominadors i dominats per la identitat o l'afinitat de raça, arriben a la llarga a fondre's. Succeeix quan aquesta força d'assimilació, lluny de ser contrariada, ve afavorida per la política dels governs, quan els governs estableixen igualtat de condicions i de drets per a dominats i dominadors. Succeeix principalment quan els dominadors respecten l'autonomia dels pobles i no la menyscaben sinó per a la direcció i el règim dels interessos comuns. Desapareixen aleshores els signes de dominació,

s'accepta de bon grat allò que per la violència s'imposà, i si no cessa el dret contra els conqueridors, cessa si més no el motiu d'exercir-lo.

Per això, italians, francesos, espanyols, grecs, fórem al final romans; per això nosaltres arribàrem després a identificarnos amb els gots; per això avui pobles agregats molt recentment als Estats Units d'Amèrica viuen amb ells voluntàriament units malgrat la diversitat de raça i de llengua.

La força d'assimilació dels romans amb relació als europeus ningú no s'atrevirà certament a negar-la. Estabiren entre ells i els italians igualtat de condicions i drets ja abans de caure la República; entre ells i la resta dels pobles sotmesos a les seves armes, només en temps de Caracalla, però després d'haver donat amb tanta profusió, sobretot després de Juli Cèsar, el títol de ciutadà de Roma, que ja sota l'Imperi de Claudi, en el primer segle de l'Església, el gaudien, segons Tàcit, més de 5.600.000 homes; segons Eusebi, prop de set milions. Atorgaven amb facilitat als vençuts les prerrogatives de la ciutadania i no els imposaven mai ni la seva religió ni la seva llengua. No solien imposar-los ni tan sols les seves lleis: als municipis, els deixaven la llibertat per regir-se per les pròpies fins i tot en l'àmbit polític. S'erra completament qui cregui que, portats per la unitat, tan bon punt conquerien una nació, la sotmetien, ja que no a un sol culte, a un sol dret: fins i tot dins de cada nació toleraven i fins i tot reconeixien varietat de furs. Així, a Espanya, Itàlica era una de tantes entitats municipals. Volgué en temps d'Adrià entrar en el dret general de les colònies, *in ius coloniarum*; i ho sol·licità formalment. Adrià, lluny d'aplaudir-ho, manifestà en el Senat l'estranyesa que li causava veure la seva ciutat natal desprenent-se de l'autoritat de què gaudia. Fins i tot sota l'imperi, hi havia uns pobles que no eren respecte de Roma sinó confederats. La

unitat que més endavant aconseguiren la deixaren els romans a l'acció del temps, a la superioritat de les seves institucions i el seu idioma, a l'autoritat judicial dels seus pretors, a l'augment de relacions amb els indígenes, a la barreja quotidiana de vencedors i vençuts, al fet d'estar oberts per als homes de totes les províncies el Senat, les magistratures i fins i tot els trons dels Cèsars: aquesta era precisament la clau perquè els pobles subjugats, considerant-se de dia en dia llatins, acceptessin a la fi un jou que alguns, com el nostre, havien resistit durant segles.

La conducta dels gots era encara més eficaç que la dels romans per a la fusió de vençuts i vencedors. En envair els gots Espanya, reservaren als vençuts la tercera part de la terra. Escriviren poc després el Codi d'Euric i declararen que era només per als vencedors. Als vençuts no només els deixaren les antigues lleis, sinó que també els les resumiren en el *Breviari d'Anià*. Anaren dia a dia acomodant-se al dret de Roma, que era el dels vençuts, i feren així possible la submissió dels dos pobles a un sol codi, fet que es va produir en temps de Khindasvint. Anaren agafant de Roma fins i tot les institucions polítiques i la llengua, nou mitjà de confondre's amb els indígenes. Havien prohibit en un principi el matrimoni entre persones de les dues races; l'autoritzaren després sota Recesvint.

Accelerà encara un altre fet la fusió dels espanyols i els gots. Quan vingueren els gots a Espanya, havien abraçat ja el cristianisme, però eren arrians. Els espanyols, catòlics, els miraven com a heretges i tenien un motiu més per no estimarlos. Leovigild, abjurant l'arrianisme a les portes de la mort, decidí els seus en favor del catolicisme, i acostà per la unitat religiosa els cors de tots dos pobles. Recared, el seu fill, portà les coses a més; impulsat per les seves noves creences, donà

gran importància als concilis i els convertí en un veritable poder polític. Ara bé, els bisbes eren espanyols: els espanyols arribaren per aquesta via a compartir amb els grans, que eren gots, el govern del regne. Caigudes així una a una les barreres que separaven dominadors i dominats, pràcticament ja no formàvem sinó un poble a l'arribada dels àrabs.

Tots aquests procediments eren, tanmateix, lentíssims, al costat del que avui dia utilitza la República de Washington. No comptava aquesta república federativa en constituir-se més que amb tretze Estats: avui són trenta-cinc. Entre els nous, provenen alguns d'haver-se dividit en dos els antics; altres, de colònies establertes en terres incultes que han anat creixent, estenent-se i formant petites nacions. N'hi ha, però, adquirits, ja per la compra, ja per la guerra. El 1803 comprà la República a França la Luisiana; el 1820 comprà a Espanya la Florida. Per la guerra prengué el 1796 Michigan als anglesos i els obligà el 1846 a cedir-li d'Oregon tot el que avui forma l'Estat del mateix nom; per la guerra prengué el 1848 a Mèxic la Nova Califòrnia. Dos anys abans, s'havia fet amb Texas, que era també mexicà, per la lliure voluntat dels que l'habitaven.

Fora dels trenta-cinc Estats, posseeix la República immenses comarques que adquirí també ja per contracte, ja per la força. El 1848 no s'acontentà amb arrencar als mexicans la Nova Califòrnia; els arrabassà Nou Mèxic i tota la terra a l'orient del riu Nord. Ara, recentment, ha comprat l'Amèrica russa.

Calculi's la diversitat de races, de llengües, de religions, de costums, que hi ha d'haver en aquella república. Augmenta-la encara la constant emigració de gent de totes les nacions d'Europa que hi van a cercar un alleujament al pauperisme que ens afligeix. No hi ha, malgrat això, un poble que sospiri

per la seva independència: tots accepten aviat el jou de la metròpoli. El procediment de què es val la República per obtenir aquest resultat neix del principi que la constitueix, i és senzillíssim. Tant si es tracta de pobles comprats com de pobles guanyats, la nació no els priva un sol moment ni de la religió que professen, ni de la llengua que parlen, ni de les lleis per les quals es regeixen. Els imposa, i només temporalment, autoritats que els governin i els mantinguin en l'obediència. Els eleva aviat a la categoria de territoris, amb la qual cosa ja els dóna el dret d'enviar al Congrés central delegats amb veu en tots els afers que a ells es refereixen, tot i que no amb vot. Els concedeix a més amb això la facultat d'elegir-se un cos legislatiu els acords del qual necessiten per ser vàlids l'aprovació d'aquell Congrés. Els erigeix després en Estats i els posa en tot al nivell dels altres de la República. Tenen ja des d'aleshores completa autonomia en el que no ha reservat la Constitució als poders federals; tenen fins i tot govern propi.

Vegi's ara què ha reservat la Constitució als poders federals. Purament i exclusiva els interessos comuns a tots els Estats, res que afecti el règim interior i el dret civil dels pobles; res que coarti cap dels Estats dins el cercle dels seus interessos.

Així les coses, què podria encendre en aquells pobles el desig de separar-se de la República? En res no senten menyscabada la seva autonomia i tenen més assegurada l'existència, més garantit l'ordre, més protegit el comerç, més fàcil la contractació i més extensos els mercats, més vida, més ombra, més grandesa. Com d'altra banda, és democràtica la República, gaudeixen de més àmplia llibertat de pensament i de consciència, do que només poden estimar en el que val aquells que el gaudiren i el perderen. No donen tribut a aquells qui es feren els seus senyors; contribueixen amb ells, i només en la proporció que ells, a les càrregues generals de l'Estat; paguen

com ells, i com tots els pobles lliures, els serveis que de l'Estat reben.

Només els pogué resultar penós el temps que trigaren a ser Estats, i aquest no el prolonga la República a poc que comptin amb més de sis mil habitants. Michigan, adquirit, com he dit, el 1796, era el 1805 territori; el 1836, Estat. La Luisiana, comprada el 1803, era Estat el 1812. Florida ho era el 1845. Califòrnia, presa el 1848, ho era el 1850. Oregon, cedit el 1846, era territori el 1850; Estat el 1858. No és probable que triguin molt a ser Estats els nou *territoris* que avui existeixen, ni que trigui a ser territori l'Amèrica russa. No parlo de l'anomenat territori indi, ja que aquest, destinat a refugi de les tribus indígenes que expulsen dels Estats, queda fora del sistema de la República. Viuen i es governen allà les tribus al seu arbitri.

Se'm dirà que, tot i amb això, intentaren el 1861 separar-se de la nació no un, sinó molts Estats. Però aquests Estats, en primer lloc, no s'alçaren cadascun per la seva independència, sinó per formar la Confederació del Sud enfront de la del Nord. Es tractava d'una qüestió gravíssima, que afectava molt menys els interessos del Septentrió que els del Migdia; i els Estats del migdia, en veure amenaçades les seves fortunes, preferiren trencar els vincles que els unien als altres a veure emancipats precipitadament els seus esclaus. ¿Es revoltaren a més només els que havien estat afegits a la República sense el seu consentiment? D'aquests, com dels altres, n'hi va haver als dos bàndols. Figuraven entre els separatistes les dues Carolines, Geòrgia i part de Virgínia, que pertanyien al grup dels Estats primitius; entre els federals, Oregon i Michigan, units a la nació després de constituïda la República. En el simple fet que tots els Estats del nord seguiren una bandera i una altra els del migdia hi ha la prova inequívoca que en res

no influïa en l'actitud d'aquests i aquells en el seu respectiu origen.

Tots aquests fets són, sense cap dubte, significatius. Si els pobles poden acceptar fins i tot allò que més instintivament rebutgen, la seva violenta agregació a un altre poble; si perquè l'acceptin n'hi ha prou que se'ls respecti el seu estil de vida i se'l posi en igualtat de condicions i drets amb els vencedors; si fins i tot sense fusió de cap mena poden, pel sistema nord-americà, viure en bona pau i harmonia amb usurpadors dels quals els separa la raça, la llengua, la religió i les lleis, és evident que no rau la base i el criteri de les nacionalitats ni a la identitat de lleis, ni a la llengua, ni a la raça; encara menys quan, tal com hem vist, aquí pobles de la mateixa família, allà pobles que parlen una mateixa llengua, més enllà pobles que adoren un mateix Déu i es regeixen pels mateixos codis, viuen separats no només per les fronteres, sinó també tot sovint per la rivalitat i l'odi.

Dins la mateixa Europa hi ha una nació que corrobora el que estic dient. Em refereixo a Suïssa, composta per vint-i-dos cantons o Estats. D'aquests cantons, uns són pel seu origen alemany; altres francesos; un altre, italià; els uns són protestants, els altres catòlics; els uns entraren lliurement en la confederació, els altres per la força; uns començaren sent simples aliats de la república, d'altres simples súbdits. Viuen, tanmateix, formant tots tranquil·lament un sol cos, sobretot des de l'any 1848, en què establiren en tota la seva puresa els principis democràtics i, com els Estats Units, els donaren la nació per salvaguarda i escut. S'havien declarat independents alguns cantons en temps de Bonaparte, i reberen després fins com un favor que se'ls tornés al si de la seva antiga pàtria.

Per què aquí també aquesta unió voluntària de pobles tan heterogenis? Perquè hi ha a Suïssa la mateixa organització

política que a la República de Washington; perquè aquí també té cada Estat la seva Constitució i el seu govern, i és en la seva vida interior completament autònom; perquè l'acció del poder federal està aquí també limitada als comuns interessos, i els cantons reben del govern central més del que en temps alguns li concediren.

Per què, doncs, entestar-nos a reconstituir les nacions per cap dels criteris que he examinat i combatut? Què convé més: que aquarterem, per dir-ho així, les races, o que les barregem i confonguem? Que separem els homes per les llengües que parlin, o que els unim i per aquest mitjà compenetrem i enriquim tots els idiomes? ¿Que dividim els pobles per les lleis que els regeixin o que els agrupem i pels conflictes que de la diversitat sorgeixin dins un mateix Estat fem sentir la necessitat d'un sol dret? ¿Que ens acostumem a veure en les serralades, els mars i els rius murs insuperables, o que no hi veiem sinó accidents naturals sense cap influència en la distribució del nostre llinatge? ¿Que disgreguem, finalment, els homes per la religió que professin, mitjà que és el més adient perquè s'estableixi i es reforci arreu la intolerància o que amunteguem els sectaris de tots els dogmes perquè mútuament es respectin i comprenguin que la moral té el seu més ferm fonament en la consciència?

Fer caure murs i no aixecar-los ha de ser la finalitat de la política. Estic convençut que fins i tot sent aplicable a la formació de les nacions alguns dels criteris de què m'he fet càrrec, no hauria de ser emprat si per ell haguéssim de separar més els pobles. Per molts que fossin els nostres esforços, no podríem aconseguir encara que l'home prengués la humanitat per família, la terra per pàtria; abstinguem-nos, doncs, si més no, de fer res que contrariï la realització d'aquest bell ideal de la vida. Engrandim dins les ànimes la noció de la

pàtria, ja que no podem generalitzar-la; ensenyem als nostres semblants a viure amb homes d'altres races i fins i tot d'altres colors, no només en relacions de comerç, sinó també en comunitat d'idees i de sentiments.

El procediment és conegut. De la mateixa manera que a Suïssa i als Estats Units d'Amèrica s'han acostat i són membres vius d'una mateixa república homes i pobles de diferents races, llengües i lleis, es poden acostar i ser membres d'un mateix cos polític altres pobles i fins i tot altres nacions. Es resolen fàcilment per aquest mitjà tots els problemes que he plantejat i no és difícil arribar a la formació d'un poder europeu. Deixarien sens dubte de ser els irlandesos una pertorbació i un perill per a Anglaterra, els bretons per a França, els bascos per a Espanya, els sicilians per a Itàlia, els bohemis per a Àustria, els polonesos per a Rússia, si totes aquestes nacions reconeguessin l'autonomia dels diferents pobles que les componen en allò que no es referís als interessos comuns i els garantissin la llibertat i el dret. Ni sentirien aleshores la repugnància que senten ara Portugal per formar part d'Espanya, Bèlgica per ser francesa, els principats del Danubi per unir-se a Rússia, la mateixa Herzegovina per continuar sota l'imperi de Turquia. I, què els havia d'importar aleshores a Alsàcia i a Lorena pertànyer a França o a Alemanya? Si Alemanya, que reposa sobre aquest principi, arriba a deixar-les regir per elles mateixes en tot allò que sigui lorenès o alsacià, ah!, no ho dubtin els nostres veïns: seran aviat més alemanyes que franceses.

Realitzat el principi dins les nacions, no deixaria de portar-nos a ulteriors conseqüències. Està universalment reconegut que hi ha un dret de gents. Quantes violacions pateix aquest dret per no existir poders encarregats d'aplicar-lo i fer-lo complir ens ho ensenya una dolorosa pràctica. D'aquí

neixen principalment els conflictes internacionals i les guerres. La vida d'una nació no està, d'altra banda, circumscrita a la nació mateixa; li cal per ser plena i regular el concurs dels altres pobles. Els necessita, per exemple, per empalmar els seus ferrocarrils, realitzar el servei de correus i el de telègrafs, corregir amb encert l'aranzel de les seves duanes, privar d'asil els seus criminals, navegar lliurement per tot el curs de rius i mars interiors que vagin més enllà de les seves fronteres, obrir-se passos com el del Sund i estrets com el dels Dardanels, estendre a terres estranyes la circulació dels seus productes, facilitar i activar els intercanvis. Revela tot això, és clar, que hi ha un ordre d'interessos superior al dels nacionals; i és evident que aquests interessos, per la simple raó d'existir i constituir una categoria a part, reclamen lleis especials, tribunals per aplicar-les i un poder per executar les sentències. Donat el sistema, no seria lògic crear un poder internacional que, amb competència exclusiva en aquest ordre d'interessos, deixés intacta l'autonomia de les nacions?

Les nacions, per tal com senten la manca d'aquest poder, es veuen obligats a cada pas a suplir-lo, ja per tractats, ja per congressos, ja per arbitratges. Però, són tots aquests mitjans tan incomplets i lents! Encara avui, malgrat tots els esforços de Napoleó III, a qui mai no es podran negar mires generals, no s'ha pogut arribar a l'adopció d'un sol sistema monetari per a tota Europa. Avui, amb escàndol de la justícia no són encara vàlids els veredictes dels nostres tribunals a les altres nacions, ni els dels tribunals estrangers a Espanya. Avui no tenim encara garantida la propietat literària als pobles que parlen la nostra pròpia llengua. Avui no disposem encara per reparar els greuges internacionals d'altre procediment que el de la guerra, si els pobles afectats no s'avenen a posar en mans d'àrbitres la decisió de les seves discòrdies.

Però no ens elevem encara a tanta alçada. No pensem a organitzar la humanitat ni tan sols a Europa, quan no tenim encara organitzades les nacions. Hem vist fins a quin punt són inaplicables els criteris fins aquí proposats per determinar-les, i com és d'eficaç, en canvi, per atraure i congregar pobles el principi sobre el que reposen, a Europa, Suïssa; a Amèrica, els Estats Units. Jo sóc, en conseqüència, favorable que, en comptes d'agitar el món per reconstituir nacions, basant-nos ja en la identitat de raça, ja en la de llengua, ja en la de creences, ja en les anomenades fronteres naturals, agitació que no pot sinó tenir l'orbe incessantment pertorbat, es treballi a tot arreu perquè es restitueixi l'autonomia a tots els grups que abans la tingueren, deixant-los units als actuals centres només per a la defensa i l'empara dels seus comuns interessos. Fins que això no succeeixi, no dubto a dir-ho, em semblaran insensates i injustes totes les guerres que es promoguin amb el motiu més o menys fonamentat de corregir antigues o fundar noves nacions: no tindré per racionals sinó aquelles que emprenguin els pobles envaïts contra invasors que no hagin fet el necessari per assimilar-los o, fins i tot havent-ho fet, no ho hagin aconseguit, o els impedeixin governar-se per ells mateixos dins el cercle dels interessos propis. Em semblarien, per exemple, santes les insurreccions de Polònia, no ja justificades les d'Hongria, que només per vincles federals roman unida a Àustria. El pacte ha purgat aquí el vici d'origen que pogué tenir la reunió de les dues nacions.

XIII. Objeccions. Refutació

Sento ja la veu dels meus contradictors. «Voleu resoldre el problema per la federació?», em diuen. «La federació seria

avui un anacronisme. Pogué ser bona quan estaven les societats a la infantesa, no ara que són adultes. El món camina cap a la unitat, i la història política no és sinó la successió dels esforços que han fet els pobles per aconseguir-la. Vegeu que aneu a destruir l'obra lenta dels segles i fer-nos retrocedir a l'Edat Mitjana, quan no als temps de l'antiga Grècia. Bo és que per la federació vulgueu unir en un feix les nacions d'Europa —utòpic o realitzable, és aquest un noble desig—; però si no voleu desorganitzar-les, no la porteu al govern de cada nació, no inoculeu en els pobles aquest germen de dissolució i de mort. La podríem tolerar en els que de nou es formessin, no en els ja formats. La federació és la feblesa; la unitat, la força. La federació és el predomini dels interessos petits; la unitat, el dels grans interessos.»

Aquests arguments estan avui en boca de molts, i passen per indestructibles. Examinem-los. Un dels pobles, com he dit abans, més actius i més poderosos del món, el primer en haver realitzat l'ideal de la democràcia, el més genuí representant de la vida moderna, són els Estats Units d'Amèrica; estan, com acabem de veure, federalment constituïts. La nació que avui predomina a Europa, no ja només per les seves armes, sinó també per les seves lletres, és Alemanya: tot i reorganitzada fa poc, damunt el principi federal descansa. Són l'una i l'altra petites nacions? Són la veu de petits interessos? Compta la primera amb trenta milions d'habitants; alguns milions més la segona. És aquella el portaestendard de la llibertat política; aquesta, el de la llibertat religiosa. Recordi's ara com han resolt la paorosa qüestió de l'esclavitud els Estats Units. Quina nació ha mostrat en això més grandesa, ni més energia, ni més audàcia? Han hagut d'afrontar una de les més sagnants guerres civils; i l'han afrontada, i no han perdonat sacrifici perquè prevalgués el seu generós pensa-

ment. I avui milions d'esclaus són ja no només homes, sinó ciutadans. I, és la federació un anacronisme? I són els pobles federals febles i eco de mesquins interessos?

A més d'aquestes dues nacions, són federals, a Europa, Suïssa; a Amèrica, Mèxic, Nova Granada i les repúbliques del Plata. Ho és aquí la mateixa Àustria, sobretot en les seves relacions amb Hongria. Hongria, com s'ha dit, s'aixecà el 1848 per la seva independència; i tot i que fou vençuda, no deixà de ser per a l'imperi una pertorbació i un perill. Àustria, per evitar amb ella les seves eternes conteses, no trobà millor mitjà que tornar-li l'autonomia, anar-se a coronar a Pest i no deixar-la unida sinó per llaços federals al govern de Viena. Li atorgà que es regís per les seves pròpies lleis, tingués la seva administració, el seu parlament i fos dins la seva vida interior completament mestressa d'ella mateixa. Potser no és lluny el dia que faci el mateix amb Bohèmia.

I, és la federació un anacronisme? Quina nació teniu avui per més unitària? França? Bonaparte, un dels seus genis, dissolta la Confederació alemanya, la restablí sota el nom de Confederació del Rin. Lluís Napoleó volgué després de la batalla de Solferino confederar els pobles d'Itàlia. Se'm dirà que no volien aquest règim per a la seva pàtria; però no el devien veure, des del moment que l'empraven, tan contrari a l'esperit dels temps. La nació mateixa estava sense saber-ho, i potser sense voler-ho, impregnada de la idea del federalisme. Allà, en el seu bell i grandiós moviment de l'any 1789, celebrava els seus triomfs revolucionaris amb les brillants festes de la Federació, les més imponents que hagi concebut la imaginació dels pobles. En la seva cèlebre Convenció tenia un partit que, si no era federal, acariciava l'esperança de trobar en l'organització de les províncies un escut contra la tirania de París sobre l'Assemblea. El 1871 veié de cop i volta aquest

mateix París aixecar-se armat i entusiasta per la seva autonomia, cridar les altres ciutats a conquerir la seva, proclamar la federació i caure per ella cobert de foc i sang. Quan ni on s'ha vist més gran explosió de federalisme que la que aleshores hi va haver a la capital de la veïna república?

Potser dubti el lector de la significació d'aquests fets. La primera festa de la Federació es celebrà al Camp de Mart el dia 14 de juliol de 1789. Anaren allà de tots els punts de França fins a seixanta mil homes, agrupats sota les banderes de les respectives províncies. Aquestes banderes, igual que l'ensenya nacional, foren beneïdes pel bisbe d'Autun des de l'altar de la pàtria. Parlà Lafayette en nom dels seixanta mil delegats així com del seu propi i de l'exèrcit, i jurà ser fidel a la *nació*, al rei i a les lleis. Ni aleshores ni després no es donà a aquells representants de les províncies cap altre nom que el de confederats. Que els girondins tendien al federalisme, ens ho descobreix a les seves *Memòries* la mateixa madame Roland, que ho era i tracta de sincerar-los d'aquest càrrec... Per ella coneixem les seves idees sobre els departaments i les raons amb què defensava Buzot aquest sistema de govern. De tot el que ens diu s'infereix que si sostenien la unitat i la indivisibilitat de la república era només per creure-les en aquell moment necessàries per fer front a Europa. Ens ho acaba de demostrar la conducta que seguiren després de la seva caiguda. Anaren aleshores a cercar realment en la coalició de les províncies un mitjà per acabar amb l'omnipotència de París. Fets més clars encara revelen el caràcter federal de la Revolució del 1871. El municipi que aleshores es nomenà a París no fou ja un cos administratiu, sinó un veritable poder: legislà i decretà per a la ciutat com ho hauria pogut fer per a tota la nació el govern i l'Assemblea. Es declarà autònom, es presentà a ulls de França com el model dels altres municipis; i per-

què no fos possible dubtar de la seva naturalesa ni dels seus propòsits, digué, en constituir-se, per boca de Beslay, el seu president: «A partir d'avui, més ha de trobar en la república cadascun dels grups socials la seva completa llibertat d'acció i la seva plena independència». De tot el que sigui local ha de ser competent la ciutat; del que sigui regional, el departament; del que sigui nacional, el govern; fórmula tan breu com completa del federalisme.

La federació lluny de ser una idea d'altres temps, és la dels nostres. Montesquieu, que no pertanyia per cert a l'Antiguitat ni a l'Edat Mitjana, la considerava com l'únic sistema capaç d'obviar els inconvenients de les petites i de les grans nacions, conciliar els avantatges de la república amb la grandesa de la monarquia, i ser al mateix temps empara de la llibertat i garantia de l'ordre (*L'esperit de les lleis*, llibre IX, cap. I). Proudhon acabà fent-ne el seu programa de govern. La mirava com la solució de totes les antinòmies polítiques, com la més ferma barrera contra les usurpacions de l'Estat i la idolatria de les masses, com la més solemne expressió de la dignitat de l'home, com l'únic sistema pel qual descansen en un equilibri indestructible la pau i la justícia *(Del principi federatiu)*. Gervino, un dels més sensats i perspicaços historiadors del segle, creu que només per ella és possible assegurar la llibertat i la pau d'Europa. Ja el 1852 anunciava l'actual engrandiment i l'actual preponderància d'Alemanya, i per a quan aquests es fessin realitat, els donava com a finalitat política transformar en federacions els grans Estats, la unitat dels quals, deia, és tan procliu als perills (*Introducció a la història del segle* XIX, secció V, últim paràgraf).

Només desconeixent completament de quina manera es desenvolupen i prenen cos les idees es pot sostenir que la federació sigui un retrocés. Tota idea és eterna i passa per un

llarg seguit d'evolucions abans no arriba a veure's realitzada en tot el seu contingut i en tota la seva puresa. Les veiem per aquest motiu reaparèixer sovint en el curs dels esdeveniments. Les institucions en què s'encarnen, els fets a través dels quals es manifesten, les formes que revesteixen, no són, però, les mateixes. Canvien de segle a segle i fins i tot de poble a poble. Canvien principalment segons el lloc que ocupen i la importància que tenen entre les altres del mateix ordre; i solen ser cada vegada més perfectes. Això és el que ha succeït i no podia sinó succeir amb la federació, antiga com el món. La distingim ja a la mateixa albada de la història. La trobem primerament entre els israelites i els fenicis; després, a Grècia i Itàlia; més tard, a la mateixa Itàlia, a Alemanya, a Holanda; finalment, en les nacions que avui la tenen per base de la seva organització política. En l'Antiguitat i l'Edat Mitjana, era lluny de ser com avui, el principi generador de tot un sistema; era lluny de presentar-se com a aplicable a vastes societats i a tot l'humanal llinatge. S'han anat eixamplant segle rere segle els seus horitzons i fent-se a la llum de la democràcia cada cop més esplendorosos. En la història de la federació que em proposo de fer en un altre volum veurà el lector les enormes diferències que hi ha, per exemple, entre el Consell dels Amfictions de l'antiga Grècia i el Senat de la moderna República de Washington, entre la Lliga Hanseàtica de l'Edat Mitjana i la que han format i volen realitzar en el terreny social i polític els treballadors d'Europa i Amèrica.

Els treballadors s'afanyen avui dia per sobreposar-se a les classes mitjanes, com aquestes ho feren durant un segle per sobreposar-se a l'aristocràcia. Pretenen ser independents, i, per tant, propietaris; i per a l'assoliment dels seus propòsits sospiren abans de res per apoderar-se del govern de les nacions. D'ençà del 1848 no hi ha revolució en què no manifes-

tin per fet aquest vehementíssim desig. Aquell mateix any, presentaren a París als poders constitucionals la més sagnant batalla que hagi pogut donar-se en el recinte de cap ciutat. S'han organitzat després, han discutit i formulat en congressos internacionals el seu programa, i han portat l'espant al cor de les altres classes. Per les seves pròpies discòrdies i les mesures preventives dels seus enemics es presenten avui menys temibles; però no penedits ni impotents. De la mateixa manera que pogueren fer més el 1871 que el 1848, malgrat el silenci a què se'ls va reduir, podran demà més que el 1871, perquè és llei del progrés que desaparegui l'última forma de la servitud i caigui el feudalisme industrial com caigué el feudalisme guerrer. Són la revolució del futur, i què!, ¿no diu res que unànimement i espontània hagin cercat en la federació la seva arma de combat per avui i les seves institucions per demà? Segur que no s'haurien recordat d'ella si realment fos una idea ja passada i morta.

És la federació la idea més viva del nostre segle, i arribarà a ser un fet en tots els pobles, tant si Alemanya segueix la política que dicten els seus interessos i li aconsella Gervino com si no. Què hi fa que sigui un altre el principi sobre el qual s'hagin format i descansin algunes nacions? Ho hem vist ja: han estat compostes i descompostes vint vegades en el dilatat curs de la història. I encara que no fos així, és obvi que no ens hauríem d'aturar en una organització irracional només perquè ja la tinguessin. Perquè anem sense treva de l'irracional cap al racional, som homes. Què no hem dit dels antics que sacrificaven l'individu a l'Estat? Com de la personalitat de l'Estat hem diferenciat i emancipat la nostra, és just que en distingim i emancipem la de la ciutat, que ha estat el primer i el més natural dels grups polítics, i la de les províncies que foren abans nacions. És a més il·lògic que es respecti l'auto-

nomia dels dos extrems de la sèrie. I encara ho és més quan es considera que cada grup deu el seu origen a diferent ordre de necessitats, i tenen tots pel mateix diferent cercle en què moure's. L'organització més racional ha de ser naturalment la que permeti la lliure acció dins els seus respectius cercles, no només d'aquests grups, sinó també de tots aquells que en ells es formin per omplir els diferents fins de la nostra vida. I per tal com totes aquestes coses permet la federació, per ella hem de constituir encara els Estats que per la unitat es formaren i en la unitat continuen vivint.

Va errat qui cregui que per això s'hagin de dissoldre les actuals nacions. ¿Quina importància tindria que aquí a Espanya recuperessin la seva autonomia Catalunya, Aragó, València i Múrcia, les dues Andalusies, Extremadura, Galícia, Lleó, Astúries, les províncies basques, Navarra, les dues Castelles, les illes Canàries, les de Cuba i Puerto Rico, si aleshores com ara les havia d'unir un poder central armat de la força necessària per defensar contra propis i estranys la integritat del territori, mantenir l'ordre quan no fossin capaços de tant els nous Estats, decidir les qüestions que entre aquests sorgissin i garantir la llibertat dels ciutadans? Si aquest poder hagués de tenir a més al seu càrrec els interessos veritablement nacionals, canviaria la manera de ser de la nació? La nació continuaria sent la mateixa. I, quins avantatges no en resultarien, del canvi! Lliure el poder central de tota intervenció en la vida interior de les províncies i els municipis, podria seguir més atent la política dels altres pobles i desenvolupar amb més encert la pròpia, sentir millor la nació i donar-li millors condicions de vida, organitzar amb més economia els serveis i desenvolupar els grans interessos de la navegació i el comerç; lliures, per la seva banda, les províncies de l'ombra i tutela de l'Estat, procurarien el ràpid desenvolupament de tots els

seus gèrmens de prosperitat i de riquesa: l'agricultura, la indústria, la propietat, el treball, l'ensenyament, la moralitat, la justícia. En les nacions federalment constituïdes, la ciutat és tan lliure dins la província com la província dins el cos general de la república; tindria Espanya veritables focus de vida fins en l'últim dels seus municipis. Mercès a l'autonomia de què gaudiren, tingueren en altres temps llargs períodes de grandesa i glòria moltes de les nostres ciutats.

El mateix succeiria a França si li tornés a les seves províncies la vida de què gaudiren, i a Itàlia si es declaressin autònoms els seus antics regnes i repúbliques, i en la mateixa Anglaterra si ho fossin Escòcia i Irlanda. Sempre que els nous Estats quedessin units pels vincles de la federació, Anglaterra, Itàlia i França continuarien sent les nacions d'ara amb més íntima cohesió entre els seus diversos membres, amb més centres de vida dels que mai no tingueren, sense la por que pensessin un dia en la seva independència allà Irlanda, aquí Niça i Savoia, mes enllà Toscana i Nàpols.

Es diu que es trencaria com a mínim la unitat de les nacions, però res de més inexacte. Són unes les nacions mentre continuïn formant un tot orgànic. No perquè l'organisme canviï la unitat es trenca. Es trenca només quan desapareix la força que mantenia dins el tot les parts. Aquí a Espanya, per exemple, l'any 1808 es descompongué de cop i volta el nostre organisme polític. L'abandonaren els seus reis, que eren tot el poder d'aquell temps, quan la tenien ja envaïda les tropes de Bonaparte. Gràcies a la força de cohesió que existia entre les províncies, no foren suficients tan extraordinaris successos per trencar la unitat de la pàtria. Es reorganitzà la nació primer per una Junta Central i després per unes Corts que variaren essencialment la Constitució de l'Estat. Abans i després d'aquesta mudança, continuà Espanya sent una.

Sé que molts entenen d'una altra manera la unitat de les nacions. No les consideren unides sinó quan formen un sol cos de ciutadans i tenen per a tots uns mateixos poders i unes mateixes lleis; quan les províncies i els pobles no són res més que entitats administratives sense realitat de cap tipus; quan l'Estat és la font de tota autoritat i de tot dret, i a través dels governadors i els batlles, els seus agents, pot estendre la seva acció fins al poble més apartat i fer-la sentir en tots els àmbits del regne. Però aquesta idea de la unitat és inadmissible. Els pobles i les províncies són almenys tan reals com les nacions. És veritablement quimèric cercar la unitat en la negació d'aquestes realitats. Si hom les nega, en què es basarà la realitat de les nacions mateixes? Per què no podran al seu torn ser simples entitats administratives dins imperis com el de Napoleó o com el de Carlemany?

Aquesta idea de la unitat ens porta, a més, com de la mà, a l'absolutisme. Per què la multiplicitat de poders? Per què aquest antagonisme entre els reis i els parlaments? Per què no un Déu, un monarca i una llei per a les nacions? Encara que no fins a les seves darreres conseqüències, ha determinat aquesta idea la marxa d'alguns pobles. Els efectes han estat desastrosos. Ella és qui ha dut a les capitals la vida de les províncies; ella qui ha paralitzat la iniciativa de les ciutats i les ha acostumades a esperar-ho tot de l'omnipotència dels governs; ella qui ha posat en mans dels exèrcits la llibertat dels ciutadans i la dignitat de la pàtria; ella qui ha condemnat les nacions entre la reacció i la revolució i les manté en perpetu estat de guerra.

Els elements constitutius de les nacions són avui l'individu, el poble i la província. No és destruint-los ni privant-los de les naturals condicions de la seva existència com se'ls ha de dur a la unitat, sinó subordinant-los, tals com són, a una for-

ça que els obligui a moure's dins de la vida de la nació a què pertanyen. Els planetes, no perquè hagin de girar al voltant del sol i en rebin llum i escalfor, tenen tots uns mateixos moviments ni una mateixa vida. Cadascun és una varietat dins la unitat del sistema. Aquesta varietat en la unitat, o el que és el mateix, aquesta unitat en la varietat, és general en la naturalesa, on obeeixen a la sola llei de la necessitat tots els éssers, excepte l'esperit de l'home. I hauríem d'oposar-nos a la varietat tractant-se de reduir a la unitat éssers que nasqueren lliures?

La unitat en la varietat, i no pas altra, és la possible en l'organització de les societats. La varietat, al cap i a la fi, existeix, i fóra bogeria entestar-se a prescindir d'un fet. Malgrat les invasions, la barreja de races, els esforços fets per esborrar la diferència de poble a poble, hi ha dins de cada nació províncies amb caràcter i fisonomia propis que l'home menys observador distingeix tan bon punt troba ocasió de comparar-los. Ni per la llengua, ni pels costums, ni pel vestit, ni per les faccions no és possible de confondre aquí un castellà amb un català, ni un valencià amb un aragonès, ni un andalús amb un basc. Allà on manca la diversitat de lleis, en resta la d'usos i costums. Ningú no confondrà tampoc a França el provençal amb el bretó, ni els gascons amb els parisencs; ni a Anglaterra els irlandesos amb els angles; ni a Àustria els alemanys amb els bohemis o amb els hongaresos; i a Rússia un finlandès amb un cosac. Separa tots aquests pobles, i altres cent que podrien esmentar-se, no només la natura, sinó la història.

Es diu que el món avança cap a la unitat: vejam en quin terreny. No deu ser per cert en el religiós, on la divisió és cada dia més gran i la llibertat de culte s'imposa com a element d'ordre a tots els governs. A les mil i una sectes que es dispu-

ten les consciències cal afegir la de l'escepticisme, que tot ho dissol. Mata el dubte les antigues creences i la raó no les substitueix: la discòrdia augmenta. No deu ser tampoc en el terreny filosòfic, on sota cent formes i noms lluiten eternament l'espiritualisme i el materialisme, sense que cap dels dos no es doni mai per vençut ni li manquin forces per refer-se de les seves derrotes. Dins de cadascun dels dos camps, la divisió és infinita: *tot capita quot sensus*. Ni la religió ni la filosofia aconsegueixen avui d'establir unitat de sentiments ni d'idees ni tan sols entre els ciutadans d'un mateix poble. No sense raó han dit aquells que giren la mirada cap als bons temps del catolicisme que les societats estan dissoltes. Aquesta mateixa dissolució de les societats ha contribuït perquè hi hagi una mica més d'unitat en el terreny polític. En la impossibilitat d'unir els esperits per una doctrina o per un dogma, s'ha vingut a reconèixer gairebé arreu l'autonomia de l'home i se l'ha convertida en la peça fonamental de la Constitució de l'Estat. No estan, però, sotmeses arreu a les mateixes regles la llibertat del pensament i el dret de sufragi, ni hi manca qui els negui a Europa, i ja no cal dir-ho a Àsia. Ni es pot dir que prevalgui encara cap forma de govern. Aquí es viu sota la monarquia, allà sota l'imperi, més enllà sota la república. Aquí hi ha el règim absolutista, allà el democràtic, més enllà el mixt. I dins de cada nació hi ha partits i fraccions de partit.

On és aquesta marxa cap a la unitat en què tant s'encareix? Sota el triple punt de vista amb què acabo de considerar les societats, és indubtable que mai no hi ha hagut menys unitat que ara. La manca d'una creença comuna o d'una doctrina comuna no podia actualment deixar de reflectir-se en totes les manifestacions de la nostra vida. Però se'm dirà potser que es parla de la unitat en el sentit d'agregació i unió de pobles. En aquest mateix segle hem vist separar-se d'Espanya la meitat

d'Amèrica i dividir-se en una munió de nacions, no poques vegades en guerra. Uns anys abans s'havien separat d'Anglaterra els Estats Units. L'imperi napoleònic ha durat encara menys que el d'Alexandre: l'emperador ha sobreviscut aquí al seu imperi. Bèlgica ha deixat de formar part d'Holanda. Àustria s'ha vist expulsada d'Alemanya. Turquia s'està desmembrant. Noruega no ha fet més que passar de les mans de Dinamarca a les de Suècia; els ducats de l'Elba, de les de Dinamarca a les de Prússia; Finlàndia, de les de Suècia a les de l'autòcrata rus.

Quins pobles són, finalment, els que s'han acostat? Dels d'Alemanya es podrà dir que han estret els llaços que els unien, no que els hagin establert: com he fet notar en un altre paràgraf, existia abans del 66, i més extensa que ara, la Confederació Germànica. S'ha reconstituït Itàlia: aquesta és tota la tendència a la unitat que s'ha revelat per fets en aquest segle. I n'hi ha prou amb això per dir pomposament que el món avança cap a la unitat? Vegeu les nacions totes: de la més petita a la més gran estan geloses de la seva independència, i plenes de rivalitats i desconfiances les unes envers les altres. El patriotisme és encara el que fa vibrar amb més força les fibres del cor de l'home, el que més ens ha dut a l'heroisme i al sacrifici. Aquí, a la nostra mateixa Península, els confins entre Espanya i França, als vessants dels Pirineus orientals, hi ha una diminuta república que no arriba a comptar amb mil quilòmetres quadrats de territori. Posada entre dues grans nacions, es veu sovint amenaçada de mort. Fa prodigis d'habilitat per no caure a les mans dels seus veïns. No li parleu d'incorporar-se a França o a Espanya: li revolta la idea de perdre la seva autonomia.

És a més un bé tota agregació de pobles? Aleshores, cal que aplaudim la conducta de Rússia, que va incessantment

estenent el seu imperi damunt els pobles de les seves fronteres. Hem d'animar els tsars perquè facin realitat la monarquia universal i comencin per posar sota el seu ceptre totes les nacions d'Europa. No pretenem, es dirà, que se'ls reuneixi per l'espasa, però si no volen renunciar a la seva independència, queda altre mitjà que el de la federació? L'admetem, es contestarà potser, per reunir les nacions; però abans del 59, no eren encara nacions molts dels pobles que avui formen part d'Itàlia? No ho eren Nàpols, Parma, Mòdena, Toscana, Sardenya? Se sol convenir que el principi federatiu era aplicable a la reconstitució d'Itàlia; però, com no es veu que les províncies d'Anglaterra, de França, d'Espanya, d'Àustria, de Rússia foren nacions com ho eren fa quinze anys Sardenya i Nàpols? El fet, mata el dret? Totes aquestes províncies foren incorporades a les seves respectives nacions, o per la força o amb la condició que continuarien governades en la seva vida interior per les seves institucions i les seves lleis. Per què la federació per a les unes i no per a les altres?

Jo crec que el món, si no hi marxa, ha de marxar cap a la unitat; no cap a aquella unitat absurda que consisteix a la destrucció de tota varietat; però sí a aquella unitat en la varietat que descobrim en la natura. I bé, precisament perquè vull aquesta unitat, sóc partidari de la federació i tinc en ella una fe absoluta. En política no se'm presentarà sens dubte cap principi que sigui com ella d'universal aplicació. Tant serveix per reunir ciutats que per enllaçar nacions. Tant s'adapta a les monarquies que a les repúbliques. Igual la podem emprar per a l'organització social que per a l'organització política. Dins cada federació política poden, per exemple, confederar-se sense dificultat les diverses categories del treball: l'agricultura, la indústria, el comerç, la ciència, les arts. La unitat es va formant de baix cap a dalt per l'escala gradual

dels interessos: interessos locals, provincials, nacionals, continentals, europeus, humans. I es realitza sense violència i sense esforç, perquè dins dels seus particulars interessos conserva cada grup la seva independència.

Els interessos!, s'exclamarà potser algú. Entenc en primer lloc sota aquest nom tant els morals com els materials. Només ells cauen, a més, sota l'acció dels governs. S'ignora potser quin ha estat l'origen dels pobles? El de la tribu, els vincles de la sang; el de les ciutats, l'intercanvi. L'intercanvi agrupà les famílies en pobles. Quin fou l'objecte de l'autoritat que amb ells nasqué més endavant? Primerament, regularitzar les condicions d'aquest mateix intercanvi; després, estendre'l a altres serveis. L'autoritat es féu càrrec dels que eren comuns a tots els veïns, i aquests de pagar-los-hi amb part dels seus productes. D'aquí els serveis públics, d'aquí els tributs. D'aquí el govern; d'aquí la justícia. Això i no altra cosa són a més gran escala les províncies i les nacions; això seria demà la Confederació Europea.

Observi's ara què és el que aplana el camí a la futura unió dels pobles... Són principalment els interessos. El comerç fa caure les fronteres i el ferrocarril uneix allò que separen els odis entre nacions i les prevencions de raça. Enllacen el correu i el telègraf les més apartades gents. Criden les exposicions universals a una sola capital els productes de la indústria del món. Ningú no és ja estranger per beneficiar la riquesa d'altres pobles. Se celebren sovint tractats de navegació i de canvi. Es posen les nacions d'acord per als semàfors. Queden moltes barreres per destruir i en reclamen molt més els interessos; però, qui no veu ja en allò que s'està fent i en allò mateix que resta per fer la necessitat de crear un poder superior al de cadascuna de les nacions? Uneixen els interessos fins i tot allò que la guerra desuneix, i estic convençut

que, tard o d'hora, han d'aconseguir que prevalgui la diplomàcia sobre l'espasa, el dret sobre la força, els veredictes dels tribunals sobre els judicis de Déu.

No oblido que els interessos han estat una de les principals i més poderoses causes de la guerra; no per això deixo de creure que puguin impedir demà allò que ahir promogueren i fomentaren. En el fons de totes les guerres de l'antiguitat es veu realment la cobdícia. Es combat per acumular riqueses, fer esclaus, guanyar terres que augmentin bé el patrimoni de la ciutat, bé la fortuna dels que l'habiten. Quan un Estat, llegeixo a Plató, ha crescut de manera que ja no en té prou amb les seves pastures ni els seus camps per a la vida dels seus ciutadans, li cal anar a robar-los als veïns: aquesta és, afegeix, l'origen d'aquest funest flagell que anomenem guerra (llibre II de *La República*). A l'Edat Mitjana, no solia aquesta presentar cap altre aspecte. Els bàrbars baixaven simplement a buscar terres on establir-se. Ja abans de Jesucrist havien envaït el migdia d'Europa els cimbris, que venien del cor de Dinamarca. Oferien la pau a Roma, en qui arribaren a posar espant, amb la condició que els donés terres a Itàlia. Terres i només terres demanava cinc segles després aquella multitud de pobles que, com ells, abandonaren a la recerca de millors climes els boscos i les muntanyes del nord. Amb el mateix fi entraren més tard, primer els mongols i els tàrtars, després els turcs. Vingueren els àrabs moguts pel sentiment religiós, però no menys esperonats per la set de gaudi i l'afany de lucre. I no cal parlar de les guerres feudals, veritables guerres de pillatge.

A l'Edat Moderna començaren a prevaler per damunt dels interessos materials els polítics. Per satisfer l'esperit de dominació i de cobdícia, s'anà a cercar en altres continents els camps de batalla. La guerra tingué aquí principalment per objectiu ja la constitució de nacionalitats, ja la preponderàn-

cia o la independència d'un poble, ja el triomf d'un principi. La Reforma, les rivalitats entre les grans nacions i la Revolució francesa han estat la llavor de gairebé totes les guerres de l'edat present. L'interès personal ha tingut cada dia menys a veure en aquestes deplorables lluites. Vegi's si no quin ha estat el caràcter i la finalitat de les que s'han produït d'ençà de la mort de Napoleó Bonaparte. Alguna cosa hi han guanyat els interessos, però més els generals que no els dels pobles que les sostingueren. Citaré dos exemples. Rússia, per serveis prestats a Turquia quan la insurrecció d'Egipte, havia obtingut del soldà, segons hem vist, que tanqués el mar Negre a la resta de les nacions. La guerra de Crimea va tenir per resultat el lliure pas a través del Bòsfor i els Dardanels, no només per als aliats, sinó també per a tots els pobles. Xina, com és sabut, s'havia incomunicat amb la resta del món: tenia tancats els seus ports als nostres vaixells. Anglaterra i França han anat en dues ocasions a obrir-los a canonades i oberts estan per a tots els europeus.

Aquesta decadència de les guerres d'interès particular i aquest predomini dels interessos generals, unit a la major i més clara consciència que se'n va tenint, són els que em fan esperar que aquí, a Europa, els interessos mateixos posin a la fi termini a la guerra. Què manca perquè això succeeixi? Ho he dit i ho repeteixo: que tinguin un poder polític que els representi i defensi, que hi hagi una confederació de nacions a més de les confederacions de les províncies i els pobles.

A la fi, se'm podrà dir, ja era hora que cerquéssiu la unitat per l'organització dels interessos; ja era hora que desitgéssiu la unitat en la varietat i no aquella unitat per la qual es pretén de buidar-ho tot en un sol motllo. Podreu voler que continuï l'anarquia d'avui en la moneda, els pesos i les mesures i sobretot en el dret? Si ara sota un poder autoritari es resisteixen

les províncies que desaparegui, què han de fer demà quan estiguin units només pels vincles de la federació? L'error rau a creure que la federació sigui una dificultat perquè els pobles o les províncies arribin a un mateix dret, a un mateix sistema mètric i a un mateix sistema monetari. A Grècia, a la riba del golf de Corint, hi va haver antigament una confederació que duia per nom Lliga Aquea. Estava formada al principi per dotze ciutats, però a poc a poc es va anar estenent per tot el Peloponès. En temps de l'historiador Polibi, que pertanyia a la Lliga, ja s'havien barrejat de tal manera els confederats, que no només tenien unes mateixes lleis, unes mateixes mesures, uns mateixos pesos i una mateixa moneda, sinó també uns mateixos magistrats, uns mateixos senadors i uns mateixos jutges. Perquè el Peloponès sembli tot una sola ciutat, deia aquell escriptor, només hi manca una muralla que el circumval·li (*Història general*, Llibre n, cap. XXXVII). Giri's ara la mirada cap a Espanya. Prop de quatre segles fa ja que les províncies totes, a excepció de Portugal, formen un sol regne. Viuen encara quatre a l'ombra dels seus antics furs. N'hi ha quinze que no es regeixen pel dret de Castella. La unitat monetària és un fet recent. La de pesos i mesures no ha baixat de les regions oficials. S'ha escrit, i és més, fa vint-i-cinc anys un projecte de Codi Civil per a tota Espanya. Cap govern no s'ha atrevit ni tan sols a sotmetre'l a la deliberació de les Corts.

No: la facilitat o la dificultat d'aquestes reformes no és en l'unitarisme ni en el federalisme, sinó en la mateixa índole de les reformes. Són i seran sempre difícils aquelles que afectin la propietat i l'intercanvi. Toquen la vida íntima dels pobles, modifiquen més o menys els interessos generals, alteren els hàbits i els costums; i la societat, commoguda com no ho serà mai per les més transcendentals reformes polítiques, els opo-

sa una tan vigorosa com obstinada resistència. Aneu a dir-li a l'aragonès o al navarrès que renuncien a la seva llibertat de testar i se sotmetin al règim de la successió forçosa: us contestaran que no ho consenten ni la seva autoritat com a caps de casa, ni els seus drets de ciutadà. Aneu i digueu-los que les seves vídues no podran d'ara en endavant gaudir de l'usdefruit dels seus béns: us contestaran que dissoleu la família, trencant els llaços que la mantenen unida després de la mort del pare. Aneu i digueu-los que en canvi aquestes vídues faran seva la meitat dels béns que ells hagin guanyat durant el matrimoni: ho creuran injust i fins i tot ho consideraran com una usurpació als fills. Aneu i digueu ara al comú dels espanyols que comptin per quilograms i no per lliures, per metres i no per vares, per hectàrees i no per fanecades, per cèntims i no per quartos. Passaran anys i anys sense que arribin a comprendre la relació entre els nous i els antics sistemes, i en mig segle no deixaran de comptar pels antics. Fa ja setanta-cinc anys que el sistema mètric decimal és llei a França: el poble, sobretot en els departaments, continua fidel a les antigues pràctiques.

Què és necessari principalment perquè aquestes reformes s'acceptin? Que es convencin que són justes i útils aquells que les hagin de rebre, que siguin filles de l'espontaneïtat social, que les lleis i sistemes que es tracta de derogar hagin estat entre els mateixos a qui regeixen matèria de discussió i controvèrsia, que entre ells hi hagi almenys un partit que defensi la necessitat del canvi. Sota el règim unitari, és impossible que això succeeixi en les nostres províncies aforades. Com que no tenen la facultat d'alterar els seus codis, ni la nació de corregir-los-hi sinó per lleis generals, no hi ha ni hi pot haver en elles moviment jurídic. Es pensa en conservar el fur, no en reformar-lo, i la legislació està, per així dir-ho, pe-

trificada. Només a través de la federació es pot tornar-la a la vida i fer-la entrar en vies de progrés. Àrbitres aleshores aquelles províncies d'acomodar les seves lleis a les idees i les necessitats del segle, no trigaran a voler esmenar-les, i donaran marge a la contradicció i al debat. Ressonaran les seves deliberacions a tota Espanya, i més s'haurà fet en anys per la unitat de dret que no es féu en segles d'unitarisme. No parlo ja de la mètrica ni de la monetària, perquè, llei de la nació, és només obra de temps que vagi baixant fins a les últimes capes del poble.

La federació, lluny de dificultar la resolució de cap problema, la facilita... He parlat en un altre paràgraf de la tendència general dels jornalers a sobreposar-se a les classes mitjanes i apoderar-se del govern. Van errats quan creuen que d'un cop és possible refondre les societats com en un motllo; però és indubtable que, en denunciar les injustícies de què són víctimes, han somogut paoroses qüestions que és urgent de resoldre, si es volen evitar grans riscos i potser futurs conflictes. Aquestes qüestions, tot i ser a tot arreu les mateixes, presenten diferents aspectes, no ja tan sols en les diferents nacions del món, sinó també en les seves respectives províncies. Aquí, per exemple, la qüestió de la propietat de la terra, una de les més àrdues que com acabo d'indicar es pot tocar, és lluny de tenir els mateixos termes al nord i al migdia, a orient que a occident. No depèn ja tant de si es regeixen les províncies per llei comuna o per fur; depèn de causes que són unes naturals, d'altres històriques. Aquí està la terra excessivament concentrada i allà extremadament dividida. Aquí domina el principi individualista i allà lluita amb el comunista. Aquí es concentra íntegre el domini i allà està dirimit pel fòrum i l'emfiteusi. Aquí està la terra en mans de colons i allà en les dels propietaris. Aquí ha estat repartida amb justícia i allà ha estat ob-

jecte d'usurpacions que revolten l'ànima. Aquí, finalment, una hectàrea és suficient per a la vida d'una família i allà no n'hi ha prou amb dues hectàrees. Qui podrà amb més encert resoldre el problema, la nació o la província? És aquí possible dictar regles generals? No exigeix el mal segons les seves diferents causes diferents remeis?

La federació és, doncs, el millor mitjà no tan sols per determinar i constituir les nacionalitats, sinó també per assegurar en cadascuna la llibertat i l'ordre i alçar per damunt de tots un poder que, sense menyscabar-los en res l'autonomia, talli les diferències que podrien dur-los a la guerra i tingui competència en els interessos que els són comuns. No comprenc, sincerament, ni per què l'han abandonada tan fàcilment molts que ahir van enaltir-la, ni per què la presenten altres com un monstre que amenaça de devorar la pàtria. S'estranyava el girondí Buzot del fet que la consideressin els muntanyesos una heretgia política: què diria si sentís avui el concert d'imprecacions que sobre ella llancen fins i tot els que presumeixen de liberals i de sensats? Si una causa pogués desacreditar-se pels desordres i fins i tot els crims que a la seva ombra es cometessin, el més sant mereixeria general anatema. Estimem avui la llibertat tot i haver servit de teia per als més espantosos incendis i d'espasa per a les més sagnants hecatombes. És una autèntica puerilitat condemnar la federació per fets que sóc el primer a lamentar, però que han estat lluny de ser tan greus com els que precediren al triomf d'idees menys fecundes.

No es cregui, però, que doni aquí per acabada la defensa del meu principi. El desenvoluparé i sistematitzaré a la segona part d'aquest mateix llibre, i d'això en resultarà la seva millor defensa. Vaig ara a respondre a una pregunta que em vaig fer en començar l'examen de la teoria de les nacionali-

tats: hem de ser favorables a la reconstitució dels pobles en petites repúbliques?

XIV. Són preferibles les grans o les petites nacions?

Després del que porto ja escrit, comprendrà fàcilment el lector que aquesta qüestió és gairebé ociosa. Però en diré alguna cosa, tant per completar aquest petit treball com per esvair prevencions i idees que només existeixen ja en aquesta vella terra d'Europa.

Els escriptors de l'Antiguitat eren en general partidaris de les ciutats. Aristòtil creia que en les nacions era gairebé impossible el govern. Veia de tot punt insostenible l'ordre fins i tot en les ciutats molt populoses. Allà on els ciutadans, deia, no es coneixen, no poden els magistrats jutjar amb encert ni repartir segons el mèrit les funcions de l'Estat: les decisions i les sentències són necessàriament dolentes. Tenia per la millor ciutat la que contenia el suficient nombre d'artesans per abastir-la i els homes necessaris per defensar-la (*Política*, Llibre 4t, Cap III). Plató opinava en el fons el mateix: n'hi ha prou per veure-ho amb llegir el llibre segon de la seva *República* i el cinquè de les seves *Lleis*, on arriba a dir que el nombre de ciutadans no ha de passar de 5.040.

Aquestes idees, gens estranyes per als temps i el poble en què foren escrites, no han deixat de trobar eco en els nostres fins i tot després de formades les actuals nacions. Montesquieu es mostrava partidari de la federació precisament perquè entenia que, per bé que les petites repúbliques podien ser destruïdes per una força estrangera, queien les grans per un vici interior sense que ho poguessin impedir ni les aristocràcies ni les democràcies, per bones que fossin (*L'esperit de les*

Lleis, llibre IX, cap. I). Trobava ben proporcionades les monarquies de França i Espanya, però des del punt de vista de la defensa (Cap. VI).

Rousseau estava encara més decidit que Montesquieu pels petits Estats. Si jo, deia en un dels seus millors llibres, hagués hagut d'escollir el punt del meu naixement, hauria escollit una societat acomodada a l'extensió de les facultats humanes, en la qual, bastant-se cadascú per omplir les seves funcions, no s'hagués vist mai obligat a confiar-les a altres; una societat en la qual, per conèixer-se tots els ciutadans, no haurien pogut sostreure's a les mirades ni al judici del públic ni la modesta virtut ni les fosques maniobres del vici; una societat en què aquest dolç hàbit de veure's i tractar-se fes de l'amor a la pàtria l'amor als meus semblants, més que no l'amor a la terra. (*Discurs sobre l'origen i els fonaments de la desigualtat entre els homes. Dedicatòria a la República de Ginebra.)*

Repetia Buzot aquesta darrera idea de Rousseau, i l'enfortia afegint que sense això no s'haurien prestat els atenencs a abandonar la seva ciutat i embarcar-se a les ordres de Temístocles; que no es podia estimar bé sinó allò que es coneixia i que no era possible que l'entusiasme d'homes separats per dues-centes llegües fos comú, uniforme i viu com el dels habitants d'un petit territori. (*Memòries de Madame Roland*, volum I.)

Aquestes idees, tot i que res no diuen contra les grans nacions, són, sens dubte, exactes. Hem vist al principi d'aquest llibre com ha estat de poderosa en tots els temps la iniciativa dels petits pobles, quant han contribuït aquests a la civilització general, que difícils empreses han dut a terme. Això ha d'obeir a alguna causa, i la causa és per a mi la següent. En els petits pobles, sobretot si estan democràticament regits, l'Estat i la societat es compenetren en totes les seves parts i

gairebé es confonen. No rep l'Estat una ferida que la societat no senti, ni un ultratge que ella no prengui per seu, ni un benefici que no comparteixi... L'Estat viu de la vida de la societat i la societat de la de l'Estat. Així, la societat està sempre disposada a treure l'Estat de tot compromís i a sacrificar per ell el seu or i la seva sang. Ben al contrari del que sol succeir en les grans nacions, en les quals l'Estat sembla quelcom aliè a la nació mateixa. És veritat que en les crisis d'aquestes grans nacions s'han vist també actes d'abnegació que admiren; però, ¿s'ha observat que aquests transports d'entusiasme estan gairebé sempre circumscrits a les capitals, que són les que, per tenir-lo més a prop, més participen en la vida de l'Estat? En els pobles reduïts, em repetiré perquè millor se'm comprengui, l'Estat és per a tots els ciutadans un ésser real que tothora veuen i palpen; en els grans, una abstracció que amb prou feina se'ls fa tangible fora del pagament dels tributs.

Afegim a això que en les petites nacions tot talent té ocasió de manifestar-se i facilitat per obrir-se camí fins a les més altes regions del govern; no hi ha home de geni que no passi per l'Estat i no irradiï des d'allà la seva brillantor damunt la societat sencera, ni aptitud administrativa o política que no trobi tard o d'hora aplicació i funció. Aquesta mateixa facilitat per donar-se a conèixer atia i esperona els esperits; i no hi manquen mai homes ni per a la pau ni per a la guerra, ni per als dies de maltempsada ni per als temps de bonança. Quants grans i il·lustres barons als petits pobles de l'antiga Grècia, a les ciutats de Cartago i Roma! Roma trobà en totes les seves crisis un home que la salvés i l'aixequés de l'abisme al cel; i fins i tot en els dies de la decadència de la República comptava entre els seus fills els Gracs, Màrius, Sul·la, Cèsar. Així, l'estat tenia en totes aquelles societats quelcom d'enlluernador

que les arrossegava cap al que per a d'altres hauria estat o semblat impossible.

A conseqüència de l'íntim enllaç entre la societat i l'Estat, la política en els pobles reduïts és, d'altra banda, ferma i constant. El personal de l'Estat canvia; l'Estat roman el mateix. Recordi's amb quina tenacitat seguiren el seu ideal Roma i Cartago. El canvi de la monarquia per la república, la lluita entre el patriciat i la plebs, les brillants victòries d'Anníbal a Itàlia, les guerres civils, el mateix establiment de l'imperi, res no va ser capaç d'apartar Roma de la política iniciada pels seus primers reis. Cartago romangué fidel als seus principis fins i tot després d'haver-la vençut Escipió l'Africà. Tampoc no donaren les ciutats hel·lèniques menys proves del que estic dient. Atenes i Esparta, agitades per cent revolucions interiors, no abandonaren mai el pensament de predominar a Grècia. Corint, o més ben dit, la Lliga Aquea, tingué els seus dubtes i les seves conteses sobre si havia o no de cercar l'aliança dels reis de Macedònia: la cercà a la fi, moguda per la seva perenne idea de fer seu el Peloponès.

A això principalment es deuen les grans coses que aquelles repúbliques feren. Altres, tot i que ja d'ordre inferior, són encara els avantatges de les petites nacions. El que han dit Aristòtil i Rousseau és innegable. En una nació petita es coneixen els homes i s'estimen, l'amor als ciutadans constitueix l'amor a la pàtria. A les grans, la pàtria és el sòl. Que masses d'espanyols abandonin aquí les nostres costes per les d'Àfrica; que nombroses famílies deixin les seves llars per anar-les a establir a les ribes del Mississipí, del riu de la Plata o de l'Amazones; que colònies d'estrangers poblin les nostres ciutats o els nostres camps, ni ens preocupa ni ens importa: un peu de terra que ens arrabassessin ens faria posar el crit al cel. I, la veritat sigui dita, si d'alguna manera hem de donar cos a la idea

de la pàtria, no l'hi poden sinó en la terra els pobles que, com el nostre i la majoria dels d'Europa, estan formats per tantes i tan diverses gents. Prescindeixi's si no per un moment del fet que andalusos i bascos, catalans i extremenys ocupin una mateixa terra: per què s'han d'estimar els uns als altres més que un espanyol a un francès o un rus?

En les petites nacions, pel mateix fet d'estar més en contacte les ciutats, triguen més a corrompre's els costums. L'home, en els seus esgarriaments, no té fre més gran, després del de la seva consciència, que les mirades d'aquells que el coneixen. Viu en les nacions petites sota la constant inspecció no només de l'autoritat, sinó també de tots els seus compatricis, i és fàcil que es contingui. Si súbdit, recela dels magistrats; si magistrat, és alhora agent i objecte de vigilància per als súbdits, i difícilment es poden cometre injustícies que no es facin públiques ni malversacions que no es manifestin. No és allà el Tresor un mar sense fons com en les grans nacions, ni està la comptabilitat de l'Estat fora de l'abast del comú de la gent. Tots els ciutadans saben i beuen en què s'inverteixen els seus tributs i poden sense dificultat fiscalitzar la gestió dels seus administradors. Sol haver d'aquesta manera en la societat i l'Estat moralitat i economia.

En les petites nacions, finalment, tot es presenta més fàcil: l'organització dels serveis, la resolució de les qüestions que sorgeixen ja en el terreny de l'economia, ja en el de la política, el progrés i la realització de les idees. La societat és menys complexa, més compacta; i així, l'Estat com l'individu hi troben menys resistència tant per a l'acció com per a la difusió dels nous principis. L'orador, bé sigui un general que vulgui decidir la pau o la guerra, bé un tribú que pretengui llançar-la per camins no fressats, té ocasió de fer-se sentir per totes les classes i dur la seva paraula fins al més apartat racó de la

república. Ràpida és la discussió, ràpid l'acord, l'execució ràpida.

No em proposo de fer ara una detallada crítica de les grans nacions. El destí de les unitàries és ser o turbulentes o despòtiques. En elles, la cultura és lluny de ser uniforme, els interessos de ser iguals, l'opinió de moure's al mateix compàs i amb la mateixa mesura. Si no les porta fermament agafades una autoritat absoluta, marxen estimulades per contràries forces i viuen gairebé sempre governades per minories. Avui avancen i demà reculen, experimenten els més bruscos i sobtats canvis i són teatre d'incessants lluites. En l'absoluta impossibilitat de concordar les voluntats i apaivagar els ànims, han de recórrer a la força i no aconsegueixen sinó una pau efímera. Esclaten a la llarga les passions comprimides i brota la guerra.

La vida, l'activitat política, es troba principalment a les capitals: allà acudeixen i es mouen totes les ambicions. No prevalen habitualment els ciutadans més aptes, sinó els més audaços. Homes plens de vicis escalen no poques vegades els primers llocs de l'Estat, i alguns pel suport dels mateixos pobles que els confereixen, perquè no els coneixen, el dret de representar-los. No és rar que, fins i tot sabent-ho, els anteposin les províncies a ciutadans modestos, de veritable mèrit. Com que per a tot necessiten el poder suprem i en tot li estan sotmeses, prefereixen els agosarats, perquè els procuren més el favor oficial i les escuden millor contra les ires del govern. Augmenten els que cobegen el comandament, es multipliquen els partits, i s'acaba caient en la política del bergantatge.

Per tots aquests motius, m'inclino més cap a les petites que cap a les grans nacions. Si el lector ha recorregut les anteriors pàgines, fàcilment comprendrà, tanmateix, que ni les he de voler absorbents i conqueridores com les de Cartago i Roma,

ni aïllades i rivals com les de l'antiga Grècia i les que hi va haver a l'Itàlia de l'Edat Mitjana. No s'ha de cercar la unitat per la violenta agregació de pobles, però tampoc impossibilitar-la per la sola i exclusiva organització dels interessos locals. Els hem d'organitzar tots i crear una representació i un poder per a cadascun dels seus graus, si desitgem que la humanitat arribi a ser una cosa real en el món. Organitzar-los, ho he dit ja, és per a mi confederar-los.

I que dins la federació perdi molta de la seva importància la qüestió de si han de ser petites o grans les nacions, qui ho posarà en dubte? Per la federació, igual poden subsistir en pau imperis tan grans com el de Rússia, que repúbliques tan petites com la de Suïssa. Per la federació, tant poden dividir-se aquestes nacions en dotze Estats com en vint. ¿Són les seves províncies més que grups de pobles que visqueren abans independents i conserven encara un caràcter i una fisonomia pròpies? El racional és que hi hagi demà en cadascuna tants Estats com avui províncies. Aconsellen altres raons encara la divisió d'aquestes províncies? ¿Quin inconvenient hi ha d'haver perquè se la dugui a terme, si els nous Estats han de viure units pel llaç federal a la seva antiga pàtria, si amb això en res no s'ha de reduir ni torbar el cercle en què es moguin els poders centrals?

Tretze eren, com ja he dit, els primitius Estats de la República de Washington. Se'n dividiren cinc en menys de mig segle. El de Vermont nasqué del de Nova York; el de Tennessee del de la Carolina del Nord; el de Kentucky del de Virgínia; el del Mississipí i el d'Alabama del de Geòrgia; el de Maine del de Massachussets. De la part del de Luisiana, que no era ja dels primitius, es formà després el de Missouri. El de Virgínia, finalment, del qual havia sortit abans el de Kentucky, es dividí no fa ni quinze anys en Virgínia Oriental i

Virgínia Occidental. En la terrible guerra del 1860, s'havia declarat la meitat d'aquell estat pel sud i l'altra meitat pel nord: restablerta la pau, no es cregué prudent tornar a unir el que havien separat anys de lluita.

Ha modificat això d'alguna manera la vida política dels Estats Units? No: la nació ha romàs íntegra i amb el mateix poder que abans tenia; la seva Constitució no ha patit cap mena de mudança. Es dirà que això podria portar-nos a divisions i subdivisions indefinides fins a deixar esmicolades i reduïdes a pols les nacions; però, ¿és possible que no s'observi que, admès el principi de la federació, no poden fer-se aquestes divisions i subdivisions sense el previ consentiment del cos general de la república? Jo, nació, admetí al meu si un Estat: qui m'ha d'obligar a reconèixer-ne en ell dos o més quan no vulgui? La federació, no és potser un pacte? Quin pacte es pot dissoldre ni modificar-se sense la voluntat de totes dues parts? Cap d'aquestes divisions de què acabo de parlar no es va fer sense el coneixement i l'aprovació dels poders constituïts a Washington.

Suïssa no reconeix nous Estats, però sí consent que els ja reconeguts es divideixin per al seu règim interior tal com els aconsellin les seves simpaties o els seus interessos. Així, estan dividits en dos el d'Appenzell, el d'Unterwald i el de Basilea, i en tres el dels frisons. Cadascun d'aquests quatre Estats és, per dir-ho així, una federació especial dins la general de Suïssa. I, en què ha d'alterar tampoc aquest procediment la vida ni la marxa regular de la república? De la mateixa manera que la nació és o ha de ser la federació de les províncies, no ha de ser la província la federació dels municipis?

Tenim de la unitat nocions falsíssimes, i per això ens espanta el que per a aquests pobles res no significa. La unitat, ho repeteixo, rau en l'existència d'uns mateixos poders per a

cada ordre d'interessos, no en l'absorció de tots els interessos per un sol poder. Així com partint d'aquesta idea es pot sense violència arribar a recollir en un feix la humanitat sencera; partint de la contrària no s'arribarà mai, ni tan sols a dins de cada nació, a apaivagar les protestes de les províncies ni dels pobles. No serà només l'individu qui reivindiqui eternament la seva autonomia; reivindicaran la seva tots els grups socials, i no hi mancaran, quan l'assoleixin, ni causes d'energia ni gèrmens de guerra.

La federació, només la federació, pot resoldre en els nostres dies el problema polític. Passem ara a examinar la manera de realitzar-la.

Llibre II

La federació

I. Idea i fonament de la federació. La ciutat, la nació, les nacionalitats

La federació és un sistema pel qual els diversos grups humans, sense perdre la seva autonomia en allò que els és peculiar i propi, s'associen i subordinen al conjunt dels de la seva espècie per a tots els fins que els són comuns. És aplicable, tal com he anat indicant, a tots els grups i a totes les formes de govern. Estableix la unitat sense destruir la varietat, i pot arribar a reunir en un cos la humanitat tota sense que es menyscabi la independència ni s'alteri el caràcter de regions, províncies i pobles. Per això, mentre que la monarquia universal ha estat sempre un somni, van preparar sense descans la federació universal la raó i els esdeveniments.

Descansa la federació en fets que són inconclusos. Les societats tenen, sens dubte, dues esferes d'acció diferents: l'una en la qual es mouen sense afectar la vida dels seus semblants; l'altra en la qual no es poden moure sense afectar-la. En l'una són tan autònomes com l'home en la del seu pensament i la seva consciència; en l'altra, tan heterònomes com l'home en la seva vida de relació amb els altres homes. Lliurades a elles mateixes, així com en la primera actuen aïlladament i inde-

pendent, es concerten en la segona amb les societats la vida de les quals afecten i creen un poder que a totes les representi i que executi els seus comuns acords. Entre entitats iguals no hi pot haver en realitat cap altra cosa; així, la federació, el pacte, és el sistema que més s'acomoda a la raó i a la natura.

Consideraré la federació principalment sota el punt de vista polític. La primera i més senzilla societat política és la ciutat, el poble: examinem-lo.

La ciutat és un grup de famílies que acostà la necessitat i la comoditat del canvi. Constitueix en el seu principi un tot complet i independent. És una nació en petit. Té el seu culte, les seves lleis, el seu govern, la seva administració, els seus tribunals, la seva hisenda, el seu exèrcit; té el seu organisme, el seu Estat. Així ens diu la raó que degueren ser les primeres ciutats del món, i així ens diu la història que foren les que segles abans de Jesucrist ocupaven gran part d'Europa, les costes d'Àfrica i l'occident d'Àsia. No foren només Cartago i Roma les ciutats-nació: ho foren la majoria, principalment les de Grècia i Síria.

És veritat que en els més reculats temps històrics veiem ja a l'Àsia extenses i poderoses monarquies de les quals les ciutats no són res més que insignificants membres; però no ho és menys que desconeixem completament com es van formar i com van créixer. La història no ha pogut néixer sinó després de les llengües, de l'alfabet, de l'escriptura, i d'haver arribat la humanitat a un grau tal de civilització que se sentís en la necessitat de cercar en el passat la norma del present i consignar el present per a guia el futur; i allà a l'Àsia, bressol de la nostra espècie, hagueren d'experimentar els pobles tantes mudances i tantes revolucions abans no pogués la història recollir-les! El cert és que allà on la història ha pogut seguir període rere període la formació i desenvolupament dels im-

peris, ha vist abans de res la nació en les ciutats, ja es tractés de pobles cultes o de bàrbars.

S'esforçaren les ciutats per conservar la seva autonomia fins i tot després de ser incorporades per la violència a altres nacions; i allà, després de segles, quan s'estenia el feudalisme arreu d'Europa i després de la guerra de les Croades es decidiren els pobles a espolsar-se jou tan vergonyant, s'alçaren, com hem vist, a reconquerir-la com si l'haguessin perdut ahir i no haguessin pogut oblidar amb el pas del temps els seus orígens. Autònomes foren aleshores les de gairebé tota Europa. Tot i que sota l'ombra i autoritat dels reis, gaudien totes de veritable independència. N'hi va haver, sobretot entre les marítimes, que no floriren ni deixaren menys rastres de glòria que les de l'antiga Grècia.

Encara avui, després de constituïdes les grans nacions, hi ha ciutats autònomes que s'alcen com una protesta contra la servitud d'altres. Lliures són encara a Alemanya les de Lübeck, Hamburg i Bremen; lliure era fa deu anys la de Frankfurt, en altre temps capital de l'Imperi. Tenen també aquestes ciutats el seu govern propi, el seu cos legislatiu, el seu senat, els seus burgmestres, els seus soldats, els seus vaixells de guerra.

Deixen de sospirar les altres per la seva autonomia? Pugnen totes per arrencar drets de l'Estat del qual depenen. Són gairebé autònomes les de la República de Washington, principalment les del nord. Gaudeixen de grans facultats les d'Anglaterra. Les eslaves de Rússia a penes estan unides a l'Imperi més que pel culte i pel servei de les armes. Aquí a Espanya, es revoltaren l'any 1840 perquè la Corona es volgué arrogar la facultat de nomenar els seus alcaldes. A França, a la centralitzadora França, havia perdut la de París sota Napoleó III les seves franquícies municipals, i féu per conquerir la seva autonomia la Revolució comunal del 1871, la més sagnant que

registren els annals del segle. París, aleshores, lluità no només per la seva independència, sinó també per la de totes les ciutats de la República.

La ciutat és la societat política per excel·lència, i no es resigna mai a ser esclava. Sota totes les formes de govern, fins i tot sota la de l'absolutisme, pretén governar-se per ella mateixa com en els primers temps. Li repugnen les autoritats estranyes; no es troba bé sinó a l'escalf dels seus costums i a l'ombra dels seus magistrats. Desitja ser, brillar, sobresortir, i no vol que ningú no la coarti, encara que sigui per protegir-la. Per a tot en té prou amb els seus propis fills, que l'estimen com a cap altre grup. Aquests, com no haurien d'estimar-la? En ella es gronxà el seu bressol, i en ella hi ha el sepulcre dels seus antecessors. En ella desenvoluparen les facultats del seu cos i el seu esperit. En ella, en sortir del si de les seves famílies, se sentiren homes i entraren a la vida pública. En ella conceberen i despertaren els més dolços afectes, i contragueren els més sants vincles. En ella hi ha el centre de les seves ànimes, la veritable pàtria.

Reals seran, sens dubte, les altres col·lectivitats polítiques: cap de tan real com la ciutat a ulls de totes les persones. És una, indivisible, definida, concreta. Es pot veure, es pot palpar, i no sembla sinó que en ella fins i tot les idees més vagues prenen vida i cos. La idea de l'Estat, la mateixa idea de pàtria, deixen de ser en la ciutat meres abstraccions.

Aviat, però, passaren les ciutats a ser membres d'una altra societat política. Quina en pogué ser la causa? En remots dies, la família havia estat també un grup aïllat i independent. S'acostà a d'altres i fou part d'un poble quan sentí necessitats que no pogué satisfer per ella mateixa i va haver de recórrer al treball aliè. S'establí entre dues o més en primer lloc l'intercanvi de serveis, després el de productes, i nasqué la divisió de

funcions. La ciutat fou la conseqüència indeclinable d'aquest desenvolupament econòmic, i tan bon punt es trobà materialment constituïda, tingué per òrgan l'Estat. Com a ciutat, li calia algú que vetllés per la seva conservació i defensa; com a conjunt de ciutadans, d'algú que establís la igualtat i la bona fe en els contractes, exigís el compliment de les obligacions contretes i garantís a tothom el dret: l'Estat fou una conseqüència tan obligada de la ciutat com la ciutat ho havia estat del canvi.

S'escandalitzaran alguns pel fet que es doni aquesta base a les societats; però no encerto a veure el motiu de l'escàndol. No opinaren d'altra manera els grans mestres de l'Antiguitat, encara avui objecte de general veneració. Sòcrates, Plató, Aristòtil parlaven de l'origen purament econòmic de la ciutat com a quelcom que no admetia dubte. Tenien en compte la natural sociabilitat de l'home; però només com el que és, com una virtualitat que a la qual li calen fets exteriors per realitzar-se. Avui, després de dos mil anys, hi ha encara al món homes que, malgrat la seva sociabilitat, no han sortit de la vida salvatge... Continuen tancats al si de les seves famílies i no els decideix a constituir-se en ciutat ni tan sols el contacte amb pobles cultes. Troben en la natura mitjans de sobra per satisfer les seves escasses necessitats; i com que res no els obliga a cercar l'ajut d'altres homes, es resisteixen a canviar els seus hàbits d'independència per la disciplina que tota societat exigeix.

Si la ciutat hagués pogut viure sempre per ella mateixa, tampoc no s'hauria unit a altres ciutats. Però s'anaren desnivellant a poc a poc la seva producció i el seu consum, i es veié obligada a l'intercanvi amb altres pobles. Sorgí aleshores un altre ordre d'interessos. Es féu necessari facilitar les comunicacions entre ciutat i ciutat; fixar regles per al compliment

dels pactes entre ciutadans sotmesos a diferents lleis; cercar àrbitres que decidissin les qüestions d'aigües, de pastures, de límits. Va caldre crear, en altres mots, un altre Estat: Estat que paulatinament anà tenint competències en tot allò que afectava la vida de les famílies; Estat que acabà també per tenir les seves institucions, la seva hisenda i el seu exèrcit.

Malauradament, no sempre es dugué a terme aquesta unió pel comú acord dels pobles. El desnivell entre la producció i el consum d'una ciutat, sobretot el de la població i els mitjans de subsistència, foren, com observà Plató, una de les primeres i principals causes de la guerra. La ciutat escassa no trobà mitjà més eficaç de subvenir a les seves necessitat que el d'apoderar-se de terres alienes, i usurpà les de les seves veïnes per la força de les armes. Però aquesta fou l'excepció, no la regla. Generalment parlant, els pobles cercaren sol·lícits aquesta unió que reclamaven els seus interessos. Les mateixes guerres entre ciutats li ho feren desitjar més vivament.

Ja la Bíblia ens presenta les independents tribus d'Israel unides primer per cabdills, després per sacerdots, més endavant per jutges i per reis. Diodor i Arrià ens parlen d'una assemblea que de tant en tant celebraven a Tripil els caps de les ciutats fenícies per a la resolució dels comuns assumptes. La història tota ens consigna les moltes lligues en què estaven distribuïts els pobles de Grècia un i dos segles abans de Jesucrist.

Tot i que foren imperfectíssimes moltes d'aquestes unions de ciutats i amb facilitat es desferen i reorganitzaren, no deixen de revelar l'eficàcia de la causa que les produí. La imperfecció provenia bé del caràcter d'aquells pobles, refractaris a tota unitat política, bé de la naturalesa general de la humanitat, que actua lentament i contradictòria tant en la seva constitució com en la realització de les seves idees. És l'home

focus de virtualitats contràries i teatre d'incessants lluites: com no s'havien de reproduir aquests antagonismes en els pobles i en conseqüència en la formació de les nacions? Hi hagué, tanmateix, a la mateixa Grècia, veritables i sòlides reunions de ciutats en un sol cos. Allà hi havia la lliga beòcia, allà l'etòlia, allà la ja esmentada dels aqueus. Arribà, com he dit, aquesta confederació (vegeu el cap. XIII, llibre 1r) a la unitat social i política, visqué llarg temps pròspera i plena de glòria, i en sonar l'hora de l'esclavitud hel·lènica, fou el darrer baluard de la llibertat de Grècia contra les legions de Roma.

A Itàlia, al voltant del golf de Trent, hi havia una altra lliga aquea, oriünda de la primera, que arribà també a un alt grau d'unitat i esplendor, florí principalment en les arts i, com diu Mommsen, hauria pogut exercir gran influència damunt els pobles dels Apenins si, per manca de resistència en els indígenes, no s'hagués adormit als seus llorers i lliurat al gaudi. No era aquella l'única lliga d'Itàlia. Són conegudíssimes en la història la dels llatins, la dels samnites i la dels etruscos. Trenta ciutats formaven la del Laci: Alba era en un principi la capital, el Mont Albano el lloc en què es reunien cada any per immolar al seu Déu un brau; la font Ferentina, el lloc on celebraven els seus consells i deliberacions sobre els negocis generals de la República. Dirimia un poder central les qüestions que entre les ciutats sorgien, i castigava fins amb la pena de mort aquell que violava el dret comú. Roma es posà amb el temps per damunt d'Alba, i després d'haver exercit sobre les trenta ciutats una llarga hegemonia, acabà per asservir-les.

Unides estaven també les del Samni, tot i que per vincles de menys força. No tenien capital determinada ni altre poder central que el de les seves assemblees, formades per delegats de tots els municipis rurals i encarregades en cas de guerra de nomenar els generals que haguessin de dirigir l'exèrcit. Foren,

tot i amb això, poderoses a l'hora de disputar-li a Roma la supremacia; i l'haurien potser aconseguit si no s'hagués anat relaxant el llaç que les unia al mateix temps que s'estrenyien els de les ciutats del Laci.

La dels etruscos estava distribuïda en tres lligues: la del Po, la d'Etrúria i la de Campània. Comptava cada lliga amb dotze ciutats i tenia la seva capital, però sense que deixessin de formar totes tres una confederació superior, el cap de la qual era a Bolsena. Separades una d'altra per pobles estranys, era feble el vincle que les unia. No per això floriren menys que les altres lligues, a les quals, ben al contrari, superaven en riquesa i en cultura. Els etruscos és sabut que foren, després dels grecs, els mestres d'Itàlia.

Tampoc no eren aquestes les úniques reunions de ciutats que hi havia entre els Alps i l'Adriàtic. Potser en l'època en què Roma va començar la conquesta del món no hi havia ni una sola ciutat completament aïllada a tota Itàlia. Les lligues degueren ser nombroses, la forma diversa, desigual la força dels poders centrals. No ens ho permet dubtar el caràcter de la guerra que sostingueren contra la mateixa Roma els pobles d'aquella península. No era mai una, sinó moltes ciutats les que sostenien la lluita contra la senyora del laci.

El mateix succeïa a França i a Espanya, malgrat com eren d'inferiors en cultura a Itàlia i Grècia. No es parla a Espanya d'altra confederació que la dels celtibers, però en degué d'haver altres, i hi va haver sens dubte gran nombre de nacions formades per molts pobles. Els càntabres, els lusitans, la Turdetània, la Lacetània no tenien seu en una, sinó en moltes ciutats. La Celtibèria era ja una confederació de nacions múltiples, com la lliga Etrusca.

En totes les comarques d'Europa existeixen, en començar la conquesta romana, grups de ciutats unides per vincles polí-

tics. Aquí, a Espanya, s'indica pels antics geògrafs fins i tot la ciutat en què es reunien i celebraven les seves assemblees generals els turdetans. Que hi havia grups anàlegs a França i a Alemanya, no permeten de dubtar-ho els *Comentaris* de Cèsar. Per ells sabem també que n'hi havia a Suïssa. A Suïssa hi devia d'haver ja alguna cosa semblant als actuals cantons. No podia ser altra cosa el *pago* de què ens parla el mateix Gai Juli.

El que no hi havia encara en aquells temps eren nacions com les d'ara. No hi havia una nació grega, ni una nació italiana, ni una nació alemanya, ni una nació britànica; hi havia només nacions britàniques, nacions germàniques, nacions gal·les, nacions ibèriques, nacions itàliques, nacions hel·lèniques o gregues. Les gregues tingueren des de molt aviat un llaç d'unió en el seu cèlebre *Consell dels Amfictions*, on totes o la majoria estaven representades; però era un llaç feble, més aviat religiós que no pas polític. Serví el Consell per engegar tres guerres sagrades, mai per evitar-ne les civils; i només quan es va produir la invasió persa aconseguí de reunir gairebé tots els grecs contra els exèrcits de Xerxes. No tenia ja cap mena d'influència quan Roma anà a Grècia. Fou aquesta, però, l'única temptativa que hi va haver a l'antiga Europa per constituir una nació com les d'avui dia. Es parla també d'una confederació general de les nacions gal·les per combatre Cèsar; però allò fou no una confederació, sinó una coalició passatgera, com fet per a un sol objecte. En les altres nacions no succeí ni això. No fou suficient per congregar-les ni tan sols la necessitat de la comuna defensa. Perquè no podia arrossegar les d'Espanya perquè lluitessin amb ell i la Lusitània contra els romans, les castigava Viriat amb tant o més furor que als invasors.

Les petites i nombroses nacions distribuïdes a l'Antiguitat per cada regió d'Europa, és bo recordar-ho, no arribaren es-

pontàniament a formar plegades veritables cossos polítics. Si els formaren amb els romans i els bàrbars fou només, segons s'ha dit, com a grups de pobles vençuts. Es descompongueren a l'Edat Mitjana, i la causa no és difícil trobar-la. Filles les grans nacions només de la violència, no de la necessitat, com les petites, era natural que es desfessin tan bon punt manqués o es relaxés la força que les havia format i les mantenia íntegres; després que per un esdeveniment qualsevol poguessin els seus diversos elements reconstituir-se d'acord amb el seu tarannà i tendències. Així se'ls va veure no només limitant-se a compondre petits regnes, sinó també sonant tal independència a les ciutats, que no semblaven aquestes sinó nacions, amb prou feines unides per altre llaç que la feble autoritat dels monarques.

Més endavant, s'anaren agrupant de nou les petites nacions; però cal que observem de quina manera. Foren les unes reunides per l'espasa, les altres per entroncaments de dinastia, la majoria, gairebé totes, sense el seu consentiment. Tendiren incessantment les vençudes a separar-se de les vencedores; callaren les altres només mentre se'ls respectà l'autonomia. Tan bon punt els l'atacaren, sorgí la protesta.

Si les grans nacions s'haguessin format i subsistit sense menyscabar l'autonomia de les petites que les componien, haurien passat potser per tantes vicissituds? Alemanya, per exemple, no ha deixat de formar nació des dels temps dels carolingis. Ha variat en la seva constitució, ha patit grans mudances en els seus diversos Estats; però ha romàs sencera fins al present segle. Per què? Perquè s'han conservat sempre autònomes les moltes nacions de què consta, i fins les seves repúbliques més humils; perquè tots aquells pobles, només per als interessos a tots comuns, han hagut de reconèixer un emperador i una dieta. No estaven unides al poder central per

vincles prou forts, i vivien agitades per funestes guerres; però conservaven la independència en la seva vida interior, i amb això n'hi havia prou perquè no es disgreguessin ni deixessin de tenir el sòl alemany per pàtria. Recordi's que hem observat el mateix fenomen a Suïssa i a la República de Washington. Lluny de desmembrar-se aquestes dues nacions des que ho foren, han anat, com hem vist, guanyant nous pobles.

Què ens diuen tots aquests fets? Que la necessitat econòmica acostà les famílies i donà origen a la ciutat, el primer i el més natural dels grups polítics. Que la ciutat és la nació per excel·lència, i nacions foren en un principi i sempre que pogueren totes les ciutats. Que si una nova necessitat econòmica no hagués obligat les ciutats a entrar les unes amb les altres en relacions, per la voluntat dels pobles no s'hauria arribat mai a la formació de les nacions múltiples. Que aquestes nacions múltiples, degudes a la necessitat, han estat sempre petites, i l'acció dels seus poders públics no ha arribat mai a la vida interior de les ciutats que les constituïen, només als afers a tots comuns. Que les grans nacions han estat gairebé sempre filles de la violència i s'han disgregat a penes ha desaparegut o disminuït la força que les unia. Que tan sols viuen sense solució de continuïtat les federalment organitzades, és a dir, aquelles que deixen autònoms els Estats que les constitueixen. Que si bé això és suficient perquè no es disgreguin, no és suficient, en canvi, perquè tinguin assegurades la pau i l'ordre. Que perquè això succeeixi és indispensable que els Estats que composin la nació estiguin units per forts vincles, i els seus diversos grups degudament coordinats i subordinats sense menyscapte de la seva autonomia.

Quins han de ser aquests vincles i a què consisteix aquesta subordinació és matèria per ser tractada en altres capítols amb detenció i discerniment. De moment, sabem que la fede-

ració té els seus fonaments en la naturalesa de l'home i de les societats, i que tota nació unitària, pel simple fet de violar l'autonomia dels diferents grups que en el seu si existeixen, està condemnada a viure sota perpètua servitud o en eterna guerra. Vegem ara quins són en tota federació els atributs del poder públic i quina és la millor manera d'organitzar-lo.

II. Atribucions del poder federal. El comerç i les seves conseqüències

M'he proposat d'escriure un llibre clar i essencialment pràctic. Procediré mitjançant exemples.

Dues ciutats o dues nacions, que per al cas és el mateix, són contigües i viuen, tanmateix, aïllades i independents. Si entren demà en relacions de comerç, ensopeguen a l'instant amb greus dificultats. No és igual en les dues el tipus de canvi. No són iguals els pesos i les mesures. Si sorgeixen diferències entre ciutadans de tots dos pobles sobre la manera d'entendre o de complir el que han pactat, no hi ha manera de resoldre-les. Les sentències dictades en una ciutat no són en l'altra vàlides.

El comerç altera, d'altra banda, en cadascuna de les dues nacions, la vida de moltes indústries, la relació que guarden uns amb els altres els valors, la quantia i la distribució de la riquesa: aquí porta l'abundància, allà potser porti a la misèria. Alarmades totes dues, i desitjoses cadascuna de restablir l'equilibri, avui dicten lleis prohibitives, demà ericen de duanes la frontera, un altre dia posen traves a la navegació per les costes i a l'entrada als ports. En la calor de la lluita i amb l'afany de sobreposar-se l'una a l'altra, no és estrany que, si poden, es tanquin ja la boca d'un riu, ja el pas d'un estret.

Exigeix, a més, el comerç que s'estableixin entre els dos pobles comunicacions fàcils i ràpides. A través del territori de tots dos s'han de fer calçades, construir ponts, obrir-se canals, posar-se correus, estendre's, ara que se'ls coneix, els fils del telègraf. S'ha de procurar que hi hagi seguretat en els camins, que no es violi el secret de la correspondència, que no hi hagi abús per part dels habitants de dalt en perjudici dels de baix, o pels agricultors en perjudici del mateix comerç, de les aigües que corrin pel terme de les dues nacions. Coses totes sobre les quals no és tampoc fàcil l'acord.

Ara bé: si aquestes dues nacions o ciutats s'uneixen, és obvi que han de començar per sotmetre a la federació tot aquest ordre d'interessos i l'aplanament dels obstacles que els impedeixin el desenvolupament. Es tracta d'interessos comuns a ambdós pobles; de fets que corresponen no a la vida interior de cada grup, sinó a la vida de relació de tots dos; i per la idea que de la federació he donat en els primers paràgrafs de l'anterior capítol cauen de ple sota la competència dels poders federals.

Correspon, doncs, a la federació:

1r. El comerç entre els dos pobles; i com a conseqüència:

a) *La legislació mercantil.*
b) *La de duanes.*
c) *La fluvial.*
d) *La marítima.*
e) *L'encunyació i la fixació de la llei de la moneda.*
f) *La determinació del tipus per als pesos i mesures.*
g) *Els camins i els canals.*
h) *Els correus.*
i) *Els telègrafs.*

Corresponen totes aquestes coses a la confederació; però, observi's bé, no totes en absolut. En absolut només la legislació de duanes i la de mar, la moneda, els pesos i les mesures. La legislació i els tribunals mercantils, només per a la contractació entre individus dels dos pobles; els rius i les lleis fluvials, els camins, els canals, els correus, els telègrafs, només quan corrin per ambdós territoris: cada poble queda després en llibertat de fer dins el seu respectiu terme les carreteres o ferrocarrils que cregui convenients, obrar canals, multiplicar els correus i els telègrafs, disposar dels rius que no surtin de les seves fronteres i conservar per als pactes entre els seus ciutadans les seves lleis de contractació, si així ho aconsellen els seus interessos. Convé no perdre de vista que la federació ha de respectar en la vida interior dels pobles que es confederin l'autonomia de què gaudien en confederar-se.

No estan organitzades amb aquest rigor les actuals confederacions; van unes més enllà i resten altres més deçà del terme que la raó prescriu; però es veu clarament que aquesta ha estat per a totes la norma en matèria de comerç. La moneda és en totes de l'exclusiva competència dels poders federals: no la seva encunyació, però sí la seva llei, el seu sistema, el seu valor en si i amb relació amb l'estrangera. A Suïssa ho és fins i tot la seva encunyació, igual que als Estats Units. Es fa més en tots els pobles federals: es reserva al poder central la facultat d'establir les condicions sota les quals s'hagin d'emetre i pagar els bitllets de banc. A Alemanya i Àustria, fins i tot les lleis sobre els bancs són del domini de la confederació.

En totes les confederacions pertoca igualment a la nació de legislar sobre pesos i mesures i sobre duanes. Desaparegueren en algunes pel simple fet de la confederació les duanes d'Estat a Estat; però, les que subsisteixen, les limita el poder central i les sotmet a regles. A Suïssa perceben encara els can-

tons drets sobre diversos dels articles que s'importen en el seu respectiu territori: la Constitució federal (article 32) prescriu que d'ençà del 1890 no els puguin cobrar sinó sobre els vins i les altres begudes espirituoses. També sobre la imposició d'aquests drets docta condicions. La Constitució alemanya disposa al seu torn (art. 33) que tot article de lliure comerç en un Estat pugui entrar en els altres sense pagar cap impost si no ho paguen en aquests els productes similars indígenes. Els Estats Units no tenen duanes interiors.

La navegació està també a càrrec del poder central en totes les confederacions. Per la Constitució d'Alemanya, els vaixells de particulars de tots els Estats formen una sola marina mercant. Són admesos sense distinció i amb perfecta igualtat de condicions en tots els ports, rius i canals germànics. Els cobreix una mateixa bandera; estan subjectes, pel que fa a la seva cabuda, arqueig i patent, a les mateixes regles (art. 54). Organitzen finalment els poders federals tot el relatiu a la navegació sense excloure els drets que puguin cobrarse sigui als ports, sigui als canals, per a despeses de construcció i de manteniment (art 4, paràgraf 7). Les altres constitucions són menys concretes, però no menys explícites. La d'Àustria (art. 11) declara simplement que el reglament de la navegació és competència del Reichsrath, és a dir, de les Corts federals. Regeixen els Estats Units la navegació pels reglaments de comerç, i tenen disposat a la mateixa Constitució que no es pugui sota cap concepte donar preferència als ports d'un estat sobre els d'altre, ni obligar cap nau que torci o suspengui el rumb per ser reconeguda o pagar drets en els ports de trànsit (article 1, seccions 8a i 9a).

Pel que fa al comerç en general, la Constitució que més s'ajusta al principi federatiu és la dels Estats Units. Faculta el centre només per reglamentar el comerç d'Estat a Estat, el

que es faci amb les tribus índies i el que s'estengui a altres nacions. Li confia, tanmateix, i això és ja una desviació, la legislació sobre bancarrotes (art. 1r, secció 8a). Va molt més enllà la Constitució suïssa, que confereix completament al poder federal no només tota la legislació mercantil, sinó també la relativa a la contractació de béns mobles (art. 64). El mateix disposa la d'Alemanya (art. 4, paràgraf 13). La d'Àustria no diu sinó que pertany a la confederació de reglamentar el comerç.

Igualment taxatives són les Constitucions de Suïssa i Alemanya en matèria de correus i telègrafs. Declaren que els correus i els telègrafs són del domini federal i que al tresor federal pertoca tot el que produeixin (art. 36 CS, arts. 48 i 49 CA). La d'Àustria, en canvi, només confereix a l'Imperi el dret de reglamentar-los (II, art. 11). Menys centralitzadora encara la dels Estats Units, no atorga a la confederació sinó la facultat d'establir administracions de correus i vies postals (art. 1, secció 8).

El notable és el silenci que guarda aquesta Constitució pel que fa als camins. En aquell país on s'ha unit per un ferrocarril l'Atlàntic i el Pacífic, la Llei fonamental no diu res sobre les vies fèrries ni sobre les ordinàries. Sobre les ordinàries tampoc no és gaire explícita la Constitució de Suïssa; posa, en canvi, terminantment la construcció i l'explotació de les fèrries sota les lleis de la confederació (art. 26). Pel seu article 23, no es pot, tanmateix, dubtar que pot la confederació, si vol, fer tota mena de camins o subvencionar-los, ja que gaudeix d'aquesta facultat per a totes les obres públiques que afectin una part considerable de Suïssa. En el referent als ferrocarrils, avança molt més la Constitució d'Alemanya. No només dóna a la confederació el dret de vigilar-los i legislar-los, sinó també el de construir o concedir amb el benefici de

l'expropiació tots aquells que cregui necessaris, sigui per facilitar les comunicacions generals, sigui per a la defensa del territori (arts. 4 i 41). L'encarrega, a més, de l'examen de les tarifes amb l'objecte que les uniformitzi i les faci tan barates com sigui possible en el transport de les matèries primeres tant per a l'agricultura com per a la indústria (art. 45); i mana que en els casos de carestia pugui l'emperador, a petició del Consell federal, obligar les administracions a abaixar provisionalment el preu de conducció dels queviures (art. 46). Els camins ordinaris, es limita a posar-los sota la inspecció i les lleis de la Dieta (art. 4, paràgraf 8). La Constitució d'Àustria, molt menys concreta, diu només que és competència de la confederació dictar reglaments sobre les vies fèrries i qualsevol altre classe de comunicacions (II, art. 11, paràgraf *d*).

Les formes, com es veu, són diverses; el fons, el mateix. El principi capital de la federació domina en tots quatre codis.

III. Atribucions del poder federal. Les qüestions entre els pobles confederats. La llibertat i l'ordre

Continuem amb l'exemple de les dues ciutats o les dues nacions. Independents i aïllades, poden trobar motiu de discòrdia avui en els seus respectius límits, demà en l'ús d'aigües o de pastures, un altre dia en injúries de paraula o d'obra inferides de poble a poble, més tard en el seu fervor religiós o en l'ambició dels seus magistrats. Fins i tot després d'haver establert relacions mercantils, poden trobar-los en les rivalitats i odis que engendra el mateix comerç. Les guerres econòmiques no són, per cert, menys freqüents en la història que les polítiques. Mancades les dues nacions o ciutats d'un poder que dirimeixi les seves conteses, no ha de ser sinó molt comú

que arribin a les mans. Aquest fou, tant a l'Antiguitat com a l'Edat Mitjana. El destí de les ciutats que visqueren sense el llaç de la federació; aquest el de les nacions en què estigué dividida Espanya durant la reconquesta.

Si les dues ciutats s'uneixen, és també obvi que han de sotmetre a la confederació aquestes qüestions, sobretot les que poden provocar conflictes i engendrar la guerra. Filles de la vida de relació i no de la vida interior de les dues nacions, cauen de ple sota la competència dels poders federals.

Corresponen, per tant, a la confederació:

2n Totes les qüestions que sorgeixin entre poble i poble; i com a conseqüència:

j) *La repressió per mitjà de les armes de tota lluita que entre ambdós pobles se susciti.*

Correspon això a la confederació de manera absoluta i així està consignat en totes les constitucions. La de Suïssa, la més clara i terminant, preveu en el seu article 14 que si neixen diferències entre dos o més cantons, s'abstinguin els Estats de fer armaments ni procedir per vies de fet, les sotmetin a les autoritats federals i acatin la decisió que sobre elles recaigui. Si es produís de sobte un conflicte, afegeix l'article 15, el govern del cantó amenaçat ho posarà immediatament en coneixement de la confederació i reclamarà l'auxili de la resta dels cantons, sense perjudici de prendre les mesures que exigeixi la gravetat del cas. Els cantons estan obligats a prestar-li socors. Les despeses van a càrrec de la confederació. Pels articles 16 i 102 pot, a més, el govern federal acudir per si mateix i sense prèvia reclamació ni avís, a tallar aquestes conteses.

La Constitució d'Alemanya és poc menys explícita: jutjarà el Consell federal a petició de part, diu l'article 76, en totes les qüestions de caràcter públic que es promoguin entre els Estats; i en qualsevol part del territori en què estigués amenaçada la seguretat pública, afegeix el 68, el cap federal de guerra proclamarà l'estat de setge. Per la Constitució austríaca es crea un tribunal de l'imperi cridat, entre altres coses, a resoldre totes aquelles pretensions que tinguin un contra altre els diversos regnes i territoris de la Corona, i està a càrrec del Reichsrath la legislació sobre els deures i relacions entre tots els Estats (VI, art. 3; II, art. 11, paràgraf *n*). L'emperador, com a cap suprem de la força armada, acudeix allà on esclati la guerra.

La Constitució dels Estats Units, dóna per suposat aquest deure de la confederació d'intervenir en les conteses. Entre les atribucions del seu Congrés hi ha la de cridar al servei actiu de la República les milícies locals per repel·lir tota mena d'invasió i sufocar les revoltes (art. 1, secció 8). El poder judicial, allà gran, s'estén d'altra banda a totes les controvèrsies entre dos o més Estats (art. 3, secció 2).

Això en la federació és essencialíssim. Perquè no impedien ni contenien les guerres entre els seus diferents Estats, foren tan agitades i infecundes tant la Confederació Germànica de l'Edat Mitjana com la major part de les antigues confederacions d'Itàlia i Grècia.

Però dues ciutats o dues nacions que s'uneixin han de garantir alguna cosa més que els interessos materials. Els morals són de la mateixa o més gran transcendència. ¿Què havia d'importar que tinguessin totes dues la seva pau i comerç assegurats si, devorades interiorment per l'anarquia, no s'haguessin de donar suport mutu per al restabliment de l'ordre? ¿Quina importància tindria que fossin riques, si, perdut el

gaudi de la llibertat no haguessin de treballar plegades per restaurar-la? Sense l'ordre, és a dir, sense la submissió a les lleis, decauen els més grans Estats, es corrompen i es fan estèrils les més sàvies institucions i sucumbeixen en el mateix naufragi la llibertat i el dret. Sense la llibertat, és a dir, sense el respecte a la consciència, al pensament, a la personalitat de l'home, s'estanquen i es degraden les societats i viuen sota el terror o tenen en constant perill l'ordre. En les sedicions dels Gracs tingueren origen la dictadura dels Sulla i el despotisme dels cèsars; en el despotisme de la casa d'Àustria el tingué aquella decadència ràpida que féu de la culta Espanya la més endarrerida de les nacions d'Occident.

No pertanyen l'ordre ni la llibertat a la categoria dels fets que constitueixen la vida de relació de les dues nacions, però és indubtable que l'afecten. Un poble no pot sinó ressentir-se tant en les seves relacions econòmiques com en les polítiques de l'estat d'anarquia del seu veí. Com més units estiguin els dos, més gran pertorbació han de produir en l'un els desordres de l'altre. El mateix succeeix amb la tirania. Una de les dues nacions és per a l'altra una perpètua amenaça. A més de ser per naturalesa invasora, coarta la llibertat dels ciutadans, no només a l'Estat on se l'exerceix, sinó també en el confederat. Quan això no es produeix, l'ordre i la llibertat són interessos comuns a tots dos pobles: per la idea que he donat de la federació, cauen sota la competència dels poders federals.

Corresponen, per tant, a la confederació:

3r. La llibertat i l'ordre; i com a conseqüència:

k) *La intervenció armada del poder federal, així en les rebel·lions d'un poble contra les lleis de l'Estat com en les d'un estat contra les llibertats del poble.*

Amb relació a aquestes darreres, el dret d'intervenció és absolut: la confederació no ha d'esperar la instància ni el consentiment de ningú per decidir-se a reprimir-les. Sent el poder el rebel, de qui havia d'obtenir una autorització per anar a aixecar de la pols la llibertat trepitjada? No és ja tan absolut aquest dret quan es tracta de les rebel·lions dels pobles, com no siguin d'una índole tal que comprometin el destí de tota la confederació. Si l'autoritat de l'Estat en què es produeixen se sent amb prou forces per sufocar-les, a ella i només a ella cal deixar tan penós encàrrec. Només quan es reconegui o mostri impotent per acomplir-lo ha de baixar la confederació a socórrer-la.

Els Estats Units tenen consignats a la Constitució federal tots els drets inherents a la personalitat humana: la llibertat de cultes, la de premsa, la de reunió, la de demanar la reparació dels greuges, la prohibició de tot tipus de servitud, etc. Amb això els han posat sota la salvaguarda de la confederació, que garanteix a més a cada Estat la república com a forma de govern (article 4, secció 4; arts. 1, 4 i 13 de les esmenes). Pel que fa als desordres interiors, té la confederació el deure de prestar el seu auxili a l'Estat que ho demani, bé pel poder legislatiu, bé per l'executiu, si aquest no és operant (art. 4, secció 4).

Suïssa ha escrit també en la seva Constitució federal els drets i les llibertats del poble i els ha donat la confederació per garantia (arts. 5, 49, 50, 55, 56 i 57). No consent en els Estats cap altra forma de govern que la república (art. 6). Intervé en els disturbis interiors per seu propi consell si comprometen la seva seguretat o no es troba el govern del cantó on succeeixin en condicions de demanar-li socors; a petició de part en qualsevol altra cas (art. 16). El seu Consell federal està encarregat de vetllar no només per la independència de

la pàtria, sinó també per la tranquil·litat i l'ordre (art. 102, paràgraf 10).

Per la Constitució d'Àustria els drets dels ciutadans estan també sota l'empara de la confederació. Només al Reichsrath li incumbeix de legislar sobre les llibertats individuals i la manera de realitzar-les; només pel vot unànime de les dues terceres parts dels seus individus és possible de reformar les condicions a què estan subjectes (II, article 11, lletres *h* i *m*; art. 15, paràgraf 2). És l'ordre en primer terme a càrrec del govern dels Estats; després, de l'emperador, que és el cap suprem de totes les forces de mar i de terra (IV, articles 5 i 11).

Era sobre aquest punt singular la primitiva Constitució d'Alemanya. Res no disposava sobre la llibertat política, i la deixava per tant a la mercè dels Estats. La de 16 d'abril el 1871 ha corregit, encara que no del tot, aquest defecte. Els drets d'inspecció i legislació de l'imperi s'estenen a les llibertats d'associació i de la premsa (art. 4, paràgraf 16). Pel que fa a l'ordre, hi ha, com s'ha dit, un cap de guerra de la confederació que pot declarar en estat de setge qualsevol punt de l'imperi en què estigui amenaçada la seguretat pública (art. 68).

Es consideren avui els drets i les llibertats individuals com anteriors i superiors a tota llei escrita, i per conseqüència fora de l'abast de tots els poders; tant dels governs com dels parlaments. En tota confederació democràtica és ara de rigorosa lògica cercar en el poder central la garantia d'Aquests drets; no la condició, observi's bé, sinó la garantia. Així, prefereixo en això, com en altres moltes coses, la Constitució dels Estats Units. Pel que fa a l'ordre, prefereixo, ho confesso, la de Suïssa, per a pobles acostumats a les revoltes. Tindré necessitat d'afegir que és indiscutible el dret del poder federal a sufocar

per la seva pròpia autoritat les revoltes dels Estats contra la Constitució o les lleis federals?

IV. Atribucions del poder federal. Igualtat de drets i deures dins dels dos pobles

Seria encara imperfecta la unió de les dues ciutats si aquells que en l'una habitessin fossin mirats en l'altra com a estrangers: si no tinguessin la llibertat de fixar en qualsevol de les dues el seu domicili, exercir la seva indústria, adquirir béns tant mobles com immobles; si no gaudissin en cadascuna dels drets que hi gaudissin els ciutadans; si no trobessin en totes dues la protecció dels governs i els tribunals i no poguessin viure en cadascuna a l'empara de les lleis per les quals es regís. La dificultat que experimenten en les seves mútues relacions les ciutats sense vincle polític és principalment el que les duu a confederar-se: mancaria la federació al seu objecte si no facilités aquestes relacions, establint per als diversos ciutadans reciprocitat d'obligacions i dret. Importa poc que en les dues ciutats siguin diferents els codis, l'administració de justícia, el règim industrial, les condicions de veïnatge o de ciutadania; importa, sí, que dins de cada ciutat no ho siguin per als habitants de l'altra que en ella tractin o a ella s'acullin. Importa, sobretot, que les providències dels tribunals de cada poble siguin en tots dos vàlides i executives. Quants obstacles si no per al compliment dels contractes! Quin esquer per a la mala fe dels contractants!

Afecta això encara la vida exterior de les dues ciutats o nacions i cau, per tant, sota la jurisdicció dels poders federals. Correspon així a la federació:

4t. La igualtat de drets i deures a dins de cada estat per als ciutadans d'aquell estat i els habitants dels altres; i com a una de les conseqüències:

l) *La validesa i el caràcter executiu, dins tots els Estats, de les providències que en qualsevol d'ells dictin els tribunals de justícia.*

No tenia aquesta igualtat de condicions l'antiga Confederació Germànica, i era per això insuficient... L'actual és lluny de caure en mancança tan greu. La seva Constitució és sobre aquest punt explícita. Per a tot el territori federal, diu l'article 3, hi ha un *indigenat* comú. Tot home que, bé com a súbdit, bé com a ciutadà, pertanyi a un dels Estats, té la facultat d'obrar en els altres com qui els habiti i, en conseqüència, establir-s'hi, exercir-hi la seva professió, exercir-hi càrrecs, adquirir-hi finques, guanyar-hi el veïnatge i gaudir de qualsevol drets anàlegs sota les mateixes condicions que els indígenes. Igual que aquests ha de ser tractat tant per a la reivindicació com per a la protecció dels seus drets. Resten només en vigor les disposicions dels municipis per a l'admissió i manutenció de pobres i els convenis entre diferents pobles sobre recepció d'emigrats, cura de malalts i inhumació de cadàvers. Pel paràgraf 1 de l'article 4, està a més sota la inspecció i les lleis de la Dieta, és a dir, de la confederació, l'exercici de totes les indústries, incloses les assegurances.

Sota la inspecció i les lleis de la Dieta cauen també les mesures per a la recíproca execució de les sentències i requisitòries dels tribunals. Existeix ja sobre això una llei federal, la de 21 de juny del 1869.

No és menys explícita la Constitució d'Àustria... Existeix, diu l'article primer, un dret general de ciutadania per a tots

els que pertanyen als regnes i territoris representats en el Reichsrath. Tot ciutadà, llegeixo a l'article 6, pot fixar la seva residència i establir el seu domicili en qualsevol punt de l'imperi, adquirir-hi tota mena de béns immobles, disposar-ne lliurement i exercir totes les indústries sota iguals condicions. És absolutament lliure, diu l'article 4, l'entrada de persones i la introducció de patrimoni en el territori de l'Estat. Els ciutadans que resideixin accidentalment en un municipi on paguin impostos per les seves finques tenen dret igual que els veïns a elegir i ser elegits regidors. Les lleis sobre la naturalització i ciutadania estan a més a càrrec de les Corts federals; a càrrec de les mateixes les bases orgàniques per a l'administració de justícia (II, article 11, lletres *g* i *l*). En aquestes bases hi ha la mútua correspondència de tots els tribunals, que tenen un superior comú en el Suprem i en el de Cassació de Viena (V, art. 12).

La Constitució de Suïssa és també categòrica. Per l'article 6, els cantons, en matèria de legislació i en tots els afers jurídics, han de tractar els ciutadans dels altres com als propis. Pel 61, les sentències civils dictades en un cantó són executòries en tots. Pel 67, les lleis federals són les que fixen els casos d'extradició d'un cantó a un altre en la persecució dels delictes. Pel 45, tot ciutadà suís té el dret d'establir-se en el punt del territori que millor li sembli. Cap cantó no el pot rebutjar com no sigui per sentència judicial, per haver comès reiterats crims o per haver caigut en el seu cantó o en el seu municipi d'una manera permanent a càrrec de la beneficència i haver-li aquesta denegat el suficient auxili. Per l'article 31, pot cada cantó dictar les disposicions que consideri convenients sobre l'exercici de les professions industrials i mercantils, però sense mancar en cap al principi de la llibertat de comerç i d'indústria, garantit per la confederació en tota la

república. La confederació, per l'article 33, també facilita mitjans perquè siguin vàlids en tots els cantons els títols professionals.

La Constitució dels Estats Units és en aquest punt més sintètica. Els ciutadans de cada Estat, diu a la secció 2 del seu article 4, gaudiran en els altres Estats de tots els privilegis i immunitats de què hi gaudeixin els residents. No parla amb tanta precisió de la validesa de les providències judicials en tot el territori de la República, però és indubtable que en tenen per la secció 1 del mateix article. No permet que cap Estat serveixi d'asil a l'home que hagi comès en un altre delictes greus ni al que s'hagi escapat d'un altre per a no complir el servei o treball a què l'obliguin les lleis (paràgrafs 2 i 3 de la mateixa secció i del mateix article).

V. Atribucions del poder federal. Relacions exteriors

No és suficient encara que les dues ciutats o nacions tinguin mútuament assegurats el comerç, l'ordre, la llibertat, la reciprocitat de drets. Per causes iguals o semblants a les que he indicat en un altre capítol poden ser objecte d'invasions alienes. No s'han d'emmurallar com Xina, contra els altres pobles. Sol·licitaran o els sol·licitaran l'intercanvi de productes i entraran en relacions econòmiques amb altres gents; tindran aleshores necessitat que hi hagi allà algú o alguna cosa que els protegeixi persones, vaixells, mercaderies. Per les relacions comunes aniran després a les polítiques; i tant per a les unes com per a les altres hauran de celebrar pactes i tractats. Els interessos són també aquí comuns a ambdues nacions, i afecten, si no la vida de relació entre les dues, sí la vida de relació de totes dues amb altres pobles de la terra. No es pot tampoc

dubtar ni per un moment que caiguin sota la competència dels poders federals. Ciutats o nacions que s'uneixin o s'hagin unit per garantir-se mútuament la pau i el comerç, unides amb més raó han d'estar per garantir-los contra aliens obstacles i alienes agressions. Encara més tenint en compte que tan bon punt es confederen formen un ésser col·lectiu que és al seu torn autònom.

Correspon, per tant, a la confederació:

5è. Les relacions exteriors; és a dir:

ll) *El comerç exterior i els consolats*.
m) *La pau i la guerra*.
n) *La diplomàcia i la celebració de tota mena de tractats, tant econòmics com polítics*.

Aquestes atribucions de la confederació són també absolutes. De manera absoluta les confereixen totes les constitucions als poders federals, i algunes arriben fins a prohibir terminantment als Estats que s'entenguin particularment amb les nacions estrangeres. Correspon al Congrés, llegim a la Constitució dels Estats Units, regular el comerç amb els altres pobles, definir i castigar els delictes comesos en alta mar i les ofenses al dret de gents, declarar la guerra, concedir patents de cors i dictar regles sobre les preses de mar i terra; i no podrà cap Estat celebrar tractats, fer aliances ni confederar-se amb altres nacions, ni emprendre ni tan sols guerres per a la seva defensa si té ocasió de posar en coneixement del poder federal la seva situació de perill (art. 1, seccions 8 i 10). Només la confederació, diu la Llei fonamental de Suïssa, té el dret de declarar la guerra, fer la pau i celebrar amb els governs estrangers tractats i pactes d'aliança (art. 8). Per l'article

9 conserven els cantons la facultat de negociar tractats amb altres pobles, però excepcionalment, sobre coses relatives només a l'economia pública i a les relacions de veïnatge i de policia, i prèvia l'aprovació del Consell federal, quan no de l'Assemblea (art. 102, paràgraf 7; art. 85, paràgraf 5).

Àustria és una confederació al seu torn confederada amb l'antic regne d'Hongria. En el pacte entre els dos pobles es reserven a les delegacions del Reichsrath i a la Dieta hongaresa els afers exteriors, entre els quals s'expressa que estan inclosos la representació diplomàtica i comercial a les altres nacions i els tractats internacionals (III, art. 1, lletra *a*). Els tractats que no hagin d'afectar Hongria els celebra l'emperador per si mateix sempre i quan no tractin sobre el comerç, ni imposin noves obligacions als ciutadans, ni agreugin les càrregues de la confederació ni les dels Estats que la componen; prèvia aprovació dels Reichsrath si això succeeix (II, art. 11, lletra *a*; IV, art. 6).

Al president de la confederació, és a dir, a l'Emperador, correspon per la Constitució d'Alemanya declarar la guerra, signar la pau, celebrar aliances i tractats amb altres nacions i nomenar i rebre enviats diplomàtics. No sempre pot l'emperador actuar pel seu compte en tan greus negocis; però és sempre la confederació qui els decideix: ja el Consell, ja el Reichstag, o el que és el mateix, les assemblees federals (art. 11). Els cònsols són també nomenats per l'Emperador, prèvia audiència de la comissió del Consell federal per al comerç i la indústria. No podran ja nomenar-los d'ara en endavant els Estats (art. 56). No cal dir que correspon també a la confederació regular el comerç amb els altres pobles... Entra en les atribucions de la Dieta, segons el paràgraf 7 de l'article 4, organitzar la protecció del comerç alemany a l'estranger.

VI. Atribucions del poder federal. Aquelles que sense ser-li essencials li han concedit algunes nacions

Mogudes pel ja esmentat principi d'igualtat, les constitucions que examino atorguen als poders centrals altres facultats, principalment la de legislar per a tota la confederació sobre aspectes importantíssims de l'administració i el dret. La d'Alemanya posa en mans de la Dieta ni més ni menys que tot el dret de les obligacions, el mercantil i el penal i els procediments civils (art. 4, paràgraf 13); i la Dieta, en ús de tan àmplies atribucions, ha donat a tota Alemanya un Codi Penal i una multitud de lleis ja sobre les lletres de canvi, ja sobre les societats per accions, ja sobre l'emissió de bitllets de banc i tota mena de paper moneda, ja sobre la taxa de l'interès, ja sobre l'establiment d'un tribunal superior per als assumptes de comerç. La Dieta ha promulgat fins i tot una llei sobre l'embargament de salaris als criats i als jornalers. La Constitució dóna igualment a la Dieta altres facultats: sota l'autoritat de la Dieta queden els privilegis d'invenció, la propietat literària, l'atorgament i l'eficàcia en tota la confederació dels documents públics i les mesures de sanitat tant per a l'home com per a la resta dels éssers animats (art. 4, paràgrafs 5, 6, 12 i 15). Ha formulat ja la Dieta una llei sobre la propietat dels autors i una altra sobre la pesta bovina.

La Constitució d'Àustria estén també el poder legislatiu del seu Reichsrath no només a totes les matèries del dret mercantil i marítim, sinó també a les mines, als feus i del dret civil a tot allò que no estigui expressament reservat als poders dels diversos regnes. Sotmet, a més, al Reichsrath els privilegis industrials, les marques de fàbrica, la sanitat, els tribunals de correcció i de policia i les bases orgàniques de les lleis sobre funcionaris públics (II, art. 11, lletres *e, f, k* i *l*).

Per la Constitució de Suïssa és encara més extensa l'autoritat del poder central. Són de la competència de la confederació la capacitat civil dels ciutadans, totes les matèries de dret relatives al comerç i a les transaccions sobre béns mobles, la propietat literària i artística, la persecució de fallits i deutors, l'extradició de delinqüents, l'expulsió dels estrangers que comprometin la seguretat interior o exterior de la República (arts. 64, 67 i 70). Són també de la seva competència les mesures sanitàries contra les epidèmies i les epizoòties (art. 69). Està sota la seva protecció el dret al matrimoni (art. 54); sota la seva inspecció, la policia de les recloses i de l'alta muntanya (art. 24); sota les seves lleis, l'exercici de la caça i la pesca (art. 25). A la confederació pertany també dictar les convenients disposicions sobre el treball dels nens a les fàbriques, la durada de la jornada dels adults i la protecció que s'ha de donar als jornalers contra les indústries insalubres i perilloses; a ella, vetllar i també legislar sobre les agències d'emigració i les societats d'assegurances (art. 34). La confederació gaudeix, finalment del dret de tenir, a més de la seva escola politècnica, una universitat federal i altres institucions d'instrucció superior, i la facultat de prendre les mesures necessàries contra els cantons que no proporcionin l'ensenyament primari, que ha de ser civil, obligatori, gratuït, accessible a totes les sectes i organitzat de manera que no pateixin la consciència ni les creences dels alumnes (art. 27).

La Constitució de Suïssa ha resolt, a més, per a tots els Estats de la confederació un gran nombre de qüestions: ha establert la igualtat davant la llei de tots els ciutadans, derogat els privilegis de localitat i de sang, prohibit les cases de joc, expulsat els jesuïtes, impedit la fundació de nous convents i el restabliment dels antics, posat a càrrec de les autoritats civils el registre personal i els cementiris, abolit la presó

per deutes i amb totes les penes aflictives la de mort (arts. 4, 35, 51, 52, 59 i 65).

La Constitució dels Estats Units és més parca. No deixa, tanmateix, de contenir força disposicions generals fora de les polítiques, ni de concedir als poders de la nació atribucions anàlogues. Cap Estat no pot concedir títols de noblesa, ni donar efecte retroactiu a les lleis, ni dictar-ne cap que invalidi les obligacions dels contractes o imposi l'admissió d'altra cosa que l'or i la plata com a pagament de deutes (art. 1, seccions 9 i 10). Els documents públics fan plena fe en tots els Estats: el Congrés determina les condicions que han de reunir i els efectes que tenen (art. 4, secció 9). Tot ciutadà té dret a la seguretat de la seva persona, casa, papers i efectes contra injustificades perquisicions i embargaments (esmenes, article 4). Ningú no té obligació de respondre a cap acusació greu que no provingui d'un jurat, ni pot per un mateix delicte córrer dues vegades perill de la vida o d'algun dels seus membres, ni ser impel·lit a declarar contra si mateix, ni perdre, sense formació de causa, l'existència, la llibertat ni els béns, ni ser expropiat sense la deguda indemnització per causa d'utilitat pública (esmenes, articles 5 i 14). Tot processat té dret a ser jutjat promptament i pública pel jurat del districte en què s'hagi comès el crim, se li comuniqui la naturalesa i la causa de l'acusació, se'l caregi amb els testimonis que contra ell deposin, se li facilitin els mitjans de descàrrec i se li doni advocat que el defensi (esmenes, art. 6). No es poden exigir mai fiances exagerades, ni imposar multes excessives, ni infligir cruels i desusats càstigs (esmenes, art. 8). En matèria penal, corresponen al Congrés només les lleis sobre bancarrotes, traïció contra els Estats Units, pirateries i altres violacions del dret de gents (Constitució, art. 1, secció 8, i art. 3, secció 3); en matèria administrativa, promoure el progrés de les

ciències i les arts útils, assegurant per temps il·limitat als autors i inventors l'exclusiu dret als seus escrits i descobriments (art. 1, secció 8).

Res de tot això no és essencial en la federació, però tampoc inconvenient. Trobo d'entrada utilíssim que es posi sota l'ègida del poder federal tot aquest conjunt de drets que tendeixen a garantir contra la tirania la personalitat de l'home. Com hem vist que ho està la llibertat, bo serà que ho estigui allò que és, per dir-ho així, el seu complement: la seguretat personal, la igualtat davant la llei, la defensa contra judicis injustos, l'abolició de penes que destrueixin, mutilin o degradin. A aquest ordre de garanties pertany també, al meu entendre, les lleis sobre el treball dels nens i els adults. El treball prematur o excessiu és un evident atac a la personalitat de l'obrer. Aplaudeixo la Constitució suïssa per haver atorgat a la confederació la facultat de dictar aquestes lleis. Pel que fa al dret, la conducta més ajustada als principis de la federació entenc que és la dels Estats Units. Reserven als poders federals únicament els delictes contra la nació i les altres nacions; deixen els altres als Estats i es limiten a consignar per a la seguretat dels presumptes reus les bases essencials del procediment, les indicades garanties. En matèria civil fan encara més: declaren sagrats els pactes i els posen fora de l'abast de l'autoritat dels Estats. En els negocis de comerç, ja ho vam veure en un altre paràgraf, no legislen sinó sobre les relacions entre ciutadans de diversos Estats o de diverses gents. Estableixen després el principi general de dret, mai prou arrelat en la consciència dels pobles, segons el qual les lleis no poden tenir efecte retroactiu.

Estic, tanmateix, lluny de condemnar i ni tan sols de censurar la conducta de les altres confederacions. Són tantes i de tal importància les relacions jurídiques que entre habitants de

diferents Estats engendra el comerç, que no pot sinó ser beneficiosa per a tota nació la unitat de les lleis mercantils. I més si tenim en compte que la federació no és de cap de les maneres contrària a la unitat, ans la cerca per allà on és possible fundar-la més sòlidament, pel voluntari i espontani acord entre els pobles. Respecta la federació la varietat allà on existeixi, sempre que no hi vegi un obstacle a la seva pròpia existència, però accepta i afavoreix també la unitat allà on la produeixin especials circumstàncies o el natural desenvolupament de la vida de les nacions. Circumstàncies especials fan, per exemple, a Suïssa de general interès les rescloses i els boscos, la caça i la pesca, l'abolició de les mans mortes: la federació no impedeix que hi hagi a Suïssa una sola legislació sobre pesca i caça, boscos i rescloses, ni que per un sol article de la Constitució es tanquin a certes ordres religioses les portes de la República. El desenvolupament del dret fa, d'altra banda, possible a Alemanya la unitat de les lleis criminals i de procediment: la federació s'afanya a Alemanya a realitzar-la. Si demà en una confederació qualsevol arribessin els pobles a sentir la necessitat d'estar regits en el civil per un sol codi, ¿per què s'hauria d'oposar tampoc la federació que el codi s'escrivís i per ell es regissin tots els ciutadans i jutgessin tots els tribunals? La federació va cap a la unitat sense imposar-la, i quan l'estableix la veu indubtablement assegurada; els sistemes unitaris que la imposen no la solen veure assegurada sinó després de temps i d'un seguit de pertorbacions i conflictes.

Així, no perquè jo examini en aquest llibre quins afers han d'estar necessàriament sota el domini de la confederació s'ha d'entendre que m'oposi al fet que li'n confiïn d'altres els pobles confederats. Al que m'oposo decididament és que, forçant la marxa de les coses, es vulgui la unitat allà on no la consentin la diferent vida i potser els enfrontats sentiments de

les províncies. A res no tenen tanta afecció els pobles com als seus costums i a aquestes mateixes lleis civils que acabo d'esmentar; consenten fàcilment el canvi de les penals o les de comerç, no el de les que determinen la propietat i regeixen les successions. En cap confederació no s'ha arribat encara a la unitat d'aquestes lleis, i seria per a mi antifederal imposar-la. Antifederal i antipolític, perquè la llei civil toca la vida íntima de les societats, i tota reforma la necessitat de la qual no reconegui les revolta i les pertorba. Per què no hem d'esperar que el temps vagi esborrant les diferències que en això separen les antigues nacions?

En un altre ordre de lleis, vegi's amb quin poc esforç han arribat a la unitat tots els pobles confederats. En les quatre constitucions són de la competència del poder central les lleis sobre propietat literària i artística, els privilegis d'invenció i les condicions amb què un document públic ha de ser vàlid completament en tots els Estats: en tres, les disposicions sanitàries. La conveniència que els documents públics tinguessin força en qualsevol lloc on se'ls presentés, i els drets i els privilegis dels autors i els inventors s'estenguessin a tota la nació, han estat tan evidents a ulls de les societats que es confederaven que totes alhora han volgut sobre aquesta matèria la unitat de dret. No era tampoc possible que es desconegués la importància i el caràcter de generalitat que les lleis sanitàries reuneixen. L'estrany és que, a excepció de la de Suïssa, hagin oblidat l'ensenyament. Sense considerar-ho d'essència en la federació, aplaudeixo de debò tot el que sobre això disposa la Constitució helvètica.

La unitat va establint-se per ella mateixa, i no hi ha, repeteixo, cap motiu per violentar la marxa dels pobles. Deixem que en cada confederació l'espontaneïtat social la vagi fent realitat. Per a aquest efecte, n'hi ha prou que no tanquem el

sistema dins límits inflexibles. En tots els sistemes polítics hi ha alguna cosa d'essencial i molt d'accidental, que canvia amb les circumstàncies i els temps. Continuem fixant l'essencial i abandonem l'accidental a la lliure voluntat de cada poble. He reunit en aquest paràgraf tot l'accidental per tal que serveixi d'exemple. Continuo la meva tasca de delimitació.

VI. Mitjans que s'han de concedir al poder federal per a l'exercici de les seves atribucions. Els tribunals federals

Tenim ja determinades les atribucions de la confederació: hem d'examinar els mitjans amb què ha d'exercir-les. Per sostenir l'ordre dels Estats, impedir que cerquin la decisió de les seves discòrdies en el terreny de les armes, repel·lir invasions foranes i defensar els seus drets davant els altres pobles, és indubtable que necessita, d'una banda, tribunals; de l'altra, forces de mar i terra. Els necessita, a més, per a l'execució dels seus acords i les seves lleis. Per tal de mantenir després aquestes mateixes forces i tribunal i cobrir els altres fins que li estan encomanats, necessita fer despeses, proveir-se de fons amb què cobrir-los i, per tant, imposar i recaptar tributs. Tot això és essencialíssim, tant que, sense això, no hi ha federació possible.

Correspon, per tant, a la confederació:

6è. L'organització de tribunals federals.
7è. La d'un exèrcit i una armada.
8è. La imposició i recaptació de contribucions suficients per cobrir les despeses.

Que aquestes siguin atribucions de la confederació no ho negarà ningú ni ningú no ho posarà en dubte, però donen

totes origen a tals qüestions, que considero oportú consagrar un paràgraf a cadascuna.

Portats alguns de la importància que concedeixo a l'administració de justícia, pretenen que han de quedar sota la mà de la confederació tots els tribunals. Sóc ben lluny de participar d'aquesta idea. Implica, en primer lloc, contradicció que hi hagi unitat de tribunals allà on no n'hi ha de lleis. Ofereix, en segon lloc, poques garanties d'encert que estiguin encarregats d'aplicar lleis especials jutges que pel fet d'haver estudiat on regien altres institucions amb prou feines les coneixen. Els delictes cauen, d'altra banda, gairebé en tots els pobles cultes, sota l'acció dels jurats, que són, per la seva naturalesa, locals. Així, de les quatre constitucions que he pres com a pedra de toc per a les meves idees, només en la d'Àustria trobo exclusivament confiada a la confederació l'organisme del poder judicial i el nomenament dels magistrats. El Reichsrath dóna l'organització; l'emperador reparteix les magistratures i en nom seu es jutja i es dicten les sentències (II, art. 11, lletres *l* i *m*). No succeeix ja això, tanmateix, en ca Confederació austrohongaresa: a Hongria, els tribunals són del tot independents de l'Imperi (III, arts. 1 i 2).

El mateix succeeix a Alemanya. Cada Estat té allà el seu poder judicial i la seva llei orgànica de tribunals; cada Estat nomena els seus jutges. No hi ha ni tan sols un tribunal federal per als delictes que contra la federació es cometin. La magistratura de l'Estat en què es produeixin és la competent per jutjar-los. Es parla en la Constitució d'un tribunal superior que ha de ser competent en primera i única instància en els crims d'alta traïció que s'executin en territori posat en estat de setge; però s'ajorna l'exercici de les seves funcions per a quan s'hagin dictat ordenances precises sobre la seva competència i els seus procediments. No em consta que s'hagi legis-

lat encara sobre aquest punt. Encara més, a Alemanya no hi ha tribunal que tingui competència en les qüestions que es puguin suscitar entre els diversos Estats; no hi ha un tribunal de l'Imperi, com a Àustria. Si aquestes qüestions són de caràcter privat, tenen el tracte de les que sorgeixen entre particulars; si de caràcter polític, van al Consell federal o al Reichstag, segons la matèria de què versin. Ni tan sols en aquestes qüestions poden ser competents els poders de la confederació sense instància de part (articles 74, 75, 76 i 77).

Contra aquesta exagerada independència de l'administració de justícia, no hi ha a Alemanya sinó el precepte, ja citat, pel qual són vàlides i executives en tot l'imperi les providències dels tribunals (art. 3, paràgraf 11, Llei de 21 de juny del 1869). Ara com ara, a penes existeix tampoc a Suïssa altre contrapès a la descentralització judicial tractant-se d'afers civils entre ciutadans. En tot el que és civil, cada suís està sotmès a la jurisdicció i a les lleis del cantó del seu domicili: allà l'ha d'anar a cercar tot aquell que el citi. Té cada cantó els seus tribunals i només aquests poden jutjar el demandat i embargar-li els béns quan sigui merament personal l'acció del demandant. Si és real, procedeix pel que sembla l'embargament per altres tribunals (arts. 46, 59 i 61). Intervé ja la confederació en els assumptes civils que no es donen exclusivament entre ciutadans. Hi ha a Suïssa com a Àustria un tribunal federal, i aquest jutja dels litigis entre la confederació i els cantons, entre la confederació i els cossos o particulars que la demandin per coses de quantia, entre cantó i cantó, entre cantons i cossos i particulars, sempre que ho exigeixi qualsevol de les parts i sigui d'importància el plet; entre municipis de diferents cantons per qüestió de ciutadania; entre qualssevol cossos polítics per la de gents sense pàtria (art. 110).

El tribunal federal té ja avui a Suïssa gran importància; però està cridat a tenir-ne molta més en virtut de l'article 114. L'Assemblea pot per aquest article donar-li les atribucions que consideri convenients per assegurar l'aplicació uniforme de les lleis sobre la capacitat civil, les de comerç, totes aquelles que es refereixin a la contractació de béns mobles, les que regulen la propietat literària i artística i les que parlen de la persecució per deutes i fallides. El tribunal pot per aquest mitjà anar abocant cap a si en primera o en darrera instància la major part dels plets i retallar notablement la jurisdicció dels tribunals dels cantons.

El tribunal federal de Suïssa és competent, a més, en certes causes: en les traïcions contra la confederació; en les rebel·lions o atemptats contra les autoritats federals; en els crims i delictes polítics, origen o conseqüència de desordres que hagin exigit la intervenció de l'exèrcit federal, i d'aquells que hagin comés funcionaris nomenats per autoritats federals, sempre que aquestes ho reclamin (art. 112). És també competent en les reclamacions de particulars per violació de drets constitucionals, concordats o tractats (art. 113, paràgraf 3). Els altres delictes pertoquen, naturalment, als jurats dels cantons.

És indubtable que la Constitució suïssa és fins aquí la que més s'ajusta als principis federals. Els delictes contra la confederació i els altres pobles, les qüestions civils en què figuri un Estat o la confederació mateixa no és lògic ni just que caiguin sota la jurisdicció de tribunals en els quals no visqui l'esperit de la nació. Tinc, però per més conforme als bons principis la Constitució dels Estats Units. Als Estats Units no hi ha un, sinó molts tribunals federals. N'hi ha de districte, equivalents aquí als de partit; n'hi ha de circuit, les nostres audiències; n'hi ha un de suprem, amb seu a Washington. Els de districte estenen la seva jurisdicció a part d'un Estat, alguns a un Estat

sencer. Els de circuit, que són avui nou, a diferents Estats (*The Federal Government*, per Ransom H. Gillet, 1871). Fins on arriba l'autoritat d'aquests tribunals? Ens ho diu en termes concrets i precisos la secció 2 de l'article 3 de la Constitució.

Són competents aquests tribunals en les controvèrsies en què siguin part els Estats Units i en les que neixen entre dos o més Estats, o entre un Estat i els ciutadans d'un altre, o entre ciutadans de diferents Estats, o entre ciutadans d'un mateix Estat que reclamin terrenys d'Estats diversos, o entre un Estat o els ciutadans del mateix i els Estats, ciutadans i súbdits estrangers. Aquí, com veu el lector, es reserven als tribunals dels Estats només els afers entre ciutadans d'un mateix Estat, que és el que exigeix el rigorisme dels principis federals. Exigeix també aquest rigorisme que pertanyin als jutges federals tots els casos que afectin la Constitució, els tractats, les lleis i les atribucions generals de la República; i tots aquests casos es troben efectivament sota els tribunals de la confederació: les bancarrotes, les violacions del dret de gents, les preses de mar i terra, tots els assumptes de l'almirallat, etc. Hi són igualment, i és també lògic, els afers que afecten els ambaixadors i els altres diplomàtics i cònsols. En aquestes causes i en totes aquelles en què és part un Estat és competent en primera i única instància el Tribunal Suprem; en les altres, només per via d'alçada.

No intervé ja la confederació en els afers criminals. Cauen tots sota el veredicte del jurat a excepció dels que promogui la Cambra dels Representants en ús del dret d'acusació que li concedeix contra el poder executiu i els ministres la secció 2 de l'article 1. On es comet el delicte, allà hi ha el tribunal que ha de jutjar-lo. Per al cas que no s'hagi comès dins el territori de cap Estat, fixen ja les lleis el lloc on s'ha d'instruir el procés (art. 3, secció 2).

Per a mi, dins el sistema de la federació, ho repeteixo, no hi ha organització judicial més lògica. Tan sols l'esmenaria en un punt. No subjectaria als tribunals federals les controvèrsies entre habitants de diferents Estats sinó quan ho exigís un dels litigants. S'ha de deixar sempre a les parts la llibertat de sotmetre's a la jurisdicció que prefereixin. Pot ser que la tinguin i jo ho ignori.

VIII. Mitjans que s'han de concedir al poder federal per a l'exercici de les seves atribucions. L'exèrcit i l'armada

L'exèrcit i l'armada no donen marge en el sistema federal a menys qüestions que els tribunals. Si la confederació disposa de grans forces, és un perill per a l'autonomia de les províncies; si de poques, corre el risc de ser impotent per exigir de les províncies en casos donats el compliment de les lleis. Els poders centrals solen ser invasors, els provincials suspicaços i rebels; prevenir al mateix temps les invasions dels uns i les rebel·lions dels altres és realment tot un problema. Es deixaran desarmades les províncies? Se'ls permetrà que s'armin com vulguin? Si es fa el primer, se les priva de tot mitjà de defensa contra les usurpacions de l'Estat; si el segon, se'ls dóna un motiu de ruïna i es compromet la pau pública. Que fàcil no ha de ser aleshores que es triï per arena de les seves diferències el camp de batalla!

Fidel al meu sistema pràctic, començaré per examinar el que sobre aquesta matèria prescriuen les quatre constitucions. Per la germànica, tot alemany està obligat a servir personalment tres anys en l'exèrcit actiu, quatre en la primera reserva, cinc en la segona. Pertany cadascú al contingent del seu Estat, però forma part de les forces federals. Així, l'exèrcit

federal no és més que la suma dels contingents que dóna cada Estat de l'Imperi. El cap suprem d'aquest exèrcit és l'emperador, és a dir, el rei de Prússia, que té el dret d'assabentarse mitjançant els seus inspectors de la situació de cada contingent i manar que es corregeixin les mancances que pugui patir. Pot l'emperador, i és el seu deure, fer que estiguin complets i aptes per al combat tots els contingents, i siguin iguals en tots l'organització i la formació, l'armament i el comandament, la instrucció del soldat i la jerarquia dels oficials. A ell pertoca de distribuir aquests contingents, organitzar la *landwehr*, és a dir, la segona reserva, determinar els punts del territori federal que hagin de tenir guarnicions, donar a les diverses parts de l'exèrcit l'ordre de posar-se en peu de guerra. Ell nomena el cap superior de cada contingent, els oficials que hagin de manar tropes de contingents diversos i els comandants de les fortaleses. No nomena els generals de cada contingent ni aquells que no sent-ho hagin d'exercir funcions de tals, però intervé en el seu nomenament. Personalment i sense consultar amb ningú construeix places fortes on ho considera necessari; i declara, com s'ha vist ja, en estat de setge la part del territori federal en què consideri amenaçada la seguretat pública (arts. 57, 59, 63, 64, 65 i 68).

Constitueixen les forces totes de la confederació un sol exèrcit i segueixen per tant una mateixa numeració tots els regiments, van tots uniformats a l'estil prussià, es regeixen tots per la mateixa llei militar i deuen tots a l'emperador una obediència absoluta que li han de jurar al peu de les seves banderes. No per això deixa de tenir cada contingent el seu immediat cap en l'autoritat superior del respectiu Estat. A aquesta autoritat, senat o príncep, correspon de nomenar els oficials que no hagi de nomenar l'Imperi, passar revista a les tropes, dotar-les d'insígnies exteriors i aplicar-les a totes les

necessitats d'ordre interior juntament amb les guarnicions del seu territori (arts. 61, 63, 64 i 66).

La marina federal de guerra està completament a les ordres de l'emperador. Ell la crea, ell l'organitza, ell l'augmenta o disminueix al seu arbitri, ell nomena tots els oficials i tots els empleats, ell la dirigeix i la comanda. Oficials, empleats, tripulacions, tropes han de prestar-li jurament de fidelitat. La confederació cobreix les despeses i proporciona el personal per al servei: no intervé en la constitució ni en la marxa de l'armada. Tota la població de les costes de l'Imperi està obligada a servir a la marina. El port de Kiel i el de Jahde són ports federals de guerra (art. 53).

Aquesta organització de l'exèrcit i l'armada és filla de circumstàncies especials. Alemanya, per arribar a ser el que és, ha hagut de lluitar contra dues grans nacions, Àustria i França. Les ha vençut, però té per això mateix en totes dues una perpètua amenaça. França, sobretot, l'odia, i està a l'aguait de l'ocasió de venjar-se. Alemanya s'ha hagut de prevenir contra aquests perills. Cobeja, d'altra banda, fer-se àrbitra dels destins del continent, i es creu amb raó cridada a ser el baluard dels pobles de l'oest contra les temibles invasions de Rússia. No podia menys que pensar en un fort exèrcit i una poderosa armada.

No per això està ara com ara compromesa l'autonomia dels Estats. Cada Estat disposa, al cap i a la fi, d'una part de l'exèrcit proporcionada al nombre dels seus habitants. L'Emperador la comanda com a cap suprem, però l'Estat la té a les seves immediates ordres. Contra les possibles usurpacions de l'Emperador pot comptar cada Estat primerament amb les seves armes i després amb les dels veïns, tan interessats en la seva independència com en la pròpia, ja que, en les confederacions, si un estat corre perill en corren realment tots. Era

gran aquest risc quan la confederació estava limitada a les nacions del nord, ja que Prússia podia més sola que les altres reunides; però ha desaparegut d'ençà que han entrar a la lliga les del migdia. Prússia, tot i ser el nucli i l'Estat més fort de la confederació, és lluny encara de poder imposar-se a tota Alemanya, i molt més estant com estan les disposicions de l'exèrcit limitades respecte de Baviera i Wurtemberg pels Tractats de 23 i 25 de novembre del 1870 (apèndix al títol 11). La marina, què havia de poder contra l'autonomia dels Estats, si només dos tenen mar i tenen per escut la confederació sencera? Gairebé estan més els Estats a l'abric de la confederació que no la confederació al dels Estats.

La Constitució d'Àustria no és tan concreta. Deixa a càrrec dels Reichsrath les qüestions relatives a l'acompliment, reglament i duració del servei d'armes, la determinació de la xifra que s'hagi d'assolir cada any l'exèrcit, les disposicions sobre el subministrament d'equipament i queviures i allotjament de tropes, la delimitació dels drets que corresponen a les autoritats dels diversos regnes i províncies per a l'execució de les lleis i l'ús de la força, bé sigui aquesta permanent, bé convocada en casos especials per conservar o restablir l'ordre. (II, art. 11, lletra *b*; IV, art. 11). No declara sinó que l'Emperador és el cap suprem de l'exèrcit (IV, art. 5), i li competeixen exclusivament fins i tot per a Hongria la direcció, el comandament, l'organització de totes les forces (III, art. 5). Hongria queda en llibertat per fixar el seu contingent, administrar-lo i distribuir-lo com millor li plagui, i consignar les relacions, els drets i els deures dels individus que el componguin (III, art. 1, lletra *b*). No hi ha, doncs, en la Confederació austrohongaresa la unitat militar que hi ha en la germànica, però sí en l'austríaca. A Àustria, l'exèrcit és més un que a Alemanya i les províncies menys fortes per sostenir la seva autonomia.

A Suïssa se segueix una altra marxa. La confederació no pot tenir tropes permanents. En té cada cantó, però tan escasses que sense prèvia autorització del poder federal no poden constar de més de tres-cents soldats. No va inclosa en el nombre la gendarmeria. Hi ha, però, forces federals, bé per mantenir l'ordre, bé per defensar la independència i els drets de la República. Tot ciutadà suïs està obligat al servei de les armes: passa, com a Alemanya, per l'exèrcit actiu i les dues reserves. Es componen les forces federals dels cossos dels cantons i de tots els suïssos que, sense pertànyer a ells, siguin encara soldats. La confederació disposa de totes aquestes forces i de tot el material de guerra previst per les lleis; i, si el perill s'agreuja, de tots els homes útils, estiguin o no en el servei, i de tots els recursos de guerra dels cantons. A la confederació correspon de dictar les disposicions que consideri convenients sobre l'organització de l'exèrcit; a ella, instruir-lo, equipar-lo i armar-lo. Pot, mitjançant indemnització, utilitzar i fins i tot fer-se amo de les places fortes i dels edificis militars que en els cantons existeixin. Gaudeix del monopoli de la fabricació i la venda de la pólvora de guerra (arts. 13, 18, 19, 20, 22 i 41).

L'assemblea federal és la que té el dret de disposar de totes aquestes forces; però si està en vacances i hi ha urgència, pot també el consell, és a dir, el poder executiu, aixecar les tropes que exigeixi la gravetat del cas. Ha de convocar les dues cambres només quan passin de dos mil els homes que s'hagin de cridar a files i hagin de romandre més de tres setmanes sobre les armes (article 85, paràgraf 9; art. 102, paràgraf 11).

Malgrat tot, el que queda aquí més garantit són els cantons. Compten amb tropes permanents, encara que poques, i amb guàrdies d'ordre públic; i per a tot allò que no prohibeixin expressament la Constitució i les lleis federals, dispo-

sen de totes les forces del seu territori (art. 19). A l'Assemblea pertoca de legislar sobre l'organització de l'exèrcit; però als cantons, d'executar les lleis i equipar-lo amb càrrec a les caixes de l'Estat. A ells pertany, tot i que sempre sota les prescripcions generals que la confederació els transmeti, compondre els respectius cossos d'exèrcit, procurar que no minvin per baixes que no es cobreixin, i nomenar i ascendir els oficials i els caps (arts. 20 i 21). Per on han de témer els cantons que pugui absorbir-los la confederació? Està prescrit que, si no ho impedeixen consideracions militars, ha d'estar compost per soldats d'un mateix cantó cada cos de tropes (el mateix article 21).

En el fons, si bé s'examina, no són tan diferents com a primera vista sembla els sistemes suïs i germànic. La diferència principal consisteix a la xifra de l'exèrcit actiu: gran a Alemanya, molt baixa a Suïssa. En una i altra nació no hi ha sinó un exèrcit, i està format pels contingents dels diversos Estats; i en una i altra nació cada Estat disposa en primer terme de les tropes del seu territori. Les diferències són veritablement accidentals.

Ja no succeeix així als Estats Units. Allà, la confederació té el seu exèrcit i la seva marina; no un exèrcit i una marina formats exclusivament pels contingents de cada Estat, sinó un exèrcit i una marina que recluta, organitza, mana i paga. Hi ha a cada Estat una milícia de la qual per llei són individus tots els homes útils de divuit a quaranta-cinc anys; però aquesta milícia, si bé forma part de l'exèrcit i el reforça i completa, tant si es tracta de sufocar una rebel·lió com per repel·lir l'estranger, no el constitueix tot com succeeix a Alemanya i Suïssa... Donen encara menys els Estats per a la marina; és aquesta purament federal, com a l'Imperi germànic, i viu de la gent que s'allista en els seus diferents cossos.

Així, segons la Constitució, correspon al Congrés de reclutar i mantenir exèrcits, equipar i sostenir una armada, dictar regles per a l'organització i el bon règim de les forces de mar i de terra, cridar al servei de la nació la milícia dels Estats quan ho exigeixi l'execució de les lleis, la conservació de l'ordre o la pàtria en perill, vigilar que aquesta milícia es trobi organitzada, armada i disciplinada, i tenir cura, sobretot, del bon govern de la que pugui un dia ser posada en peu de guerra (art. 1, secció 8). Correspon al president de la República el comandament en cap, no només de l'armada i l'exèrcit, sinó també d'aquesta milícia quan hagi d'estar sota les banderes dels Estats Units (art. 2, secció 2). Tenen per la seva banda els Estats el dret de nomenar els oficials d'aquesta mateixa milícia, el de dirigir-la d'acord amb la disciplina prescrita pel Congrés (art. 1, secció 8), i el de comandar-la i aplicarla a totes les necessitats d'ordre interior mentre no se la cridi al servei de la República.

Per a mi, és preferible aquest sistema. El d'Àustria és propi d'una nació unitària. El d'Alemanya té un seguit d'inconvenients que només tenen per contrapès el fet d'estar al capdavant de la confederació un Estat com el de Prússia, que podria només amb el seu contingent sufocar les rebel·lions que en qualsevol altra província esclatessin i fer front a les primeres escomeses d'un exèrcit estranger. El de Suïssa és sense disputa el més democràtic i el menys costós; però també el menys acomodat a pobles turbulents. Segons la meva manera de veure, cada Estat ha de tenir la seva força i la confederació la seva; encara més si, com succeeix als Estats Units, és cap de la República no un Estat més o menys fort i vigorós, sinó un districte neutral de deu milles quadrades. Els Estats han de tenir forces pròpies perquè són autònoms; la confederació les seves perquè és un poder nacional i no es concep un poder sense força.

La dificultat és assenyalar el límit i l'enllaç de les unes i les altres. Perquè és evident que no es pot concedir ni a la confederació ni als Estats el dret d'augmentar-les *ad libitum*, ni deixar-les tan independents que no s'hagin de prestar mutu i necessari auxili. Han d'estar, en la meva opinió, combinades de manera que ni puguin les de la confederació contra les de la major part dels Estats, ni les de la menor part dels Estats contra les de la confederació, i sigui indispensable el concurs de totes en cas de greus desordres i guerres. Convé no perdre de vista que la confederació i els Estats són dues coses que, tot i diferents, existeixen l'una en l'altra, i sobretot respecte de les altres nacions tenen una vida comuna. Voldria determinar fins i tot numèricament aquestes relacions; però de sobra deu conèixer el lector que han de variar segons les circumstàncies de cada poble, i no és possible, parlant en termes generals, de reduir-les a expressions aritmètiques. Passem a la qüestió de la hisenda.

IX. Mitjans que s'han de concedir al poder federal per a l'exercici de les seves atribucions. La hisenda

La qüestió de la hisenda no deixa de presentar en els pobles federalment regits les seves dificultats. Solen tenir els Estats que els componen elevades despeses, i no és estrany que hagin esgotat les seves formes de tributació. D'on haurà de treure la confederació els seus recursos? Recorre d'entrada a un mitjà senzillíssim: la confederació pot repartir entre els Estats, en proporció a la riquesa que en cadascun conegui, l'import de les seves despeses, i deixar que cada Estat recapti com millor li sembli la quota que li correspongui. No ha de portar d'aquesta manera la seva acció econòmica fins als mateixos

contribuents; no ha de pertorbar la de la província ni la del municipi; no ha d'augmentar amb el cost d'un nova administració el pes més o menys aclaparador dels seus impostos. Però, serà convenient que la confederació tingui del tot la seva hisenda, i per tant la seva vida, a la mercè dels Estats? Dic de la hisenda el mateix que de l'exèrcit: la confederació, al meu entendre, ha de disposar de recursos propis. És bo que per a part dels que li calen acudeixi, si altra cosa no pot, a les províncies. Lluny de censurar-ho, he d'aplaudir-ho, perquè això crearà una major dependència entre la confederació i els Estats; però no podria aplaudir ja que se la condemnés a tenir en les arques dels Estats tots els ingressos.

Se'm dirà que amb això queda dempeus la qüestió, i no ho nego.

D'on ha de treure la confederació aquestes rendes pròpies?, es continuarà preguntant. No convindria, certament, que anés a cercar-les a les mateixes fonts que les províncies. Es correria el risc d'assecar-les a còpia de pouar-hi, que s'aclaparés sota el pes de dobles tributs bé la propietat, bé una indústria, bé un ram de comerç. Seria difícil el cobrament tant per a la confederació com per als Estats, i hi hauria dèficit en tots els pressupostos. Per obviar el mal, no sé que hi hagi més que un mitjà: reservar a la confederació determinades contribucions concretes i deixar les altres a les províncies. I algunes n'hi ha, per cert, que semblen d'allò més indicades per a aquesta reserva. Hem vist que pertanyen essencialment a la confederació determinats serveis pel caràcter general que tenen. Aquests són, en primer terme, els correus i els telègrafs. Els beneficis que els uns i els altres produeixen, que poden ser i són ja considerables, han d'entrar naturalment a les caixes federals. Per la mateixa causa hi han d'entrar els de l'encunyament de moneda i els de tots els mo-

nopolis que la confederació exerceixi mentre no es convingui d'abolir-los.

Però hi ha per a la confederació una altra font d'ingressos igual de natural i més abundant. Hem vist també que les duanes cauen sota l'exclusiu domini del poder central. Per tal com a la confederació incumbeix de formar l'aranzel prenent en compte al mateix temps les necessitats de la indústria i les de la hisenda, a ella han de correspondre els beneficis que l'aranzel proporcioni: no només els de l'aranzel, sinó també tots els provinents de drets de navegació i port, ja que la marina, tant la de guerra com la mercant, és un altre dels rams de l'administració de l'Estat. Només quan en tots aquests recursos no trobi mitjans suficients per cobrir les seves despeses, pot la confederació recórrer a les províncies i té el deure de fer-ho. Recorri aleshores a les províncies; guardi's de posar mà en tributs que ja aquestes tinguin imposats.

Poden, però, produir-se circumstàncies extraordinàries en les quals ni siguin suficients per a les despeses les rendes de la confederació, ni puguin els Estats suplir la manca. És evident que la confederació ha de poder en aquests casos acudir al crèdit. *Primum esse*. Obtindrà emprèstits, donarà garanties, estipularà les condicions de pagament; i interessos i devolució de capital aniran naturalment a càrrec de tots els Estats. O s'establiran amb aquest efecte nous tributs federals o es faran noves derrames.

Això poc més o menys prescriuen en matèria d'hisenda les quatre constitucions. No és sobre aquest punt gaire explícita la d'Àustria, però sí l'austrohongaresa. Toca aquella en els límits del sistema unitari, i aquesta és ja excessivament descentralitzadora. No té l'Imperi recursos propis per fer front a les despeses comunes dels dos regnes. Els sufraguen proporcionalment Àustria i Hongria mitjançant quantitats que en

èpoques determinades han de fixar els seus poders legislatius: el Reichsrath i la Dieta. Noti's com és de viciós el procediment. Pot succeir que el Reichsrath i la Dieta no arribin a una avinença. La Constitució disposa que en aquest cas determini l'emperador la xifra, per bé que només per a un any. Si es tracta d'un emprèstit, són encara més grans les dificultats. Abans de res, l'han d'acordar separadament la representació d'Hongria i la d'Àustria, i, després d'acordar-lo, fixar plegades les condicions (III, article 3).

La Constitució d'Alemanya queda més dins els bons principis. Per atendre a les despeses comunes, diu el seu article 70, serviran abans de res els excedents dels anys anteriors, si n'hi hagués, després la renda de duanes, l'import de la contribució general de consums i els productes dels telègrafs. Si no fossin suficients aquests ingressos, hauran els Estats de cobrir la resta a prorrata de la seva població mentre no s'estableixin nous tributs federals. En casos extraordinaris, afegeix l'article 73, es podrà obtenir un emprèstit a càrrec de la confederació mitjançant una llei en Corts. Ignoro com es deuen recaptar allà els consums per al Tresor: no em semblen escaients per a tribut federal, molt menys si el Tresor els ha de cobrar directament. la confederació percep a més a Alemanya els drets de mar i també crec que en tot o en part els de timbre.

La República suïssa disposa, per cobrir les seves despeses, de la renda dels seus béns, de la de duanes, de la de correus i telègrafs, de la del monopoli de la sal i de la pólvora, de la meitat de l'import de les redempcions militars, de la quota que per la llei s'assigni als cantons segons la riquesa imposable que cadascun posseeixi. Compta també amb el producte de les seves cases de moneda, i comptarà a partir del 1890 amb els drets que sobre els vins, altres begudes alcohòliques i altres articles cobren bé els cantons, bé els municipis (arts. 29,

30, 31, 32, 36, 38, 41 i 42). Pot també per un acord de l'assemblea federal demanar emprèstits (art. 85, paràgraf 10). Si no fos per la tendència als consums, difícilment podria donar-se un règim més federal ni més senzill.

Per la Constitució dels Estats Units, les facultats de la confederació són molt més àmplies. Està autoritzat el Congrés per imposar tota mena de contribucions, ja siguin directes o indirectes. Directes, les ha de repartir d'acord amb el cens de població de cada Estat; indirectes, les ha d'establir amb uniformitats en tot el territori de la República. Són, naturalment, seus els beneficis de l'encunyament de la moneda, els drets marítims, els rendiments de correus i telègrafs i la renda de duanes. Les duanes són, sobretot, la seva font d'ingressos. Els Estats no poden sense consentiment del Congrés gravar amb cap mena d'impost les importacions ni les exportacions; i fins i tot quan estan facultats per fer-ho, no poden retirar del producte de l'impost sinó el necessari per al compliment de les seves lleis d'inspecció i vigilància. El producte líquid ha de passar íntegre a les caixes federals. ni poden tampoc els Estats exigir drets de tonatge (art. 1, seccions 8, 9 i 10).

Malgrat la llibertat atorgada al Congrés, era abans de la guerra senzill i conforme amb els principis federals el sistema tributari dels Estats Units. La guerra va venir a complicar-ho el 1862 amb la *internal revenue*, contribució que cada any ha anat afectant més objecte i que grava principalment la circulació dels productes. No té llei la necessitat, i no bastaven realment les antigues rendes per pagar els interessos de l'enorme deute que aleshores es va contreure, deute que ens set anys, entre el 1860 i el 1866, es va elevar de 64 a 2.783 milions de duros. Però hauria estat en la meva opinió més convenient que en comptes de recórrer la confederació al mitjà d'establir i recaptar per ella mateixa els drets interiors,

cosa que l'ha obligada a estendre per tot el seu territori el personal de la seva tresoreria, hagués repartit entre els estats l'excés de les seves despeses sobre els seus ingressos. Fins i tot en els pobles unitaris és per a mi contrària a la bona gestió econòmica la simultània existència de dos fiscos en una mateixa localitat i els gairebé inevitables conflictes que això provoca.

Inútil seria afegir que té també la confederació el dret d'agafar diners sobre el seu crèdit (art. 1, secció 8). Hi ha recorregut sempre, i més que mai en els últims temps, en què ha declarat moneda legal els bons del seu Tresor. Amb aquests bons, admissibles com a pagament de totes les obligacions excepte en els dels interessos del deute públic i el de la renda de duanes, no només ha superat grans dificultats, sinó que també ha establert un nou sistema fiduciari, pel qual, sense necessitat de ressuscitar el seu Banc nacional, dues vegades aixecat i dues vegades mort, regula i garanteix l'acció dels de tota la república, que passaven fa anys dels 1700 (*The Federal Government,* de Ransom H. Gillet).

Una qüestió hi ha encara en la hisenda de les confederacions sobre la qual em crec obligat a dir algunes paraules. N'hi ha que sostenen que no només ha d'arbitrar-se recursos la confederació, sinó que ha d'intervenir a més en la determinació dels que triïn per a elles les províncies. No accepto aquesta intervenció, si no és per impedir que les províncies o els Estats estableixin cap mena de recàrrec sobre els impostos federals. Per tal com per al seu règim econòmic obeeix la nació el seu propi criteri, el seu criteri han d'obeir els Estats, ahir nacions, tant per fixar les seves despeses com els seus ingressos. Si acordem que el criteri de la confederació és superior al dels pobles que la componen, neguem la causa i el principi de la federació i caiem en l'unitarisme.

X. Els poders federals. Quants i quins han de ser. Quines relacions han d'unir-los

Delimitades ja les atribucions de tota confederació, és important que examinem com i per qui cal executar-les. Ha estat fins aquí la federació sota la meva ploma una simple idea, una abstracció, una paraula. Ara, he de concretar-la i convertir-la en fet. Per a això, no puc menys que encarnar-la en un poder o en un conjunt de poders. Atribucions o funcions polítiques suposen, no cal dir-ho, entitats polítiques, i tota entitat política pren cos i forma en un poder públic. Quin o quins han de ser els poders en una confederació?

Tota confederació és essencialment representativa. No és possible que visqui, ni tan sols que es constitueixi, sense un cos de diputats per les nacions que la formin o que tractin de formar-la. Així, tota confederació, tant en els temps antics com en els moderns, tant quan ha predominat l'absolutisme com quan han prevalgut les democràcies, ha tingut per primer i principal òrgan una assemblea amb el nom bé de consell, bé de dieta, bé de cambra. Però les assemblees, aptes per deliberar, resoldre i fins i tot jutjar, no ho foren mai per a l'execució dels seus acords ni de les seves sentències. S'alçà aviat al seu costat un altre poder més senzill que tingué per objecte fer complir els decrets de la confederació i es personificà aquí en un cabdill, allà en un estrateg, més enllà en un emperador, en un altre lloc en un consell federal o en un president de la república. En algunes de les primitives confederacions, aquest mateix poder era passatger. Naixia només en circumstàncies extraordinàries quan, per exemple, s'acceptava o es declarava la guerra. L'Assemblea nomenava aleshores i revestia d'àmplies facultats el general que havia de dirigir els comuns exèrcits. Restablerta la pau, el general desapareixia i

restava l'Assemblea. Però això succeïa només en confederacions, per dir-ho així, rudimentàries. En les gregues coexistiren ja de manera permanent els dos poders.

El que no tingueren mai les antigues confederacions fou un poder judicial. No concebien que poguessin caure sota la seva jurisdicció altres diferències que sorgissin entre els seus diversos pobles; i a aquestes, per tal com eren de caràcter polític, les consideraven de l'exclusiva competència de l'Assemblea. No tingueren tampoc dues cambres com les confederacions dels nostres temps. No les tingueren ni les de l'Antiguitat ni les de l'Edat Mitjana. Hi havia a la Confederació Germànica d'altres segles no dos, sinó tres cossos que legislaven: el dels electors, el dels prínceps i el de les ciutats de l'Imperi; però no constituïen realment tres cambres, sinó tres braços d'una sola i única Dieta. Tot i fer-ho separadament, deliberaven alhora sobre els mateixos assumptes i sumaven els vots, fins al punt que no hi havia llei si no resultaven els vots unànimes.

La idea de les dues assembles és recent, però ha nascut amb tanta força que no hi ha ara cap confederació que no en tingui. Com és que avui és general allò que ahir no existia en cap confederació? Les modernes confederacions, molt més perfectes que les de cap altre temps, abracen, com acabem de veure, les múltiples i nombroses relacions que poden establir-se entre dos pobles. No veuen ja la seva finalitat única, i ni tan sols la seva finalitat principal, en la doble necessitat de defensa i de la guerra. Miren cap a l'ordre interior, la facilitat del canvi, la millor administració de justícia, la protecció dels confederats a les altres nacions; garanteixen la llibertat i la igualtat de drets i deures dels ciutadans; tenen al seu càrrec una munió de serveis; tenen institucions i lleis pròpies, un exèrcit, una armada, una hisenda, un conjunt finalment de

manifestacions i coses que les converteixen en entitats diferents de les províncies o estats que les componen. Se senten no ja tan sols com confederació de pobles, sinó també com nació, és a dir, com una nova entitat política amb vida especial i especials condicions de vida. El sentiment d'aquestes dues fases de la seva personalitat és el que ha donat principalment origen a les dues assemblees. En l'una estan representades com a nació, com a confederació en l'altra. Fent servir els noms amb què aquí designem les dues cambres, la confederació és ordinàriament al Senat, la nació al Congrés.

És al meu entendre impossible que una confederació pugui sense els tres poders ni funcionar amb normalitat ni omplir la finalitat de la seva vida. N'ha de crear i organitzar tots tres i donar-los independència i força: fer els possibles perquè tingui cadascun ben determinada la seva òrbita i sigui dins d'aquesta tan poderós i lliure com impotent a fora... Tal com indiquen les mateixes paraules amb què se'ls denomina, el legislatiu ha de legislar, l'executiu ha d'executar i el judicial jutjar, o el que és el mateix, decidir els drets dubtosos i cercar i castigar els delinqüents. La invasió de l'un en el terreny de l'altre és la causa primordial del desordre i la ruïna de la justícia. Per això aplaudeixo, contra el parer de molts, la conducta dels pobles que han sotmès a un tribunal federal fins i tot les qüestions de dret públic entre els Estats. Pot indubtablement un mateix assumpte caure sota el domini de dos o més poders, però no per a un mateix fi ni sota un mateix punt de vista.

Tot allò que és objecte de la confederació cau sota el poder legislatiu, però només per tal com és matèria de llei o de norma; en el moment que ho és d'acció, sota l'executiu; sota el judicial, en el moment que ho és d'aplicació del dret al fet o de controvèrsia entre diferents personalitats jurídiques. Hem

vist, per exemple, que són de la competència de la confederació les discòrdies entre els Estats. Pertoca al poder legislatiu dictar les lleis per evitar-les i les regles per dirimir-les; al judicial resoldre-les; a l'executiu reprimir-les, si els Estats per recusar la jurisdicció o no conformar-se amb el veredicte dels tribunals recorren a les armes. Pertoca després al mateix poder judicial castigar els insurrectes. Són també, com és sabut, de la competència de la confederació la pau i la guerra. Si la nació es veu atacada per gent forana, al poder executiu pertoca sens dubte rebutjar-la; al legislatiu examinar les causes de la invasió, i si no les considera justes o no pot impedir-les, votar les contribucions, adquirir els emprèstits i reclutar les tropes necessàries per sostenir la lluita. Es tracta d'una invasió no ja passiva, sinó activa? Al poder legislatiu pertoca declarar la guerra, a l'executiu fer-la; i si demà es presenten ocasions de pau, a l'executiu els preliminars, al legislatiu el tractat. Al judicial correspondran només les qüestions que neixin bé dels decrets del legislatiu, bé del tractat fet.

Podria multiplicar els exemples; però opino que n'hi ha prou amb els que he posat. És facilíssim determinar lògicament les atribucions dels tres poders, sempre que no es perdin de vista els fins de cadascun i la necessitat que li donà origen. Sé que malgrat això són lluny d'haver-les determinat de la mateixa manera les quatre constitucions; però, quan no han modificat els pobles per les circumstàncies de lloc i de temps els acords de la raó absoluta? La declaració de guerra pertany encara a Àustria al poder executiu (IV, art. 5). Redactada la Constitució poc després de vençut l'Imperi pel rei de Prússia, no es cregué oportú desposseir l'Emperador de tan important prerrogativa. El mateix va succeir a Alemanya. La Constitució que es féu el mateix any per a la sola Confederació del Nord armava també d'aquesta facultat Guillem. No l'hi ator-

gava ja, com hem vist, la Constitució del 1871, escrita per a tota Alemanya després de vençuda i humiliada la veïna França (art. 11). Suïssa i els Estats Units tampoc no la confiaren sinó a les seves assemblees.

Per a mi, corresponen al poder legislatiu no només les declaracions de guerra, sinó també la celebració de la pau i la de qualssevol altres pactes amb els altres pobles. En això duu avantatge a totes les constitucions la de Suïssa, que sotmet sense distinció a les seves assemblees totes les aliances i tractats que el Consell federal concebi (article 85, paràgraf 5). No sóc partidari ni de les restriccions d'Alemanya i Àustria, que deixen certs tractats a la discreció del poder executiu (art. 11, II, art 11, lletra *n*), ni de les dels Estats Units, que els posen tots en mans del Senat i del president de la República (art. 2, secció 2). Una nació no pot obligar-se sinó per la seva legítima representació en Corts, i tot tractat obliga.

No entraré en més detalls per no fer enutjós tan llarg treball. Diré només algunes paraules sobre les relacions entre els tres poders. No perquè hagi de tenir cadascun la facultat de moure's lliurement dins el cercle de les seves atribucions haurà de viure respecte dels altres en completa independència. L'executiu no pot menys que ser responsable dels seus actes davant la nació, els acords de la qual executa. En vacances les cambres han de gaudir en canvi del dret de convocarles i fins i tot d'avançar-se a prendre decisions, si així ho exigissin extraordinàries circumstàncies i imminents perills. La iniciativa de les lleis ha d'estar naturalment en les assemblees, però el poder executiu ha de tenir com a mínim la facultat de proposar les reformes que li aconselli la constant experiència dels afers. Toca de més a prop i abans que les cambres les imperfeccions de les lleis, sobretot les que es refereixen a la governació de l'Estat. El mateix poder judicial ha de tenir el

dret i també l'obligació de posar en coneixement del legislatiu els vicis i les llacunes que en els codis observi.

Vigili's, però, de no exagerar aquesta mútua dependència dels tres poders. A Àustria, l'executiu convoca, suspèn i dissol la Cambra dels Diputats, precisament la cambra en què estan directament representats els regnes i províncies de l'Imperi. A Alemanya fa el mateix amb les dues assemblees, si bé amb algunes limitacions, entre elles que l'emperador hagi de reunir el Consell federal quan ho reclami la tercera part dels consellers. Això, que no són altra cosa que reminiscències de les monarquies constitucionals unitàries, governs de transició entre reis i pobles, és en tota confederació veritablement absurd. En una confederació, no hi ha res de superior a la voluntat dels confederats, i aquesta és o bé en la confederació mateixa o bé en els cossos que la personifiquen. Les cambres, com passa a Suïssa i als Estats Units, s'han de reunir i dissoldre d'acord amb la Constitució de l'Estat, i suspendre per dret propi les sessions. No ha d'intervenir el poder executiu en aquests actes de les Corts sinó quan es produeixi el cas de què he parlat en l'altre paràgraf, o quan, volent suspendre ambdues cambres les sessions, no puguin posar-se d'acord sobre el terme de l'ajornament (Constitució austríaca, II, art. 19. Constitució alemanya, arts. 12, 13 i 14. Constitució suïssa, art. 86. Constitució dels Estats Units, art. 1, secció 4; art. 2, secció 3).

És també una reminiscència de les monarquies constitucionals i un absurd en les confederacions el dret de veto de l'executiu a les resolucions del legislatiu. Ho han consignat, tanmateix, en les seves constitucions directament els Estats Units; indirectament Àustria i Alemanya. Indirectament dic, perquè a tant equival la facultat de dissoldre les cambres. Només Suïssa ha deixat d'incórrer en tan greu error. El dret de veto el tenien a Roma els tribuns de la plebs contra les

decisions del Senat. Allà era això natural i lògic. El Senat no representava a Roma sinó una part de la nació, l'aristocràcia. Si el poble no tenia la seva assemblea, havia d'estar si més no armat de tan important dret. Hauria estat, d'altra manera, serf del Senat. Però aquí, a les actuals confederacions, les assemblees representen la totalitat de la nació; contra tota una nació, no té lloc el veto. Això només seria racionalment possible sota la monarquia hereditària, i això admetent la hipòtesi que regnessin els reis per la gràcia de Déu, i no per la voluntat dels pobles.

Si cregués possible el dret de veto, el voldria certament com als Estats Units. Allà, el president de la República només té deu dies per retornar a les cambres els projectes de llei que a les seves sancions elevin. Si no els retorna dins d'aquest termini, se'ls dóna per ratificats i són lleis. Per retornar-los, ha d'exposar les raons en què es basi. Les senten i discuteixen les cambres; i si, votat de nou el projecte, el confirmen les dues terceres parts dels individus de cada assemblea, és també llei malgrat el veto del president (art. 1, secció 7).

Però, sigui com sigui, el veto resulta anòmal i absurd. Debades per prendre-li aquest caràcter han concebut homes d'indiscutible talent un quart poder públic, una elevadíssima presidència que ni és el poder legislatiu ni l'executiu i participa de la naturalesa d'ambdós. Aquest alt poder de l'Estat emanarà sempre del poble; i serà sempre contradictori que una autoritat del poble es pugui sobreposar per un temps determinat a la nació i a la confederació sencera reunides en Corts. Encara més gran serà la contradicció si aquest president és responsable. Hauran d'acusar-lo precisament les mateixes Corts a les quals pot imposar el seu veto.

Si bé es considera, veto hi ha en la mateixa República de Suïssa, però, que diferent és del que combato! No hi ha allà

el veto d'un poder a un altre poder, sinó el de la nació als poders que la representen. En el moment que ho demanin vuit Estats o trenta mil electors, cal sotmetre qualsevol llei o decret dels poders federals a la sanció del poble. El poble pot rebutjar per un plebiscit el que hagi disposat el seu Consell federal o la seva assemblea (art. 89). Aquest veto és si més no lògic: és el del mandant al mandatari.

Les relacions del poder judicial amb el legislatiu i l'executiu solen estar més ben determinades en les constitucions objecte d'aquest examen. El legislatiu li dicta les regles de procediment; l'executiu li presta el braç per dur a efecte les sentències. Ni el legislatiu ni l'executiu no poden revocar les decisions que per les disposicions processals hagin adquirit força executòria. No és possible invalidar sinó els dictats en causes criminals, i aquests només per l'exercici del dret de gràcia. Actua el poder judicial amb completa independència tant contra les persones constituïdes en autoritat com contra els simples ciutadans; i no pot, en canvi, ni corregir ni deixar d'aplicar les lleis encara que li puguin semblar excessivament severes o monstruosament injustes. És cert que el seu personal el nomenen els altres poders, però no ho és menys que un cop nomenat és i ha de ser inamovible. (Constitució d'Àustria, art. 6; Constitució dels Estats Units, art. 3, secció 1). Per a major garantia d'independència, correspon el nomenament del tribunal federal de Suïssa a les dues cambres, el dels jutges federals dels Estats Units al president i al Senat (Constitució Suïssa, art. 85, paràgraf 4; Constitució dels Estats Units, art. 2, secció 2a). A Suïssa no és, tanmateix, vitalici el càrrec de magistrat, ni deixa d'estar el tribunal federal sota la suprema inspecció de les dues cambres (art. 85, paràgraf 11; art. 107, paràgraf 2).

XI. Els poders federals. Organització de cadascun dels tres que admeto

Fixem-nos ara en l'organització dels tres poders. Em declaro, sense cap mena de dubte, favorable a la divisió del legislatiu en dues assemblees. Em sembla absurda en les nacions unitàries, racional i convenient en les federacions. Una sola cambra, si nacional, podria afavorir la unitat a costa de l'autonomia dels Estats; si federal, exagerar l'autonomia dels Estats a costa de la unitat de la nació. Crec poc menys que necessària per evitar ambdós esculls l'existència de les dues cambres. Ben constituïdes, entenc que vénen a ser en l'àmbit polític el que en l'àmbit material són les forces generadores del moviment dels astres: la centrífuga i la centrípeta. No n'hi havia, com hem vist, en les antigues confederacions; però aquestes tampoc no tendien, com les actuals, a fer sorgir la unitat de la mateixa varietat dels seus elements. La ja citada República del Peloponès era realment una excepció a la regla.

Però perquè aquestes dues assemblees compleixin el seu objectiu entenc que ha de ser representació genuïna l'una dels pobles confederats, l'altra de la totalitat dels ciutadans. Així, jo no admeto que la Cambra federal sigui regida per altres organismes que els Estats o els cantons. No m'oposaria a què ho fos la nacional pels diversos organismes socials, perquè al capdavall això no seria sinó una organització del sufragi, i en el sufragi universal descansen o si més no han de descansar les assemblees nacionals; però sí a què ho fos una cambra que ha de ser l'expressió fidel no de la movedissa voluntat dels individus ni dels enfrontats interessos de les classes, sinó de la política i la independència dels Estats. Ni admeto tampoc que en aquesta cambra tingui cada Estat més d'un vot. Em sembla en això preferible la Constitució d'Alemanya a les dels Estats

Units i Suïssa. Per la d'aquestes dues repúbliques, nomena dos senadors cada Estat, i aquests voten separadament segons les seves particulars conviccions. Es pot donar res de més estrany que veure per aquest procediment com un Estat vota sobre una mateixa qüestió a favor i en contra? O nomeni cada Estat un sol representant, o obligui's els representants de cada Estat a emetre un sol vot. Que no votin si no han pogut posar-se d'acord.

No correspondrien tampoc al seu objecte les dues assemblees si no fossin iguals en atribucions. En totes dues ha de ser la iniciativa de les lleis: sota totes dues han de caure tots els assumptes propis de la confederació. No han de ser diferents en facultats, sinó allà on se'ls confereixi el càrrec d'acusar i jutjar els individus del poder executiu. En bons principis jurídics no pot ningú en una mateixa causa ser jutge i part. La cambra que acusi no ha de tenir dret de jutjar. Així, per la Constitució dels Estats Units, la Cambra de Representants és la que acusa i el Senat qui jutja i sentencia (art. 1, seccions 2 i 3).

Per la Constitució d'Alemanya sembla a primera vista que es confereixin més facultats al Consell Federal que al Reichstag, és a dir, més al Senat que al Congrés. El Consell federal és, com ja s'ha dit, el que formula les proposicions que s'han de sotmetre a la deliberació de l'altra cambra. Si en concep l'emperador algunes, no les pot dur al Reichstag fins que no hagin merescut l'aprovació del Consell. Però el Reichstag té també el dret d'iniciativa, i al capdavall els projectes que neixin tant en una assemblea com en l'altra no són lleis si no han obtingut majoria a les dues cambres (arts. 5, 7 i 23). Gaudeix, però, el Consell d'una prerrogativa sense exemple damunt el Reichstag. No pot ser dissolt, i pot, amb el vistiplau de l'emperador, dissoldre l'altra assemblea (article 24). Prer-

rogativa inexplicable, si no sabéssim que per les especials circumstàncies d'alguns dels pobles confederats el Consell és allà encara més un congrés diplomàtic que no una cambra.

Es dirà potser que bé cal cercar algun recurs per al cas en què, discordes les dues assemblees, rebutgi l'una el que hagi aprovat l'altra; que, si no en la intervenció del poder executiu, s'ha de cercar en la preponderància d'una de les dues cambres. Però hi ha altres mitjans per salvar el conflicte: primerament, el de les comissions mixtes; després, el d'ajornar la resolució de l'assumpte per a una altra legislatura o unes altres Corts. Tot abans que la desigualtat d'atribucions, font inesgotable de rivalitats i antagonismes. Abans que la desigualtat, una sola cambra.

No s'oblidi que no examino aquí sinó des del punt de vista federal la naturalesa i l'organització dels poders públics. Deixo per aquest motiu de banda multitud de qüestions, i passo al poder executiu. En qui convindrà que aquest poder resideixi, en un individu o en un consell? La història ens el presenta gairebé sempre personificat en un home. Un sol estrateg l'exercí en la confederació del Peloponès. En un sol general el tenien cada cop que el creaven les antigues confederacions d'Itàlia. En un sol Stadhouder el tingué per molt de temps la Confederació d'Holanda, i en un sol patrici després d'abolida aquesta figura. En un sol emperador el dipositá finalment alemanya durant segles. Desaparegué en els nostres temps l'emperador, quedà reina i senyora la Dieta; i, cal confessar-ho, mai no fou més il·lusòria ni més feble la Confederació Germànica.

De les quatre confederacions que aquí ens serveixen de norma, en tres és també unipersonal el poder executiu, només en una col·legiat. L'exerceix a Suïssa un Consell federal format per set individus (art. 95). Són al capdavant d'aquest

Consell un president i un vicepresident de la confederació (art. 98); però, noti's bé, sense més facultats sobre els altres consellers que les que té aquí sobre els seus col·legues el president d'un ministeri. Formen part tots dos dels set membres del cos, i entre aquests se'ls escull tots els anys (el mateix article).

No estic de cap de les maneres en contra d'aquesta constitució del poder executiu. Ha produït i produeix a Suïssa excel·lents resultats, i pot ser necessària en pobles amb marcada tendència al govern personal i a la dictadura. Però, en termes generals, prefereixo el sistema de les altres confederacions. Per a la deliberació molts, per a l'acció un: aquest ha de ser en el meu dictamen el principi de l'organització dels poders. El xoc d'opinions oposades il·lumina i dóna vigor a qui raona; afebleix i enerva a qui obra. I l'acció ha de ser ferma i ràpida. Perquè tingui una responsabilitat, és a més necessari que sigui completament amo dels seus actes, i responsable ha de ser en tota confederació el poder executiu. Pot ser algú amo dels seus actes quan ha de passar sistemàticament pels acords d'una majoria?

No totes les confederacions estan tampoc d'acord sobre la manera d'escollir el cap o els caps del poder executiu. Alemanya i Àustria, que tenen al capdavant un monarca hereditari, res no disposaren sobre aquest punt. A Suïssa està manat que quan s'hagi de renovar el Consell federal es reuneixin les dues cambres i designin plegades els ciutadans que hagin de compondre'l (art. 36). A Amèrica, que cada Estat nomeni tants electors com representants pugui tenir en les dues assemblees federals i votin aquests el president i el vicepresident de la República. El Senat rep i compta en presència de l'altra cambra els vots de tota la nació, i proclama president i vicepresident aquell que hagi obtingut la majoria absoluta per a

cadascun dels dos càrrecs. Si ningú no l'ha obtinguda per a president, la Cambra de Representants escull entre els tres candidats que hagin assolit el més gran nombre de vots; si ningú per a vicepresident, escull el Senat entre els dos més afavorits per la votació de les províncies. A Suïssa, com es veu, és el poder legislatiu qui nomena l'executiu; als Estats Units, el poble.

És difícil optar entre els dos procediments. Si el poder executiu neix del legislatiu, on és la seva independència? Si del poble, com, tenint el mateix origen que el legislatiu, ha de respondre a l'acusació i acotar el cap davant el veredicte de les cambres? La Constitució suïssa, per superar els esculls del seu sistema, guarda absolut silenci sobre les responsabilitats del poder executiu. Dóna a les cambres reunides la facultat d'escollir-lo, no de destituir-lo. Cada Consell federal viu el mateix que les assemblees a les quals deu la seva existència. Es renoven per igual els dos poders (art. 96). La Constitució americana posa, en canvi, l'accent en la responsabilitat del poder executiu i el dret de destituir del càrrec des de l'últim empleat civil fins al president de la República (art. 2, secció 4). I per obviar les dificultats del seu mètode, més lògiques que no pas substancials, cal confessar-ho, no veig parlant amb franquesa que hagi fet res de seriós. No perquè sigui d'elecció directa el poder legislatiu, d'elecció indirecta l'executiu, és per a mi diferent el seu origen. Ni perquè el Senat en condemnar els individus del poder executiu s'hagi de limitar a separar-los i inhabilitar-los deixant a la justícia ordinària l'aplicació d'altres penes, considero que desaparegui la contradicció que he subratllat (art. 1, secció 3, paràgraf últim).

Com resoldre el problema? No sóc partidari d'eliminar-ne cap dels termes. Vull responsable el poder executiu i el vull de

lliure elecció pel poble per un mètode anàleg al dels Estats Units, que explora al mateix temps la voluntat de la confederació i la de la nació. Fer que el nomenament el facin les cambres és caure en l'absolutisme democràtic. D'aquí a la Convenció només hi ha un pas, i la història ens ensenya que no és menys perillós per a la llibertat l'absolutisme de les assemblees que el dels reis i els cèsars. Veig, d'altra banda, com un insult a la humanitat i un ultratge a la moral i a la consciència declarar algú irresponsable dels seus actes, i encara més a aquell que per ells pot comprometre ja l'honra, ja la pau, ja l'esdevenidor de les nacions. Així les coses, entenc que les cambres han de tenir com a mínim el dret d'acusar el poder executiu. El judici ha de correspondre a un gran jurat que per a cada causa es constitueixi. Les acusacions contra el poder han estat raríssimes fins i tot en els pobles més lliures: no serà mai freqüent la formació d'aquests grans tribunals elegibles per la nació sencera. Els caps que la nació s'ha donat, només la nació els pot jutjar.

Una altra qüestió hi ha encara de força importància sobre els caps del poder executiu. Ho han de ser il·limitadament o per un cert temps? I si ho són per un cert temps, ha de ser breu la duració del càrrec? Per temps il·limitat no sé que ho hagin estat ni en els passats ni en els presents dies els caps d'altres confederacions que les monàrquiques. El càrrec de Stadhouder era a Holanda vitalici; però Holanda, mentre el tingué, no fou una república. Consideraria arriscada i poc lògica la innovació: la creuria a més contrària als principis democràtics. Perquè l'acció sigui enèrgica i ràpida, convé que aquell que l'executi estigui en conformitat de pensament amb qui deliberi i resolgui. Per què s'hauria d'exigir d'un president, i no de les cambres, que seguissin les ondulacions i fins i tot els diversos corrents de les idees? Canvia el poder legis-

latiu amb l'opinió pública i no hauran de canviar els caps del poder executiu? Si se'ls fa inamovibles, indubtablement se'ls hauria de declarar irresponsables. Se'ls lliuraria si no a les càbales dels ambiciosos, les passions de les assemblees i les ires de les multituds. Les acusacions, ara rares, serien aleshores freqüents; la pertorbació, gran tant en la societat com en el govern.

Ha de ser no només limitada, sinó també breu la durada del càrrec. Perquè la deliberació i l'acció es moguin en la mesura del possible d'acord, convé almenys que no excedeixi la de les assemblees. L'acció desgasta molt més aviat que la deliberació el prestigi i les forces de l'home. L'home al govern es vicia i es corromp també amb més facilitat que a les cambres. La prolongació del mandat el fa orgullós i l'inclina a sobreposar la seva voluntat a les lleis. A les antigues repúbliques, les altes magistratures solien ser anuals. Per un sol any regien la de Roma els cònsols i manaven a les províncies els pretors. Recordi's, tanmateix, les gegantesques empreses que dugué a terme aquella gran república. I en un principi ni tan sols no fores reelegibles els uns i els altres magistrats. Només se'ls permetia, si es donava el cas que es trobaven embrancats en una guerra en obrir-se els comicis, que continuessin un any més al capdavant de les seves tropes amb el títol de procònsols o de propretors. Es consentí més tard la pròrroga de les pretures i la reeleció per al consolat; i, ai! No trigà Roma a anar per la via de la dictadura i les guerres civils cap al despotisme de l'Imperi. Passaren a ser dels generals el que havien estat fins aleshores exèrcits de la pàtria.

No desconec els mals que comporta l'excessiva mobilitat dels poders. Comprenc que les nacions, tant les federals com les unitàries, convé que tinguin alguna cosa permanent que sigui com l'arca i el timó de la seva política. Marxen sense

rumb i es desvien molt sovint del dels seus destins. Així va Espanya, i així la mateixa França, tantes vegades àrbitra del destí d'Europa. Però jo entenc que aquest factor permanent no s'ha ni se'l pot cercar en el poder executiu. No compliria aquest l'objectiu sent només vitalici; i si fos hereditari, és fàcil que representés, més que no la política de la nació, la de la família que l'exercís. Aquest factor permanent s'ha de cercar per a mi no en un home, sinó en una col·lectivitat, en un cos que constantment es renovi i mai no mori. Així va ser a Roma el Senat. ¿Què importava que hi fossin anuals les magistratures i movedissa la voluntat del poble si la política de la nació era al Senat i el Senat era perpetu? El Senat era qui declarava la guerra, signava la pau, oïa i dictava els seus acords a les nacions vençudes, cercava aliats en els pobles que pretenia reduir a servitud, intervenia en les conteses dels reis amb el fi de conquerir els regnes. Era aquí generós, allà superb, segons convenia als seus fins, i portava amb pas ferm la República cap a la dominació del món. Sense la tenaç política del Senat, no només no hauria pogut Roma sostenir tantes i tan diverses gents, sinó que és possible que ni tan sols no s'hagués salvat del furor dels gals i de la perícia d'Anníbal.

Així, jo no censuraria que a les confederacions es donés certa estabilitat a una de les seves assemblees, i sí que se li donés al poder executiu. Aplaudeixo en aquest punt la Constitució dels Estats Units, que dóna només dos anys de vida a la Cambra de Representants, canvia cada quatre el President de la República i no permet en cap moment ni per cap causa la renovació total del Senat. El Senat es renova allà en els mateixos períodes que l'altra cambra, però només per terços (art. 1, secció 3). És així la tradició viva de la política dels Estats Units, sense que deixi de participar del moviment ge-

neral de les idees. En el poder executiu, si col·legiat, seria aquesta combinació molt difícil; si unipersonal, impossible.

Fixem-nos ara en l'organització del poder judicial. Com a poder està considerada fa temps l'administració de justícia en totes les nacions parlamentàriament regides, i no ho és en cap. En totes és una simple emanació del poder executiu; en cap no està el primer dels magistrats a l'alçada del cap del govern ni a la del president de les Corts. En les monarquies, fins i tot en les més avençades, jutgen i dictaminen els tribunals en nom del rei. Era en altres temps el dret de jutjar un dels atributs de la sobirania i l'exercien directament els prínceps; la idea antiga ha prevalgut damunt la moderna malgrat les nostres belles teories constitucionals. Que l'administració de justícia hagi de constituir un veritable poder, no ho dubta, tanmateix, ningú. Se la vicia i corromp si se la fa dependre d'alguna manera dels altres poders. Aquí, on ha estat subordinada al poder executiu, es troba, malgrat els sentiments de dignitat que animen els nostres jutges, en els pobles a caprici dels cacics, a la capital a la mercè del rei i els seus ministres. És massa sovint instruments d'aliens odis i roïnes venjances.

En les confederacions republicanes és ja una altra la importància dels tribunals. A Suïssa, com deixo indicat, el tribunal federal és nomenat per les cambres. Es reuneixen totes dues per elegir-lo, com per elegir el Consell executiu. No pot ser del tribunal cap individu que participi dels altres poders (art. 85, paràgraf 4; articles 92 i 108). Als Estats Units, els jutges federals són estrictament nomenats pel Senat. El cap de la justícia (*Chief Justice*) va en els actes oficials al costat del cap de la República. Presideix no només el Tribunal Suprem, sinó també el Senat quan es tracta de jutjar el president (art. 1, secció 3, paràgraf pen. Article 2, secció 2, paràgraf 2; *The Federal Government,* Cap. LI). Però amb això no n'hi ha

prou. Si la justícia ha de constituir un poder, és necessari que tingui el mateix origen i la mateixa base que l'executiu i el legislatiu. Si no, estarà sempre més o menys sota la dependència d'un dels dos poders. Ha d'escollir el poble el cap del poder judicial com escull el president de la República.

Es diu que això no és possible, per tal com l'administració de justícia requereix especials coneixements i no s'han d'exposar les nacions al risc que es posi al capdavant dels tribunals persones imperites en dret. Però coneixements especials es necessiten per ser cap de tota la república, i encara més quan va annex al càrrec el comandament dels exèrcits de mar i de terra, i no per això es declara els pobles incompetents per elegir-lo. És, d'altra banda, ben fàcil evitar el perill. N'hi ha prou que entre les condicions dels elegibles per a tan important càrrec es fixi la de conèixer el dret i fins i tot la d'haver-lo practicat als tribunals.

Aquest suprem cap de la justícia nomenarà després i regirà els tribunals de la confederació d'acord amb les disposicions que sobre organització judicial hagin dictat o dictin les Corts, o estiguin escrites a la Constitució de l'Estat. No admeto ja la intervenció del poble en el nomenament dels altres jutges federals: seria per a mi tan il·lògic que jutges federals vinguessin a ser escollits per una localitat, com que la confederació sencera els elegís per al territori d'una audiència o d'un districte. No parlo, entengui's bé, dels tribunals dels diversos Estats, l'organització dels quals és només competència dels Estats.

Concorren ara dues qüestions que no han de ser omeses. Pretenen alguns que contra les sentències dels jutges de província s'ha de concedir sempre el recurs d'alçada davant els federals; d'altres que hi ha d'haver a cada Estat agents federals de l'ordre judicial amb dret d'interposar el recurs de cas-

sació contra els dictàmens locals que al seu judici siguin contraris a la Constitució o a les lleis generals de la república. No estic ni amb els uns ni amb els altres. Allò seria posar la justícia federal per damunt de la local fins i tot per a litigis, entre persones d'un mateix Estat, que s'haguessin de resoldre per una legislació particular, cosa obertament contrària als principis federals; això, sotmetre a la revisió dels agents federals tots els dictàmens particulars, cosa que no podria menys que ferir la dignitat dels Estats i malmetre la confiança, base de tota confederació. La justícia federal té els seus naturals límits: no els ha de traspassar. La local troba com totes fre en els interessos oposats dels litigants: si les seves sentències fossin un dia contràries a les lleis de la república no deixarien de posar-ho en coneixement del poder federal els ciutadans en perjudici dels quals es dictessin.

L'altra qüestió és la relativa al jurat. Contra la confederació es poden realment cometre delictes. Sostenen alguns que aquests delictes cauen per la seva naturalesa sota la jurisdicció federal. Partint del principi que només el jurat ha de ser competent en les causes criminals, quins jurats hauran de jutjar-los? A Suïssa els jutja el tribunal federal amb el jurat de la localitat en què el tribunal resideix. Jo per la meva banda no veuria inconvenient que els jutgés el jurat del districte en què se'ls va cometre, i no es pogués executar la sentència sense prèvia consulta del Suprem Tribunal de Justícia.

XII. Qüestions importants. Conclusió

Assentades ja les bases de l'organització dels tres poders, podria aturar-me en els detalls de l'administració començant per distribuir en ministeris els assumptes propis dels governs

federals. No entra ara com ara en el meu propòsit. El meu propòsit era tan sols fer veure les condicions que ha de reunir tota confederació per complir el seu objecte, i crec que les he demostrat de manera suficient. Hi ha hagut en tots els temps confederacions, però imperfectes; la meva intenció era determinar quins són en ella els atributs essencials del poder central, quins els mitjans que necessita per exercir-los, i com ha de dividir-se i organitzar-se per tal que no sigui un perill no per a la llibertat, ni per a l'ordre, ni per a la vida de la nació, ni per a la de les províncies. Completat el meu intent, podria ja acabar el llibre si no em sortissin al pas algunes qüestions generals que crec necessari d'examinar, ja per a complement d'aquest treball, ja per esvair temences que la idea de la federació engendra en ànimes poc reflexives o covardes.

El govern federal de la república nord-americana no resideix en cap dels Estats que la componen. Té la seva seu en un territori neutral de deu milles quadrades, situat a la riba del Potomac, que pertanyé a l'Estat de Maryland i que es coneix avui amb el nom de *districte de Colúmbia*. Aquest territori no és autònom com els Estats. El president, d'acord amb el Senat, li nomena el governador, el secretari, els principals empleats i fins i tot una junta d'obres públiques que fa com d'ajuntament i té potestat en tot allò que es refereix a carrers, places, ponts i fins i tot a la construcció de cases. La confederació paga el sou de tots aquests funcionaris; el districte només el dels subalterns que ell nomena. Té Colúmbia les seves Corts, però amb poders reduïts. Envia al Congrés federal un delegat, però sense vot i només amb veu per a la defensa dels seus interessos. Està considerat com a territori i no gaudeix de més ni menys avantatges que els altres de la República (*The Federal Government*, cap. 56).

Succeeix això a conseqüència del prescrit al penúltim paràgraf de la secció 8, article 1, de la Constitució dels Estats Units. Consideraren els autors d'aquest codi que d'altra manera no seria el govern federal suficientment independent, ni deixaria d'adquirir l'Estat que l'albergués certa preponderància que li podria comportar l'enveja i fins i tot l'odi dels altres Estats; i autoritzaren el Congrés no només a fer-se amb un districte d'aquella extensió, sinó també per exercir sobre ell un poder absolut. No trigà el Congrés a fer ús de la facultat que se li concedia. El 1790, havia ja adquirit el territori, i el primer de desembre del 1800, ell i el govern, que havien residit primer a Nova York i després a Filadèlfia, passaven a la ciutat de Washington.

És realment necessària l'existència d'aquest territori neutre per a la seguretat i la bona marxa de la confederació? És, si més no, convenient? No n'hi ha a Suïssa, ni a Àustria, ni a Alemanya; i totes tres confederacions viuen una vida normal i tranquil·la. Si fos possible, jo el voldria per a tots els governs federals. Si no fos així, el poder central no podria menys que sentir-se influït per la capital i l'Estat on tingués seu. I seria aquesta influència sens dubte perillosa si resultés que a més aquesta capital i aquest Estat fossin de molta importància i gran iniciativa. Prússia, com he indicat, era un veritable i constant perill per a la Confederació Germànica mentre aquesta es trobava reduïda als Estats del nord. Deixà de ser-ho un cop s'estengué la confederació a tota la terra alemanya on hi ha enclavats regnes com els de Wurtemberg i Baviera; però no sense que aquests regnes es reservessin considerabilíssims drets. Se'ls reservaren Baviera i Wurtemberg no només sobre correus, telègrafs i contribucions, sinó també sobre l'exèrcit, en tot el referent al qual deixaren en vigor, com s'ha vist, els tractats d'aliança de l'any 1870.

Es reservaren a més tots dos altres tants llocs permanents en la comissió d'Estat del Consell federal, i el primer un en la de la guerra, estipulant que si per qualsevol eventualitat deixés un dia de ser president de la Confederació el rei de Prússia, ho hagués de ser el de Baviera (arts. 8, 35, 46, 52 i apèndixs als capítols 11 i 12 de la Constitució. Protocol final afegit al tractat amb Baviera de 23 de novembre del 1870). Prússia suscita desconfiances com en suscitaria Nova York o Pennsilvània si continuessin sent la residència del govern dels Estats Units.

La dificultat rau a trobar un territori els habitants del qual consentin a separar-se del seu Estat i perdre els avantatges que en ell gaudiren. Les capitals de les nacions d'Europa no es prestarien fàcilment a aquesta mena de *capitis diminutio*. La patí París contra la seva voluntat sota el segon Imperi i, com s'ha dit, protestà enèrgicament tan bon punt va poder.

Tenint en compte aquesta dificultat, n'hi hauria prou, entenc, per a la seguretat de la república que el govern federal no residís en un Estat que per la seva importància pogués cohibir-lo o fos capaç d'inspirar recels a la resta dels Estats. Proveït com el deixem d'un exèrcit, d'una armada, de tribunals, de recursos propis, podria molt bé sostreure's a la influència d'un Estat de poca vàlua; i aquest, petit i sense influència, com havia de ser per a ningú un perill?

Les lleis federals és obvi que han d'estar i de prevaler per damunt de les dels Estats. No hi hauria sense això confederació possible. Així, tot conat per sobreposar la llei particular a la general ha de ser enèrgicament reprimit; tot acte, severament castigat. Però sorgeix un dubte. Atesa la creixent multiplicitat de les relacions humanes, no és possible, es diu, de preveure en una Constitució tots els afers que per la seva índole puguin ser del domini dels poders federals. Si demà es

produeix un d'aquests casos no previstos a la Constitució, serà de la competència del govern central o de la del govern dels Estats? Les Constitucions de Suïssa i dels Estats Units no poden ser en això més terminants. «Els cantons», diu la de Suïssa, «són sobirans en tot això pel qual no estigui limitada per la Constitució la seva sobirania: com a tals, exerceixen tots els drets que no estiguin delegats al poder federal» (art.3). «Els poders que la Constitució no delega als Estats Units, ni prohibeix als Estats», diu la d'Amèrica del Nord, «són respectivament dels Estats o del poble» (esmenes, art. 10). Ni és menys explícita la Constitució de l'Imperi d'Àustria: «Totes les matèries de legislació que per aquesta llei no es trobin exclusivament reservades al Reichsrath», es llegeix en un dels seus articles, «són competència de les dietes particulars dels regnes i territoris en ell representats» (II, art. 12). No ho és ja tant la d'Alemanya; però aquest és, sense cap dubte, el seu esperit. «L'Imperi», diu l'article 2, «exerceix el poder legislatiu sobre tot el territori federal en la mesura que la present Constitució indica.» Ni podia ser de cap altra manera. Tots els pobles, en confederar-se, fan un veritable sacrifici dels seus poders: en bons principis de dret, no es pot interpretar mai que renunciaren més del que digueren. Si fos possible, quina font de perills per a la confederació! D'interpretació en interpretació, aniria el govern central, absorbent per naturalesa, envaint i reduint les atribucions dels Estats.

Vol dir això que no siguin susceptibles de reforma les Constitucions federals? Precisament ho són totes les que examino, i algunes, la majoria, han estat ja objecte de diverses i successives esmenes. Modernament, els Estats Units han reformat la seva després de la guerra separatista; Alemanya, després de vençuda França; Suïssa, el 1874. Però una cosa és reformar per interpretació i una altra per l'expressa voluntat

dels confederats. Poden els confederats corregir la seva obra segons ho aconsellin les necessitats dels temps; però amb la solemnitat i pels procediments amb què la van fer. No n'hi ha prou que ho vulgui la massa de la nació; és necessari que ho vulguin els Estats. I els Estats, més encara que la nació, cal consultar per a aquest tipus de reformes. És la federació un pacte entre pobles, i només els qui el feren tenen dret d'alterar-lo i modificar-lo. Així, per a totes les reformes de les constitucions federals s'exigeixen, i amb raó, condicions que, si s'apliquessin a les constitucions unitàries, serien ridícules.

Als Estats Units, es poden proposar esmenes a la Constitució sempre que ho considerin necessari les dues terceres parts dels representants i els senadors, o ho reclami a les dues terceres parts dels Estats el poder legislatiu. Les proposa en el primer cas el Congrés, en el segon una convenció convocada pel cas; i només són vàlides i formen part integrant de la llei fonamental quan les ratifiquen les cambres o convencions particulars de les tres quartes parts dels Estats (article 5). A Suïssa es dóna menys importància al vot dels cantons. Està, tanmateix, clarament prescrit que, si no té a favor la majoria dels cantons, no estarà en vigor cap reforma per molt que l'hagin demanada cinquanta mil ciutadans i acceptada la major part del poble (arts. 120 i 121). A Alemanya, la confederació ho pot tot, la nació poquíssim. Fracassa allà tot pensament de reforma si dels cinquanta-vuit vots del Consell federal es declaren catorze en contra (art. 78). No succeeix així a Àustria, on n'hi ha prou per a tota esmena de les lleis constitucionals amb el vot de les dues terceres parts dels diputats i els senadors (II, art. 15). Seria en canvi dificilíssima i legalment potser impossible la reforma del pacte austrohongarès.

Hauria estat una gran falla política no haver declarat susceptibles de correcció les constitucions federals, i una altra

d'encara més gran no haver pres per corregir-les aquestes o semblants precaucions. Un altre ordre de mudança pot encara ocórrer que tampoc no hem de deixar en l'oblit. Si sol·liciten l'entrada a la confederació nous Estats; si un Estat sent la necessitat de dividir-se en dos, o dos o més la de fondre's en un, qui haurà de reconèixer aquestes pretensions i resoldre-les? Creuen alguns que no es pot admetre en la confederació un nou poble sense consultar directament els Estats que la componguin; però no sé veure dificultat en què se l'admeti pel simple acord de les dues cambres. La federal, no representa potser els Estats? La nacional, la nació sencera? La federació, no és per la seva pròpia naturalesa expansiva i tendeix a congregar la humanitat sencera, i encara més les nacions i els pobles? Per què, doncs, dificultar en cap confederació l'entrada de noves gents? La Constitució alemanya del 1867, escrita només per al nord, preveia el cas que volguessin entrar a la confederació un o més estats del migdia: manava que per admetre'ls fos suficient una llei en Corts (art. 79). La nord-americana diu senzillament que podrà el Congrés admetre en la unió nous Estats (art. 5, secció 3).

Les divisions i reunions d'Estats porten discòrdia als ànims. Alhora que per a certs federals són cosa intranscendent, són per a d'altres un gran perill. Jo entenc que aquestes s'han de contenir, però no impedir quan les susciti la necessitat i no passatgeres passions ni mers capricis. Una divisió a temps pot tallar el pas a llargs disturbis i potser accelerar el moviment de la riquesa; una reunió, afavorir el progrés bé material o bé moral de dos pobles. He parlat en altre lloc d'aquest llibre de les divisions produïdes a Suïssa i als Estats Units; no per a mal, sinó per a bé es feren en aquelles repúbliques. Però no s'han de fer tampoc sense precaucions. Crec, amb els autors de la Constitució nord-americana, que per tal

que un Estat pugui disgregar-se en dos, o dos més agregar-se en un, es necessita primerament l'acord en regle dels Estats en qüestió i després el de les assemblees federals (art. 4, secció 3). La confederació té el dret indiscutible d'examinar si la separació o la unió convenen als seus interessos.

Però sorgeix sobre aquest punt una altra qüestió més greu, amb la qual posaré fi a aquest capítol. «Si les confederacions, es diu, descansen en la sola voluntat dels pobles que les constitueixen, és indubtable que quan vulguin se'n podran separar un o més Estats. Fou, doncs, injusta la guerra del Sonderbund a Suïssa; injusta a Amèrica la dels Estats del nord contra els separatistes. Estan ja fundades aquelles confederacions en l'ús de la força.» Reprodueixen incansablement aquest argument els enemics de la federació per presentar-la com a causant de la disgregació de les nacions i no veuen que és un sofisma. En la voluntat descansen els contractes, i no s'anul·len i rescindeixen per la d'un dels contractants. Pel mutu consentiment es formaren, i només pel mutu consentiment es dissolen quan no s'ha complert el fi pel qual es feren ni els afecta cap dels vicis que els invaliden. El mateix succeeix amb les confederacions, que no són més que pactes d'aliança. Es podrien dissoldre pel mutu dissentiment d'aquells que les van establir, no pel d'un o més pobles. Estan així en el seu dret quan cauen espasa en mà contra els Estats que per la seva sola voluntat intenten separar-se. Perquè el primer i més important dels seus deures és sostenir-se a si mateixes, és a dir, mantenir units els grups confederats. El *primum esse* és la suprema obligació de tot ésser individual o col·lectiu. Si no per la seva existència, per què haurien de lluitar les confederacions?

Aquí, entre nosaltres, s'han concebut sobre la federació grans i transcendentals errors que crec haver en gran part

esvaït bo i examinant les atribucions i l'organisme dels poders federals. Consideraria, tanmateix, incomplet el meu treball si no apliqués a la meva pròpia nació les conclusions a què he arribat i no indiqués fins a quin punt obliguen a modificar-les especials circumstàncies en què es troba. Espanya, bé o malament, és una nacionalitat formada, i en voler convertir-la en una confederació és obvi que no ha pogut entrar en el nostre ànim destruir-la. Homes entusiastes pel progrés, i en certa manera impacients perquè uneixin vincles socials i polítics totes les gents de la terra, menys encara hem pogut voler que Espanya retrocedeixi en el seu camí, ni perdi allò que en el de la seva unitat hagi avançat. He de dir, per tant, en quin sentit i dins quins límits s'ha de federar, al meu entendre, la nació espanyola. Només després d'haver-ho dit podré donar per completats la meva tasca i el meu llibre.

Llibre III

La nació espanyola

I. Aïllament dels pobles d'Espanya a l'Antiguitat. Reunió dels mateixos per la conquesta. Manera com es disgregaren de nou a l'Edat Mitjana

Perdoni el lector si troba aquí reproduïts fets i idees abocats en alguns passatges de pàgines anteriors. Tinc ara necessitat de reunir-los i explanar-los.

S'ha donat generalment el nom d'Espanya a tota la terra que al sud-oest d'Europa separen de la resta del continent la serralada dels Pirineus i el mar Cantàbric. La història, en els seus primers temps, ens la presenta habitada per una munió de nacions que no estan enllaçades per cap vincle social o polític. Viuen totes aquestes nacions completament aïllades i no tan sols no es reuneixen per contenir les invasions de Cartago i Roma, que no triguen a fer d'aquesta infortunada regió presa de la seva cobdícia i camp de batalla dels seus eterns odis. Si algun dia les ajunta la necessitat, amb la necessitat desapareix l'aliança. Només de cinc d'aquestes nacions sabem que es confederessin: les de la Celtibèria. De les altres, combat ordinàriament cadascú per la seva reduïda pàtria, i no és estrany que empunyi les armes al mateix temps contra els estrangers i contra els veïns. Allà, en l'època d'August, pot

succeir que asturs i càntabres s'alcin alhora contra les legions de Roma: malgrat la seva contigüitat i dels seus comuns perills no confonen ni reuneixen mai els seus exèrcits.

Ni adoren tots aquests pobles els mateixos déus, ni es regeixen per les mateixes lleis, ni parlen la mateixa llengua, ni porten la mateixa roba, ni tenen els mateixos costums. Difereixen en tot els del nord dels del migdia, els d'orient dels d'occident. Estimen els uns la pau, els altres la guerra; i fins i tot els bel·licosos es diferencien per l'especialitat de les seves guerres, de les seves estratègies i de la seva tàctica. No lluiten el lusità com el celtiber, ni l'oretà com el vascó o el càntabre. Porten uns el seu esperit d'independència fins a la ferocitat i l'heroisme, consagrant-se a la mort per no consentir la servitud; acoten d'altres fàcilment el cap davant l'estranger i s'acomoden al tracte dels seus vencedors. És diferent la seva cultura i fins i tot diferents els seus orígens. Provenen els uns dels ibers, els altres dels celtes, i d'altres són barreja d'ambdues races. En començar la lluita amb Roma, n'hi ha d'altra banda que han sentit la influència dels fenicis, quan no dels grecs.

He demostrat ja com és d'equivocada la creença que Roma arribés a unificar tantes i tan diverses gents (Llibre 1, cap. XII). No va fer mai d'Espanya un sol cos. La dividí primer en Citerior i Ulterior, més tard en Bètica, Lusitània i Tarraconense; i tingué sempre governada cadascuna d'aquestes províncies per un pretor o un prefecte que depenia directament de la metròpoli. No només no els imposà la seva religió ni el seu dret; fins i tot en allò polític, fou lluny de subjectar a unes mateixes condicions les ciutats de la Península. Unes eren estipendiàries, altres llatines, altres itàliques, altres colònies, altres confederades, altres municipis; i gaudia cadascuna de major o menor llibertat segons la seva categoria. Els colons, per exemple, eren ciutadans de Roma; els estipendiaris, poc

més que serfs del tribut. Es regia el municipi per institucions pròpies, i era un veritable Estat.

S'anà unificant Espanya sota els romans tan lentament, que dos segles després de la conquesta presentava encara a les seves ciutats la mateixa varietat de furs. Tot i que una mica guanyada pel paganisme, ni havia abandonat els dòlmens dels seus boscos ni perdut la memòria del Déu innominat que molts dels seus pobles celebraven amb himnes i danses les nits de pleniluni. En el que més havia arribat a la unitat era en l'àmbit jurídic. Tenia en els seus pretors la font i l'origen de tota administració de justícia; i per la unitat de procediment anava cap a la de dret. Es pot assegurar que no assolí la veritable unitat política fins que, declarats ciutadans tots els súbdits de l'Imperi, se'ls sotmeté a tots al pagament dels tributs, i es convertí en institució de caràcter general el municipi: anaren aleshores desapareixent no només les diferències entre els vencedors i els vençuts, sinó també les que formaven dins d'una mateixa província una mena de jerarquia d'habitants i de pobles. Durà a Espanya la dominació de Roma prop de sis segles, fins i tot comptant-la només des de la caiguda de Numància: anaren a poc a poc prevalent entre nosaltres la llengua, el culte, les lleis i fins i tot els costums dels conqueridors. Assolí aleshores la Península certa unitat que mai no havia tingut; però, noti's bé, només per l'acció d'un poder estrany, per la força. Igualà les seves diverses nacions el nivell de la servitud.

Trencaren els bàrbars aquesta unitat; i, com s'ha indicat també (Llibre 1, Cap. XII), trigaren a reconstituir-la. Els alans, els sueus, els vàndals, es repartiren d'entrada el sòl de la pàtria. Vingueren després els gots disposats a subjectar-la tota a les seves armes; però, com hagueren de lluitar per aconseguir-ho! Segle i mig després de la seva entrada a Espanya,

expulsaven de Galícia els sueus. Encara els costà més d'arrabassar als soldats de l'Imperi les ciutats que els restaven. No ho aconseguiren del tot fins als temps de Suintila, quan havien transcorregut més de dos segles des de la mort d'Ataulf. Estava destruïda la nostra unitat, no ja tan sols per la coexistència de tants dominadors tan diferents i d'orígens diversos, sinó també per altres greus i poderoses causes. Amb la invasió dels pobles del nord s'havia despertat en els nostres l'antic esperit de la independència. Els asturs, els càntabres, els bascos, no volgueren acotar el cap al nou jou. Derrotats, es revoltaven un cop i un altre contra els gots. I no eren ells sols els rebels; que n'hi havia també al centre i en altres àmbits d'Espanya, per bé que no amb tanta tenacitat ni amb la mateixa empenta. Els gots, per la seva banda, afavoriren la divisió prohibint que les seves famílies s'emparentessin amb les indígenes, escrivint un codi per als vençuts i un altre per als vencedors i mantenint-se arrians quan aquí imperava el catolicisme.

Feren després els mateixos gots grans i generosos esforços per fondre's amb els espanyols, que he esmentat ja en el citat capítol, però sota els seus darrers reis. Abjuraren l'arrianisme en temps de Recared (any 589); promulgaren un sol codi per a tots els habitants d'Espanya en els dies de Khindasvint (del 642 al 649); aboliren la llei de races, pel qual s'impedia el casament de gots amb romanes i de romans amb godes en els temps de Recesvint. Des de la mort de Recesvint (672) fins a l'entrada dels àrabs no passaren quaranta anys, perquè es vegi quan cap al final restablí aquella gent la unitat ibèrica. Sigui com sigui, els pobles d'Espanya visqueren per segona vegada sota un mateix Déu, un mateix rei, unes mateixes lleis; i per segona vegada ho degueren no a la seva espontaneïtat, sinó a l'espasa dels seus dominadors.

Lliurats a la seva espontaneïtat, es disgregaren, tal com ens ensenya la història de la Reconquesta. En dos anys feren els àrabs seva la nació que no havien pogut reduir en un segle ni romans ni bàrbars; però tan bon punt l'havien reduïda, la veieren alçar-se en armes i començar una lluita que, tant per sagnant com per llarga, deixà enrere totes les que havia sostingut per la independència. Els primers pobles que s'alçaren contra els nous invasors foren els que més resistència havien oposat als gots; aquells temuts asturs, càntabres i bascos que ocupaven els vessants centrals dels Pirineus. Si en un principi arribaren a constituir un sol Estat, com permeten de creure antigues cròniques, no trigaren a dividir-se i formar els regnes d'Astúries i Navarra. No fou suficient per mantenir-los units ni la identitat de religió ni l'interès de la comuna defensa.

Amb el temps, aquests dos petits estats van créixer i es van estendre, el de Navarra pel baix Aragó, el d'Astúries per Galícia, Portugal i Castella. Castella fou després independent, ho fou Aragó, ho fou Portugal i va anar de poc que ho fos també Galícia, els comtes de la qual intentaren més d'un cop fer-se sobirans. Allà, a l'orient, es formà un altre Estat, mercès a la intervenció dels reis de França. Lluís el Pietós, fill de Carlemany, entrà en obrir-se el segle IX per Catalunya, i guanyà i erigí en comtat la ciutat i comarca de Barcelona. El comtat deixà en aquell mateix segle de ser feu de la Corona franca i adquirí gran força. Això no va ser obstacle perquè en la mateixa Catalunya s'alcés una munió de comtats independents i fins i tot rivals, que no era suficient per reunir ni tan sols la imperiosa necessitat de fer fora els àrabs de les ciutats de Tarragona i Lleida per no tenir obertes al comú enemic les portes de la pàtria.

Tots aquests Estats es feien sovint la guerra, i de vegades per sostenir-la amb èxit no dubtaven a implorar l'auxili dels

mateixos àrabs, malgrat els seus odis de religió i de raça. En canvi, si s'aliaven en casos extrems, succeïa el mateix que en l'antiguitat: tan bon punt el perill desapareixia, tornaven al seu aïllament. A principi del segle XI s'aliaren Lleó, abans Astúries, Navarra i Castella contra Almansor, el qual tenia aterrits els cristians per un seguit de brillants campanyes i d'ininterrompudes victòries. El derrotaren a Calatañazor, i ni tan sols no van continuar la lliga per aprofitar la derrota. El mateix va succeir al segle XIII, després de la batalla de les Navas de Tolosa, en què Aragó, Castella i Navarra derrotaren i tallaren el pas als almohades, tan orgullosos dels seus triomfs a l'Àfrica, que amenaçaven de dur fins al cor d'Europa els estendards del Profeta.

Contribuïen a la divisió els mateixos reis, els quals, en morir, dividien sovint els seus Estats entre els fills. Separaven així fins i tot el que s'havia ja unit per entroncaments de família. Seguiren aquesta conducta, fet veritablement inconcebible, fins i tot el que més s'havien esforçat aparentment per donar unitat a l'Espanya cristiana. Sanç el Gran, no satisfet amb reunir al seu front les corones de Navarra i Castella, s'havia endinsat per terres de Lleó i ocupat tot el territori que va de les ribes del Cea a les del Pisuerga. En morir, deixava al més gran dels seus fills Navarra, a un altre les seves conquestes a Lleó i el comtat de Castella, a un altre Aragó, a un altre el senyoriu de Sobrabe i Ribagorça. Succeïa això l'any 1035. Un segle després, Alfons VII, rei de Castella i Lleó, havia aconseguit de convertir en vassalls seus els monarques d'Aragó i de Navarra, el comte de Barcelona, el d'Urgell, el de Foix, el del Pallars, el de Montpeller i els d'altres comarques de Catalunya i França. A conseqüència d'això, els prelats i magnats de tots aquells regnes l'havien proclamat solemnement emperador a Santa Maria de Lleó. Amb ell va morir no només

l'imperi, sinó també la nació castellanolleonesa. El seu fill Ferran fou rei de Lleó, el seu fill Sanç ho fou de Castella. Jaume el conqueridor repartí també el regne d'Aragó entre els seus dos fills, deixant al segon Mallorca, Rosselló i Cerdanya.

Des del segle XI, fomentava encara una altra causa l'esperit de divisió de la nostra Espanya. Atorgaven els reis furs municipals als pobles, bé en recompensa per serveis prestats, bé per estimular-los perquè els prestessin i visquessin alerta contra els àrabs. El 1012 rebia Nave de Albura el seu fur de mans de Sanç Garcés, comte de Castella. El 1020 el rebia Lleó d'Alfons V. Per aquell mateix temps el rebia de Sanç el Gran de Navarra la vila de Nájera. Cada població volgué després el seu fur, i al final no hi hagué ciutat ni vila d'importància que no en tingués. Els escrivien moltes vegades els mateixos pobles, i els portaven a la sanció del monarca. Solien aprofitar les ocasions en què el rei els necessités, bé per aconseguir recursos, bé per desfer-se de rivals, bé per continuar la guerra contra els infidels.

Mercè a aquests furs, eren moltes ciutats un veritable Estat dins l'Estat. Nomenaven sense intervenció de ningú el seu consell, és a dir, el seu govern; exercien la jurisdicció civil i criminal sense més limitació en certs casos que el recurs d'alçada davant la Corona; aplicaven lleis pròpies i disposaven de forces pròpies per executar-les. El fur mateix era ordinàriament un codi que tenia tant de civil i penal com d'administratiu i polític. Es trobaven habitualment a les seves pàgines ja sobre la propietat, ja sobre el dret i la manera de succeir, ja sobre els contractes, disposicions de gran interès que modificaven profundament aquí el Fuero Juzgo, allà els Usatges. Eren algunes ciutats per aquests furs fins a tal punt autònomes, que gaudien fins i tot del dret d'encunyar moneda. Què té d'estrany que adquirissin aviat importància? El 1134, tenien ja la

seva representació a les Corts de Borja, on navarresos i aragonesos es reunien per a la successió d'Alfons el Bataller, que acabava de morir als camps de Fraga. El 1212, assistien amb les seves milícies i les seves banderes a la cèlebre batalla de les Navas, i contribuïen com el primer a la derrota dels almohades.

Tot propendia a la divisió en l'Espanya d'aquells temps. No satisfetes encara les ciutats amb els seus furs, procuraven cada dia d'arrencar privilegis amb què fer-se fortes; i si per a alguna cosa s'unien, era només per defensar totes aquestes franquícies contra els mateixos reis, a qui sempre miraven amb prevenció i recel. Amb aquest sol objecte organitzaren principalment Castella i Lleó aquelles famoses germandats o comunitats que tant de poder tingueren en l'últim terç de l'Edat Mitjana i tan tristament acabaren a Villalar amb Juan de Padilla. Assoliren per aquest mitjà incontrastable força; i lluny d'estar a mercè de l'Estat, posaren l'Estat al seu servei.

Hi hagué encara més divisió a l'Espanya àrab. Hi sovintejaren des del començament les guerres civils i els conats dels valins per fer-se independents. Els moderà i fins i tot els contingué durant molt de temps la brillant dinastia dels Omeies; però prevalgueren a la fi i acabaren amb el califat de Còrdova. Es formaren aleshores (1031) multitud de regnes, molts tan reduïts que a penes comprenien més que una ciutat i uns quants suburbis. Foren grans i poderosos els de Saragossa, Toledo, Badajoz, Sevilla, Granada, Màlaga, Almeria, Múrcia, València, Dènia, les Balears; i alguns, malgrat el seu aïllament, no només mantingueren a ratlla durant segles les armes cristianes, sinó que també deixaren en la història una llarga i lluminosa empremta. Des de Granada, l'últim que desaparegué, queden incomparables belleses i inesborrables records. Tenia cadascun d'aquests regnes, com els nostres, el seu go-

vern, la seva hisenda, el seu exèrcit; i com els nostres, només vivien aliats quan i mentre la necessitat ho exigia.

El dogma dels àrabs era eminentment unitari. Un sol Déu, un Profeta, una autoritat a la terra; els califes, reis i al mateix temps pontífexs. No pogué, tanmateix, la religió refrenar per molts anys l'esperit de discòrdia que produïen d'una banda les diferències de tribu i de raça, de l'altra l'ambició i el cisma. Ho atià aquí, sens dubte, la influència del geni ibèric.

II. Com s'anaren reunint els diferents regnes d'Espanya

Hi hagué a Espanya durant l'Edat Mitjana un moviment general de disgregació, però també les seves tendències a la unitat. D'altra manera, no hauria estat possible que en acabar el segle XV estiguessin gairebé tots els nostres pobles sota el ceptre del Reis Catòlics. De la mateixa manera que he parlat fins aquí de la divisió de la Península en multitud d'Estats, he de parlar en aquest capítol de com s'anaren reunint.

L'any 1037, manava a Lleó Beremund III, fill d'Alfons V. Tenia per successora, a manca de descendents, la seva germana Sança, que estava casada amb Ferran, rei de Castella. A la seva mort, les dues corones s'havien de trobar naturalment en mans dels dos cònjuges i, en morir tots dos, en el fill que d'ells nasqués. Ferran precipità i torçà les coses per la violència. En guerra amb Beremund per a la conservació de certa part del territori que se li havia cedit, tingué la sort de vèncer i matar el seu enemic a la batalla de Tamarón. Aprofitant la seva bona fortuna, s'endinsà agosaradament per terres de Lleó i, després de fer-se obrir les portes de la capital, es cenyí, en comptes de cenyir-la la seva esposa, la corona de Beremund. Així s'uniren per primera vegada els regnes de Lleó i Castella. Res no tin-

gué a veure en la unió la voluntat dels pobles; tot, l'ambició dels reis.

Actuà així Ferran per accelerar la unitat política d'Espanya? Ferran, quan va morir, tenia cinc fills, tres homes i dues dones. Llegà a Sanç, el primogènit, el regne de Castella; a Alfons el de Lleó, amb la Tierra de Campos; a Garcia, un que creà a Galícia. Donà a la seva filla gran, Urraca, la ciutat de Zamora, i a la seva altra filla, Elvira, la de Toro. El sentiment de la unitat li era, evidentment, desconegut.

Malgrat aquest repartiment, les corones de Castella i Lleó només estigueren separades un breu temps. Per què? Per la rivalitat i l'ambició dels mateixos fills de Ferran. Sanç pogué en principi més que Alfons, a qui capturà i empresonà al castell de Burgos: prengué el ceptre de Lleó per les armes. Ocupà després Galícia i, no satisfet encara, anà a usurpar a les seves germanes les ciutats de Toro i Zamora. En el setge de Zamora, morí, com recordaran, a mans del traïdor Bellido Dolfos. Alfons, aleshores, recuperà Lleó pel seu propi dret i guanyà Castella per la voluntat dels castellans. L'aclamaren aquests com a rei, veient sense successor Sanç, amb la condició que jurés no haver estat còmplice en la mort del seu germà.

Romangueren units els dos regnes fins a la mort d'Alfons VI, que es produí el 1157. Quedaren aleshores separats no més ni menys que per setanta-tres anys. Vejam com tornaren a reunir-se. Alfons IX, rei de Lleó, s'havia casat en segones núpcies amb Berenguera, infanta de Castella. Tingué d'aquest matrimoni a Ferran, que després seria conegut com el Sant. Per mort d'Enric I, pujà després al tron de Castella Berenguera; i sense consultar amb el marit, abdicà immediatament en Ferran. Ferran era indubtablement el cridat a governar els dos regnes: per poc no ho féu impossible la precipitació de la mare. Alfons IX prengué per dos cops les armes contra

l'esposa i el fill, i el desheretà al final nomenant successores del seu tron les dues filles que havia tingut en el seu primer matrimoni amb Teresa de Portugal, anomenades Sança i Dolça. Per fortuna seva, Ferran, poc després del seu naixement, havia estat jurat hereu de Lleó pel seu propi pare, reconegut com a tal pels grans i confirmat en l'herència pel mateix papa... Sense això i sense les altes dots de la seva mare, difícilment s'hauria imposat a Lleó, que s'oposava en principi a rebre'l. Fou, al capdavall, rei de Lleó i de Castella, i no tornaren a separar-se les dues corones; però, que poc va tenir a veure el sentiment d'unitat en tots aquests fets!

No parlaré ara de com anaren prevalent els comtes de Barcelona sobre els de totes aquelles províncies i fins i tot sobre molts dels que manaven a l'altra banda dels Pirineus. Passo a referir, això sí, la manera com s'uniren per no separar-se mai més el regne d'Aragó i el comtat de Barcelona. L'any 1134 moria, com he dit, en un combat Alfons el Bataller, rei d'Aragó i Navarra. Moria deixant un testament pel qual havien de passar a tres ordres religioses tots els seus regnes i senyorius amb les seves armes i el seu cavall. Ni navarresos ni aragonesos pensaren a complir tan estrany testament. Cridaren aleshores els aragonesos al tron el monjo Ramir, germà de don Alfons. Ramir era un home feble. Aviat féu feudatari de Castella aquell regne d'Aragó que poc abans inspirava respecte i fins i tot inquietud als altres Estats. Aclaparat pel pes de la corona, tan bon punt va tenir successió ja va concebre el propòsit de deixar-la. Ho anunciava ja l'any 1136 a les Corts d'Osca, i el 1137 concertava el matrimoni de la seva filla Peronella, de dos anys d'edat, amb el comte de Barcelona, Ramon Berenguer IV. Donava amb la filla el regne. Es reservava només l'honor i el títol de monarca, i fins i tot aquests els abandonava mesos després a Saragossa per tornar a la calma

i la dolcesa del claustre. No es digué Berenguer rei d'Aragó, però ho fou en efecte. El governà tota la seva vida sense intervenció de la seva consort, i a la seva mort en disposà com de cosa pròpia. Que hagués normalment tanta precipitació en els reis! Que no s'esperés que es fes efectiva la fusió de les dues Corones en el fill dels cònjuges! Es diu que les dones estaven excloses en aquell regne de la successió al tron; però ho desmenteixen els mateixos fets de Peronella. Mort el marit, convocà Corts a Osca i confirmà i aprovà el testament pel qual Berenguer IV deixava al seu primogènit els dominis d'Aragó i Barcelona; i tres anys després (el 1164), trobant-se a la ciutat d'aquest nom, féu en favor del mateix primogènit solemne cessió de la Corona aragonesa. Si no la posseïa, com l'hauria pogut cedir?

Deixo de banda la incorporació del regne de Mallorca al d'Aragó (any 1349) per la perfídia i l'espasa de Pere IV. Amb precipitació es volgué també actuar en unir-se al segle xv Aragó i Castella. Es reuniren, com és sabut, pel matrimoni de donya Isabel amb don Ferran. Ni Isabel era encara reina de Castella ni Ferran rei d'Aragó quan es casaren. En pujar al tron Isabel, Ferran volgué de seguida manar a Castella. No li ho consentí Isabel ni li ho hauria consentit el regne; però alguna cosa va caldre cedir-l'hi. Havien d'administrar tots dos la justícia si es trobaven junts, independentment si separats. Havien de dur la signatura de tots dos les cartes i provisions reials. Havien d'anar les efígies de tots dos a les monedes i les armes d'ambdós regnes als segells.

Catalunya i Aragó primer, Aragó i Castella després, s'uniren, com es veu, de la mateixa manera que Castella i Lleó: per concerts entre prínceps. L'ambició fou el principal i potser l'únic mòbil de tots aquests homes. Els de Castella i Lleó, ja ho hem vist, no vacil·laren quan els va convenir a recórrer a

l'espasa: el mateix haurien fet probablement els d'Aragó i Barcelona si haguessin trobat per a la realització dels seus plans grans obstacles.

Fixem-nos ara en Navarra. Navarra s'uní amb Aragó l'any 1076, i es féu de nou independent el 1134. Un i altre fet foren deguts a la sola voluntat dels pobles. L'any 1076 morí Sanç Garcés traïdorament assassinat pel seu germà Ramon, el qual, sorprenent-lo durant una cacera, el va despenyar amb els seus amics des del capdamunt d'una roca. Indignats, els navarresos triaren per rei Sanç Ramírez d'Aragó, cosí del seu infeliç monarca. Si més no per part dels navarresos, fou espontània la unió de tots dos regnes. L'any 1134, mort Alfons el Bataller, hem vist ja nomenat rei d'Aragó i de Navarra per les Corts de Borja Ramir el Monjo. No es conformaren amb el nomenament els navarresos, i retirant-se a Pamplona se separaren d'Aragó i proclamaren rei Sanç Ramírez, nét de Sanç el Despenyat. Per un acte de la seva voluntat s'uniren i per un altre es disgregaren; però no fou així ja com segles després passaren a formar part de Castella.

L'any 1512, morta Isabel la Catòlica, entrà i prengué Ferran per la força el regne de Navarra, només perquè aquest, en ús de la seva sobirania, s'havia aliat amb el rei de França. Intentava dur els seus exèrcits a l'altra banda dels Pirineus, i no volia deixar enemics a la seva esquena. Però feta i acabada la guerra amb els francesos, no només continuà ocupant Navarra, sinó que la incorporà definitivament a la seva Corona. No fou al final per la voluntat dels pobles, sinó per la conquesta, com acabà Navarra sent província.

Un altre regne restava encara dempeus a la mort del de Navarra: el de Portugal, que duia quatre segles de vida. Aleshores, l'any 1515, es trobava precisament en l'apogeu de la seva grandesa. El governava des del 1495 un rei a qui no sen-

se raó coneixien amb el sobrenom de l'Afortunat. Sota aquest monarca havia doblat Vasco da Gama per primera vegada el cap de Bona Esperança; Álvarez de Cabral s'havia apoderat de Brasil; Albuquerque havia pres Goa i Malaca; Figueira, Sumatra. Havien passat a més a ser portugueses les costes de Malabar i l'illa de Ceilan, la Trapobana dels antics; i allà, al Pacífic, les illes Moluques. Què no posseïa ja aleshores Portugal a Àfrica!

Joan III, successor de Manuel l'Afortunat, mantingué encara la grandesa del regne; però no ja el seu hereu Sebastià, que només tenia tres anys quan cenyí la corona. Tingué durant la seva minoria d'edat dues regències, i després d'aquestes la desafortunada idea de dur la guerra a les costes septentrionals d'Àfrica. Debades li advertiren súbdits i parents de la perillosa i temerària empresa. Mogut per la cavalleresca idea de renovar les lluites contra els infidels, reuní la flor del seu exèrcit, i anà a cercar a la batalla d'Alcazarquivir una tomba per a ell, per als seus soldats i fins i tot per al seu regne. Morí sense successió, deixant extingida la línia masculina de la seva casa de Borgonya. Pujà de moment al tron el seu oncle, el cardenal don Enric, home ja sexagenari, i també sense fills; i pul·lularen, no cal dir-ho, els pretendents. Figurava entre ells Felip II de Castella, nét de don Manuel, com don Sebastià, però no ja per la línia masculina, sinó per la femenina. Sostingué Felip que ell era el pretendent de millor dret; i a la mort d'Enric, sense esperar que parlés la nació ni dictaminessin els jutges nomenats per decidir la contesa, envaí Portugal amb un exèrcit a les ordres del duc d'Alba. Portugal, com Navarra, quedà agregat a Castella per la violència; Felip, jurat rei a Lisboa el dia 11 de juny del 1580.

Amb això, quedaven totes les nacions de la Península sota un sol ceptre. Les de l'Espanya àrab havien anat caient les

unes en poder dels reis d'Aragó, les altres en mans dels de Castella; i des de l'any 1492, que va caure la de Granada, no n'hi havia ja cap d'independent. Totes, naturalment, havien perit per la força de les armes. Tinguérem a la fi unida i formada la nació espanyola, si més no políticament.

Aquesta unió, com acabem de veure, fou obra exclusiva dels reis de l'Espanya cristiana. La realitzaren per la conquesta o per enllaços de família. Pel sistema amb què es va fer, hauria estat difícil, si no impossible, si no haguessin prevalgut en els diversos Estats de la Península el règim monàrquic, el principi hereditari i l'absurda doctrina segons la qual els pobles pertanyen als prínceps. Altrament, de sobra ho comprendrà el lector, no s'hauria pogut aconseguir sinó pel sistema federal, que és per a la creació de les nacions l'únic racional i legítim. La feren els reis, i aquests, com també hem vist, moguts en general no per la idea d'unitat, sinó per la del seu engrandiment. El mateix Ferran el Catòlic, morta Isabel, tingué els seus desitjos de tornar a separar Aragó de Castella; i si hagués aconseguit successió de la seva segona esposa, Germana de Foix, potser els hauria convertit en fet. La idea de la unitat potser només la van arribar a tenir Isabel II i Felip II.

Consentiren els pobles l'obra dels reis, però, noti-ho bé el lector, sota la condició que els respectessin les seves lleis, el seu règim municipal, la seva autonomia. Fins i tot els prínceps que guanyaven un Estat per la força s'afanyaven a confirmar-li les llibertats de què gaudia. Ferran I de Castella, tan bon punt es va haver apoderat de Lleó, li assegurà i fins i tot eixamplà els *bons furs* que li havia atorgat Alfons V. Ferran el Catòlic encara no havia ocupat tota Navarra, que ja jurava a Pamplona per boca del duc d'Alba guardar les lleis per les quals aquella antiga nació es regia. Acabada la guerra, repetia el jurament a les Corts per boca de don Diego Fernández de

Córdoba, capità de donzells. Els navarresos, per la seva banda, juraven ser fidels al rei i prestar-li els seus serveis d'acord amb el que disposaven els furs i ordenances del regne. El mateix Felip II, en ser reconegut a Tomar rei de Portugal, hagué de jurar de genolls i amb la mà damunt els Evangelis, que li conservaria els furs, privilegis, usatges, costums i llibertats que li havien concedit els anteriors reis. No canviaven en realitat els pobles sinó d'amo; no experimentaven d'entrada en la seva vida cap canvi, i miraven amb certa indiferència aquelles unions i separacions de regne en les quals ordinàriament no tenien intervenció de cap mena.

Si quan la unió era filla de la força continuaven autònoms els regne, no cal ni dir si continuarien sent-ho quan provenia de pactes o entroncaments. Ho eren fins a tal punt, que alguns reis de dos o més Estats havien de convocar en cadascun Corts per decidir sobre els assumptes més importants. Corts hagueren de convocar a Catalunya i Aragó els descendents de Peronella i Ramon Berenguer IV, Corts a Aragó, a Castella, a Catalunya, a València els descendents del Reis Catòlics. En unes Corts catalanes es decidí la presa de Mallorca, la primera i més brillant de les expedicions que dugué a terme Jaume I d'Aragó, cèlebre per les seves conquestes. De Corts en Corts hagué de demanar que Castella, Aragó, València i Catalunya el reconeguessin com a rei d'Espanya aquell poderós i temut Carles I que fou emperador d'Alemanya. El mateix Felip II hagué de convocar i celebrar Corts en els quatre Estats; i no fou, per cert, ni tan sols entre els seus antecessors qui en celebrà en més gran nombre. En cap d'aquests antics regnes no es reconeixia ningú per rei si prèviament no jurava a les Corts els furs.

I eren aquests furs i preeminències de tal índole, que el rei no podia, per exemple, entrar a Aragó amb tropes de Castella

si Aragó no li ho consentia, ni enviar-li virrei que aragonès no fos, ni arrencar de mà del Justícia qui sota el Justícia s'emparés, encara que el perseguís per greuges a la seva persona.

Amb semblants furs i tal autonomia, ¿com pot estranyar que no s'oposés resistència a la unió dels Estats pels reis, sobretot quan no era fruit de la violència?

III. Conflictes a què donà lloc la unitat per la manera com la realitzaren els reis. Separació de Portugal

Fos com fos, a la mort de Felip II la unitat nacional era un fet... Espanya, que aleshores s'estenia més enllà dels Pirineus, vivia sota un sol rei i un sol Déu, tot i que no sota les mateixes lleis. Quins càntics d'alegria no solen entonar els més greus escriptors en arribar a aquest punt de la nostra història! La unitat ha estat per a ells filla de la Providència. És veritat que no s'ha aconseguit pels mitjans més racionals ni els més justos; però Déu sol treure el bé del mal i cal respectar no només els seus alts designis, sinó també els seus procediments. Anem a veure, amb tot, quins beneficis ha produït la unitat i com ha tractat la Providència la seva pròpia obra.

Gràcies a la manera com es va dur a terme la unitat i a les idees d'aquells temps, el rei es considerava per dret propi amo de tots els antics Estats. S'avenia, no cal dir-ho, malament amb la diversitat de lleis per les quals es regien, i mirava amb recel especialment les que limitaven la seva autoritat i li obligaven a acotar el cap davant poders i institucions filles de la voluntat dels pobles. Creia que redundaven en menyscapte de la seva dignitat i el seu decòrum i mirava d'anar-les soscavant dissimuladament, ja que no podia atacar-les de front. Com d'altra banda no estava ni podia estar identificat amb tots

aquests diferents regnes com ho estava cada monarca amb el seu mentre visqueren separadament, solia tractar-los amb certa desafecció i només els afalagava quan els havia d'exigir grans i penosos serveis.

Un estat tal de coses no podia sinó produir conflictes, i efectivament els produí. Succeí primer en vida del mateix Felip II, a qui anomenaren el Prudent. Perseguí aquest rei de manera despietada el cèlebre Antonio Pérez, després d'haver-lo tingut durant molts anys com a primer ministre i home de confiança. Quan Pérez veié ja en perill la seva vida, s'escapà de les presons on se'l tenia i cercà asil a Aragó, la seva pàtria. S'acollí allà al fur de la manifestació, posant-se d'aquesta manera sota la mà i l'escut del tribunal del justícia. Admeté d'entrada el rei que aquest tribunal processés el seu antic secretari pels delictes dels quals se l'acusava, principalment per la mort d'Escobedo, ànima de don Joan d'Àustria; però tan bon punt va saber de la presentació en les actuacions judicials de documents que el feien a ell, rei de les Espanyes, autor de l'assassinat, s'apartà de la causa i treballà amb la Inquisició perquè, reclamant Pérez com a reu d'heretgia, l'arrenqués de les presons del justícia i el posés a l'abast de les seves ires. La Inquisició dugué el processat als seus calabossos.

Indignada a Saragossa la multitud, s'alçà a favor d'Antonio Pérez, donant origen a un seguit d'alteracions i revoltes, que vingueren, com és habitual, acompanyades de crims. Felip aprofità a l'instant els esdeveniments per retallar les llibertats aragoneses. Envià tropes que entraren sense resistència a la capital tot i haver fet el justícia una general crida a les armes; i, ja vencedor, desaforà provisionalment el regne i exercí d'una manera freda i calculada les més terribles venjances. Convocà després Corts a Tarazona i restablí i fins i tot jurà de guardar els furs, però alterant-los en el que més essencialment

els constituïa. Correspongué des d'aleshores a la Corona la facultat no només de nomenar, sinó també de renovar justícia. Tingué el rei mà en l'elecció dels disset judicants, encarregats de censurar i residenciar els lloctinents del justícia, i també en la dels mateixos lloctinents. Es limitaren les atribucions de la Diputació fins a privar-la de la seva força pública.

No feu Felip II més perquè li ho impedí el caràcter d'aquells esdeveniments. Aragó no intentà aleshores (1591-1592) de recuperar la seva independència. El moviment estigué pràcticament limitat a Saragossa. Dels altres pobles, la major part es feren sords a la veu del justícia. No pogué Lanuza reunir contra l'exèrcit de Castella més de dos mil homes; i aquests, tan indisciplinats i tan poc aptes per al combat, que no s'atreví a presentar batalla a Alfonso de Vargas. Units aquests fets a la decisió amb què els aragonesos rebutjaren poc després una invasió dels bearnesos acabdillats per Antonio Pérez, aturaren Felip II i salvaren els furs d'un general naufragi.

Mig segle després, el 1640, s'alçaven no ja dues ciutats, sinó dos regnes al crit de llibertat i independència. Oposaven a Castella no ja gent arreplegada, sinó grans exèrcits que feren mossegar més d'una vegada als seus enemics la pols dels camps de batalla.

Regnava aleshores a Espanya Felip IV. L'any 1626 havia anat a Catalunya per demanar-li un de tants serveis que, ja en homes, ja en diners, exigien les funestes guerres que sostenia a Europa. En trobar mal disposades les Corts de Barcelona, les havia desdenyat marxant sense avisar i sense esperar que deliberessin i resolguessin. Prengueren els catalans per gran ofensa aquesta conducta i no tornaren a mirar mai més Felip amb bons ulls. El 1639, tanmateix, quan van veure envaït el Rosselló pels francesos, no vacil·laren a fer per expulsar-los tota mena de sacrificis. Reclutaren un exèrcit de més de dotze

mil homes, l'armaren, l'equiparen, el dotaren de canons i de tot un tren de guerra, i el pagaren durant la campanya. Foren ells qui salvaren aleshores els dominis dellà dels Pirineus. Reberen com a pagament paraules desagradables i injustificades queixes i, per acabar-ho d'empitjorar, una nova ofensa. Acabada la guerra, s'allotjà contra fur a les cases dels ciutadans els soldats de Castella; i aquests, bé per mal pagats, bé pel costum de viure en país de conquesta, tingueren amb els seus hostes les més insòlites exigències. Nasqueren d'aquí, no ja tan sols entre el paisanatge i la tropa, sinó també entre castellans i catalans, grans odis que s'anaren dia a dia manifestant per petits desordres i grans crims, i anaren lentament portant el país a l'anarquia. Greu ja el mal, acudiren els magistrats de Barcelona al virrei en demanda de remei. Cometé el virrei la imprudència d'arrestar-los; aleshores, rebentant la ira dins el cors i esclatà la més formidable revolta que la ciutat hagués vist mai. Des del virrei fins a l'últim castellà foren víctimes del furor de la multitud: no se salvaren sinó aquells que es pogueren amagar de les mirades dels assassins. I es repetí la matança arreu de Catalunya.

Després de no poques vacil·lacions, es decidí el rei a castigar els rebels, però sense mesurar bé les seves forces. Catalunya sencera s'uní i es disposà a la lluita; i cega de còlera, després d'haver reclamat en el seu auxili les armes del rei de França, el feu el seu sobirà i el proclamà comte de Barcelona. Llarga i incerta fou la guerra; nombrosos i sagnants els combats; grans els exèrcits que hi consumí Castella. Tot perquè es vinguessin al final a confirmar els furs de Catalunya i es perdessin definitivament els comtats de Rosselló i Conflent, que a costa de tants sacrificis havíem conservat durant molts segles. Barcelona, portant a la tenacitat la seva constància i a la temeritat el seu valor, resistí un setge de quinze mesos; i tot i

que va ser obligada a capitular, salvà no només les seves institucions, sinó les de tota la província. Veia el rei que Portugal se li escapava de les mans, i temia que per no transigir amb els catalans perdés ambdós regnes.

S'havia revoltat Portugal per motius anàlegs als de Catalunya. Se'l tractava amb supèrbia i duresa; es nomenava per als càrrecs gent forana. Se l'aclaparava sota el pes dels tributs; i quan es continuaven celebrant Corts en tots els antics Estats, se li volia obligar que confongués les seves amb les de Castella. Present encara en els ànims la seva passada grandesa, no pogué suportar tanta humiliació i conspirà per recuperar la seva independència. Tenint per fortuna seva a mà Joan de Bragança, descendent dels seus reis, el posà al capdavant del moviment. Menà tan bé la seva trama i tingué en el moment d'alçar-se tanta empenta, que en només tres hores acabà amb el govern de Castella i destruí l'obra de Felip II.

Pretengué Castella reduir-lo a l'obediència, però fou debades. Vint-i-cinc anys de guerra no fou suficient per domar el coratge ni esgotar els recursos d'aquell poble. Férem un darrer esforç el 1665. Reunírem un exèrcit de 15.000 infants, 6.000 cavalls, 14 canons i dos morters, i els posàrem a les ordres del marquès de Caracena. Assetjà el marquès Villaviciosa, baixaren els portuguesos a aixecar el setge i se situaren a Montesclaros. Allà es donà la gran batalla i es produí la gran catàstrofe. Perdérem, entre morts, ferits i presoners vuit mil homes, ens quedàrem sense artilleria i haguérem d'abandonar el camp. S'esvaí tota esperança de recuperar aquell regne; i avui, després de dos segles, viu encara Portugal independent.

Quan els portuguesos es revoltaren, encara no feia seixanta anys que formaven part de la nació espanyola. Si la nostra unitat política hagués estat realment filla de la Providència,

no hi hauria altre remei que dir que la Providència havia tingut ben poca cura de la conservació de la seva obra. Trencada aquesta unitat a occident, en gran perill a orient, molt poc atent devia estar Déu per mantenir-la, sobretot quan, quaranta anys després de la derrota de Montesclaros permetia que vingués una altra nació a posar el peu en la nostra, i avui encara la tenim a Gibraltar sense esperança d'expulsar-la del nostre sòl per les armes.

IV. Com s'haurien pogut evitar aquests i altres trastorns. Per què anàrem a l'absolutisme

Però no barregem l'interior i l'exterior: cenyim-nos al moviment polític d'Espanya. Si s'hagués fet la unitat d'una altra manera, no s'hauria trencat en tan breu temps, ni hauria donat marge a tantes guerres i disturbis, ni hauria estat origen d'altres mals dels quals encara no he parlat i penso parlar en aquest mateix capítol. Donada l'heterogeneïtat dels elements que havien de compondre la nostra nació, el sistema federal era l'indicat per formar-la i dirigir-la. Els antics Estats duien segles de vida pròpia i tenien una decidida afecció a la seva autonomia. Ja que no se'ls podia fondre en un, era absolutament necessari que se'ls hagués unit per llaços que sense travar-los l'acció per a la gestió dels seus particulars interessos, els hagués obligat a deliberar i resoldre plegats sobre els seus comuns afers. Per a això, haurien hagut de tenir en la capital de la nació, al costat del rei, ja que rei hi havia, una assemblea formada pels seus diversos representants. Aquesta assemblea, que per a res no hauria hagut d'intervenir en els afers interiors de cada Estat, hauria tingut naturalment al seu càrrec les qüestions exteriors, la pau, la guerra, el comerç i la di-

plomàcia. Per a les guerres que hagués declarat, com per a totes les altres despeses nacionals, ella hauria estat l'autoritzada per a fixar el contingent ja en armes, ja en diners, que a cada Estat hagués correspost. Hauria anat abraçant dia rere dia els interessos veritablement generals; i la unitat s'hauria realitzat i enfortit sense interrupcions i sense violència. El rei hauria estat l'executor dels acords de l'assemblea.

Se seguí un altre sistema, i era, sense cap mena de dubte, el més absurd que es pugui concebre. El rei declarava per pròpia iniciativa la guerra; i després, per mantenir-la, bé la fes en ofensa d'una altra nació, bé en defensa de la pròpia, havia d'anar de regne en regne i de parlament en parlament pidolant els subsidis que li calien. Els demanava de vegades amb l'enemic a les portes; i a cada regne havia d'oir i resoldre els centenars de peticions que li adreçaven els procuradors, en cadascun diverses i amb diverses mires, com emanades de pobles que no es regien per les mateixes institucions ni tenien els mateixos interessos.

Governava el rei aquests Estats a través de virreis i altres oficials nomenats per ell; i aquests o veien a cada pas aturada la seva acció pels furs, o els trepitjaven provocant conflictes, quan no desordre o guerres. Naixia d'aquí un constant antagonisme entre les autoritats reials i les forals, antagonisme que augmentava per ser aquestes de la terra i aquelles gairebé sempre de Castella. Els castellans, com a immediats súbdits del rei, eren habitualment els afavorits en la provisió de càrrecs, i es consideraven en certa manera superiors als altres pobles. Se'ls odiava igual a Portugal que a Catalunya, tant a Aragó com a Navarra. Per això insistia Aragó que havien de ser aragonesos els seus virreis. Les Corts de Tarazona, celebrades després de la mort de Lanuza, de sobra comprendrà el lector que no havien d'oposar gran resistència a les preten-

sions de Felip II: en el que menys el complagueren fou en la facultat que els demanava de proveir el càrrec de virrei en estrangers. Només l'hi van concedir des d'aleshores fins a les properes Corts.

Amb el sistema federal, totes aquestes dificultats haurien desaparegut: cada regne hauria conservat la llibertat de reformar per si mateix les seves lleis; el rei per l'Assemblea General les hauria dictades a tota la Península. No hi hauria hagut virreis: els funcionaris reials haurien tingut determinada la seva esfera d'acció per les lleis del poder federal i haurien sabut a què atenir-se: no per ser castellans haguessin despertat injustes pretensions. Ni la Corona s'hauria sentit humiliada davant els pobles ni els pobles davant la Corona.

La Corona, humiliada, pensà principalment en anar posant tots els regnes sota el règim del despotisme. Per això va anar tractant les Corts cada cop amb més menyspreu, desoïa o resolia tard les peticions dels procuradors, anava espaiant les convocatòries fins no fer-les finalment sinó per al reconeixement i la jura dels nous reis. Per això va anar acabant amb les llibertats municipals fins a arribar a la venda de batllies i de regidories perpètues. Per això mirà de tenir arreu esclava la paraula i fins i tot el pensament. Es buscava la unitat en la general servitud; i en la general servitud anava desapareixent la grandesa i fins i tot la dignitat de la pàtria.

Malauradament, ja molt aviat la idea de la unitat ens dugué a la tirania. Reunits Aragó i Castella en els Reis Catòlics, tinguérem aquí l'establiment de la Inquisició i el desterrament dels jueus; després de guanyat Portugal, l'expulsió dels moriscos. S'atribueixen aquests fets, que es troben entre els més greus de la nostra història, principalment al fanatisme dels reis. No opino d'aquesta manera. Per a mi, la seva idea generadora fou la unitat religiosa i també la política. Compo-

nien la nació regnes heterogenis units només per dos llaços, la monarquia i el catolicisme. Temorosos els reis que fins i tot aquests vincles es trenquessin o relaxessin i la nació en conseqüència es desfés, no estalviaren mitjans per donar-los força ni vacil·laren a reconèixer allò que els pogués afeblir-la. Recordo una carta que des de Yuste escriví Carles V al seu fill Felip, incitant-lo perquè fes el primer acte de fe, la primera crema d'heretges. Parlava l'emperador mogut menys per la religió que per la política.

V. Efectes de l'absolutisme. Derogació dels furs d'Aragó, Catalunya i València

Però anem seguint el curs dels esdeveniments. L'exemple de Portugal no fou suficient per contenir els monarques en el desig d'acabar amb les llibertats dels antics regnes. Mort sense fills Carles II l'any 1700, es disputaren el tron d'Espanya Felip d'Anjou, nét de Lluís XIV, i Carles, arxiduc d'Àustria. La qüestió esdevingué internacional, ja que ni Holanda ni Anglaterra no podien veure sense recel que la casa de Borbó regnés alhora a Espanya i a França. Fou a més nacional, perquè els espanyols ens dividírem en dos bàndols: els uns per Carles, els altres per Felip. Felip, en esclatar la guerra interior, feia més de quatre anys que estava en possessió de la Península: havia jurat de guardar els furs de totes les províncies, i totes les províncies li havien prestat al seu torn homenatge. Havien de passar naturalment per deslleials aquelles que defensessin Carles; i decidiren de defensar-lo Aragó, Catalunya i València. Felip, tan bon punt les vencé, els arrabassà els furs.

Abolí els d'Aragó i València per Decret de 29 de juny del 1707, quan estava la guerra, per així dir-ho, en la seva prime-

ra jornada. Després de la victòria d'Almansa, entraren fàcilment els seus exèrcits a les capitals de tots dos regnes. Li faltà temps per reduir els dos a les lleis i al govern de Castella, com si no pogués veure que d'aquesta manera donaria noves armes als seus enemics i aixecaria contra ell tot l'orient d'Espanya. Poc després, el dia 29 de juliol, volgué esmenar l'errada oferint-se a confirmar els privilegis i exempcions de les viles o llocs que se li haguessin mantingut fidels, però ja fou debades. La guerra es féu més general i sagnant a cada dia que passava, i estigué per molt de temps indecisa la sort de les armes.

Cal fer notar els motius que per a aquesta supressió de furs al·legava Felip V. Segons el preàmbul del seu decret, Aragó i València havien perdut les seves institucions i les seves llibertats pel simple fet d'haver trencat el jurament de ser-li fidels. Ell, com a sobirà d'Espanya, tenia un *domini absolut* sobre els dos regnes, tant per estar compresos entre els altres de la monarquia, com pel *just dret de conquesta*. Era a més *atribut de la sobirania imposar i derogar lleis*, segons la varietat dels temps i la mudança dels costums. No parlava aquí només el rei ofès; parlava per boca del rei el despotisme i assentava de manera insolent la seva doctrina.

Catalunya portà la seva resistència fins a la temeritat per defensar i sostenir els seus furs. Vingué un dia que, elevat a l'imperi d'Àustria l'arxiduc Carles, puixant la casa de Borbó a Espanya, cansats de la lluita holandesos i anglesos, disposat Felip a renunciar per sempre als seus drets a la Corona de França, es concertaren les nacions bel·ligerants i posaren per la pau d'Utrecht fi a la guerra. No aconseguí Catalunya que en aquesta pau s'estipulés la conservació de les seves llibertats; i no podent resignar-se a perdre-les, decidí, sola i abandonada per les seves aliades, de continuar lluitant contra les armes d'Espanya i França. Decisió que hauria semblat insen-

sata si fets anteriors no haguessin demostrat del que són capaços els homes d'aquelles províncies quan el patriotisme i la desesperació s'apoderen de les seves nobles ànimes.

Per més d'un any prolongaren encara els catalans la lluita, lluita sagnant i ferotge en què ningú no donava quarter ni el demanava; lluita en la qual no ja l'odi, sinó el furor agitava el cor i dirigia la mà. Barcelona era, com sempre, l'ànima del moviment. Bloquejada per mar i per terra, rebutjava tota idea d'avinença. No volia negociar sinó sobre la base de la conservació dels furs; i, si no la hi concedien, es mostrava decidida a morir sepultada entre les seves ruïnes. Caigueren a la fi sobre ella totes les tropes de què el rei disposava, fins i tot les que havia dut d'Itàlia i Flandes per a l'efecte. No cedí ni als rigors del setge ni al bombardeig. Es mantingué dempeus contra tots els assalts parcials; i en veure's atacada pertot arreu per cinquanta companyies de granaders i quaranta batallons, es defengué de baluard en baluard, carrer per carrer, casa per casa, vessant rius de sang. Només sucumbí davant l'incendi. Manà el duc de Berwick, cap de l'exèrcit assetjador, que calessin foc a les cases i només així aconseguí de reduir aquelles ànimes rebels. Allà, en aquell foc, cremaren només les institucions de Catalunya, sinó també la llibertat d'Espanya. S'havia assolit ja la unitat política, però la unitat en el despotisme. Progrés lamentable! Trista victòria!

Resten encara pobles que es regeixen per lleis pròpies; però aquests els he deixat i els deixo a posta en l'ombra. Han viscut tan al marge dels altres, ha estat tan singular la seva vida, que els he de fer objecte exclusiu d'un capítol dins d'aquest mateix llibre. Mentrestant, observi el lector com s'encadenen els successos. Castella fou, entre les nacions d'Espanya, la primera que perdé les seves llibertats: les perdé a Villalar en temps del primer rei de la casa d'Àustria. Escla-

va, serví d'instrument per destruir les dels altres pobles: acabà amb les d'Aragó i les de Catalunya sota el primer dels Borbons.

Es diu que aquest rei, com Carles I, odiava aquestes llibertats només perquè impedien la unitat en el govern; però això tampoc no és exacte. Carles I, alhora que abolia les de Castella, mantenia i respectava les dels altres regnes; i Felip V, quan entrà a la Península, lluny de pensar a atacar-les, fins i tot eixamplava les de Catalunya. Fins i tot després de la guerra de successió, mai no es mostrà hostil a les dels pobles del nord, a què fa poc em referia, que no eren de menys importància. Determinaren en aquest punt la conducta d'ambdós monarques principalment la tendència general de l'autoritat a l'absolutisme i el desig de castigar els pobles rebels. Si Felip V hagués volgut realment la unitat, no l'hauria fet a mitges, i a mitges veurem després que la féu.

VI. Com es mantingué, tanmateix, a les províncies l'esperit d'independència junt amb el sentiment de la unitat nacional. Guerra de l'any 1808

Perderen els antics regnes les seves institucions i la seva autonomia, però no la seva iniciativa i el seu esperit d'independència. Prop d'un segle després dels fets que acabo d'explicar, el 1808, envaïen traïdorament la nació els exèrcits de Bonaparte. S'apoderaven, sorprenent-les, de les nostres places fortes; i des d'aquí mateix, des de la capital, dirigien al seu gust els esdeveniments. En poc temps, podien disposar d'Espanya, abandonada pels reis. S'aixecà indignat Madrid el dia 2 de maig, però només per tornar a caure destrossat i sagnant sota l'espasa dels invasors. Semblava la nació irremeiablement

condemnada a la servitud: els seus mateixos prínceps abdicaven en favor de Bonaparte. Només podia salvar-la, i la salvà, la iniciativa de les províncies.

S'alçà la primera Astúries, que havia estat també la primera contra els àrabs. Sense comptar amb cap de les seves veïnes, sense consultar amb ningú, sense escoltar cap altra veu que la dels seus propis sentiments, es donà i es constituí un govern, declarà la guerra a Napoleó, organitzà tropes i no dubtà a enviar ambaixadors que sol·licitessin la protecció de la Gran Bretanya. Estava aleshores congregada a Oviedo la Junta General del Principat, que era, segons el comte de Toreno, «relíquia sortosament preservada del quasi universal naufragi dels antics furs». Astúries la investí de l'autoritat suprema, i en ella posà la seva esperança i els seus destins.

Observi's com és sempre el mateix esperit ibèric. Mil anys abans, el 778, un emperador francès, Carlemany, passava els Pirineus cridat pel valí de Saragossa. Quan anava de tornada, els bascos, moguts només pel seu odi a l'estranger, s'enfilaren als cims d'Altazíbar i Ibañeta i, fent rodolar les penyes de les muntanyes, sepultaren els francs a Roncesvalls. Ha entrat ara un altre emperador, i als vessants dels mateixos Pirineus, un altre poble li declara pel seu compte la guerra inflamat pel seu amor a la independència.

El mateix fan les altres províncies, actuant cadascuna separadament i gairebé totes alhora, sense comptar més que amb les seves forces. Es dóna cadascuna un govern, recluta i arma gent, organitza la seva administració i la seva defensa, imposa tributs, dicta lleis. No consenten d'entrada que cap es constitueixi en centre. Ho intenta Sevilla nomenant una Junta Suprema d'Espanya i les Índies, i totes protesten. No aconsegueix Sevilla ni tan sols que se li sotmetin les d'Andalusia. Alça la de Granada penó a part, i crea la seva Junta. I totes,

dins els seus respectius límits, es parapeten i disposen contra l'enemic.

És curiós aquest singular moviment. En entrar els francesos, els abans regnes eren províncies. Volen totes ser autònomes, però sense resistir-se cap a obeir el govern que en la seva capital s'estableix. Cap no es fracciona ni es divideix si no és que ho exigeix la interposició d'exèrcits estrangers. Les seves juntes de partit estan subordinades a les de les capitals. Semblarà que Granada mancava a la regla separant-se de Sevilla; però no és cert. Granada era aleshores província com abans regne.

Vegem ara com es formen les juntes. N'hi ha en totes les províncies revoltades, malgrat els esforços de certs capitans generals per atribuir-se el poder suprem. La majoria es formen enmig de l'agitació i el tumult, assenyalats els seus individus per uns pocs, aclamats per la multitud. Però n'hi ha que tenen un origen ben diferent. Hem vist ja el que succeí a Astúries: es transformà allà en poder polític una junta de caràcter econòmic només perquè es veia en ella la representació legítima del Principat. Galícia volgué també un govern emanat de la manifesta voluntat dels pobles. Conservava, com Astúries, una diputació general del regne, formada per set persones que els seus ajuntaments escollien. La convocà en substitució de la junta provisional que havia creat el dia del seu aixecament.

Catalunya es trobava en circumstàncies excepcionals. No podia moure's en la capital, ocupada pels francesos; tampoc en altres pobles importants sense ensopegar amb l'enemic. Hagué de cercar el seu centre d'acció a Lleida; i organitzà allà una junta, no arbitrària ni improvisada, sinó amb els representants de tots els seus corregiments. No havia oblidat encara la seva antiga manera de viure ni els seus perduts furs. Els

havia oblidat menys Aragó per la manera com es comportà Saragossa, la qual, si no ocupada, amenaçada pels francesos, es donà un cabdill en el general Palafox, a qui obeïren sense discutir els pobles; però aquest, tan bon punt investit de la suprema autoritat, convocà el regne a Corts, com hauria pogut fer-ho Pere IV. Es reuniren els quatre braços, entre ells el de les ciutats; i després de confirmar el nomenament fet per Saragossa, elegiren una junta de només sis individus que, d'acord amb Palafox, atengués a la defensa comuna. Aquesta junta fou, com totes, sobirana.

Tornem a tenir la nació descomposta en províncies que s'han fet àrbitres dels seus destins. Fou això un mal per a nosaltres? Parlarà per mi un conservador, el ja citat comte de Toreno. Això, segons ells, «doblà i fins i tot multiplicà els mitjans i recursos d'Espanya, excità una emulació fins a cert punt saludable i, sobretot, evità que les maniobres de l'estranger, valent-se de la flaquesa i vilesa d'alguns, minessin sordament la causa sagrada de la pàtria. Un govern central i únic abans que la revolució hagués arrelat s'hauria doblegat a pèrfides insinuacions o la seva constància hagués cedit amb més promptitud als primers revessos. Autoritats disperses com les de les juntes ni oferien un blanc ben clar contra el qual poguessin apuntar els trets de la intriga, ni tampoc a elles mateixes no els era possible, precisament perquè eren lluny les unes de les altres, posar-se en concert per a dany i pèrdua de la causa que defensaven».

Sense aquesta disgregació, afegeixo jo tornant a la meva primera idea, la mort d'Espanya hauria estat segura. Vençuts els exèrcits nacionals, hauríem sucumbit com tants altres pobles. Hauríem gemegat sota el jou des de la presa de Madrid per Napoleó, i potser des del Dos de Maig. Separades les províncies, hagué de lluitar l'enemic no ja contra una, sinó con-

tra tretze nacions: complicació per a ell immensa. Abandonada cadascuna a les seves forces, armà els ciutadans i li oposà d'antuvi obstacles amb què no hi comptava. I com que aquestes tropes no podien presentar batalla, li creà una nova complicació adoptant el sistema de guerrilles. Les guerrilles foren, com és sabut, la desesperació dels generals de l'Imperi. D'una banda els voluntaris, de l'altra els exèrcits regulars, obligaren finalment Napoleó a deixar la nostra terra d'Espanya sense que n'hagués dominat en sis anys sinó la que cobrien les seves armes.

Fou d'allò més útil la separació de les províncies, i tornaren tanmateix a concertar-se aviat. Com en només tres mesos aquesta reacció inesperada? El fet, sens dubte, és digne d'estudi. El produïren, al meu entendre, dues causes principals: les necessitats de la mateixa guerra i el sentiment d'unitat que animava ja tots els antics regnes.

Amenaçava l'enemic una comarca o una ciutat que era la clau de dues o més províncies, o superava una serralada que servia d'antemural a molts i molt diversos pobles. L'instint de conservació els obligava a estendre's i prestar-se auxili. Prou comprenien que si cada província es limitava a defensar-se, podria l'enemic concentrar en una de sola els seus nombrosos exèrcits i anar-les batent totes una a una. Ni els espanyols d'aleshores eren ja els de temps d'Anníbal, ni França estava en les desavantatjoses condicions de Cartago i Roma.

No debades, a més, viuen millor o pitjor unides durant segles províncies que foren ahir nacions. Han lluitat plegades, han estat blanc d'uns mateixos odis i entrat en les mateixes lloances, han participat tan dels esdeveniments pròspers com dels adversos, i fins i tot en la mancomunitat del patiment han trobat quelcom que les acosta i lliga. En l'interior, les lliga encara més el comerç, ja lliure de duanes; els serveis ge-

nerals, qualsevol interrupció dels quals és suficient per trastornar la vida d'un poble; el mateix rei, estenent la seva acció a tot el territori.

Segles d'unió portaven ja les nostres províncies en començar la guerra de la independència i, cal consignar-ho, ni tan sols en disgregar-se deixaren de pensar en la unitat de la pàtria. Hem vist el que féu Sevilla. Malgrat tota mena de protestes i desenganys, no renuncià a la seva Junta Suprema d'Espanya i Índies. El general Palafox, quan tingué reunides les Corts aragoneses, les sotmetia d'altra banda un seguit de proposicions. Demanava en una que la junta que es formés tingués cura de mantenir les relacions amb les altres províncies, *que han de formar amb nosaltres*, deia, *una sola i mateixa família*; i en una altra, que aquella mateixa junta resolgués si s'havien de reunir *en un sol lloc* les diputacions dels altres regnes. Succeïa això el dia 9 de juny. El 22 del mateix mes, adreçava ja la Junta de Múrcia a totes les altres una circular enèrgica on insistia en la necessitat que les ciutats amb vot en Corts es reunissin i formessin un sol cos. La idea de la unitat guanyà ràpidament els ànims, i s'hauria realitzat més aviat del que es realitzà, si les juntes haguessin pogut acordar fàcilment l'organització i la seu del poder que desitjaven i que la necessitat exigia.

En això foren no només diverses, sinó també enfrontades les opinions. N'hi havia que eren partidaris de convocar la nació a Corts; d'altres, de constituir un govern que si més no obrís el camí de la federació. La reunió de Corts per l'antic procediment era completament impossible. Províncies que havien recuperat la seva autonomia no podien resignar-se a estar desigualment representades a l'Assemblea, i molt menys a no tenir-hi representació, com li havia de succeir precisament a la iniciadora del moviment, la d'Astúries. Qui havia

de donar vot en Corts a una ciutat que no en tingués? La primera dificultat raïa en la mateixa convocatòria. Qui havia d'expedir el decret?

No quedava sinó el segon mitjà, i aquest fou el que realment prevalgué. Convingueren a la fi les províncies que cadascuna elegís dos individus per a una Junta Central Suprema encarregada de governar el regne. Què era això sinó la formació d'un Consell federal? Sembla mentida que no ho veiés el comte de Toreno. Diu que la federació era un somni, sense observar que foren els federals qui venceren. Galícia, segons ell mateix ens explica, tenia projectada i a mig fer una federació parcial de les províncies del nord-est. A aquest efecte havia reunit ja a Lugo la seva pròpia junta amb les de Lleó i Castella. Si pogué el batlliu Antonio Valdés dissuadir els gallecs del seu intent, ¿a què es degué sinó al fet que veieren que amb la creació d'una Junta Central s'estenia el seu pensament a tota la Península?

La federació era aquí encara més clara si pensem que no desapareixien les juntes de província, ans quedaven revestides de grans facultats. Corrien en realitat a càrrec de la Central només les relacions exteriors i les colònies, la direcció de la guerra i el comandament dels exèrcits, la imposició dels tributs, no ja el seu cobrament, els serveis d'índole general i els interessos realment nacionals. En quants afers no eren encara competents les de la província, sobretot quan, geloses de la seva autoritat, retallaven la de la Suprema, i incomunicades de vegades de la Central, havien de tornar a prendre, volent o no, la sobirania de què gaudiren! Dins de les seves respectives províncies es conservaven autònomes com no fos en les coses de la guerra; i encara sobre aquestes no els mancaven atribucions d'importància. Continuaven exigint subsidis, allistant gent, fent requisicions de cavalls, reclutant partides, atrinxe-

rant pobles, perseguint sospitosos, castigant deslleialtats, emprant tots aquells mitjans que poguessin contribuir a la més ràpida expulsió dels invasors. Volgué aviat la Central disminuir-los aquestes facultats, i no pogué. Davant l'airada veu de moltes, especialment de la de Sevilla, hagué de suspendre, tot just després de publicar-lo, el reglament que sobre elles escrigué a començaments del 1809.

Subsistiren les juntes de província no només després de la fundació, sinó després de la mort de la Suprema. Subsistiren, és més, fins i tot després de congregades les Corts de Cadis, en les quals tingueren representació i lloc. Debades el Consell de Castella demanà un dia i un altre que fossin dissoltes: continuaren tan poderoses com ell impotent. Debades generals com el marquès de la Romana volgueren suprimir-les, i fins i tot suprimiren les d'algunes províncies: rebrotaren les juntes com els caps de l'hidra (*Història de l'aixecament, guerra i revolució d'Espanya*, pel comte de Toreno, llibres 3, 6 i 8).

Hi hagué juntes de província i un centre: varietat i unitat.

VII. Reflexions. Tendències marcades d'Espanya a la federació. Revolucions d'aquest segle

Aturem-nos ara un moment i reflexionem. En els actes espontanis és on millor es palesen el caràcter i les tendències, tant de les nacions com dels individus. Abandonats a la seva voluntat i als seus instints, es presenten els pobles tal com són i no com volen que siguin o semblin aquells que els dirigeixen. I per tal com no hi ha per ells organització bona ni sòlida que no estigui ajustada a la raó i a les condicions de vida que els distingeixen, és convenient estudiar-los principalment en aquells actes.

Ja ho ha vist el lector en la breu ressenya que acabo de fer de la nostra història: els pobles que de temps immemorial s'han establert en aquesta terra d'Espanya han tendit per molts segles a l'aïllament, sempre a la independència. Els ha unit no la voluntat, sinó la força: avui l'espasa dels cartaginesos o els romans, demà la dels gots o els àrabs. Si s'han espolsat un dia el jou dels seus opressors, han tornat tot seguit a la divisió i a la constitució de petits regnes. Tampoc no els ha reunit després el consentiment, sinó la conquesta o el parentiu i el dret hereditari dels seus prínceps. L'excepció no fa la regla, i poquíssimes excepcions hi ha hagut en aquest punt. Hem explicat també com han consentit els pobles agregacions que no eren obra seva: estipulant sempre la integritat de les seves institucions i de les seves lleis, o, el que és el mateix, la seva autonomia. Han vessat rius de sang per conservar-la.

Han vingut, tanmateix, temps en què per un seguit de circumstàncies, que han acostumat a aprofitar els reis, han hagut gairebé tots d'acotar el cap sota un mateix fur o, per millor dir-ho, sota una mateixa tirania. Acabem de veure el que un segle després ha succeït. Una guerra que començà per enderrocar la clau de volta del nostre edifici polític tornà a deixar els nostres antics regnes la llibertat per organitzar-se. Succeí aquí un fenomen desconegut en la nostra història. Recuperaren tots amb afany la seva independència, però sentint gairebé des del primer instant la necessitat d'un llaç que els unís. Es feren sobirans i en poc temps bastiren damunt d'ells una sobirania que, sense menyscapte de la seva pròpia, atengués els seus comuns interessos. Gran avenç i major ensenyança. El sentiment d'independència en cadascun dels pobles és el de tots els temps; el de la unitat, de la nostra època. Ambdós són ja forts, però una mica més el primer. No consenten les juntes de província que la Central els posi límits, i

fins i tot sent obra seva la miren amb recel. Canvia el poder nacional de mans, i va de la Central a la regència, de la regència a les Corts: les juntes de província continuen sent allò que des del principi foren. Podria donar-se un esperit federal més pronunciat? Podria ser la federació més espontània?

Fixi's ara el lector en aquest fet. Espanya no ha tornat a trobar-se en la situació del 1806. En cadascuna de les seves revolucions, però, ha volgut seguir la mateixa conducta. S'aixecà el 1820 contra el despotisme de Ferran VII. Cada província, en revoltar-se, nomenà una junta que s'erigí en poder suprem. Aspiraren poc després totes a reproduir la Central i a designar els qui l'havien de compondre. No ho aconseguiren per haver-se avingut el rei a jurar la Constitució de Cadis quan estava encara reduït el moviment a un escàs nombre de províncies; per haver creat el mateix dia que la jurà una Junta Provisional que, amb caràcter de consultiva, fou el veritable poder de la nació fins que es reuní l'Assemblea; i, sobretot, per haver-se afanyat a convocar les Corts tretze dies després del jurament. Però s'ho agafaren malament totes les províncies. Ens ho diu la mateixa Junta de Madrid en el seu manifest de 9 de juliol. Parla de la severitat amb què se la jutjà per haver-les contrariat, lamenta que ho atribuïssin a mesquines ambicions de comandament, i no perdona argument per sincerar-se (*Apunts històrics i crítics per escriure la història de la Revolució d'Espanya des de l'any 1820 fins al 1823*, pel marquès de Miraflores. – Document núm. 22).

L'any 1835, vives, tot i que no en sessió, les Corts; ocupat el tron per una nena, el nom de la qual servia de crit de guerra contra els exèrcits de don Carles; regida la nació per una dona que era aleshores per a l'Espanya liberal més que una reina un ídol; només perquè el govern es mostrava lent i refractari a l'hora d'atorgar drets i fer reformes, s'alçaren de nou les pro-

víncies i es declararen independents. Tornà cadascuna a nomenar la seva junta i a conferir-li el poder suprem. I armades totes d'aquesta autoritat, no vacil·laren a disposar dels cabals públics, obtenir emprèstits, exigir tributs, assignar càrrecs, reunir tropes amb les quals fer front a les de l'Estat. Aquí, a la Manxa, arribaren a tenir les d'Andalusia un petit cos d'operacions, que estigué per força temps acampat a Manzanares, i obeïa les ordres no d'un general, sinó d'un procurador a Corts. Debades les volgueren dissoldre per un decret o vèncer per les armes: no s'aconseguí que desapareguessin ni tan sols després de canviat a Madrid el govern, concedida una amnistia i iniciat un període de grans i transcendentals reformes. Les desféu després Mendizábal; però no amb la força, sinó amb la intriga i amb les esperances que féu concebre als pobles. No pensarien aquelles juntes en confederar-se com les del 1820 i el 1808? No ho pensaren totes per considerar-se instruments més de guerra que no d'organització política; però ho pensaren i ho feren les d'Andalusia. Tingueren aquestes la seva junta central a Andújar, i parlaren de potència a potència amb el govern de Cristina (*Història d'Espanya*, per Dunham — *Continuació de la mateixa*, per Alcalá Galiano, volum VII, pp. 361 a 375).

L'any 1840, en l'aixecament contra la reina governadora, havien ja elegit les juntes de província diputats per a la Central quan s'encarregà interinament de la regència el ministeri del general Espartero. Només el prestigi d'aquell home pogué impedir que la Central es constituís, reunits com estaven ja a Madrid molts dels qui l'havien de formar. Tres anys després presentava la qüestió més greu aspecte. Alterades les províncies contra Espartero, nomenava la de Barcelona ministre universal el senyor Francisco Serrano, amb l'expressa condició que s'encomanessin a una junta central els futurs destins

d'Espanya. Vencedora la rebel·lió, Serrano, o, més ben dit, el govern de què era individu, es negà a complir la seva paraula. Enfurides moltes províncies, particularment la de Barcelona, s'alçaren de nou en to de guerra. La Junta Central fou ja aleshores una bandera de combat que onejà a Saragossa, a Lleó, a Vigo, a moltes ciutats d'Andalusia i a gairebé tota Catalunya. Solen tenir poca consistència i força els segons moviments; la lluita durà, tanmateix, mesos. Barcelona, sobretot, féu una defensa heroica, tot i que no disposava de les seves principals fortaleses i baluards. Començà l'aixecament als primers dies d'agost i no acabà fins a finals de novembre (*Història d'Espanya* abans citada, vol. VII, pp. 573 a 580).

Temptatives de Junta Central hi hagué finalment en les revolucions del 1854 i el 1868, i tant en l'una com en l'altra es formaren juntes de província completament sobiranes, que canviaren actuant pel seu propi compte la nostra constitució política, atorgaren drets, suprimiren contribucions, reformaren els aranzels, alteraren la disciplina de l'Església, i en tot posaren agosaradament la mà creant o destruint a voluntat del poble. El 1868, especialment, es mostraren especialment audaces. Establiren per primera vegada les llibertats individuals sense condició que les limités, obriren les portes a totes les religions, trencaren amb el papa, destronaren una dinastia. Foren elles qui feren la revolució: el govern i les Corts no vingueren sinó a sancionar-la i donar-li forma. Fins i tot el matrimoni civil va ser obra de les Juntes.

És possible que res no vegin en aquest fenomen ni els nostres historiadors ni els nostres homes d'Estat? Tots ho consignen i fins i tot ho posen en relleu. Tots observen la identitat amb què es reprodueix. Però tots ho veuen com un caprici del nostre poble, com una mena d'hàbit fill de l'esperit d'imitació i de rutila. Estranya manera, per cert, d'observar els fenò-

mens socials; estrany, sobretot, en autors que a cada pas fan intervenir en la marxa de les nacions qui la fatalitat, qui la Providència, fases l'una i l'altra d'una mateixa idea. Si no hem de cercar el caràcter i la tendència dels pobles en els fets que constantment es repeteixen, on anirem a cercar-los? Per apreciar el valor i la significació d'aquests fets s'hauria d'haver examinat si tenien en la història premisses de les quals fossin conseqüències; i si s'hagués fet d'aquesta manera, s'hauria vist indubtablement que eren la conseqüència obligada de la manera com s'havia anat formant la nacionalitat espanyola. Regnes que foren durant molt de temps independents i s'uniren amb la condició que els fos respectada la seva autonomia, és natural que tendeixin sempre que puguin a recuperar-la i vulguin al govern central un poder que els la garanteixi alhora que dirigeixi els seus comuns interessos.

Per això, la idea federal va guanyar tan ràpidament els ànims l'any 1868. N'hi hagué prou d'anunciar-la perquè l'abracessin amb entusiasme milers d'homes. Tingué aviat manifestacions imponents, i en un any pogué ja posar més de quaranta mil ciutadans en armes. Es perderen aleshores els seus partidaris per impacients; que, si no, haurien arrossegat amb ells el país i impedit el restabliment de la monarquia. Si hagués estat, com pretenen els seus adversaris, una idea exòtica, no s'hauria difós tan fàcilment. Es difongué amb enorme celeritat perquè responia a un sentiment viu encara a la nació, per molt que s'haguessin esforçat a apagar-lo tots els partits conservadors. L'havien, en canvi, mantingut i fins i tot estimulat els revolucionaris, tot i que sense adonar-se plenament del que feien ni arribar mai a formular una doctrina que el pogués satisfer. Veieren de tant en tant la llum alguns projectes de Constitució federal que han arribat a les meves mans; però cap com a dogma ni símbol d'una parcialitat política.

En el moment que una parcialitat política féu de la federació la seva ensenya, succeí el que no podia deixar de succeir: va arrossegar la gent.

VIII. Conseqüències d'haver-se adoptat el principi unitari contra la tendència dels nostres pobles. Política. Hisenda. Administració

Els governs, tanmateix, en contra del tarannà del nostre poble i del corrent de la nostra història, s'han entestat a regir la nació segons el principi unitari. Anem a veure què han aconseguit. Esborrats els furs dels antics regnes, la volgueren dominar per l'absolutisme, i la portaren a la més vergonyosa decadència: a convertir-se en la darrera de les nacions aquella que havia influït en el món, més encara que per les seves armes, per les seves ciències i les seves lletres. Després de la invasió de Bonaparte, unes vegades tímidament, altres resoltament, la menaren per un altre camí; i avui, transcorreguts prop de setanta anys, no han aconseguit encara de consolidar la llibertat i l'ordre. L'han precipitada per una interminable sèrie de revolucions i reaccions que l'empobreixen i la deshonoren. L'han abocada en guerres civils tan sagnants com llargues. L'han dividida, no ja en bàndols, sinó en bandositats i faccions que es disputen amb acarnissament el poder i no li donen ni un moment d'assossec. L'han portada pas a pas a una política de bergantatge que fa de l'Estat presa de cobejosos i famolencs. Per por de la disgregació de les antigues províncies, l'han esquarterada i han produït la dels individus fins gairebé reduir-nos a *tot capita quot sensus*.

Sota el principi federatiu, hauria estat si més no cada província un dic contra la dissolució moral que ens amenaça. És

més que probable que no haguessin existit les guerres suscitades pels bascos i els navarresos. Cada província hauria acomodat les seves reformes a les seves necessitats i interessos, i no haurien vingut revolucions de tipus general, no a tot arreu igualment reclamades, a exaltar els cors i aixecar els ànims. Qüestions que afecten només determinades comarques o hi presenten un caràcter especial no estarien com avui pendents de ser resoltes amb menyscapte de la justícia. L'ambició hauria limitat d'antuvi els seus vols a la província i no hauria arribat com ara al poder central mancada d'experiència. L'Estat no hauria estat de tan fàcil assalt ni viuria tan exposat als vaivens dels partits. No es contraria mai impunement l'esperit dels pobles: s'ha contrariat el del nostre, i allà on se cerca l'ordre es troba l'anarquia; on la vida, la mort.

Que no se m'objecti amb els successos que l'any 1873 començaren per l'aixecament de Cartagena. No és racional ni lògic mirar com a resultats d'un sistema els combats per establir-lo; i allò fou un combat que no estava legitimat certament ni per la conveniència ni per la justícia. Regalima sang en totes les seves pàgines la història dels nostres esforços per aconseguir la llibertat del pensament i la consciència: què es diria d'aquell que ho presentés com l'únic benefici que la llibertat aporta? Jo parlo aquí dels beneficis que hagués produït la federació després d'organitzar-la: el seu període d'organització prou sé que és difícil, sobretot després de viciat el país pel principi unitari.

El principi unitari ha pertorbat encara més la hisenda que la política. Els antics regnes cobrien les seves despeses amb els serveis dels pobles: no conegueren el deute. Units Aragó i Castella, Ferran el Catòlic deixava al seu fill Carles un deute de cent vuitanta milions de rals. Des d'aleshores, fora de breus períodes, hi hagué dèficit als pressupostos. No foren

suficients abans per sadollar el Tresor els galions d'Amèrica: no han estat suficients ara els béns nacionals. Els tributs han anat creixent sense parar; les atencions de l'Estat sobrepassant les rendes. Així, el deute ha assolit espantoses proporcions. Sense sortir del present segle, ascendia el 1808 a més de set mil milions de rals: en passa avui de cinquanta-dos mil sense comptar els títols en garantia. Anys i anys hem deixat de pagar els interessos, i en poc més de mig segle hem hagut de demanar cinc o sis vegades als creditors ja quitació, ja espera. Hem prescindit de les nostres més sagrades obligacions, eludit els més solemnes compromisos, i avui està ja tan baix el nostre crèdit, que es cotitza el deute consolidat només al 12%. Portugal, que es conserva independent, cotitza el seu al 48%. En temps normals, mai no s'ha vist tan baix com el d'Espanya el crèdit de cap nació.

No serà, certament, perquè no hàgim recorregut a tota mena d'impostos. En tenim sobre la producció, sobre la circulació, sobre el consum. La propietat territorial paga a l'Estat el 21% del seu producte. El clergat, el 25% dels seus havers; l'empleat que menys, el 10% del seu sou. El 10% abonen també els rendistes sobre els interessos dels seus bons i els bitllets hipotecaris, el 25% els que cobren per càrregues de justícia. La indústria i el comerç contribueixen directament per 96 milions de rals; per molts més indirectament. No canvia de forma un article que no tributi, ni de mans un que no deixi quelcom en les del Tresor. Per a la transmissió de béns arrels, la hipoteca; per la dels béns mobles, el timbre i el segell de vendes. Les persones mateixes no poden moure's sense satisfer a l'erari el 10% sobre l'import dels seus bitllets de viatge, ni exercir actes civils sense comprar-li una cèdula que els pot costar fins a 120 rals. Paguen drets de consum les carns, els líquids, els grans, el peix, el sabó, el carbó vegetal,

els llumins; pateixen descomptes fins i tot els guanys de les loteries. I té a més l'Estat les duanes, i rendes, i béns propis, i serveis altament productius, i monopolis com el del tabac.

Què els resta a les províncies per cobrir les seves despeses? Deixant de banda les basques i la de Navarra, només cinc entre quaranta-cinc cobren drets o arbitris exclusivament seus, tan escassos en algunes que no arriben a produir a l'any vuit mil rals. A gairebé totes els reporten alguna cosa la instrucció pública i la beneficència; a molt poques prou com per cobrir ni la meitat de les seves atencions. Dels seus propis recursos, no en podria viure cap; es trobarien totes en espantós dèficit si l'Estat, que va despullar-les, no les hagués autoritzades per imposar recàrrecs sobre les seves contribucions més abundants: la territorial, la industrial i mercantil, la de consums. Amb aquests recàrrecs, fan front la majoria a prop de la meitat de les seves despeses. Situació precària i dura, que les posa a la mercè del poder central i no les deixa moure's lliurement en cap de les manifestacions de la seva vida. Ho passen malament les províncies sense que ho passi millor l'Estat: trista i indeclinable conseqüència de veure's l'un i les altres condemnats a moure's fora de les seves òrbites.

Sota el principi federatiu haurien estat molt diferents el rumb i el destí de la hisenda. Limitades les atribucions de l'estat, no haurien estat mai crescudes les despeses generals. No hauria autoritzat el Consell federal aquelles guerres desastroses que tant ens empobriren i han estat l'origen del nostre enorme deute. Curtes les despeses, el poder central hauria tingut prou amb un o dos tributs per cobrir-les. No li hauria calgut, com ara, un immens personal per a la recaptació i el foment de les seves rendes. Les províncies haurien disposat de recursos propis per aixecar les seves càrregues; i ja que haurien hagut de contribuir a les de la nació amb una quantitat

alçada, l'hauria cercada cadascuna pels mitjans més adequats a les seves condicions econòmiques i menys onerosos. No hauria aleshores devorat l'administració una gran part dels ingressos.

Aragó, Catalunya i València, fins i tot després de perduts els seus furs, pagaven a l'Estat una quantitat fixa, que no era per cert gaire alta. La cobraven, no pel sistema tributari de Castella, sinó pel seu: Aragó i València per l'*equivalent*; Catalunya pel *cadastre*: contribucions en el fons idèntiques, per tal com totes dues pesaven sobre els beneficis de la propietat, la indústria i el comerç. Continuaren contribuint per aquest mètode al Tresor fins l'any 1845. Allà per l'any 1833, poc abans de la primera guerra civil, donava Catalunya a l'Estat 16.696,221 rals, que recollia mitjançant el cadastre. Vol saber el lector quant costava la recaptació d'aquesta suma? No costava sinó 59,634 rals: ni tan sols el 0,5 per cent. Més del 20% costa ara l'administració de les rendes nacionals. Els ingressos ordinaris i extraordinaris pressupostats per a l'actual any econòmic (el del 1876 al 1877) són 2.793.510,716 rals, i les depeses del Ministeri d'Hisenda 528.165,272. Entren aquí les despeses de recaptació i les de distribució, i allà, en els 59,634 rals, només les de cobrament: però, què ens revela aquesta eloqüentíssima comparació?

Els nostres legisladors de Cadis tingueren al principi de les seves tasques una agosarada idea: desitjant de posar fi a la complicada gestió de la hisenda i a les dilapidacions a què donava marge, volgueren ni més ni menys que lliurar completament a les províncies la recaptació i fins i tot la inversió dels tributs. Elles, que són les més interessades a què no s'exagerin, es deia, cercaran persones de la seva confiança per recollirlos, i no consentiran que siguin malversats. Trobà el projecte una viva oposició en molts diputats; i després de llargs de-

bats, passà a una comissió, a la qual s'encarregà l'arranjament general de les províncies. La comissió es decidí a la fi, i amb ella les Corts, pel pitjor sistema. Deixaren dempeus l'antiga administració de la hisenda i es limitaren a donar a les províncies una àmplia intervenció en els cobraments i els pagaments; intervenció que, per a major ineficàcia, volgueren que les juntes fessin de franc. Complicaren en comptes de simplificar, i en res no milloraren la sort del regne. ¿Per què, tenint ja províncies que contribuïen a les despeses generals amb una quantitat fixa i la recaptaven a la seva manera, no havien de generalitzar el procediment i estendre'n a totes el benefici? Insistien a les juntes perquè els pobles fessin els registres per a la recaptació dels tributs: és possible que no reconeguessin els avantatges que estiguessin registrades les províncies? Per aquest sistema, no haurien tingut necessitat de privar l'Estat de les seves contribucions ni les seves rendes.

No parlaré dels altres rams de l'administració, els mals dels quals són sobradament coneguts de tot espanyol que em llegeixi. En tots hi ha la mateixa complicació i el mateix desordre. Les causes són prou conegudes. Els càrrecs, tant els alts com els baixos, es donen com a premi per serveis polítics. Com a conseqüència, a cada revolució i cada reacció hi ha canvi d'empleats. Si els càrrecs no són suficients per a les recompenses, sovint se'ls multiplica. Hi ha d'aquesta manera a tot arreu un personal excessiu, molta gent inepta, molta de vulnerable al suborn. La inestabilitat de la funció fa immoral el funcionari. Sota el principi federatiu, els moviments nacionals haurien estat, en primer lloc, escassos: les reformes aconseguides no haurien estat com avui a la mercè d'un rei tirà o d'un general ambiciós. En segon lloc, l'Estat, curt en atribucions, i obligat a viure sota la constant mirada de les províncies, no hauria pogut doblegar-se ni a les concupiscències polítiques d'ara, ni al

favoritisme de tots els temps. L'administració, a la fi, hauria estat senzilla, ja que no hauria hagut de ramificar-se per tot el cos de la república: no hauria servit, com avui, de blanc a la universal cobdícia.

IX. Insuficiència del principi unitari per donar a Espanya la unitat que es buscava. Portugal

El principi unitari, a sobre d'haver-nos portat tants desastres, no ha sabut ni tan sols unir tots els pobles de la Península. Ho hem vist ja: guanyàrem el regne de Portugal el 1580; el perdérem el 1640; no l'hem pogut recuperar. Sota el principi federatiu, o no s'hauria separat o, si ho hagués fet, hauria tornat espontàniament al si de l'antiga pàtria. Em permet assegurar-ho l'exemple de totes les actuals confederacions, especialment les dels Estats Units i Suïssa. Portugal, com he dit, no trencà amb Espanya sinó perquè no li respectàrem l'autonomia a què li donaven dret la natura i la història: és completament fals que trenqués per la influència i les maniobres ocultes dels seus anteriors reis. No fou, doncs, Joan de Bragança qui anà a cercar els portuguesos, sinó els portuguesos qui anaren a cercar Joan de Bragança. Joan, que no havia estat mai rei i es trobava ben satisfet amb el seu destí, va entrar en la conjura a remolc i es va esforçar molt poc per precipitar-la ni dur-la a terme. És debades que es vulgui atribuir aquella pèrdua a altres causes que el nostre despotisme i la nostra poca habilitat.

Però després del 1640 alguna cosa es pogué fer, si no per reconquerir Portugal, sí per unir-lo a Espanya per dolços i nombrosos vincles. Fins a l'any 1829 no fou lliure per a ambdós pobles la navegació del Tajo; fins a l'any 1835 no ho fou

la del Duero. De tractat postal que realment facilités l'intercanvi d'idees entre els dos regnes, no n'hi hagué fins al 1850. Una sola cosa teníem acordada des de temps antics, i aquesta l'havíem estipulada abans de la incorporació de Portugal a la Corona de Castella: l'extradició dels delinqüents. Férem sobre això el primer arranjament el 1499; el renovàrem i confirmàrem el 1778; l'ampliàrem el 1823, sota el regnat de Ferran VII. Pau, aliança, bona amistat, recíprocs avantatges mercantils, ens els vam prometre solemnement múltiples vegades; altres tantes trencàrem les nostres falses paraules. Disputàrem durant segles sobre els límits de les nostres respectives possessions a Àsia i Amèrica, i no sabérem mai calmar l'animadversió entre els dos pobles.

Avui, després de dos-cents trenta-sis anys, aquesta animadversió s'ha apaivagat, però només per l'oblit en què els uns dels altres vivim. Sabem aquí millor qui mana a Rússia que no qui dirigeix els destins dels portuguesos. Coneixem, qui més, qui menys, els homes d'Estat de totes les nacions d'Europa, no els de la nació veïna. Dels poetes que allà floriren hem llegit, com a màxim, Camões, i encara aquest no en la seva llengua. No estudiem ni poc ni molt l'idioma en què escriuen; i cas que ens proposéssim d'aprendre'l, no trobaríem ni una mala gramàtica ni un bon diccionari. Per l'emigració a Portugal d'algun dels nostres polítics, hem adquirit notícies del que allà passa i traduït a l'espanyol algunes produccions d'Herculano. Cal advertir que Herculano, pels seus treballs històrics, gaudeix de fama entre tots els pobles cultes.

Els portuguesos coneixen una mica més Espanya. Allà, almenys, els homes il·lustrats segueixen amb atenció els nostres esdeveniments i participen en certa mesura de la influència de les nostres idees. Llegeixen els nostres autors més destacats; alguns fins i tot escriuen en castellà. No ens enganyem, però:

la massa, fins i tot la mitjanament instruïda, sap d'Espanya el que de Portugal nosaltres. Beu de les fonts de la literatura nacional o acudeix a la d'Anglaterra o la de França. Ens oblida com nosaltres l'oblidem; i si ens recorda, no és per estimar-nos. Gelosa, avui més que mai, de la seva independència, creu veure en nosaltres una amenaça. No se li pot parlar de la unió ibèrica sense atiar els seus antics odis.

Aquests han estat fins ara els fruits de la política unitària: aquí, la indiferència i el total desconeixement d'un poble germà; allà, la desconfiança i mal apagades rancúnies. Desconfiança no del tot injustificada, per molt que ni de lluny somniem de dur-hi les nostres armes. L'any 1793, França ens declarà la guerra. Portugal s'oferí immediatament a unir amb els nostres la seva armada i el seu exèrcit. Acceptàrem l'ofert i signàrem el Conveni de Madrid de 15 de juliol. Això no va impedir que uns anys després, el 1807, signéssim l'ominós tractat de Fontainebleau, pel qual es feia bocins aquell petit regne i només problemàticament se'n reservava una tercera part a la casa de Bragança. No només el signàrem, sinó que també, en el seu compliment, envaírem Portugal i el reduírem a la servitud, sense veure, ai!, que en cenyir-li la cadena estàvem forjant la nostra. Lliures del jou de Napoleó les dues nacions, visquérem en pau i sense barrejar-nos l'una amb l'altra, fins que a Portugal esclatà una guerra de successió entre donya Maria de la Glòria, símbol de la llibertat, i don Miquel, que ho era de l'absolutisme. Afavorírem d'entrada el pretendent Miquel: ens decidírem per Maria només quan, promoguda aquí una lluita anàloga entre donya Isabel i don Carles, comprenguérem que del triomf de la filla de Pere IV depenia en gran mesura el de la filla de Ferran VII. Celebràrem aleshores (l'any 1834) el famós tractat de la quàdruple aliança, duguérem a Portugal els nostres soldats i restablí-

rem Maria al tron. Ens pagaren els portuguesos enviant-nos tropes contra Carles; i allà pel 1847, terçàrem novament en les seves disputes. Anàrem juntament amb França i Anglaterra a defensar els cartistes dels setembristes, és a dir, els conservadors dels revolucionaris. Intervinguérem amb les armes a Portugal els mateixos que havíem censurat durament la intervenció francesa del 1823 contra els revolucionaris d'Espanya.

Comprendrà fàcilment el lector que aquesta conducta no era la millor per guanyar-nos ni la confiança ni la simpatia del regne veí. Així, avui, no ho dubtin els meus compatriotes, està Portugal tant o més allunyat de nosaltres que al segle XVII. No hi fa res que menyspreïn allà la nacionalitat unes poques ànimes afligides per la constant decadència i la flaquesa sense parió de la seva pàtria: les seves paraules d'abatiment i d'amargor no arriben al cor del poble com els apassionats cants de Tomás Ribeiro per la independència. Sota el principi unitari, no dubto a assegurar-ho, no arribarà a ser nostre Portugal sinó per la força; fins i tot sota el de la federació crec que resultaria difícil persuadir-lo de ser província d'Espanya. Vet aquí la influència de la nostra política, l'obra de l'unitarisme.

X. Ineficàcia del principi unitari. Les províncies basques

En quatre segles, el principi unitari no ha pogut ni tan sols establir per a tots els pobles d'Espanya un mateix règim polític. Allà, al Nord, des de les ribes de l'Ebre fins al mar de Cantàbria, s'estenen pels dos vessants dels Pirineus tres petites províncies que, juntament amb la de Navarra, contigua a elles per orient, formen un grup de raça i especial història. Hi

habiten els antics bascos, que per causes fins avui desconegudes han conservat la seva fesomia i la seva llengua a través de tantes i tan diverses gents com han envaït la Península. Quin ha estat el seu origen s'ignora: hi ha qui els creu oriünds d'altres pobles i hi ha qui els creu autòctons. La veritat és que el seu idioma és completament diferent dels que es parlen arreu de la conca mediterrània, i només per la seva estructura, no per les seves paraules, ofereix alguns punts de contacte amb el que utilitzen en el més septentrional d'Europa, Lapònia i Finlàndia. S'ha inferit d'aquí, no sense motiu, que constitueixen una raça a part, romanalla potser de la que en un principi ocupà tota la nostra terra; i ho corroboren per cert les seves faccions i també la forma general del seu cap, tan característiques que no és possible confondre'ls amb cap altre poble. Per això, en un altre lloc d'aquest llibre no he dubtat a presentar-los, seguint la classificació del darwinista Haeckel, com una de les quatre races de l'*Homo Mediterraneus*.

Aquests bascos s'han distingit sempre per un gran amor a les seves pròpies lleis, una cega devoció als seus cabdills i un indòmit esperit d'independència. Foren els últims a acotar el cap davant els romans, els més rebels a l'imperi dels gots, van ser entre els primers a espolsar-se el jou dels àrabs, si és que els àrabs aconseguiren junyir-los-en, durs i implacables fins i tot amb els cristians de Carlemany, que venien a lluitar contra els musulmans, només perquè havien gosat de trepitjar sense el seu permís les fronteres de la seva pàtria. Com es regiren en l'Antiguitat també s'ignora: està coberta d'ombres fins i tot la manera com es governaren durant els primers segles de la reconquesta. El que sí es veu d'antuvi és que malgrat la seva identitat de raça i llengua foren refractaris a tota idea d'unitat política. Hem vist els bascos dels Pirineus constituint ells sols el regne de Navarra. Els de la serralada Cantàbrica es dividi-

ren molt aviat en tres grups —alabesos, guipuscoans i biscaïns—, sense que mai no s'establissin entre ells relacions permanents.

És actualment objecte d'encesos debats si aquestes tres províncies foren o no després de la invasió dels àrabs veritables Estats com Navarra i Astúries. Jo, personalment, crec que no ho fou ni tan sols Biscaia, que veig durant segles governada per senyors o comtes hereditaris; però sí que gaudiren de gran autonomia sota el ceptre de diversos monarques. Es regiren totes pels seus usos i costums, no per les lleis generals dels regnes a què pertanyeren, i anà cadascuna creant un sistema polític del qual deriven, sense cap dubte, les seves actuals institucions. Entraren definitivament a formar part de la Corona de Castella, Guipúscoa l'any 1200, Àlaba el 1332 i Biscaia el 1379; i tant abans com després d'aquest fet es mostraren tan geloses dels seus furs, que no reconeixien per senyor ni per rei qui no els jurés solemnement fer-los guardar i guardar-los. Biscaia es feia jurar els seus primer pels comtes i després pels reis fins a quatre vegades —sota l'arbre de Gernika, a la vila de Bilbao, a l'ermita de Larrabezua i a Santa Eufèmia de Bermeo—, i es desnaturalitzava, és a dir, s'apartava de l'obediència al seu sobirà, en cas que aquest no els jurés o trenqués el jurament.

Un cop incorporades les tres províncies a Castella, creurà naturalment el lector que anaren perdent gradualment la seva autonomia. Estic per dir que succeí el contrari. En el civil, acceptà Guipúscoa de seguida les lleis del regne. El mateix feu Àlaba, si exceptuen la germandat d'Ayala, que conservà els seus antics costums, entre ells que el pare pogués sense causa desheretar els fills. Biscaia no admeté la llei comuna sinó com a dret supletori. En l'àmbit econòmic, administratiu, polític, les institucions de totes tres, lluny de reduir-se, es regularitza-

ren i adquiriren força. La creació dels tres corregidors no va importar gaire. Si no era davant l'administració de justícia, els corregidors res no valien davant el poder dels diputats i les juntes de província, i ni tan sols davant el dels batlles. Els reis, d'altra banda, com a recompensa per serveis prestats, sobretot per la defensa i guarda de les fronteres, ompliren d'exempcions i privilegis tan afortunats pobles. Cresqué amb això la independència basca; i, cosa singular!, cresqué fins i tot en els temps en què desapareixien per la força els furs de Catalunya, Aragó i València.

En realitat, no han començat les províncies del nord a perdre una mica de la seva autonomia fins al present segle. Els la volgué arrencar ja Carles IV, però no ho féu. Posteriorment, cregué el Partit Liberal que els la podria prendre després de la primera guerra de successió, en què es prometia vèncer-les; però no les vencé per les armes, i les l'hagué de confirmar en el Conveni de Vergara. Es disminuí per primer cop l'any 1841, després de la revolta de O'Donnell a la ciutadella de Pamplona. Aquietades aleshores per segon cop les províncies, perderen el passi foral, l'administració de justícia i la llibertat de comerç. Hagueren de consentir l'establiment de duanes a seus ports i fronteres, el de jutjats de primera instància als seus caps de partit, el de caps polítics i diputacions de província a les seves capitals. Consentí encara més Navarra, i això mesos abans de l'aixecament de O'Donnell. Vingué a Madrid per pròpia iniciativa, i en un veritable pacte amb el govern, s'obligà a contribuir per una quantitat alçada a les despeses generals, a sostenir el seu culte i clero i a donar el seu contingent a l'exèrcit, si bé reservant-se la facultat de presentar-lo en homes o en diners. Recentment, en aquest mateix any en què escric, després d'una altra guerra de successió llarga i sagnant, tot i que no tant com la passada, s'han reduït nova-

ment els furs de les quatre províncies: se les ha equiparades completament a les altres en el pagament de tributs, inclòs el de sang.

Ha desaparegut per això l'autonomia d'aquells pobles? Per les darreres reformes, ni tan sols no s'ha reduït; no s'ha fet sinó purgar-la d'injustos privilegis que ha respectat durant més de tres segles el principi unitari i no hauria tolerat el federatiu ni un moment. És essencial en les confederacions que els Estats que les formin contribueixin a les càrregues nacionals segons la seva població i riquesa. Les reformes de l'any 41 foren sens dubte de més gravetat i transcendència, ja que privaven les províncies de la facultat de jutjar i els imposaven governadors de nomenament reial. Amb això se'ls atacava ja l'autonomia, no amb posar-hi duanes a les costes i fronteres; que el comerç, sobretot estranger, hem vist que és també essencial en les confederacions que estigui sota la jurisdicció de l'Estat. Però aquesta autonomia —no ens hem de fer il·lusions— subsisteix en allò que té de fonamental i lògic.

S'administren i es governen encara per si mateixes les províncies basques i la de Navarra. A excepció de la darrera, celebren totes periòdicament juntes generals en què, d'una o altra manera, estan representats els seus pobles i es tracten i resolen els més complexos afers. Elegeixen en aquestes juntes una diputació foral i la residencien un cop ha complert el seu encàrrec. Mitjançant aquests dos poders, imposen i recapten tributs, aixequen emprèstits, paguen els interessos del seu deute, l'amortitzen i satisfan totes les seves obligacions. Tenen els seus guàrdies forals, les seves milícies. Tenen cura dels seus interessos materials i morals: els camins i altres obres públiques, les muntanyes i els sembrats, el culte i el clero, la beneficència i l'ensenyament. Construeixen i mantenen les seves presons. Tot, sense intervenció de l'Estat. Mitjançant

aprovació de l'Estat, reformen el seu propi fur i fins i tot les lleis generals del regne. En són testimoni les cèlebres Ordinacions de Motrico, correcció de la nostra llei municipal del 1870.

A Navarra, no hi hagué mai juntes, sinó Corts; i aquestes, principalment en el que portem de segle, anaren caient en desús. Però hi ha encara una diputació foral i provincial formada per set vocals: tres de nomenats per les batllies menors i quatre per les de Pamplona i Estella. I aquesta diputació conserva encara les facultats de l'antiga, i les de l'antic Consell pel que fa a l'administració de productes dels propis, rendes, efectes veïnals, arbitris i propietats, tant dels pobles com de la província. I exerceix sobre els ajuntaments l'autoritat que li conferien les velles lleis. La presideix avui el governador, però sense que pugui retallar-li en res aquestes àmplies atribucions (Llei de 16 d'agost del 1841).

Són encara autònomes aquestes quatre províncies, i viuen fora de l'organització general del regne: perquè es vegi fins on ha arribat la influència del principi unitari. El notable és que avui els mateixos que el defensen sostenen la conveniència, si no la necessitat d'aquests furs. No parlem ja dels autors de la revolució de setembre. Aquests els respectaren fins al punt d'aprovar les ja esmentades Ordinacions de Motrico i escriure al final de les seves lleis provincial i municipal un article transitori segons el qual *en atenció a l'organització especial de les Províncies Basques, reconeguda per la Llei de 25 d'octubre del 1839*, s'obligaven a escoltar les diputacions forals per resoldre les dificultats que es poguessin produir en l'execució d'ambdues lleis. Ni escoltaren les diputacions ni feren extensives les lleis a les províncies. Entre els conservadors, no puc deixar de citar el senyor Cánovas del Castillo, avui president del Consell de Ministres. En ple Parlament ha dit aquest

home públic que, lluny de pensar-se en l'abolició dels furs bascos, caldria treballar per anar-los generalitzant, ja que sense cap dubte implicaven un esperit administratiu superior al de les altres províncies, i fins i tot parlant del poder polític, no ha dubtat a declarar que si el volia únic a Espanya, era perquè així ho exigia l'estat de pertorbació i el caràcter turbulent del nostre poble. (*Sessions del Congrés de diputats de 12 i 17 de juliol.*) No condemnava la descentralització del poder de manera absoluta, sinó aplicada a les nacions propenses encara a la revolució i la guerra. Predomina aquí encara el principi unitari o el federatiu?

XI. Ineficàcia del principi unitari. Legislació foral de Biscaia, Navarra, Catalunya i Mallorca. Furs a les mateixes províncies de Castella

Però deixem de banda les reflexions i continuem amb la història del principi unitari. En moltes províncies, en les mateixes Biscaia i Navarra, subsisteixen diferències més greus que aquelles que acaben d'ocupar-nos. Més greus dic, perquè afecten la vida íntima de la societat i la família. Em refereixo a les legislacions especials per les quals es regeixen en el civil, a més de Navarra i Biscaia, Aragó, Catalunya i Mallorca. A Biscaia he dit ja que admeten només com a supletori el dret de Castella. A Navarra, Aragó i Mallorca, ni com a supletori l'accepten: a manca de lleis forals, es remeten al Codi i al Digest de Justinià. A Catalunya supleixen el silenci de les seves institucions municipals per les canòniques, el de les canòniques per les romanes, les obscuritats de les romanes pels aclariments de les lleis de Partides. Només en darrer terme es remeten al text dels nostres antics codis. De les nostres mo-

dernes lleis, obliguen a Navarra només les dictades per les Corts generals del Regne; a Aragó, Mallorca i Catalunya, les promulgades amb posterioritat als respectius decrets de nova planta: 3 d'abril del 1711, 28 de novembre del 1715 i 16 de gener del 1716.

Seran potser lleus les diferències entre la llei de Castella i els furs d'aquelles províncies? Tracten en primer lloc sobre el més substancial del dret: sobre les successions, sobre la constitució i la dissolució de la societat entre cònjuges, sobre els pactes i contractes referents a l'ús i alienació de la terra. Són algunes, a més, tan grans, que revelen l'existència de sistemes jurídics diametralment oposats. La llei de Castella, per exemple, estableix la successió forçosa: no permet que el pare per testament disposi en favor d'estranys sinó de la cinquena part dels seus béns, ni el fill sinó del terç. Per la de Catalunya, la legítima dels fills sobre els béns dels pares, així com la dels pares sobre els béns dels fills, és només la quarta part. Donen encara més llibertat als pares que no siguin llauradors els usatges de Navarra. El pare que no sigui llaurador pot a Navarra deixar els seus béns a qualsevol sempre que institueixi en la legítima foral els seus fills, és a dir, els traspassi una robada de terra en monts del comú i cinc sous febles. El principi de la lliure disposició dels béns, i no el de la successió forçosa, determina evidentment la legislació de Navarra i Catalunya.

A Aragó i a Biscaia existeix amb més absolutisme que a Castella la prohibició de testar en favor d'estranys; però pot el pare, en contra del que a Castella succeeix, deixar els seus béns a un sol dels seus fills. N'hi ha prou per a això que a Biscaia aparti els altres fills amb terra i arrel, és a dir, els assenyali una mala parcel·la de terra, i a Aragó els doni cinc sous jaquesos pels béns mobles i cinc pels immobles, o els llegui com a mínim el suficient per alimentar-se. Preval a Castella el

principi de la igualtat, i aquí i a Catalunya el de la primogenitura; a Castella el de la divisió, i aquí i a Catalunya el de la indivisió dels patrimonis. Obeint aquests principis, concedeix la legislació catalana a l'hereu la facultat de pagar legítimes en metàl·lic.

Noti's ara una altra enorme diferència entre els drets forals i el de Castella. Ni a Aragó, ni a Navarra ni a Biscaia el pare succeeix *ab intestato* el fill que tingui germans. El fill solter pot en les tres províncies disposar dels seus béns en testament preterint el pare. *Ab intestato* no van els béns als ascendents sinó per raó de troncalitat. Pel dret de Castella el pare és successor del fill sense descendents: la troncalitat constitueix excepció, no regla. Aquí, per tant, continua fidel Castella a la tradició de Roma; estan contra ella Aragó, Navarra i Biscaia.

Són encara més grans les diferències quan es tracta de la constitució de la família. Tot i que algunes han desaparegut per les modernes lleis sobre el matrimoni, que han fet extensiva a la mare la potestat del pare sobre els fills, resten vigents d'altres que són gravíssimes. La constitució i les condicions que la dot de la dona aporta són si fa no fa les mateixes en totes les províncies d'Espanya. No succeeix el mateix amb la donació *propter nuptias*. Tot i ser coneguda a Castella, no té aquesta aquí l'origen ni la importància que a Catalunya, Aragó i Navarra. És en aquestes províncies tan general com poc usada a Castella. La imposa allà, si no la llei, el costum a qui es casa amb dona dotada, i fins i tot l'obliguen a proporcionar-la quan no la iguali a la dot. A Catalunya, sol ser igual la donació a la part del fons total que segons els capítols matrimonials ha de revertir en la dona per haver mort el marit sense fills. Entre els gots, com entre els antics càntabres, l'home era qui dotava la dona: l'home continua a les provín-

cies aforades, si no dotant-la, augmentant-li els béns de dot. Així, a Aragó i Catalunya es dóna el nom d'*escreix*, augment, paraula derivada del verb llatí *excrescerel*, a aquesta donació *propter nuptias*.

Una altra particularitat caracteritza encara més les províncies de Catalunya i Navarra: els *heretaments*, aquí a Castella completament desconeguts. En casar-se el fill primogènit, acostumen els pares a Catalunya a donar-li els seus béns reservant-se l'usdefruit per mentre visquin; i a Catalunya i Navarra solen a més el fill i la seva futura consort donar-ne els seus als fills que del matrimoni neixin tot substituint-los en cas que aquests morin sense testar o sense descendents. Es dóna a un i l'altre acte el nom d'heretaments, perquè són irrevocables, com les donacions entre vius, i no tenen, tanmateix, efecte sinó després de morts els donadors. A Catalunya donen de vegades els pares al fill tot el seu cabal, tant els presents com els futurs; i és la donació vàlida sempre que es reservin la facultat de disposar-ne d'alguns per testament. Alguna vegada, els heretaments en favor dels fills que neixin tenen principalment per objecte prevenir els efectes dels segons i els tercers matrimonis; que a tant arriba allà el desig d'assegurar l'ordre i fixar el destí de la futura família. Els heretaments, en aquest cas, reben la qualificació de prelatius. Aquí, a Castella, es deixa tot a l'acció de la llei; allà, a la voluntat dels ciutadans. És allà generalment el contracte matrimonial i veritable codi per a les famílies que han de constituir-se.

A Aragó succeeix el mateix, encara que sense els heretaments. Fixa la llei en aquella noble terra les condicions de la societat conjugal; però les modifica tot sovint el pacte. Celebren els nuvis el de *germandat*, i per ell fan comuns els seus béns respectius, encara que aquests siguin molt diferents en quantitat i importància. La germandat es limita algunes vega-

des a determinats béns, d'altres a tots, tant els presents com els futurs. Fins i tot sense aquest pacte fan comuns els contraents els béns arrels només amb declarar que els aporten com a mobles. Si volen, en canvi, que fins i tot els mobles continuïn sent del cònjuge que els porta, declaren que els aporten com a sitis, o com a herència pròpia, o sota la garantia dels béns del matrimoni. Estipulen de vegades la viduïtat universal, renuncia la dona als béns beneficiaris i es priva de certs béns amb dir que s'acontenta amb uns altres, fixen la manera de pagar i abonar-se recíprocament els deutes que es contreguin durant el matrimoni. No és tampoc estrany, encara que sí poc freqüent, que facin una mena d'heretament prelatiu contra la contingència d'unes segones núpcies.

Però no és encara aquí on estan més oposats el fur d'Aragó i el de Castella. Ho estan molt més en les relacions civils dels dos cònjuges. Té aquell per principi la confiança, aquest el recel. Per fur de Castella, ni el marit, ni la dona ni els dos junts no poden alienar els béns de la dot inestimada. Els alienen mitjançant jurament; però en virtut d'una pràctica abusiva basada no en les lleis, sinó en els cànons. Tot i amb això, en dissoldre's el matrimoni ha de percebre la vídua l'import de la cosa alienada, si no es prova que s'invertí en el seu únic profit. Ni el marit no pot fer donació a la muller ni la muller al marit. La muller no pot fer-se garant del seu consort. Si ambdós esposos contrauen mancomunadament o *in solidum* un deute, no queda obligada l'esposa sinó per la part que acrediti que s'ha emprat en el seu benefici. I no s'entén a l'efecte emprat en el seu benefici allò que s'aplicà a mantenir-la o vestir-la. Disposicions totes que revelen en el legislador la més profunda desconfiança envers el marit.

Per fur d'Aragó pot, en canvi, qualsevol dels dos cònjuges alienar i hipotecar amb el vistiplau de l'altre tots els seus béns

arrels. Pot el marit donar a la dona *ad libitum*; i la dona al marit tot allò que no constitueixi el seu escreix o el seu dot. Fins i tot això pot donar si li ho permeten els seus dos parents més propers. Es pot la dona fer garant del marit en tota mena de contractes i fins i tot obligar per a deute del marit els seus béns extradotals. Fins i tot els dotals, previ al consentiment dels dos parents. Es poden concebre legislacions més oposades que les d'Aragó i Castella?

No acaben aquí les diferències. Per fur de Castella, la dona sense poders del marit no administra altres béns que els parafernals; per fur d'Aragó administra tots els de la societat conjugal sempre que el marit s'incapacita o s'absenta sense deixar altre mandatari. Per fur d'Aragó, el marit administra a més, volent-ho o no la dona, tant els béns parafernals com els dotals. Que diferent és, d'altra banda, en els dos furs la potestat del pare sobre els fills! Aquí la pàtria potestat és la romana; allà, la que dóna la natura. Aquí el pare usdefruita sempre els béns adventicis del fill; allà, només quan el manté. Aquí adquireix el fill per al pare; allà passa el mateix. Aquí el fill no és amo de la seva persona fins als vint-i-cinc anys; allà l'és als vint.

Les diferències són encara més greus en la dissolució del matrimoni. Acaba a Castella la societat conjugal a la mort de la muller o del marit. Continua a Aragó entre el consort que sobreviu i els hereus del difunt, quan ni l'un ni els altres no fan inventari de béns ni cap acte que demostri ànim de desferla. Morts la dona o el marit, es procedeix a Castella a la liquidació social i es reparteix immediatament entre els cridats a percebre'l l'haver de qui ja és difunt. Si els fills són majors d'edat, retiren la part de béns que els correspon, i deixen reduïda la mare al que li pugui correspondre per beneficiaris o per la quarta marital o a títol de llegat. A Aragó usdefruita el

cònjuge supervivent els béns arrels del premort mentre visqui i no contregui segones núpcies. Gaudeix fins i tot de l'usdefruit dels béns mobles si foren aportats al matrimoni com a arrels. Llei assenyadíssima que no exposa com la de Castella les mares a quedar a la mercè dels fills.

Aquest usdefruit, conegut amb el nom de *viduïtat*, existeix també a Navarra. El concedeix la llei només als infançons; però l'ha fet extensiu el costum a tots els ciutadans. Afecta tant els béns mobles com els arrels: és universal i absolut. No n'hi ha a Biscaia, o si n'hi ha és només per un any i un dia. A Catalunya, en té per dret la dona mentre no se li restitueix la dot i l'esponsalici; per testament, amb força freqüència. L'usdefruit legal pren allà el nom de *tenuta*.

No m'aturaré ara en les diferències sobre la prescripció, tot i que són moltes, i algunes de greus; passo tot seguit als contractes, fixant-me principalment en l'emfiteusi. L'emfiteusi, poc usada a Castella, ha contribuït molt en les províncies aforades a la rompuda i al millor conreu de la terra i també a l'augment de propietaris. A Catalunya, sobretot, està generalitzada i ha tingut un gran desenvolupament jurídic. S'estableix, com a Castella, per document públic; però si el perd el senyor directe, pot en qualsevol moment fer-se reconèixer per l'emfiteuta obligant-lo a exhibir els títols que posseeixi. Per aquest reconeixement, al qual es dóna el nom de *capbrevació*, el senyor directe exerceix amb fruit les seves accions no només contra qui capbrevà, sinó també contra aquells que d'ell derivin el seu dret, si no justifiquen la llibertat de la finca. En atorgar-se el contracte, acostuma l'emfiteuta, cosa que no succeeix a Castella, a lliurar de present quelcom que s'anomena entrada i que és més o menys segons el valor de la cosa venuda. L'import del lluïsme, només quan no es fixà en escriptura, es determina per les lleis generals de senyorius i és el

2%. Acostuma a ser molt major l'estipulat. Pot l'emfiteuta, com a Castella, alienar el domini útil, que és l'únic que és competència seva, però mitjançant l'aprovació i la signatura del senyor directe. Si és ciutadà de Barcelona, pot fins i tot donar-lo en emfiteusi i constituir d'aquesta manera una emfiteusi de segon grau. El mateix poden fer fins al segon i el tercer emfiteuta. I com que aquests emfiteutes, alhora que ho són per al senyor directe, són al seu torn senyors directes per a l'emfiteuta a qui cediren el seu domini útil, prenen el nom de *senyors mitjans*. Hi pot haver, com he dit, fins a tres senyors d'aquesta classe, i cobren tots tres lluïsme, o per dir millor, se'l reparteixen.

Les emfiteusis temporals existeixen també per dret de Castella; però allà, a Catalunya, n'hi ha una d'un tipus especialíssim. Se l'anomena *establiment a rabassa morta*, i per ella es concedeix a l'emfiteuta el domini útil sobre els primers ceps que planti en la terra objecte del cens. Com que es permet a l'emfiteuta fer plançons, i d'aquesta manera s'allarga indeterminadament la vida dels ceps, es volgué donar, i fins i tot es dóna per molt de temps, caràcter de perpetuïtat a aquesta mena d'emfiteusi; però ha vingut modernament la jurisprudència del Suprem Tribunal de justícia a reduir a cinquanta anys la durada del contracte. Els emfiteutes, tanmateix, protesten vivament contra aquesta resolució; i cal confessar que, si no els donen la raó les lleis, els la dóna, si més no, el costum, només interromput quan ha tingut un augment gran i ràpid el preu de la terra. Sobre això, escriptures he vist jo, i no una de sola, en què es qualificava de perpètua l'emfiteusi, tot i no concedir-se per elles el domini útil sinó en els primers ceps.

No es coneix a Aragó aquesta particular emfiteusi, però sí l'ordinària. Rep allà el nom de *tributació* i *treudo*, i no deixa de presentar trets característics. Ni el lluïsme ni la fadiga són

per essència en el contracte: no es deuen si expressament no s'estipulen. Quan no s'estipulen, pot l'emfiteuta alienar sense prèvia llicència del senyor directe. Les servituds que imposi sobre la finca acaben, tanmateix, amb l'emfiteusi, bé fineixi per manca de pagament en les pensions, bé caduqui per qualsevol altra causa. El senyor directe pot també fer-se reconèixer per l'emfiteuta: l'escriptura en què això es faci es diu *antípoca*.

Va més enllà el dret de Navarra. Allà ni tan sols el comís és essencial en el contracte, i fins i tot quan és estipulat, només li serveix al senyor directe per al cobrament del principal i els rèdits vençuts, no per quedar-se amb la finca en franc alou. L'emfiteuta pot lliurement dividir l'heretat, hipotecar-la, gravar-la amb servituds i alienar-la; i fins i tot alienar-la sense coneixement del senyor si no té aquest per pacte la fadiga i el lluïsme. Drets que, en realitat, anul·len els de l'establidor.

L'estrany és que l'emfiteusi presenti un caràcter especial fins i tot en províncies que es regeixen per les lleis de Castella. A Astúries i Galícia principalment se solen donar les terres *a foro*. Aquest *foro* és allà un contracte semblant al de la *rabassa morta*. És també una emfiteusi temporal en el seu origen, que primerament el costum i després l'interès del conreador han anat convertint en perpètua. S'atorgava generalment per la vida de tres reis i vint-i-nou anys més, termini sempre llarg. Vençut el termini, el titular del *foro* continuava habitualment a la finca, tant perquè amb el transcurs de tant de temps la creia seva, com perquè el propietari, si la reivindicava, n'havia de pagar les millores, i aquestes constituïen tot el valor de l'heretat. Vingueren dies en què augmentà considerablement el preu de la terra, i aleshores també els propietaris exigiren el compliment del contracte. Nasqueren aquí plets, odis, desordres; tant que es va fer necessària la intervenció del Consell

de Castella. Dubtós el Consell, es decidí d'antuvi per una mena de *statu quo,* disposant en intimació de 10 de maig del 1763 que no es donés curs a cap demanda dels senyors directes sobre renovació de contractes fins que no estigués definitivament resolta la qüestió de la perpetuïtat o temporalitat dels *foros*. Aquesta resolució no ha arribat encara, la intimació continua en vigor, i els *foros*, si no de dret, si més no de fet són perpetus. Tan perpetus, que les lleis desamortitzadores han declarat redimibles, alhora que els altres censos, els constituïts per mans mortes, i el 1873 unes Corts Constituents no dubtaren a generalitzar el benefici. Estaria ja decidida la qüestió si la dictadura del general Serrano no hagués derogat, amb el pretext de corregir-lo, l'acord d'aquelles Corts.

El *foro*, tant a Astúries com a Galícia, presenta dos trets característics. El propietari ha concedit allà sovint el domini útil de més o menys considerables fons, no a un, sinó a molts llauradors, deixant-los el càrrec de repartir-se'ls a sorts. Aquests coemfiteutes, si se'm permet el terme, n'han nomenat un com a majoral perquè s'entengui amb el propietari. Alguns han pretès que no només el majoral, sinó cadascun dels emfiteutes, són solidàriament responsables de les càrregues emfitèutiques; però han decidit els tribunals que només ho siguin quan així s'hagi estipulat en constituir-se el *foro*. L'emfiteuta té, d'altra banda, com el de Barcelona, el dret a fer una segona emfiteusi. No per això, tanmateix, emfiteutes i sotsemfiteutes gaudeixen com els senyors mitjans de la capital de Catalunya la facultat de participar del lluïsme ni d'altra avantatge que no sigui el del cànon. Cert és que, segons certs autors, ni l'emfiteuta no pot exigir lluïsme.

Crec que ja deu estar convençut el lector de com són de profundes les diferències que separen aquests furs de les lleis de Castella. Podria multiplicar els exemples fixant-me en ins-

titucions de no menys importància. Crec que n'hi ha prou amb els que he adduït. Només diré, abans de concloure, que, fins i tot dins les províncies aforades, a la varietat de lleis cal afegir la de costums; i que en els mateixos pobles de Castella no són els *foros* les úniques excepcions del dret comú. Encara subsisteix en molts el fur de troncalitat, general a Navarra, Aragó i Biscaia; encara es conserven a Extremadura vestigis dels antics girs pels quals el propietari gaudia, a mitges amb els seus conveïns, de les seves extenses deveses; encara existeix una veritable comunitat, ja de pastures, ja de monts, en comarques com les de Coca, Uncala i Pinares. I què!, ¿podem, potser, jo ni ningú pretendre que coneguem les innombrables variacions que ha anat introduint en el dret escrit el consuetudinari?

En el present segle s'ha intentat de refondre tots aquests furs i usatges d'Espanya en un sol Codi. El Codi està escrit i fins i tot imprès; però no discutit ni promulgat. Suscità tan bon punt veié la llum serioses reclamacions i enèrgiques protestes; i en vint-i-cinc anys no hi ha hagut cap govern que s'hagi atrevit a sotmetre'l íntegre a les Corts. El problema és indubtablement complex i la solució difícil, però, ho hauria estat més sota el principi federatiu? Sota aquest principi, cada província hauria pogut reformar lliurement el seu fur, i avui, sens dubte, tindrien major afinitat de la que hem vist tan heterogènies i fins i tot oposades lleis. Sota el principi unitari, ni el poder central ha acomodat ni les províncies han pogut acomodar els furs al progrés dels temps: s'han estancat, per dirho així, les legislacions particulars i només la general ha pres part del moviment jurídic d'Europa. Així, en comptes de minvar, ha crescut la distància que les separava. Ha guanyat per això el dret de Castella? Malgrat la seva llibertat i els seus innegables avenços, continuarà sent un caos. Se segueix el

nefast esquema d'esmenar-lo a peces i corregir no poques vegades per meres lleis de procediment les substantives: augmenten els codis castellans en confusió i la porten als altres codis, subordinats, com s'ha dit, des de fa molt de temps a les lleis generals que aquí anem dictant. Estat més gran de pertorbació no sé que n'hi hagi en cap altre poble. Vet aquí els òptims fruits del principi unitari.

XII. Ineficàcia del sistema unitari. Diversitat de llengües, de costums, de pesos i mesures

Subsisteix a Espanya no només la diversitat de lleis, sinó també la de les llengües. Es parla encara en gallec, en bable, en basc, en català, en mallorquí, en valencià. Tenen aquestes llengües, a excepció de la basca, el mateix origen que la de Castella; i cap, tanmateix, no ha caigut en desús. Lluny d'esborrarse, passen des de fa anys per una mena de renaixement. Eren ahir vulgars i avui prenen el caràcter de literàries. S'escriuen ara en totes aquestes llengües, principalment en les llatines, poesies brillants d'especial índole i tendència, en les quals predomina per damunt de tots els sentiments el de l'antiga pàtria. Es desenterren els cants i àdhuc els llibres en prosa que en elles composaren homes d'altres segles; i tan bon punt són publicats, són llegits i devorats. En català fins i tot s'escriuen i es posen en escena comèdies i drames de no escàs mèrit.

Restaurà Barcelona els jocs florals de l'Edat Mitjana, i els celebrà cada any amb més brillantor i pompa. Seguiren aviat l'exemple les altres ciutats de Catalunya; després, València i Mallorca; i una mica més tard els pobles a l'occident del mar de Cantàbria. Despertà cadascun d'aquests pobles a través d'aquestes festes l'amor a la seva literatura i la seva llengua,

el record de les seves passades glòries i el respecte per les seves institucions d'altres temps. D'aquí el singular i inesperat moviment literari de totes aquelles províncies, suscitat, noti's bé, no pels que ens declarem federals, sinó per aquells que es proclamen unitaris i conservadors. Que tan estrany i de tan escasses forces és aquí l'unitarisme, que no només no és capaç de destruir les diferències que separen els nombrosos elements de la nostra nacionalitat, sinó que també, contra el seu objecte i fi, les manté i les fomenta.

No parlaré ara dels costums. La seva varietat és infinita. Canvien de província a província i fins i tot de poble a poble. Els de ciutat solen ser diferents dels del camp; els de la muntanya dels de la vall. Difereixen sobretot aquelles que s'observen en els tres grans moments de la vida: el naixement, el matrimoni i la mort. Són a tot arreu diversos els vestits, diversos els jocs i les festes, diverses les afeccions i les preocupacions religioses. Cada comarca té el seu Crist i la seva Mare de Déu, i en cadascuna se'ls dóna diferent culte. Les extravagàncies són en aquest punt innombrables: l'Església, que hi troba el seu profit, si no les estimula, les tolera. Costums podria descriure, tant religiosos com civils, que serien per a molts dels meus lectors causa d'admiració i fins i tot d'escàndol. Les ometo perquè no és la meva intenció retardar amb digressions la conclusió d'aquest llibre, i la varietat és aquí evident per a qualsevol que pugui, senzillament, comparar els costums del seu poble amb els dels pobles del voltant. Continua la varietat malgrat l'unitarisme de l'Església i l'Estat.

Però, què té això d'estrany quan continua en els instruments de canvi, essencialment subjectes a l'acció del poder central fins i tot sota el principi federatiu? En alguna província es conserven encara restes d'antics sistemes monetaris. N'hi ha on no s'admeten, a l'hora que escric, les peces de

coure de cinc i deu cèntims de pesseta. La pesseta és avui la unitat legal; però n'hi ha que compten per rals, d'altres per escuts, d'altres per pesos. En la que fou Corona d'Aragó es compta encara per lliures, sous i diners, moneda purament imaginària. En això, tanmateix, és lluny de regnar la varietat que en els pesos i mesures. No són iguals ni tan sols en les províncies regides per la llei comuna. La vara de Madrid és més gran que la de Burgos; més gran que la de Burgos i més petita que la de Madrid, la d'Albacete, que és la utilitzada a Toledo, Segòvia i Logronyo. La d'Alacant no és la de Burgos, ni la d'Albacete, ni la de Madrid: la de Madrid regeix a la Corunya. En algunes de les províncies aforades, Catalunya i Mallorca, no és ja la vara, sinó la cana o la mitja cana la unitat mètrica.

No diguem ja de les mesures agràries. Mesuren la terra per faneques a Àlaba, Albacete, Almeria, Àvila, Canàries, Castelló, Guadalajara, Guipúscoa, Huelva, Osca, Jaca, Madrid, Màlaga, Múrcia, Pamplona, Sevilla, Sòria, Terol, Toledo i Zamora; per jornals a Alacant i Lleida; per quarterades, a les illes Balears; per mujades a Barcelona; per faneques i *aranzadas* a Còrdova; per *ferradas* arreu de Galícia; per vessanes a Girona; per *eminas* a Lleó; per fanecades a Logronyo; per dies de bous a Oviedo; per *obradas* a Palència, Valladolid i Segòvia; per canyes del rei a Tarragona; per cafissades i negades a València; per peonades a Biscaia; per *cuartales* a Saragossa. I no es pensi ningú que la diferència sigui més en els noms que en les mesures: el *cuartal* de Saragossa equival a 2 àrees amb 38 centiàrees, i la quarterada de les Balears a més de 71. Fins i tot la faneca és lluny de ser la mateixa en les moltes províncies que l'han adoptat per unitat agrària. Hi ha faneques superficials, faneques del marc reial, faneques del marc de Madrid, faneques de terra, faneques de puny. I fins i

tot entre les d'una mateixa espècie hi ha enormes distàncies. La faneca superficial d'Àlaba, per exemple, és només de 25 àrees i 10 centiàrees; la d'Albacete, de més de 70. La del marc reial d'Almeria val 64 àrees, 39 centiàrees; la de Múrcia, 67,07. I observi's bé que, de totes les mesures que he esmentat, no n'hi ha dues d'exactament iguals. Tota Galícia, com hem vist, compta per *ferrados*. El *ferrado* és a Orense de 6 àrees 28 centiàrees; a Pontevedra, de 6,29; a Lugo, de 4,36; a la Corunya, de 6,39.

I què podem dir de les mesures de capacitat, ja per a líquids, ja per a grans? Molts pobles en tenen una per al vi i una altra per a l'oli. N'hi ha que prenen per unitat la *càntara*; d'altres la mitja *càntara*; d'altres l'arrova; d'altres la mitja arrova; d'altres la quarta, com a les illes Balears; d'altres el mig quart com a Càceres; d'altres el barraló, com a Barcelona; d'altres el càntir com Alacant, Castelló, València, Lleida i Saragossa; d'altres el mig càntir, com Terol, Zamora i Salamanca; d'altres la mitja *azumbre*, com Guipúscoa i Biscaia; d'altres el mallal, com Girona; d'altres el *cuartillo*, com Lugo; d'altres el mig *cañano*, com Pontevedra; d'altres l'armina, com Tarragona. Mesures també de capacitat diferent fins i tot portant el mateix nom i sent de la mateixa classe. El càntir o arrova de vi, per exemple, és a Burgos de 16 litres 13 centilitres; a la Corunya, de 15,96; a Oviedo de 18,41; a Sevilla, de 15,66; a Santa Cruz de Tenerife, de 5,08; a la ciutat de Las Palmas, de 5,34. Té l'armina a Tarragona fins a 34 litres 66 centilitres; el barraló de Barcelona, 30,35, i el càntir d'Alacant només 11,55; la quarta de les Balears, 075; la mitja *azumbre* de Biscaia, 1 amb 11. El mateix succeeix amb les mesures per a àrids.

Pel que fa als pesos, la lliura és la unitat general a Espanya. Però no és tampoc la mateixa a totes les províncies: 460

grams té la de Burgos; 458 la d'Albacete; 533 la d'Alacant; 407 la de Palma; 400 la de Barcelona, Girona i Tarragona; 401 la de Lleida; 456 la de Càceres; 358 la de Castelló de la Plana; 351 la d'Osca; 573 la de Lugo; 574 la d'Orense; 575 la de la Corunya; 579 la de Pontevedra; 492 la de Guipúscoa; 488 la de Biscaia; 372 la de Pamplona; 367 la de Terol; 355 la de València; 350, finalment, la de Saragossa.

M'he aturat a exposar a ulls del lector aquesta inconcebible anarquia perquè es vegi un cop més fins on arriba per assolir la unitat la insuficiència del principi unitari. Només a mitjan aquest segle s'ha pensat seriosament a posar ordre en un afer de tanta importància establint el sistema mètric decimal a tota la Península; i encara és hora que s'hagi aconseguit que algun poble abandoni els seus antics pesos i mesures. El nou sistema no ha pogut encara sortir de les regions oficials. I és més: no és encara obligatori ni per a la indústria ni per al comerç. Segur que s'hauria fet alguna cosa més sota el principi federatiu.

Hem vist en un altre capítol que ràpidament arribaren per la federació a la uniformitat de peses, mesures i moneda els grecs que abans de l'era cristiana habitaven al Peloponès: els pobles d'Amèrica del Nord, tan bon punt es confederaren, donaren al poder central la facultat de regular el valor de la moneda i dictar la norma per a les mesures i els pesos. No ha aconseguit encara el poder central de reduir a la unitat les dels diferents Estats; però el 1827 adoptà ja com a sistema general de pesos la lliura anglesa de dotze unces amb les seves divisions i els seus múltiples, des d'un cèntim de gra fins a vint-i-cinc lliures. Aplicà tot seguit el sistema a la casa de la moneda i les duanes; i el segueixen avui Estats sencers, que l'han anat successivament adoptant. Descuidà el de les mesures, i per aquest motiu Nova York creà un sistema propi. Les

reformes dels pesos i les mesures he dit ja en una altra ocasió que són sempre difícils i lentes; cap confessar que en cap poble no han estat ni tan lentes ni tan tardanes com a Espanya. Sota el principi federal, no només és probable que s'hagués intentat abans i amb resultats més ràpids; és més que probable que si el poder central ho hagués negligit, alguna o algunes de les nostres províncies, com Nova York, haguessin suplert la mancança adoptant el sistema que haguessin trobat més d'acord amb la ciència o amb els seus costums. Hauria cessat si més no l'escàndol d'anar canviant les peses i les mesures de poble a poble.

XIII. En què s'ha establert fins ara la unitat

De la mateixa manera que he exposat fins ara el que no ha pogut realitzar el principi unitari, he de dir ara allò que sí ha aconseguit.

Tenim des de fa molts anys per a tots els espanyols un sol dret penal, un mateix codi de comerç i lleis uniformes d'enjudiciament. També en el civil, a tots els espanyols obliguen, com hem vist, els decrets que les Corts van expedint, encara que modifiquin en poc o en molt els furs de les províncies. Arreu d'Espanya regeix una mateixa llei d'aigües i una mateixa llei hipotecària. L'organització dels tribunals és també la mateixa per a tot el regne. Està centralitzada la fe pública.

En l'àmbit administratiu, són fora de la unitat només les Províncies Basques i Navarra; en el polític, cap. Bona o dolenta, hi ha una sola Constitució per a tots els nostres pobles. No conserven els bascos sinó escasses restes del seu antic poder polític.

La unitat monetària no trigarà, finalment, a ser un fet. Totes les províncies tenen per llengua oficial la castellana.

No parlo de la unitat religiosa, perquè aquesta es féu i es conservà a sang i foc, i l'han destruïda recentment el dubte en els esperits i la tolerància en les lleis.

XIV. Efectes de la unitat política i administrativa. Províncies basques

El que ens ha dut la unitat política de la manera com s'ha realitzat, ja ho hem vist. Per haver-la formada contra la tendència i les tradicions dels nostres pobles, ens ha portat al més gran desordre a què pugui arribar cap nació del món: a la impossibilitat de constituir res com no hagi estat el despotisme, a vaivens polítics i a perpètua guerra; a la divisió i la dissolució dels partits; a la política del bergantatge; a la immoralitat, al caos.

En el terreny administratiu no ha produït la unitat millors resultats. Deixo de banda els mals que ha ocasionat a l'administració mateixa i que tinc descrits en un altre paràgraf. La unitat administrativa ha matat l'espontaneïtat i afeblit l'energia tant de les províncies com dels municipis. Condemnats les unes i els altres a viure a l'ombra de l'Estat, a implorar l'autorització del govern fins i tot per a la satisfacció dels seus exclusius interessos, a esperar del poder central millores que haurien pogut i hagut d'obtenir per la seva pròpia iniciativa, han caigut, qui més, qui menys, en una inèrcia gens favorable als progressos de la pàtria. Només les grans ciutats han evitat la caiguda, i fins i tot aquestes, cohibits a cada pas els seus esforços, no han pogut avançar gaire cap allà on les movia la seva noble ambició i el seu desig.

Vegi's, en canvi, quina ha estat la sort de les províncies que han conservat la seva autonomia. Deixem de moment de banda la de Navarra. Les províncies basques, de sòl ingrat com no sigui pels minerals que amaga, estan conreades fins als seus cims i, a còpia de treball, donen cada any dues collites. Tenen la propietat ben distribuïda, els termes formats, la població disseminada pels camps, la terra coberta d'arbres i esquitxada de masos. Són ben lluny de presentar ni en els paratges ni en els poblats l'aspecte trist i pobre de les de Castella. Coneixen el treball a jornal en la indústria; poc en l'agricultura. En l'agricultura, el supleixen pel mutu auxili de braços que es presten les seves ben organitzades famílies. Els arrendaments són allà per temps indefinit; i després de cert nombre d'anys pot l'arrendatari en alguns punts fins i tot guanyar el domini útil de la hisenda que conrea. Captaires, a penes se'n toleren: es recull a les cases de beneficència tan l'orfe com el desvalgut que, inepte per al treball, ha caigut en la misèria. Si es prescindeix d'algunes ciutats, són aquelles províncies més aviat pobres que no pas riques; però, feineres i sòbries com són, gaudeixen d'un benestar que no tenen altres de més afavorides per la natura.

No tenen de superfície les Províncies Basques i Navarra sinó 17.482 quilòmetres quadrats. L'any 1869 comptaven ja amb 2.462 quilòmetres lineals de carretera. Parlo només dels camins provincials i veïnals. Tenien les altres províncies en vies d'una i altra classe 3.127 quilòmetres. Hi havia carreteres per més de les tres quartes parts d'aquesta xifra només en el país dels bascos. Vagi's ara a veure allà l'estat de tots els camins, inclosos els nacionals. Es reparen contínuament i se'ls manté, amb escassa despesa, perfectament conservats. Aquí, gastant molt més, a les mateixes portes de Madrid estan les carreteres descalçades i plenes de sots. Ah!, el viatger

que va a França per Castella no necessita que ningú no li digui on comencen les Províncies. Si la vegetació no li ho diu, ho faran els camins.

És innegable que si bascos i navarresos han pogut fer aquestes meravelles, ha estat en part pel fet que no contribuïen com els altres pobles a les càrregues de l'Estat. Que no és aquesta l'única i principal causa del fenomen ens ho diuen, tanmateix, els fets. Bascos i navarresos han estat en totes les nostres lluites amb França l'avantguarda de la pàtria. Per a tota guerra nacional han alçat armes i gent; i fins i tot per a les civils no han escassejat els sacrificis. N'han promogut i sostingut dues en el que portem de segle, suficients per extenuar les forces de pobles més afortunats; i no per això han deixat d'obrir nous camins. Construeixen, d'altra banda, només carreteres?

Fa anys que aquí, a la resta d'Espanya, intentem d'aixecar noves presons per tal d'esborrar-ne de la faç de la terra les que són per a nosaltres una veritable marca d'ignomínia. Mentre nosaltres ens ho pensem, els bascos ja han edificat la presó cel·lular de Vitòria.

Si bascos i navarresos no contribuïen a més a les càrregues generals, es pagaven gairebé tots els serveis improductius, com s'ha vist en un altre capítol. I en tots per cert presentaven el mateix progrés. Es creu que aquell és un país endarrerit, però injustament. Allà nasqué la primera societat econòmica. Allà es fundà el primer col·legi important, el seminari de Vergara. Allà, a l'ombra de la llibertat d'ensenyament. Allà s'establí la primera granja d'agricultura independent de l'Estat. D'allà rebérem, en les *Ordinacions de Bilbao*, el nostre primer Codi de Comerç. No està molt difosa la instrucció per Guipúscoa ni per Biscaia; però sí per Àlaba, on es calcula que sap llegir i escriure el 55% de la població. L'any

1867, Àlaba tenia ja 305 escoles públiques de primeres lletres i 23 de privades: era en això la tercera província d'Espanya, i arribà més tard a ser la primera. Navarra comptava el mateix any amb 637 escoles públiques i 25 de privades. Avantatjava a Biscaia i Guipúscoa, però estava molt per sota d'Àlaba, atesa la seva població i territori més grans. Àlaba contenia aleshores en 3.121 quilòmetres quadrats de superfície només 93.934 habitants; Navarra, en 10.478, fins a 299.654. Cada província manté a més el seu institut; i algunes, gairebé totes, escoles especials de nàutica, l'agricultura, de ciències, d'arts.

Recordi el lector que es paguen a més aquelles províncies i mantenen en brillant estat la beneficència; paguen la seva guàrdia foral, que tant els serveix per a l'ordre de les ciutats com per a la seguretat dels camins i dels camps; retribueixen el clero i satisfan les necessitats del culte; premien i fins i tot pensionen aquells que quedaren inútils i les famílies d'aquells que moriren en defensa de la pàtria; tenien cura no fa encara quaranta anys dels seus tribunals; satisfan, per fi, religiosament els interessos del seu deute, gens escassos en proporció als seus pressupostos. Cobreixen aquestes i moltes altres atencions amb quantitats petites, i estan organitzades amb tanta senzillesa i economia, que no arriben a invertir ni de bon tros en despeses generals i d'administració el 10% dels seus ingressos.

Des de qualsevol punt de vista que hom les consideri, són, a Espanya, aquelles províncies, principalment les Basques, una veritable excepció. Ho reconeixen a primer cop d'ull els estrangers que visiten la Península, i ens veiem obligats a reconèixer-ho, mal que ens pesi, tots els espanyols que posem el peu en aquelles muntanyes agrestes i aquelles valls feraces. No només s'hi veu una administració

diferent de la de Castella, sinó que s'hi descobreixen millors hàbits i millor context per a la societat i la família. Per l'estadística criminal, Guipúscoa resulta ser la més morigerada de les nostres províncies. La segueixen de prop pel que fa a moralitat Àlaba i Biscaia. L'any 1867, Guipúscoa tenia en els nostres presidis només 56 confinats; Àlaba, 64; Biscaia, 67. No hi havia cap altra província que en tingués en menor nombre. I, noti's bé, la criminalitat va allà en descens. El 1858 tenien les tres províncies més presidiaris que el 1867.

Sé que la moralitat dels pobles no depèn exclusivament ni principalment de les formes administratives i polítiques; qui, però, negarà que contribueixin a mantenir-la i enfortir-la la bona administració i el bon govern? L'actual president del Consell de ministres veu, com abans s'ha vist, en el règim basc com una norma per anar modificant el de les altres províncies; nosaltres, els federals, som lluny de portar les coses a l'extrem i prendre'l com a model. Volem l'autonomia de totes les províncies i les volem totes amb llibertat per organitzar-se tal com els aconselli la raó i les especials condicions de la seva vida. Som federals precisament perquè entenem que les diverses condicions de vida de cada província exigeixen no la uniformitat, sinó la varietat d'institucions provincials; i no ens atreviríem ni tan sols a proposar per a l'organització de les altres províncies el règim de les basques. Estic, a més, convençut que el dia que les províncies basques adquirissin el ple dret de modificar els seus furs, els purgarien dels vicis que els enlletgeixen i acomodar-los millor als principis d'avui dia. La diversitat de condicions de vida exigeix en els pobles diversitat d'institucions; per no partir d'aquesta idea, el règim unitari és a Espanya, com arreu, pertorbador i tirànic.

XV. Límits que hauria de tenir l'autonomia de les províncies i la dels municipis. Qui ha de fixar-los. Resposta a diversos arguments fets a Espanya contra la federació

Però, no té límit, se'm preguntarà, l'autonomia de les províncies? Si en té, qui l'ha de fixar? Abans de sortir de la unitat administrativa i política, convé aclarir aquest punt.

Tot i a risc de repetir-me i avançar idees, respondré clarament i categòrica, com si ni de passada no hagués tocat aquestes qüestions. Així crec que ho exigeixen recents fets. La idea de la federació és per a alguns tan nova i tan poc intel·ligible, que és necessari aclarir-la i explicar-la.

Dins els seus respectius interessos, he dit ja que els pobles, les províncies i les nacions són complets i igualment autònoms. En l'arranjament i ornament d'una ciutat, per exemple, ningú no mana sinó la ciutat mateixa. A ella correspon exclusivament obrir carrers i places, donar el permís per a cada edifici que es construeixi i dictar en tota mena d'obres les regles que exigeixi la seguretat i la higiene; a ella establir mercats i llotges per al comerç i, cas de ser marítima, tenir ports on recollir les naus i molls que facilitin la càrrega i la descàrrega; a ella l'abastament i distribució d'aigües, les fonts i els abeuradors, les sèquies per al rec; a ella disposar passejos i arbredes i regular les festes i els espectacles; a ella organitzar la beneficència i la justícia, i facilitar els mitjans d'ensenyament; a ella crear tots els serveis que reclami la salubritat dels habitants; a ella garantir la pau per la força pública; a ella determinar les seves despeses i recaptar tributs per cobrir-los. Com i a títol de què pot ningú immiscir-se en aquests ni altres molts actes que constitueixen la vida interior d'un poble? Per omplir tots aquests objectes necessita la ciutat evidentment una administració i un govern: aquest govern i aquesta admi-

nistració són encara exclusivament seus. Com podria ser d'una altra manera, si són el seu Estat, el seu organisme?

És això per a mi tan obvi que ni tan sols no permet el dubte. El mateix succeeix amb la província. En l'arranjament de tots els interessos que exclusivament li pertoquen, qui ha de manar tampoc sinó la província mateixa? Es tracta, per exemple, de camins i canals que ha sufragat i sufraga i neixen i moren al seu territori, d'establiments de beneficència o d'ensenyament que ha aixecat amb els seus cabals en profit dels seus pobles, de paratges o altres béns que formen part del seu patrimoni, de milícies que organitza i retribueix perquè guardin les carreteres i els camps, de tribunals que són competents en alçada sobre els afers entre ciutadans de diferents municipis, de biblioteques, de museus, d'exposicions, de recompenses, de premis que crea per al foment de les arts i les lletres, dels seus pressupostos de despeses i ingressos, i de la seva administració i el seu govern: és també clar com la llum del dia que ella, i només ella, pot tenir mà en tots aquests assumptes. No hi pot entrar cap poble, ja que a cap en especial no pertanyen; no pot tampoc la nació tocar-los, perquè pertanyen especialment a la província.

La nació és al seu torn il·limitadament autònoma dins els interessos que li són propis. Ho són, per exemple, els rius que des de molt allunyades fonts corren a precipitar-se a la Mediterrània o a l'Oceà; els camins que enllacen els extrems de la Península; els correus i els telègrafs que s'estenen com una xarxa per tot el seu territori; els drets i propietats que posseeix, muntanyes, mines, fortificacions, fàbriques, edificis; l'ordre i la pau generals, i per tant l'exèrcit i la marina; la navegació i el comerç, i com a conseqüència, les duanes; els seus tribunals, les seves universitats i les seves relacions amb els altres pobles; la seva hisenda, la seva administració, el seu

govern. Qui vindrà tampoc en això a dictar-li lleis? Qui les hi ha de poder imposar?

Federal o unitari, cap lector no negarà segurament a la nació aquesta autonomia absoluta. La hi reconeixen sense excepció tots els partits i totes les escoles. Són tanmateix molts els que, bo i concedir-la a la nació, la neguen a la província i al municipi. Em podrà explicar algú el motiu de tan estranya inconseqüència? El poble té, com l'individu, una vida interior i una vida de relació amb els altres pobles. Aquesta vida de relació és la que ha donat naixement a la província. La província té al seu torn una vida interior i una vida de relació amb els altres grups de la seva mateixa classe. Aquesta vida de relació ha produït les nacions. La nació té també una vida interior i una vida de relació amb les nacions estrangeres. Aquesta vida de relació no ha engendrat encara cap altra col·lectivitat major governada per altres poders; però és indubtable que l'engendrarà algun dia. Ara com ara la regeix, com he dit, una mena de poder invisible que es manifesta sobretot a través d'un dret de gents en part consuetudinari i en part escrit. Si demà aquest poder es convertís en tangible i fos fill de la raó, és indubtable que continuaríem tots afirmant l'autonomia absoluta de la nació dins els interessos exclusivament nacionals. Les condicions dels tres grups són, com es veu, les mateixes: és lògic reconèixer la nació autònoma en la seva vida interior i no reconèixer en la seva vida interior autònoms el poble i la província?

S'acostuma actualment a donar de la nació una idea veritablement fantasiosa. Partint del fet que la realitat és més gran en el gènere que en l'espècie, i en l'espècie que en l'individu, per tal com l'individu mor, les espècies desapareixen i el gènere subsisteix i resta, es concedeix a la nació major *substantivitat* (si se'm disculpa la paraula) que a la província

i al municipi. D'aquests dos grups fins i tot s'arriba a negar que tinguin facultats pròpies, és a dir, facultats que la nació no els atorgui. No crec necessari aturar-me a refutar aquesta idea absurda que desmenteixen alhora la raó i la història. Entre els homes que així pensen, n'hi ha en primer lloc, i no pocs, que contradiuen les seves doctrines reconeixent en l'individu drets fins a tal punt substantius que els qualifiquen d'inalienables, imprescriptibles, anteriors i superiors a les lleis. Tots, d'altra banda, vulguin o no vulguin, han de confessar que, entre la nació, la província i el poble, la nació és el grup més inestable i movedís i el poble el que sobreviu a les mudances dels imperis i a les revolucions dels homes. No és fàcil que el ciutadà canviï de pàtria si pren per pàtria el poble; però facilíssim si pren la nació per pàtria. Recordi si no el lector els canvis de pàtria que s'han produït per a milions de persones a Amèrica només des de la independència dels Estats Units, a Europa només des del repartiment de Polònia. Les nacions són les que s'agreguen o es disgreguen per una multitud de causes, els pobles els que romanen inalterables; les nacions les que mai no assoleixen la unitat a la qual aspiren, els pobles els que la tenen des del seu origen. Si hagués de decidir-me per la doctrina que combato o la contrària, em decidiria sense dubtar per aquella que concedís més substantivitat al poble. Però ja ho sap el lector: reconec igual substantivitat a la nació, a la província i al poble: per això, i només per això, vull substituir amb el principi federal el principi unitari.

Què són, d'altra banda, el gènere i l'espècie sinó meres abstraccions per classificar les idees i els éssers segons reuneixin en comú major o menor nombre de trets característics? Tenen tan poc de real i absolut, que pot cadascú descompondre'ls i forjar-ne d'altres senzillament agafant un altre punt

de vista per a la classificació. Quants gèneres i quantes espècies no s'han compost i descompost, per exemple, dins de la sola família humana. Els mateixos gènere i espècie no solen ser-ho sinó relativament. Amb relació a un punt més alt de l'escala, l'espècie és gènere. I que aquest es pretengui atribuir més realitat que a l'individu! Seguint aquesta doctrina fins a les seves últimes conseqüències, el més real seria l'ésser, l'abstracció de les abstraccions, el gènere màxim, el continent universal del qual a penes ens podem formar una idea pel més gran esforç de l'enteniment. És això admissible? Vull suposar per un moment que fos certa la teoria. Restaria encara per demostrar que allò més real, només pel fet de ser-ho, té dret a governar allò menys real; demostració que certament no es podria trobar ni en la natura ni en la historia. De fet, la història ens ensenya precisament el contrari: o pobles regits i dominats per individualitats enèrgiques, o pobles la constitució dels quals es fonamenta en la llibertat i la personalitat del ciutadà; tots els progressos de la humanitat deguts a la poderosa raó i a la iniciativa d'un sol home.

Però deixem-nos de nebulositats i anem al pràctic. Què és, al capdavall, un poble? Un conjunt de famílies. Què la província? Un conjunt de pobles. Què la nació? Un conjunt de províncies. Ha format i sosté principalment aquests tres grups la comunitat d'interessos ja materials, ja morals, ja socials, ja polítics. Els interessos del municipi mantenen reunits els individus; els de la província, els pobles; els de la nació, les províncies. Algú ho pot dubtar? Suposi's per un instant que no hi hagi aquests tres ordres d'interessos, i no es comprendrà segurament per què existeixen ni pobles, ni províncies, ni nacions. Aquests tres ordres d'interessos, reals i diferents els uns dels altres, corresponen exactament als tres grups. Després, cada grup té igualment determinades pel seu respectiu ordre

d'interessos la seva llibertat i la seva òrbita. Després cadascun és dins d'aquest ordre igualment autònom, sense que de cap dels altres no rebi límits la seva autonomia.

Es dirà potser que d'aquesta manera queden esparsos i sense enllaç els tres grups. Però, com han de quedar esparsos si el poble, autònom en la seva vida interior, forma, per la seva vida de relació, part de l'Estat? Allò que separen uns interessos ho uneixen uns altres sense violència; i avancen per aquest sistema els tres grups ordenadament i independent. Com que l'individu és avui alhora rei a casa seva, ciutadà al seu poble, el poble és al seu torn, si se'm permet l'expressió, rei al seu terme, ciutadà a la seva província, i la província al seu torn, en el seu territori reina, en la nació ciutadana.

De tota manera, es replicarà, hi ha aquí un límit que separa l'autonomia i l'heteronomia de cadascun dels tres grups: qui ha de fixar-lo? Ve, repeteixo, determinat per la mateixa naturalesa dels tres ordres d'interessos; però admeto que algú ha de fixar-lo. Qui hagi de ser aquest, no és per a mi dubtós. Com he dit en el llibre anterior, el poble ha estat i ha hagut de ser a tot arreu la primera societat política. Per necessitats que no ha pogut satisfer per si mateix s'ha reunit amb altres pobles i ha creat amb ells un poder comú, òrgan i regulador dels comuns interessos. Qui havia de fixar naturalment l'extensió i les condicions d'aquest poder sinó els pobles associats? La col·lectivitat, fruit d'aquest moviment, constituí tot d'una una nació, no una província; que es dóna a les nacions el nom de províncies només quan unides al seu torn arriben a formar, per dir-ho així, una nació de segon grau, i si continuo anomenant-les províncies és per entendre'ns millor.

Hi hagué petites nacions, i aquestes, per motius anàlegs, s'uniren amb el temps i crearen o consentiren un altre poder que fos també regulador i òrgan dels interessos comuns.

D'aquest nou poder, qui havia de fixar tampoc l'extensió i les condicions sinó les mateixes províncies que l'acceptaven i li donaven origen? Importa poc que no sempre s'hagin format així les grans nacions; en els procediments de la llibertat, i no en els de la força, s'han de cercar les lleis per a l'organització i el desenvolupament dels pobles. Aquí, a Espanya, hem vist ja que no fou simultània ni voluntària l'agregació de les diverses províncies que ocuparen com nacions la Península. Tot i amb això, ho hem vist també, elles foren les que en realitat determinaren i limitaren el poder central, posant-li per límit els seus propis furs. No diguem de les nacions constituïdes per la simultània i voluntària agregació d'altres pobles; aquestes són les que han determinat sempre el límit entre el poder nacional i el seu. Qui ha d'establir, doncs, les fronteres entre els interessos provincials i els locals? Els pobles. Qui entre els provincials i els nacionals? Les províncies. Les nacions establiran al seu torn el límit entre els nacionals i els internacionals el dia que, associades, creïn un poder, bé continental, bé europeu, destinat a governar aquest darrer ordre d'interessos.

«Admetem», es diu «que això és el racional i el lògic en el moment d'unir-se pobles, províncies o nacions; en nacions ja formades, com la nostra, creiem viciós el procediment. La nació, després de constituïda, és l'òrgan superior del dret: a ella i només a ella pertoca de descriure l'òrbita en què s'hagin de moure tant el poble com la província. Altrament, fóra la confusió, el caos.» He sentit més d'una vegada aquesta objecció en boca d'homes que es consideren ells mateixos federals i demòcrates, i no puc sinó sorprendre'm cada vegada. L'he respost abans (llibre 1, Cap. 13); però ampliaré les meves explicacions. Deixo de banda la consideració que tan Estat és l'organisme de les ciutats com el de les nacions. Si les províncies, com he dit, és lògic i racional que quan s'uneixin deter-

minin els límits del poder de la nació, o el que és el mateix, els interessos nacionals, lògic i racional ha de ser que els modifiquin segons ho vagin exigint les necessitats dels temps. Si la nació pogués després alterar-los al seu gust, de què els serviria haver-los determinat? Per tant, el dret de les províncies a fixar-los és immanent i perpetu, i més encara si pensem que no pel fet d'unir-se abdiquen la seva particular autonomia. Té lloc aquí la prescripció? No n'hi ha per al forçador en els casos guanyats per la força: la violència és vici que no guareix el temps.

No comprenc francament per quina mena de miracle pot la nació adquirir el dret de corregir el de les províncies quan de les províncies ha rebut el poder que té. Li ho podrà reconèixer aquell que cregui que Déu és la font de tota autoritat i la conquesta origen del dret, no aquell que com jo cregui en la humanitat del dret i del poder públic.

Si, d'altra banda, el fet preval damunt el dret i la nació ha de continuar àrbitra del destí de les províncies i els pobles només perquè ho és fa temps, amb què legitimarem el seguit de revolucions que han anat regant de sang durant tants anys el sòl de la pàtria? Amb quina justificació ens atreviríem a reivindicar contra la sobirania de la nació l'autonomia de l'individu fins al punt de negar a l'Estat el dret de regular l'exercici de les llibertats del pensament i la consciència? Fins al punt d'exigir-li que es limiti a reconèixer-nos i no es permeti d'atorgar-nos tan sagrats drets? Per què, sobretot, anomenar-nos federals? Ens hauríem d'haver acontentat amb el modest nom de descentralitzadors, formar en les files del Partit Progressista i no agitar ni pertorbar el país amb idees que, com totes les noves, no podien sinó portar-li complicacions i desastres.

Si la nació té dret a determinar les atribucions de les províncies i els pobles, en té indubtablement tant a reduir-les

com a eixamplar-les. Afirmem en reconèixer-ho la bondat i la legitimitat de l'actual règim, que sense parar les altera i avui no permet als pobles d'obrir una font sense llicència de l'Estat, i demà els abandona les obres públiques; avui declara de lliure elecció els ajuntament i demà fa que la Corona nomeni els alcaldes. I per a això hem creat un partit i esvalotat Espanya? Des del poder, diuen il·lusos i falsos federals, armarem de tal manera els pobles i les províncies, i els donarem tals garanties, que estaran a l'empara de reaccions insensates. Però si es reconeix en la nació un perfecte dret damunt els altres grups, per què fer-se'l il·lusori? Per què lligar-la de mans i peus perquè no l'exerceixi?

Les Províncies Basques raciocinen una mica millor que aquests febles federals. Comprenen perfectament que si confessen deure els seus furs a l'Estat, concedeixen a l'Estat el dret de prendre'ls-hi, i sostenen sempre que els deuen a elles mateixes. «Els nostres usos i costums», diuen, «es perden en la nit dels temps: els establiren els nostres pares pel seu propi dret i els segellaren amb la seva sang. Amb la condició que els juressin i respectessin accedírem a prestar homenatge als reis. Els declararen aquests en les seves cartes, no els atorgaren.» Forts amb aquesta idea, els defensen avui contra el govern, i si demà els els prenguessin, es creurien autoritzats per reivindicar-los per les armes. I noti's el poder de les províncies mentre conserven la seva autonomia. Tres grapats de terra són les províncies basques, i avui, acabades de vèncer i ocupades per un exèrcit, inspiren encara a la nació, si no por, respecte.

Acabem ja i fixem el sentit de les paraules i l'abast de les idees. Federació ve del nom llatí *foedus*, que significa pacte, aliança. Perquè n'hi hagi, és indispensable que aquells que la celebren tinguin capacitat per obligar-se i siguin, per tant,

lliures, és a dir, *sui juris*. La federació suposa per tant necessàriament igual i perfecta autonomia en els pobles per constituir les províncies; igual i perfecta autonomia en les províncies per constituir les nacions; igual i perfecta autonomia en les nacions per constituir imperis o repúbliques, llatines, europees, continentals. Sense això, no hi ha federació possible: fora d'això, no hi ha res més que el principi unitari. Els pobles han de constituir la província i les províncies la nació: aquest és el sistema.

Però, sabeu on ens porta això?, exclamen alguns, aterrits. Això és la disgregació i la dissolució de la pàtria. Horror immotivat i en molts fingit. La nació està vigorosament arrelada en el pensament el cor de tots els espanyols. Ocasions, tal com hem vist, s'han presentat en aquest mateix segle perquè la nació es descompongués i s'esmicolés. I encara més: les províncies han arribat a declarar-se independents. Però s'han afanyat tot seguit a reorganitzar un poder central que personifiqués la nació i la sostingués durant la crisi. Han manifestat sempre tant d'ardor per mantenir la unitat nacional com per recuperar la seva pròpia autonomia. Enmig de tants i tan generals trastorns com ens han afligit, en quin poble ni en quina província s'ha vist mai tendència a separar-se d'Espanya? No s'ha vist ni tan sols en aquelles Províncies Basques, autònomes com cap altra, que han sostingut contra nosaltres dues llargues guerres civils i en totes dues han hagut finalment d'humiliar el cap. Ni en el moviment cantonal del 1873 no s'observà cap conat d'independència. Recordi's ara com va ser de viu i unívson el sentiment nacional en tots els àmbits de la Península quan la guerra d'Àfrica. L'entusiasme va fregar el deliri quan es va rebre la notícia de la presa de Tetuan i com a tota Espanya es va expressar el desig que continués la guerra i s'anés a Tànger. Tothom va estar disposat al sacrifici.

A tot arreu en tornar de la campanya entrà l'exèrcit sota una pluja de flors.

La dissolució de la pàtria! ¿Els llaços que uneixen la nació són, doncs, tan febles a ulls d'aquests homes, que n'hi ha prou per trencar-los o deslligar-los amb un simple canvi de base en l'organització de l'Estat? Si les nacions no tinguessin altra força de cohesió que la política, després dels greus trasbalsos pels quals han passat només en el que portem de segle, estarien ja totes desfetes. Resisteixen i viuen perquè les subjecten vincles cent vegades més forts: la comunitat d'història i sentiments, les relacions civils i els interessos econòmics. Per sort per a tothom, la política a penes fa res més que agitar la superfície de les societats. Si l'agitació arribés al fons, què seria dels pobles?

Sense cap ombra de por m'acullo a aquest procediment que es creu tan ple de perills. I encara que en tingués, no per això l'abandonaria. Que no és racional admetre principis sense les seves conseqüències, i si pels perills que la seva realització comporta haguéssim d'abandonar-los, no se'n realitzaria cap al món. L'estrany és que aquests vacil·lants federals veuen perills en el principi mateix. Si les províncies, diuen, són autònomes com la nació i el poble, es corre el perill que algunes, les Basques, per exemple, restableixin la unitat religiosa, l'amortització i els *mayorazgos*. Argument prou estrany, per cert.

La llibertat de consciència és un d'aquells drets inherents a la personalitat humana que ells i jo posem fora de l'abast de l'Estat. Si en reconèixer que la nació és autònoma li neguem la facultat de prendre'l o de retallar-lo, no serà lògic que la neguem també al poble i a la província? Estan aquests homes veritablement cecs. Desconfien de les províncies abans de veure-les en l'exercici de la seva autonomia, i no miren com

la nació, en l'exercici de la seva, conculca i trepitja tots aquests drets que tant preuem. Fa ja dos anys que la llibertat de consciència està reduïda a una tolerància estreta i recelosa. En fa ja tres que gemega la premsa política sota el règim més arbitrari que en pobles constitucionals hagi pogut concebre la tirania. Si fóssim lògics els meus adversaris, haurien de negar a la nació una autonomia de la qual fa tan mal ús.

Pel que fa a l'amortització i els *mayorazgos*, he de fer observacions anàlogues. En matèria de *mayorazgos*, volgué ja la nació fer una passa enrere el 1857. Va anar de poc que no els restablís per als seus senadors. Ara mateix, per la jurisprudència dels seus tribunals, té obert encara un forat ben ample, tant en les seves lleis desvinculadores com en les desamortitzadores. No permet encara el fideïcomís perpetu, però sí el fideïcomís per dues *o més* generacions, sempre i quan no contingui la prohibició d'alienar els béns. L'hereu fiduciari té el deure, de tota manera, de lliurar al fideïcomissari, en una o altra forma, tot el cabal que del testador rebi. Tolera ja també la nació que es destinin béns arrels a les fundacions de beneficència, pel seu caràcter perpètues, sempre i quan el fundador disposi que se'ls converteixi en rendes públiques quan ho exigeixi l'Estat.

I què! Seran aquestes les úniques passes enrere que faci la nació per aquest camí? La beneficència privada es desenvolupà aquí com en cap altre poble del món. El valor dels béns a ella aplicats puja encara avui en algunes províncies a centenars de milions de rals. Hi ha fundacions per a tot: tant per emparar el desvalgut com per tenir cura del malalt; tant per fomentar el poblament com per difondre l'ensenyament. Les nostres lleis desamortitzadores han vingut, sens dubte, a privar-les de gran part dels recursos i a calmar, quan no a paralitzar, aquest bell moviment de les ànimes cap al bé dels altres

homes. Qui ha de creure aquí estable allò que hagi de tenir per base els poders públics? Fa més de tres anys que no pot la major part de les fundacions dur a terme plenament la seva tasca per no pagar l'Estat els cupons del deute. Avui, inesperadament, han quedat per una llei reduïdes les seves rendes a la tercera part. La nació, vulgui o no, haurà d'esmenar la seva obra, i l'esmenarà sense dubte.

I què dir de la desvinculació? En parlen aquells federals com si no oferís lloc a dubtes. La vinculació, tal com aquí existia, era realment detestable. Filla de preocupacions aristocràtiques, no servia sinó per donar lluentor a un reduït nombre de famílies i fer arrelar hàbits de folgança. Però existeix en altres pobles, molt més cultes que el nostre, per tal que no es descomponguin, per la successió forçosa i igualitària, els establiments industrials, mercantils o agrícoles creats per l'enginy, l'activitat i l'economia de l'home. No podrà la nació un dia, igual que qualsevol província, fer alguna cosa perquè aquesta mena de vinculació s'estableixi entre nosaltres? Per ella advocava Fermín Caballero en encarir la necessitat de formar i mantenir els termes de propietat o *coto redondo*; per ella s'han decidit espontàniament tots els pobles que han gaudit de plena llibertat testamentària. N'hi ha a Anglaterra; n'hi ha, com s'ha vist, en gairebé totes les nostres províncies aforades; i n'hi ha, malgrat el Codi de Napoleó, a la mateixa França, en molts pobles establerts a l'altre vessant dels Pirineus. Allà on no la permet la llei, l'estableix el costum; i, tot i que sota diverses formes, la trobem encara avui en gairebé totes les nacions d'Europa: de Suècia i Noruega a Itàlia, d'Espanya a Rússia.

Autònomes les províncies, és innegable que podrien corregir les lleis desamortitzadores i fins i tot permetre aquest tipus de vincles —com no, si n'hi ha que en tenen des de remots

segles?—, però no ho és menys que pot fer el mateix la nació, alliçonada pels desastrosos efectes que produeix tant l'absoluta desamortització com l'estret principi de la successió forçosa. Allò que no es pot ni s'ha de témer de cap província és que restableixin els antics *mayorazgos*, ni aquella general amortització que havia posat en mans de l'Església la tercera part de la terra. A les Províncies Basques, per exemple, aquelles províncies que tant preocupen els meus detractors, l'amortització i la vinculació castellana foren lluny de fer els estralls que feren en altres, més afectes al liberalisme; ni deixaren de trobar resistència, un cop declarades allà en vigor, ni les lleis desvinculadores de l'any 20, ni la desamortitzadora del 55. Allà em trobava jo, precisament, que se'ls acabava de fer extensiva aquesta darrera llei, que s'assegurava que no consentirien: tan bon punt els propietaris rurals van comprendre la manera avantatjosa amb què amb ella podrien redimir els censos, a estols baixaven als jutjats a redimir els de l'Església, davant el desconcert del clero, impotent per contenir-los.

Impossible sembla que continuïn fent-se dir federals els que tan exagerats recels abriguen amb relació a les províncies. Si jo els tingués, abjuraria sense dubtar-ho les idees que amb tant de braó defenso. No considero impecables les províncies ni els pobles; crec que, autònoms, tindrien les seves extralimitacions i les seves errances; però veig en la nació els mateixos perills o més grans, i en comptes de decidir-me per donar a l'una l'autonomia i als altres prendre'ls-la, reconec en els tres grups la que tenen per la raó i la història, segur que la de cadascun ha de servir de baluard i contrapès a les tendències invasores dels altres. La nació! L'Estat! No sembla sinó que no sabem per una dolorosa experiència fins a quin punt és dominador, absorbent, propens a l'absolutisme en el moment

que no s'adopten contra ell tota mena de garanties. I tot i prenent-les, amb quina freqüència les burla! Més de seixanta anys portem cercant i assajant garanties constitucionals. Les constitucions són per a ells joguines que amb la més gran facilitat desbarata i trenca. És principalment evident les contínues usurpacions de l'Estat que he abraçat el federalisme.

Però ja és hora que deixi el to aspre i potser massa apassionat de la polèmica i reprengui el fil de les observacions que feia en l'anterior capítol.

XVI. En què s'ha de respectar la unitat establerta i en què no. Codi Penal. Codi de Comerç. Legislació civil. Llei hipotecària. Llei d'aigües. Lleis d'enjudiciament

No s'oblidi que estic parlant d'Espanya. En el penúltim capítol, m'he declarat contra la uniformitat política i administrativa que ens ha portat el principi unitari. Res no he dit encara contra la que ens ha procurat en determinats àmbits de la legislació civil i econòmica. És indispensable que en doni la meva opinió, i això faré tot seguit.

Sóc partidari de respectar la unitat allà on existeixi, sempre que no sigui contrària al principi federal ni objecte de fundades i més o menys enèrgiques protestes. Prop de cent cinquanta anys fa que es regeix tota Espanya per un sol Codi de Comerç; més de cent cinquanta que obeeix unes mateixes lleis penals. Fins i tot abans de promulgar-se aquell Codi, teníem ja en el camp mercantil certa unitat a partir de la publicació per Felip V de les *Ordinacions de Bilbao*, admeses a tot arreu, si més no com a dret supletori. Per quin motiu hauríem hagut de tornar, ni en l'àmbit comercial ni en el criminal, a la diversitat de furs?

En el penal, són tants i de tant abast els progressos realitzats per l'actual Codi, que no és possible que cap província sospiri per les que foren les seves lleis. Podran els aragonesos trobar a faltar les garanties de què en altre temps gaudiren contra les calúmnies dels seus enemics i l'arbitrarietat dels tribunals; no enyoraran, en canvi, les disposicions per les quals es definien i castigaven els delictes. Era l'antiga legislació criminal en tots els nostres pobles abstrusa, contradictòria i bàrbara: no tenia criteri que la determinés ni regla que li servís de base. Sobretot amb relació a ella, el vigent Codi és una obra aixecada amb art damunt veritables principis de dret.

Fórem veritablement insensats si trenquéssim aquesta unitat. Alemanya, tot just confederada, ha escrit un Codi Penal per a tots els seus pobles. Àustria i Suïssa el tenen des de fa molts anys. Els Estats Units, si bé permeten la diversitat, estableixen en la Constitució els fonaments damunt els quals han de descansar els codis de les províncies. Principalment per les lleis criminals estan assegurats o en perill els drets inherents a la personalitat de l'home: tots els pobles federals, per tal com cerquen en l'Estat la garantia d'aquests drets, confien a l'Estat la determinació d'aquelles lleis.

No fóra tampoc més sensat desnacionalitzar el Codi de Comerç. Les ordinacions dels consolats, si bé completes per als temps en què es redactaren, eren per a aquest segle incompletíssimes. Fins i tot després de promulgades les de Bilbao, quedava per resoldre una munió de qüestions, nascudes del major desenvolupament mercantil, que l'usatge decidia de maneres diferents, no ja a cada província, sinó a cada plaça. El Codi, que les resolia, era alguna cosa més que una compilació metòdica de totes aquelles ordinacions. Fou rebut sense oposició i fins i tot amb joia i avui ha entrat de tal manera

dins els costums, que per ells ha vingut a modificar fins la llei comuna, sobretot pel que fa a pagarés i lletres de canvi. Gràcies a les mil i una formes que han pres en els nostres temps les companyies, a les variadíssimes combinacions que ha ideat el crèdit i a la consegüent multiplicitat de valors, torna a quedar de nou estret, i li cal una ampliació i una reforma; però prou comprendrà el lector que això no és motiu perquè retornem la legislació mercantil als consolats.

El comerç, tal com hem vist, és el que més directament cau sota l'acció dels poders federals: exigeix fins i tot la lògica que sota l'acció d'aquests poders es posin les lleis que hagin de regir-lo. Així ho han entès Suïssa, Alemanya i Àustria. Té cadascuna d'aquestes nacions el seu Codi de Comerç, i les dues primeres fins i tot el seu dret general d'obligacions. Totes les lleis de contractació han cregut Alemanya i Suïssa que corresponen a l'Estat.

Això em porta directament a parlar de la legislació civil. M'afanyo a declarar que no em sembla bé la distinció feta pels suïssos i els alemanys. Són lluny de satisfer-me els motius que al·leguen per lliurar a l'Estat el dret de les obligacions i reservar a les províncies el de les coses. Aquí, a Espanya, hem observat ja que ni són iguals a tot arreu les formes de la contractació, ni, fins i tot allà on ho són, s'han desenvolupat de la mateixa manera ni estan subjectes a les mateixes condicions. Les hem vistes ja alterades pel costum fins en províncies regides per la llei de Castella. I que d'aquesta varietat en els contractes ha depès principalment la diversa constitució de la propietat i el divers creixement de la riquesa que es nota a les províncies és indubtable. Ens ho diuen, encara més que les emfiteusis de Catalunya i els *foros* de Galícia, els *giros* d'Extremadura. Per quin tipus de contractació ens hauríem de decidir? Si es confiés a l'Estat el dret de les obligacions, no

hi hauria cap motiu perquè li neguéssim el de la possessió i el domini, enllaçat amb ell d'una manera tan íntima. Constitueix el dret civil, com el penal, un sistema: no se'l pot dilacerar i lliurar-ne els trossos a diferents poders. Seria això donar origen a la contradicció i a l'absurd i augmentar la confusió en comptes de suprimir-la.

Amb la legislació civil, no hi ha terme mig: o bé se l'ha de deixar tota a les províncies, o bé s'ha de passar tota a l'Estat. No cal dir que jo la reservo a les províncies. A les províncies la tenen encara encomanada tots els pobles federals. No n'hi ha hagut cap que hagi ni tan sols intentat d'imposar un sol codi. Per què? Perquè totes demostren una decidida afecció a les seves lleis civils, base i organització de la família, i no s'hi pot fer cap reforma d'importància que no trasbalsi les societats, n'alteri les condicions de vida i faci que pateixin fonda pertorbació els interessos. Aquí, com allà, cada província sent un especial afecte pel seu fur i el considera superior als altres del regne. Arrencar-lo-hi fóra inconvenient fins i tot sota el principi unitari: sota el federal, fóra il·lògic i contrari als principis. La federació, com tantes vegades s'ha dit, ha de respectar la varietat en tot allò que no caigui essencialment sota el seu domini, i deixar l'establiment de la unitat a la raó i al temps: deixi aquí que la raó i el temps unifiquin els diversos furs. Retornada la facultat de legislar a les províncies, ho repeteixo, es modificaran les lleis particulars per les darreres evolucions del dret, i és fàcil que es facin cap a la unitat passes més ràpides.

Existeix sobre aquest punt força acord entre els federals d'Espanya. N'hi ha, tanmateix, que, temorosos aquí com en tot dels desencarrilaments de les províncies, concedeixen a l'Estat el dret de fixar bases per a tots els codis. Sóc lluny de seguir-los. O bé l'Estat es limita a donar bases generals per a

la totalitat del dret, o les dóna per a cadascuna de les principals institucions que el dret abraça. En el primer cas, serien inútils, ja que, escrites en la consciència universal, no caldria que de nou fossin promulgades perquè tots els poders les prenguessin per criteri i norma de les lleis. En el segon, l'Estat seria el veritable autor dels codis de província. Les bases determinarien el dret, i les províncies tindrien, com a màxim, la facultat d'acomodar-lo per simples accidents a les circumstàncies de lloc i de temps. Recordi's com s'ha fet, entre d'altres, la Llei d'Enjudiciament Civil, per la qual ens regim. Les Corts no examinaren ni aprovaren. Les Corts no examinaren ni aprovaren sinó les bases damunt les quals la llei reposa. Acordar les bases era, amb raó, per als nostres legisladors, fer la llei en tot el que d'essencial tingués.

Perquè vegi més clar el lector el que estic dient, suposem establerta a Espanya la federació a l'Assemblea Nacional cridada a dictar bases per a les successions. Es declarava lliure la facultat de testar? S'ensorraven les lleis de Castella. S'adoptava com a principi general la successió forçosa? Queien pels seus fonaments les d'Aragó, Navarra i Biscaia. S'optava per un sistema mixt? O es fixaven regles o es consentia allò de deixar hereus els fill en unes robades de terra del comú i uns sous febles. Es fixaven regles? A què quedaria aleshores reduït el poder legislatiu de les províncies? El mateix succeiria amb les altres bases. Prenguem per exemple els fideïcomissos. Es prohibien completament? Seria més lògic suprimir els testaments. No només aniria la base contra el dret de les províncies aforades, sinó també contra el de Castella i el de tots els pobles cultes. Es prohibien només els fideïcomissos perpetus? Se'ls permetia per vint o més generacions i no es posava remei al mal que pretenia evitar-se. Se'ls assignava límits? L'Estat era aleshores en realitat qui legislava.

M'oposo que es concedeixi a l'Estat la facultat d'escriure bases, entre altres motius perquè no aconsegueixo de veure en ell ni menys inclinació a l'error ni més viu sentiment de justícia que en les províncies. Gràcies al seu sistema de successió, la família es dissol amb molta freqüència en morir-ne el cap, la propietat s'esquinça, els més sòlids establiments desapareixen, tot és movedís i inestable. Fins fa poc, la mare indotada quedava poc menys que a la mercè dels seus fills. Arriben els béns de qui mor sense testament als parents en desè grau; i fins després dels del quart i dels fills naturals no succeeix la muller al marit. Fins i tot aleshores, morta la vídua, passen als hereus col·laterals de qui fou el marit els béns arrels de paratge. No és la troncalitat llei del regne, i aquí, tanmateix, es guarda i es prescriu.

Què no podia dir de la iniquitat de l'Estat pel que fa als fills il·legítims? Els adulteris, fins i tot no havent-ne del matrimoni, res no poden rebre del pare ni per donació ni per deixa. Com si tinguessin la culpa del delicte dels seus progenitors, la societat els ofèn i l'Estat els desposseeix. Els arrabassa el fisc, si no els parents, tot allò que els deixi el pare en qualsevol concepte. I el mateix fa amb els incestuosos i els sacrílegs. Aquesta injustícia porta ni més ni menys que sis segles d'existència: en sis segles, l'Estat no ha corregit la seva culpa ni ha esmenat el seu error. Els mateixos fills naturals, fins i tot no havent-ne del matrimoni, no tenen cap dret sobre els béns paterns. Si el pare fa testament i res no els deixa, res no poden reclamar com no sigui per aliments; si mor intestat, entren només en el gaudi de la sisena part de l'herència, i encara aquesta han de compartir-la amb la mare. Només succeeixen en tot al pare a manca de parents dins el quart grau.

Però no he de fer aquí una detallada crítica de les lleis de Castella. La feta, no ho ha estat incidentalment. He adduït

aquests exemples, com podria haver-ne adduït molts d'altres, només per demostrar que aquest Estat nacional que tan pomposament qualifiquen d'òrgan *superior* del dret presenta errors com no els pateix l'Estat de l'última província, i no hi ha, per tant, cap raó, com no sigui la d'uniformitzar les lleis, perquè hom li confiï preferentment la tasca de formular-les. Errors i iniquitats hi ha als furs de les províncies; però les províncies no poden corregir-los.

Preguntaran potser alguns si porto el rigor fins al punt de reconèixer en les províncies la facultat d'esmenar o fins i tot derogar la llei hipotecària; i no dubto a respondre afirmativament. En primer lloc, per la raó ja donada que el dret civil, com tot dret, és un tot format per l'íntima relació de les seves diferents parts, i no és possible racionalment distribuir-lo entre diversos poders públics. Després, perquè cal acomodar les lleis hipotecàries a la manera com estigui constituïda la propietat en cada poble, i no és la mateixa la constitució de la propietat en les nostres províncies. En darrer terme, perquè en la llei hipotecària d'Espanya, com en la de moltes altres nacions, veig, més que no alts principis de justícia, la sanció de totes les usurpacions i tots els abusos a què ha donat origen la propietat de la terra, la que per la seva naturalesa i la seva transcendència hauria d'estar ajustada al més estricte dret.

La llei hipotecària, no ho ignora el lector, té principalment per objecte el de facilitar el crèdit territorial i la circulació dels béns arrels. Per aconseguir-ho, estableix registres públics, on inscriu tot acte solemne que afecti la propietat, bé alienant-la, bé imposant-li gravàmens, bé alliberant-la de servitud. Dóna força a tot acte degudament inscrit fins i tot contra els creditors privilegiats per les lleis; i la hi pren en canvi a aquell que estigui pendent d'inscripció, si no contra aquells

que en ell hagin intervingut, contra les altres persones. Arrossegada pel seu principi, porta les coses més enllà. Tot i que declara que la inscripció no convalida actes en si nuls, afegeix que si aquell que els executa apareix al registre amb dret per fer-ho, no poden, un cop inscrits, invalidar-se en perjudici de tercer per molt que després s'anul·li o resolgui el dret de l'executant. Disposició antijurídica i absurda, per tal com en ella es reconeix que pot un transmetre allò que no té; immoral, perquè afavoreix la mala fe i el frau; i tanmateix indispensable, car sense ella la llei s'esfondra.

N'hi hauria prou amb això perquè no mirés amb bons ulls la llei hipotecària. Em repugna, a més, per la manera com inscriu. Jo, posseïdor d'una finca, no necessito títol per registrar-la. L'assoleixo a efectes de la possessió pel simple certificat d'un ajuntament o per una mera informació de testimonis. Des del moment que acredito per aquests mitjans que estic posseint, corre al meu favor la prescripció que no exigeix just títol; la inscripció cobreix la mala fe amb què pugui haver-me apoderat de l'immoble. Si no em satisfà que m'inscriguin la possessió, puc fer inscriure fins el domini. És més llarg l'expedient, però no difícil; que no ho és justificar aquí que es posseeix per llarg temps i publicar un edicte rere l'altre sense que arribin a coneixement de qui pugui reclamar contra el meu suposat dret. Mitjançant uns i altres expedients, quantes escandaloses detentacions no es legitimaran! En moltes províncies, milers d'hectàrees de terra són en mans d'usurpadors. Rics i cobejosos propietaris han envaït agosaradament aquí terrenys comuns, allà camps limítrofs, i han quadruplicat, i fins i tot decuplicat els seus latifundis. Tal que comprà a la nació cinquanta hectàrees en posseeix avui cinc-centes. Per legalitzar aquestes immenses depredacions, s'han instruït ben bé les nou desenes parts dels expedients possessoris. Tot i te-

nir títols, han recorregut molts d'aquests honestos propietaris a la informació de testimonis.

Reconec que era necessari definir la propietat de la terra. Ho exigia no només el crèdit, sinó també l'impost i l'interès suprem i permanent de la justícia. Però per a això hi havia un sol mitjà: la revisió general de títols i la conseqüent delimitació i fitació de totes les finques, tant les privades com les públiques. Era això llarg i presentava dificultats, però llarg és i no n'ofereix menys el sistema dels registres. Quinze anys fa que es promulgà la primera llei hipotecària; tres segles fa que s'establiren els oficis d'hipoteques; i és lluny, molt lluny, de trobar-se inscrita tota la propietat d'Espanya. Què importa, a més, que ho estigui si no es pot respondre de la veritat de les inscripcions? Se sap potser si és certa la superfície que hom dóna allà a les finques, la qualitat que hom els atribueix, els límits que hom els assigna? Es podrà substituir mai a través dels registres la manca d'un bon cadastre? S'haurà d'anar a la fi a la revisió i delimitació, quan si per ells s'hagués començat, s'hauria satisfet al mateix temps l'interès del propietari mancat de capitals, el del fisc i el del dret.

No s'ha volgut començar per aquí, i la llei hipotecària, encara avui, resulta en diverses comarques poc més que inaplicable. Debades es corregeix un cop i un altre, s'hi fan aclariments i es multipliquen els mitjans d'inscripció, i plouen reials ordres per facilitar-los: les dificultats són invencibles, sobretot a les províncies on està esmicolada la propietat o revesteix formes que desconeix la legislació de Castella. Per què, doncs, continuar imposant-la a tota Espanya? S'ha aconseguit ni que sigui l'objectiu que amb ella es proposava l'Estat? Hi hagué durant quatre anys llibertat absoluta per fundar bancs hipotecaris: no n'arribà a establir-se cap o no començà si més no les seves operacions de préstec. Es tornà després a la idea

del banc únic; i un sol banc exerceix des de fa dos anys el monopoli de tan important tipus de crèdit. Fins ara, pràcticament només ha servit per a la propietat urbana.

No diré el mateix de la llei d'aigües. Tracta en primer lloc sobre moltes coses que són del domini nacional tant en les repúbliques federals com en les monarquies unitàries. Aquestes coses són les costes, el mar litoral o la zona marítima, les platges, els rius, sobretot els navegables, i altres corrents que travessin el territori de dues províncies. La llei és, a més, altament descentralitzadora. Respecta les antigues comunitats i els antics tribunals de rec, i els permet que continuïn regint-se per les seves ordinacions i els seus costums mentre els mateixos interessats no demanin que se'ls reformi. Deixa a les noves comunitats llibertat per fer els reglaments de sindicats; i si n'hi ha diverses en el curs d'un mateix riu, les autoritza per nomenar sindicats comuns que defensin els seus comuns interessos. Descansa a la fi la llei damunt principis eterns de dret que des de la més remota antiguitat han regit l'ús i l'aprofitament de les aigües i el de les lleres i les ribes que les contenen. De tots els rams de la legislació civil, el de les aigües és sense disputa el que més sembla correspondre a l'Estat; i de totes les lleis que l'Estat ha fet, la d'aigües és la més justa. És concebible, però, privar les províncies del dret de modificar-la i derogar-la? No, si no és que les províncies hi renuncien. El que pertany estrictament a l'Estat són els interessos de la navegació i el judici sobre les qüestions que, referents a un riu o riera, es puguin suscitar entre les províncies; a aquestes, la resta, que formà sempre part de les llei civils. Però les províncies, haurien d'acceptar finalment una llei diferent de la que avui regeix?

Fixem-nos en les lleis de procediment. N'hi ha fa molt de temps per a tota Espanya. Les deixarem a l'Estat? Les lleis adjectives o de procediment guarden estreta relació amb les

substantives: aquí, fins i tot les modifiquen essencialment. A qui corresponguin les substantives s'han de lliurar, en la meva opinió, les adjectives. Hem acordat, per exemple, que hi hagi per a tota la nació un Codi Penal i un altre de Comerç: a la nació hem de confiar les lleis d'enjudiciament sobre les causes criminals i els negocis mercantils. Hem considerat, en canvi, competència de la província les lleis civils: hem de concedir la d'enjudiciament civil a les províncies. Experimentarà amb això la que avui tenim diverses i potser grans reformes; i prou que les necessita.

Dóna l'actual Llei d'Enjudiciament Civil més mitjans per diferir que no per alleujar els plets: proporciona més armes a la mala fe que a la lleialtat i a l'amor de la justícia. Afers que podrien ser objecte de procediments sumaríssims, i haurien de ser-ho, els condemna als llargs i enutjosos tràmits del judici ordinari: el litigant es veu no poques vegades en el dur tràngol de sostenir un plet amb l'únic objectiu de preparar-ne un altre. Els mateixos judicis sumaris es poden prolongar i es prolonguen molt sovint fins a fregar l'escàndol. Mesures per a tots els casos urgents, la llei no les contempla: les supleix en el millor dels casos la bona voluntat dels escrivans i els jutges. Estan autoritzats els tribunals a dictar actes per a millor proveir, però no obligats; i basen moltes sentències en l'absència d'unes proves que haurien pogut proporcionar-se. El Suprem, per la seva banda, no pot cassar les resolucions de les audiències fins i tot si són contràries a determinades lleis si no han estat precisament aquestes les que s'han citat en el recurs com a infringides. Ens dóna aquesta llei no la realitat, sinó l'ombra i les aparences de la justícia. Felices les províncies que optessin per reformar-la!

El que he dit en general de les lleis adjectives, dic, finalment, de les que es refereixen a l'organització dels tribunals.

L'organització dels civils correspon pel mateix criteri a les províncies; la dels criminals a l'Estat. La dels criminals és la del jurat en tota la seva escala. Vet aquí en termes explícits el que jo accepto i el que rebutjo de la unitat existent.

XVII. Federació espanyola. Procediment per organitzar-la

Liquidades ja aquestes qüestions, edifiquem: anem a veure com partint de la idea federal es podria i s'hauria d'organitzar la nació espanyola.

Imaginem que som en els primers dies d'una de tantes revolucions com han agitat la nostra pàtria. De moment, queden trencats tots els vincles que unien els diferents membres de la república. Cada província, com hem vist, es declara independent, i nomena, enmig del tumult, una junta suprema. Juntes se solen formar també a cada poble, però subordinades a la de la província. Les de província manen i legislen: atorguen llibertats, deroguen lleis, suprimeixen o posen tributs, armen els ciutadans, edifiquen, destrueixen.

Tot és commoció i eufòria a les províncies. Mentrestant, els cabdills de la insurrecció vénen precipitadament a Madrid per recollir el fruit de les seves gestes. Si la monarquia roman dempeus, reben el poder de mans d'un rei humiliat i tremolós, a qui d'entrada s'imposen; si caiguda, de les d'una junta que aquí s'ha format, sense més ni menys poder que les altres, però que s'erigeix tanmateix àrbitra dels destins d'Espanya. Sorgeix de cop i volta un govern central i comença demanant a les juntes de província que es dissolguin. Primer prega, després amenaça, i les províncies, en part sorpreses, en part enganyades, acoten el cap. L'acoten davant un poder que no directament ni indirecta no han escollit.

No es pot ja esperar que canviï de rumb la política. L'Estat continua envaint-ho tot i imposant-se arreu, i fa comprendre ràpidament a províncies i pobles que fins i tot per moure's dins el cercle dels interessos locals, necessiten, com abans, el seu vistiplau. S'afanya a contenir a tot arreu l'activitat que la revolució ha despertat: la tem i es desviu per reconduir al seu gust els esdeveniments, dominar en els comicis, i ser l'única veu i l'únic pensament de la república. Per aconseguir-ho, ho vicia i ho corromp tot. Es deixa portar poques vegades per la justícia, moltes per la raó d'Estat, origen de tants crims; i passa al final la revolució, si havent escrit drets que després la reacció esborra d'una bufada deixant agreujades al país la confusió i la ruïna.

Intenten gairebé sempre les províncies de conjurar aquesta anòmala constitució del govern revolucionari a través d'una Junta central com la del 1808. La seva insistència en aquest propòsit l'hem vist ja en un altre capítol d'aquest mateix llibre. Recordi's que l'any 20 i el 40 s'arribaren a reunir a la capital gran part dels seus delegats. Per què no va quallar mai la idea? Per no haver-se posat prèviament d'acord les províncies, per la conseqüent lentitud amb què van procedir, per no haver cercat en el moviment mateix forces amb què fer respectar el seu comú desig, per la resistència bé moral, bé material, que hi oposaren d'una banda els herois de la insurrecció, impacients per apoderar-se del comandament, de l'altra els homes polítics de Madrid, que veien en la Junta central la seva anul·lació i la seva mort. Haurien tingut sens dubte èxit en el seu intent si s'haguessin concertat abans de la revolució sobre la conveniència d'establir aquesta junta, la manera de nomenar-la, termini en què caldria reunir-se, atribucions que calia concedir-li, fi que havia de perseguir i ocasió en què havia de dissoldre's; si haguessin publicat totes l'acord el mateix

dia en què es declararen independents i manifestat la seva ferma decisió de dur-lo a terme; si haguessin armat el poble i interessat per la idea el mateix exèrcit; si haguessin nomenat ràpidament els representants i els haguessin comminat perquè acudissin immediatament al lloc de la convocatòria; si haguessin tramès forces, cas de ser necessari, en suport de la junta. I certament no ho hauria estat, que el sol fet de mostrar-se unànimes les províncies hauria estat suficient per vèncer tota mena de resistències.

Això i no altra cosa haurien de fer les províncies si allà en els temps futurs, destemptats els governs i trencades les lleis, truqués de nou la revolució a les portes de la pàtria. La idea d'una Junta central seria oportuna i fecunda. Només per la seva constitució, el principi federatiu substituiria l'unitari. No és ni pot ser més que un Consell federal, tal com he dit en un altre capítol, una junta formada per la representació directa de cada província. Quin millor govern provisional per a la transició de l'actual sistema polític al que defenso?

Convindria, però, que aquesta junta no fos gaire nombrosa per tal que pogués actuar amb la rapidesa i l'energia que el seu objecte exigeix. Hauria de constar com a màxim d'un representant per cada junta de província i, si fos possible, ni a tant no caldria arribar el nombre dels seus vocals. Dos per cadascuna de les províncies antigues n'hi havia en la del 1808. Entenc, tanmateix, que no s'hi hauria d'insistir gaire si això hagués de comportar dificultats greus. Es tracta d'un poder provisional, i l'important seria crear-lo de seguida perquè tingués el moviment una direcció i l'anarquia un fre.

Com a màxim quinze dies després del triomf hauria d'estar constituïda la junta en aquesta vila. En aquesta vila, dic, perquè ni crec fàcil canviar la seu del govern, ni racional canviar-la interinament. Aquí hi ha els antecedents de l'administració,

aquí els llaços que ens uneixen als altres pobles, aquí el centre de tots els mitjans de comunicació amb les províncies, i només des d'aquí podria la junta sense grans obstacles regir la nació i complir el fi per al qual hauria estat creada. A més, difícilment es podria canviar la capital sense que sorgissin rivalitats i enveges entre les ciutats d'importància.

Però, quines haurien de ser les atribucions de la junta? No s'ha de perdre de vista que es tracta d'un poder de transició. Hauria de tenir totes les que avui exerceix l'Estat menys la de legislar en matèria civil i la d'intervenir en l'administració interior de les províncies i els pobles. A càrrec seu haurien de córrer els serveis generals, tots els mitjans del govern, les relacions amb l'estranger i les colònies i la recaptació i inversió de les rendes i els tributs. Hauria a més de dirigir la reorganització federal de la república. A ella pertocaria de procurar que aquesta reorganització es fes sense desordres; a ella de garantir per a tal efecte la llibertat dels ciutadans i de tots els grups polítics, reprimint amb mà ferma tota insurrecció i castigant tota crida a les armes. Així les coses, què hauria d'importar que la transició fos més o menys llarga?

Hauria de dirigir la junta la reorganització del país d'una manera, per dir-ho així, purament externa. Podria convocar abans de res les assemblees locals per tal que dins un breu termini determinessin el règim dels seus municipis; convocarne després les provincials perquè, si els pobles tanquen pacte d'unió, redactessin la llei fonamental de les seves respectives províncies; convocar, finalment, la nacional, perquè, unides les provincials per un altre pacte, redactessin la Constitució de l'Estat. Promulgaria tot seguit aquesta Constitució i obriria de nou les assemblees de província, suspeses des de la conclusió dels seus primers treballs per tal que a ella ajustessin les seves lleis fonamentals i les sotmetessin a l'aprovació de la

Cambra federal, la qual només amb aquest objecte subsistiria. Aprovades, cridaria tots els espanyols per a l'elecció del poder legislatiu i de l'executiu, i resignaria el seu en les Corts donant-los compte cabal i detallat de tots els seus actes.

A la junta correspondria de vetllar perquè en cap elecció no es privés del vot cap ciutadà; perquè en les assemblees provincials estigués directament representat cada poble i en la nacional cada província; perquè no es publiquessin sinó amb el caràcter d'interins tant els estatuts municipals com les constitucions provincials, mentre no haguessin rebut aquells la sanció de la província i aquestes la de l'Estat. En tota federació, el poble es desprèn en favor de la província i la província en favor de la nació d'atribucions que primitivament havien tingut: la província revisa la constitució del municipi i la nació la de la província només per veure si estan ajustades al pacte.

No hi ha cap dubte que, en tan àrdua tasca, la Junta ensopegaria amb greus obstacles; però, quin altre govern es trobaria en millor aptitud per vèncer-los o esquivar-los? Ningú no podria com ella superar la qüestió de les províncies. Sobre si caldria recompondre les antigues o deixar vigents les modernes, és sabut que no tots els federals opinen de la mateixa manera. Podria molt bé el problema ser demà origen de conflictes. La Junta, representació de les que avui existeixen, tindria mitjans per esbrinar en totes l'estat dels ànims i acomodaria a aquest coneixement la seva conducta.

La meva opinió sobre aquest punt és coneguda: vull la reconstitució de les antigues províncies. Les modernes són en la seva majoria divisions arbitràries, filles, com a màxim, de conveniències administratives, sense cap mena de realitat en la Història. De les antigues, gairebé totes foren nacions durant segles. Conserven encara la seva especial fisonomia i al-

gunes es distingeixen de les altres per la particularitat i la unitat de la seva llengua, els seus costums i les seves lleis. Portat a les idees federals tant per la tradició com pel raciocini, he de ser naturalment favorable que es parteixi alhora de la tradició i de la raó per reorganitzar la pàtria.

Ara bé, com que porten, amb tot, les províncies modernes més de quaranta anys de vida i no és possible prescindir d'un fet que ha engendrat costums i establert endins llaços i enfora diferències. Seria al meu entendre imprudent que, sense consultar-les abans i fer-les arribar a un acord, s'entestés la junta a no reconèixer per a tots els seus actes sinó les més antigues. Caldria començar per temptejar-les; i si no veiés d'entrada el seu desig satisfet, deixar la qüestió a les assemblees provincials, on no deixaria algú de promoure-la. És convenient recordar que la idea de la federació exclou tota violència.

Encara que no sortís de la primera reunió d'aquestes assemblees la reconstitució de les antigues províncies o nacions, no s'hauria de perdre l'esperança d'assolir-la. El que avui és difícil es presenta després planer, i podria molt bé succeir que s'obtingués feta ja la llei fonamental de l'Estat. Cal confiar en l'espontaneïtat social i no precipitar-se. Forçant els esdeveniments, es correria el risc de produir conflagracions que marcissin en flor el nostre pensament.

L'important seria de moment que, refermada la nació pel pacte de les províncies, ans si fossin aquestes les antigues, les modernes, o en part les unes i en part les altres, quedés assentada la federació sobre bases fermes. Quines haurien de ser aquestes, ho deixo escrit en el llibre anterior. Repetiré en compendi allò que allà escriguí bo i acomodant-ho a l'estat actual d'Espanya i examinant de passada qüestions que quedaren aleshores en silenci.

XVIII. Aplicació a Espanya d'allò escrit al llibre II. Atribucions del poder federal. Qüestions incidentals. Si ha de tenir el poder federal delegats a les províncies. Si ha d'estar l'ensenyament a càrrec de l'Estat

Enumeraré abans de res els interessos que haurien de córrer aquí a càrrec de la confederació.

A. En primer lloc, l'intercanvi, que és el que més ha contribuït a reunir les famílies en pobles i els pobles en nacions. Com a conseqüència, els mitjans que el comerç necessita: els camins generals i els corrents navegables; les costes i la zona marítima; les duanes; els correus i els telègrafs; el tipus i la llei de la moneda i el de pesos i mesures; la legislació fluvial, la de mar i el Codi de Comerç.

B. La determinació de les relacions polítiques, administratives i jurídiques entre les províncies. Com a conseqüència, la decisió de totes les qüestions interprovincials i la repressió a mà armada de les lluites a què donessin origen. Podrien dues o més províncies fer convenis sobre afers que només per a elles tinguessin importància, però sotmetent-los a l'aprovació dels poders federals.

C. El judici i el càstig de les usurpacions que les províncies fessin, bé de les facultats de la confederació, bé de les corresponents als pobles. El sistema federal, tal com s'ha vist, reposa en igual i perfecta harmonia damunt els tres grups polítics dins el cercle dels seus respectius interessos. Tota extralimitació ataca el sistema pels seus fonaments. Si no tinguessin els poders centrals autoritat per aturar-ho, la federació s'esfondraria.

Alguns federals d'Espanya, tement aquestes usurpacions, opinen que la nació hauria de tenir a cada província un delegat que vigilés els poders que la regissin i els pogués suspendre els acords sempre que els cregués contraris a la Constitució, a les lleis o als interessos generals de la república. No opino de la mateixa manera. En primer lloc, perquè condemnada com avui la província a viure i actuar sota la mirada sempre recelosa de l'Estat, seria lluny de gaudir de la mateixa autonomia que la nació i el poble. En segon lloc, perquè exigiria la lògica que la província tingués al seu torn un delegat a cada municipi i, volguéssim o no, cauríem en l'administració dels sotsgovernadors d'avui, en la dels corregidors d'altres temps o en el nomenament dels batlles pel cap de l'Estat. En tercer i últim lloc, perquè sense incórrer en contradicció no es pot considerar compatible amb la llibertat del poble i la província un sistema que, com el preventiu, considerem incompatible amb la del ciutadà.

La usurpació de funcions, com qualsevol altre delicte, cauria sota la denúncia del grup a qui afectés i també sota la de l'últim individu. Als tribunals pertocaria de jutjar-la: al govern d'executar la sentència, si necessari fos, per les armes. I si l'usurpador fos el govern, també al govern podrien les províncies mitjançant els seus representants portar als tribunals, que la nació, en el nostre sistema, no és ni de millor ni de pitjor condició que els altres grups. El jutjaria el gran jurat de què vaig parlar al capítol XI del llibre segon.

Quin lligam, es pregunta, existiria aleshores entre el govern central i el de les províncies? El de la Constitució, el mateix que ha existit en èpoques de llibertat entre el poder executiu de la nació i els batlles dels municipis, elegits directament i exclusiva pels pobles.

D. La defensa de l'ordre a les províncies. Alterat en qualsevol d'elles, la confederació hi hauria d'acudir amb les seves forces a restablir-lo, sempre que la província ho reclamés, o fos la rebel·lió de tal índole que comprometés la seguretat de l'Estat. Atacada la confederació, haurien a canvi les províncies, si així se'ls exigís, de volar a sostenir-la contra els insurrectes.

E. Com a condició de l'ordre, la defensa dels drets inherents a la personalitat humana. Allà on no són lliures el pensament i la consciència, ni poden realitzar-se pel lliure sufragi dels ciutadans les seves més categòriques afirmacions, o no hi ha d'haver progrés, o s'ha de verificar per la violència. Seria irracional i il·lògic que no fos la confederació garantia de la llibertat sent-ne de l'ordre.

F. L'establiment i sosteniment de la igualtat social per a tots els espanyols. Com a conseqüència, la facultat d'establirnos i exercir la nostra indústria en qualsevol punt de la república, la de demanar justícia contra els ciutadans de tots els pobles i tenir en tots l'empara de les lleis, la validesa en totes les províncies dels contractes atorgats en cadascuna d'acord amb el dret allà vigent, el compliment per tots els tribunals dels actes i sentències que qualsevol d'ells dictés i comuniqués en la forma deguda. Es faltaria evidentment a un altre dels fins de la confederació si es consentís que un espanyol fos mirat com a estranger en qualsevol lloc de la república.

G. Les relacions internacionals: la diplomàcia, la guerra, la pau, la celebració de tota mena de tractats. Com tantes vegades he dit, no existeix encara un poder que reguli la vida exterior de les nacions. Es regula per conveni, i quan aquests no

són possibles, es recorre tot sovint a les armes. En aquest ordre d'interessos, es tracta habitualment del destí de totes les províncies: qui sinó la nació hauria de determinar-los?

H. Finalment, els mitjans per exercir aquestes i les altres funcions que li fossin confiades: l'organització de tribunals federals, la d'un exèrcit i una armada, la fixació de les despeses i la imposició i recaptació de tributs per cobrir-les.

Totes aquestes atribucions són *essencialment* nacionals. Altres, sense ser-ho, estan, com s'ha vist, confiades al poder central en pobles federalment constituïts, i a elles vull consagrar unes quantes línies. He exposat ja les raons per les quals crec que aquí a Espanya hauríem de posar en mans de l'Estat el dret mercantil i penal i la Llei d'Enjudiciament per a tota mena de delictes i causes de comerç. Entenc que caldria també deixar-li les relatives a la propietat literària i artística, a les marques de fàbrica i als privilegis d'invenció, mentre no es trobés millor manera de recompensar i fomentar els descobriments. Mitjançant un seguit de tractats es va avui estenent a les nacions estrangeres la propietat intel·lectual dels ciutadans; hauríem de reduir-la aquí al terme d'una província? Quan és universal el respecte que als altres tipus de propietat es té, seria altament irracional que aquí es respectés només dins la província la que és entre totes la més noble, la dels productes de l'enteniment. Les marques de fàbrica i els privilegis industrials no són, ben mirat, més que signes i formes d'aquesta mateixa propietat que ens ocupa. Una màquina, un aparell, un procediment, fruits són de l'enginy, aplicacions més o menys directes de les lleis descobertes per la ciència; no hi hauria cap raó perquè no els poséssim al mateix nivell que els llibres i les creacions de l'art sota la protecció de l'Estat.

Entenc que també caldria posar sota la garantia i la defensa de l'Estat tot aquell conjunt de drets que, junt amb la llibertat del pensament i la consciència, faciliten el desenvolupament de la nostra personalitat i la posen a l'abric d'injustificats atacs: la llibertat de treball, per exemple; la inviolabilitat de la vida; el domicili i la correspondència; la seguretat de no veure's pres més que per acte motivat de jutge competent; la de no ser jutjat sinó en públic i prèvia defensa; la de no tenir dos processos per un mateix delicte; la de no patir penes infamants i recuperar el ple gaudi de la vida civil un cop purgat el crim; el dret a l'ensenyament; el deure del pare de proporcionar-lo als fills i abstenir-se de condemnar-los a prematurs treballs, etc. Els furs de la personalitat humana han de ser sagrats per a tots els poders: convé posar-los sota l'ègida de la confederació perquè no deixin d'estar-ho sota la del poble i la província.

Sobre l'ensenyament he d'escriure ni que sigui uns paràgrafs. Conec el trist estat en què aquí es troba. Sé que alguns municipis, lluny de mirar-lo amb la predilecció que mereix, el sacrifiquen sovint a interessos de menor importància. Recordo com van rebre de malament les províncies l'obligació de costejar els instituts. Tot i amb això, no seria partidari de posar ni tan sols la instrucció primària a càrrec de l'Estat. Ensenyament hi ha ara per l'Estat, i és detestable. Plans d'estudis, programes, llibres de text, mètodes seguits a les aules, tot és absurd. Se surt de les escoles amb el cap embotit de paraules, buit d'idees; de les universitats sense principis clars ni fixos als quals referir els diversos coneixements. D'aquí ve en gran part l'anarquia dels esperits, la poca solidesa dels homes d'intel·ligència, l'escepticisme que abriguen fins i tot ànimes que a penes han travessat les primeres regions de la vida.

No és tan generós l'Estat que el puguem oposar a les diputacions ni als ajuntaments. Si tingué sempre oberta la mà per a la milícia i l'Església, mai per a l'ensenyament. S'ha compromès moltes vegades a contribuir a les despeses de les escoles elementals. No ho ha fet gairebé mai; més aviat ha contribuït a empobrir-les. Així, als municipis, com a les moltes institucions benèfiques que per a la instrucció hi havia, les ha privat dels béns arrels, donant-los a canvi un paper de tan insegura renda que fa quatre anys que no es paga i està reduïda a la tercera part.

Es dirà que això prové de l'aflictiu estat en què, per circumstàncies especials i passatgeres, es troba avui la seva hisenda. Però la seva hisenda pateix des de fa molt de temps una malaltia crònica de curació difícil i, sobretot, llarga. Amb guerra i sense guerra, el deute creix, les despeses són més grans que els ingressos, el Tresor està exhaust. Si avui li carreguéssim a l'Estat de cop l'ensenyament primari i el secundari, acabaríem de matar-lo, sobretot si volguéssim fer el primer universal i gratuït. S'ha calculat en quant augmentaria aquesta reforma el pressupost de despeses? Disminuiria en la mateixa quantia, es diu, el de les províncies i els pobles. Però si l'Estat no invertís en les escoles i els instituts més del que avui consumeixen, en què millorarien? No és doncs tan indiferent que determinades despeses corrin a càrrec de la nació o del municipi. Suposant que en el primer cas no sortís molt més cara la recaptació dels corresponents tributs, seria el pagament si més no molt més dubtós. Aclaparat el Tresor, cobreix amb preferència les atencions que considera urgents, i relega amb facilitat a l'oblit aquelles que pot desatendre sense perill.

Per la federació es podria indubtablement treure la hisenda del mal pas; però reduint, no augmentant, els serveis generals. I els hauríem d'augmentar sense parar, perquè si algunes

municipalitats cobrissin malament els seus, els hauríem de posar a càrrec de l'Estat. Cal tenir fe en els principis o abjurar-los. Autònoms viurien de manera diferent a com ho fan avui les províncies i els pobles. Només pel fet de saber que res podien esperar del govern, tindrien una altra activitat i una altra energia. Vegi's el que són en totes les nacions federals els petits grups. Generalment són plens de vida. Hi ha províncies dels Estats Units que gasten més en instrucció pública que aquí l'Estat.

No per això s'hauria de negar a l'Estat la facultat de mantenir i crear centres d'ensenyament. Com n'hi hauria de provincials i municipals, n'hi podria haver de nacionals. Sense que aquests tinguessin, però, supremacia ni privilegi de cap mena sobre aquells. Els títols que expedís la universitat de la confederació haurien de valdre, per exemple, ni més ni menys que els que lliurés la de la darrera de les províncies.

Arribaria jo a més en atenció a aquells que tanta por semblen tenir per l'ensenyament. He indicat ja com fóra de convenient que en la Constitució Federal se'l declarés obligatori. Concediria a la província el dret de compel·lir els pobles i a l'Estat el de compel·lir les províncies al compliment d'aquest precepte. Adoptaria sobre aquest punt sense dificultat l'article 27 de la Constitució suïssa.

XIX. Altres qüestions. Tribunals. Exèrcit i Armada. Hisenda

No continuaré enumerant les atribucions accidentals de la confederació, variables segons les circumstàncies i els temps. Tornaré sobre les essencials contingudes a la lletra *H* per tal com són totes motiu d'importants debats. Parlaré primerament dels tribunals, després de l'exèrcit i l'armada, i final-

ment de la hisenda. No s'oblidi que tractades ja aquestes matèries al llibre anterior, no les he d'examinar ara sinó amb relació a Espanya. Aquí, a Espanya, és gairebé uniforme l'organització dels tribunals des de principis del segle passat. S'equiparà aleshores a les de Castella les Audiències d'Aragó, Catalunya, València i Mallorca. No quedaren jutges forals sinó a les Províncies Basques i a Navarra, que els perderen el 1841. Infereixen d'aquí alguns que, establerta la federació, haurien de deixar-se a l'Estat les disposicions sobre la magistratura. No sóc de la mateixa opinió. Per tal com, repeteixo, no hi pot haver identitat de procediment on hi hagi diversitat de lleis, sostinc que pot i ha d'haver-hi diferent organització judicial allà on no siguin uns els procediments. Entre les lleis de procediment i les de tribunals hi ha una relació encara més estreta que entre les primeres i les substantives, tant que difícilment es poden escriure sense que recíprocament es modifiquin o es completin.

No és, d'altra banda, íntegra l'autonomia del poble o de la província on no existeixin els tres poders. Si hi manca el judicial, és aquesta incompleta i feble; que pot molt bé l'Estat mitjançant els seus jutges anar-la retallant. Principalment en els tribunals troben tant els pobles com els ciutadans la millor garantia de la seva Constitució i les seves lleis: tota província que tingui Constitució i lleis pròpies ha de tenir els seus tribunals. No és possible que magistrats aliens apliquin les nostres lleis sense que, fins i tot sense voler-ho, les torcin i les corrompin.

En matèria d'organització judicial, som lluny d'haver assolit les últimes conclusions de la ciència ni d'haver arribat a la perfecció d'altres pobles. Encara els jutges atenen indistintament plets i causes. Encara el jutjat, és a dir, el tribunal unipersonal, constitueix la base del nostre sistema. Encara conservem els acusadors públics i tenim el cos fiscal pèssimament

format. Encara és lluny de ser un fet la responsabilitat de la magistratura. Encara la magistratura està tancada a les eminències jurídiques. Encara escassegen els tribunals fins al punt de no poder acusar-los perquè en la sustentació dels afers transgredeixin a cada pas els termes marcats per les lleis de procediment. No contribueix poc tanta escassetat a fer que els plets s'eternitzin. No sentim potser la necessitat de reformes? La majoria no les duem a terme per no permetre la situació de la hisenda que augmentem el pressupost de despeses de la justícia. Potser el que avui no pot ni començar l'Estat el durien a terme algunes províncies. Pel principi unitari que ens regeix, han d'estar totes pel que fa a l'administració al nivell de la comuna pobresa: veritablement insofrible per a aquelles que, dotades de major activitat, han arribat a un major desenvolupament. Per què hauríem de consentir que continuessin així les coses?

Jo voldria tribunals de l'Estat, però només amb jurisdicció per dirimir les qüestions de dret civil i mercantil entre les províncies, o entre les províncies i la nació, o entre particulars i la nació o les províncies, o entre ciutadans de províncies diferents que no s'haguessin sotmès als jutges provincials, o entre espanyols i estrangers. Vénen exigits aquests tribunals pel principi mateix de la federació, i no només els admetria, sinó que, com ha vist el lector, els considero essencials en la futura reorganització d'Espanya.

És una mica més difícil que el dels tribunals el problema de l'exèrcit. Sense un exèrcit nacional permanent no viu sinó Suïssa. Allà, com s'ha vist, ni tan sols les províncies no tenen permanentment sobre les armes nombroses tropes. Tot suïs està obligat en canvi al servei militar; i si és curt l'exèrcit actiu, són nombroses les reserves. Encara que no té la confederació forces pròpies, disposa de totes les de la república.

Esmento aquí de nou Suïssa per ser una nació europea i una república democràtica que acaba de reformar precisament en el tocant a l'exèrcit les seves lleis constitucionals. És aquest el sistema que convindria adoptar a Espanya el dia que fos reconstituïda federalment? Sóc, naturalment, partidari que la confederació pogués en els casos de guerra, bé civil, bé estrangera, disposar plenament de totes les forces que a la nació hi hagués. Això és per a mi la conseqüència obligada del dret que es reconeix en els poders federals per declarar la guerra i el deure que se'ls imposa de reprimir els desordres que comprometin la seguretat de l'Estat.

No és ja favorable que es condemni la federació a viure sense forces pròpies. Vull emancipar les províncies de la tirania de l'Estat, però no posar l'Estat a la mercè de les províncies. Encara que no molt nombroses, li donaria tropes suficients per fer complir els seus acords. No les hi suprimiria fins que no veiés el nostre poble amb hàbits d'obediència i de respecte a les lleis. No ens hem d'amagar ni hem de perdre de vista que setanta anys de continus aixecaments ens han acostumat a les revoltes, i confiem abans en la força que en l'exercici del dret. Modificarien sens dubte la federació i la democràcia aquest estat dels nostres ànims; però no el farien canviar tan aviat que poguéssim de seguida desarmar l'Estat. Els primers temps de tot nou règim són propensos als conflictes: el prudent és armar els poders públics, no desarmar-los.

L'exèrcit de l'Estat hauria de ser, a més de poc nombrós, voluntari. En èpoques de guerra, quan està en perill la pàtria a penes és suficient per salvar-la l'esforç de tots els ciutadans, crec fermament que el servei militar és per a tothom obligatori. Tenim tots el deure aleshores de sostenir l'autonomia de la nació, de la qual som membres, i la propietat del sòl que els nostres avantpassats guanyaren amb suor i sang i és avui sos-

teniment nostre i dels nostres fills. Però en temps de pau, quan són suficients uns pocs homes, amb relació a la població total, per garantir el dret i guardar les places fortes, no veig per què s'ha d'exigir als menys que sacrifiquin en profit dels més la seva educació professional, la seva feina, la seva llibertat i la seva família. El servei militar ha de ser en aquests casos tan lliure com ho és el civil en tots els rams de l'administració per l'Estat. Com aquests són o haurien de ser carreres per a aquells que ells serveixen, podria ser-ho i ho hauria de ser la milícia.

El mateix dic de les forces permanents que les províncies haguessin de tenir a les seves immediates ordres. Haurien de ser també voluntàries i poc nombroses. Com a màxim, entre les de totes les províncies haurien d'igualar les de l'Estat. No estarien naturalment incloses en aquesta xifra les destinades a serveis especials, les encarregades, per exemple, de la seguretat dels camins, les muntanyes i els camps. Tampoc la milícia ciutadana, de la qual en circumstàncies donades haurien de poder disposar no només el cap de la nació, sinó també els de les províncies.

Sé que avui priva encara per als temps de pau la idea del servei general obligatori; no oblido que l'abrigaven fins i tot molts federals sense recordar que l'abolició del reclutament forçós ha estat un dels crits de guerra del seu partit. Jo mateix he caigut alguna vegada en aquesta contradicció, que avui no m'explico. Però, he de deixar per això de combatre el que la meva raó condemna? Ha posat en voga aquesta idea, més encara que Suïssa, Prússia, que ha admirat modernament Europa amb els formidables exèrcits que ha posat en peu de guerra com qui diu en quatre dies contra els imperis d'Àustria i França. Per recuperar-se les unes, per a la seva defensa les altres, s'han cregut moltes nacions, inclosa la nostra Espanya,

condemnades a seguir el mateix sistema; i avui, les que no ho feren, pensen gairebé totes en fer dels seus ciutadans soldats i del seu territori un campament. Creixen a tot arreu, gràcies a aquesta general preocupació, els pressupostos militars; i quan més crèiem que avançàvem cap a la pau, més temem i ens preparem per a la guerra.

Encara que aquesta conducta sigui encertada per a altres nacions, entenc que no ho és per a la meva pàtria. La nostra situació en un dels extrems del continent ens permet de viure allunyats de les conteses d'Europa. Sense veu ja en els congressos diplomàtics, a res no ens comprometem, i si ens mantenim neutrals fins i tot podem treure profit de les alienes discòrdies. No estem, com Suïssa o Prússia, envoltats de pobles enemics i poderosos. Tenim a l'occident Portugal, petit i feble; al nord, França, de qui ens defensa encara més que els Pirineus la sang vessada el 1808; a les altres fronteres, les aigües de la Mediterrània i de l'Oceà. On són els perills que ens obliguin a imposar a tots els ciutadans el servei de les armes?

Estem ja per la nostra impotència guarits de l'ambició que avui senten Alemanya i França de regir els destins d'Europa. N'hi ha que encara somnien que la Providència ens ha confiat la tasca de civilitzar Àfrica a sang i foc; però la nació, més assenyada, els escolta somrient. No està, tanmateix, tan apagat el nostre ardor bèl·lic, que no pugui revifar. Seria molt de témer que amb l'armament general no el féssim revifar, i tornéssim a la bogeria dels segles XVI i XVII, que tan cara ens costà i que és una de les principals causes del nostre empobriment i la nostra ruïna.

Allunyem de nosaltres el monstre de la guerra. Si pogué un dia ser necessària per acostar les gents, no ho és ja avui que disposem de mitjans millors. Trencant istmes, convertint en

mars els deserts, portant a tot arreu, ja amb vaixell d'hèlix, ja en locomotora, els productes de l'agricultura i de la indústria, guanyarem abans que per les armes les tribus salvatges i recollirem en un feix la humanitat sencera. Havíem arribat a mirar ja com absurd l'adagi de l'antiga diplomàcia, *si vis pacem, para bellum*; no anéssim ara a continuar fent-nos la il·lusió que el condemnem.

De tota manera, es diu, no és assenyat prescindir de la realitat dels fets. Que podem veure'ns implicats en una guerra és indubtable. I no ho és menys que els exèrcits no s'improvisen. Si no els organitzem en la pau, no tindrem d'entrada qui contingui l'invasor i portarem durant molt de temps la pitjor part de la batalla. Si es concedeix que durant la guerra és obligatori el servei, ha de convenir-se que no ho és sempre. Podem saber potser quan ni per quins estranys accidents haurem de desembeinar l'espasa contra els altres pobles? Això és tornar a obeir a la influència del funest adagi; això és repetir una vegada més que s'evita la guerra preparant-se a sostenir-la. Per aquesta consideració, haurien de viure les nacions en mútua i eterna desconfiança; no deixar-se superar per les seves veïnes ni en la perfecció de les armes ni en la solidesa i el nombre de les fortaleses; continuar invertint simplement en preparatius de guerra quantitats enormes que reclamen amb absolut imperi la vida de les ciències i les arts. Podria ser aquest l'ideal de la nostra federació?

D'altra banda, si tant es temessin les eventualitats del futur, el millor seria que es fes de la instrucció en les armes una part de l'ensenyament, s'establissin escoles de tir i es creessin estímuls per a aquells que servissin anys en la milícia. Amb aquestes condicions, no hauria de ser tan difícil improvisar exèrcits, encara menys quan els podrien servir de nucli els de l'Estat i les províncies. No hi ha nació viril i amant de la seva

independència que no n'hagi improvisat si l'ha vist en perill. Fins i tot gent aliena a la guerra n'ha sabut improvisar, des de Viriat a Mina. Precisament hem estat sempre en la defensa del territori model de nacions.

Tampoc no és tan fàcil com es creu establir el servei general obligatori. Espanya acaba de decretar-lo: esperem el dia que l'hagi fet realitat. França, sent nació que aspira a preponderar en els consells d'Europa, el rebutjà durant molt de temps tot i veure's enganyada i amenaçada per Prússia després de la batalla de Sadowa. Napoleó, que el volia de totes totes, va haver de modificar dues o tres vegades el seu projecte per fer-lo acceptable per a cambres que li eren submises; i quan el va dur a la pràctica, va trobar tals obstacles, que a penes tenia organitzades les reserves quan va haver d'enfrontar les seves armes a les del rei Guillem. Va servir de tan poc aquella guàrdia mòbil!... Els soldats que crida a files l'entusiasme i mou l'odi a l'estranger, aquests són els poderosos i formidables; aquells que guia només la força, o com a màxim el deure, valgueren sempre poc fora dels exèrcits actius.

S'al·lega en favor del servei obligatori que no hi hauria voluntaris ni tan sols per constituir les reduïdes forces que concedeixo a les províncies i a l'Estat. No es veu o no es vol veure que la manca de voluntaris depèn avui principalment de les males condicions en què està el soldat per la barbàrie de la disciplina a què se'l sotmet, les traves que encara troba per saltar la tanca que el separa dels seus oficials i les nul·les garanties positives i sòlides que li dóna el servei. Tot i amb això, hem arribat a tenir sota les banderes de la Península i les de Cuba prop de quaranta mil voluntaris sense comptar els de la Guàrdia Civil i els Carrabiners. És cert que això es deu en part a la combinació de redempcions i reenganxaments, impossibles quan se suprimeixi el servei forçós.

És trist que hàgim de parlar encara d'organitzar exèrcits. Malauradament, encara és lluny l'hora en què governs i pobles visquin sense violència sotmesos a l'imperi de les lleis, i, esborrades les fronteres de les nacions, tinguem per pàtria el món. Prou faríem si el dia de demà, sota la federació, aconseguíssim de convertir el que és avui instrument de tirania en salvaguarda i escut de la llibertat i l'ordre. Per aconseguir-ho, les províncies haurien de disposar lliurement de totes les seves tropes mentre els motius abans enumerats no obliguessin a posar-les en mans del govern. A elles pertocaria d'armar-les i equipar-les, i a elles instruir-les i dotar-les d'oficials i caps sense deixar a càrrec de la confederació sinó el nomenament dels que en cas de guerra haguessin de comandar les forces de dues o tres províncies. El poder federal, en temps normals, hauria de tenir com a màxim el dret de revisar aquestes forces i manifestar la conveniència de les reformes que considerés necessàries per a la salut de la república.

Més àrdua matèria encara que l'organització de l'exèrcit seria l'endreçament de la hisenda. Tal com he dit en un altre capítol, són fa temps les despeses de la nació superiors als ingressos. D'aquest constant dèficit depèn principalment el progressiu desenvolupament del deute, que assoleix, com també hem vist, una xifra enorme. A més de 1.132 milions de rals pujarien avui, si es paguessin, els interessos del consolidat en circulació i els del creat per subvencions, franquícies i auxilis a les obres públiques. No parlo ja del deute del Tresor, recentment convertit en bitllets hipotecaris, als rèdits i amortització dels quals hem destinat 280 milions anuals de les nostres millors rendes. Tots aquests deutes, com a contrets per la nació, no podrien demà sinó figurar entre les despeses generals de la Confederació espanyola. ¿S'estima en el que val la greu dificultat que hauria de ser per a aquesta obrir el

Deu del seu compte amb una partida de més de 1.400 milions només per interessos i amortització de títols?

Els conservadors han aplanat una mica aquesta dificultat reduint a la tercera part el tres i el sis per cent que havíem promès de pagar i pagàvem fa quatre anys els creditors que no ho eren per meres operacions de tresoreria. Han rebaixat amb això a 377 milions els 1.132 que aquests rèdits comportarien, però només per cinc anys. El 1882 haurem de pagar els que ara cobren l'u, l'u i quart, i els que el dos, el dos i mig; i ja aleshores haurem de fixar l'escala gradual per la qual haurem de tornar el pagament del tres i del sis per cent. Fins i tot prescindint d'això, als 377 milions cal afegir l'import dels interessos al dos per cent dels títols que acabem de donar en compensació dels cupons vençuts i no satisfets, dels endarreriments del clero i de les nou desenes parts de l'emprèstit que decretaren les Corts de la República. Unit tot a la renda dels nous bitllets per deute del Tresor, queda a dia d'avui, segons càlculs del mateix govern, una càrrega anual de més de 750 milions de rals. Han de quedar amortitzats en vint anys els bitllets del Tresor i en quinze els nous títols, però han d'augmentar en canvi els interessos de l'altre deute, i ja per aleshores sap Déu a quant no pujarà de nou la flotant. Al final d'aquest mateix exercici, és molt de témer que torni a arribar a centenars de milions.

La nova confederació hauria, si no volgués condemnar-se a viure vida miserable, d'abordar i resoldre des del primer dia aquest gravíssim problema... Hauria de fer un arranjament definitiu i just de tot el deute, posar a un mateix nivell els diversos creditors de l'Estat i destinar a l'amortització i als interessos dels nous títols rendes fixes que els creditors mateixos tinguessin dret de recaptar amb intervenció del govern. Hauria de considerar aquesta mena de despeses com a alienes

en certa manera a la seva personalitat i excloure-les del pressupost ordinari. És això factible? Comprendrà fàcilment el lector que no he de tractar aquí una qüestió tan important i tan complexa, suficient per ella mateixa per ocupar tot un llibre. Em permetré només d'indicar que li queden encara a l'Estat alguns béns, i allà a les nostres allunyades colònies d'Oceania, per a desgràcia nostra tingudes en injust oblit, fonts de riquesa, i per tant de tributs, que podrien facilitar la realització del pensament. Fins i tot les d'Amèrica, malgrat el trist estat en què les tenim, podrien contribuir a l'assoliment del nostre intent, si en comptes d'aspirar a conservar-les per les armes, ens les atraguéssim per la llibertat i la concessió de la seva autonomia. Els abundants productes de les seves duanes, que sota el sistema federal correspondrien a l'Estat, es podrien aplicar al pagament del deute.

Lliure ja la confederació de tan aclaparadores obligacions, caldria pensar en la manera de cobrir les seves altres despeses. Sobre aquest punt, res no he d'afegir al que quedà dit ja en el segon llibre. Jo vull que l'Estat gaudeixi de rendes pròpies: no sóc d'aquells que, bo i tenint-lo en ben alt lloc, el deixen a la mercè de les províncies. Li deixaria íntegres els drets d'importació per les duanes de la Península, els de càrrega i descàrrega, les obvencions dels consolats, els productes de tots els serveis que se li confiessin, el descompte sobre els sous dels seus empleats i els interessos del seu deute; i quan amb això no en tingués prou, en comptes de permetre-li que envaís les altres contribucions, l'autoritzaria només perquè revertís en les províncies, segons la riquesa que en cadascuna sabés, els fons que necessités per cobrir les seves atencions. Exigirien l'ordre general i la independència dels diferents grups, que així com les províncies i la nació tenen al seu càrrec diferents despeses, tinguessin respectivament els seus ingressos sense

que mútuament se'ls menyscabessin ni junts espremessin el contribuent. Cas que hi hagi derrama per l'Estat, les províncies i només les províncies haurien de buscar els mitjans per omplir la seva quota: només elles haurien de recaptar-la i cedir-la al tresor.

No és ara ocasió de dir quin seria el millor sistema tributari. En les nacions federals, com en les unitàries, són possibles tots els sistemes. L'essencial seria que, fos quin fos el que s'adoptés, hi hagués, com acabo de descriure, una separació completa entre la hisenda de l'Estat, la de les províncies i la dels pobles.

XX. Organització dels poders federals. A quin s'ha de confiar el dret de pau i guerra

Només resta que parli de l'organització dels poders federals. En el llibre anterior he escrit detalladament sobre aquest punt: poc més he de fer aquí que resumir el que allà quedà dit.

Tres haurien de ser a Espanya, com són en totes les repúbliques federals, els poders de la nació: el legislatiu, el judicial i l'executiu. Existeixen avui, però no iguals ni independents. Està per damunt de tots l'executiu, que pot suspendre i dissoldre les Corts, negar-se a sancionar les lleis, destituir el president del Tribunal Suprem i traslladar i fins i tot deixar cessants els magistrats. Haurien d'estar tots tres a la mateixa alçada, i per a això rebre tots la seva autoritat de mans del poble: el mateix els representants de la nació que el cap de la justícia; tant el cap de la justícia com el de l'Estat.

Caldria que el poder legislatiu residís en les dues cambres; un congrés i un Senat: aquell, expressió indistinta de tots els espanyols; aquest, directament elegit per les províncies; As-

semblea nacional l'un, federal l'altre. Haurien de tenir tots dos la mateixa iniciativa i la mateixa participació en les lleis; però només el Senat el judici de les qüestions polítiques, ja entre dues províncies, ja entre una i un municipi. Entre tots dos cossos establiria encara altres diferències. En el Congrés voldria que es votés per individus, el Senat per províncies. El Senat voldria que es renovés parcialment, totalment el Congrés. Crec que les nacions han de tenir alguna cosa que sigui com la tradició de la seva política.

Del poder judicial, res no he d'afegir al que queda dit a l'anterior llibre i a l'anterior capítol, com no sigui que la justícia federal no hauria d'envair mai les atribucions de la local, ni deixar de tenir per garantia la inamovibilitat dels càrrecs i el cobrament de sous proporcionats a l'august de les seves funcions. Només el seu cap, com a electiu pel poble, podria i hauria de ser amovible.

El poder executiu el voldria més en un home que no en un consell. Qui l'exercís hauria de ser, com qui exercís el judicial, responsable dels seus actes davant un jurat a aquest efecte. Les cambres podrien acusar-los; el jurat condemnar-los o absoldre'ls. L'elector ha de jutjar l'elegit; i jo entenc que els dos caps haurien de ser aquí escollits per les províncies, si no directament, indirecta, com és als Estats Units el president de la República.

No crec necessari enumerar ara quines funcions de les que hem atribuït a la confederació han de correspondre a cadascun dels tres poders. La distribució, com s'ha vist, és fàcil. N'hi haurà prou que parli del que pot presentar dubtes. Aquí, a Espanya, igual que en altres nacions, declara el poder executiu pel seu compte la guerra i fa la pau sense més obligació que la de donar després compte documentat a les Corts. Necessita estar autoritzat per una llei especial, i per tant el con-

curs del poder legislatiu, només per alienar, cedit o permutar qualsevol part del territori, incorporar altre sòl al nostre, admetre tropes estrangeres, ratificar els tractats d'aliança ofensiva, els de comerç, aquells que concedeixin subsidis a altres nacions, i tot els que puguin obligar individualment els espanyols. Així està escrit a la Constitució del 1812, i així en la del 1876, que és la vigent. Sobre aquest punt, han opinat aparentment el mateix des dels conservadors fins als demòcrates. Les Corts democràtiques del 1869 pensaven exactament com les de Cadis. Seria, tot i amb això, just que en reconstituir federalment la nació espanyola deixéssim al poder executius el terrible dret de la guerra?

En el moment que es reconstituís federalment aquesta nació, opino que no hauria de ser de cap de les maneres atribució del poder legislatiu declarar la guerra, fer la pau i celebrar tota mena de tractats amb altres nacions... l'executiu no hauria de poder per si mateix fer res més que repel·lir atacs imprevistos a les nostres costes i fronteres. Pel seu propi compte, crec que no se li hauria de permetre ni tan sols que menés relacions diplomàtiques de caràcter polític. Pel mal caire que prenen aquestes relacions es va ordinàriament a la guerra; i no em sembla lògic ni digne que, deixant-les al poder legislatiu, es consenti que l'executiu porti les coses a termes tals, que les Cambres no puguin fer res més que declarar-la. Quin altre recurs els ha de restar si el president de la República ja ha compromès en les negociacions la dignitat o els interessos de la pàtria? Per a totes les relacions diplomàtiques de caire polític entenc que el poder executiu hauria de viure sota la constant inspecció del Senat o d'una comissió de senadors. No sense motiu l'antiga Roma tenia en mans del Senat i no en la dels seus cònsols els afers diplomàtics.

Es qualificarà potser d'exagerada la meva temença de la guerra. ¿Hi ha res, amb tot, per als pobles de més pertorbador i aflictiu que aquestes lluites sagnants en què sucumbeix la flor dels ciutadans, es destrueixen en dies obres i segles, es porta la misèria i el terror a ciutats i pobles, es desvetlla en l'home la fera i s'esplaien els més grossers instints i les més salvatges passions? La desolació, la mort, la gana, segueixen arreu la petja dels exèrcits. No és rar que els acompanyi la pesta. I, són tantes encara les ànimes i les nacions que es deixen seduir per la glòria de les armes!... No hi ha encara altres herois que els grans capitans als ulls de les masses. Ho és Bonaparte, que eixorda la terra amb el retruny dels seus canons, i no Franklin, que arrenca el llamp a la tempesta. Ho són Bonaparte i Anníbal que doblen amb les seves legions els cims dels Alps per agredir un poble, i no els intrèpids navegants que desafien els glaços del mar Glacial per descobrir el Pol i completar el coneixement i el domini de l'home sobre el seu planeta.

És per a mi fins i tot insensat posar en mans d'un home la pau i la guerra. És confiar-li no només el destí, sinó també la llibertat dels pobles. L'arrossegaran a la guerra l'ambició o l'orgull; i si la victòria l'afavoreix, amb els mateixos llorers que reculli als camps de batalla encatifarà el camí per on dugui la nació cap a la servitud. Sense or i sense sang, la guerra no és possible: aquells que amb el seu or i la seva sang hagin d'alimentar-la, aquests són els cridats a decidir-la; aquests, que l'han de sostenir avui i n'hauran de patir demà les conseqüències. Els triomfs es converteixen amb força freqüència en desastres per a les nacions. Els de Napoleó ocasionaren per a França les invasions del 1814 i el 1815. Fins i tot a la guerra del 1879 venjava Prússia les humiliacions que d'aquella nació havia rebut sota el primer Imperi.

No condemno de cap de les maneres la guerra. La considero sagrada contra tota mena d'opressors, sagrada contra els que amenacin la nostra independència. I si hi hagués encara pobles que es tanquessin dins les seves fronteres fins al punt de negar-se al comerç humà, aplaudiria de tot cor la guerra que es fes per obrir-les al pas de les gents. Beneïdes les armes que aplanaren en els nostres temps les muralles de Xina! Beneïdes les que franquejaren a totes les banderes les portes del mar Negre! La terra és per a tots els homes.

El que jo temo i pretenc evitar són les guerres fútils, aquelles filles del punt d'honor, quan no de bastards interessos, que res no ressolen en favor de la humanitat ni de la mateixa nació que les emprèn; guerres, per exemple, com les que nosaltres hem portat en aquest mateix segle a les veïnes costes d'Àfrica i als allunyats mars d'Amèrica: a Mèxic, a Santo Domingo, a les repúbliques del Plata. Es dirà que no les he d'evitar per les assemblees, proclius a exaltar-se i apassionar-se; però les meves assemblees no són les de les nacions unitàries, i és molt probables que la còlera del Congrés anés a estavellar-se al Senat, poc nombrós, estable i representació directa de les províncies. Quan no fos així, de què podria la nació queixar-se?

Fins i tot en l'imperfecte estat de relacions en què viuen els pobles, tenim dos mitjans de suplir la guerra: els congressos i els arbitratges. Treballem per generalitzar-los mentre esperem que les nacions es confederin i posi fi a les lluites a mà armada un poder federal llatí o un poder federal europeu.

Jo reivindico per al poder legislatiu fins la declaració de les guerres civils; és a dir, no sóc partidari que l'executiu pogués per ell mateix declarar en estat de guerra civil la república. Hauria de poder per pròpia iniciativa baixar en

auxili de la província que ho demanés, i fins i tot volar amb totes les forces que pogués per sufocar les rebel·lions que de manera evident comprometessin la seguretat de l'Estat; però no posar els rebels fora de les lleis generals d'ordre públic ni reconèixer-los com a bel·ligerants. Són tots aquests actes de sobrada transcendència per deixar-los a la mercè d'un home.

Però la privació d'aquests drets al poder executiu implica una facultat que jo no hauria d'escatimar-li: la de convocar les Corts en vacances si circumstàncies extraordinàries li fessin considerar urgent la decisió de la pau o la guerra, la declaració de què acaba de parlar-se o la concessió de recursos en homes o diners per dur endavant la ja començada lluita. Li negaria en canvi la de suspendre-les i dissoldre-les per tal com atemptaria contra la dignitat del Parlament i seria contrària a la igualtat dels tres poders.

A què, es preguntarà, quedaran aleshores reduïdes les atribucions del poder executiu? No serien ja tan escasses com a primera vista sembla. Caldria dictar els reglaments necessaris per a l'execució de les lleis, organitzar els serveis generals, conferir els càrrecs civils i militars d'acord amb les regles que establissin les Corts, exercir dins els límits que es determinessin la gràcia d'indult, capitanejar l'exèrcit i mantenir l'ordre, dirigir, un cop declarada, les operacions de la guerra. L'administració, fins i tot dins les repúbliques federals, és vastíssima i li pertanyeria completament. Li correspondrien a més les relacions diplomàtiques, tot i que en l'àmbit polític no sense la intervenció del Senat. Seria també ell qui recaptés i distribuís els ingressos d'acord amb els pressupostos que les Cambres aprovessin. Ell, la principal garantia de les llibertats i els drets de l'individu; ell, la més poderosa ègida de l'autonomia de les províncies i els pobles.

XXI. Administració pública

No m'aturaré ara a detallar l'organització administrativa de la futura república. Que l'actual és viciosíssima, no seran gaires qui en dubtin. És complicada, il·lògica, lenta, insuficient. Pel fregament de les seves diferents parts i el mal engranatge de les seves rodes perd a cada moment velocitat i força. Un ministeri interfereix amb un altre ministeri; una oficina amb una altra oficina. La consulta embarga els passos de qui ha de resoldre; i qui ha de resoldre, per compartir amb algú la responsabilitat, cerca innecessàriament la consulta. Un instrueix l'expedient, un altre el decideix, i no és estrany que qui decideixi trobi incomplet el procediment. La política distreu, finalment, de l'administració i l'administració de la política.

En altres temps, fa vint anys, vaig proposar a *La reacció i la revolució* la reforma de l'administració per l'Estat. Volia ja aleshores portar a aquesta branca del govern la idea lògica, la del gènere i l'espècie. A penes he modificat el meu antic pensament. Estic convençut que la federació permetria, més que no el règim unitari, la senzillesa i l'ordre que aleshores recomanava. Escrivia aleshores guiat només per la raó; parlo ara alliçonat per l'experiència.

Per a mi, sobren ministres, falten directors generals, sobren caps de negociat, la mateixa administració activa hauria de formar part dels consells i altres cossos de consulta. Aquests cossos no haurien de ser escoltats sinó sobre assumptes ardus. La responsabilitat hauria de recaure exclusivament sobre qui decidís: sobre el director, si fos el director; sobre el ministre, si el ministre. Auxiliars que extractessin, oficials que tramitessin i proposessin la resolució d'assumptes, un director o un ministre que decidissin, haurien de constituir, en la meva opinió, tota la maquinària administrativa. Fora

d'aquesta jerarquia, només hi hauria d'haver escrivents per al treball material de còpia. La marxa dels expedients hauria de ser pública per a totes les persones en ells interessades, les quals haurien de gaudir del dret d'impugnar, dins un breu termini, bé el dictamen dels cossos consultius, bé allò proposat per l'oficial de Secretaria. Contra tota resolució que causés Estat, hauria de poder recórrer qui en rebés greuge davant la secció contenciós administrativa del Suprem Tribunal de Justícia, sota el nostre sistema, del tot independent del poder executiu; però dins un breu termini, i sense poder fer més que exposar i raonar en un escrit la seva pretensió i la seva queixa. No per això s'hauria de suspendre el compliment de la resolució presa si, a judici de l'administració, fos urgent dur-la a terme. L'administració, d'altra banda, no hauria de poder-se mai desdir dels seus acords.

Llegint aquests paràgrafs, és fàcil que algú vegi una marcada contradicció entre la meva conducta i el meu pensament. En passar pel Ministeri de Governació, suprimí les direccions generals, excepte la de Correus i Telègrafs. Com dic ara que falten directors generals? Abocada aleshores la nació a reconstituir-se sobre el principi federatiu, no vaig creure oportú emprendre, i ni tan sols proposar, la total transformació del règim administratiu; i que en aquest règim la majoria de les direccions són supèrflues, no crec que ho hagi de negar qui mitjanament el conegui. Són un vistiplau de més en els expedients: la feina i la resolució corresponen sempre als oficials de secretaria. Ni descarreguen de responsabilitat els ministres, ni els alliberen de l'examen dels afers posats al seu càrrec. Són places gairebé totes filles de la nostra mesquina política de partit, que té necessitat d'un cert nombre d'alts càrrecs i elevats sous per a satisfacció de la vanitat i la cobdícia dels seus homes públics. Així, servides en general per gent

aliena a l'administració, a qui fins i tot provoquen tedi els assumptes tractats, no només són inútils, sinó també nocives. Vaig deixar dempeus, com he dit, la de Comunicacions, i més endavant me'n vaig penedir. Si hi hagués estat més temps, l'hauria suprimida.

Sóc partidari de les direccions generals, però dins el sistema que vaig exposar a *La reacció i la revolució*: separant l'administració i la política, cercant en la política els ministres i en l'administració els directors, fent estable l'administració i deixant només la política sotmesa a l'onatge i el vaivé dels partits. Pel sistema que jo segueixo, meu en el seu desenvolupament, no en el seu principi, són només tres els secretaris del despatx: dos que tenen al seu càrrec l'un la vida exterior i l'altre la interior de la república, un que té cura de la hisenda. Tots tres governen; cap, en rigor, no administra. Pel que fa a l'administració, a penes fan res més que dirigir-la i donar-li impuls, reformant-la quan ho exigeixen els avenços de la ciència o les necessitats de la política. Seva és tota innovació; als caps administratius pertoca d'aplicar-la i resoldre per ella els afers. Afers a resoldre només se li haurien de presentar aquells que, per la seva relació amb la governació de l'Estat, hagués sotmès expressament la llei a la decisió dels ministres. Així les coses, com prescindir de les direccions generals?

Potser no es comprendrà tampoc la causa per la qual, contrariejant fins a cert punt les idees del meu partit, deixo subsistents els cossos de consulta. Els conservo tot donant-los, com s'ha vist, unes altres bases i unes altres condicions de vida. Es produeixen en l'administració, com en tot, casos greus, de resolució difícil; i exigeixen la conveniència i la justícia que dins els possibles hi hagi per decidir-los tots un general criteri. Aconsellaria això, al meu entendre, no només que respectéssim el Consell d'Estat, sinó també que en creés-

sim altres d'especials. Per a mi, n'hi hauria d'haver en cada ministeri un de format per tots els directors i tots els oficials de secretaria. Haurien de reunir-se aquests en consell periòdicament, o sempre que ho fes necessari bé el nombre, bé la urgència dels afers dubtosos; i deliberar i donar dictamen sobre totes les qüestions que li sotmetessin els diversos rams. Si aquests consells, per dir-ne així, ministerials, consideressin un afer tan obscur que no s'atrevissin a formular-ne una opció decidida, o de resolució tan transcendental per a l'administració en el seu conjunt, que creguessin convenient fer-lo objecte de regla de jurisprudència, ells mateixos, en la seva consulta, haurien de proposar el pas de l'expedient al Consell d'Estat, format al seu torn pels caps superiors de tots els ministeris. Per aquest mitjà, que a penes augmentaria el pressupost de despeses, adquiriria seriositat i unitat l'administració pública, l'abastarien en totes les seves relacions els seus principals servidors i tindríem empleats com no n'hi hauria en cap altra nació del món.

Totes aquestes reformes serien, però, insuficients si, després de normalitzada la república, no es fes del personal de l'administració un cos facultatiu. Resulta veritablement incomprensible que, quan per exercir fins l'última de les arts s'exigeix més o menys llarg aprenentatge, i ningú no s'atreveix a confiar a ningú que no sigui sabater l'ataconament de les seves sabates, s'hagi anat a raure a l'estranya mania de posar en mans d'homes sense coneixements administratius de cap tipus fins i tot els més difícils càrrecs de l'Estat, només per recompensar-los per serveis polítics, no poques vegades d'utilitat i fins i tot de moralitat dubtosa. Aquesta aberració, completament inconcebible, és, sense cap mena de dubte, una de les principals causes que porten de mal borràs l'administració d'Espanya, potser la més desendreçada de totes les d'Europa.

Si sota la federació no s'esmenés tan greu error, asseguro ja des d'ara que continuaríem amb el mateix desordre d'avui, no ja tan sols en l'àmbit administratiu, sinó també en el polític. Aquest estat de conspiració permanent en què viuen aquí els uns contra els altres fins i tot partits que defensen una mateixa forma de govern i gairebé, gairebé, les mateixes teories; aquesta constant divisió de tots els partits que ja per desgràcia existeixen en fraccions que s'agrupen al voltant d'homes que poden un dia regir els destins de la pàtria; aquesta tremenda inestabilitat dels nostres poders públics, a penes comprensible en altres nacions; aquests i molts altres mals neixen de l'esperança que tenen aquí els agitadors d'encimbellar-se, el dia que guanyin, als llocs més alts de l'Estat, encara que siguin superiors al seu enteniment i també als seus mereixements. Segur que el lector deu conèixer molts d'aquests pertorbadors i podria assenyalar-los amb el dit. Falsament parlen de patriotisme: mai no n'han tingut. Parlen d'idees: mai no han estat capaços de concebre'n. Canvien, diuen, perquè així els ho exigeix la salut de la república, i és perquè volen acostar-se a qui creuen més a prop del govern. Pesta de la societat i rosec dels partits, tot home honest els hauria fins i tot de negar la mà. El seu agosarament és només igual a la seva ignorància; la corrupció que porten al país, només comparable amb la venalitat de les seves ànimes i la depravació dels seus cors. Ah! Mentre no ens desfem d'aquesta funesta plaga, no podrem esperar per a aquesta pobra nació ni felicitat ni calma.

I, cal que ens desenganyem, només hi ha un remei per a aquest mal tan greu: no donar entrada a cap carrera administrativa sinó mitjançant examen, ni ascens sinó per antiguitat o per costum: tallar a tots aquells mediocres que cerquen la seva fortuna en la política tota esperança. De la política no

espera ni pot esperar cap home que estimi la seva pàtria sinó la satisfacció d'haver-la servit: avantatges personals, només els que resultin del bé general que hagi contribuït a produir pels seus sacrificis o els seus talents. Si la sort el destina per ella a un alt càrrec, com a càrrega l'ha de considerar, no com a recompensa.

Una mica sí corregiria la federació el mal, perquè aquests espavilats de la política generalment són detestats a les seves províncies, on coneixen la seva mala vida passada, digne començament de la present; però ni tan sols sota la federació no s'extirparia sense aquest senzill i aquí heroic remei.

Amb ell guanyarien al mateix temps l'administració i la política; i bona política i millor administració necessita Espanya per recuperar-se dels seus mals i entrar en la vida endreçada dels pobles cultes.

XXII. Objecte i fi d'aquest llibre. Conclusió

Poso aquí fi al meu llibre. Vaig començar-lo bo i examinant el sistema de les nacionalitats i l'acabo exposant la necessitat i la manera de reconstituir federalment la nostra, encara anàrquica i incompleta per la impotència del principi unitari. Res no he dit de les qüestions socials, tot i que aquestes són de la més gran importància per a mi. No he volgut ni tan sols parlar de les diverses confederacions econòmiques que es podrien establir dins la política. Les he omèses tot i recordar com de fàcilment i espontània creixen a la nostra terra. El 1854, i fins i tot abans, quan la federació era lluny de ser la bandera d'un partit, s'organitzaven ja federalment els jornalers de Catalunya i federalment aspiraven a unir-se amb els de la resta d'Espanya. Units federalment estigueren després amb

els d'Europa. Guanyà més tard la idea federal les classes altes, i avui tenim la lliga dels propietaris i la dels contribuents. Feta la federació política, és molt possible que federalment s'anessin organitzant com per una conseqüència lògica totes les classes de la societat i també totes les professions, fossin liberals o mecàniques.

Ni tan sols no em movia en escriure el llibre la intenció de tractar del sistema federal aplicat a cap nacionalitat: només circumstàncies personals i necessitats dels temps han pogut decidir-me a enllaçar aquí dos estudis que estaven destinats a veure la llum separadament. El meu fi era un altre. Fa ja molts anys que s'ha escampat al vent la idea de reconstituir les nacions. La idea va donant els seus fruits, i fruits, per cert, de sang. Demostrar que tots els criteris adoptats per a aquesta reorganització són completament falsos i insuficients, i provar que només a través del principi federal es pot fer realitat d'una manera estable i sense violència, era i ha estat el meu primer i principal propòsit. Partint després de la base de la federació, és a dir, de les diverses categories d'interessos polítics i econòmics que al món existeixen —els municipals, els provincials, els nacionals, els internacionals, els humans—, volia i he volgut fer sentir la necessitat que es confederin els pobles creant d'antuvi un poder europeu que els representi, els defensi i, resolen les seves diferències, els eximeixi de durles als camps de batalla. Però això no ho he fet ja tema de llibre: m'he proposat només que resultés de les consideracions a què no podia sinó portar-me el mateix principi que defenso. Així, la idea està desplegada per tota l'obra sense ser matèria de cap capítol. Aquesta confederació de nacions és encara utòpica a ulls de la gent: m'ha semblat aquest mètode el més oportú per anar-li guanyant els ànims. Que és certament urgent guanyar-los-hi.

Europa està envoltada de perills. Debades ha cercat per diversos mitjans un equilibri que la pogués tranquil·litzar. Manca d'acord i sobretot de regles fixes de conducta, no ha pogut impedir mai l'incessant creixement dels pobles russos. No els pot veure moure's que no es torbi i inquieti, i avui amenacen de caure sobre Turquia. Ha renascut per centèsima vegada la qüestió d'Orient. L'ha ajornada fins aquí la diplomàcia; però a penes sap ja ni com tornar a ajornar-la, ni com impedir que Rússia baixi al Bòsfor. I si Rússia s'apodera de Constantinoble, qui ha de contenir un imperi que s'estengui de l'oceà Glacial a la Mediterrània i domini el Bàltic el mar Negre i el Caspi? Europa, oh, fatalitat! Es veu obligada per aturar els tsars a defensar la causa dels turcs. Dels turcs, als quals rebutgen els seus interessos de religió i de raça! Dels turcs, aquí no menys exòtics que els àrabs i els tàrtars!

Estarà Europa ni tan sols d'acord en sortir al pas als moscovites? Separen les principals nacions del continent la rivalitat i l'odi. Tenen totes alguna cosa a venjar i estan a l'aguait de l'ocasió de la seva venjança. Cap no està contenta amb les seves fronteres; cap no creu tenir-les allà on les hi concedeix o la natura o la història. Totes parlen d'usurpació i totes es recriminen. S'han dut a terme, efectivament, robatoris escandalosos. Per cada vegada que ha prevalgut la justícia, ha imperat cent cops la força. El dret, aquest dret anomenat de gents, sovint es desconeix. I no ha de saber Rússia quan es decideixi a les armes aprofitar-se d'aquestes discòrdies? No ha d'invocar contra els seus enemics les mateixes tradicions d'Europa?

Europa està indubtablement condemnada a rebre tard o d'hora les conseqüències de la seva imprevisió i dels seus crims, si no s'apressa a reconstituir els seus pobles sobre el principi de l'autonomia i a unir-los després per la federació

en un sol poble; si no s'esforça perquè es reorganitzin pel mateix sistema aquelles nacions eslaves que, per no ser tributàries de Turquia, accepten la perillosa protecció de Rússia; si no produeix i estimula un moviment anàleg en el mateix Imperi dels tsars, on hi ha més d'una institució que la faci possible; si, finament, guiada pel nou dret no es decideix a impedir tota usurpació i tota tirania i a substituir la veu dels canons per la de la justícia. Tenia ja molt avançat aquest llibre quan es produïren, en primer lloc, la insurrecció d'Herzegovina, després la guerra de Sèrbia. Tant si esclata com si no després del tot just tancat armistici la lluita entre turcs i russos, el pànic que tots aquests fets i amenaces ha produït i continua produint revela fins a quin punt són falses les bases sobre les quals descansen Europa i els seus diversos pobles. Mercès al sistema polític preponderant, viuen tots sense relacions orgàniques de cap mena; i ja que no com a enemics, es miren com a estranys. Un tendeix sempre a subordinar els altres; i com si ho assoleix és per la força, perd amb facilitat el ceptre que li permeté un dia d'empunyar el sorollós de les seves victòries. Demostren els recents esdeveniments una vegada més que necessitem canviar de sistema i adoptar un principi que per la seva mateixa virtualitat reconstrueixi sense esforç des de l'últim municipi fins a la mateixa Europa.

Aquest principi és per a mi el de la federació, l'únic que pot reunir en un tot orgànic el nostre llinatge.

II. Escrits i discursos sobre federalisme (1854-1901)

La reacció i la revolució[1] (1854)

Capítol VIII: Noves consideracions sobre la llibertat. La revolució és la pau. Pors infundades dels reaccionaris

Reconec que se'm pot fer una objecció greu: la llibertat moral i la política, se'm dirà, són, segons vós, idèntiques. Declarant absoluta l'una, declareu doncs totes dues absolutes. No hi ha, doncs, fets punibles; el dret penal s'esfondra. Què passarà aleshores amb la societat? La força reemplaçarà la llei, i tornarem als temps de la major barbàrie.

La contestació no és fàcil, però vaig a donar-la. Llei i força són sinònimes; la força, per tant, regna entre nosaltres; per què témer que vingui? Però vull prescindir fins i tot d'aquesta consideració, malgrat la seva importància. Fixo la mirada en el vostre suposat dret criminal, i observo: que està mancat de principi; que no té ben determinada la seva esfera d'actuació ni ben traçat el seu camí; que procedeix arbitràriament en classificar els delictes i encara més en aplicar les penes; que és incapaç de manifestar una relació necessària entre cada falta i el seu càstig; que no reuneix, finalment, condicions per imposar la consciència. Tot el que és irracional, dic per a mi, és

1 M. Rivadenegra, Madrid, 1854.

en si insubsistent: si la meva teoria el destrueix, raó de més perquè m'afermi en la meva teoria.

Sé com han de semblar d'aventurades aquestes afirmacions; però sé també que són exactes. Per legitimar aquest dret, s'han imaginat cent sistemes: ni un de sol no resisteix una anàlisi rigorosa. El del pacte social ve desmentit per la història; el de la defensa, negat per la mateixa analogia que li ha donat origen; el de la utilitat, destruït per la simple observació dels nostres fenòmens morals; el de la consciència, enderrocat per la consciència mateixa. *Mal per mal*, diuen encara els més avantatjats criminalistes, vet aquí la llei de la teva naturalesa; però he protestat ja i protesto contra blasfèmia semblant. La meva entitat sensible podrà demanar mal per mal; mai la meva entitat intel·ligent. Demà, per exemple, en girar en una cruïlla o tombar una cantonada, em veig escomès punyal en mà per un dels meus enemics. Aconsegueixo de desarmar-lo i, ple potser de còlera, el lliuro en aquell instant al jutge perquè descarregui damunt d'ell tot el pes de les nostres lleis. Aquest acte, és veritablement fill de la idea de justícia? L'endemà, quan, passades ja les primeres impressions, recupera la raó el seu imperi, aquest mateix acte comença a pesar damunt meu com una falta. Poc després, imploro clemència per al meu pèrfid assassí. Poc després, ai! Si el maten, la seva memòria és un turment per a la meva ànima.

Aquesta, i no altra, és la meva llei, la llei de tota l'espècie humana. En casos iguals o anàlegs, la raó ens repeteix sempre les paraules de Jesucrist als acusadors de la dona adúltera. No heu delinquit mai?, ens diu: i sentim nuada a la gola la veu amb què poc abans ens atrevíem a exigir justícia.

Excepte algunes lleugeres excepcions, el poder públic no consulta la voluntat de l'ofès quan passa a executar el veredic-

te del tribunal sobre el culpable; no dubto que, si la consultés, pocs prendrien el camí del presidi, i menys encara el del patíbul. I encara més: hi ha fets reconeguts universalment com a delictes, i criminals sorpresos en el moment de consumar el seu crim, que pocs homes, fins i tot podent-ho fer, accepten, tanmateix, damunt seu la responsabilitat d'haver-los castigat! Reuneixen, com a mínim, un consell de guerra, fan parlar la llei perquè no els rosegui després la consciència. On és aquesta veu de la natura que demana mal per mal, ull per ull?

Ah! Inútilment es busca aquesta legitimació racional del dret de penar. El dret de penar, simple atribut del poder, és tan místic i tan inconsistent com el poder mateix. La ciència no l'explica, el principi de la sobirania individual el nega. Existeix perquè aquest principi no està encara reconegut, existeix perquè davant la impossibilitat de resoldre el problema de la llibertat i l'ordre, s'ha passat, com he dit, per damunt de la llibertat i s'ha erigit en llei la tirania. Caurà quan caigui el poder, i ja avui se sent amenaçat. De tot arreu s'aixequen veus eloqüents contra la pena de mort; condemnar aquesta pena és ja condemnar el dret. Quan no es viola la llibertat de l'home, es viola encara la seva personalitat: o totes les penes són legítimes, o totes il·legítimes.

Per això recula incessantment aquest suposat dret; per això la seva esfera d'acció, cada dia menor, és també cada dia més indeterminada. Observeu de moment un fet. Quin és l'*objecte* de les vostres lleis?, pregunteu als criminalistes. «Els delictes», us contesten. «Què enteneu per delicte?» «La infracció de les nostres lleis.» No saben ni poden sortir d'aquest cercle viciós. Admireu la solidesa i la grandesa de la ciència. Veritat és que alguns, tot aspirant al nom de filòsofs, han dit: «el delicte és la infracció de la llei moral»; però també és cert que amb aquesta definició no han aconseguit res més que

suscitar-se dificultats per desenvolupar el mateix dret. Si tota infracció de la llei moral és un delicte, no hi ha Codi penal complet, no se n'ha eliminat cap fet punible sense caure en l'absurd. La successiva corrupció dels costums, la influència de les idees cavalleresques, la ineficàcia de la justícia humana per apreciar en tot el seu valor cert tipus de crims, res no podria justificar aquestes eliminacions tan freqüents. El catàleg de delictes hauria de ser immens.

No; sota el punt de vista del dret, el delicte no és la transgressió de la llei moral, sinó el d'una llei escrita, que si bé unes vegades la confirma, d'altres la nega. La meva llei moral no m'acusa mai quan actuo contra una religió en la qual no crec, o quan, mancat d'altres mitjans, em revolto contra un poder que m'esclavitza; m'acusa, en canvi, quan, arrossegat per les meves apetències, sedueixo o forço una dona o caic en l'adulteri. Quan m'acusa el dret? El dret, que és ja partidari d'esborrar dels seus codis els reus de crims sensuals, castiga encara amb pena de mort els rebels. Parla encara, i és més, de delictes religiosos.

La llei moral i el dret, no ho nego, acusen alhora el lladre, l'homicida voluntari, tots aquells que atempten contra la vida o la propietat de l'home; però considereu bé la diferència. Perquè el dret els condemni, el delicte ha de ser ostensible; les conseqüències, inequívoques; el mal fet o que es desitjava fer, clar i evident; perquè els condemni la llei moral, n'hi ha prou que estigui incoat l'acte, encara que no deixin sentir-se els seus efectes, encara que aquests puguin atribuir-se a fets de diferent índole, encara que l'acte en si aparegui a ulls de la societat com a innocent i meritori. Quants crims no passen així desapercebuts per al dret! Avui em confien un secret la revelació del qual pot ocasionar la ruïna de tota una família, i només per satisfer la meva set de venjança el desco-

breixo; demà, a impulsos d'una sòrdida cobdícia, sacrifico no una, sinó cent famílies a les ares d'un capital que he recollit amb l'especulació i amb la usura; un altre dia mato intencionadament el meu pare o la meva esposa ferint-los en el més íntim de l'ànima. Els representants del poder no ignoren potser ni l'existència ni la gravetat ni la transcendència de les meves accions; però sobre elles, diran, no jutja ni pot jutjar el dret: no ens pertoca a nosaltres de venjar l'ombra d'aquelles víctimes.

Vet aquí, doncs, el vostre suposat dret. Com voleu que no sigui arbitrari en la classificació dels delictes? Ni el mateix interès social no li pot servir de guia, ja que tant o més interessada està la societat aquell que mata a mà armada com a impedir que m'assassinin moralment, i dret, tanmateix, no prevé ni castiga tan impiu assassinat.

Classificarà millor les penes? Les aplicarà amb més justícia? He indicat que no coneix una relació necessària entre delicte i pena: concebeu que sense aquest coneixement pugui procedir amb més lògica que en la classificació dels delictes? En la de les penes no té més norma que la llei d'analogia, llei rares vegades aplicable, llei que, tal com l'entenen i l'apliquen, condueix directament a la pena del talió, condemnada unànimement pels mateixos penalistes. Si qui mata ha de morir, per què qui fereix no ha de ser ferit, qui roba robat i ultratjat qui m'ultratja?

Ah! Sempre l'estupidesa i la barbàrie en el fons de les institucions. I, he de respectar-les? He de rebutjar un sistema perquè em porti a destruir-les? Tant de bo puguin caure demà!

Però no us estremiu encara, lectors. Com he negat el poder, nego la facultat de castigar l'home; com he dit que el poder és encara una necessitat, dic que és una necessitat aquest terrible dret. Cap a la mort del poder, he afegit, ha de

dirigir la democràcia tots els seus actes; cap a la mort d'aquest dret, afegeixo ara, ha de dirigir les seves lleis criminals. Aquest dret és una ficció, però una ficció sagnant. Temperem-ne, com a mínim, els efectes, reduïm-ne l'esfera d'acció a aquells delictes que violen d'una manera directa i alarmant la personalitat humana. Arrenquem-li les seves cadenes i botxins. Deixem-lo amb la llibertat necessària per fer front, més que no per castigar, el delinqüent. Conreem al mateix temps la intel·ligència de tots els nostres semblants, depurem la llei moral, treballem per harmonitzar els interessos que avui estan en lluita.

He d'advertir ara que aquesta objecció està ja gairebé contestada? «Si la llibertat moral i la política» —se'm diu— «són idèntiques, ambdues són absolutes.» D'acord. «No hi ha, doncs, actes punibles.» No n'hi ha, efectivament, pel dret escrit, tot i que sí per la consciència. Poden arribar a ser-ho exteriorment? Implica que jo contracti sobre la meva llibertat, però no que pacti sobre els atacs que es dirigeixin a destruir-me. Demà, per un *conveni* signat per ambdues parts, puc indubtablement subjectar-los a una penalitat que un altre home i jo determinem. Els atacs inspirats per la llibertat política, produeixen mai aquesta violació directa de la meva mateixa llibertat ni de la meva vida? Remeto el lector al capítol VI d'aquest llibre. No la produeixen, ni és possible, per tant, legislar sobre ells. No es pot legislar, ni tan sols avui, en què la necessitat, ja que no la lògica, deixa dempeus el dret de penar el lladre i l'homicida.

Podria indubtablement dir-ne més, però ho crec innecessari. Passo a provar allò que al principi del capítol anterior i des de les primeres pàgines de l'obra tinc promès. *La revolució és la pau*, he dit; i ara més que mai semblarà la tesi completament paradoxal. Com, es preguntarà, ha de portar la pau una revolució que aspira a enderrocar-ho tot? Que nega les tradi-

cions més santes de la humanitat, i la somou fins en el més profund dels seus més sòlids fonaments?

La revolució és, tanmateix, la pau: ho repeteixo i tingueu-ho per segur. Data potser d'ahir, la revolució? La lluita entre la llibertat i el poder és tan antiga com l'origen de les nostres societats. Presenta aspectes diversos segons les formes que el poder revesteix, segons les evolucions que la idea de llibertat ha donat; però, en el fons, ha estat i és encara la mateixa. Examinem-la en el seu últim període. Nasqué un home al segle XVI i negà el principi d'autoritat en què durant mil sis-cents anys s'havia basat l'Església. Una negació implica sempre una afirmació contrària. Alhora que negà l'autoritat de concilis i pontífexs, proclamà la sobirania de la raó humana. Sotmeté a examen totes les creences, i condemnà sense vacil·lar aquelles que la seva raó rebutjava, encara que vinguessin sancionades pels segles.

Observi's ara bé la il·lació de les idees. L'autoritat, tota espiritual, de l'Església, derivava a ulls del poble d'una font eterna, de Déu, l'esperit del qual, deien, es manifesta allà on els seus sacerdots es reuneixin. D'on emanava l'autoritat, tota temporal, dels monarques? A ulls del poble, d'aquest mateix Déu, per gràcia del qual se suposaven caps suprems del seu regne o del seu imperi. En nom de Déu imposava l'Església cànons i normes; en nom de Déu imposaven lleis els prínceps i duien els seus súbdits al camp de batalla o al patíbul. Tota autoritat provenia, doncs, de Déu, *omnis potestas a Deo*; negada, doncs, la primera, estava ja implícitament negada la segona. Així, no es féu esperar gaire temps el Luter de la política. A penes havia transcorregut un segle des de la reforma, quan Jurieu oposà a la sobirania del dret diví la sobirania del poble, a la idea de govern la de contracte, a l'autoritat la voluntat, la raó de cada home.

L'autoritat, tanmateix, està destruïda en l'àmbit civil ni en l'eclesiàstic? Vet aquí per què continuem encara combatent; vet aquí per què cap ordre de coses no té estabilitat ni força; vet aquí per què Església, monarquia, constitucions, concordats estan incessantment vacil·lant. Tot reposa damunt una negació, i una negació, bé ho sabeu, no pot servir de base. Avui, què ha de ser ja l'autoritat, separada de la idea de Déu, el seu únic sosteniment possible? La raó li cerca un principi, i cada vegada que ha de reconèixer que no en té, la nega amb més energia i redobla els seus embats. Quan creieu doncs que podrà ser possible la pau? Transformeu com vulgueu les coses que vénen ja negades; portaran sempre amb elles la discòrdia. Destruïu-les, però, en comptes de transformar-les; assenteu la societat sobre l'afirmació contrària, i tindreu de seguida un nou dret, un dret que tard o d'hora s'imposarà universalment a la consciència. La pau aleshores no trigarà a florir entre vosaltres, perquè la pau és l'ordre, i l'ordre sense el dret és impossible. Si totes les aspiracions de la revolució es dirigeixen, doncs, només a destruir l'autoritat i establir el contracte com a base de totes les institucions polítiques i socials, qui ha de negar que la revolució sigui la pau de les nacions?

Però vós mateix, es replicarà potser, heu confessat que el problema del contracte social no està resolt; que transigiu amb la idea de poder; que accepteu, mentre no sigui possible rebutjar-la, la ficció de la sobirania col·lectiva. Si damunt ficcions i negacions no es crea res d'estable, la revolució podria ser demà la pau, però avui només la guerra.

Encara que fos així, ¿no seria sempre més avantatjosa, i per tant més desitjable, una revolució que dugués a la pau obrint-se camí amb les armes, que no una reacció que, al darrere d'un ordre fictici, i breu, provoca i ha de provocar combats a quin més aferrissat? Però no vull apartar-me ni un sol

punt de la meva tesi; sostinc que la revolució fins i tot avui és la pau, fins i tot avui pot tancar l'era de les nostres lluites fratricides.

La revolució, partint de la sobirania del poble, es proposa actualment de concentrar el poder en una cambra escollida per tot el poble. Enderroca així la monarquia, i amb ella tot poder executiu; el senat i amb ell tot privilegi i tota aristocràcia. Tracta de limitar després el poder mateix, i declara fora de l'abast de la cambra la llibertat d'emetre i d'aplicar el pensament; els interessos de l'individu, de la localitat i de la província; la forma d'expressió de la sobirania, a la qual deu la seva existència; tot allò que no afecti de manera ostensible i directa la seguretat o el progrés de la nació sencera.

Què es desprèn ja d'aquí? Que la llibertat individual, sacrificada per la monarquia, sentint-se segura, no veurà en el govern un enemic, i deposarà les seves armes; que reduït el poder a la seva antiga unitat, no promourà conflictes com els que se susciten avui a cada pas entre el Parlament i la Corona; que limitada l'acció de l'autoritat als interessos veritablement socials, i emanant sempre del poble, serà menys odiosa i deixarà de revoltar els ànims; que trobant tota idea en la llibertat d'emissió del pensament els mitjans possibles de propaganda, i en el sufragi un pas obert per arribar a traduir-se en fet, no tindrà necessitat d'apel·lar a la revolta, i es realitzarà pacíficament i fecunda, sense excitar alarmes, causa principal de les crisis industrials; que la senda del progrés no estarà marcada, com ara, per la sang dels qui la recorrin; que la insurrecció no serà ja un dret, sinó un crim; que les paraules moralitat i justícia tindran una significació més determinada, i el judici de l'home sobre l'home, en aparèixer, ja que no més legítim, més motivat, s'imposarà més fortament a la consciència; que les lluites polítiques, finalment, no es pro-

duiran en el camp de batalla, sinó en els cercles, la premsa i els col·legis electorals, on no es branden altres armes que no siguin les de la paraula. La revolució, no ho dubteu, només proclamant la universalitat del vot i la llibertat absoluta, modifica ja profundament la naturalesa del poder i modifica la faç de les nacions. L'individu se sent encara oprimit per les majories, i ha de protestar, encara que no vulgui, contra les repetides violacions de la seva voluntat sobirana; però abriga, si més no, l'esperança de vèncer a les urnes els seus dominadors; té, si més no, el consol de manifestar sota tota mena de formes, el seu nou pensament.

I els partits vells?, potser em preguntaran. Creieu que esperen que els cridi al poder la voluntat del poble? Observeu que tots els partits creuen tenir-lo de la seva banda; que els desencerts dels vencedors donen armes i inspiren cada dia més confiança als vençuts; que els uns i els altres consideren com a il·lusions passatgeres les creences dels seus adversaris. Donant-los a tots armes iguals, és tan difícil que escullin per teatre de les seves baralles un terreny exempt de perills? Si malauradament n'escollissin un altre de pitjor, som encara en una època de força, en què els criminals de lesa nació podrien ser severament castigats. He demostrat en aquest mateix llibre que, no havent-hi ara delictes polítics, n'hi haurà demà quan tota idea trobi per on encarnar-se en la societat i pujar a les regions del govern.

Però no he acabat encara. La pau és a Espanya inassolible mentre hi hagi a penes un sistema d'administració, d'economia, d'hisenda, que no perjudiqui els interessos i les opinions d'una localitat, quan aparentment les ha de beneficiar totes. Moltes de les antigues províncies conserven encara un caràcter i una llengua que les distingeixen de la resta del regne. Aquestes continuen vivint a l'ombra dels seus vells furs, aque-

lles es regeixen encara en el civil per lleis especials, que alteren greument les condicions de la propietat i la família. Mentre en unes hi ha hàbits agrícoles i industrials, en d'altres hi ha hàbits purament agrícoles. Una demana a crits el proteccionisme, una altra el lliure comerç. Si no totes, la majoria tenen una història i una literatura pròpies en les quals troben consignats sovint recíprocs odis i combats; i avui, malgrat la seva unió de segles, es miren encara com a rivals, quan no com a enemigues. A algunes, fins i tot la mateixa natura les separa amb rius i altes serralades.

Continueu entestant-vos a subjectar-les totes a un sol tipus, i deixeu dempeus altres motius de discòrdia. Augmenteu l'antagonisme volent disminuir-lo. Comprimiu el vol de l'enginy nacional, les manifestacions del qual són més profitoses com més diverses. Aixequeu unes províncies damunt la ruïna d'altres; acabeu per destruir-les o si més no per afeblir-les totes. Afavoriu allò que tant preteneu evitar: la guerra.

La revolució supera també aquests esculls. Estima la unitat, i fins i tot aspira a veure realitzada la gran família humana; però vol la unitat en la varietat, rebutja aquella uniformitat absurda per la qual tant clamen els que avui demanen l'abolició dels furs bascos. Per què? La unitat en la varietat és la llei del món. Quants fenòmens diferents sota la capa del cel! Una sola força els produeix. Quants éssers diversos poblen l'espai! Els anima un sol esperit. L'univers sencer, què és més que una sola idea en miríades i miríades d'evolucions successives? La nostra espècie és una, i mil les races a què pertanyem; una la veritat i la bellesa, i mil les formes sota les quals es presenten a la intel·ligència i als sentits. La diferència de climes i de produccions uneix cada dia els homes de diferents pobles en més estrets llaços; la de necessitats, funcions i talents impossibilita la dissolució i l'aïllament mutu de les

societats constituïdes. De la mateixa manera que la unitat engendra la varietat, la varietat duu al seu torn a la unitat, i fins a un cert punt la produeix.

Consideracions tan greus, podrien ja menys que impressionar vivament la revolució i decidir-la? Però l'afectaren encara més les lliçons de la història. Hi ha hagut reis i pobles invasors, moltíssimes nacions reunides per l'espasa en un sol i poderós imperi. Aquesta unitat, ha portat generalment sinó mals? Si ha produït algun bé, ha estat només que a les províncies sumides abans de la conquesta en la barbàrie. Ha concentrat gairebé sempre la vida en la metròpoli, ha absorbit la de les colònies, les ha mort. Ha apagat mil focus d'activitat, ha destruït mil elements de progrés. No ha donat al vencedor ni súbdits ni aliats; no li ha donat sinó esclaus, que quan l'han vist en perill han treballat per enfonsar-lo abans en el sepulcre. Ha empobrit i degradat les comarques subjugades, ha assassinat la nació dominadora amb les mateixes riqueses arrabassades pels soldats i els sàtrapes. Quin és el bé que ha dut? Ha extingit les guerres locals, les guerres de tribu contra tribu i de poble contra poble; ha preparat les nacionalitats que s'han instal·lat immediatament després de la caiguda de l'imperi.

Han tingut lloc, en canvi, desmembraments gairebé inconcebibles. A Espanya, per exemple, després de la invasió dels àrabs han anat sorgint, dins la mateixa península goda, comtats i petits regnes que han arribat més tard a ser nacions. Durant els primers anys del regnat de Ferran el Sant, hi havia encara a l'Espanya cristiana un rei a Aragó, un altre a Castella, un altre a Astúries i Lleó, un altre a Navarra, un altre a Lusitània; a l'Espanya mora, cent emirs asseguts insolentment damunt les ruïnes de l'antic califat. Freqüents guerres cobrien de sang malauradament les fronteres de totes aquestes mo-

narquies; però totes, en canvi, avançaven decididament i amb pas ferm per la senda del progrés. Algunes, en no cabre ja dins les seves muralles, havien dut les seves armes a orient i al migdia, fent respectar en tots els mars la seva poderosa armada; la majoria tenien convertida la seva Cort en llar de la ciència i la poesia; en totes o gairebé en totes es desenvolupaven ràpidament les arts i el comerç, les institucions polítiques, la instrucció, les lleis. El geni peninsular es desenvolupava en tot i pertot arreu; cada home vivia en el seu veritable medi social i desplegava les seves més o menys brillants facultats sense necessitat d'abandonar la seva pàtria.

«La unitat», ha dit la revolució en presència d'aquests i altres fets, «si bé apaga d'una banda les petites guerres, esterilitza de l'altra els gèrmens que la mà de Déu ha sembrat en cada comarca i cada poble: la diversitat, alhora que difon la vida per tot el cos dels més extensos països, els posa en el risc de les petites guerres. La unitat en la varietat ha de posar remei als mals de l'una i de l'altra; organitzem el regne sobre la base d'una federació republicana. Hem passat ja per la tesi i l'antítesi; creem ja la síntesi. La reclamen imperiosament el mateix estat actual de les províncies que ahir foren nacions, la topografia del país, la destrucció del poder, a la qual incessantment aspiro.

»Deixem, en conseqüència, a les províncies que es governin com vulguin; que siguin competents exclusivament en els seus interessos provincials. Que l'organització de la força armada, les declaracions de pau i de guerra, l'ensenyament públic, la construcció de línies generals de camins, els correus, la carrera consular, l'aranzel, el pressupost de despeses i ingressos de la federació sencera, continuïn subjectes a les decisions de la Cambra; per la resta, estigui aquesta fins i tot inhibida de posar-hi mà. Les bases del dret polític, el sufragi universal,

la llibertat absoluta de l'emissió i aplicació del pensament, la sobirania de l'individu, declarin-se tant fora de l'abast de les províncies com fora de l'abast de la Dieta. No hem de consentir mai que es violi la natura.

»Que entre la província i el poble», afegeix després, «hi hagi vincles anàlegs; i sense matar l'esperit nacional, sentireu les palpitacions de la vida fins allà on ara trobeu només la inèrcia de la mort. Una avantatjosa emulació reemplaçarà la rivalitat i els odis; les pretensions contràries de dues o més províncies trobaran una solució pacífica al si de la Cambra.»

La revolució, fins i tot avui, seria, doncs, la pau, perquè tota compressió ha de provocar disturbis, i aquella afebleix, si no anul·la, la que exerceix avui el poder central sobre la localitat i la província. Fa més: destrueix la temença que ressusciti l'antiga qüestió dinàstica, impossibilita el retorn de la monarquia, preveu aquelles reaccions que han vingut a submergir en sang totes les repúbliques unitàries de l'època moderna. Fa encara més: evita guerres exteriors, que potser ens amenacin de molt a prop; ens enllaça sense violència amb un poble que podria ser demà objecte de conquesta per a una república invasora o un rei aventurer. Perquè, això cal tenir-ho molt en compte, la federació no comporta tan sols la major espontaneïtat de la vida a la província i el municipi, l'acció lliure de tots els elements de progrés que existeixen al regne, la major possibilitat en l'aplicació de teories o sistemes nous, una major rapidesa en la marxa col·lectiva; comporta a més la sòlida i indestructible aliança d'Espanya i les seves colònies vacil·lants, la unió sincera i voluntària de Portugal, que tant podria millorar els nostres interessos comercials i el nostre poder marítim, donar-nos un lloc una mica més elevat en la categoria de les nacions europees, retornar-nos l'ascendent que perdérem després d'haver vençut un emperador que

guanyà en poques batalles monarquies abans i després superbes i temudes.

Els nord-americans amenacen ara les nostres Antilles: què poden oferir-li que no li donés la revolució si demà triomfés? Avui és una colònia i seria demà una província; avui gemega sota l'arbitrari poder d'ambiciosos generals, i demà viuria sota les seves pròpies lleis; avui és esclava, i demà seria lliure. Afavoriria demà, com avui, els intents de la República de Washington? Ens exposaria com avui a una guerra en la qual, en no comptar amb el suport d'altres nacions, tenim totes les probabilitats de sortir vençuts?

Portugal ens obre ja els braços; però tem aquesta mateixa unió per la qual sospira. N'ignoreu potser el motiu? Sentiré un poder estrany sobre el meu front, exclama, perdré la meva independència, la meva nacionalitat, la meva història. Qui serà demà el meu rei? Gaudiré de la mateixa llibertat que ara? Conservaré la meva Cort? O, perquè no s'enfosqueixin els meus fills més distingits, els hauré d'enviar a la de Castella? L'Espanya monàrquica reclama, per la seva banda, enmig del seu insensat orgull: no rebo reis de ningú, i menys encara d'una de les meves províncies. Si aclaparat Portugal sota el pes d'una corona, superior a les seves forces, es vol unir a mi, que no m'imposi condicions: els meus reis han de ser sempre els reis de Castella.

N'hi ha qui han pensat a fer realitzable aquesta unió mitjançant un enllaç entre dos prínceps; però el mitjà, per molt encertat i fàcil que sembli, ni dissipa aquelles temences ni resol la qüestió d'amor propi entre els dos estats. Proclameu, en canvi, la república federal i, tot recel desaparegut, Portugal es lliura a vosaltres sense recança. Disminueix les seves despeses i en res no rebaixa ni la seva dignitat ni la grandesa del seu nom. Administra exclusivament els seus interessos propis, i

intervé en l'administració d'aquells que estiguin identificats amb els de tota la Península. No tornarà, segur, a revoltar-se ni a costar la sang que tan infructuosament vessaren per ella els soldats de Felip IV. Serà la millor garantia de la república contra les conspiracions de la monarquia.

Recordeu si hi ha ja a Espanya alguna altra qüestió pendent que pugui provocar la guerra i no vingui resolta en el dogma revolucionari? Ah!, us comprenc. El treball i el capital es troben ja en oberta i decidida lluita. Els obrers, sobretot al Principat de Catalunya, s'associen, presenten batalla al fabricant, i més d'una vegada el derroten i humilien. Els fabricants, amenaçats, es veuen també en la necessitat d'armar-se i fer coalició. Assetgen o intenten assetjar per la gana l'enemic. Tanquen els seus tallers, esgoten així els recursos de les associacions, les obliguen a donar-se per vençudes. L'autoritat és ja impotent per evitar aquests combats; els pal·liatius no serveixen, i creix dia rere dia la por de nous mals.

En altres províncies no paren de sorgir anàlegs conflictes. Centenars de braços que paralitzà la crisi exigeixen treball, bé de la municipalitat, bé del govern. Aquí per por a l'escassetat s'oposa el poble a l'exportació de blat, allà exerceix terribles venjances contra la propietat, els tributs de la qual l'empobreixen i aclaparen. El dret de viure i el deure de la societat de realitzar-lo comencen a ser un fet a tot arreu. Les obligacions de l'erari es multipliquen, els recursos minven. El tresor va esdevenint una fera insaciable, que sempre devora i sempre és buida.

Voleu més motiu de guerra?, se'm dirà; podrà potser la revolució tallar-la?

Però, i la reacció?, respondré abans de res, se sent amb forces per a tant? Cent vegades ha empal·lidit ja davant el problema. No ha sabut resoldre'l, ni tan sols analitzar-lo. No ha

tocat el viu sense exacerbar-lo. Ha violat la llibertat dels uns o els altres combatents, ha alimentat pretensions a quina més injusta, ha introduït en les idees del poble una confusió que potser sigui la més poderosa de les causes dels desordres actuals. Ignorant fins a extrems inconcebibles, s'ha cregut capaç de contrariejar la marxa fatal de les lleis econòmiques, ha tingut la gosadia de presentar solucions absurdes que en altre país s'haurien guanyat l'anatema de la ciència i fins i tot del sentit comú. La reacció mana encara avui, el problema continua encara sent un enigma. Repeteixo la pregunta: serà la reacció qui el desxifri?

La revolució és avui tan social com política. Es proposa de reformar les nacions, no només en el seu organisme, sinó també en allò que les constitueix essencialment. He dit ja que tendeix a la destrucció del poder, a la celebració d'un *contracte*. Tot contracte és un acte de justícia commutativa; la justícia commutativa, del domini de l'economia. La revolució es compromet, per tant, a harmonitzar les forces econòmiques, o el que equival al mateix, a resoldre tal ardu problema.

Conec la justa impaciència del lector per saber com ha d'harmonitzar la revolució forces tan discordes; però no puc encara satisfer-la. Reservo les qüestions purament econòmiques per al tercer llibre. Vull ara suposar que fos la revolució tan incapaç com la mateixa reacció per tallar el pas al nou gènere de calamitats que ens amenaça. La reacció qualifica de perillosa tota idea que ataqui les nostres bases econòmiques, i li talla els camins que puguin conduir-la a realitzar-se; la revolució els hi obre tots per tal que, si és lluminosa, aboqui els seus rajos damunt les tenebroses sinuositats del problema. No només admet el debat; no s'oposa ni pot oposar-se que tots aquells que tinguin fe en una teoria la duguin a la pràctica, sense atacar els interessos ni la llibertat de ningú. Així, la

reacció exaspera, la revolució consola; la reacció es veu condemnada a procurar mitjans que desconeix, la revolució només a respectar els esforços de la llibertat individual per destruir o atenuar els mals col·lectius. Sota la reacció pateix el poble sense esperança, i la guerra es fa inevitable; sota la revolució, pateix tot confiant que han de lluir per a ell dies millors, i dóna treva als seus pregons odis. Quin motiu podrà al·legar per encendre la guerra? Les urnes electorals són el seu millor camp de batalla; mentre esperi el triomf, té el dret d'associar-se sota la forma que cregui més convenient als seus interessos personals.

Les crisis, provocades avui amb tanta freqüència per les insurreccions, seran aleshores, a més, raríssimes; la federació, en retornar la vida a la província i al municipi, fecundarà gèrmens de riquesa avui desconeguts; l'administració de cada petit Estat s'acomodarà a les circumstàncies i condicions de vida dels seus respectius pobles, i previndrà calamitats que avui no pot impedir la inflexibilitat de les nostres lleis. La condició material del país millorarà notablement; els tributs, reproductius en la seva major part, no seran, com ara, un motiu de ruïna per als contribuents. El poble rebrà immediatament els resultats dels seus sacrificis.

Es creurà que exagero; però n'hi ha prou de girar els ulls cap a les províncies basques; són les que menys paguen a l'erari, i també les que gaudeixen de millors camins i estan millor administrades. És sabut que viuen encara a l'ombra dels seus antics furs; que amb relació a Espanya són poc més que províncies unides per un llaç federal a la Corona de Castella.

Convé, d'altra banda, observar que la nostra situació no és encara desesperada, com la d'Anglaterra i França. El pauperisme existeix entre nosaltres; les causes que el produeixen

actuen aquí com en aquells països; però, gràcies al nostre mateix endarreriment i al poc estesa que està la indústria manufacturera, la misèria no ha envaït encara sinó un baix nombre de classes, no es fa sentir en tot el cos social sinó durant crisis passatgeres. La creixent progressió dels salaris és encara molt lluny d'haver arribat a un terme funest; les pertorbacions degudes als avenços en la maquinària no són contínues i ni tan sols encara freqüents. Pel baix preu dels jornals, de qui més hauríem de témer és de la classe llauradora, i aquesta es distingeix precisament per com és de resignada i soferta. Lluny de l'espectacle a què dóna lloc a les ciutats l'opulència d'uns pocs, té el llaurador escasses necessitats, i fins i tot aquestes es manifesta sempre disposat a limitar-les.

La guerra social en aquest país, ja que no evitable, és ajornable. Els camps erms abunden, pobles d'importància estan poc menys que incomunicats, rics productes agrícoles no tenen avui valor per manca de mitjans de transport. No estan encara esgotats els nostres recursos naturals; la major llibertat individual, el mateix sistema federatiu, poden multiplicar i generalitzar la nostra riquesa. Hom espera generalment molt dels governs forts; cal esperar-ne ben poc. Els governs amb prou feines saben fer més que viure al dia, cobrir els seus dèficits enormes amb emprèstits ruïnosos, gravar cada dia més les generacions que vindran. Tot poder, he dit, és tirania, i tota tirania engendra la pobresa: no debades ni per una sola raó aspirem a la destrucció del poder mateix.

Teniu encara por que la revolució sigui la guerra? Conec el motiu dels vostres últims recels. Són també infundats. «La llibertat en mans d'un poble inculte», direu, «no ha de produir sinó desordres. Ens ho demostra la història dels nostres mateixos temps.» Franc i explícit, com en tot, començo per declarar que, sent la llibertat en el seu veritable sentit la de-

terminació dels nostres actes per la intel·ligència, el poble com més rude és menys lliure és, és a dir, es deixa arrossegar per les impressions que rep, viola més la llei moral, presenta un més gran perill. Però observeu, en canvi, que la llibertat proclamada per la revolució tendeix principalment a contrarestar els efectes de la rudesa d'aquest poble mateix. L'instrueix des de la càtedra i la premsa, l'il·lustra sobre els seus interessos, el fa capaç de decidir sobre ells. El nostre poble, és cert, s'ha insurreccionat cent cops en el que portem de segle, fixeu-vos-hi bé, per manca de llibertat, no per la llibertat de què ha gaudit. La llibertat condicional, ho hem vist ja, engendra fatalment la insurrecció i la guerra, i aquesta i no cap altra ha estat la llibertat que hem tingut.

Només tres pobles hi ha ara en el món que gaudeixen d'una llibertat absoluta: Anglaterra, Bèlgica i la República de Washington. En tots tres existeixen, com no pot ser d'altra manera, partits. La guerra interior, tanmateix, no va mai a torbar-los ni en els seus treballs ni en les seves festes i plaers. No coneixen les insurreccions. El 1848, després del 24 de febrer, quin regne hi hagué a l'Europa meridional que no trontollés sobre els seus fonaments? Anglaterra i Bèlgica romangueren immòbils com una roca enmig dels mars. Exerciren els cartistes anglesos a gran escala el seu dret de reunió i la llibertat de premsa, però sense promoure cap escissió sagnant. La llibertat, si se'm permet l'expressió, és la veritable vàlvula del vapor revolucionari.

Observeu ara que en cap nació no té la guerra social causes constants que l'estimulin i provoquin com a Anglaterra. Owen ha predicat en ella el comunisme, ha anatemitzat en veu alta la propietat, ha afegit l'exemple a la propaganda, ha establert el seu sistema social davant mateix del poble i del govern. Es produeixen a cada pas manifestacions enèrgiques de la classe

obrera contra la capitalista, però mai el que s'anomena una insurrecció, una insurrecció a mà armada. La llibertat que permet allà que homes com Owen exalcin i plantegin el comunisme, deixa també que el proletariat maleeixi en públic els seus explotadors, mentre no ataqui la llibertat aliena. El govern, ataràctic com Déu, es plega de braços davant els dos bàndols, i només quan veu que arriben a les mans interposa entre tots dos la seva espasa.

Observeu encara més coses: observeu que a Anglaterra es manté encara vigent una llei electoral absurda, que la propietat continua organitzada feudalment, que les contradiccions del constitucionalisme s'hi manifesten amb gran part de la seva força, que fa tanmateix prop de dos segles que la pau no s'ha vist interrompuda.

Bèlgica, que es troba gairebé en les circumstàncies d'Anglaterra, que té més repartida la propietat i més generalitzat el dret de sufragi, però que es regeix pel mateix sistema de govern i duu al seu si el mateix càncer de la misèria pública; Bèlgica gaudeix d'aquesta mateixa pau d'ençà que se separà d'Holanda. Els Estats Units, d'ençà que asseguraren la seva independència contra els esforços de la seva antiga i poderosa reina.

Fixeu ara la mirada, ni que sigui per un moment, en aquella gran república. És avui l'asil de tots els proscrits. Homes de totes les nacions, de tots els partits, de totes les sectes, arriben per milers a poblar-la. Cada religió hi aixeca el seu temple, cada individu hi pot dur el seu pensament al poble. La premsa és lliure. El dret d'associar-se és absolut. El jesuïta viu en el seu col·legi, el fourierista al falansteri, el comunista al si de la Icària. Res no es rebutja per utòpic; es respecten no només les opinions, sinó fins i tot els errors de qui arriba a trepitjar aquelles platges.

Només la llibertat corregeix allà la llibertat, i veieu, malgrat això, quin ordre! quin progrés! En setanta anys ha passat aquella gran nació de tributària a vencedora, ha conquerit un lloc elevadíssim entre les potències marítimes del món. Per la seva indústria, pel seu comerç, per la seva armada, és ja el terror de cent nacions. Quina animació a les seves ciutats! Quina vida i quin moviment al llarg dels seus rius!

Ah!, no tingueu por d'aquesta llibertat sagrada. Penseu que si els pobles vénen lluitant per ella fa quaranta segles; si, malgrat els horrors que ha promogut, no han mancat generacions disposades a obrir-li amb les seves llances les portes del sepulcre; si la raó la proclama i el cor l'adora; si tot conspira per fer-la realitat; si arriba a imposar-se a la consciència del mateix que la nega, lluny de ser un mal, ha de contenir el germen d'abundosos béns. La humanitat ha vessat també la seva sang per la religió, el poder i la propietat durant segles; però, ha combatut sempre pels mateixos sacerdots i pels mateixos déus? ha empunyat sempre les armes pels reis? Ha deixat de coartar en una sola època el dret de l'individu ni el de la col·lectivitat sobre la terra de què es feren amor? La religió, el poder, la propietat, els ha anat reduint cada dia a més estrats límits; la llibertat eixamplant-la fins que l'ha pogut concebre en tot el seu obligat absolutisme. Si aquells estan doncs destinats a caure; aquesta, a seure sola i senyora damunt les desertes ruïnes. La humanitat no s'enganya: allò que per a ella és contingent, ho destrueix fins i tot sense voler; allò necessari, ho aixeca sempre amb dignitat damunt el seu escut.

Però abrigueu encara altres temences, i és urgent esvair-les. Us les inspira el nom de república. No aconseguireu fàcilment, se'm diu, de vèncer els vostres hàbits monàrquics; no aconseguireu d'interessar el país per una forma de govern

que l'any 93 portà el regnat de la guillotina, el 48 les sagnants jornades de juny, que feren estremir Europa. La república ha portat sempre a l'anarquia. Si Anglaterra i Bèlgica, països que justament qualifiqueu de lliures, conserven encara els seus reis, per què Espanya no els ha de conservar? Arrabasseu-li al rei totes les armes, però deixeu-lo en un tron contra el qual avui s'estavellen sortosament les més agosarades ambicions. Si no, tindreu en cada elecció un combat; del fons mateix de la llibertat sortirà la dictadura. No toqueu una institució tradicional, revestida de totes les nostres glòries; deixeu dempeus la nostra Corona.

Per a mi, ho he dit ja, la república és encara poder i tirania. Si la idea del contracte social estigués ben determinada, no només no deixaria dempeus la monarquia, no deixaria dempeus ni tan sols la república. L'accepto com una forma passatgera, i la prefereixo a la monarquia, principalment perquè sota aquesta forma perd el principi governamental major quantitat de força. La prefereixo, a més, perquè, per tal com la monarquia ha de ser hereditària per no ser la pitjor de les repúbliques, em repugna veure dirigides les nacions per una dinastia que avui els dóna per rei la bondat i la ciència, demà l'estupidesa i la barbàrie; avui les eleva a costa d'immensos sacrificis, demà les enfonsa, fent estèrils la sang, la virtut i l'heroisme d'una o més generacions. La prefereixo perquè comporta el progrés; perquè no té, com la monarquia, tradicions de govern; perquè, bo i implicant la renovació del poder públic, li comunica la flexibilitat necessària per seguir les ondulacions socials a què ens condemna el perpetu moviment de les idees; perquè, filla del poble, l'escolta, l'entén i representa sempre el principi suprem que l'anima; perquè no incorre en les freqüents contradiccions de la seva adversària, i és, si no completament lògica, una mica menys absurda.

M'importa poc que la monarquia vingui envoltada d'esplendor i abonada per una llarga i molt brillant història: si bé la història la legitima en el passat, no la pot legitimar en el present. El que ahir fou un bé, treu potser que avui sigui un mal, i un mal gravíssim? Avui, amb totes les seves limitacions, no ha de provocar sinó conflictes. A Anglaterra troba si més no una resclosa insuperable en una aristocràcia poderosa; aquí, l'aristocràcia està ja gairebé perduda en les aigües de l'oceà revolucionari. A Bèlgica és encara poc pretensiosa, gràcies al fet que nasqué ahir de la voluntat del poble; aquí, fins i tot després de treta a discussió per les Constituents, duu la seva insensata arrogància fins al punt d'atribuir a la gràcia de Déu el seu ceptre i corona. Intentarem canviar de dinastia? Elevarem també al tron un fill de la plebs en ales del sufragi? Obrirem aleshores dos camins a una guerra que ja avui temem.

Aquestes agosarades ambicions de què parleu no em preocupen gens ni mica. Segons el sistema que proposo, resideix el poder en un parlament, i no en un home; qui ha d'executar la llei és un simple agent del parlament mateix. La dictadura és impossible. Podrà, es diu, exercir-la el parlament; però, quines lleis declararà suspenses? La meva sobirania, la meva llibertat, per a ell, com per a tot home, són sagrades. El simple fet de posar-les en qüestió el mata, el dissol. Per què haurà de ser motiu de lluita l'elecció d'una assemblea sobirana, quan no ho és avui la de les legislatives?

No és tampoc cert que la república condueixi a l'anarquia. La Revolució de juny del 48 no fou deguda a la república, sinó a la crisi, a la idea social, que, mal definida encara, no es pogué realitzar; a esperances frustrades, a la misèria, a la gana. El regnat de la guillotina del 93 ho fou als mil interessos lesionats per la destrucció del feudalisme, a l'hostilitat permanent de l'Europa monàrquica, a un error de la conven-

ció, la qual, no sabent veure en la mateixa llibertat una arma de combat, recorregué al terror i cregué que podria esborrar les idees reaccionàries amb la sang del patíbul. Estava ja plantejat a França abans d'esclatar la Revolució de febrer un problema formidable. Pensadors més o menys profunds l'havien no només estudiat, sinó fins i tot, al seu parer, resolt. Les solucions eren, tanmateix, diferents; i el poble, dels interessos del qual principalment es tractava, part s'havia decidit per una solució, part per una altra. Es proclamà la República. Es nomenà un govern provisional. Es cridà a formar-lo, entre altres homes, un dels que duien agitat el país amb els seus sistemes. Aquest home no podia segurament dir: realitzeu-ne el meu. Hauria revoltat nou desenes parts del país contra ell mateix, hauria ensopegat també amb dificultats d'una altra mena. Ell i els seus companys s'estimaren més callar sobre tot tipus de teories, però acceptaren el problema; feren més encara: proclamaren un dret la satisfacció del qual és impossible sense que la qüestió a què al·ludeixo no sigui resolta en totes i cadascuna de les seves parts. Proclamaren el dret de l'individu al treball. Fou aquest primer error el que acabà comportant l'anarquia, i en conseqüència dugué el germen de la mort d'aquella gran república. Els obrers sense feina es comptaven per milers. Però quan s'esgotaren els recursos de l'Estat, com s'havia de continuar realitzant el dret? Els obrers corregueren aleshores a les barricades, i hi hagué aquella terrible catàstrofe de juny. El govern provisional no hauria hagut d'acceptar un problema la solució del qual o bé desconeixia, o bé no podia dur a la pràctica sense perjudicar la llibertat de l'individu; l'hauria hagut de deixar a aquesta llibertat mateixa, i consagrar tots els seus esforços a conjurar la crisi.

No atribuïu, per tant, a la república mals que aquesta no produí. Guardeu-vos encara més de preferir aquest imperi

que l'ha reemplaçat. Si l'imperi ha estat una necessitat, i fins a un cert punt un bé per a la idea, no ha complert d'altra banda la seva noble missió, que era la d'afavorir el desenvolupament d'aquella mateixa idea. Ha mort la llibertat, sense la qual el problema ha de tenir per força una solució sagnant. Observeu a més que aquell ja fou sacrificada per la mateixa república en els seus primers temps. Com voleu que una república que així actua sigui estable?

La del 93, ho he indicat ja, no actuà d'altra manera. Continuà per encara més funesta senda. S'admira, i la veritat és que no pot sinó admirar-se, la rapidesa amb què formulà una constitució que ha estat després model de constitucions; però, què és després veure suspesa aquesta mateixa llei fonamental abans de proclamada i acceptada pel poble? Falsejà aquella república principis naturals; no aneu a atribuir tampoc a la institució el seguici d'horrors i calamitats.

Parleu, finalment, dels nostres hàbits monàrquics. Però em sembla poc menys que impossible. Què preteneu dir amb això? Que veurem amb dolor desaparèixer la monarquia? Que estimem els reis? Els reis són ja avui per a la majoria una bandera; per a molts un mal que anomenen necessari. No se'ls defensa, com he dit, en el terreny dels principis, només en el de la conveniència pública. Des del ministre que els aconsella fins a l'últim dels proletaris, no hi ha ja llengua que amb ells no gosi. Són pastura principal de la maledicència de la Cort, objecte de la caricatura i de l'anècdota. Els conservadors no es diferencien en aquest punt dels republicans. Fa set anys, què no van escriure i dir contra la seva angelical i idolatrada reina? Poc abans de la revolució, no la posaren menys en ridícul. Redactaven agudes i picants sàtires que corregueren durant molt de temps de mà en mà per Madrid i les províncies. La ridiculitzaven en tots els salons,

als cafès, als teatres, al carrer i a la plaça. Tot el rigor de la policia no era suficient per posar fre a les llengües desfermades. I ja no cal ni parlar dels progressistes, que ja l'any 40 posaren qui era aleshores reina governadora en mans de cecs i coblaires.

Després de la revolució, els fets s'han anat fent encara més significatius. Els reis s'han revestit de tota la seva majestat i pompa, i no han aconseguit de despertar l'entusiasme ni en un sol cor. El diari que més asprament els ha atacat ha estat el més llegit; noti's bé, el més llegit per les classes inferiors. De tot arreu han plogut enhorabones i felicitacions sobre el front d'Espartero; poques o cap sobre el front dels reis. I eren, tanmateix, aquests els que havien convocat la nació a Corts Constituents i s'havien posat sense reserva en mans del poble.

On veieu aquest decantat monarquisme? En l'Assemblea, que els escatima el sou, i només amb arguments *ad terrorem* els va retornant els seus antics drets? Debades criden els diputats de la majoria: som tots monàrquics! El seu cor els traeix a cada pas. Més encara els seus actes. Si demà triomfés la república amb esperances de sostenir-se, a què creieu que es reduirien aquestes avui enèrgiques protestes?

Succeeix si fa no fa el mateix que amb el nostre monarquisme amb les nostres creences religioses. No hi ha hagut a la Cambra ni un sol home que hagi tingut prou valor per dir: no sóc catòlic, sóc protestant o jueu o musulmà o ateu. Però, quants diputats hi deu haver que no tinguin, ja no creences catòliques, sinó ni tan sols creences religioses? En els discursos dels individus de la Comissió, com en els de tots els que han defensat les esmenes en sentit més avançat, s'ha deixat descobrir bé el complet escepticisme dels seus hipòcrites autors. Els diputats moderats són igual d'impius o més, però

han aixecat la veu fins i tot contra aquella ambigua i estúpida tolerància que la Comissió proposa.[2]

La unitat religiosa, han dit tots, com no hem de voler-la? Que Espanya és tota essencialment catòlica, qui ho nega? Miserables! Fa vergonya viure en un país on en ple segle XIX no hi ha encara coratge per dir allò que tots els ulls veuen i totes les oïdes senten. La veu dels bisbes intimida aquells homes que no gosen d'anomenar-se revolucionaris.

Però me n'estic anant del tema. No sé contenir-me quan recordo en quines mans tan febles està posada la salut del regne.

Amb la mateixa falsedat amb què se sosté que som catòlics, se'ns fa passar a ulls d'Europa sencera per monàrquics; però sóc jo qui els repto que em diguin en quin fet viu i palpitant es manifesta aquest suposat monarquisme. I que no em vinguin a citar la història; perquè jo no nego que ahir existís, nego que avui existeixi.

¿Preteneu potser, en invocar els nostres hàbits monàrquics, donar a entendre només que, acostumats des de fa molt de temps a la monarquia, ens repugnarà la mudança de monarquia a república? Són aquests temors fins i tot puerils i ridículs. Hem vist ja elevat a regent del regne un soldat del poble. Hem vist cremar els altars i els temples, assassinat al peu de l'ara sant el pietós anacoreta, aixecar sobre la punta de les baionetes les mòmies dels reis, vendre en pública subhasta el patrimoni de l'Església, trencar obertament amb la Santa Seu, atemptar al mateix temps contra la religió, la propietat, el

2 Em refereixo a la discussió sobre la base 2a de la Llei fonamental que estan destinades a donar-nos les Constituents. Avui, 28 de febrer del 1855, ha estat a la fi aprovada. Els oradors més notables del Partit Conservador s'han reservat per a les darreres hores del debat.

tron. El poble, sobretot el de les ciutats, ha aplaudit de cor aquests fets, que jo en part condemno, i ¿s'haurà d'alarmar ara perquè es llenci a les flames un tron on no seuen ja, segons vosaltres mateixos, sinó fantasmes de reis?

Ah! Els nostres homes polítics van perdent l'audàcia que tingueren, i obliden que rere una generació gastada se n'alça sempre una altra plena d'empenta, disposada a consumar l'obra dels seus antecessors. Vells ja, ens van dient: atureu-vos; sou joves i no coneixeu els perills que ens assetgen. Com no recorden que sentiren el mateix de boca dels seus pares, i no s'aturaren en la seva marxa? Tota idea sembrada en una societat ha d'arribar a l'últim període del seu desenvolupament, ha de tenir tard o d'hora les seves naturals conseqüències. La idea que recolliren entre les pàgines sagnants de la Revolució francesa, està ja desenvolupada? Ha arribat a la darrera de les seves evolucions?

Una república, es diu també: que vingui en bona hora; però, federativa? He analitzat seriosament les objeccions adreçades a aquesta mena de república; no n'he trobat cap que sigui digna d'una refutació especial ni detinguda. Sota una república federativa, la nació espanyola no només subsisteix, s'engrandeix i fortifica; les províncies, quan no per pur esperit de nacionalitat, pels seus interessos materials, estan condemnades a estrènyer i no a trencar els seus llaços. Una república unitària és, a més de menys beneficiosa, menys sostenible. Està més exposada als atacs de la monarquia, se la venç amb més facilitat quan no ha tingut encara temps de ferse forta al cor del poble. Dues vegades ha caigut ja a França la república unitària; per mil guerres i dictadures han passat ja les repúbliques unitàries d'Amèrica. La federal de Washington i la de Suïssa continuen passant a través de les revolucions i reaccions que agiten avui el món. La unitària de la

Roma moderna ha sucumbit després d'haver-se alçat d'entre les ruïnes del seu Capitoli; la de la Roma antiga estigué reduïda a una sola ciutat, i no demostra res en defensa de l'unitarisme. Les de Grècia subsistiren mentre no es trencà el llaç federal que les unia, mentre no van rebre amb desdeny els acords del seu cèlebre Consell dels Amfictions.

Actualment hi ha a Europa dos grans grups d'Estats que desitgen, i amb raó, ser dues grans nacionalitats: Alemanya i Itàlia. Itàlia fou en altre temps una cadena de repúbliques, les quals, principalment per no ser federals, serviren de joguina a Àustria, França i Espanya; Alemanya tingué en altre temps el seu imperi i conserva encara la seva Dieta. Si l'una i l'altra l'any 48, en comptes de voler formar una sola monarquia, haguessin aspirat a una federació republicana, potser no haurien vençut, però tindrien aplanat el camí per constituir-se quan una altra revolució vingués a espolsar el jou que pesa avui damunt els pobles. La federació, ho he dit ja, és la unitat en la varietat, la llei en la natura, la llei del món, l'espasa d'Alexandre contra el nus gordià de l'organització política.

Què podeu témer ja, reaccionaris?

Quina ha de ser la nostra forma de govern?[3] (1856)

«El que ens separa menys», deia Thiers després de la Revolució del 48, «és la qüestió de la forma de govern. Si ahir defensàrem la monarquia, som partidaris avui de la república». Paraules que podran haver estat inspirades per un repugnant cinisme, però que contenen segurament una burla sagnant.

«Què m'importa» —afegiria interiorment Thiers— «que tinguem república, si roman dempeus una de les condicions més fonamentals de la monarquia? El que constitueix una monarquia no és l'existència d'un rei, sinó la centralització política. Aquesta centralització subsisteix. ¿No seria com a mínim tan neci com vosaltres corrent el risc d'estavellar-me contra el poble per no voler admetre un president en el lloc de Lluís Felip? Els reis, és cert, no són de dret ni electius ni revocables; però, quin cas he de fer d'un dret per damunt el qual hi ha la força? Napoleó i Lluís Felip deuen la seva corona al poble; Lluís XVIII als aliats. Moren Lluís XVI al patíbul; Lluís XVII al Temple; Napoleó, Carles X i Lluís Felip a l'exili. De què els va servir a tots aquests el seu títol d'hereditaris i la seva condició d'inviolables? Quin obstacle foren per a aquells les lleis fonamentals del regne? La vostra república i la meva

3 Dins *Lecciones de federalismo*, recopilats per Joaquín Pi i Arsuaga, Casa Editorial Seguí, Barcelona, 1931.

monarquia són forjades en una mateixa forja: no disputem sobre els noms.»

La República francesa del 48 fou, en efecte, poca cosa més que una monarquia constitucional, amb tots els seus vicis i desordres. Enaltí marcadament el poder legislatiu; però només per fer més acarnissada la lluita que existeix necessàriament entre dos poders rivals i accelerar el retorn de la dictadura. La llibertat, pogué molt bé dir Napoleó després del 2 de desembre, estava confiada a l'Assemblea; a mi, l'ordre. Havia de mirar amb els braços plegats com corria la nau de l'Estat cap a l'abisme? La divisió qualitativa del poder agreujava els mals de la centralització en aquella dissortada república.

«Però, com», exclamaran encara alguns demòcrates, «concebeu sense la centralització política l'existència de l'Estat? A la república del 93, no estigué potser més centralitzat el poder que a la del 48? Comprenem que demaneu la indivisibilitat d'aquest poder, i la centralització administrativa, però no la descentralització política. Dieu que sense ella subsisteix encara la monarquia; però no demostreu amb això sinó com és de legítima la nostra indiferència envers les formes de govern. Vet aquí per què mai no aconseguiren d'apassionar-nos ni la monarquia ni la república; vet aquí com dins la república creiem possible el complet desenvolupament del principi democràtic. Els interessa el fons, no la forma de les coses.»

Però el que en política anomenem forma no és sinó la manera com està organitzat el poder públic. Si tant de desdeny mereix, per què interessar-nos perquè el poder sigui un o tri, responsable o irresponsable? Per què tant lluitar perquè hi hagi una o dues Cambres? Per què negar o concedir el veto? Que hi hagi o no milícia, que pugui o no protestar com a cos

contra els actes del govern; que els ajuntaments i les diputacions siguin entitats purament administratives i polítiques, en què ens ha d'afectar?

Aquests demòcrates no comprenen segurament el significat de la paraula forma. No han entès que la forma i la substància són inseparables, si no en el terreny de l'abstracció, en el dels fets. No han vist que per la forma, i només per la forma, adquireixen els éssers realitat als nostres ulls. Quina alteració en la substància no comporta una altra alteració en la forma? O, per dir-ho millor, per què, sent una, se'ns presenta diversa la substància sinó perquè es revesteix de formes diferents? Una sola idea conté en si l'univers: totes les nostres idees, com tots els éssers, són potser res més que les seves evolucions, o el que és igual, les seves formes?

Desafiem aquests mateixos demòcrates que ens demostrin la possibilitat de realitzar ni que sigui el més petit dels seus principis sense que s'alteri la forma de govern avui existent; els desafiem a demostrar-nos com és conciliable el seu dogma ni tan sols amb l'existència de la monarquia.

La monarquia ha estat la primera representant del principi d'autoritat, la primera forma de govern. Feble encara la raó humana, es trobà amb l'etern problema de la llibertat i l'ordre; i en no saber resoldre'l, destruí un dels seus termes. L'ordre, digué, és per als homes la necessitat suprema: facin el sacrifici de la seva llibertat i constitueixin un poder, *constituand super se regem*. De la mateixa manera que el pare és l'àrbitre de la família, sigui-ho ell del poble.

L'ordre, afegí després, pot potser mantenir-se sinó per l'espasa? Les facultats dels homes no són les mateixes; no poden ser els mateixos els seus drets. Els seus instints no estan sempre d'acord amb la raó: no poden ser sempre justos els seus actes. ¿Qui ha de garantir els seus diversos drets i enfre-

nar el braç armat per la veu de les passions, si no és un home en mans del qual posin les seves hisendes i la seva vida?

Nasqué amb la societat la monarquia. I com tot fet d'igual naturalesa, es desenvolupà, no en virtut d'un principi exterior, sinó en virtut d'un principi íntim. No la limitaren, es limità; i es limità també perquè només així podia obrar i manifestar-se.

La limitació, és a dir la negació, perquè limitar-se és ja començar a negar-se, ha constituït sempre el *processus* de la idea eterna. Déu, només negant-se, ha pogut crear l'univers; l'home, només negant l'univers, fer-se la consciència de Déu i completar-lo. Com Déu i com l'home, la monarquia, per viure, no havia de negar-se? Ho féu des de la primera determinació de la seva voluntat, des del seu primer acte. Tota llei, és sabut, limita al mateix temps la llibertat de qui ha d'obeir-la i el poder de qui la dicta.

Calculi's ara si aquesta limitació parla d'ésser o no contínua. Cada nova sèrie de relacions socials suposa una nova sèrie de lleis. Cada distinció de classes, una nova sèrie de relacions socials. cada divisió del treball, una nova distinció de classes. Una altra, cada funció social novament creada, és a dir, cada triomf del nostre esperit damunt la matèria. Les successives evolucions de les nostres idees modifiquen sense parar les institucions; les institucions, els interessos; els interessos, les relacions; les relacions, tal com hem esmentat, el dret.

S'ha hagut de limitar sense treva la monarquia; però per ella mateixa, és a dir, mentre un principi exterior no ha vingut a limitar-la, ha deixat mai de ser fidel al seu origen? Ha deixat d'immolar la llibertat en nom de l'ordre, ni de sancionar la desigualtat de condicions basada en la de les nostres facultats? Fins i tot quan ha hagut de sucumbir davant un principi estrany, se l'ha vista conspirar sense descans per tornar al seu

antic absolutisme. En són testimonis en els nostres dies i a la nostra pàtria la reforma de Bravo Murillo, l'existència de la milícia nacional, el nomenament dels empleats de palau pel govern, la Comissió permanent de les Corts, creada en la nova Constitució pels homes de juliol.

La monarquia, com tota institució, és sempre fidel al seu origen, perquè els homes en qui està simbolitzada coneixen, si més no instintivament, que, en ésser el seu origen la principal raó de la seva existència, són més febles com més es veu aquest falsejat. És inútil intentar emmotllar-los a una idea contrària: si transigeixen amb ella, és només amb l'esperança de matar-la. ¿Ignoren potser que cada idea, en traduir-se en fet, ha de prendre la seva forma pròpia, i que, per tal com no pot desenvolupar-se a dins d'una altra més o menys estranya, ha d'acabar trencant-la o morint ofegada? Encara que ho ignoressin, la lògica de les coses, sempre més gran que la dels homes, supliria sens dubte la seva ignorància.

La qüestió per a nosaltres es redueix, doncs, a dues preguntes. La limitació de si mateixa en virtut del seu principi íntim, pot avui ja ni d'aquí a molt de temps provocar la mort de la monarquia? El principi exterior que avui nega la monarquia, és absolutament contrari al seu principi íntim. Pel que hem dit en un altre paràgraf, la creació de noves relacions socials, motiu d'altres tantes lleis, és, si no infinita, indefinida. Cal respondre a la primera pregunta negativament. Pel que hem demostrat en altres articles, la democràcia, en fer-se novament càrrec del problema de la llibertat i l'ordre, ha dit decididament que l'ordre rau a la consagració i l'exercici de la mateixa llibertat, no al seu sacrifici. Entre el principi democràtic i el de la monarquia, és possible antagonisme més gran?

La democràcia, a més, lluny de sancionar la desigualtat de drets que la monarquia deriva de la de les nostres facultats,

troba en la de facultats i funcions la necessitat moral i social d'universalitzar els drets. Si no proclama encara obertament la igualtat de condicions, sent envers ella una tendència irresistible; i arribarà a fer-la realitat, si no per la voluntat dels seus homes, per la força del seu principi. El nostre talent és desigual, perquè ho són les funcions que reclama el compliment de les nostres necessitats. Perquè un obrer tingui menys talent, o el que és el mateix, menys facultats que nosaltres, deixa d'omplir una funció tan social com la nostra? Per què ha de valdre, tanmateix, menys que el nostre el seu treball realitzat en igual quantitat de temps? El major talent amb què hàgim vingut al món, és potser degut als nostres esforços? On és el compàs per mesurar-lo? La democràcia, realització de la justícia en l'última de les seves evolucions, «el necessari i no l'accidental», dirà, «el commensurable i no l'incommensurable ha de ser des d'avui base de tot dret», i basarà al capdavall el seu Codi Civil en la igualtat de condicions. «Cerco», afegirà, «no la continuació, sinó la resolució de tots els antagonismes; i la trobo en aquesta igualtat, que, tot ennoblint totes les professions, ennobleix el treball i consuma la rehabilitació de l'home.»

Nega la democràcia els fonaments mateixos de la monarquia: no, ni tan sols no hem de concebre entre ells la possibilitat d'un maridatge. La lluita entre totes dues seria sorda, però acarnissada i sagnant. I vol pau la democràcia... Si, si més no, es pogués concebre l'esperança que per la seva pròpia limitació hagués la monarquia de baixar aviat al sepulcre... Se la podria aleshores respectar; però avui se l'ha de combatre.

«Parleu», se'm repetirà potser, «de la monarquia absoluta; com no advertiu que està ja profundament modificada pel sistema parlamentari? Entre ella i aquest sistema hi havia

també antagonisme: viuen, tanmateix, units. Dieu que la monarquia conspira sense parar contra aquesta aliança; però veieu-la a Anglaterra.»

El constitucionalisme, però, no nega encara els principis damunt els quals la monarquia descansa. Reconeix com a necessària la desigualtat de condicions, com a necessari també el sacrifici parcial, ja que no complet, de la llibertat de l'home. En circumstàncies donades la immola tota en nom de l'ordre públic. No hi ha un antagonisme tan flagrant com es creu entre ell i la monarquia. Parteix, és veritat, d'un principi nou, el de la sobirania del poble; però, admet ni ha admès mai les aplicacions legítimes d'aquest principi? Confessada la sobirania del poble, no és possible l'existència d'aquest mateix poder hereditari, irresponsable, suprem, que per un temps més o menys llarg pot suspendre l'acció de la resta dels poders. El constitucionalisme, tanmateix, l'accepta. I encara més: el considera com la clau de tot el seu sistema.

El constitucionalisme no és encara res més que una de tantes evolucions de la monarquia. La limita, però cercant en ella la seva estabilitat i la seva força. Si hi ha infidelitat, sens dubte no prové d'ell, sinó de la monarquia mateixa. Se'ns cita en contra el cas d'Anglaterra; però a Anglaterra, gràcies a una constitució especial que s'ha anat desenvolupant amb el mateix geni dels seus habitants, la monarquia, com el poble, està sota la constant pressió d'una oligarquia poderosa. En quin altre poble d'Europa és ja fàcil crear ni imposar una aristocràcia semblant?

Les repúbliques, noti's bé, no ja només la del 48, sinó la del 93; les d'Itàlia a l'Edat Mitjana, la de la Roma pagana, les de l'antiga Grècia, no feren tampoc, en reorganitzar-se, sinó reconstituir la monarquia. Davant les idees de «la llibertat pot matar la llibertat»; «a més llibertat, més poder»; «l'anta-

gonisme dels interessos individuals reclama un àrbitre suprem»; «els enemics són a les portes, i necessitem un poder que els combati»; «nomenem», han dit sempre, «un president, un cònsol, un triumvirat, un consell, una convenció, un Senat, que tingui iniciativa del poder i pugui, quan ho reclami la pàtria, reunir tots els poders. Armem-lo amb totes les armes». I han caigut totes novament en aquella centralització política de què parlàvem a les primeres línies d'aquest article tot deixant dempeus el mateix principi, i aspirant aquest, com era natural, a recuperar la seva primitiva i genuïna forma, han acabat tornant a la monarquia pel camí de la dictadura. Els veritables demòcrates, ¿també hem de destruir la monarquia per plantar, no damunt les seves ruïnes, sinó les del seu ceptre, el seu soli i la seva corona, aquesta classe de república?

El poder, si més no considerat històricament, té com a forma obligada la monarquia. La crítica d'aquesta és, per tant, la del poder mateix. Nega el nostre principi la monarquia? Nega també el poder. No aquell poder que podríem anomenar civil, i que no ha existit mai, garantia i només garantia del dret de tothom, sinó aquell poder realment polític que legisla, i en nom de l'ordre se sobreposa al dret. Si el nostre dret constitueix part de la nostra personalitat, i aquesta és inviolable, qui, ni tan sols en nom de la societat, ha de poder violar-lo? En nom de la societat es podrà i s'haurà només de defensar-lo. L'ordre pot exigir aquesta violació, es replica; però la democràcia creu que l'ordre rau a la llibertat. La hipòtesi en la seva teoria és inadmissible.

Negar el poder!, s'exclama. Però, no l'hem vist negant-se a si mateix? Cada limitació, bé en virtut del seu principi íntim, bé en virtut de principis exteriors, no és un pas més cap a la seva negació definitiva? Tant la història com la raó legitimen que neguem aquell poder polític.

«Encara que sigui legítim que el neguem», es diu per fi, «ara com ara és impossible que el destruïm.» Però vet aquí precisament per què, en comptes de demanar la seva abolició, demanem només que se'l descentralitzi. En la seva centralització rau la seva força. Per estar centralitzat pot conspirar contra la llibertat i aspirar a l'absolutisme del seu origen. Distribuïm-lo. Erigim en entitat política el municipi i la província; dividim el poble en classes. Que cada classe de productors sigui responsable exclusivament dels seus interessos; cada municipi i cada província dels seus. Un Consell municipal podrà constituir aleshores la unitat del poble, un Consell provincial la de la província, un Consell federal la de l'Estat. Totes les classes estaran, naturalment, representades en aquests Consells. El poder deixarà de ser un perill, i perdrà dia rere dia el seu caràcter polític. S'anirà destruint. Declarat tot seguit l'home lliure i inviolable en el seu pensament, en la seva voluntat, en el seu treball, què tindran ja de polític els poders creats?

Aquesta descentralització ha d'alarmar encara menys els nostres homes de govern des del moment que un conjunt feliç de circumstàncies la fa a Espanya no només possible sinó fàcil. Algunes de les nostres províncies han estat regnes independents durant molts segles. Tenen la seva història, la seva llengua, els seus costums, la seva legislació civil, els seus furs. Altres, com les Províncies Basques i Navarra, han estat fins fa pocs anys menys unides a la monarquia que no ho estarien, el dia que existís, a la federació ibèrica. Portugal espera amb ansietat que proclamem aquesta descentralització per, oblidant antics odis, llançar-se al nostres braços. Galícia, tot i no ser província aforada, la proposà a la resta d'Espanya durant la guerra de la Independència contra els francesos. Províncies castellanes i no castellanes aprofiten la més mínima ocasió

per crear les seves juntes i actuar independentment del govern de la Cort. Qui si no aquestes juntes salvà el 1808 la nacionalitat espanyola?

Tingui's, d'altra banda, en compte l'actual agitació i les aspiracions de la classe obrera. S'associa, és a dir, s'organitza. En les principals poblacions fabrils, especialment en les del Principat, cada professió té ja la seva societat, cada societat la seva Junta de govern. Els presidents de les diverses societats constitueixen un centre directiu. Cada centre s'esforça per crear les seves relacions i estrènyer els llaços amb els altres de la província, tots els càrrecs són electius; universal el sufragi. No es reclama ja amb insistència la institució de jurats per a totes les qüestions industrials? Es protesta amb energia contra la idea que siguin nomenats governativament.

Aquesta mateixa raó social que centralitzà fa segles el poder, tendeix avui a descentralitzar-lo. L'organització de la classe obrera provoca la de la capitalista. Les altres classes no podran trigar a imitar-les. No està ja constituïda l'Església amb independència de l'Estat? Per què no han de poder estarho l'exèrcit, la magistratura, tot el cos administratiu, totes les carreres científiques? El sufragi universal donaria una base tan ampla com sòlida a l'organització de totes aquestes classes. Acaba de ser aprovada en Corts la institució dels jutges de pau; aprovada en Corts l'elecció d'aquests jutges pel poble. Tenim ja inoculat aquest mateix principi de descentralització en la magistratura.

Trencareu la unitat nacional, s'exclama, aquesta unitat nacional tan difícilment conquerida. Però, és veritat? Trencarem, sí, aquesta uniformitat absurda a què es pretén subjectar, i malauradament s'han subjectat, elements de vida social completament diferents. Uniformitat que ha apagat ja focus d'interès preciosos, posat en lluita classes i interessos, agreujat les

condicions del nostre desenvolupament antinòmic. Uniformitat condemnada per la raó i per la història, maleïda amb justesa per cent pobles. Però, la unitat? La nacionalitat espanyola? Totes les classes que existeixen en una societat, tots els pobles, totes les províncies tenen dos ordres d'interessos: uns d'especials, uns altres de generals. Aquests uneixen allò que aquells desuneixen. Classes, pobles, províncies, tots en la seva organització aniran naturalment a convergir en el Consell federal de què hem parlat. Consell que no serà, tanmateix, la font ni la suma de tots els poders, sinó que paral·lelament als altres centres, tindrà només al seu càrrec un seguit d'interessos; Consells les modificacions i la ruïna del qual no podran afectar en res l'organització de la república, per tal com actuarà dins una esfera d'acció que li serà completament pròpia; Consell que no subordinarà, sinó que estarà subordinat.

La descentralització és la unitat en la varietat, i la unitat en la varietat és l'ordre del món. La descentralització és la llibertat i per la llibertat som homes. La descentralització és la crida a la vida de totes les entitats socials, i aquesta crida a la vida és l'acceleració del progrés. Som descentralitzadors, no només en administració, sinó en política. És a dir, som partidaris de la federació de les classes i els pobles; tan enemics de la república com de la monarquia, si no és eminentment descentralitzadora.

Pròleg a *El principi federatiu*, de P. J. Proudhon[4] (1868)

La guerra que el 1859 sostingueren Itàlia i França contra l'Imperi d'Àustria acabà, com és sabut, pel Tractat de pau de Vilafranca de Verona, que reunia en una confederació tots els regnes de l'antic Laci. Fou aquesta mesura enèrgicament i universalment combatuda, no només a Itàlia, sinó també a les altres nacions d'Europa, principalment a França i a Bèlgica, on s'advocava calorosament per la tot just desenterrada teoria de les nacionalitats. Proudhon sortí en la seva defensa. Posà de manifest els greus perills que correria la llibertat a Itàlia si arribessin a reunir-se sota el ceptre de Víctor Manel tots els pobles que la componien; i sostingué que era en si tan bo i fecund el principi de la federació, que fins i tot aplicat de la manera que ho estava a Alemanya i que es tractava que ho fos a Itàlia, era preferible a l'establiment de la millor de les monarquies.

A tot arreu en sentir-lo s'enfurí la democràcia, i l'omplí d'ultratges. Uns atribuïen la seva conducta al simple afany de singularitzar-se, uns altres a una infame traïció, d'altres a la mala intenció de dur a la perdició els mateixos la defensa dels quals fingia prendre amb tant de zel, uns altres a un estret

4 Llibreria d'Alfonso Durán, Madrid, 1868.

patriotisme. Plovien acusacions contra ell, i se'l presentava com l'enemic més aferrissat de la unitat d'Itàlia.

Posat Proudhon en la necessitat de defensar-se i confondre els seus enemics, examinà més a fons el principi federatiu i escrigué aquest llibre, un dels més didàctics i complets que han sortit de la seva vigorosa ploma. Explica aquest llibre en poques planes les causes de la inestabilitat de tots els sistemes i formes de govern, la raó per la qual les societats han anat fent voltes fins ara dins un cercle del qual no les han pogut treure ni les més sagnants revolucions, els camins per on hem anat a caure en la degradació el caos dels nostres temps atziacs, el mitjà que ens resta per sortir del mal pas i arribar a consolidar la llibertat i l'ordre. Manifesta l'eterna coexistència de l'autoritat i la llibertat, principis antitètics que no poden sinó estar en contínua guerra, i que precisament pel fet d'estar-ho engendren el moviment polític; estudia l'índole de la naturalesa dels sistemes de govern deduïts a priori de cadascun dels dos principis, i demostra la impossibilitat que, concepcions merament lògiques, es realitzin dins els límits de la seva respectiva idea; examina els governs mixtos que a causa d'aquesta impossibilitat es formen, i descobreix totes les causes de lluita i d'anarquia que amaguen, la corrupció a què tard o d'hora condueixen, la inevitable mort que produirien si els pobles, moguts pel seu instint de conservació, no acabessin sepultant-los en mars de sang; analitza finalment el paper que tenen en aquest continu vaivé polític els diversos i fins i tot contraposats interessos de les diferents classes socials, les opinions i tendències de les quals determina; i amb això, alhora que traça a grans trets les revolucions dels imperis, ens dóna la llei a què obeeixen.

Palesa Proudhon, per aquest ràpid esbós històric, que l'autoritat, en la seva lluita contra la llibertat, va sempre per-

dent terreny, i la llibertat al contrari guanyant-ne, tant que al final els pobles s'emancipen, i substitueixen la seva cega submissió d'abans pel contracte. Entra per aquí el nostre autor en l'examen de la convenció política, i cerca quines són les condicions essencials de la més conforme a la justícia i més digna de la independència i de la grandesa de l'home. Les troba en la federació, i passa de ple al desenvolupament de la tesi objecte del seu llibre.

El pacte federatiu és a ulls de Proudhon el gran pacte. És sinal·lagmàtic, és commutatiu, és limitat i concret; deixa fora de perill la llibertat d'aquells que l'estipulen i dins insuperables límits l'autoritat que creen; dóna als contractants molt més del que cedeixen, els garanteix el que es reserven i els posa a cobert de les usurpacions del poder central, sempre absorbent en els altres sistemes de govern; estableix equilibri, ordre, pau en l'interior i en l'exterior, i acaba amb les guerres ofensives i en la necessitat dels exèrcits permanents. El veu fecundíssim Proudhon, principalment si, després d'establert en el terreny polític, es fa extensiu a les relacions econòmiques, i hi ha dins la confederació confederacions especials per a la recíproca protecció del comerç i de la indústria, per a la construcció de camins i canals, per a l'organització del crèdit i les assegurances, per al desenvolupament, en un mot, de totes les forces vives de les nostres societats. La federació amb totes les seves aplicacions, acaba dient Proudhon, constitueix tot el meu programa.

És això racional? És sensat? No es proposa qui aquestes línies escriu de fer aquí una detinguda crítica del llibre. Està d'acord amb moltes idees, no ho està amb algunes; i si volgués examinar-les totes, hauria d'escriure un pròleg més extens que el cos de l'obra. Prescindirà de la filiació que dóna

l'autor al principi federatiu, i es limitarà a dir quelcom del principi mateix.

Està ara molt en voga una teoria de la qual hem fet ja esment: la de les nacionalitats. Es creu de manera general que la naturalesa i la història determinen alhora els límits dels diversos pobles que hi ha d'haver al món, i que la tasca política d'avui consisteix a reduir-los a aquestes fronteres, o restituir-los-les si els han estat usurpades. Així, sobretot a Europa, es pensa gairebé exclusivament en la reconstitució de les nacions. S'ha reconstituït Itàlia, és a mig reconstituir Alemanya, pugna per reconstituir-se Grècia, hom sospira per veure reconstituïda Polònia, alguns voldrien reconstituir Espanya agregant-li l'antic regne lusità, es tracta de reconstruir tota la raça eslava desmembrant, o el que és el mateix, reconstituint Àustria i Turquia.

Aquesta teoria, és veritable? Observem d'antuvi que pobles tancats dins aquestes preteses fronteres naturals, lluny de simpatitzar ni de tendir a reunir-se en un sol cos, s'odien a mort; que alguns, abans separats, fa ja segles que constitueixen una sola nació i encara avui es miren amb mals ulls i tornarien de bon grat a la seva antiga independència; que fins i tot dins les nacionalitats més vigorosament i sòlidament formades hi ha províncies que, tot i estar unides materialment per la geografia, estan moralment disgregades, no ja tan sols per la seva història, sinó també per la diversitat de tarannà, de costums, d'indústria, de llengua o fins i tot de raça; que abandonats aquests pobles i províncies a la seva voluntat, principalment si arribessin a perdre de vista els interessos que la seva unitat ha creat, tendirien, no a formar nous i més extensos imperis, sinó a dividir-se i distribuir-se en grups molt més petits. Sembla contradir-nos la recent formació d'Itàlia i Alemanya; però no ho semblarà si es considera que les diver-

ses províncies italianes s'han incorporat voluntàriament a Sardenya, per sortir les unes del poder d'un govern estranger i tirànic, i les altres per espolsar-se el jou de reis dèspotes; i que de les alemanyes, les que no han estat agregades a Prússia per la força de les armes, han entrat a formar part, no de la nació prussiana, sinó d'una nova Confederació Germànica dins la qual cadascuna conserva la seva autonomia.

Afegeixi's ara que les anomenades fronteres geogràfiques no solen ser considerades com a tals sinó per constituir o haver constituït durant molt de temps els límits de dos pobles; que aquí es pretén que les forma un riu, allà una serralada; que a dins d'una mateixa nació hi ha sovint rius i serralades de tanta o més extensió i importància que, si fos la teoria certa, la tallarien en dues o més nacions; que la idea de raça, d'altra banda, conté gèneres i espècies, i, de la mateixa manera que podria arribar-se per aquestes a dividir la humanitat en un gran nombre de petits Estats, seria possible per aquells dividir-la en un curtíssim nombre de vastos i dilatats imperis; que la història finalment no és tampoc criteri per a la determinació de les nacionalitats, ja que la majoria de les agrupacions històriques han estat degudes al dret de la força i no a la força del dret.

Totes aquestes consideracions, que ens limitem a assenyalar per no sortir dels límits d'un pròleg, no creiem que afavoreixin gaire la teoria de les nacionalitats, determinades en part, és cert, per tots aquests elements —geografia, història, raça, llengua, etc.—, però especialment per les simpaties i interessos, ja econòmics, ja polítics, si la majoria de les vegades permanents, algunes passatgers. Però fins i tot suposant que la teoria fos veritable, se'n podria seguir que les noves nacions per constituir-se haurien de passar a formar regnes com el d'Itàlia?

És un fet històric inconcús que els regnes i els imperis, com més extensos són i, sobretot, com més compostos estan de províncies ahir independents, més centralitzats viuen i més absoluta i tirànica és l'autoritat a què obeeixen. La necessitat de mantenir unides col·lectivitats que pels vius records del que foren tendeixen encara a disgregar-se, la impossibilitat d'aconseguir-ho sense anar apagant tota vida local i sense organitzar un poder que en un moment donat pugui fer sentir la seva acció a tot arreu, la natural tendència de l'autoritat a absorbir totes les funcions del cos social tan bon punt se li obre el més mínim camí pel qual pugui satisfer el seu instint, van amb més o menys rapidesa, segons les circumstàncies, minant i destruint, ja l'autonomia de la província, ja la del municipi, ja la del ciutadà, fins a deixar tant com li és possible la llibertat nul·la, l'autoritat omnipotent. No és inconvenient perquè això succeeixi que els nous regnes visquin sota un règim més o menys constitucional i tinguin els drets polítics garantits per una llei escrita; la garantia és completament il·lusòria des del moment en què es cregui la unitat nacional en perill, i el successiu augment de centralització va apareixent cada dia una necessitat més gran a ulls de tots els homes del govern.

A Espanya, sense anar més lluny, veiérem desaparèixer fins els darrers vestigis de les nostres antigues llibertats després d'arrodonida la monarquia amb la unió de la corona aragonesa i la de Castella. Anà creixent el despotisme a mesura i a causa de l'extensió que havia adquirit el regne; tant que, segons resulta de cartes escrites per Carles V a Felip II, si es desplegà al segle XVI tan bàrbar rigor contra els heretges, particularment contra els que es creia partidaris de la Reforma, això ha d'atribuir-me, més que a zel religiós, a l'objectiu polític de mantenir unides, ni que fos per la unitat de culte, pro-

víncies que amb prou feines ho estaven per altres llaços i que es temia de veure separades de Castella a la primera conjuntura. S'anaren a poc a poc afeblint i derogant els furs d'Aragó i Catalunya, i esquinçant-ne els municipals de tot arreu, fins al punt d'arribar a substituir els consistoris de lliure elecció d'altres temps per ajuntaments formats per batlles i regidors perpetus. I què! Ha deixat d'existir a Espanya la centralització perquè s'hagi constitucionalitzat la monarquia? Si se l'ha relaxat alguna vegada, no ha trigat a venir el penediment.

No deixa de succeir gran part d'això, i encara més, ni tan sols en les repúbliques unitàries. No parlarem de les antigues, més despòtiques per als pobles que incorporaren al seu territori que els imperis que les reemplaçaren. La francesa del 1793 fou altament centralitzadora, i mirà com als seus principals enemics aquells que pretenien restituir la vida a les seves antigues províncies; la del 1848 no alterà essencialment en res el règim administratiu de la monarquia. I l'una i l'altra vingueren també a fer a la fi il·lusòries les mateixes llibertats individuals, aquella suspenent-les i aquesta reglamentant-les.

Per què avui, alliçonades ja per la història, no han d'intentar de constituir-se sobre un principi, millor les noves que les velles nacions? Per què en comptes de continuar basant-se en el principi d'autoritat, no han de poder establir-se sobre el de la llibertat, que és avui el predominant? ¿Per què si per aquell camí corre tan greu perill l'autonomia de l'individu, del municipi i de la província, no han de començar sancionant-la i acabar per la creació o el reconeixement d'un poder central destinat tan sols a sostenir-la i a dirigir el desenvolupament dels interessos nacionals? Per què, en una paraula, no han d'abandonar el règim autocràtic pel federatiu? Abans que la nació, no ha existit potser la província, i abans que la província el poble? No són potser el poble i la província, en-

cara que d'ordre inferior, col·lectivitats almenys tan naturals i espontànies com poden haver-ho estat més tard les nacions? ¿Per què, doncs, sacrificar les unes a les altres, per què no obligar-les a viure juntes, per què no deixar-les moure totes lliurement dins la seva esfera d'acció, susceptible, sens dubte, de ser determinada en el pacte federal que se celebri? Fins i tot les llibertats i els drets de l'individu podrien ser determinats i consignats en aquest important contracte polític.

Els pobles, observi's bé, estimen per instint el règim federatiu. No s'uneixen voluntàriament a un altre poble sense començar per estipular, sota una o altra forma, la conservació de la seva autonomia. N'és testimoni la nostra mateixa Espanya. Les províncies que s'anaren afegint successivament a la Corona de Castella no perderen de cop els seus furs; i en veure'ls atacats després pels reis, s'alçaren i vessaren per ells rius de sang. Avui, després de segles d'haver-los perdut, amb quin sentiment no recorden encara que en tingueren! Un petit grup de províncies, les basques, han aconseguit de salvar-ne els seus: temoroses de perdre'ls sota el govern d'Isabel II, les hem vist en els nostres mateixos temps alçant bandera pel pretendent Carles i sostenint una lluita de set anys. Què més? Espanya, en el que portem de segle, ha passat no només per una revolució, més llarga que no pas intensa, sinó també per una guerra estrangera. En totes i cadascuna de les seves crisis, les seves províncies han tendit immediatament a organitzar-se per elles mateixes i a preparar-se, fos per a la defensa, fos per a l'atac; i cal notar que això, lluny de restar-li força, l'hi ha donat, i ha contribuït molt als seus triomfs. Sense aquest esperit provincial, Espanya hauria sucumbit sense cap mena de dubtes sota l'espasa de França després de la presa de Madrid per Napoleó, i potser després del Dos de Maig. Amb quin plaer, amb quina immensa joia no acollirien ara aques-

tes províncies el pensament d'una confederació ibèrica! Prou ho saben elles: la unió d'Espanya i Portugal, avui dificilíssima, seria aleshores fàcil. Cada província es desenvoluparia amb plena conformitat amb el seu caràcter, amb el seu geni especial, amb els seus particulars elements de vida. Recuperarien totes l'animació que en altres temps tingueren; veurien revertir en profit propi el producte de les seves contribucions i els seus sacrificis, que avui veuen desaparèixer miserablement al mar sense fons del tresor; assegurades alhora la pau i l'ordre, simplificada l'administració, no estarien com ara condemnades a invertir-lo en ruïnosos exèrcits ni en legions innombrables de funcionaris públics. No veurien finalment, com avui, l'ombra de l'autoritat central reflectida constantment al seu camí.

Sí, és popular, és veritablement popular el règim federatiu. Però se'l vol encara inconscientment, sense adonar-se del seu origen ni de la seva naturalesa, sense que se'n coneguin bé les condicions i ni tan sols els mateixos resultats. Proudhon sembla haver escrit aquest llibre principalment per omplir aquest buit; i aquí rau per a nosaltres la importància de l'obra. Per ella poden adquirir els pobles consciència de les seves pròpies aspiracions, i aprendre la manera de concretar-les i realitzar-les; per ella conèixer no només les circumstàncies essencials del contracte federatiu, sinó també les clàusules que ha de contenir perquè ompli satisfactòriament el seu objectiu; per ella veure la doble i contraposada sèrie de conseqüències que emanen de l'unitarisme i del federalisme, i comprendre per què els duu el seu instint a cercar la descentralització, o, el que és el mateix, en una confederació, la fi dels seus patiments i la consolidació de la llibertat i l'ordre.

Precisament és en això on Proudhon es mostra més clar, més lògic, més ferm. Què hi fa que hi hagi més o menys veri-

tat, més o menys exageració en la resta? El que calia era fixar el principi, determinar-lo, desenvolupar-lo, examinar-ne les condicions d'apreciació, fer-lo sensible, palpable, verificar-lo en la consciència dels pobles. Proudhon ho ha fet, i de manera brillant: no li exigim més en llibre tan petit. Prou ha fet, principalment quan ha manifestat la necessitat d'estendre el principi a l'àmbit econòmic, sense perdre, com mai no s'hauria de perdre de vista, que no hi ha ni hi pot haver res d'estable allà on no marxin a un mateix pas i plegades la revolució social i la revolució política.

Aquest llibre, un dels de l'autor que menys ressò ha tingut a França, avui com fa molt de temps extraviada pels seus somnis de glòria, mereix sens dubte cridar l'atenció de tots els homes polítics i també de tots aquells que s'interessen pels progressos de la seva pàtria i de la seva espècie. Cal reconstituir efectivament algunes nacionalitats? Siguin en bona hora reconstituïdes, però damunt noves bases, damunt les bases que sostenen a Europa la llibertat i la tranquil·litat de Suïssa, a Amèrica la llibertat i la grandesa dels Estats Units. Només sobre aquestes bases trobaran el seu assentament tant els nous com els vells pobles.

Discurs a les Corts en defensa de la federació republicana[5] (1869)

Senyors, després dels molts discursos que s'han pronunciat sobre els dos articles que s'estan debatent, em veuré poc menys que condemnat a ser l'eco dels oradors que m'han precedit en l'ús de la paraula.

Si en el meu discurs anterior podia esperar de donar una certa novetat a la qüestió, malgrat el molt que se n'havia dit, avui això és per a mi poc menys que impossible. Tanmateix, com la majoria dels arguments que aquí s'han exposat no han estat, al meu entendre, complidament contestats, crec que no serà inútil que jo els reprodueixi, donant-los tota la força que sigui al meu abast.

Dos són els articles que s'estan discutint en aquest moment i, tanmateix, qualsevol diria que només se n'està discutint un, el que es refereix a la forma de govern. Sobre l'article 32, sobre l'article en què es consigna el principi de la sobirania nacional, a penes se n'ha dit res: ni hi ha qui l'hagi combatut, ni hi ha tampoc qui s'hagi cregut en la necessitat de defensar-lo.

Avui, tot i amb això, el senyor Álvarez ha parlat detingudament de la sobirania nacional, tant que allò que es refereix

5 *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes*, 19 de maig del 1869.

a la sobirania nacional constitueix, per dir-ho així, el fons del seu discurs.

Què ens ha dit el senyor Álvarez sobre la sobirania nacional? L'ha explicat dient que la sobirania nacional té dos aspectes, un de positiu i un de negatiu; i ens ha dit substancialment això que tindré ara l'honor de reproduir:

> La sobirania nacional, sota el punt de vista negatiu, és l'antítesi del dret diví: sota aquest mateix aspecte, la sobirania nacional significa que els pobles no són patrimoni de cap casta; sota el punt de vista negatiu, la sobirania nacional significa també que els pobles tenen el dret de destruir els poders creats, sempre que violin les lleis del país, en una paraula, sempre que intentin impedit el progrés de la societat.

I després, prenent la sobirania nacional des del punt de vista afirmatiu, ens ha dit:

> La sobirania nacional no és res més que la intervenció que tenen els pobles en la gestió suprema dels afers públics; o en altres termes, la facultat que tenen els pobles de governar-se a si mateixos.

Aquesta ha estat tota la teoria sobre la sobirania nacional que ens ha presentat el senyor Álvarez; i a dir veritat examinant-ho detingudament, es veu que no ha fet res més que una explicació analítica del que és la sobirania nacional.

Certament, no trobo en aquesta explicació res que no puguem acceptar tots i fins i tot els que seiem en aquests bancs; encara més quan, si bé és veritat que en aquesta teoria no se'ns ha parlat de la facultat que tenen els pobles d'aixecar poders, implícitament s'ha vingut a dir-ho, quan es reconeixia

el dret de fer caure els existents sempre que fossin un obstacle per a la seva marxa. De manera que fins aquí la teoria del senyor Álvarez no presenta res de particular, no ofereix res de nou.

Però Sa Senyoria ens ha dit que calia no confondre la teoria de la sobirania nacional amb la teoria del poder, i això és el que té realment de nou el discurs del senyor Álvarez. El poder per al senyor Álvarez és un fet social, espontani; no és una creació de l'home; és quelcom que s'imposa a la societat mateixa; és, per dir-ho així, una condició de vida d'aquesta mateixa societat, i així ens ha dit que tot poder neix de les entranyes mateixes dels pobles.

Jo desitjo preguntar al senyor Álvarez què ens ha volgut dir amb això, perquè si entén que el poder no és una creació ni de l'antull ni del caprici de l'home, estic completament d'acord amb Sa Senyoria; però si ens ha volgut dir que el poder no és una emanació de la societat, que és una cosa distinta de la societat, aleshores no puc de cap de les maneres acceptar la teoria del senyor Álvarez. Perquè si el poder és una cosa que no ha de ser considerada com una creació de la societat, per molt que aquesta creació es conceptuï com necessària, aleshores el poder tal com l'entén el senyor Álvarez és la negació de la sobirania nacional i anem a parar a dir que el poder no pot ser mai creat per cap assemblea, per cap manifestació de la societat.

Però el senyor Álvarez no creia sens dubte això, per tal com ens ha estat dient avui mateix que cal adoptar la forma monàrquica i cal que vingui una dinastia a reemplaçar la que hem fet caure, la qual cosa és afirmar implícitament la creació del poder.

El poder, desenganyi's el senyor Álvarez, tot i que en realitat té alguna cosa de místic i impalpable, quan es consideren

els orígens de les societats, és a dir, quan se l'examina en les societats primitives, a les quals no arriba la llum de la història; quan l'examinem en les societats, per dir-ho així, històriques, el trobem emanant sempre o de la força o de la voluntat dels pobles. Quan aquest poder emana de la força, és a dir, de la victòria, del judici de Déu, aleshores és quan el poder pren el caràcter de diví. Des del moment que el poder és fill del consentiment exprés o tàcit dels pobles, el poder perd el seu primitiu caràcter, pren el caràcter popular i és una emanació directa de la sobirania nacional.

Si el senyor Álvarez cregués que el poder conserva el seu caràcter místic en tots els temps, no només en els temps prehistòrics, sinó també en els històrics, és a dir, que el poder existeix encara avui amb aquest caràcter, aleshores hauria d'acceptar, no la teoria que aquí seguim, sinó la teoria d'aquells que creuen que el poder ha de ser quelcom que neixi de la societat independent de la voluntat dels pobles que la componen, la teoria d'aquells que creuen que les nacions han de ser governades per una dictadura que no sigui resultat de la voluntat popular, sinó de la força mateixa de l'home que la governi, teoria que no crec que el senyor Álvarez admeti.

Fetes aquestes observacions, que no cregui ningú que faig debades, ja que les he de reprendre més endavant, entro de ple en l'article 33, és a dir, en l'article que estableix que la forma de govern de la nació espanyola és la monarquia.

En veritat, no es pot trobar un article escrit amb més precisió; i, tanmateix, quan hom l'examina i compara amb la resta de la Constitució, quin seguit de contradiccions no veiem alçar-se! S'acaba de consignar la sobirania de la nació, i enfront d'aquesta sobirania s'aixeca la sobirania d'un rei, d'una família, d'una dinastia, que segons el projecte mateix de Constitució podrà disposar de les forces de mar i de terra,

declarar la guerra, ratificar la pau; s'aixeca la sobirania d'una família que tindrà el dret de portar la nació a les empreses més aventurades, renovar les malaurades i desastroses guerres del Pacífic, de Mèxic i de Santo Domingo; que podrà, si té l'empenta per fer-ho, anar a fer vessar la sang i els tresors dels pobles per conquerir les claus d'un sepulcre sant o per reconstruir una nacionalitat que ell cregui injustament descomposta.

Enfront d'aquesta sobirania de la nació s'alça la sobirania d'un rei, d'una família, d'una dinastia, que, segons la Constitució, tindrà el dret de convocar el Parlament, de suspendre'l un cop per legislatura, de dissoldre'l amb l'única limitació de convocar-ne un altre en un termini de tres mesos. És a dir, que s'aixeca la sobirania d'un rei, d'una família, d'una dinastia, que si arriba a tenir l'empenta de Guillem III de Prússia podrà estar contrarestant la voluntat del Parlament, és a dir, la voluntat del poble, d'una manera indefinida a còpia de tancar parlaments, bé parcialment, bé total.

I no és una veritable contradicció aquesta que tot seguit veiem entre l'article que estem discutint i la resta de la Constitució? Doncs aquesta contradicció, que ja han posat de manifest altres oradors en aquests bancs, no és l'única ni tampoc la més important.

Antigament, la humanitat estava dividida en castes, i en aquestes castes estaven vinculades les diverses funcions socials. En una d'elles estaven habitualment vinculades les funcions del govern; en d'altres les funcions sacerdotals, i en d'altres les funcions mecàniques.

I aquestes castes que sembla que no existiren sinó allà en els antics temps, han vingut reproduint-se amb formes més o menys suaus fins a l'Edat Mitjana i fins i tot fins als temps actuals. Durant tota l'Edat Mitjana hi hagué distinció entre

nobles, sacerdots i plebeus, la qual cosa no era res més que una reproducció de les antigues castes. A mesura, però, que la llibertat ha anat creixent, a mesura que la civilització s'ha anat desenvolupant, aquestes castes han anat perdent una gran part de la seva antiga puixança i avui a penes en resten sinó vestigis.

En la Constitució del 1854, que regia abans de la Revolució de setembre, existia encara alguna cosa d'aquelles antigues castes. En aquesta Constitució hi havia un Senat en el qual seien certs nobles per dret propi, la qual cosa era veritablement un record de l'Antic Règim. Avui, vosaltres, en aquest projecte de Constitució que presenten vostès, han cridat al Senat fins els primers contribuents, però no han establert que en aquest Senat hi hagi ningú a seure per propi dret. Com, doncs, havent arrencat fins a l'última resta de les castes, han conservat aquest règim per a la primera magistratura de la nació? Com han volgut que aquesta primera magistratura estigui vinculada en una família? No comprenen l'enorme contradicció que han establert en l'article o, per millor dir-ho, en el fons del seu projecte?

I encara hi ha una altra contradicció més greu, una altra contradicció més palmària. Advoquen vostès pel règim de la llibertat i volen establir-lo; i, tanmateix, funden la monarquia hereditària: es lliuren al règim de la fatalitat. Perquè fatalitat és admetre avui el rei que escullin i haver d'admetre demà el fill d'aquest rei, siguin quines siguin les condicions intel·lectuals, les condicions morals i les condicions físiques de l'hereu. I ara! Tractant-se del destí de la nació, van proclamant-se defensors del règim de la llibertat?

No comprenc aquesta contradicció, que és encara més gran, més terrible, més transcendental que les que abans he indicat.

I no em vinguin a dir que d'aquelles races i d'aquelles dinasties sol venir sempre príncep d'alta intel·ligència, ni que aquelles races no degeneren: que no em vinguin a dir que precisament perquè es tracta de dinasties o de grans famílies privilegiades, els fills d'aquestes neixen també amb condicions privilegiades i poden servir directament per al govern dels pobles, perquè des que són nens se'ls educa per a aquest efecte; perquè la història ens demostra el contrari. S'observa constantment certa degeneració en aquelles races, és a dir, en aquelles dinasties. No els citaré gaires exemples; els parlaré només de les dues darreres dinasties que hem tingut a Espanya.

D'ençà del Renaixement, hem estat governats per la casa d'Àustria i la de Borbó. La casa d'Àustria comença amb un home de cert geni polític, Carles I, el qual arribà a somniar la monarquia universal que abans somniaren Carlemany i Gregori VII. Després d'aquest home ve Felip II, que està molt per sota d'ell. Molt per sota de Felip II està Felip III; per sota de Felip III està Felip IV, i quan s'arriba a l'últim plançó, quan s'arriba a Carles II, s'arriba a la completa degeneració de la raça, s'arriba a un rei imbècil.

Cosa particular! Els retrats d'aquests reis són als nostres museus: n'hi ha prou d'anar-los comparant per veure que a aquesta degeneració moral i intel·lectual correspon una degeneració física. A les seves cares hi ha escrita aquesta degeneració.

Arribem a la dinastia de Borbó. En aquesta dinastia no hi ha hagut cap geni polític com a la casa d'Àustria; no hi ha hagut sinó mediocritats i vulgaritats. Se sosté una mica la dinastia en Ferran VI i en Carles III, declina després bruscament en Carles IV, continua degenerant en Ferran VII i acaba en Isabel II.

No tinc necessitat de dir-los si es veu l'última degeneració moral de la raça en l'última reina de la dinastia dels Borbons.

Adoptat el principi hereditari, han d'acceptar totes les monstruositats que els presenta la història; han d'acceptar que han estat grans criminals, han d'acceptar reis que, com Ferran VII, van començar conspirant contra el seu propi pare i continuaren cometent un crim d'alta traïció venent la pàtria mentre els seus fills en defensaven la independència aferrissadament; s'han de resignar a viure sota un Enric de Trastàmara, que arribà al tron amb les mans tacades de la sang del seu germà; han de sofrir per rei un Sanç el Brau, que estigué conspirant i fent armes contra el seu propi pare.

Vet aquí a on porta irremissiblement el règim de fatalitat que han acceptat; vet aquí el que venen a establir quan estableixen la monarquia hereditària.

Però no és només això; n'hi ha més. Amb el restabliment de la monarquia, cauen Ses Senyories en una contradicció completa, i exposen el destí del nostre poble i el destí d'aquesta mateixa llibertat de què tan cofois es mostren.

Hi ha, senyors, en el món dos principis que es contradiuen mútuament, que estan en perpètua lluita, i que precisament pel fet d'estar-ho, engendren el moviment polític en les societats. Aquests dos principis són l'autoritat i la llibertat. Existeixen en els pobles dues necessitats coetànies, dues necessitats iguals en forces: la llibertat i l'ordre.

La monarquia ha estat la més viva encarnació del principi d'autoritat; ha vingut a ser en els pobles el que era la pàtria potestat en la família. Així, el rei, en un principi, no ha tingut límits per al seu poder; ell ha estat el primer magistrat de la nació, el primer general dels exèrcits, el primer funcionari de l'administració de justícia, el gran propietari, l'amo eminent de les terres dels seus dominis, l'àrbitre del destí dels pobles; ell era la llei de la nació, ell ho era tot. Resolia el problema de la llibertat i l'ordre sacrificant la llibertat. Com que, tanma-

teix, la llibertat no és un principi inert, sinó una força viva; com que aquesta llibertat va creixent a mesura que les relacions econòmiques es multipliquen, a mesura que l'enteniment s'eleva de la individualització a l'abstracció, a mesura que la civilització es desenvolupa, arriba un temps en què la llibertat entra en lluita amb la llibertat; i de la mateixa manera que l'autoritat quan es determina no pot menys que anar-se limitant, i quan entra en lluita la llibertat no pot deixar d'acceptar limitacions cada vegada més greus i més serioses, arriba un moment que aquesta autoritat va creixent del seu antic absolutisme, arriba un moment en què aquesta autoritat va cedint el pas a la llibertat.

Però guardin-se bé de creure que aquests triomfs siguin sòlids, perquè les monarquies tendiran sempre, com totes les idees i totes les institucions, a l'absolutisme del seu origen, tal com deia molt eloqüentment el senyor Gil Berges fa pocs dies. Importa poc que l'autoritat monàrquica es trobi limitada un any, un segle, dos, tres segles potser; la monarquia tendirà sempre a l'absolutisme del seu origen i treballarà per reconquerir-lo.

Vostès ho han vist a la nostra pàtria. En acabar l'Edat Mitjana, la monarquia es trobava limitada d'una banda pel poder feudal, d'altra pel poder municipal i d'altra per certes Corts que, tot i que no tenien períodes fixos de convocatòria, no deixaven d'exercir gran influència en els afers públics, per tal com eren cridades necessàriament per arranjar les qüestions de successió i per votar els subsidis. El poder reial, desitjós de desfer-se del poder feudal, que tanta feina donava a Pere I, que tants mals tràngols ocasionà a Enric III i tan escandalós fou durant el regnat de Joan II; el poder reial, tractant de reivindicar la seva antiga puixança, buscà suport en l'estat popular, en el poble, per enderrocar el poder feudal; i

després d'haver-ho aconseguit amb l'ajut del poble, tornà les armes contra el poble mateix, esquinçant els furs municipals, anul·lant les Corts, portant la nació al grau més gran de despotisme a què hom l'hagi pogut mai dur. Substituint els batlles i regidors d'elecció popular per batlles i regidors perpetus. I naturalment, quan la monarquia es trobà més limitada a conseqüència de la Revolució francesa, que tingué aviat eco entre nosaltres, la monarquia augmentà la resistència a la limitació dels seus drets, combatent sense treva les llibertats del poble.

No tinc necessitat de recordar ara els regnats de Ferran VII i d'Isabel II: tots vostès, per desgràcia, els coneixen. Es diu que Ferran VII fou ingrat i que Isabel II fou una dona insensata, i potser és cert; però tinguin en compte que tant Ferran VII com Isabel II obeïen inconscientment a la llei de la monarquia, a la llei d'aquesta institució que mai no pot deixar de recordar l'absolutisme del seu origen.

I el mateix que ha succeït a Espanya ha succeït a tot arreu, tant a França com a Anglaterra, almenys durant segles. Importa poc que la monarquia canviï d'origen, i en comptes de ser de dret diví sigui popular: les monarquies populars han estat tan despòtiques o més que les d'origen diví. Han vist Napoleó recollint la Corona de França de la pols de la Revolució francesa. I què ha estat aquesta monarquia popular? Què ha estat Napoleó? Un dels majors dèspotes sota el qual ha gemegat França. Anys després, un nebot seu torna a recollir la corona entre la pols de les barricades de setembre. Què ha estat també? Un altre dèspota. Volen cercar una monarquia que no sigui la d'un soldat? Volen buscar una monarquia com la de Lluís Felip? Què ha estat Lluís Felip? Un rei que, si no ha retrocedit tot el que ell desitjava, ha retrocedit fins allà on li permetien de retrocedir les condicions de vida del seu poble.

Aquest home, després de cinc anys de regnar, escrigué les lleis de setembre, lleis que vindran aquí també per a nosaltres un cop restablerta la monarquia. Quan això els han dit a vostès altres abans que jo, han respost: «Allà teniu els pobles de Bèlgica i d'Anglaterra, on hi ha monarquia, i les llibertats es troben, tanmateix, a l'abric de tota reacció». Tot i que aquest punt històric ha estat examinat aquí sota diferents punts de vista, crec, tanmateix, que en puc dir alguna cosa nova.

El poble belga, com digué eloqüentment el senyor Figueras, es trobava en condicions especials. El rei nasqué amb el poble mateix. Bèlgica ha estat una nació sempre adherida a altres nacions: en certes èpoques a França, en d'altres a Holanda, en d'altres als Països Baixos, en d'altres a Àustria; una nació que fins l'any 30 ha format sempre part d'altres nacionalitats. Aquest poble, que assolí la seva independència el 1830, malgrat els esforços que ha fet, està constantment sota l'amenaça de ser absorbit de nou per altres nacions. Han entès els seus reis que si incomplien el pacte amb el seu poble s'exposaven que poble i rei caiguessin a mans de França, i per això han estat fidels a la seva paraula. Tant és així, que si el 1848 el rei no s'hagués mantingut fidel al pacte amb el seu poble, si hagués trepitjat alguna de les llibertats de Bèlgica, no hauria pogut impedir que els seus súbdits proclamessin la república, encara que hagués estat adherint-se a França.

Però no és aquest l'exemple que més els preocupa. Anem a Anglaterra. D'ella han dit Ses Senyories, i és veritat, que els reis respecten la Constitució. Però ja els han replicat veus més autoritzades que no la meva que això neix en gran part del fet que allà hi ha una aristocràcia poderosa que té sempre a ratlla els ímpetus de la Corona; que aquella Constitució no ha estat a més obra d'una assemblea ni d'un dia, sinó que s'ha anat desenvolupant lentament en una llarga sèrie de segles;

que d'altra banda aquesta Constitució està arrelada, en certa manera, en els costums d'aquell poble. Tot això és veritat; però hi ha una altra consideració encara més important que cal tenir en compte, i és que a Anglaterra no hi ha partits que siguin enemics de la llibertat; no hi ha cap anglès que no es considerés humiliat si veiés coartat o violat un dels seus drets. I és aquesta la condició del nostre poble? Ai! Malauradament, no. Tenen vostès aquí, potser en aquest mateix lloc, homes que prenent peu demà en aquesta Constitució, es creuran amb dret de restringir i reprimir les llibertats polítiques. Tenim a més un Partit Conservador que lluny de creure que la llibertat ha de ser absoluta, creu, al contrari, que ha de ser limitada en proporció a la cultura del poble. Nosaltres tenim, finalment, un partit tradicionalista que no només creu que la llibertat ha de ser limitada, sinó que nega la llibertat; que creu que la llibertat per a l'error és incompatible amb el dogma catòlic, a la qual cosa es pot afegir que ho és amb tots els dogmes religiosos. En un poble en què hi ha partits enemics de la llibertat, és possible que creguin que per escriure els drets individuals en un paper anomenat Constitució estiguin ja garantits? Ho estan molt menys quan els posen sota la garantia d'un rei irresponsable, inamovible i hereditari. No comprenen la palpable contradicció en què incorren? Ens diuen vostès a cada moment que creuen que en la minoria no hi ha sinó poetes i somniadors que no veuen la realitat de les coses. Permetin-me que en aquest moment els digui que nosaltres som més pràctics que vostès, més coneixedors de la realitat, més previsors. A nosaltres ens escau la condició de plàstics, i no a vostès, que censuren la nostra conducta.

Permetin-me que els pregunti, a vostès que han tingut la reina Isabel durant 30 anys, a vostès que confessen que Isabel II ha conspirat perpètuament contra els nostres drets, contra

els que vostès mateixos consignaren: si no hi hagués hagut aquí partits que s'haguessin prestat a ser còmplices d'aquella senyora, hauria pogut aquella senyora limitar i abolir aquells drets que havien vostès escrit en les constitucions anteriors?

Ah, senyors! Aquella reina el que feia era aprofitar-se dels partits que limitaven la llibertat, i cridar-los al poder després que un Partit Liberal hagués escrit constitucions més lliures i limitar-ne les prerrogatives per tal d'abolir-les l'endemà. ¿Potser no recorden vostès, els que feren la Constitució del 56, que també fou escrita per unionistes i progressistes, potser no recorden, dic, que aquella senyora es va valdre després de la mateixa unió liberal per abolir aquesta Constitució i restaurar la del 45? Si la unió liberal no s'hagués plegat als capricis d'aquella senyora, hauria estat possible que Isabel II l'abolís? Hauria desaparegut aquella Constitució abans de néixer? Diguin-m'ho amb el cor a la mà.

Vostès, els homes de la unió liberal, prepararen aleshores les vies reaccionàries, i foren qui feren possible la vinguda dels Narváez i els González Bravo. Vostès cregueren que la reina havia estat ingrata quan tres mesos després de feta la Constitució els tragué poc menys que a puntades de peu del palau. Però entenguin bé això: la reina no feia aleshores res més que obeir: obeïa senzillament les lleis de la història, perquè sempre que un poder presenta batalla a un altre poder revolucionari i el venç, el vencedor està condemnat a retirar-se de la vida política i a deixar pas als partits reaccionaris.

Aquesta fou la causa que tres mesos després d'haver donat el cop d'Estat, el 1865, es trobessin sense el poder; aquesta fou la causa que vuit dies després d'haver vençut els partits revolucionaris als carrers de Madrid el 22 de juny del 66 es veiessin vostès també ignominiosament expulsats del palau entre els xiulets i els aplaudiments de tot el poble espanyol.

Tanmateix, tornen a incórrer en els mateixos errors, tornen a caure en els mateixos paranys. L'endemà que vingui un rei, saben què succeirà? Que els partits reaccionaris es prestaran a la voluntat del rei per trencar aquest mateix pacte que ara escriuen. Si no troba suport en la unió liberal, el cercarà en el Partit Moderat, que es prestarà a esborrar una constitució que no ha estat escrita per ell, sinó pels partits revolucionaris.

Gran error és el que vostès cometen establint la monarquia hereditària. Ah! Diuen que és necessari que tinguem un poder moderador; sense aquest poder moderador, com és possible que es governin els pobles?

Però jo els pregunto, de què volen que sigui moderador aquest poder? Creuen que ha de ser moderador dels abusos de la llibertat? Aleshores creuen que aquest poder moderador té la facultat de limitar-la i de destruir-la si així ho exigeixen les condicions del país i les necessitats de l'ordre, i en aquest cas vénen a negar vostès la seva pròpia teoria dels drets individuals. Pretenen que ha de ser, no moderador dels abusos de la llibertat, sinó dels abusos i extraviaments de les assemblees? Aleshores el que estan dient és que per damunt del criteri de les assemblees hi ha el criteri dels reis, i en aquest cas neguen per la seva base la sobirania del poble.

Poder moderador! De què ha de ser moderador aquest poder? En un règim de llibertat, no hi ha ningú que moderi, no hi ha cap poder que necessiti moderar els altres poders: és la llibertat mateixa la que modera la llibertat, no el poder.

Diuen també: però, on van a parar volent destruir la monarquia? Que potser no veuen que està arrelada en el poble espanyol? Que no veuen que existeix aquí des dels temps dels gots, com deia avui el senyor Álvarez? No comprenen que no és possible extirpar d'un cop una monarquia que compta

amb segles d'existència? No comprenen que és necessari fer cas de la tradició i atenir-se'n?

Però jo els dic: si ens hem d'atenir sempre a la tradició, si no n'hem de sortir, com creuen que pot ser possible el progrés de la humanitat? La tradició hem de respectar-la, ens ha de servir de lliçó per a les constitucions futures; però no n'hem de ser serfs fins al punt de dir: això ha existit durant segles, i és necessari que existeixi.

Si els avenços del poble han fet ineficaç la forma de govern que abans existia; si, com acaben de veure, és incompatible la llibertat amb la forma monàrquica hereditària, com creuen que ha de subsistir aquesta forma de govern?

El senyor Palanca els va fer veure amb eloqüència que la civilització actual no consisteix a aquesta forma de govern, i és veritat.

Però ens diran: què posen aleshores en el lloc d'aquesta monarquia que tan dolenta troben, que tan funesta creuen per a la llibertat dels pobles? Què establiran en el seu lloc? Prou que ho saben. El que nosaltres establirem serà la federació, serà la república federal.

I per què la república federal?, diran potser. Per què no la unitària? Quina raó els mou a establir la república federal precisament en un país que té ja conquerida la seva unitat?

Serà necessari que m'expliqui una mica extensament sobre aquest punt, que em faci càrrec de totes les objeccions que han vingut dels bancs del davant, que repliqui a totes les objeccions que se'ns han fet i que digui alguna cosa de la nostra futura Constitució federal.

D'antuvi, senyors, no sóc partidari de la república unitària perquè la història m'ensenya que les repúbliques unitàries de gran extensió no han viscut mai gaires anys. Les antigues repúbliques de Grècia foren totes de poca extensió. La Repúbli-

ca romana estigué reduïda al sol cas de la ciutat de Roma durant segles, i només en els seus últims temps admeté en les centúries els pobles del Laci, bo i procurant de relegar-los a les darreres per tal que no arribessin a votar mai ni poguessin exercir influència en les decisions del poble romà. Les repúbliques italianes foren també totes reduïdíssimes.

De repúbliques unitàries de gran extensió, a Europa només n'hem conegut tres, i totes tres han estat a quina més dissortada. La República anglesa, quatre anys després de constituïda caigué sota el protectorat de Cromwell, i onze anys després era reemplaçada de nou per la monarquia dels Stuart.

La República francesa del 93, set anys després de constituïda caigué als peus de Bonaparte, i la República del 48 no pogué sobreviure ni tan sols tres anys a les tristes i cèlebres jornades de juny, que es produïren arran d'aquella revolució.

La història no és per a mi una prova concloent, però sempre és una lliçó que cal tenir en compte.

Les repúbliques unitàries de gran extensió no han tingut mai llarga vida, i això s'explica fàcilment. Entre les repúbliques unitàries i les monarquies hi ha sens dubte una enorme diferència, ja que en les monarquies el poder executiu és inamovible i irresponsable, mentre que en les repúbliques el poder executiu és sempre responsable i amovible. Tanmateix, les funcions de l'Estat continuen sent gairebé les mateixes. El poder central és tant o més fort, és tant o més absorbent en les repúbliques que en les monarquies; i com que d'altra banda no existeix en aquestes el fre que realment existeix en el poder monàrquic, l'ambició s'exalta, les passions creixen, els aldarulls es produeixen, el desordre augmenta i els pobles, cansats de l'anarquia, que no hi ha res que cansi tant els pobles, es llancen als braços d'un dictador i accepten de bon grat les seves lleis.

Aquesta és la raó per la qual les repúbliques unitàries són sempre altament perilloses. Montesquieu havia observat ja aquest fenomen, i n'havia parlat en un dels capítols més brillants que té en el seu *Esperit de les lleis*. Montesquieu deia:

> Les petites repúbliques solen ser destruïdes per una força exterior, les grans solen perir sempre per un vici intern; aquest doble mal en té infectades tant les democràtiques com les aristocràtiques, siguin bones o siguin dolentes: el mal és en les coses, i no hi ha força humana suficient per impedir-lo.

I afegia:

> Probablement, els pobles s'haurien vist condemnats enterament a viure sota el règim d'un de sol, si no s'hagués trobat una forma de govern que als avantatges de la república afegeix la força exterior de la monarquia, si no haguessin trobat la república federal.

De manera que Montesquieu, en examinar les condicions de vida de la república, comprenia perfectament que era necessari apel·lar no a la unitària, sinó a la federativa per aconseguir la consistència, per aconseguir que fos viable, que fos duradora.

Però es diu, i se'ns ha dit des dels bancs del davant: ¿com poden pensar avui en la federació si formen part d'un poble que està ja constituït, d'un poble la unitat del qual ha estat producte de llargs esforços i de llargs sacrificis? Es concebria perfectament que volguessin constituir una república federal amb pobles que no estiguessin units pel llaç de la nacionalitat; però quan es tracta de pobles als quals uneix aquest llaç, com és possible pensar en la federació?

Aquest argument, que sembla molt fort a primera vista, no ho és quan s'examinen les condicions d'aquest país. En temps de Ferran el Sant es trobava Espanya dividida en un grapat de regnes; existien aleshores el regne de Castella, el regne d'Astúries i Lleó, el regne de Portugal, el regne de Navarra, el regne d'Aragó, i després un seguit de regnes assentats en l'Espanya àrab damunt les ruïnes del califat de Còrdova. Quan es procedí a la unitat d'aquests pobles, s'actuà consultant la voluntat dels pobles mateixos? No: aquesta unitat vingué feta d'una manera que els pobles no aprovaren, és a dir, vingué feta en part per la conquesta, en part pels casaments dels reis: Astúries, Lleó i Castella vingueren a reunir-se al cap de Ferran el Sant per successió; els regnes d'Aragó i de Castella vingueren a unir-se pel matrimoni de Ferran i Isabel els Catòlics; el regne de Navarra vingué a formar part de la unitat espanyola per l'estratègia de Ferran el Catòlic; els regnes àrabs vingueren a formar part de la Corona de Castella per la força de la conquesta. Però noti's bé: quan els diversos pobles cristians s'anaren incorporant a la Corona de Castella, ho feren conservant la seva antiga autonomia, conservant el que anomenaven els seus furs, és a dir, les seves institucions polítiques, els seus costums, la seva manera de viure, la seva manera d'ésser especial. Noti's a més que quan a còpia de voler conquerir aquesta unitat tan valorada es volgué acabar amb aquests furs, això no es pogué assolir sinó mitjançant la violència; per acabar amb els furs polítics d'Aragó va caldre ofegar-los en la sang de Lanuza; quan es volgué anorrear els furs de Catalunya, va ser necessari ofegar-los en la sang que vessà a Barcelona Felip V. I noti's encara més: noti's que quan s'ha trobat un poble que per la seva situació topogràfica, per la indomable energia dels seus fills, pel fort sentiment que té de la seva llibertat i de la seva autonomia, ha pogut oposar una gran resis-

tència al trencament d'aquests furs, el poble en qüestió ha resistit i encara està conservant-los contra la vostra voluntat. Aquí tenen, si no, les Províncies Basques, que viuen encara amb els seus furs polítics i civils, completament diferents dels de la resta d'Espanya. Quan han cregut que els seus furs podien córrer perill, han tirat l'espasa i han lluitat durant set anys i a l'ombra de les banderes de Carles V, i poden estar segurs que si tornessin a veure els seus furs en perill, tornarien a tirar l'espasa per sostenir altres set anys de guerra.

Què els diu això? Per què m'han de venir a parlar d'una unitat producte de la violència i de la força? Notin bé que malgrat aquests grans esforços i aquests grans sacrificis que tant lloen, aquestes províncies conserven encara totes elles el seu segell particular. Van a Catalunya i hi troben vostès una província, o més ben dit, quatre, de les que vostès han fet, que conserven la seva llengua, els seus costums, les seves antigues lleis i que sota aquestes lleis viuen; van a Aragó i hi troben encara els seus furs civils; a València i a Mallorca i hi trobaran el mateix; a Navarra i a les Províncies Basques i hi trobaran també les seves lleis especials. I noti's bé: aquestes lleis difereixen en punts cabdalíssims i d'una transcendència social immensa; difereixen en la part relativa a les successions.

Mentre que a Castella existeix el principi de la successió forçosa, en tots aquests pobles existeix més o menys la llibertat de testar; i com a conseqüència d'aquesta llibertat de testar, com a conseqüència d'aquesta diferència que existeix entre unes províncies i altres en matèria de successions, les condicions de la propietat i de la família són diferents quan es compara Castella amb altres pobles.

Com! Quan totes aquestes províncies estan aferrades encara a la seva llengua, als seus costums, als furs que encara conserven; quan encara recorden amb fruïció els furs que tingue-

ren i han perdut, em surten vostès dient que existeix la unitat i que és necessari conservar-la, quan no s'han pogut esborrar les diferències que encara existeixen entre les diferents províncies.

Cal, senyors, tenir-ho molt en compte: precisament aquest esperit provincial, aquest esperit foral que existeix a les províncies, fa que tinguin gran força sempre que es produeix a Espanya una greu crisi. Vingué, per exemple, l'any 1808, i si nosaltres haguéssim tingut tal unitat, després de la derrota del 2 de maig hauríem vist Espanya junyida al carro vencedor de Bonaparte; però precisament perquè existia aquest esperit provincial a tot arreu, les províncies es constituïren independentment de Madrid, formaren juntes, feren lleves, aixecaren els pobles i aconseguiren que aquell gran heroi, aquell vencedor de tants pobles acabés resultant vençut en aquesta pobra terra d'Espanya. I noti's encara un altre fet que els demostrarà que encara que s'establís el sistema federal no perillaria aquesta unitat que tant valoren; noti's que després de passats els primers moments consentiren totes que es constituís la Junta Central i després que es convoquessin i reunissin les Corts de Cadis. Això els ha de provar que existeix a Espanya un esperit provincial que no és un obstacle per al desenvolupament de la unitat nacional.

Ja veuen, doncs, si aquest argument que ens oposa és un argument tan sòlid com a primera vista sembla.

Però a més se'ns ha dit: «Volen la federació i no adverteixen que la federació no és més que un mitjà per arribar a la unificació del dret; vostès prenen pel que sembla la federació per una forma definitiva, i no és possible que ho sigui». Com ha pogut dir ningú que nosaltres ni ara ni mai hàgim proclamat la forma federal, ni cap altra, com a definitiva? Com s'ha pogut dir això? ¿És que nosaltres, homes envellits en l'estudi

de la política i la filosofia, no sabem que les formes de govern, de la mateixa manera que totes les idees, no existeixen eternament, que constantment s'estan combinant, reformant, transformant i adaptant-se a les circumstàncies dels temps i al desenvolupament mateix del dret? És necessari fer notar que si avui desitgem establir una forma federal, no és aquella que pogué existir, per exemple, a les tribus judaiques, ni a les repúbliques de Grècia, mentre aquestes estigueren sota el Consell dels Amfictions; és una forma completament diferent, és una forma federal, que cerca la unitat tal com la presenta la natura, és a dir, en la varietat, no la unitat en la uniformitat.

«Nosaltres», deia a més el senyor Rodríguez, «comprenem i acceptem la federació d'Espanya i Portugal; comprenem la confederació de les diverses nacions d'Europa, però no la d'Espanya.» A aquest argument responc amb el senyor Figueras i dic: Com! Creieu que per unir Portugal i Espanya s'ha d'emprar i es pot emprar la federació, i no per unir les altres províncies? I doncs? Que potser Portugal no ha format part de la Corona d'Espanya fins al segle XI? I no ha tornat a formar part de la nostra nació en temps de Felip II, i no ha romàs dins ella fins a Felip IV? I doncs, Portugal, per la seva situació topogràfica, no forma potser part integrant de la nació espanyola? Doncs si nosaltres ens hem cregut amb dret per poder unir per la violència pobles que abans estaven segregats de la Corona d'Espanya, per què no apel·lem avui a les armes i anem a conquerir Portugal? Si la unitat ha de consistir a fer que els pobles acotin el cap sota un sol ceptre, per què no hem de fer que Portugal acoti també el seu sota el ceptre espanyol? ¿Com es concep, d'altra banda, que quan es tracta d'establir la unitat a Europa i a la humanitat hom apel·li a la federació, i quan aquesta s'intenta establir en una nació hom digui que és un absurd?

On queden aquí la lògica i el raciocini que tant distingeixen el senyor Rodríguez?

És necessari que jo expliqui ara quina és la base, per dir-ho així, filosòfica d'aquesta federació que defensem. Hi ha, senyors, en una nació un col·lectiu d'éssers, bé individuals, bé col·lectius que fan que la nació sigui una entitat summament complexa. Dins una nació veiem en primer lloc l'individu, el qual és inviolable en tot allò que es refereix al seu ésser íntim, és a dir, al pensament i a la consciència. Veiem després la família, de la qual tots formem part en néixer. Veiem per damunt de la família el poble, que està format per diverses famílies. Veiem per damunt del poble la província, que està formada per diversos pobles. Veiem per damunt de la província la nació, que està formada per diverses províncies. I veiem a més un conjunt d'associacions que realitzen els diversos i variats fins de l'activitat humana. Entre aquests éssers col·lectius que constitueixen tota una jerarquia, n'hi ha que poden anomenar-se naturals i espontanis i d'altres de pur artifici. Són, per exemple, éssers de pur artifici les actuals províncies, filles d'una divisió administrativa completament arbitrària. Són també de la mateixa classe les associacions industrials i mercantils, associacions passatgeres, que moren tan bon punt han complert l'objectiu pel qual foren creades. Però hi ha altres éssers que són naturals i espontanis, i aquests són la família, el poble, la província, l'Estat. L'amor i la generació formen la família: l'amor la sosté, l'amor la multiplica i divideix. La família, senyors, és un ésser natural i espontani; tant, que no concebem l'home sense la família. Les famílies engendren les famílies; aquestes es van dispersant, difonent i component diversos grups que són el que s'anomenen pobles. Aquests, en un principi, estan formats per una mena de llei de consanguinitat.

Els pobles, després, a mesura que es van desenvolupant les relacions econòmiques, senten certes necessitats i formen el grup que s'anomena província. I quan a la fi les províncies s'eleven a necessitats d'ordre superior, aleshores entren a formar l'entitat Estat. Aquesta és la manera com es van desenvolupant els éssers col·lectius que formen una jerarquia reconeguda per tothom. I noti's bé una cosa: aquests éssers col·lectius no engendren mai un ésser col·lectiu superior sinó en virtut de necessitats que són en certa manera alienes a la personalitat d'aquest ésser col·lectiu. Comprenc que el meu pensament pot semblar un punt obscur, i miraré d'aclarir-lo amb un exemple.

Un petit poble, que se suposa aïllat, mira de satisfer les necessitats pròpies de la seva vida dins de si mateix. Té a prop seu una riera que li impedeix de passar als camps els fruits dels quals necessita per al seu sosteniment? Construeix un pont amb els seus petits subsidis, amb el seu humil sistema tributari. Té necessitat de regar aquests camps i aprofitar les aigües de la riera? Construeix sèquies perquè l'aigua els fecundi. Sent la necessitat que hom li administri justícia? Crearà un petit jurat o tribunal, o un arbitratge que dirimeixi les diferències que existeixin entre els veïns. Sent la necessitat d'instrucció? Tindrà el seu mestre. Sent la necessitat de la religió? Tindrà el seu sacerdot. Aquest poble no pensarà mai d'apel·lar a cap altra col·lectivitat per cobrir aquestes necessitats: tot ho cercarà i trobarà dins ell mateix. Però a partir del moment que aquest poble, per sentir necessitats més grans, entri en relacions amb d'altres que hauran nascut del mateix o de diferent tronc, sent necessitats d'ordre superior, i això l'empeny a formar la província. Per què necessita la formació de la província? Per satisfer aquelles necessitats que són comunes a diversos pobles. Així, per exemple, si es posa

en contacte amb un altre poble que es troba a certa distància d'ell, li farà falta un camí que enllaci ambdós pobles, i seran tots dos els que s'entendran per obrir-lo. Té una riera que en el seu curs travessa un altre poble? Com podrà succeir que els riberencs superiors perjudiquin els drets dels inferiors, cercarà la manera d'entendre's sobre l'ús de l'aigua i del rec dels seus diferents camps, anirà cercant la satisfacció de totes aquelles necessitats que no podia preveure i no tan sols sentir quan era un poble aïllat dels altres.

I així successivament un cop formada la província, quan veu aquesta, per exemple, que està enclavada amb d'altres dins un territori encerclat per riu o altes serralades, i quan comprèn que en aquestes serralades i rius hi ha el comú perill de totes, s'eleva la noció d'Estat, cerca l'enllaç de les diverses províncies i intenta confederar-se per tal de poder satisfer aquestes necessitats comunes a totes les províncies.

D'una banda, els éssers col·lectius són naturals i espontanis, i d'altra banda la jerarquia no s'estableix sinó de menor a major, i a la vista de necessitats generals que van creant i sentint les diferents col·lectivitats.

Què es dedueix d'aquí? Que és necessari pensar en una organització que vagi de baix cap a dalt, i no de dalt cap a baix. Aquesta és l'enorme diferència que hi ha entre la descentralització i la federació. La descentralització parteix de dalt cap a baix. La federació parteix de baix cap a dalt. I què importa això?, diran vostès potser. Què importa? Si l'organització ve de baix, són les províncies les que limiten l'Estat, mentre que si l'organització ve de dalt, l'Estat és l'àrbitre del destí de les diverses col·lectivitats. En aquest cas, la descentralització és una cosa arbitraria com a filla del caprici de l'Estat. La descentralització pot avui existir i desaparèixer demà. Però si parteix de baix cap a dalt, l'Estat té

funcions determinades de les quals no pot sortir; i el que succeeix habitualment és que l'Estat, en comptes de limitar les atribucions de les províncies, és al seu torn limitat, sense cessar en les seves funcions, per les províncies mateixes. Vet aquí per què hem anat a raure a la idea de la federació; perquè les monarquies i les repúbliques unitàries són sempre centralitzadores, i fins i tot quan volen descentralitzar, no arriben mai a la descentralització que constitueix la perfecta autonomia de tots els éssers col·lectius, arribant fins a l'ésser individual. Constituïda així la federació, l'Estat té funcions completament delimitades: és fill aleshores d'un pacte; pacte que no es pot trencar sinó amb l'acord de totes les províncies. Vet aquí per què les repúbliques federals conserven certa solidesa i certa duració; per què tenen totes garantits i assegurats tots els drets individuals, els del municipi, els de la província, i finalment, els drets mateixos de l'Estat.

Però se'ns pregunta: Quina és la vostra Constitució? No sembla sinó que es tracta d'una cosa nova, mai no vista. És que no teniu dues repúbliques federals establertes al món, que són les dues nacions que viuen amb més tranquil·litat, seguretat, ordre i llibertat? Doncs per saber la Constitució que nosaltres hem d'adoptar, n'hi ha prou que fixin la mirada sobre les constitucions d'aquests dos grans pobles. La Constitució americana diu que els Estats Units s'han constituït per fer la seva unió més forta, per establir la justícia, per assegurar la tranquil·litat i l'ordre interior, per assumir la comuna defensa, per assegurar el benestar general, i per aconseguir per a ells i per als seus fills els beneficis de la llibertat. La Constitució suïssa diu també textualment «que l'objecte de la confederació és assegurar la independència del país contra l'estranger, consolidar la tranquil·litat i l'ordre interiors, assegurar el benestar general i garantir completament els drets

dels ciutadans». És un sofisma, doncs, dir que els drets deixaran de quedar garantits en aquestes constitucions. Un cop coneguts els fins de la confederació, fàcil és saber quina serà la constitució d'una república federal. En ella es tracta, abans de res, d'assegurar la independència del país contra l'estranger. És evident que tindrà aquesta república federal el seu exèrcit i una matina, sense els quals no podria realitzar aquest gran fi. Per poder manifestar exteriorment la vida de la nació, el poder central ha de ser naturalment qui nomeni els ambaixadors, els cònsols i tots els representants necessaris per mantenir les relacions entre la república i els altres pobles. Si, d'altra banda, té necessitat d'assegurar els grans interessos nacionals, el poder central ha de tenir cura de les grans vies de comunicació, dels ferrocarrils, dels canals, dels correus, dels telègrafs i de tot allò que constitueix la vida nacional.

Deia el senyor Rodríguez l'altre dia: «Si demà estableixen la federació a Espanya, no seran petits els problemes que tindran per poder resoldre la qüestió mercantil» La qüestió mercantil, per què? Precisament, és la qüestió més fàcil d'arranjar. De quin comerç es tracta, del comerç interior o de l'exterior. Si del comerç interior, ja saben que la llibertat de comerç existeix a Espanya des de fa molts anys. Ja saben, a més, que les diverses confederacions han establert que les relacions comercials pertoquin al centre i no a les províncies. La Confederació suïssa ha declarat lliure la compra i venda de les mercaderies en tots els Estats, i la completa impossibilitat d'adoptar mesures que puguin ser un obstacle al comerç. La Confederació americana ha dit que pertany al poder central, és a dir, al poder federal, no només el comerç exterior, sinó també l'interior. Vegi's, doncs, establerta a tot arreu. D'on havien de venir aquestes dificultats?

Pel que fa al comerç exterior, conec massa el talent del senyor Rodríguez perquè pugui creure que la república federal sigui un obstacle per al seu desenvolupament. El comerç exterior forma part de la vida exterior d'una nació, i tot això pertany al centre i no a les províncies. Impossible sembla que el talent del senyor Rodríguez hagi pogut incórrer en una aberració semblant i que aquest argument hagi pogut fer efecte en una cambra il·lustrada.

Per la resta, en la confederació, per tallar les diferències que puguin suscitar-se entre els diferents Estats, es fa necessària una administració de justícia federal, imprescindible també per dirimir les qüestions que se suscitin entre individus de diferents Estats. Però la justícia ordinària s'ha d'administrar a les províncies, i allà han de concloure totes les apel·lacions, perquè la justícia, com a cosa interior, no pot pertànyer al poder central; i un dels grans mitjans per conèixer la línia divisòria que existeix entre el poder central i el provincial consisteix a fixar-se en allò que té una finalitat exterior o interior. Establertes ja les diverses bases sobre les quals pot descansar la Constitució federal, no he de fer sinó remetre'ls per a la resta a les Constitucions de Suïssa i els Estats Units que sens dubte coneixen.

Ara vaig a examinar quins són els avantatges del sistema federal. D'aquests avantatges, uns són polítics, d'altres econòmics i uns altres d'ordre social. Avantatges polítics: abans de res, el que he dit abans, el fet que les funcions de l'individu, les funcions del municipi, les funcions de la província, les funcions de l'Estat estan plenament determinades; el que els drets de l'individu, els drets del municipi, els drets de la província, no poden mai resultar limitats ni minvats pel poder central. La república federal és un pacte, un contracte, i un contracte que com he dit, no és possible que es rescindeixi sense la voluntat de tots els contractants.

Però n'hi ha més: el gran avantatge que hi ha a les repúbliques federals és que succeeix a les repúbliques federals el que succeeix a les associacions especials, que entreu en l'associació només per als fins amb què s'ha creat i que fora d'aquests fins romanen els ciutadans completament lliures. Succeeix en elles el mateix que succeeix en una associació per a la construcció d'una obra pública. Demà us associeu per construir un ferrocarril, per construir un canal, per construir qualsevol altra obra. I què us succeeix? Queda compromesa la vostra llibertat per aquell contracte? No: aquell contracte no existeix sinó per als fins especials de l'associació; fora d'ells, quedeu completament lliures. Això succeeix a la república federal; la república federal determina quins són els fins de l'Estat, i un cop determinats aquests fins, vosaltres quedeu fora d'ells, completament lliures, avantatge que no trobem sota cap altra forma de govern.

Però encara hi ha altres avantatges polítics que he de posar de manifest. Montesquieu, que us he citat abans, els coneixia perfectament. Deia Montesquieu: «La república federal preveu tots els inconvenients de la república unitària i també de les monarquies; perquè si es donés el cas en la república federal que un home es fes tan poderós que arribés a ser un perill per a les províncies, aquell home alarmaria les províncies mateixes i les posaria en guàrdia contra ell; i si demà vingués a exercir un poder sobre una província i aconseguís de revoltar-la en favor seu, les altres, com que compten amb forces pròpies, poden acudir en els moments de perill i ser per a ell un obstacle insuperable...» I deia a més Montesquieu: «Si es donés el cas que en una província existís una sedició qualsevol i la província no pogués sufocar-la, acudirien les forces de l'Estat federal per restablir la pau; si hagués, finalment, abusos en una província, aquests abusos no transcendi-

rien mai al cos total de la nació, ja que la part sana vindria a contrapesar la part malalta». Concloïa Montesquieu dient que «si el conflicte arribés a ser tal que la federació es desfés, els confederats continuarien, tanmateix, sent sobirans». Aquests són els avantatges que veia Montesquieu en la república federal.

Però hi ha encara més: què succeeix avui en aquests pobles que tenen, segons diuen vostès, grans llibertats? El que succeeix en aquests pobles és que la vida política no està seriada, esglaonada; la vida política es fa aquí a salts. Un home insignificant que acaba de sortir de la universitat, té pels seus pares o pels seus parents certa influència en tan localitat o tal altra, o en tal província o tal altra, i de simple ciutadà que era, d'un ésser obscur, sense coneixements, sense talent potser, ve de cop a ser membre de la representació nacional. De manera que aquí tenim legisladors, i ho som molts, sense haver tingut cap pràctica en afers legals. Estabiu la república federal: a la república federal teniu províncies, teniu Estats en els quals hi ha potser Parlaments com aquest, en els quals hi ha potser una vida tant o més desenvolupada que al centre. El ciutadà mira abans de ser membre d'aquella diputació que de ser membre de la diputació a Corts; i quan l'home arriba al centre, ha passat per un seguit d'estudis, per un seguit de treballs, per un seguit de lluites que el fan expert i coneixedor dels afers.

Als Estats Units, ens admira de vegades veure aquella gran república regida per un que fou simple artesà. Per què ens ha d'admirar? L'home que veieu regint els destins de la nació, al capdavant dels assumptes del país, és un home que ha passat abans una vida de treballs, una vida de lluites a l'Estat al qual pertanyia; és un home que ha anat per graus del municipi a la província, de la província al centre. Aquí no hi ha res d'això,

i no contribueix poc això al fet que vagin de mal borràs els afers del país.

Si els avantatges polítics que neixen de la federació són grans, grans també són els que neixen en el terreny de l'administració i en el terreny econòmic, perquè, d'entrada, suprimiu totes aquelles rodes inútils i complicades que necessiteu avui per mantenir enllaçat i pres el municipi amb la província i la província amb la nació. D'altra banda, no teniu tampoc les immenses despeses que produeix la centralització en el terreny de la Hisenda. Cada província té els seus impostos, cada província els recapta, cada província té el seu sistema tributari, el més acomodat a les seves necessitats, cada província el seu pressupost. Què succeeix aleshores? Que les despeses i els ingressos són més coneguts pel ciutadà, i en conseqüència, si cal fer grans sacrificis es fan de grat, perquè es coneix l'objecte a què s'aplicaran, les necessitats que han de satisfer. Cal que tinguin present que els pobles mai no paguen amb més gust les contribucions que quan coneixen el destí del seu import. Vagin a un poble, estableixin una contribució per fer un pont útil; i mentre vegin que s'està fent el pont, pagaran de bon grat la contribució que els hagin imposat; però des del moment que estableixin contribucions els productes de les quals vagin a sepultar-se en els mars sense fons del Tresor, com que no en coneix l'aplicació, ni la coneixerà mai, aquest poble, en el moment que se sent molt aclaparat, s'alça contra la càrrega que el molesta.

Però encara hi ha un altre avantatge més gran en el terreny econòmic, i és que si es retornen a les províncies l'autonomia que en altres temps tingueren, es veurà renéixer la vida en aquesta província. Quina comparació hi ha entre l'Aragó d'avui i l'Aragó de Ferran el Catòlic? Fins i tot la mateixa Barcelona, la mateixa Catalunya, que tan poderosa era en

aquells temps, es pot dir que ho sigui més ara en comparació amb el desenvolupament que ha tingut el comerç a Espanya?

Si van a les províncies que abans estigueren sota l'imperi dels califes i els emirs, si van a Andalusia, hi trobaran potser la indústria puixant que en altres temps hi hagué, ni el desenvolupament que les ciències i les arts hi tingueren? ¿No han vist que d'ençà que aquelles províncies formen part de la Corona de Castella sembla com si hagués passat per damunt d'elles un huracà que n'ha vingut a assecar les fonts de la vida? Facin que cada província aprofiti els mitjans de vida que té i els elements de riquesa amb què compta, i veuran com les províncies tornen a recuperar la seva antiga puixança.

Però hi ha moltes qüestions d'ordre social que mai no es resoldran millor que quan es confiïn a les províncies, és a dir, quan passin les províncies a ser Estats. El senyor Rodríguez ens deia parlant sobre aquest punt: «No serà poc difícil quan tinguin la república federal arranjar les qüestions d'Andalusia, que tendeix sempre al repartiment de béns». En primer lloc, senyors, és necessari fer constar que quan es tracta de repartir béns a Andalusia, com aquí s'ha dit tantes vegades, es tracta del repartiment de béns comuns, no de béns de particulars *(El senyor Rodríguez demana la paraula per rectificar.)* A més, cal tenir en compte que aquests repartiments de béns comuns són provocats per lleis anteriors i per vicis que ha introduït el govern, tant de la monarquia absoluta, com de la monarquia constitucional.

Ja Carles III, en una pragmàtica, decretà el repartiment dels béns comuns, improductius i de patrimoni reial d'Extremadura, i acabà per decretar el repartiment dels béns propis i d'arbitris dels pobles per recompensar els militars i les famílies de militars que s'havien sacrificat per la defensa de la pàtria.

Les Corts del 1822 tornaren a decretar de nou el repartiment de béns per recompensar també els militars que havien prestat serveis per la causa de la llibertat. En virtut de tots aquests decrets s'han fet diferents repartiments de béns comuns, i aquest costum de repartir-los és sens dubte una de les causes que produeixen aquesta tendència que tant encareix el senyor Rodríguez.

Però hi ha més, i és que les qüestions socials, com les qüestions de la propietat, adquireixen gairebé sempre un caràcter especial en cada poble. Així, per exemple, a Andalusia, els majors mals d'aquella província es deuen a la gran concentració que hi ha tingut sempre la propietat i que hi existeix encara, mentre que a les províncies del nord el que cal lamentar avui ja no són els mals que provenen de la concentració de la propietat, sinó els que provenen de l'extremada fragmentació de la mateixa. Mentre a Andalusia tenim els extensos latifundis de què ens parlaven els antics historiadors romans, latifundis que, deien, havien dut Itàlia a la perdició, trobem al nord petites i insignificants propietats que no serveixen ja no diré per mantenir una família, sinó ni tan sols per mantenir un individu. Teniu a més a Galícia des de fa molt de temps la qüestió dels *foros*, que ja tenia agitades aquelles províncies al segle XVII i es resolgué per una resolució de l'antic Consell de Castella, el qual, sobreposant-se a la llei, féu respectar aquells furs, suspenent la prossecució dels plets que sobre *foros* existien, així com la presentació de noves demandes.

Ara bé: així com tenim la qüestió de la propietat presentant un aspecte a Galícia i un altre a Andalusia, tenim qüestions especials en diferents punts d'Espanya. A Catalunya, per exemple, hi ha la qüestió de la *rabassa morta*, qüestió que és summament greu i que moltes vegades ha posat en alarma els propietaris d'aquell país. I jo pregunto: si demà els porten

aquí la *rabassa morta* de Catalunya, sense que això sigui ofendre el talent ni els coneixements de vostès, quants hi haurà aquí que siguin capaços de comprendre i resoldre cap d'aquestes qüestions? Si aquestes qüestions, en canvi, se sotmetessin al criteri de les diverses províncies en què han sorgit, quants serien els representants de les províncies que deixarien de comprendre-les i de poder trobar els mitjans de resoldre-les? Aquí teniu, doncs, com les qüestions socials, les més grans que poden existir en un país, són precisament les que són més fàcils de resoldre sota la jurisdicció de la província, i en conseqüència sota la república federal.

I no vull parlar aquí de la qüestió sobre el socialisme que es va repetint des dels bancs del davant en gairebé totes les discussions amb un objecte que no crec noble, amb el de dividir, senzillament, aquesta minoria, quan estem cansats de dir, i ho repeteixo ara, que la minoria no té sinó un conjunt de principis polítics que li serveixen de bandera, i fora d'aquests principis, en totes les altres qüestions ens considerem lliures per pensar com considerem convenient. Un pot ser republicà i acceptar o no acceptar les teories del socialisme, i pensar sobre totes les altres qüestions com jutgi oportú i consideri més encertat.

Però al senyor Rodríguez, que en parlar de socialisme s'adreça sempre a la meva humil persona, no puc sinó repetir-li allò que ja vaig manifestar en el meu primer discurs: que sempre que la llibertat em serveixi per a la resolució de les qüestions, l'acceptaré amb preferència a qualsevol altra solució; però des del moment que cregui que no és possible de resoldre-les amb justícia mitjançant la llibertat, vull la intervenció de l'Estat, perquè crec que quan es tracta del destí dels pobles és necessari posar remei als mals que els afligeixen per tots els mitjans que es trobin al nostre abast.

Aquestes qüestions socials no són només d'aquí; existeixen a tot arreu, i cada poble les resol no sempre pel criteri de la llibertat, sinó unes vegades pel criteri de la llibertat i d'altres pel de l'autoritat.

Explicats ja els avantatges polítics, administratius i econòmics que poden néixer de la federació; presentades les principals bases damunt les quals descansa; examinades les seves essencials condicions de vida, no crec necessari dir res més; no crec necessari manifestar que pel camí de la república federal, com hem dit abans, nosaltres anem a la unitat en la varietat, no a la uniformitat. Si la varietat els fa tanta por al senyor Rodríguez i als seus companys, en tenen prou de recordar el que fou Grècia, on hi havia república regida per tan diferents lleis, per tant diferents institucions, amb tan diferents costums, on la varietat era infinita.

En aquella gran nació fou on s'establiren les bases de la ciència, on la filosofia recorregué tot el camí que va des del misticisme fins a l'ateisme, on la llibertat tingué major desenvolupament, on no només la ciència sinó l'art assolí la seva màxima expressió des del punt de vista de la forma. Com més varietat hi ha en els pobles, més grans seran les fonts de vida que tinguin; i no perquè variïn les lleis, les institucions i els costums deixarà per això d'anar-se a la unitat, perquè la unitat la donen els interessos, i els interessos, en comptes d'anar-se aïllant, es van cada dia acostant, combinant i estrenyent. Nosaltres, avui, a Europa, som lluny d'haver arribat a la unitat desitjada; no tenim a Europa ni tan sols aquell lligam federal que alguns volem per a Espanya. ¿És això obstacle perquè la unitat s'hagi format a mesura que les grans vies de comunicació que avui existeixen van multiplicant les relacions dels pobles, combinant i harmonitzant els interessos generals? ¿Potser no hem vist que s'han celebrat tractats internacionals

perquè avui puguem trametre comunicats telegràfics d'un confí a l'altre d'Europa, perquè puguem trametre cartes d'un extrem a l'altre del continent, perquè anem tenint els mateixos pesos i mesures, perquè valorem les monedes d'Espanya com les de França, les d'Alemanya, les de Bèlgica i les d'altres nacions d'Europa? No es va celebrar fa dos anys un Congrés a París només perquè circulés la moneda per totes les nacions d'Europa? Tinguin-ho ben clar: vostès volen la unitat en la uniformitat, nosaltres volem la unitat en la varietat.

Senyors, com deia, si alguna prova hagués calgut de la poc generosa intenció amb què el senyor Rodríguez un i un altre dia està parlant de les divisions de la minoria, n'hi hauria hagut prou amb les poques i irritades paraules que acaba de pronunciar. La fogositat no és pròpia de qui té raó; qui té raó no s'irrita mai, parla sempre amb calma i és sempre amo de si mateix i de la seva paraula.

El senyor Rodríguez troba estrany que un partit polític digui que, fora de determinats principis polítics, considera que els seus diversos membres són completament lliures de pensar el que millor els sembli. El senyor Rodríguez confon aquí llastimosament el que és un partit i el que és una escola. Les escoles parteixen d'un principi filosòfic, i accepten totes les conseqüències d'aquest principi. Però a les Cambres no hi ha escoles, sinó partits, i els partits no tenen més que un dogma polític, que és allò que generalment els serveix de nucli i de bandera. Succeeix el mateix amb la democràcia republicana que amb tota la resta dels partits que componen aquesta cambra: és ben segur que si Sa Senyoria s'adrecés a les diferents fraccions i els preguntés si hi estaven d'acord no només en les qüestions polítiques, sinó en totes les qüestions econòmiques i socials que puguin sorgir aquí, trobaria unes quantes divisions més que aquelles que pogués trobar al si de la

minoria republicana. Faci Sa Senyoria la prova, i es convencerà d'aquesta veritat.

Gran diferència, senyors, hi ha hagut entre el discurs que ahir pronuncià el senyor Rodríguez i les poques paraules d'avui.

Ahir atacava la república federal; avui s'ha hagut de valdre d'argúcies per atacar-la, avui ens ha hagut de dir: «Jo no vaig dir ahir que les dificultats de comerç serien grans per a vostès; el que vaig voler dir és que els pobles entenen malament els vostres principis, que podria creure Catalunya, per exemple, que el sistema protector se sostindria millor sota la forma republicana federal que sota la monarquia; jo no vaig voler dir que les qüestions que se susciten a Andalusia sobre el repartiment de les propietats ho fossin per a la república; el que vaig voler dir és que els pobles d'Andalusia, sota la república federal, podien fer aquests repartiments».

Quina pobra manera d'argumentar avui! Quina gran manera d'argumentar ahir! La Cambra sens dubte ho haurà observat tan bé com jo. Quan ha tractat després de rectificar el que he dit, en comptes de ser jo l'equivocat, és Sa Senyoria qui m'atribueix conceptes que jo no he somniat. Jo no he atribuït a Sa Senyoria la idea que la república federal fos la negació del dret; el que jo sostinc és que Sa Senyoria digué ahir que la forma federal no era un fi, sinó un mitjà per unificar el dret. Això és exactament el que jo he dit.

Així les coses, que he de replicar jo? Res, absolutament res! Els meus arguments resten tots dempeus, i no n'hi ha cap que hagi pogut destruir Sa Senyoria.

Diu Sa Senyoria que no he indicat el procediment per fer la Constitució de la república federal. Què volia Sa Senyoria, que vingués amb la Constitució escrita d'ahir per avui? No sap Sa Senyoria que, ara com ara, no ha de sortir d'aquesta

Cambra la república? O és que creu que nosaltres ens hem fet la il·lusió que d'aquesta Cambra pugui sortir la federació? Potser no sabem nosaltres que quedarà resolta demà la forma monàrquica en contra nostra? Això ho sabíem no només ahir, sinó abans de venir a aquests bancs; jo ho sabia i ho deia abans que esclatés la revolució. Jo, que no he estat mai gran amic de les coalicions; jo, que sóc potser una de les persones a les quals al·ludia el senyor Olózaga una mica exageradament, deia abans de la revolució: si hem de proclamar la república, ha de ser l'endemà del moviment; si se n'ajorna la proclamació, estem perduts, la república no sortirà mai sinó de les baionetes del poble. Creure que pugui sortir de l'Assemblea és una follia, és un deliri. Sabent positivament, com sabia, que la república federal no havia de sortir d'aquesta Assemblea, com vol el senyor Rodríguez que em prengués jo ni ningú el treball de fer una Constitució federal? Prou fem ja d'exposar-los les bases damunt les quals aquesta federació ha de descansar; no es pot exigir més d'una minoria; que les minories no tenen ni tan sols la necessitat de dir-ne tant. Les minories no han de fer cap cosa més que veure la millor manera d'atacar i la millor manera de defensar-se, i prou sabut és que per a això el millor és tancar-se en el terreny de la negació.

Senyors diputats, altament sorprès he quedat en sentir el discurs del senyor Romero Girón; amb dificultat hi he pogut reconèixer les mateixes idees que jo havia emès anit. M'he trobat sorprès en sentir que jo havia ahir establert tota la teoria sobre la sobirania i el poder; el senyor Romero Girón va errat: qui establí la teoria sobre la sobirania i el poder fou el senyor Cirilo Álvarez; jo no vaig fer sinó fer-me càrrec de la teoria que havia presentat en el seu discurs el senyor Álvarez; jo, d'altra banda, no havia fet sinó consignar que aquests

dos principis existeixen, que aquests dos principis són eterns, i que la monarquia era l'encarnació viva del primer principi; però jo no vaig establir cap teoria ni vaig sostenir que els dos principis fossin antitètics o que tinguessin una síntesi, ni vaig dir tampoc, cas que cregués que tinguessin una síntesi, quina era la síntesi que podien tenir.

El senyor Romero Girón, d'altra banda, ha tingut una particular tàctica per combatre les meves idees: suposant-me deixeble de Proudhon, ha anat a atacar Proudhon per combatre'm a mi; aquesta és una manera raríssima de combatre un orador. Jo no nego que Proudhon és un dels homes que més he estudiat, però el senyor Romero Girón coneix la independència del meu caràcter, i sap que jo mai no m'he sotmès als errors de Proudhon, ni als errors de cap altra persona des del moment que els he reconegut: és més, puc assegurar a Sa Senyoria que lluny de ser cert que jo ahir pronunciés un discurs sobre les teories de Proudhon, precisament, llegint-lo fa molts pocs dies, amb prou feines hi vaig trobar, en aquella mateixa teoria del principi federatiu que jo he traduït, cap idea que pogués després aplicar a aquesta discussió: així doncs, el màxim que vaig poder aprofitar ahir de la teoria de Proudhon hauran estat dues o tres idees en explicar els avantatges del sistema federatiu en general. Però a més, m'estranya molt que el senyor Romero Girón hagi volgut jutjar Proudhon com l'ha jutjat: agafar dues o tres frases d'aquí i d'allà en el seu llibre i després deduir-ne que Proudhon pensa d'aquesta o de l'altra manera, quan el senyor Romero Girón sap perfectament quin és el caràcter d'aquest autor, i que no se l'ha d'apreciar, no dic per frases esparses, sinó ni tan sols per molt que d'ell se'n llegeixi.

Per apreciar Proudhon cal apreciar el conjunt de les seves obres, i sobretot fer-se càrrec que Proudhon era un home més

aviat crític que no pas doctrinal; en conseqüència, és necessari agafar amb molt de compte les afirmacions que ha fet, i veure sobretot quina ha estat la seva darrera afirmació, ja que ha estat un d'aquells autors que, en no tenir un sistema dialèctic fix, ha anat de la lògica de Kant a la de Hegel, de la d'aquest a la de Kant, i ha tingut en les idees un munt d'evolucions, filles de les seves diferents variacions dialèctiques. El senyor Romero Girón citava del principi del seu sistema federatiu unes frases en les quals semblava indicar que corona i herència no eren coses de gran importància. Sa Senyoria ens hauria d'haver dit per quin camí Proudhon, tot i no donar importància a aquesta forma, va a parar a la federal; perquè algunes raons prou que en deu donar.

El senyor Romero Girón deu haver vist que, quan aquest autor analitza totes les formes de govern, i examina les ràpides evolucions per les quals ha passat aquesta, acaba concloent que és l'única acceptable.

Pel que fa a la república federal, també m'ha sorprès, perquè el trobo en oberta contradicció amb els seus companys de comissió. El senyor Rodríguez, per exemple, no admet la república federal ni per a avui ni per a demà; mentre considera que aquesta forma és l'última forma de realització del dret: de manera que Sa Senyoria comprèn que pugui venir un dia que la república federal s'estableixi; i, cosa singular! Sa Senyoria, que tantes contradiccions m'atribueix, incorre a cada pas en elles, perquè si és cert que la república federal és l'ideal de la humanitat, el natural fóra que veiés en les evolucions per les que la humanitat està passant, la marxa cap a aquest ideal; i precisament quan s'ha fet càrrec de l'estat d'Europa i de les tendències que aquesta té pel que fa a formes de govern, ens ha anat a dir que el que a Europa es veu és la decadència de la forma federal. Com compagina això? A més, si Sa Senyoria

dóna tanta importància al dret, i si considera que aquest té la seva forma especial, ¿com és possible que Sa Senyoria no comprengui que, des del moment que avui admet a la Constitució tot el de dret realitzable possible, des del moment que en ella se'ns estan donant totes les llibertats possibles, des del moment que en ella se'ns estan donant totes les llibertats individuals, és a dir, el desenvolupament complet de l'ésser humà, el desenvolupament de l'ésser en tota la seva integritat, ha arribat l'hora d'acceptar aquesta forma definitiva del dret?

Sa Senyoria no s'ha fet càrrec, al capdavall, dels molts arguments que jo vaig adduir, i ha entrat en un seguit d'elucubracions metafísiques que no critico, però en les quals no em permetré jo d'entrar, perquè no les considero pròpies d'una cambra. Jo no vaig fer un discurs filosòfic, sinó polític: jo vaig venir aquí a discutir la monarquia i a contraposar a ella la forma de govern que jo accepto: a això es reduí tot el meu discurs.

Entro, doncs, a ocupar-me del que ha dit el senyor Romero Girón sobre la manera com jo vaig criticar que la monarquia pogués ser un poder moderador dels abusos de la llibertat. I això em diu el senyor Romero Girón: «No comprèn el senyor Pi que des del moment que hi ha abusos no hi ha exercici de drets?» El que jo dic és que si concedeixen que la monarquia ha de ser un poder moderador de la llibertat, li donen dret o facultat perquè limiti aquesta llibertat d'acord amb les situacions per les quals hagi passat el país; és a dir, que si demà les exigències de l'ordre fan comprendre a aquest poder que ha de limitar aquesta llibertat i fins i tot destruir-la, li concediu la facultat de limitar i destruir la llibertat.

Aquí vaig observant, sigui dit de passada, certa vaguetat que em sembla deliberada i que no fa res més que augmentar els meus dubtes i les meves temences sobre l'esdevenidor de la

llibertat. Ja se'ns està dient que la llibertat, quan d'ella s'abusa, no és llibertat; ja ens diuen que quan estigui votada la monarquia podrem, sí, continuar defensant la república, però no atacar el principi de la forma de govern establerta. I això mateix em fa creure que és cert el que jo deia fa pocs dies aquí, és a saber, que el que s'ha volgut impedir és que es dictin disposicions preventives amb relació a l'exercici de la llibertat, però no repressives, la qual cosa ens pot portar perfectament a la situació en què ens trobàvem abans de la Revolució de setembre.

Diu després el senyor Romero Girón: «El senyor Pi no comprèn que el poder monàrquic pugui ser un poder moderador; però s'hauria de fer càrrec que moltes vegades les minories poden tenir raó contra les majories, i avui mateix s'està treballant perquè les minories tinguin sempre representació a les Cambres». Jo estic perfectament d'acord amb aquesta idea; però, quines tristes conseqüències podrien néixer d'aquí? Si volen que el rei tingui facultats per decidir-se per les minories contra les majories, ah!, aleshores què se'n fa del principi de sobirania nacional, què de les majories parlamentàries? Em diran: no, perquè no volem dir amb això que el rei es decideixi en favor de la minoria, sinó que haurà d'apel·lar al judici del país perquè pugui apreciar si és la majoria o la minoria qui té la raó. Però quan, per exemple, el conflicte neix, com sol succeir al principi d'estar oberta una Cambra producte del sufragi universal, ¿per on podrà aquest sobirà dubtar que el pensament del país sigui el de la majoria, i per què no podrà venir a dirimir els conflictes que entre la majoria i la minoria sorgeixin? Ah! deixem-nos d'ambages i circumloquis. Aquí es crea una monarquia hereditària, i no ens hem d'enganyar: on hi ha monarquia hereditària, la sobirania del poble és poc menys que il·lusòria.

Em deia el senyor Romero Girón: «Jo comprendria que el senyor Pi oposés a aquesta monarquia una federació, però federació monàrquica, perquè al cap i a la fi la federació hi cap també a dins de la monarquia». La raó per la qual jo vull la república federal i no l'Estat federal és clara, perquè, per tal com entenc jo que la sobirania del poble és incompatible amb un poder irresponsable, inviolable i hereditari, vull evitar això amb l'amovibilitat i la responsabilitat del poder federal.

El senyor Romero Girón suposa que Proudhon no vol la federació immediata. Crec que Sa Senyoria és completament en error. És veritat que parla a l'última pàgina del seu llibre de la federació progressiva. Però és perquè Proudhon no només vol la federació entre els pobles i províncies, sinó que, animat sempre de l'esperit que tingué per resoldre les qüestions socials, crec que hi ha necessitat a més que dins l'Estat s'organitzin determinades federacions industrials, les quals creu que sí poden existir immediatament.

Pel que fa a l'abús de la llibertat, li he de dir que quan parlo de la llibertat i no la determino, em refereixo sempre a la llibertat del pensament, que ha estat sempre la llibertat per la qual he sospirat i sospiraré eternament.

Des del moment que sento a parlar d'abusos de llibertat, m'alarmo; perquè he vist sempre que s'entén per abusos de llibertat totes les manifestacions del pensament que són contràries a les idees de qui parla.

Per aquesta raó voldria jo que dins la Constitució hi hagués un article més categòric que impedís, no només les disposicions preventives, sinó les disposicions repressives i restrictives, que jo crec que podran arribar a dictar-se per governs que no siguin completament fidels a la llibertat del pensament.

Pròleg a *José Mazzini. Ensayo sobre el movimiento político en Italia*, de Nicolás Díaz[6] (1876)

Quan tan rebaixats estan els caràcters, tan poc fermes les consciències, tan prepotent l'egoisme, és convenient recordar els homes que s'han distingit per la fortalesa de les seves armes.

Mazzini fou en realitat tot un caràcter. Després d'haver provat les seves forces en una revolució literària, les consagrà a la revolució política i res no fou capaç d'aturar-lo: ni les acerbes censures dels seus compatriotes, ni les malediccions del món, ni el desterrament, ni la presó, ni les sentències de mort. Carbonari, triumvir, proscrit, no deixà mai de sostenir els seus principis ni d'agitar les nacions d'Europa en favor de la seva pàtria. D'altres portaren a la realitat el seu pensament, però fou ell qui el comunicà als doctes, el difongué per les masses, i a còpia de sentir-lo i fer-lo sentir, el féu arrelar al cor dels pobles.

Des de la caiguda de l'Imperi d'Orient, Itàlia vivia desunida i esmicolada, ja per la rivalitat de les seves ciutats, ja per l'ambició dels prínceps. Camp de batalla i objecte de cobdícia per a invasors i reis, havien estat comptats els dies de la seva

6 Nicolás Díaz y Pérez, *José Mazzini. Ensayo histórico sobre el movimiento político en Italia*, Imprenta de la calle del Pez, Madrid, 1876.

llibertat, llargs els de la seva servitud. Encara en el present segle, no fa ni vint anys, gemegaven dues de les seves províncies sota estranger jou. Hi imperaven tres cases reials, a més dels pontífexs: la casa d'Este, la casa de Borbó i la de Savoia. Mazzini es proposà de reconstituir-la fent-la al mateix temps una, independent i lliure. Altres abans que ell havien concebut el mateix pensament. Mazzini posà tota la seva energia en fer-lo realitat.

Era Mazzini republicà i demòcrata, però subordinava totes les seves aspiracions polítiques a la de restaurar la nacionalitat d'Itàlia. Així, tot i que anhelava ardentment veure la seva pàtria apinyada al voltant de Roma i regida pels antics cònsols, no vacil·lava a encoratjar avui els papes, animar els reis perquè es posessin al capdavant del moviment que tant desitjava i, deslliurant Itàlia d'aliens poders i estranyes gents, la sotmetessin a una sola llei i a un sol govern.

D'altres volien la federació per a Itàlia, no Mazzini. No veia en una federació força suficient ni per expulsar Àustria de Llombardia i Venècia, ni per mantenir contra les rancúnies i les concupiscències d'Europa la integritat del territori, ni per posar a remolc d'Itàlia els pobles llatins, secret desig de molts dels seus compatriotes. Com els jacobins francesos, volia constituir una nació forta i poderosa l'espasa de la qual fos suficient per inclinar de la banda que ella volgués els destins d'Europa.

Mazzini incorria, tanmateix, en un error. La unitat no exclou la varietat. Les nacions, no perquè siguin un conjunt de pobles confederats deixen de ser nacions. Les uneix i els dóna força la identitat de raça, de llengua, d'interès, que és el major dels vincles. La seva dificultat en aquest punt era aconseguir que tots els italians reconeguessin en Itàlia la seva pàtria comuna. Sentida la necessitat de redimir-la i sostenir-la, confe-

derats o units, haurien acudit tots al combat i organitzat exèrcits que li servissin d'escut. Volia Déu que tornés Itàlia a regir el món? No perquè visqués sota una Constitució federal li havien de mancar mitjans per regir-lo. Federal és la República de Washington, i influeix cada dia més en els afers d'Amèrica. Ella és qui féu impossible l'imperi de Mèxic; ella qui arranjà les nostres diferències amb les nacions del Pacífic; ella qui farà trencar en aquell vast continent les cadenes de l'últim esclau. No preponderen uns pobles damunt els altres només per la força de les armes. Preponderen principalment per tenir una idea, una política, un objectiu que als altres els manca. A Monroe, més que no als seus soldats i a les seves esquadres, deuen els Estats Units la seva prepotència.

Hom té, malauradament, per la federació una por que res no legitima. La federació és la forma política més aplicable a l'organització dels diferents grups en què està dividida la gran família humana. Sense menyscabar l'autonomia de què ahir gaudissin, pot, amb la mateixa facilitat, reunir els pobles en províncies que les províncies en nacions, agrupar les nacions mateixes, donar unitat i vida a la humanitat sencera. A l'interior d'una nació, pot harmonitzar els mil i un antagonismes que la pertorben, i centuplicar l'activitat i la força dels diversos organismes a què dóna origen la divisió del treball. Tendeixen irresistiblement les altres formes de govern a destruir i refondre en una sola massa els grups a què hom les aplica; només la federació els uneix sense prendre'ls la fisonomia que els distingeix, ni la manera de ser que els és pròpia. Destria els interessos locals dels provincials, els provincials dels nacionals, els nacionals dels continentals, els continentals dels humans; i deixa que cada grup giri lliurement dins l'òrbita dels seus interessos. Deixa amb igual llibertat l'individu, dins els vastos límits del pensament.

No m'argüeixin amb l'exemple del que l'any 1873 ha succeït a Espanya. Es proclamà aleshores la república federal; no se l'organitzà ni se n'arribaren a discutir les bases. Hi va haver un simple avortament de federació: el cantonalisme. I encara que s'hagués aplicat i hagués sortit malament l'assaig, què demostrarà mai contra la bondat ni la virtut d'una idea la incapacitat d'uns pocs homes per fer-la realitat? Cent cops han sucumbit homes i pobles en l'establiment dels principis liberals: la llibertat continua sent una de les grans idees humanes i el desideràtum de les generacions que van entrant successivament en el teatre de la vida.

Succeeix amb relació a la federació una cosa veritablement anòmala. Ningú no posa en dubte l'autonomia de les nacions. Ningú no reconeix en cap el dret d'immiscir-se en els afers de les altres. Ningú no nega la conveniència i fins i tot la necessitat que es confederessin d'entrada les d'Europa, i en una mena de Consell d'Amfictions es deliberés sobre els interessos que els fossin comuns i es resolguessin els conflictes que ara decideix la força de les armes. Consideraria tothom com el més gran dels progressos que s'estengués la confederació a tots els pobles de la terra. No parleu en canvi a ningú de posar-los tots sota el ceptre d'un emperador, ni tan sols sota l'autoritat d'un Senat o de cònsols com els de l'antiga Roma: protesta la consciència universal contra aquesta fusió de nacions en una, somni que tingueren i feren realitat fins on van poder genis com Alexandre, Carlemany, Hildebrand, Napoleó.

És ja, d'altra banda, immens el nombre d'aquells que reconeixen l'autonomia de l'individu i el creuen per dret de la natura absolutament lliure en les manifestacions del seu pensament i la seva consciència. No se'l considera ja, com en les antigues repúbliques, un simple membre de l'Estat: és a més a ulls de tothom una personalitat, un home. No es vol que

l'Estat el mantingui, eduqui, l'instrueixi, el modeli a la seva imatge i semblança, el sacrifiqui, l'absorbeixi; es pretén, ben al contrari, que visqui i es desenvolupi l'individu al si de la família i hi hagi a cada Estat la major varietat possible de caràcters, d'idees, de tendències, perquè no s'estanquin els pobles i sigui cada dia més ràpid el moviment progressiu de l'espècie humana.

Per què no s'ha de reconèixer igualment l'autonomia dels municipis i de les províncies que foren ahir nacions? Entre els organismes polítics, el municipi és el més natural, el que tot home accepta amb amor o si més o sense violència. Fou el nostre bressol i serà probablement el nostre sepulcre. Hi tenim habitualment els nostres pares i mestres, allà es desenvoluparen els nostres primers afectes, amb ell trobem enllaçats els més dolços records. En ell, per dir-ho així, sentim i palpem la idea de pàtria. La pàtria, la nació, l'Estat, és abans de res el poble on hi ha la nostra llar, el nostre camp, la nostra indústria, la nostra vida: per a la majoria dels homes, no deixa de ser-ho mai. És possible que a una agrupació tan real, tan espontània, li neguem l'autonomia que no dubtem a concedir a agrupacions filles gairebé sempre de la violència? Que no el considerem una personalitat i no li reconeguem el dret de moure's lliurement dins de l'esfera d'acció que li tracen les necessitats i les condicions de la seva vida? Que el vulguem eternament sotmès a la tutela de l'Estat? Que no veiem que si la nació és sobirana dins el cercle dels interessos nacionals, amb més raó ho ha de ser el municipi dins el cercle dels interessos locals?

No atorgo ni he atorgat mai cap importància ni realitat a les províncies de què avui es componen la majoria de les nacions. Grups merament administratius i com a tals arbitraris, no puc ni he pogut mai considerar-los com a entitats políti-

ques. Però hi ha hagut en gairebé tots els pobles d'Europa, principalment a Alemanya, Itàlia, França, Espanya, grups de molt diferent índole. S'han format a dins del territori que aquells abasten, petites nacions, ja monarquies, ja repúbliques, que han gaudit per llargs segles de vida pròpia, deixant no pocs en la història una llarga i lluminosa empremta. Algunes, desbordades d'activitat i de força, no han pogut contenir-se dins les seves fronteres, i han arribat a dominar estranyes gents. Més tard, inserides en les actuals nacionalitats, no ha estat possible de prendre'ls, malgrat els grans intents fets amb aquest objectiu, la fisonomia i la personalitat que aleshores adquiriren. Tenen no només la seva història, sinó també la seva llengua, la seva literatura, els seus costums, la seva organització administrativa, i el que és més, el seu dret; i pel viu record del que foren desig de recuperar la llibertat perduda. Nasqueren aquelles petites nacions de veritables necessitats, bé militars, bé econòmiques; i encara que no totes purgades en la seva formació de tot vici de violència, foren, sense cap mena de dubte, cent cops més espontànies que les presents. Corresponien algunes a divisions geogràfiques i tenien d'altres origen en la diversitat de pobles i races que en els primitius temps ocuparen el sòl de les actuals nacions. Per què negar-los l'autonomia que en altres dies tingueren? Per què no permetre que desenvolupin lliurement les seves idees i els seus gèrmens de riquesa i de vida, ahir fecundats per la llibertat, i avui per la servitud estèrils? Per què entestar-se a sostenir la unitat que mata i no conciliar-la amb la varietat que vivifica? Molts d'aquells grups, grans i poderosos mentre foren nacions, estan d'ençà que deixaren de ser-ho abatuts i pobres: ahir destacaren per la seva activitat, avui estan caiguts; ahir brillaren i foren respectats, avui jeuen oblidats i en silenci.

Era realment aquell estat de coses causa de freqüents guerres. Com evitar-les? El problema era evitar el mal sense cegar ni fer minvar la font de béns que de la divisió naixia: la solució en unir aquelles petites nacions sense desorganitzar-les ni menyscabar la seva independència: confederar-les i no refondre-les en una altra nació, aquell era el remei. ¿I, per què no hem de corregir l'error dels nostres pares, o per millor dir les faltes de la monarquia, que és per naturalesa absorbent, anivelladora, enemiga de tot el que pugui limitar la seva autoritat o oposar algun obstacle a la seva marxa?

Mazzini havia nascut en un país on existien aquelles fins avui petites nacions. Quina llàstima que en tractar de constituir la gran nacionalitat italiana no proposés la federació com a únic i definitiu mitjà! Ja que acceptaria com a benvinguda la unitat vingués com vingués, podia ell, home de pensament i de principis, deixar de sostenir el més convenient i just per a l'organització de la seva pàtria? Federals eren totes les grans repúbliques de la jove Amèrica. Federal és la de Suïssa. Damunt la base de la federació s'ha constituït la monarquia alemanya. En la federació ha trobat Àustria la manera d'evitar els seus conflictes amb Hongria; i fins i tot la unitària França ha vist ja sorgir del si de la seva capital el principi que cregué mort amb els girondins. Es farà realitat la federació més o menys tard i amb més o menys trasbalsos dins les nacions, i acabarà donant la pau al món.

Madrid, 20 de gener del 1867

La federació. Discurs en defensa del diari *La Unión* davant el Tribunal d'Impremta[7] (1879)

No puc fer res més que començar estranyant-me del criteri i la conducta del ministeri fiscal. El diari *La Unión* es publica des de fa temps amb el títol de «Diario Democrático Federalista»; defensa i sosté els principis i les doctrines federals, sosté que el pacte és la base de la federació, insisteix en la necessitat de fer autònoms el municipi i la província; i el Fiscal, que ha hagut de seguir per raó del seu càrrec les polèmiques amb la resta dels diaris, no ha denunciat mai ni entrefilets ni articles. I avui denuncia, no un article en què el diari parli per si, sinó un comunicat del nostre amic el senyor Eladio Carreño, sobre la conseqüència o inconseqüència política d'un demòcrata d'Astúries. Si en aquest comunicat no es fa res més que reproduir les idees i les doctrines que fins aquí ha sostingut *La Unión*, com se'l denuncia?

Amb aquesta conducta es posa en primer lloc el ministeri Fiscal en oberta contradicció amb ell mateix. Si les nostres doctrines contenen un atac a la Constitució de l'Estat, com és que no s'ha oposat des del primer dia a la seva propagan-

7 Dins *La federación y otros trabajos acerca del sistema federativo*, Pablo Correa y Zafrilla (compilador)., Imprenta de Enrique Vicente, Madrid, 1880.

da?, per què ha consentit, sobretot, que periòdic es digui *Diario Federalista*?

El Ministeri fiscal es posa a més en oberta contradicció amb el govern a qui serveix. No consent el govern que ens anomenem republicans, no consent que s'anomenin d'aquesta manera ni tan sols els diputats a Corts; però autoritza el Partit Federal perquè públicament es reuneixi, nomeni comitès i prengui acords sobre la conducta que ha de seguir per assolir abans el triomf dels seus principis. Avui mateix estan autoritzant els governadors en diverses províncies el nomenament de les nostres juntes. Els individus que les componen aixequen acta de les seves sessions i les publiquen a *La Unión* sense que ho impedeixin ni el fiscal ni el govern. Com gosa el fiscal de denunciar doctrines que el govern no té per subversives ni creu que ataquin la Constitució ni les institucions vigents?

Estic d'acord amb el Ministeri públic en què, tenint en compte l'actual llei d'impremta, són en general responsables els periòdics dels escrits que reprodueixen; però no ho estic en què hagin de respondre de les idees i doctrines que en ells es reflecteixin quan no les facin seves. Cada dia parlen els diaris dels nihilistes de Rússia, de les doctrines que professen, de la conducta que segueixen, del fi a què aspiren, de les conseqüències que sobrevindrien si triomfessin. No se li ha acudit mai al fiscal de fer responsables els diaris ni d'aquests articles ni dels documents dels nihilistes que algunes vegades publiquen.

No se li acudiria probablement sinó quan els diaris defensessin tan perilloses doctrines. Aquí dóna la casualitat que *La Unión* ha publicat el comunicat del senyor Carreño sense comentaris de cap mena.

No vagi tot i amb això a creure el fiscal que rebutgem d'examinar si les idees que sustentem són o no contràries a la

Constitució de l'Estat; abordaré la qüestió per tal que la sala vegi fins a quin punt són compatibles amb les vigents institucions.

S'equivoca el fiscal quan creu que la federació és una forma de govern. No és una forma, sinó un sistema polític, administratiu i econòmic aplicable a totes les formes fins ara conegudes. Tant és aplicable a la monarquia com a la república; tant a les repúbliques conservadores com a les radicals; igual a les monarquies constitucionals que a les democràtiques. Ho dubta el fiscal? Ho dubta la sala? N'hi ha prou que girin la mirada cap a altres nacions. Tres nacions federals hi ha a Europa: Suïssa, Alemanya i Àustria; Suïssa, una república; Alemanya i Àustria, dues monarquies constitucionals com la d'Espanya. Cal que digui res més per demostrar que el sistema federal cap dins la monarquia?

Una monarquia pot passar del sistema unitari al federal sense que perdi res d'allò que essencialment la constitueix. La prova la té el fiscal a Àustria. La nació austríaca està composta per províncies ahir nacions, com ho foren en altres dies les que componen la nació espanyola. Addictes els emperadors al sistema unitari, arribaren a prohibir, com aquí prohibírem en altres temps, que les diverses províncies de l'imperi escrivissin les seves respectives llengües i dialectes. De cop i volta, el 1861, canvià l'emperador de política i concedí a les províncies tota l'autonomia que cregué compatible amb la unitat de l'Imperi. Convocà dietes provincials i cridà al Reichsrat, no ja els diputats de la nació, sinó els delegats d'aquestes mateixes dietes. Anys després, el 1886, no satisfet encara, declarà Hongria lliure, independent, i la deixà enllaçada a l'imperi només pel vincle federal. Fou emperador d'Àustria i rei d'Hongria; i volgué que els hongaresos tinguessin en endavant la seva assemblea, el seu govern, les seves tropes, la seva Administració i fins i tot

els seus correus i telègrafs. Establí que només quan es tractés de qüestions que afectessin tots dos pobles, fossin aquestes resoltes per delegació de les dues dietes, austrohongaresa; federació exagerada a què no ha arribat cap altra nació d'Europa ni d'Amèrica. Passa aquell imperi, com veu la sala, d'unitari a federal sense que es menyscabés la unitat de la nació ni s'alterés cap de les condicions essencials de la monarquia.

Tant és la federació és un sistema aplicable a totes les formes de govern, si demà el rei Alfons, recordant que Espanya és un conjunt de províncies, ahir nacions, moltes encara separades per la legislació, la història, la llengua i els costums, volgués seguir la conducta de l'emperador d'Àustria, no faria res més que enfortir en comptes d'augmentar el poder i la unitat de l'Estat, alhora que el desenvolupament de la vida de les províncies. La federació no és res més que la triple autonomia del municipi, la província i la nació dins el cercle dels seus respectius interessos; i com que hi ha interessos realment nacionals, deixa a l'Estat forces i camp en què moure's. Les federacions més perfectes són sens dubte les republicanes; però n'hi hagué, com he dit, de monàrquiques tant en l'antiguitat com en els temps moderns.

S'alarma el fiscal en sentir a parlar d'autonomia, i és segurament perquè no s'ha format una idea clara del que és la federació. La federació és un sistema pel qual els diferents grups humans, sense perdre la seva autonomia per a tot el que els és propi, constitueixen un grup superior per a tots els fins comuns. Descansa aquest sistema en el fet que tots aquests grups, igual que els individus, tenen dues esferes d'acció completament diferents: una en la qual poden moure's lliurement sense afectar els individus o grups de la seva classe, i una altra en què no es poden moure sense afectar-los. En el sistema federal, els pobles, les províncies i la nació, igual que els indivi-

dus, han de ser autònoms en la seva vida interior i heterònims, com a membres d'un grup superior, en tot allò que constitueixi la seva vida de relació. Què té això d'irracional ni de contrari a les vigents institucions?

Vol, per exemple, un municipi construir obres públiques, establir fires o mercats o conduir per sèquies o canals aigües que neixen i moren dins el seu terme; vol fundar escoles, biblioteques, museus, observatoris, asils, hospitals, cases de maternitat o qualsevol altra institució de beneficència o d'ensenyament; vol regularitzar la seva hisenda, augmentar els seus ingressos amb relació a les seves necessitats i les seves despeses i establir tributs; vol reformar la seva pròpia organització i donar més volada o més atribucions al seu govern, segons la seva tradició o els seus costums; per què ha de consultar per res la província ni l'Estat, quan en res pot afectar amb aquests actes la vida dels altres pobles? ¿Qui millor que ell ha de poder apreciar quin tipus de tribut serà menys onerós per al veïnat, a quines atencions cal donar preferència, de quines forces disposa per fer front als crèdits que contregui, quina organització pot contribuir més al bon ordre dels seus afers, quines institucions han d'afavorir el més ràpid desenvolupament dels seus elements de prosperitat i riquesa? Cal deixar en llibertat els municipis fins i tot perquè tinguin la seva administració de justícia i estableixin el nombre de tribunals que els permetin els seus recursos i els exigeixi la major activitat dels seus negocis. No podran, sens dubte, aquests tribunals ser competents en qüestions entre veïns de diferents municipis, però sí en aquelles que sorgeixin entre ciutadans del mateix poble o es trobin sotmeses per endavant per veïns de diferents pobles als jutges del municipi.

En tots aquests actes entenem que els municipis han de ser autònoms; no ja en els de relació. Si tracta, per exemple, un

municipi d'establir comunicacions amb altres pobles, bé pel correu, bé pel telègraf, bé per camins i calçades; si tracta d'utilitzar aigües que no neixen ni moren en el seu territori; si tracta d'organitzar les relacions de comerç amb altres grups; si tracta de resoldre els conflictes que es produeixin entre ell i els altres municipis; si tracta d'entendre's amb ells per a la seva comuna defensa, no ha de ser ja naturalment la seva sola voluntat qui decideixi, sinó la de tots aquells a qui aquests actes afectin. Llibertat per a tot el que és propi, subordinació per a tot el que és comú: aquesta és la doctrina que nosaltres, els federals, sostenim.

Es pot pensar en res de més racional? No és això, al capdavall, el que succeeix amb relació als individus i a les nacions? Per què no ha de succeir amb relació als municipis? Dic de la província el que acabo de dir del municipi, i de la nació el que acabo de dir de la província. Tenen l'una i l'altra la seva vida interior, i en això han de ser autònomes; la seva vida de relació, i en això han de ser heterònomes.

I que la nació sigui també autònoma i heterònoma, hi haurà qui ho dubti? La nació és autònoma en tot el que constitueix la seva vida pròpia, en el seu govern interior, en la seva administració, en la seva hisenda, en el seu exèrcit i la seva armada, en els seus tribunals, en els seus serveis d'ordre general, correus, telègrafs, ferrocarrils, carreteres, navegació per rius i costes, comerç, moneda, pesos i mesures, etc.; és heterònoma i no pot actuar per si mateixa en res que afecti l'interès, la dignitat o la vida de les altres nacions. ¿Pot potser sense el consentiment d'aquestes portar més enllà de les seves fronteres ni els seus correus, ni els seus telegrames, ni els seus camins, ni les seves tropes, ni els seus vaixells, ni les sentències dels seus tribunals, ni el seu comerç, ni la seva moneda, ni les seves institucions, ni les seves lleis? ¿Consentiria tampoc que

aquestes li imposessin ni les seves lleis, ni les seves institucions, ni les sentències dels seus tribunals, ni els correus, ni els telègrafs, ni cap cosa que afectés el seu interès o el seu decòrum? La més mínima intervenció de les altres nacions en la seva vida interna seria suficient per revoltar-la i fer-li agafar les armes i declarar la guerra. I ha de ser, tanmateix, la nació àrbitra del destí de les províncies i els municipis? En virtut de quin principi? Per quina regla de lògica? Per quin axioma de justícia?

Entesa així l'autonomia, no sé on és el caos a què segons el fiscal ens ha de portar el principi federatiu. El principi federatiu és a Espanya conforme amb la tradició i la història. Els nostres municipis, un dia gairebé nacions, es regien per furs que eren codis, no només polítics i administratius, sinó també civils i penals. Tenien alguns fins i tot el dret d'encunyar moneda i de fer la guerra, sempre que no fos contra la seva pàtria ni els seus reis. Gaudien gairebé tots d'atribucions que nosaltres, federals, seríem lluny d'atorgar-los per considerar-les incompatibles amb la unitat de la república; i tanmateix, lluny de fer minvar la nació, l'engrandiren, contribuint com els primers a reconquerir-la contra els àrabs. Alhora que això feien els municipis autònoms, una noblesa tan poderosa com turbulenta s'insubordinava a cada pas contra els seus monarques, i sovint es desnaturalitzava oferint la seva espasa a prínceps estrangers i fins i tot a reis àrabs, amb els quals més d'una vegada vingué a combatre la seva pròpia pàtria.

Espanya estava d'altra banda dividida en autèntiques nacions, en nacions tan alienes a Castella com ho puguin ser avui França, Anglaterra, Itàlia, Alemanya o Rússia. Coexistiren un dia Lleó, Castella, Navarra, Aragó, Mallorca i el regne lusità; i eren algunes tan poderoses, que moltes, no cabent dins elles mateixes, s'escamparen per Itàlia i portaren les se-

ves armes fins a la mateixa Atenes. Aquestes províncies-nacions existeixen. Els hem arrabassat la seva autonomia i no es regeixen pels seus antics furs, però conserven la seva fesomia especial, i són lluny d'haver-se refós en Castella. Galícia, Astúries, Catalunya, les illes Balears, València, parlen i escriuen encara en els seus dialectes, i fins i tot els conreen com mai no conrearen la parla general d'Espanya. Biscaia, Navarra, Aragó, Catalunya, les illes Balears, continuen regint-se per les seves antigues lleis civils i les creuen superiors a les del regne. Tenen totes diferents costums i una història que constitueix el seu orgull. Separa finalment a moltes la mateixa naturalesa: aquí grans serralades, allà rius cabalosos.

Són avui algunes ni l'ombra del que un dia foren? Per què no els hem de restituir l'autonomia i amb ella l'ésser i la vida que en més feliços temps gaudiren? Guanyaran elles i guanyarà la república, perquè entraran en honrosa emulació i, àrbitres del seu desenvolupament i els seus destins, beneficiaran i multiplicaran les seves fonts de prosperitat i riquesa.

Ara bé, el que més sembla haver ferit les fibres del fiscal ha estat la idea del pacte, o, per millor dir-ho, el nostre propòsit que les províncies reconstitueixin per un pacte la nacionalitat espanyola. Ignoro francament per què aquesta idea excita avui no només el fiscal, sinó també molts polítics que es tenen per homes assenyats. No sé que pugui constituir-se cap societat si no és per un d'aquests dos mitjans: o el pacte o la força. Treballem avui tots perquè la força del dret se sobreposi al dret de la força, i hem de consentir que les societats tinguin la força per base i fonament?

El pacte, observi-ho bé el senyor fiscal, és la condició de vida dels individus i dels pobles. Vivim pel continu intercanvi de serveis i de productes, o el que és el mateix, per una inde-

finida sèrie de pactes. Només mitjançant pactes aconseguim que les mestres ensenyin els nostres fills i els sacerdots ens casin i ens enterrin. El matrimoni mateix és en el fons un pacte, per molt que l'Església l'hagi elevat a la categoria de sagrament. El precedeixen ordinàriament capitulacions, és a dir, contractes on es fixa el dot de la dona i el capital del nuvi, s'estipula la manera de tornar-los, i en algunes províncies fins i tot es determina el destí dels futurs fills.

Què són, d'altra banda, constitucions com la que avui ens regeix, si no pactes entre els reis i els pobles? No els anomena potser així tothom? Tenien abans els reis d'Espanya una autoritat absoluta, a penes limitades per algunes lleis del *Fuero Juzgo* i les *Partidas*. Quan, moguts pels moderns principis, hem pretès de reduir-la i definir-la, hem fet el següent pacte: «Tu», li hem dit al rei, «seràs com fins ara sagrat i inviolable, però res no podràs decretar ni manar sense ratificació d'un ministre, i aquest serà aleshores responsable dels teus actes. A tu et correspondrà de sancionar i promulgar les lleis, no dictar-les. Només les podrà dictar la nació reunida en Corts. No podràs, sense acord d'aquestes Corts, ni alienar cap part del territori de la pàtria, ni incorporar a la nació terres estrangeres, ni donar força executiva als teus tractats amb les altres nacions. Podràs declarar la guerra, però no imposar, sense el previ consentiment de la nació, subsidis per mantenir-la, ni cridar noves gents al servei de les armes. Et reconeixem rei, però amb la condició que compleixis les obligacions que t'imposem».

Si no és això un pacte, per què estableix l'actual Constitució que les Corts hagin de rebre de l'immediat successor de Corona i del regent del regne el jurament de guardar la Constitució i les lleis? Ho ha establert i ho estableixen totes les constitucions monàrquiques del món.

Es feren pactes anàlegs fins sota el règim absolut. Els furs atorgats antigament als pobles no eren res més que pactes entre la Corona i els municipis. I, quins pactes! Al fur de Lleó, es feia dir al rei:

«Quisquis ex nostra progenie vel extranea hanc nostram constittutionem sciens frangere tentaverit, fracta manu, pedi et cervice, evulsis oculis, fusis intestinis, percussus lepra, una gladio anathematis in aeterna dampnatione cum diabolo et angelis ejus luat poenas.» Tot individu de la nostra o d'una altra progènie que a posta intenti de transgredir aquesta nostra Constitució, trencats la mà, el peu, el cap, arrencats els ulls, buidats els budells, atacats el cos per la lepra i l'ànima per l'espasa de l'anatema, pateixi les penes eternes amb el diable i els seus àngels.

Reunits ja en un els diferents regnes d'Espanya, monarques com Carles V i Felip II, en pujar al tron, havien d'anar de poble en poble jurant guardar els furs de les províncies.

Sense pacte, no hi ha relacions possibles ni entre individus, ni entre poders, ni entre nacions. Com es resolen els conflictes entre l'Església i l'Estat? Per concordats. Com els que sorgeixen entre nacions? Per convenis o tractats, sempre per pactes. Quan no, per les armes, és a dir, per la força. Per tractats es resolen les qüestions de correus, de telègrafs, de comerç, de navegació, de justícia, d'aigües, etc. Per concordats, les nostres eternes dissidències amb els pontífexs. I us espanta que fem descansar damunt el pacte la nacionalitat espanyola?

Es tem que si es tracta de reorganitzar sobre el pacte les nacions, no es neguin a formar part de l'espanyol algunes de les nostres províncies, però es necessita per albergar aquest recel tenir una molt pobra idea dels vincles que mantenen units els pobles. Si les nacionalitats només subsistissin per l'acció de l'Estat, fa temps que estarien dissoltes. No ho estan

perquè tenen vincles més forts: el de les comunes glòries i el dels comuns patiments, i sobretot el dels interessos, que és, ha estat i serà sempre el més fort dels vincles.

Si s'haguessin volgut disgregar les províncies d'Espanya, no han tingut ocasió de fer-ho? Recordeu l'any 8. Privada la nació dels seus reis, que eren l'únic poder d'aquell temps, presoner Ferran a França, envaïdes les principals comarques o ocupades les primeres fortaleses pels exèrcits de Bonaparte, sufocat a Madrid el primer crit d'independència i guerra, s'alçaren les províncies com si fossin encara nacions, i després d'haver-se donat cadascuna el govern més conforme a les seves institucions, i desitjos, reclutaren tropes, declararen la guerra als invasors i fins i tot anaren a sol·licitar el suport de la Gran Bretanya.

Quina oportunitat millor per reconquerir, si aquestes haguessin estat les seves aspiracions, la seva perduda independència? Palafox, cabdill d'Aragó, arribà aleshores a convocar Corts per les antigues lleis, com ho hagueren pogut fer Jaume I o Pere IV. Visqueren les províncies algun temps aïllades; però poc després elles mateixes treballaren per reconstituir un poder que les enllacés i mantingués la unitat i la integritat d'Espanya. Començaren per crear una Junta Central i acabaren per convocar Corts generals i llançar-se als braços d'una regència.

És veritablement pueril tenir por que per un pacte es descompongués Espanya. Les Províncies Basques han estat per dues vegades en oberta guerra amb la nació. Se'ls ha acudit, ni durant la lluita ni després de vençudes, la idea de separar-se d'Espanya? Ho pensà i ho intentà Catalunya en la seva lluita contra Felip IV; no ho imaginà ja quan en el XVIII es decidí per l'arxiduc d'Àustria. Tan unida la tenien ja a Castella els interessos.

No, el nostre sistema no és un atac a les institucions vigents: el sistema general d'organització política, administrativa i econòmica, és aplicable tant a les monarquies com a les altres formes de govern. Tampoc no amenaça de cap de les maneres la unitat ni la integritat de la pàtria: les assenta sobre noves bases, però ni les destrueix ni les compromet. Tampoc no deixa sense poder l'Estat, ja que a l'Estat confia els interessos generals i a l'Estat dóna el comandament de les forces de mar i de terra per tal que amb elles asseguri l'ordre interior i la pau amb les altres nacions. Com es pot dir, com diu el senyor fiscal, que el nostre sistema és l'anarquia i un constant perill per a l'existència d'Espanya?

Les províncies que tenen furs no poden reformar-los i es veuen condemnades a viure sota lleis que en part condemna i rebutja l'esperit del segle. Portugal, que durant segles formà part d'Espanya, continua independent tot i cridar-lo a ser una de les nostres províncies la natura i la història, i anar a morir a les seves costes part de les nostres serralades i dels nostres rius. Establiu la federació, el pacte, i fareu d'una vegada possible la sospirada incorporació de Portugal a Espanya i el progrés del dret a Aragó, a Catalunya, a Navarra, a Biscaia, a Mallorca. No espereu ni vulgueu assolir per la força allò que tan fàcilment podríeu aconseguir per l'únic llaç racional i legal dels pobles: el pacte, el contracte. Portugal ens mira encara amb recel, si no amb odi: no aconseguirem que se'ns uneixi mentre no sàpiga que és dins el nostre sistema de govern respectar la seva llengua, les seves institucions, les seves lleis, els seus costums, la seva completa autonomia en tot allò que exclusivament es refereixi als interessos lusitans. Atemptatòria la federació a la unitat i la integritat d'Espanya! S'acaba a Cuba de posar fi a una guerra que ha durat deu anys: vulgui Déu que la pau sigui duradora! Ho seria i tindríem assegura-

des per molt de temps les nostres vacil·lants colònies si, declarant-les autònomes, les deixéssim unides a Espanya només per vincles federals. Hi guanyarien elles, perquè a la nostra ombra podrien impedir el predomini de la raça negra i evitar que les devoressin altres nacions; hi guanyaríem nosaltres perquè no hauríem de continuar enviant-hi, com hi hem enviat en aquesta última dècada, la flor de la nostra joventut a morir sota un clima enemic i unes armes que haurien d'estar unides a les nostres per a la nostra comuna grandesa.

Digui ara el fiscal si, amb la mà al cor, pot repetir que la realització de les nostres idees seria un caos i la ruïna de la nació a la qual pertanyem.

Madrid, 20 de gener de 1976

Als demòcrates històrics de València (1881)

Benvolguts correligionaris: sento molt no trobar-me entre vosaltres. Fóreu sempre i sou ara una de les esperances del partit. Promeses, recriminacions, intrigues, res no és capaç de desviar-vos ni de les vostres antigues idees ni de la línia de conducta que us tracen el vostre propi decòrum i l'esdevenidor de la pàtria. No us fa res que us qualifiquin d'exclusivistes: els partits que no saben mantenir íntegra la seva personalitat caminen amb pas ràpid cap a la mort.

Vosaltres, com jo, esteu sempre disposats a col·ligar-vos legalment amb tots els demòcrates per reivindicar els perduts drets; el que ni vosaltres ni jo no volem són vergonyants transaccions de principis. Per aquestes transaccions van els pobles a la corrupció i a la ruïna. Prou freqüents són ja, malauradament, en la nostra pobra Espanya.

Homes de la Revolució de Setembre són avui ministres del rei Alfons. Els constitucionals, els que més feren i digueren contra els Borbons, no estalvien cap mitjà per arribar a ser-ho. Vençuts l'any 1874, s'afanyaren a agafar lloc en la situació creada pels seus vencedors. Agafaren d'antuvi per bandera la Constitució del 1869, negació dels seus principis. Veient que ni tan sols així no podien satisfer la seva ànsia de poder, han acabat per fondre's en un sol grup amb els homes que fa sis anys els vengueren. Ni per tan baixos mitjans no han

aconseguit que els cridin als Consells de la Corona: cecs de fúria, han girat de nou els ulls cap a la Constitució del 1869. Cansats de la humiliant súplica, han recorregut a la fi a l'amenaça.

El mateix ha succeït amb alguns dels nostres amics. Trobaren bones i excel·lents les nostres doctrines per arribar als més honrosos càrrecs de l'Estat; perilloses i irrealitzables tan bon punt els obtingueren. Desitjaren no ja col·ligar-se, sinó unir-se amb els radicals, i entraren en aquelles vergonyoses transaccions de què us parlava. Escrigueren primerament un programa, pel qual afrontaren el desterrament; i quan veieren que no havia servit sinó per portar als dos camps la pertorbació i l'alarma, començaren per condemnar-lo al silenci i acabaren per estripar-lo. No els ha fet res després de subscriure un altre programa ben diferent del primer; tampoc no els ha fet res després presentar-se com a correligionaris no tan sols d'aquells progressistes que mai no feren armes contra la República, sinó també d'aquells que després d'haver-la votat li mogueren la més innoble guerra i, més o menys covardament, foren els autors del 24 de febrer, el 23 d'abril i el 3 de gener.

Amb tan deplorable espectacle perden la fe els pobles, l'entusiasme les noves generacions, la cohesió i la força els partits, el vigor les idees, la seriositat la política i el decòrum la pàtria. «¿Què podem esperar», diuen els homes a qui no mou altra ambició que la de viure del seu treball, «quan aquells que ahir defengueren més fogosament principis que creiem salvadors, els obliden i abandonen?» A nosaltres ens pertoca de restablir en els pobles la fe perduda, bo i afirmant totes les vegades que puguem els nostres principis i portant-los a l'enteniment i al cor dels nostres enemics.

Nosaltres, de sobra ho sabeu, proclamem com tots els demòcrates l'autonomia de l'individu. El volem autònom en el

seu pensament, el seu treball i la seva consciència; i per tal que ho sigui, demanem la llibertat de reunió, la d'associació, la de premsa, la de càtedra, la de tribuna, la de totes les professions i totes les indústries i la de cultes. Els delictes que per l'ús d'aquestes llibertats es cometin han de ser sotmesos, segons els nostres principis, als tribunals comuns, i castigats d'acord amb els codis: els títols acadèmics han de subsistir com a garantia de capacitat, no com a condició indispensable per a l'exercici de cap professió: totes les religions han de gaudir dels mateixos drets i viure de les almoines dels seus fidels. Comporta per a nosaltres la llibertat de cultes l'abolició del jurament, el matrimoni i el registre civils, els cementiris sota la jurisdicció i en poder dels batlles, l'ensenyament laic i la relegació del catecisme al temple. La nació, la província i el municipi han de respectar i fer respectar totes les religions, però sense veure en aquells que les professen, sacerdots o laics, sinó ciutadans sotmesos a les lleis civils i als tribunals ordinaris. Res de privilegis per a cap Església; res tampoc de lleis excepcionals. Totes les esglésies lliures dins l'Estat lliure.

Nosaltres, els demòcrates històrics, proclamem a més l'autonomia política, administrativa i econòmica del municipi i la província. Tot ésser humà, individual o col·lectiu, per la seva condició de racional i lliure, té, segons nosaltres, dret propi de regir-se per si mateix en tot allò que no afecta la vida d'altres éssers.

Volem, per tant, autònom el municipi, en tot allò que no afecti la vida de la nació, la de la província ni la d'altres municipis; autònoma la província en tot allò que no afecti la vida de la nació, la del municipi ni la d'altres províncies. A cada municipi i a cada província pertoca, en el nostre sistema, de constituir i escollir lliurement el seu govern; vetllar perquè dins del seu territori no es violi el dret ni s'alteri l'ordre; ar-

mar la força que li calgui; establir els seus jurats; organitzar els seus serveis; fixar els seus pressupostos; imposar i recaptar els seus tributs; obtenir el crèdit que exigeixin les seves atencions ordinàries, les seves calamitats o les seves obres públiques; fer tot allò que, sense menyscapte de la nació, de les altres províncies o dels altres municipis, pugui contribuir a la seva pau, a la seva felicitat i al seu progrés. Res aquí ja de consultes ni sol·licituds d'autorització al centre; res d'aquells llargs i enutjosos expedients que rebaixen la dignitat i dificulten, quan no paralitzen, el moviment dels municipis i de les províncies; res de batlles ni de governadors que no deguin el seu càrrec a la lliure elecció del poble. Només allà on s'enllacin o topin els interessos del municipi amb els de la província, consentim i volem la intervenció i l'acció dels poders provincials; només allà on s'enllacin o topin els de la província i el municipi amb els de la nació consentim i volem la dels alts poders de l'Estat.

Volem, amb la resta de la democràcia, l'autonomia de la nació; però circumscrita, com la de les províncies i els municipis, a tot allò que no afecti la vida particular dels altres ens. Nosaltres no tenim un criteri per a la nació i un altre per als municipis i les províncies: apliquem a tots el mateix principi, i reconeixem el mateix dret. És i ha de ser autònoma la nació; però així com la seva autonomia no pot immiscir-se en la vida de les altres nacions, no pot regir tampoc la vida interior de les províncies ni la dels municipis. A la nació, els interessos i els serveis nacionals; a la província, els provincials, i al municipi, els municipals; o, el que és el mateix, el municipi lliure dins la província lliure, la província lliure dins la nació lliure, aquesta és la nostra fórmula. Amb ella, corregim i ampliem el dogma democràtic, d'altra manera contradictori i coix. És veritablement contradictori declarar anteriors i superiors a

l'Estat els drets de l'individu i deixar a la mercè de l'Estat els del municipi i la província; contradictori i coix reconèixer autònoms l'home-individu i l'home-nació, i no l'home-municipi i l'home-província. I encara ho és més quan moltes províncies foren ahir nacions i el municipi és la nació per excel·lència, la que sobreviu a les províncies, la que, bressol dels nostres fills i sepulcre dels nostres pares, mirem sempre com la primitiva pàtria.

Parlen els demòcrates progressistes en els seus manifestos de l'autonomia dels municipis i de la província, però d'una autonomia purament administrativa, atorgada i determinada com ara per l'Estat, que podria demà retallar o arrabassar el que avui generosament concedeixi. Això és el que en tots temps s'ha anomenat descentralització, i no autonomia: els radicals, en subscriure-ho, no han fet, en realitat, res més que confirmar, per un impropi canvi de paraules, un dels seus més antics principis. Autonomia significa llei de si mateix, i no és llei de si mateix la que tot ho ha d'esperar de la magnificència de l'Estat. Nosaltres, pel contrari, neguem a la nació la facultat de posar límits ni condicions al règim interior de les províncies i els pobles, i reconeixem el dret dels pobles i les províncies a governar-se per ells mateixos, tan propi, tan substantiu i tan inherent a la seva personalitat com ho són per a l'individu la lliure manifestació del pensament, l'activitat i la consciència. Als mateixos pobles i províncies pertoca de determinar la seva vida interior i no a l'Estat.

El que ja no cau sota l'exclusiva llibertat de la província i el municipi és la vida de relació, és a dir, les relacions de municipi a municipi i de província a província. Si aquestes són accidentals i passatgeres, poden i han de ser objecte de particulars convenis; si permanents, han de venir determinades les de poble a poble per la Constitució de la província, les de

província a província per la Constitució de l'Estat. Unim així a través de la vida de relació allò que per la vida interior aïllem; subordinem les unes a les altres les diverses entitats polítiques en allò que tenen en comú, i les deixem lliures i independents en allò que tenen de propi. No es presentarà, sens dubte, sistema de govern més lògic i més acomodat a la naturalesa de l'home.

Per aquest sistema, resolem els demòcrates històrics importants qüestions. Les províncies ahir despullades dels seus furs podran restablir-los sense por que els siguin arrabassats. Hauran de respectar els drets individuals i contribuir a les càrregues de l'Estat; però gaudiran, en canvi, d'absoluta llibertat per regir-se i governar-se d'acord amb les seves tradicions i els seus costums. Les que viuen a l'ombra de lleis especials no estaran, com avui, condemnades a tenir petrificat el seu dret; el podran corregir segons ho exigeixin el seu desenvolupament social i les últimes evolucions de la idea de justícia. Cuba, autònoma en la seva vida interior i unida a la metròpoli per l'únic vincle dels comuns interessos, deixarà de tenir raons per odiar Espanya i contribuirà a engrandir-la en comptes de pertorbar-la amb aquelles llargues i terribles guerres que tan sols poguérem posar fi a còpia d'or i de rius de sang. Portugal deixarà d'acollir amb recel la idea de la unió ibèrica i es prestarà sense violència a enllaçar els seus destins als d'un poble amb el qual l'uneixen la geografia i la història, convençut que no per això ha de perdre ni la seva llengua, ni la seva literatura, ni les seves lleis, ni el seu govern, ni aquella personalitat de la qual el fan justament orgullós titànics esforços per eixamplar l'esfera del comerç i els límits del món.

Faciliten els nostres principis fins i tot la solució del problema econòmic. Reduïdes les funcions de l'Estat, reduïdes

han de quedar les càrregues. En llibertat cada província per cobrir pels mitjans que cregui menys onerosos la quota que es pertoqui en el repartiment de les despeses generals, no poden sinó disminuir els de recaptació, que tant fan minvar avui el producte de les contribucions i la riquesa dels contribuents.

I que aquest problema econòmic és de resolució urgentíssima, potser cal que ho subratlli? No pot la nació amb el pes de les càrregues públiques. Aclaparada la propietat per la contribució territorial, passa dia rere dia a mans del fisc; aclaparades per la de consums, sucumbeixen moltíssimes indústries, o viuen miserable vida. Debades clamen els pobles contra aquest onerós tribut, que, tal com està organitzat, fa completament il·lusòria la inviolabilitat del domicili, sotmet a irritant fiscalització el comerç i el treball, i es filtra i vessa en gran part pels canals que el porten al Tresor; és cada vegada més gran, i eixuga de manera més ràpida les fonts de la riquesa. Per acabar-ho d'empitjorar, creixen anualment les despeses, continua el dèficit en els pressupostos, es recorre constantment al préstec, i per amortitzar el deute i pagar-ne els interessos es necessita més de la tercera part dels ingressos. A més de 3.346 milions de rals pugen ja les despeses; a més de 41.000 milions el deute; a més de 1.166 l'import de la seva amortització i els seus rèdits, tot i haver-se atrevit els conservadors a reduir-los a l'1%, cosa a la qual potser no s'haurien decidit mai els revolucionaris. Quin remei proposen contra tan greu mal els demòcrates de les altres escoles?

Absolutament cap. El mal, diuen, és inveterat, i el seu ràpid guariment és del tot impossible. Són recents els turments de les guerres civils, mal tancades encara les ferides, i res no oferim perquè vindria el desencant. En les cases i les nacions endarrerides tot s'ha d'esperar de la moralitat, la prevenció i la constància. Parlen d'encadenar no sabem quines reformes;

atribueixen a passades generacions i a passats governs el vici de gastar més del que es recapta, i donen per tota garantia del futur el que feren en els seus breus períodes al poder. Obliden o fan veure que obliden que ells estigueren també contaminats pel vici de gastar més del que es cobra; que, desatenent la veu de les oposicions, s'entestaren constantment a ajustar els ingressos a les despeses i no les despeses als ingressos; que saldaren sempre amb dèficit els seus pressupostos, i hagueren de recórrer cada cop a nous préstecs si no volien desatendre les més greus obligacions de l'Estat; que si bé en altres temps disposaren de grans i extraordinaris recursos, per dissort nostra mal aprofitats, no queden ja béns a declarar en venda, com no es vulgui nacionalitzar també la propietat privada; que donar, en conseqüència, com a garantia del futur el passat i com a remei de mal paraules, és, a més de cruel, manifestar en els seus vells errors lamentable pertinàcia.

Lluny de corregir-se, aquests demòcrates agreugen amb les seves promeses d'avui les dificultats econòmiques de demà. De tots els ministeris, el que més gasta i devora és el de la Guerra. El seu pressupost anual puja a poc menys de 500 milions de rals. Cinc-cents milions, quan junts no arriben a consumir la meitat l'Ensenyament, les Obres Públiques i l'Administració de Justícia! Aquest pressupost, tanmateix, resultarà insuficient per a l'any 1881. Per la vigent Llei de Lleves, queden sotmesos tots els mossos de vint anys al servei de les armes. No se'ls sorteja sinó per saber si han d'entrar com a soldats al servei actiu o com a reclutes disponibles en la primera reserva. Aquesta innovació comporta un excessiu augment de despeses. De quaranta mil passen només els reclutes disponibles de l'últim sorteig. Cal distribuir-los en batallons, donar-los els seus quadres d'oficials i dotar-los del corresponent material de guerra. Tenint com tenim, a més, una altra reserva, la

que formen durant quatre anys els joves que porten altres tants de servei actiu, s'elevaran aviat les despeses de l'exèrcit a 600 o 700 milions. Els demòcrates progressistes són lluny d'esverar-se amb aquest sistema; el fan seu i fins i tot el troben deficient; volen més soldats!

Són partidaris del servei general obligatori. Desitgen un exèrcit actiu, tan nombrós com ho exigeixin les necessitats del país i ho consenti la penúria del Tresor; cossos facultatius que conservin la noble tradició de la seva antiga història, i com a fonament i base de tot, grans reserves paulatinament instruïdes que, quan es produeixin suprems conflictes, siguin la nació sencera en armes. Les actuals reserves estan formades només pels joves entre vint i vint-i-vuit anys; les dels demòcrates progressistes hauran d'abastar forçosament tots els ciutadans que per la seva edat o estat de salut no siguin ineptes per al servei. I quan pujarà aleshores el pressupost de la Guerra? Perquè, o bé aquestes reserves han de ser completament il·lusòries, o bé han de tenir també els seus quadres d'oficials, el seu equipament, les seves armes, les seves casernes, els seus campaments i els seus parcs. Bona manera d'alleugerir les càrregues dels contribuents!

Nosaltres, fidels als antics principis de la democràcia, no som partidaris de tan irracional sistema. Creiem que, en temps de guerra, tots els ciutadans han de defensar la pàtria; no sabem veure la necessitat que en temps de pau se'ls arrenqui del taller i de l'aula per portar-los a les casernes. Interrompre bruscament l'educació de l'industrial i la carrera de l'home de lletres; arrabassar el jovent als camps quan més es troba en la plenitud de les seves forces; tallar hàbits de treball que difícilment s'adquireixen, és sense cap mena de dubte el més antieconòmic i antisocial que s'hagi pogut concebre; són innombrables els mals que comporta, tant per als individus

com per als pobles. Quina raó hi ha, a més, perquè, per un pur caprici de la sort, hagin d'anar uns al servei actiu, i uns altres a les reserves?

Volem un exèrcit, però voluntari. En temps normals, el servei miliar constitueix als nostres ulls un servei administratiu: ha de ser una professió tan per als soldats com per als comandaments. Contra la possibilitat d'una guerra, n'hi ha prou per a nosaltres que s'inclogui en els quadres d'ensenyament el maneig de les armes. Així, no som partidaris ni de grans exèrcits ni de grans reserves. Volem reclutada només la força imprescindible per assegurar l'ordre nacional, guardar les fronteres i servir demà de nucli a les milícies de les províncies i els pobles. Som enemics del que anomenen la pau armada, i, sobretot, de fer somniar a la nació amb aventures que tant contribuïren a dessagnar-la i empobrir-la. Vivim, sortosament, allunyats dels consells i conteses d'Europa, i cap a enaltir la nació a través del treball, i no d'una mal entesa glòria, hem de dirigir tots els esforços.

Només d'aquesta manera podríem aconseguir, d'altra banda, que disminuís el pressupost de la Guerra. No seria suficient aquesta disminució per resoldre el problema econòmic; però contribuiria sense cap mena de dubte, juntament amb la simplificació i economia que introduiria en l'administració i la Hisenda el nostre sistema de govern, a reduir en gran mesura les càrregues de l'Estat. Podria reduir-les més i més la llibertat i la independència de l'Església, la supressió de càrrecs inútils, la de gran part del personal de les nostres oficines, mantingut més per satisfer ambicions que no per facilitar el ràpid tràmit dels assumptes, la unificació del deute sobre bases d'estricta igualtat i d'estricta justícia, el sistema d'amortització de certs bancs hipotecaris aplicat als valors públics, la ferma resolució d'ajustar les despeses a la força

contributiva dels pobles, i no recórrer a emprèstits si no és per augmentar amb obres públiques el capital de la nació i facilitar el desenvolupament de tots els elements de riquesa. El mal és greu i exigiria potser remeis heroics: hauríem de vacil·lar a aplicar-los?

Ho he dit en un altre lloc i ho repeteixo: en totes les nacions, les tres quartes parts dels ciutadans coneixen l'Estat només pel recaptador de contribucions. Mentre els exigeixen tributs superiors a les seves forces, es cansen de totes les institucions i de tots els governs. D'aquesta manera m'explico jo la inestabilitat de tots els d'Espanya. Serien inútils totes les nostres reformes polítiques, si amb mà ferma i agosarada no es mirés al mateix tems de tallar els abusos que fan insuportables per als pobles les càrregues públiques.

Però no acabaria si volgués exposar tot el que penso i sento sobre els mals de la cosa pública. Parlant, hauria pogut ser llarg; escrivint, he de ser breu.

Sento ja les acusacions dels nostres adversaris. Veniu a atermenar els camps quan convenia destruir els termes, a suscitar diferències quan estem enfront l'enemic comú i era precís oblidar-les. Els partits, responc jo, viuen de la controvèrsia i no del silenci; tots els ciutadans tenen dret a saber el que proposa cada partit per millorar la sort de la pàtria. Si ara que som a l'oposició no atermenem els camps, quan els atermenarem? Enfront l'enemic comú estan sempre els bàndols vençuts, i enfront l'enemic comú ventilaren sempre les qüestions que els separaren.

Perquè fóssim davant l'enemic comú, deixaren, d'altra banda, de publicar el seu manifest els demòcrates progressistes?

Lluny de considerar el silenci un bé, el considero un mal gravíssim. Així cauen els pobles en el marasme i l'atonia. No, no pel silenci, sinó per la lluita, arrelen les idees en les masses.

Temps resta per atacar el comú enemic: diguem tots el que sentim i no ens enganyem per al dia de demà. Només així és fàcil que s'omplin els que avui semblen abismes.

Impedeix això que ens entenguem per reivindicar plegats les llibertats consignades al títol primer de la Constitució del 1869? N'hi ha prou per a això amb una coalició, i les coalicions impliquen necessàriament diversitat de partits i de banderes. Mantinguem enarborada la nostra.

Us saluda afectuosament el vostre correligionari.

Madrid, 28 de gener del 1881

El Pacte (1882)[8]

Després de la segona edició d'aquest llibre, sorgí entre els federals una dissidència sobre la qual tinc per indispensable d'escriure algunes paraules. Sostenien els uns com a principis fonamentals de la federació l'autonomia i el pacte, i els altres només l'autonomia.

Ressalta, sens dubte, la inconseqüència dels darrers. Éssers autònoms no s'associen ni entre en relacions sinó pel seu propi arbitri: deixen de ser-ho si una altra voluntat els uneix. No és autònom el jove a qui hom imposa una esposa. No ho és el fill mentre viu sota la potestat del pare. No ho és el ciutadà en nacions regides per l'absolutisme. No ho són els pobles que s'agreguin per la violència o l'autoritat dels prínceps.

Hom reconeix avui autònoms la nació i l'individu. Per tal com ho és l'individu, hom està d'acord que no se'l pot obligar a formar part ni de cap església, ni de cap gremi, ni de cap municipi, ni de cap regne o república. Tot i romandre a Espanya, pot sol·licitar i obtenir d'un altre país carta de naturalesa. Perquè és autònoma la nació, es convé també que no és possible obligar-la a confederar-se ni aliar-se amb altres per molt que ho reclamin la raó i el dret. Declarades aquí autòno-

8 Aquest text es va publicar com a Apèndix en la 3a edició de *Les Nacionalitats*, Imprenta de Enrique Rubiños, Madrid, 1882.

mes les províncies, per quina regla de lògica ni de justícia es parla d'anar demà, sense el seu consentiment, a una Confederació espanyola o ibèrica?

No s'ha concebut mai aliança sense pacte, i la federació no és res més que una aliança general i permanent. S'alien les nacions per a la guerra o altre objecte qualsevol; es confederen per a tots els serveis i fins comuns: tant si s'alien com si es confederen, ho fan sempre mitjançant pactes. Per un pacte d'aliança anàrem amb Anglaterra i França a Mèxic; per un pacte federal s'uniren en els nostres dies els pobles alemanys. Fins i tot en ella mateixa porta amarada la paraula federació la idea de pacte: deriva de la veu romana *fadus*, que significa pacte, estipulació, concòrdia.

El pacte és a més legítim origen de totes les relacions jurídiques entre els homes que han arribat a la plenitud de la raó i la vida. Només en virtut dels pactes podem obtenir els uns dels altres l'intercanvi de serveis i de productes. Només en virtut del pacte ens unim home i dona i constituïm la família. Només per pactes s'agrupen legítimament les famílies i es funden els pobles.

S'equivoquen aquells que posen per damunt del pacte l'autoritat i el dret. Ni l'autoritat no sorgeix espontàniament i fatal, com afirmen, ni el dret obliga mentre no guanya l'enteniment i el cor dels pobles i es formula en lleis. Conec multitud de pobles bàrbars que fa segles viuen sense estar sotmesos a ningú: o no coneixen caps o no els concediren mai poder ni tan sols per reprimir i castigar el crim. Cerquen per a la guerra i la caça qui els dirigeixi, no qui els mani. Orgullosos de la seva llibertat, no la sacrifiquen ni a qui més victòries els donà per les seves gestes i els seus consells. Si d'altres tenen cabdills o reis, a què ho deuen sinó al pacte o a la força?

Per la força o el pacte governen també els que es troben al capdavant dels pobles cultes, entre els quals realment no es concep la vida social sense alguna cosa que la regeixi. Podrà aquí semblar necessari el poder; no el seu exercici per determinades persones ni amb invariables condicions. Així, importa poc o gens que sigui usurpat invocant el nom de Déu o el dret de conquesta: no se'l considera legítimament adquirit sinó quan ho fou pel pacte o vingué el pacte a esborrar el seu vici d'origen.

Que no em citin l'autoritat del pare. Nascuda per formar homes i no per governar-los, ni s'estén mai més enllà del cercle de la família, ni subsisteix des del moment que són homes els ahir nens. És gran error equiparar-la a l'autoritat política, de la qual gairebé diria que és la veritable antítesi. Ha tingut mai l'autoritat política ni per causa la natura, ni per estímul i mitjà l'amor, ni per fi la criança i l'educació de les generacions que van arribant a la vida?

El dret absolut no ha regit encara en cap nació ni manifestant-se en el front de ningú. Es regeix el món per un dret relatiu que es desenvolupa gradualment i lentament i es modifica segons el clima i el caràcter dels pobles. No pot tampoc aquest dret realitzar les seves evolucions per altre mitjà legítim que la voluntat de les societats. Lluny d'estar per damunt del pacte, fins i tot després de convertit en llei, té damunt seu tota estipulació que no ofengui la moral ni perjudiqui els interessos de menors. *Pacta sunt servanda*, deien els antics romans; i nosaltres diem: *pactes trenquen lleis*.

Pot sens dubte el dret, igual que l'autoritat, adquirir vida per la força: però, han de voler mai legitimar cap institució per la força els demòcrates que em combaten?

Entre la força i el pacte no hi ha terme possible. Així, enemic de la força, opto pel pacte, i el vull tant per erigir poders com per constituir nacions.

«Per a les noves nacions», es diu, «admetem tots el pacte; no per a aquelles que formà la lenta acció dels segles. Són obra a la qual concorregueren tant la naturalesa com la política. Les féu possibles l'afinitat de llengua, de raça, de religió, de lleis, de costums; les anaren fent realitat, moguts per més o menys generosos sentiments, els cabdills dels pobles. Segellada amb sang d'herois tenim la nostra: hem hagut de reconquerir, per la força de les armes, el sòl de la pàtria. Fóra veritablement insensat esposar-la a la possibilitat que la dissolgués o minvés la voluntat de les províncies.» Fins i tot no fa gaires dies un dels nostres més distingits oradors ha qualificat les velles nacions de filles de Déu.

Sembla impossible que puguin dir una cosa com aquests homes que es vanten de revolucionaris i es donen títol de demòcrates. Fa un segle, hi havia per a tots els espanyols un Déu, una Església, un dogma. Sagrats i inviolables, no es podia ni pensar a discutir-los. Avui se'ls examina o fins i tot se'ls nega, i pot cadascú seguir el culte cap al qual el seu cor l'inclini. Fa un segle, governaven sense fre els reis. Avui, viuen subjectes a constitucions escrites pels súbdits; i, tot i ser irresponsables, baixen del tron com a càstig per culpes pròpies i fins i tot alienes. Fa un segle, viles d'importància es trobaven a la mercè de senyors que exercien sobre elles mer i mixt imperi i cobraven sobre la terra fors tributs. Avui, resten escassíssimes restes d'aquell feudalisme. Fa un segle, dos terços dels béns seents eren patrimoni del clero i la noblesa. Avui, per la desamortització i les lleis desvinculadores, el clero els ha perdut i la noblesa els va perdent. Fa un segle, la propietat, a penes sotmesa a condicions ni gravàmens, s'estenia fins al centre de la terra. Avui, l'envaeixen les obres públiques, la rosega el fisc i la limita per minuciosos reglaments la policia. Avui, el subsòl és de l'Estat.

Poder de la propietat, primogenitures, drets reials de l'Església, senyorius, autoritat absoluta dels reis, catolicisme, tot era obra dels segles, i per seculars codis venia sancionat i prescrit. En tot, tanmateix, posàrem agosaradament la mà, unes vegades invocant la simple conveniència, i d'altres la justícia. I hem de creure ara santes les nacions? Només les nacions? Es feren, es desferen, es referen i es tornaren a desfer moltes vegades en el dilatat curs de la història; només en el que portem de segle, unes caigueren, d'altres s'alçaren, unes altres veieren bé reduïdes, bé eixamplades les seves fronteres. Per on les hem de considerar no només inviolables, sinó també indiscutibles?

A la península que ocupem, hi hagué en un temps cent nacions que no estaven enllaçades per cap vincle social ni polític; sota el jou de Roma, dues o més províncies; en irrompre els bàrbars, tres regnes; més tard, la monarquia visigoda, que s'estengué per la veïna França; després, el califat de Còrdova; en caure els califes, una munió d'emirats independents al migdia i sis nacions cristianes a l'occident i al nord; sota els Reis Catòlics, Portugal i Espanya; en temps de Felip II, un sol poble; seixanta anys després, els dos regnes d'ara, poblats per moltes i molt diferents gents. Quan foren sagrades aquestes nacions ni per als estrangers ni per als indígenes? Intentaren més d'una vegada fer-se sobirans els antics comtes de Galícia. Per dues vegades trencà els seus llaços amb Castella la independent Lusitània. Catalunya lluità per emancipar-se quan governava Felip IV. Conspirava en aquells mateixos anys el duc de Medinasidonia per coronar-se rei d'Andalusia. Vingueren aquí i ho trepitjaren i dominaren tot cartaginesos, llatins, vàndals, sueus, alans, gots, àrabs, francesos; i en els no llunyans dies dels nostres pares, si no hagués estat tan superbiós Napoleó, haurien deixat de ser espanyoles totes les pro-

víncies dellà de l'Ebre. Galdosa idea la de voler substituir per la inviolabilitat de les nacions la dels antics déus!

No és tampoc veritat que siguin les nacions obra de la natura. S'uneixen pobles de diferent raça i diferent llengua, i es divideixen els d'una mateixa llengua i una mateixa raça. Viuen junts pobles que es regeixen per lleis diferents; i separats, pobles que obeeixen uns mateixos codis. Ocupa aquí un sol poble les dues vessants d'una serralada o les dues ribes d'un riu; i està allà escampada una multitud de pobles per un mateix vessant o una mateixa riba. Què succeeix a Espanya? Els que hi vivim, som de la mateixa raça? Parlem la mateixa llengua? Estem sotmesos a un mateix fur? Observem els mateixos usos i els mateixos costums? No travessen d'orient a occident el nostre territori sinó els Pirineus; i fins i tot aquests foren lluny de ser per molt de temps el límit de les nostres nacions. El Rosselló formà ja part de la monarquia visigoda i de l'imperi dels àrabs: des de l'any 1172 fins al 1642 en formà successivament de les Corones d'Aragó i de Castella.

Ni més ni menys que deu províncies regulen aquí la propietat i la família per lleis diferents que les de la Recopilació i les Partides; ni més ni menys que divuit expressen en llengua diferent de la castellana els seus pensaments. Els costums varien no ja de província a província, sinó de municipi a municipi. Difereixen les lleis en matèries tan greus com la successió hereditària, la societat entre cònjuges, el poder dels pares i les condicions del domini; les llengües, fins al punt que la basca no guardi cap relació ni amb les d'origen llatí ni amb les d'origen germànic; les llemosines siguin molt més afins a la de França que a la de Castella, i la gallega i la bable no s'apartin menys de l'espanyola que de la portuguesa; els costums, fins l'extrem que, tot recorrent Espanya, amb prou feines es comprengui com poden ser tan diversos en pobles separats per

curtíssimes distàncies. La unitat que en algunes coses tenim, observi-ho bé qui em llegeixi, efecte fou, i no causa, de la nacionalitat espanyola. Observació que pot fer-se molt bé extensiva a totes les nacions.

No oblido la unitat religiosa. No fou a Espanya efecte de la nacionalitat, però tampoc no la produí. Per motius purament polítics, quan no de família, s'anaren aquí agregant les nacions cristianes. El catolicisme, com a força cohesiva, no ens hagués pogut d'altra banda dur sinó a la destrucció de les nacionalitats i la monarquia universal d'Hildebrand. Entre pobles que adoraven tots un Déu, eren membres vius de la seva església i es regien pels seus principis morals, com podien estar disposats a aixecar barreres?

La reconquesta del territori contra els àrabs fou precisament la que dugué la divisió de la Península en multitud de nacions i emirats. Citar-la per fer sagrada la nació d'ara és realment un contrasentit. Durà set segles, i és possible que n'hagués durat set-cents si l'hagués hagut de dur a terme tot sol el regne que fundà Pelai. La féu, no la nació espanyola, sinó les d'Astúries i Lleó, la de Castella, la de Navarra, les de Catalunya i Aragó, i la de Portugal, separades per les seves rivalitats i els seus odis més encara que per les seves fronteres. Conquerí la d'Aragó les illes Balears, i baixant per València, dugué fins a Múrcia les seves vencedores armes.

Però, per què cansar-me? Si la força és mitjà legítim per a la formació de les nacions, cal confessar que tan legítimes eren l'Espanya visigoda i l'Espanya àrab com la dels nostres dies. Legítim fou l'imperi d'Alexandre el Gran, el de Carlemany, el de Napoleó Bonaparte. Legítims han estat el repartiment de Polònia, el robatori dels ducats de l'Elba, la dissolució de la república de Frankfurt i el regne de Hannover, l'annexió d'Alsàcia i Lorena, les incessants depredacions de

Rússia a Àsia i Europa. Per la força guanyàrem Portugal, i ja que per la força el perdérem, per la força podem recuperar-lo. Admeten això els demòcrates? No ho crec, per bé que no deixi de despertar dubtes l'entusiasme amb què, prescindint dels seus antics principis, advoquen avui pel servei obligatori i els exèrcits nombrosos, i parlen de dur la guerra a Àfrica i d'adquirir novament el prestigi que per al nostre mal aconseguirem en els regnats de Carles I i Felip II.

És evident que descansen encara en la força les nacions constituïdes per enllaços de prínceps. Negar-ho seria afirmar que els pobles són patrimoni dels reis. No crec tampoc que ho afirmi ningú, com no siguin els partidaris de l'absolutisme: estableixen el contrari totes les constitucions modernes.

Què és aleshores el que legitima la formació de les nacions? Es repeteix que el dret; però, on és?, qui el formulà?, quin tribunal l'aplica?, quines nacions el tenen per base?, quins pobles el consultaren mai en reunir-se en un sol cos i un sol esperit? Repto tots els meus adversaris a assenyalar-me, fora de les nacions federals, me n'assenyalin una, una de sola, que degui el seu origen a tan imaginari dret.

El veritable lligam jurídic de les nacions, desenganyemnos, és en el pacte. Repúbliques com la de Washington i la de Suïssa són les sòlidament i legítimament formades. Perquè en el pacte es basen, foren l'una i l'altra fortes contra els separatistes. No fórem nosaltres mai tan afortunats. Després de deu anys de guerra amb Catalunya, haguérem de guanyar-la per mitjans que en res no honoraren les armes de Castella. Després de vint anys de lluita amb Portugal, l'haguérem de deixar en pau, trencats i vermells de vergonya. Podríem avui fer-ne més? És molt dubtós. En les dues guerres civils d'aquest segle, Navarra i les Províncies Basques ens han ensenyat, amb el que feren sense les seves capitals ni fortaleses, el que podrien

fer demà amb les seves fortaleses i les seves capitals. Serien probablement invencibles. En els pobles que no deuen el seu origen al pacte, per què no dir-ho?, quan esclaten guerres com la de Portugal, el dret és en les províncies contra la nació, i no en la nació contra les províncies. Contra la força hi ha sempre la força, i per damunt de la força hi ha sempre la sobirania de tot ésser humà.

No és aquest un dels menys poderosos motius que m'indueixen a cercar en el pacte la base de les nacions. Jo defenso el pacte, primerament, perquè el duu amb ell la idea federal, que és la meva idea política; després, perquè no encerto a descobrir altre mitjà legítim de relació entre entitats lliures autònomes; finament, perquè vull donar a totes les nacionalitats, especialment a l'espanyola, fonaments més ferms i segurs. Tot pacte, com ensenya el dret, obliga totes les persones jurídiques que el celebren o subscriuen; és indiscutible que no es pot ni anul·lar ni modificar per la sola voluntat d'una de les parts. Dóna el pacte federal a les nacions una estabilitat que inútilment es demanaria a la força.

És veritablement estrany admetre el pacte com a base de les noves i no de les velles nacions. Si, com acabo de demostrar, és l'única base legítima, les nacions que en ell no descansen pateixen, sense cap dubte, d'un vici d'origen, que cal corregir. Si no és l'única, quina és l'altra? La qüestió acaba quedant sempre limitada al mateix dilema: o la força, o el pacte.

Tenir por que pel pacte es disgreguin a Espanya les províncies és, finalment, abrigar la idea que romanen unides pel sol vincle de la força. No ho estan per altres llaços? Abans de l'any 1866, ho estaven per llaços molt més febles els Estats d'Alemanya, i entraren tots en la nova Confederació. Abans de l'any 1787 no ho estaven per llaços més forts les colònies

britàniques d'Amèrica del Nord; lluny de negar-se cap a ratificar la Confederació que havien format mentre lluitaven per la seva independència, l'enfortiren i formaren definitivament la República dels Estats Units. En la nostra mateixa Espanya es feren l'any 1808 independents les antigues províncies, i quatre mesos després creaven la Junta Central. Quin home de fe ni de consciència ha retrocedit mai, d'altra banda, davant els perills que pugui comportar la realització dels seus principis? Es dóna avui a les nacionalitats una importància que als meus ulls són lluny de cohonestar la raó i la història.

Però, què és el pacte?, es pregunta. El pacte a què principalment em refereixo en aquest llibre és l'espontani i solemne consentiment de més o menys províncies o Estats en confederar-se per a tots els fins comuns sota condicions que estipulen i escriuen en una constitució. Quan es reorganitzi Espanya segons el nostre sistema, el pacte, per exemple, serà l'espontani i solemne consentiment de les nostres regions o províncies de confederar-se per a tots els fins comuns sota les condicions estipulades en una constitució federal. Com que allà on no hi ha llibertat no hi ha consentiment, sobra en la definició la paraula «espontani»; la hi poso per tal que mai no s'oblidi que el pacte federal exclou tota idea de coacció i de violència. Crec inútil d'afegir el que seria el pacte provincial o regional; sota condicions estipulades i escrites en una altra constitució particular, consentirien espontàniament i solemne municipis i províncies a formar un Estat.

Què hi ha en tot això d'irracional ni de contrari als principis del dret? No és així, per ventura, com es constitueixen totes les societats, inclosa la família? No és així com s'uneixen entre nosaltres els pobles mateixos per tal de satisfer comunes atencions? De temps immemorials existeixen a Espanya comunitats de pobles per a regadius, per a pastures, per a

gaudi i aprofitament de forests. Lluny de contrariar-les, ni de crear-los obstacles, la llei municipal les autoritza i fins i tot les fomenta. I què! No descansen en pactes?, no deuen al pacte el seu origen? D'aquí a la formació de les províncies pel mateix procediment, és curta la distància; no seria gaire més llarga la que aniria d'aquí a la reorganització d'Espanya per la voluntat de les províncies. Podria haver-ne per a aquells que deriven de Déu l'autoritat i el dret; no per a aquells que, amb mi, els deriven de l'home.

Però és temps ja de posar fi a aquest apèndix. Incorren, sens dubte, en gravíssima contradicció aquells que, fent-se dir federals, neguen el pacte. Negar el pacte és sobreposar l'autonomia de la nació a les de la província i el municipi, quan, a la llum de les nostres doctrines, tot ésser humà és en la seva vida interior igualment autònom. No per altra raó aquests dissidents, vulguin o no, acabaran caient tots en allò que tant combateren un dia: en la sobirania nacional del Partit Progressista. Han de reconèixer, mal que els pesi, en la nació la font de tots els poders, és a dir, el principi unitari. Fora del pacte es pot ser descentralitzador, no federal; i és per això que cada dia em refermo més i més en el pacte.

Les lluites dels nostres dies[9] (1890)

Diàleg III: «L'unitarisme i el federalisme»

L'endemà, Rodrigo arribà el primer a la font dels Castanyers. Anava posseït per cert ardor bel·licós, com es veia per la impaciència que demostraven ja les seves ràpides voltes per aquell indret tan tranquil, ja per la freqüència amb què dirigia la mirada cap al camí per on havia de baixar Leoncio. Tan bon punt el veié, li digué:

Rodrigo: No pot vostè calcular, amic meu, com em feren pensar anit els seus discursos. Eren més de les dotze, i no poda conciliar el son. I, sap vostè el que més em preocupava? Aquesta danyosa raó que vostè tant enalteix. Voldrà vostè creure que com més l'estudio, menys apta em sembla per dirigir-nos i, sobretot, per regir nacions? Tal com abans vaig dir a vostè, no la veig discórrer entre tots els homes igual, ni pensar sempre el mateix en un home. Aquí, sense anar més lluny, ens té vostè als dos, que som pel que fa a idees els dos pols; estic convençut que, si ens entestéssim a cercar deu homes que resolguessin de la mateixa manera una dotzena de qües-

9 El progreso tipográfico, Madrid, 1890.

tions, no els hauríem de trobar ni amb la llanterna de Diògenes. Aquesta raó de la qual vostè deriva tot coneixement, rau per a vostè en la humanitat o en l'home, en el grup o en l'individu? Si en la humanitat, on i de quina manera n'hem de cercar les manifestacions? Si en l'home, no em negarà vostè que no hi ha autoritat possible. Dic, en no admetre vostè que procedeixi de Déu tot poder, que és l'única cosa que pot donar-li solidesa i fonament. Si, d'altra banda, pretengués vostè que no rau sinó en els grups en què avui estem dividits els mortals, ¿em voldrà vostè dir per quin principi havia vostè de poder suposar-la en col·lectivitats tan movedisses i arbitràries com els actuals pobles, i no en associacions formades per la comunitat de creences? Tinc de debò ganes de veure com se'n surt vostè d'aquest mal pas.

Leoncio: Si ahir no ens hagués sorprès la nit en el nostre col·loqui, no hauria deixat certament d'examinar qüestió tan important, que prou imaginava que no se li havia d'escapar a vostè, tant pel molt previngut que vostè està contra la raó com pel molt bé que vostè discorre dins el cercle de les idees en què tan voluntàriament s'ha tancat. La qüestió no és tan difícil com vostè presumeix. Crec que fins i tot podré aconseguir que vostè mateix la resolgui.

Digui'm, senyor Rodrigo: ¿ens cal a vostè o a mi la raó d'un altre per formar-nos una idea del castanyer que ens dóna ombra ni per poder-ne gravar la imatge al nostre esperit fins al punt de poder-nos-la reproduir quan ens sembli? ¿Ens cal la raó d'un altre per comparar aquest castanyer amb els altres que ens envolten i inferir de la semblança de les arrels, els troncs, les branques, les fulles, els fruits, que són arbres d'una mateixa espècie? ¿Ens cal la raó d'un altre per estendre la comparació als fajos del bosc veí i, a la vista del que aquells i aquests ofereixen de comú i de diferent, afirmar que, tot i no

tan semblants com ho són entre ells els castanyers, tenen un cert aire de parentiu que ens permet de considerar-los com a gèneres d'una mateixa família? ¿Ens cal la raó d'un altre per comparar els fajos i els castanyers amb els pins que cobreixen els cims d'aquelles muntanyes i, atesa d'una banda la diversa disposició del seu brancam i la total disparitat de les seves fulles, de l'altra l'existència de brots a les seves branques i de capes concèntriques als seus troncs, distingir que, si bé els uns i els altres no són arbres d'un mateix gènere ni d'igual família, pertanyen a la mateixa classe? No em negarà vostè que sense l'auxili de la raó aliena i a través d'una comparació contínua, podem veure igualment que, si bé hi ha arbres de classes diferents, formen tots part d'un regne general d'éssers que neixen i moren adherits a la terra; que tot i diferir tant les plantes dels animals, encara s'assemblen i es diferencien de la resta del món en què són éssers vius; que els animals i les plantes, fins i tot amb les roques d'aquestes muntanyes, la sorra del riu i les aigües mateixes, tenen molt en comú, ja que tots són cossos, reuneixen unes mateixes propietats, pateixen unes mateixes influències i obeeixen unes mateixes lleis; que els cossos i els esperits, finalment, cas que els esperits existeixin, estan enllaçats pel vincle universal de l'existència i poden ser compresos en la categoria universal d'éssers. Dubta vostè d'això, senyor Rodrigo?

Rodrigo: No, no en dubto.

Leoncio: Per tant, la raó de vostè i la meva, és a dir, la raó universal, pot per ella mateixa formar idees i judicis, classificar, generalitzar, arribar a comprendre primer la immensa varietat i després la unitat de l'univers. Vegi vostè ara si la seva raó no s'adona d'ella mateixa. Vegi vostè si no sap d'ella mateixa que atén, observa, jutja, coneix, medita, eleva l'un damunt de l'altre els coneixements, s'enlaira fins a les més

altes abstraccions i permet de reproduir per l'art i la poesia els seus propis fantasmes. Vegi vostè si per la consciència de si mateixa no descobreix les seves pròpies lleis, no es dicta criteris i mètodes, no troba la font dels seus errors i no troba els mitjans per corregir-los. No cerqui vostè en l'exterior la demostració, cerqui-la en vostè mateix. Si la raó de vostè no ha trobat els mètodes o les lleis, vegi vostè que no ha estat per no haver-se esforçat a descobrir-los. No és això veritat, senyor Rodrigo? ¿No li ha succeït mai traçar-se un mètode especial per als seus estudis, formar-se un criteri propi, reconèixer l'origen d'algun error en què hagi vostè incorregut i trobar la regla que la raó de vostè va infringir en equivocar-se?

Rodrigo: No una, sinó moltes vegades.

Leoncio: Fixi's ara en l'estat de la seva raó mentre li està parlant a vostè la d'altri; vegi el que està la seva raó fent en aquest mateix instant en què li adreço la paraula. Assenteix vostè al que li dic perquè la meva raó exerceixi autoritat damunt la seva? No; la de vostè segueix pas a pas les afirmacions de la meva, les jutja i les accepta tan sols quan les troba conformes a la veritat tal com l'entén. Importa poc que estiguin confirmades i enfortides pels més esclarits filòsofs i fins i tot per tot el nostre llinatge: si la raó de vostè no les consideren veritables, les rebutjarà diguin el que diguin els meus llavis per deferència a la meva persona. Què succeeix, per exemple, amb la història, que el que més descansa damunt l'autoritat aliena? Llegeix vostè sobre un fet adverat per l'unànime testimoni de cent escriptors, i no poques vegades la raó de vostè el posa com a mínim en dubte. I quantes vegades el dubte en la raó d'un individu estimula les nostres investigacions i acaba sent la causa que s'acabi descobrint la falsedat del fet! La història es depura incessantment i experimenta continues correccions gràcies a aquesta independència de la

raó individual que tant i tan infundadament alarma homes que no s'estudien a si mateixos. No és també això innegable, senyor Rodrigo?

Rodrigo: Ho és.

Leoncio: Com li indicava a vostè l'altre dia, pot un home en moments donats tenir raó contra tota la humanitat, no només en el terreny de la història, sinó també en els de la ciència i la política. La té, i no poques vegades, la imposa. Ho diu la història i no és possible que vostè ho dubti.

Rodrigo: Ans ho afirmo.

Leoncio: Doncs bé, amic meu; si la raó individual pot per ella mateixa conèixer la natura i remuntar l'escala dels éssers fins a la idea del que tots els conté; si es pot conèixer a ella mateixa i deduir d'aquest coneixement les condicions de la seva pròpia vida; si pot penetrar i corregir la raó aliena i fins i tot dominar-la, és obvi que en la raó individual hi ha la font de tot coneixement i el superior criteri.

Rodrigo: Excepte en la moral, senyor Leoncio.

Leoncio: També en la moral, senyor Rodrigo. La moral es revela en primer lloc a la consciència. En la consciència té el seu estímul, la seva sanció, el seu jutge inexorable. Però, qui sinó la raó posseeix plenament la noció del bé que en la vida moral ha de realitzar l'home? Qui sinó la raó il·lumina i depura els sentiments i pot fins i tot impedir que s'estimbin en l'abisme de les passions? Qui sinó la raó dirigeix la nostra cega voluntat i pot preservar-la de la influència dels nostres més grollers instints? La veritable gràcia rau en el benèfic predomini de la raó sobre aquests instints i sentiments. Per això, el més alt deure que tots tenim és el de conrear-la, i el més alt deure dels poders públics, el d'instruir els pobles que dirigeixen.

Rodrigo: En això ja, senyor Leoncio, estem completament discordes. Per a mi, li ho he dit ja i li ho repeteixo, no-

més la religió pot fer semblants miracles. La noció del bé està enfosquida a les nostres ànimes. Només la religió la té clara i pura, i això pot evitar els desbordaments de la voluntat i del sentiment.

Leoncio: No em proposo de tornar sobre el ja discutit, perquè si ho féssim no avançaríem ni un pas. Permeti'm, tanmateix, que li faci algunes preguntes. Quan gràcies a Colom descobrírem Amèrica, vostè sap que hi trobàrem pobles i tribus de tan bona mena que, mirant-nos com fills del cel, gairebé els adoraven i ens oferien les seves tosques cases i tot el que hi tenien. Poc després s'espatllaren les nostres relacions amb aquells indis a causa de la nostra maldat i la nostra cobdícia, i els reduírem per la força de les armes. De seguida els distribuírem com caps de bestiar entre els vencedors. Això, com vostè no ignora, dugué tan fatals conseqüències, que vint anys després no quedava a Santo Domingo la desena part de tan bondadosos indígenes. Hi hagué, és veritat, dins l'Església, qui protestà contra aquell indigne repartiment, però, observiho bé, només els frares dominicans, als quals agitava i movia l'excel·lent cor de fra Bartolomé de las Casas. A conseqüència de tan ràpida disminució dels indis, es pensà a dur a Amèrica en qualitat d'esclaus els negres de les costes occidentals d'Àfrica, que ja aleshores emprava Portugal per a les seves colònies. Es tractà allà els negres amb menys consideració que a les bèsties de càrrega. ¿Qui creurà vostè que insistiren més perquè l'emperador Carles V es decidís a permetre la compra i la importació d'infeliços esclaus amb destí a les comarques d'Amèrica? Doncs uns pares jerònims que el cardenal Cisneros havia enviat a Santo Domingo per tal que estudiessin les necessitats de l'illa. L'Església en general no combaté, ans consentí i fins i tot autoritzà, tant les *encomiendas* d'indis com el tràfic de negres. I bé, senyor Rodrigo, amb

fets com aquests, es realitzava el bé o es contrariava? Es despertaven en l'home els bons o els mals sentiments?

Rodrigo: No és possible de cap de les maneres jutjar els fets. Les circumstàncies de l'època...

Leoncio: Així doncs, la moral i la consciència religioses capitulen davant els interessos accidentals dels pobles? On anem a parar, senyor Rodrigo? Tant un fet com l'altre trobaren els seus opositors; com és que no es posà l'Església de part de l'oposició i condemnà *ex càtedra* aquella flagrant violació de la moral i dels furs de l'home? L'esclavitud dels negres ha subsistit fins als nostres dies, amb escàndol de l'orbe. Ha desaparegut pels esforços de l'Església?

Però repeteixo que no vull tornar sobre el ja discutit; i, per tal com algun dia haurem de parlar particularment de la moral, deixo per a aleshores l'àmplia demostració del tema. Convindrà vostè com a mínim en què la raó influeix damunt la consciència, ja que la consciència jutja, i no és possible jutjar sense que la raó conegui. Si negués vostè a la raó tot coneixement del bé i del mal, aniria vostè, d'altra banda, més enllà de l'Església. Ens nega l'Església no tant aquest coneixement, com l'eficàcia del nostre arbitri per resistir les temptacions al mal que tan sovint sentim. És veritat o no això que estic dient?

Rodrigo: Per a vostè, doncs, no hi ha cap altra raó que la de l'individu? No reconeix ni tan sols aquella raó universal que tant enalteixen els filòsofs? Alguna cosa així pressentia en recordar el que vostè digué quan em referí la seva història; no creia que es decidís vostè per una doctrina que fa impossible tota societat i lliura els homes a l'anarquia. Li ho pregunto de nou: ja que no és en Déu, en quina base assenta vostè l'autoritat política?

Leoncio: Si s'entén per raó universal la suma de totes les raons individuals, dispensi vostè que empri aquí en plural la

paraula, com vol vostè, senyor Rodrigo, que la negui? El que nego és que hi hagi una raó universal independent de la individual, de la qual no vingui a ésser cada home sinó una manifestació concreta. Per a això admetria millor la doctrina que considera la raó de cada home com l'emanació i manifestació finita d'un Déu en qui veu la raó absoluta. Admetria millor que la meva raó fos aquell verb de què parlà sant Joan, llum veritable que il·lumina tot home que ve al món.

Una raó universal, per què ni per a què admetre-la?

Si existís, es revelaria tal com fos en afirmacions o en actes distints dels de la meva raó, i jo no veig que així es reveli. Se'm diu, i no sóc lluny de creure-ho, que en tots i cadascun dels homes duu amb si la raó idees generals sense les quals seria impossible tot coneixement; però, fins i tot si això no pogués donar marge als dubtes a què en donà en tots els períodes de grans controvèrsies filosòfiques, no ho podria jo mirar ni com a indici de l'existència d'una raó fora de la que vostè i jo sentim agitar-se en el fons de l'ànima. Per què no he de poder considerar les idees generals o categories com a atributs i condicions de la meva raó mateixa?

Observi ara que admetent l'existència d'aquesta raó no s'avança ni un pas pel que fa a donar base i assentament a l'autoritat política. Si aquesta raó tingués entre nosaltres un òrgan, en aquest òrgan residiria naturalment l'autoritat i tindríem resolt el problema. Però aquest òrgan, on és? Si en la raó individual, per què suposar-ne una altra? Si en la col·lectiva, l'haurem de veure en la humanitat o en els seus diversos grups? La humanitat és lluny de ser un tot orgànic: com oir-la o consultar-la? Els seus diversos grups són molts i ofereixen notable varietat de creences, de lleis i de costums: si la raó és en tots, com compaginar-ne les diverses manifestacions? Si només en alguns, en quins?

Fins i tot considerar la raó universal com la suma de les raons individuals pot servir de poc. No ens afirma res que no afirmi la nostra pròpia raó o la nostra pròpia consciència; i fins i tot en l'àmbit moral, si volguéssim interrogar-la amb fruit, seria indispensable que eliminéssim de la humanitat els salvatges, molts encara antropòfags.

Així jo, senyor Rodrigo, poso en la raó individual tot principi de ciència i de certesa i l'arrel de tota moral i de tot dret: la suposo completament autònoma. Res no veig per damunt d'ella, tot ho veig a ella subjecte. No per això opino que pugui ni hagi de viure aïllada. És, com li he confessat a vostè, fal·lible; i, si bé crec que pot per ella mateixa corregir els seus errors, entenc que deixaria de corregir-ne molts més dels que corregeix, i els corregiria molt més tard i amb més dificultat sense el contacte i el xoc de la raó aliena. Més d'una vegada li haurà succeït a vostè que, després d'haver arribat en el silenci del seu gabinet a la que considerava la resolució d'un problema, hagi hagut vostè d'abandonar-la o si més no de modificar-la en comentar-la vostè amb el primer dels seus amics. La raó aliena haurà vist potser instantàniament coses que vostè descuidà o oblidà en llargues hores de meditació i estudi; i és fins i tot fàcil que li hagi fet observar aquí una premissa mal fonamentada, allà una mal deduïda conseqüència. La meva raó és un veritable gresol per a les idees de vostè; la de vostè, per a les meves; la dels altres, per a la de tots dos. Així, mai no es depuren ni adquireixen més gran solidesa els nostres propis pensaments que quan els exposem al xoc de la raó pública, quan els traiem a la llum a través de la premsa o a les Corts.

Crec molt menys que pugui viure aïllada la raó individual des del moment que considero que, si no comencés per aprofitar les conquestes de la raó aliena en el camp ja de la ciència,

ja de la moral, ja del dret, ja de l'art, seria absolutament impossible el progrés de la nostra espècie. Treballa la raó sobre el vast cabal de coneixements que li ha subministrat en el curs dels segles la raó de les passades generacions; i d'aquí el desenvolupament que notem en totes les branques del saber humà, incloses les ciències exactes, sempre aparentment acabades i mai en realitat completes.

Infereixen d'aquí alguns la supremacia de la raó pública per damunt de la de l'individu; però infundadament, ja que, com vostè veu, és recíproca la necessitat de contacte entre la nostra raó i l'aliena, i recíproca la seva influència, i allò que anomenem raó pública no és sinó la raó aliena en major o menor nombre d'homes. Vostè mateix confessa, d'altra banda, que les afirmacions de la raó pública, encara que la componguin la de milions d'individus, vénen sovint negades i substituïdes per la de l'últim dels nostres semblants: fet suficient per demostrar que no hi ha cap raó per damunt de la nostra.

Em pregunta vostè que d'on derivo aleshores l'autoritat, i li respondré. Autoritat contra els acords i les manifestacions de la meva raó i la meva consciència començo per dir-li a vostè que no la reconec en ningú. Si no hi ha una raó superior a la meva, en qui l'hauré de reconèixer? Tot aquell que s'arroga la facultat d'imposar-me'n la seva és per a mi un tirà. Tampoc no admeto autoritat en ningú per regir la meva vida purament individual, tot limitant, per exemple, l'ús de les meves facultats o el de les meves forces. Si no hi ha, torno a dir, raó superior a la meva, qui val més que jo com a home?

Accepto la idea de l'autoritat només perquè no visc ni puc viure sinó en companyia dels meus semblants. Igual que la meva raó necessita la raó aliena, necessita l'aliè sentiment el meu sentiment, l'aliena voluntat la meva voluntat, l'aliena

vida corporal i espiritual el meu cos i el meu esperit. Valdríem vostè i jo ben poca cosa sense el concurs dels altres homes. Ens cal per al nostre desenvolupament que els altres ens prestin els seus serveis, ens venguin els seus productes, responguin als nostres afectes, intercanviïn amb nosaltres les seves idees. Sols, què podríem aconseguir, fins i tot els més afavorits? Tot el que puguem fer per als altres serà sempre insignificant al costat del que per a nosaltres fa la resta de l'espècie.

La vida individual té un regulador en la nostra pròpia raó i en la nostra pròpia consciència; la vida social no pot sinó tenir-ne el seu. D'aquí l'autoritat que tant li preocupa a vostè. Doncs bé, aquesta autoritat, aquest regulador social, on pot també raure sinó en la raó i la consciència dels associats? Els associats han de ser, i no altres, l'origen dels governs i de les lleis; les opinions en ells dominants dins cada període històric, les que dirigeixin els negocis públics; el vot dels ciutadans, la base de tota política.

Rodrigo: On queda l'autonomia que vostè concedeix a la raó de l'individu. La raó de vostè i la meva, no hauran d'estar sempre a favor del resultat d'aquest vot dels nostres conciutadans? No s'hauran de sotmetre a l'acord fins i tot si el rebutgen per contrari a les seves afirmacions, segons vostè tan vàlides com les de la raó pública?

Leoncio: S'hi haurà de sotmetre la voluntat, senyor Rodrigo, no la raó, que pot censurar l'acord i fins i tot influir en la raó pública per tal que el revoqui. El sacrifici de la voluntat l'exigeixen per la seva naturalesa no només tota associació política, sinó també tota associació humana; el de la raó, només el despotisme. Aliè a tota societat, puc pensar i fer el que vulgui; membre d'una societat, puc pensar, però no fer, tot el que em plagui. Aquí i no enlloc més hi ha el límit que separa la vida social de la individual, el ciutadà de l'home.

Rodrigo: Discordes la voluntat i la raó i lliure la raó per manifestar-se, com no hi ha d'haver desordres.

Leoncio: Perquè els reprimeixi i eviti disposa l'autoritat de mitjans de força: la llei, el tribunal, l'espasa.

Rodrigo: De què li serviran si pot la raó discutir-la? Haurà de viure amb ella en constant guerra.

Leoncio: Tal és la condició humana. Lluiten en nosaltres la raó i la voluntat; la llibertat i l'autoritat en els pobles.

Rodrigo: Però pot l'autoritat posar fi a la lluita.

Leoncio: Com?

Rodrigo: Impedint les manifestacions de la raó rebel.

Leoncio: És a dir, embrutint-nos i condemnant la societat a morir d'inanició o deixar marcat amb sang cadascun dels seus passos pel camí de la vida. Reduir al silenci la raó individual és poc menys que impossible; però vegi vostè si on està més cohibida hi ha el moviment ni l'energia que en els pobles lliures. Compari vostè aquests mateixos pobles, i trobarà vostè que enlloc són menys freqüents les revolucions que allà on la llibertat del pensament és absoluta. Cohibida tingué vostè aquí la raó en els tres darrers segles, cohibida pel rei, cohibida per l'església. Li vaig recordar ahir a vostè l'estat de postració i d'enviliment a què aquesta política ens portà; vegi vostè si en alguna cosa fou exagerada la pintura. Emancipàrem després la raó, però a mitges: vegi vostè també si no és la nostra nació una de les més castigades per la guerra civil i les revolucions.

Rodrigo: No podré admetre mai que l'autoritat tingui tan pobre origen ni tan fràgil fonament. Al capdavall, només és per a vostè filla de la convenció, del pacte; i aquesta és teoria condemnada per la raó i la història. L'autoritat és filla de la necessitat i no de la voluntat dels homes. En néixer està ja vostè sota l'autoritat del pare; adult i pare al seu torn, tant si vol com si no, estarà sota la de l'Estat.

Leoncio: Anem per parts, senyor Rodrigo. Que l'autoritat s'imposi a tota associació humana, no seré jo qui li ho negui, tot i que podria molt bé posar-ho en dubte. Ha de ser molt reduïda l'associació perquè no hi sorgeixi l'autoritat amb més o menys força. Es dedueix d'això que l'autoritat no pugui ser la lliure expressió de la voluntat dels associats? Vet aquí una confusió d'idees que és necessari esclarir. Es dóna el nom d'autoritat tant al concepte que ens en dóna la raó com de la seva manifestació sensible, és a dir, la seva encarnació en un o més homes. D'aquí ve l'error en què vostè i d'altres incorren. Del fet que sigui indispensable l'autoritat, es pot inferir que s'hagi de manifestar i encarnar en tal persona o tal altra? Dubto que s'atreveixi vostè a decidir-se per l'afirmativa. Qui o què determinaria la necessitat d'aquest ésser privilegiat?

D'exemples d'autoritat constituïda per altres procediments que el de la lliure voluntat dels súbdits en trobem, malauradament, en la història amb molta freqüència. Li prego que recordi si en algun ha deixat l'autoritat de tenir la força per origen i fonament. I, què?, la força havia de ser per a vostè millor origen i fonament de l'autoritat que el que jo li vull donar? Se sol dir que no hi ha dret contra el dret; però contra la força, com no hi ha d'haver sempre la força? Que la força no legitima l'autoritat li ho diu a vostè un fet significatiu. Aquells que per ella es cenyeixen una corona cerquen sempre en assemblea del poble o en Corts, potser per ells manipulades, alguna confirmació del poder que usurparen. Vénen així a reconèixer que l'autoritat no té per fonament sinó la voluntat dels súbdits.

Diu vostè que no podrà admetre mai que el principi de les societats sigui en el pacte, i francament no comprenc el motiu. Jo no li sostindré a vostè que el pacte hagi estat sempre la manera de constituir-se les nacions; sostindré que ha de ser-

ho. Éssers igualment racionals i lliures no poden entrar en relacions de cap mena sinó per la seva mútua voluntat, o, el que és el mateix, pel pacte. Fora d'això, desenganyi's, no queda res més que la força.

Rodrigo: I el dret.

Leoncio: I el dret qui el determina?

Rodrigo: L'autoritat; no la voluntat de vostè i la meva.

Leoncio: Això, senyor Rodrigo, és tancar-se en un cercle viciós. No és l'origen legítim de l'autoritat el que cerquem?... Cregui'm, amic meu, els fets són excel·lent pedra de toc per a totes les teories: estudiï els que passen constantment davant els seus ulls. Com satisfà vostè les necessitats de la seva vida material? No és pel constant intercanvi de serveis i de productes? I com es duu a terme aquest intercanvi? No és mitjançant un seguit de pactes? Per tant, el pacte és la condició de totes les nostres relacions econòmiques. Aquestes relacions s'estenen al pla moral, ja que toquen la religió i l'escola: com sinó mitjançant el pacte aconsegueixo que la religió em presti els seus auxilis i l'escola m'ensenyi? Per un pacte s'uneixen també home i dona, s'ajunten en una sola carn. L'Església ha elevat la unió a la categoria de sagrament, però no per això ha desaparegut el contracte. Quina quantitat de pactes especials, d'altra banda, precedeixen i acompanyen aquest importantíssim acte de la vida! Els dos consorts es prometen fidelitat i ajut, fan la seva constitució de capital i de dot, estipulen la manera de retornar-se a la dissolució del matrimoni els seus respectius béns, i en alguns punts, en moltes de les nostres províncies, fins determinen la sort dels futurs fills.

Si de les relacions privades passa vostè a les públiques, en totes elles trobarà també la convenció, el contracte. Rebem serveis a canvi de tributs. El municipi, la província, la nació, estan constantment contractant, bé perquè els construeixin

edificis i els obrin carreteres, bé perquè els tramitin els seu infinits afers, bé perquè els donin préstec i supleixin les insuficiències del seu esgotat tresor. Es tracta d'obres que afecten en part la nació, en part una o més províncies, en part un o més municipis? Municipis, províncies i nació, després d'haver acordat la conveniència i les condicions de l'obra, estipulen en quina proporció contribuirà cadascun al pagament del cost. Les nacions concerten entre elles els seus interessos per convenis; l'Església i el poder civil, per concordats. Per pactes es fan totes les coses en el món.

Rodrigo: Menys les polítiques.

Leoncio: No són polítics molts dels tractats internacionals? No ho són els mateixos concordats? De pactes entre el rei i els súbdits s'han qualificat, no sense raó, les constitucions per les quals s'han regit i regeixen les actuals monarquies. El rei es compromet amb el poble a fer-les guardar i guardar-les. I no em digui vostè que això és peculiar i propi dels temps revolucionaris. En aquests tres segles d'absolutisme que vostè pondera, homes com Carles I i Felip II hagueren d'anar de Corts en Corts jurant els furs d'Aragó, de València, de Catalunya, de Navarra. Els juraren tots els reis de la casa d'Àustria i fins i tot el primer dels Borbons.

No parlem de l'Edat Mitjana. Els reis es veieren aleshores obligats a jurar els furs de les seves províncies i també els de les ciutats. Els d'Aragó i Navarra no pujaven al tron sense sentir dels seus vassalls les altives paraules que vostè coneix i s'han tractat debades de posar en dubte. Els gots, ho sap vostè millor que jo, eren electius, no hereditaris, i no podien tampoc cenyir-se la corona sense que juressin solemnement de guardar les lleis del regne. El pacte era la base de l'autoritat tant o més que en els nostres dies.

Rodrigo: Oblida vostè el feudalisme?

Leoncio: Ignora vostè que en el fons era simplement un pacte? No era ni més ni menys que una emfiteusi en la qual el plebeu s'obligava a reconèixer com a propietari directe del seu camp el seu senyor, no només donant-li part del seu treball, sinó també servint-li com a soldat en la guerra; en la qual el senyor s'obligava al seu torn a reconèixer el rei per amo dels seus extensos latifundis, tot assistint-lo en la pau amb determinats subsidis, en la guerra amb la seva mainada.

Desenganyi's: on no ho ha estat la força, el contracte ha estat la base de totes les relacions humanes: cal triar entre l'un i l'altra. El pacte, com pot veure, té tant de real com de racional: és veritable follia rebutjar-lo.

Rodrigo: No em negarà que perd terreny si més no en l'àmbit polític.

Leoncio: Que perd terreny el pacte! Fou, per dir-ho així, ahir mateix que Àustria i Hongria, en passar a formar una sola nació, posaren fi per un pacte a les seves eternes discòrdies; ahir, que es congregaren els pobles d'Alemanya, ja des de temps antics confederats i regits per una dieta.

I aquí?... M'admira, de debò, que, sent vostè partidari de l'Antic Règim, impugni també el pacte. No fa deu anys, tenia vostè aquí el pretendent en armes contra el rei Alfons. Jurà solemnement els furs de Biscaia sota l'arbre de Gernika. Prometé de restaurar els que constituïen l'ésser dels antics regnes. Féu proclamar pels seus generals els de Catalunya. Ni és llunyà el dia que Navarra anà a pactar amb el govern de Madrid el tribut que havia de pagar a la nació i la manera de cobrir el servei de les armes. Succeïa això el 1841, després de la guerra que començà en morir Ferran VII.

Rodrigo: No em convencerà vostè, senyor Leoncio. La família és l'etern model de les societats humanes: neix en ella del pacte l'autoritat del pare?

Leoncio: Havia vostè apuntat aquest argument, i m'alegro que l'hagi reproduït. Res de més comú que mirar la família com el model de la societat; res de més injust. La ciutat és l'antítesi de la família: entre la família i la ciutat hi ha veritables abismes.

La ciutat és una associació d'homes, és a dir, de persones que han arribat a la plenitud de la seva vida i al complet desenvolupament de les facultats del seu cos i el seu esperit. La família és una reunió d'éssers que, amb l'excepció dels pares, s'estan formant i necessiten desenvolupar el seu esperit i el seu cos perquè arribin a homes. És aquella una societat d'iguals; aquesta, un grup jeràrquic: aquella, obra de la voluntat; aquesta, de la natura. Jo no puc escollir la meva família, però sí la ciutat de la qual hagi de ser ciutadà.

Aclariré el meu pensament. És la ciutat una veritable associació? No crec que hi hagi ningú que ho dubti. La formen éssers lliures amb la finalitat de garantir-se la persona, els drets i els béns, procurar-se la satisfacció de les seves necessitats comunes i assegurar-se la pau i les bones relacions amb les altres ciutats. Amb aquest objectiu, cadascú contribueix a les càrregues socials segons el seu cabal o els beneficis que en rep; i en cas de perill, fins i tot exposa el seu cos i vessa la seva sang per defensar-la. És també una societat la família? No són persones lliures els fills. Als pares exclusivament pertoquen les càrregues, la protecció, la defensa del grup. Res aquí de reciprocitat ni de garantia mútua. Res de quotes proporcionals. Si per casualitat entre molts fills un té hisenda pròpia i els altres cap, els fruits que aquella produeix es guarden o s'apliquen a voluntat del pare, bé a comunes atencions, bé a privades. El mateix succeeix si els uns treballen i guanyen i els altres folguen: el que aquells adquireixen passa íntegre a mans del pare, que ho inverteix ja en benefici propi, ja en el

de tota la família. Societat, n'hi ha en tot cas entre el pare i la mare, i encara aquesta desigual i anòmala, per la superioritat que gairebé a tot arreu reconeixen les societats dels homes sobre les dones.

Prenc la família i la ciutat en el seu present Estat: el mateix veuria vostè, i potser més clarament, si les examinés en els seus principis. Les diferències que acabo d'indicar són tan importants que posen de manifest sense cap mena de dubte com han de ser de diferents l'origen i el caràcter de l'autoritat en ambdues col·lectivitats. En la família, l'autoritat paterna sorgeix espontàniament, fatalment. la constitueixen la generació, la dependència en què dels pares naixem pel fet de venir al món sense coneixements i fins i tot sense mitjans per sustentar-nos. Poden els fills limitar-la? On és per a tant el seu dret, obra com són dels seus progenitors, incapaços com són de governar-se per ells mateixos? I, com haurien d'exercir-lo, si el tinguessin? L'autoritat del pare en la família és, a més d'espontània, absoluta. Podrà limitar-la exteriorment la llei, interiorment ningú.

En la tribu, extensió de la família, l'autoritat té el mateix origen i presenta gairebé el mateix caràcter. No així en la societat política. Entre els individus que la constitueixen no hi ha ja el lligam de la generació ni els vincles de la sang. Els ciutadans són tots majors d'edat i tots són equivalents entre si: cap d'ells no pot posar-se per damunt dels altres per un títol natural o, el que és el mateix, per dret propi. L'autoritat, ho repeteixo, és aquí tan necessària com en la família; però així com dins de la família pren forçosament cos en el pare sense que el fill pugui queixar-se ni reivindicar-la, aquí no té persona obligada en qui encarnar-se. Podrà ningú atrevir-se a recollir-la dient que és el més fort, el més savi o el més just? Caldrà encara que els altres li reconeguin aquestes qualitats,

creguin que són les millors per al seu bon règim i no li n'atribueixin d'altres que les anul·lin. Caldrà encara, en una paraula, que els seus conciutadans l'escullin. I aleshores, en escollir-lo, podran deixar d'establir les condicions i els límits de l'autoritat que li confereixin? L'autoritat, per aquest sol fet, deixa de ser absoluta.

Es repeteix que l'autoritat ha estat en moltes societats polítiques producte de la força; però s'ha de convenir que fins i tot aleshores té un altre origen i presenta un altre caràcter que en la família. L'autoritat del pare ni neix de la força ni la necessita per imposar-se; no li calen soldats, ni tribunals, i ni tan sols lleis. Ella és per si mateixa la llei, el tribunal, el soldat, el botxí. Soldats, tribunals i lleis necessita l'autoritat en els pobles, encara que hagi nascut del sufragi; i per les lleis i els tribunals es posa límits a si mateixa fins i tot la més absoluta. La llei i el tribunal, al mateix temps que són per a mi una garantia, són per a ella un límit. L'enfrenen fins i tot els mateixos soldats que, si la veuen injusta i tirànica, la poden combatre en comptes de donar-li suport. Els exemples abunden.

Difereixen, finalment, la ciutat i la família, i per tant, l'autoritat del cap i la del pare, pel que fa a l'extensió i l'objecte. Pare, he de cobrir totes les necessitats de la família: criar, educar i instruir els fills; vestir-los, calçar-los, aixoplugar-los i guardar-los de la malaltia i de la mort; proporcionar-los mitjans de vida per a quan surtin de la meva tutela; fer-los homes. Cap, he de prestar a la ciutat només determinats serveis. He de vetllar pel bé dels meus súbdits; no satisfer les necessitats de la seva vida individual, per a la qual es valen o s'han de valer per ells mateixos: només la seva vida social és sota la meva jurisdicció i el meu zel. La meva autoritat, com a pare, és absoluta, però no s'estén més enllà de la llar; les portes d'aquesta llar són precisament el límit de la meva au-

toritat com a cap. No les puc travessar si no es dissol la família o em crida a escudar-la contra la violència.

Són la família i la ciutat no semblants, sinó oposades, i no poden ser l'una per a l'altra exemple, i encara menys model. Així, dir que la convenció no és la base de l'autoritat política perquè no ho és de la paterna és contraproduent.

Rodrigo: Li estic sentint a dir coses realment sorprenents. Vull jo que entre la ciutat i la família hi hagués l'oposició que vostè suposa: deixaria de ser la família el més bell ideal per al règim dels pobles? Per què no cercar en la seva constitució la de tota societat política?

Leoncio: Perquè és impossible. Neix l'antagonisme de la diferent naturalesa dels dos grups: com pretén canviar-ne la de l'un ni la de l'altre? Com assimilar-los?

Rodrigo: Hi hagué, tanmateix, ciutats i fins i tot nacions governades com famílies.

Leoncio: Tribus, que són famílies reunides en totes les seves generacions i entroncaments.

Rodrigo: I també grans i famosos pobles.

Leoncio: Es refereix vostè als d'Esparta i Creta? Aquí té a on ha portat admetre per ideal la família: a dissoldre la personalitat de l'home en la de l'Estat. És vostè partidari d'aquell comunisme?

Rodrigo: Ni de cap altre.

Leoncio: El repto que sense ell converteixi la ciutat, no diré en família, sinó en reflex de la família.

Rodrigo: I les monarquies patriarcals d'altres èpoques?

Leoncio: Citi-me-les, senyor Rodrigo! En elles, tot va desaparèixer en el mar de la servitud. Els homes foren dividits en castes. Reduïda la raó al silenci, perdé la societat tota iniciativa i caigué en un marasme del qual no ha pogut sortir en segles. I veu vostè que, a canvi, els reis satisfessin les necessi-

tats dels seus mísers vassalls?... No s'entesti, senyor Rodrigo, a perseguir ideals de realització impossible. No oblidi que som homes, tenim cada dia una consciència més gran de la nostra personalitat, i estem cada cop menys inclinats a consentir la violació del nostre ésser, dels nostres naturals drets. Si pogué antigament ser una altra la base de la societat, no dubti que avui només ho pot ser la convenció, el pacte, la voluntat dels súbdits.

Rodrigo: Doni un cop d'ull, tot i amb això, a la culta Europa. Trobarà en gairebé totes les nacions la monarquia hereditària, els reis de sang.

Leoncio: Gairebé tots ungits pels seus pobles, gairebé tots amb autoritat restringida i definida pels seus pobles, gairebé tots sotmesos de fet al judici, la sentència i el càstig dels seus pobles. És la monarquia constitucional la que preval a Europa. Existia fa poc l'absolutisme a Rússia i Turquia. Ja no n'hi ha sinó a Rússia, i molt proper a la seva mort. En tres ocasions han pujat els reis al patíbul: a Anglaterra Carles I, a França Lluís XVI i Maria Antonieta. De monarques destronats pels súbdits, n'hi ha hagut molts en el que portem de segle. A França, els dos Napoleons, Carles X i Lluís Felip; a Espanya, Isabel II; a Itàlia, els ducs de Parma i Mòdena i Francesc de Nàpols; a Alemanya, el rei de Hannover; a Grècia, Otó I; a Sèrbia, Miquel i Miloch Obrenówitch; a Turquia, dos o tres soldans. De prínceps escollits pels pobles, en té vostè també molts: Leopold, a Bèlgica; Frederic Guillem, com a emperador d'Alemanya; Víctor Manuel, com a rei d'Itàlia; Amadeu de Savoia, a Espanya; Couza, en els principats del Danubi. Hi ha a més a Europa dues grans repúbliques: França i Suïssa; altres de petites i diminutes: la d'Andorra i la de San Marino. La monarquia està en decadència i els monarques en situació tristíssima: per al bé troben obstacles als parlament;

del mal que fan, responen davant els seus pobles, encara que en totes les constitucions se'ls declara sagrats i inviolables.

Rodrigo: D'aquí els desordres que pateix a cada pas Europa.

Leoncio: I no creu vostè, senyor Rodrigo, que puguin néixer de la coexistència de principis antitètics, o, per millor dir-ho, de no estar admès en totes les seves conseqüències el que jo defenso? Suposi vostè l'autoritat establerta francament i obertament sobre el pacte, tant els caps com els parlaments de les nacions escollits per tots els ciutadans, el govern purament personal proscrit dels codis, la raó i la consciència completament lliures, la llar domèstica tancada a tots els poders menys al del pare, el dret de governants i súbdits garantit per altes institucions de justícia, dures al mateix temps les lleis contra aquells que, podent per l'exercici de les seves llibertats assolir el triomf de les seves doctrines, el cerquen a través de mesures violentes, armada a tal efecte l'autoritat de bones armes, els delictes de rebel·lió i sedició castigats com els més atroços dels crims; creu vostè que no estaria més assegurat que ara l'ordre? Les causes permanents de l'actual anarquia són, no ho dubti, en uns llocs la intolerància i en uns altres la feblesa dels governs.

Obeeix la humanitat, com ens ensenya la història, una llei de progrés; i tot progrés comença per la negació individual d'un pensament col·lectiu. La idea que estigui destinada a substituir-ne una altra no pot sinó obrir-se pas. S'obstina l'autoritat a privar-li el camp i la llum, a proscriure-la? Farà la idea el seu camí en les tenebres. Congregarà en l'ombra les persones, i els posarà a la mà en comptes de la ploma i la cèdula electoral, el fusell Remington. Trigarà més o menys a realitzar-se, però es realitzarà, al final, tenyint de sang els obstacles que s'oposin a la seva marxa. Aquesta és la història de

totes les idees que han il·luminat el món, sobretot en l'economia, la religió i la política. L'autoritat no en totes les nacions deixa encara de posar límits al pensament. D'aquí vénen en gran part les freqüents revolucions que vostè deplora.

Tenen també, com li acabo d'indicar, una altra causa. Quan s'estableixen els principis de la democràcia, se sol, per por, desarmar el poder o deixar-lo si més no amb uns mitjans de coacció insuficients per reprimir les sedicions dels ambiciosos i l'esperit de revolta de la plebs. Desbordats els pobles, ho envaeixen i somouen tot com riu que salta del seu curs. Un estrall succeeix un altre estrall, un tumult un altre tumult, fins que al final la nació, fatigada, es deixa portar i torna a la servitud. Per tal d'evitar-ho, cal donar als governs democràtics tota la força suficient per contenir l'anarquia.

No per això dic que l'autoritat hagi d'estar eternament armada; n'hi hauria prou d'insistir que ho estigués mentre la pràctica de la llibertat no hagués entrat en els costums. Quan un poble sencer estima els seus drets i s'acostuma a cercar-hi, alhora que la seva pròpia seguretat, la vida de les seves idees, no necessita coacció per anar ordenadament cap a l'acompliment dels seus destins. Però mentre això no succeeixi —per què negar-ho?—, la força dels governs ha de ser proporcional a la llibertat dels ciutadans.

Rodrigo: A la fi la força.

Leoncio: Però no la força contra el dret, sinó la força al servei del dret; no la força que embruteix, sinó la que educa.

Rodrigo: Paraules. Rei, emperador o president, l'home que estigui al capdavant d'un poble no es resignarà mai a ser un autòmat. Impracticable completament aquella idea segons la qual *el rei regna i no governa*. El dia que aquell home, en discòrdia amb el Parlament, cregui que només la seva política pot engrandir la nació o salvar-la d'un abisme, emprarà, i farà

bé, la força contra els acords i les idees dels seus adversaris. I encara gràcies si no ho fa mogut per menys generosos i nobles sentiments. Els cops d'Estat són freqüents en les monarquies constitucionals i les repúbliques. Cerquen vostès equilibris impossibles, i això és el que manté l'anarquia. Jo, més pràctic, lliuro la força sense condicions a un rei de sang i li dic: aquí tens amb què fer-te obeir; dirigeix i mana. Ha d'usar-la sempre malament? Ha de ser sempre un Neró o un Cal·lígula?

Leoncio: Això, senyor Rodrigo, no és deslligar, sinó tallar el nus. Això és lliurar a l'atzar el destí dels pobles. Això és desesperar de l'home i posar-nos a la mercè d'un home, no perquè inspiri més confiança, sinó perquè algú impedeixi que, emportats pels nostres instints, ens combatem i devorem. Això és pur escepticisme. Observo que sovint va vostè aquí també més enllà del seu pensament. No és possible que un home amb el seny i el bon cor que té vostè vulgui exposar cap poble a viure, ni que sigui per un breu temps, sota la mà de monstres com els que ha citat. Si almenys aconseguís d'aquesta manera l'ordre permanent pel qual sospira! De sobra sap vostè on va dur el despotisme dels cèsars. la força va acabar sobreposant-se als emperadors i arribà a posar a subhasta l'Imperi. La immoralitat guanyà el cos social com si fos gangrena. Els bàrbars anaren rosegant el colós fins que el feren caure i s'assegueren damunt les ruïnes.

La força té, sens dubte, l'inconvenient del qual vostè parla. És perillosa en mans d'aquells que estan al capdavant dels pobles. Però hi ha mitjans per conjurar el perill: la mobilitat del poder executiu, la bona organització de la força mateixa, la federació, que tanta por li fa a vostè. No haurien estat possibles a Roma les dictadures de Màrius, de Sil·la, de Cèsar, si, en vigor les antigues lleis, no s'hagués permès la reelecció immediata dels pretors i els cònsols. Posades any rere any les

legions d'uns mateixos caps, acabaren per estar al servei dels generals, no de la República. Modernament hem vist la reproducció d'aquest fenomen. Bonaparte no era poder quan pel cop del 18 de Brumari sotmeté la República de França. Ho pogué aconseguir perquè duia quatre anys al capdavant de les millors tropes i per haver-se convertit per les seves campanyes d'Itàlia i Egipte en l'ídol de l'exèrcit. Atemptà França contra la llibertat d'altres pobles, i trobà en la servitud aliena la seva pròpia servitud.

De què es componien, a més, els exèrcits d'Europa no fa molts anys i es componen encara en la nació espanyola? Gràcies al sistema de quintes i redempcions, dels ciutadans més rudes de la ciutat i del camp, gent sense energia a la raó ni a la voluntat, fàcil d'intimidar i sotmetre per l'ordenança. Força inintel·ligent, obeïa qui manava sense discernir si es posava al servei de la legalitat o de la il·legalitat, de la violència o del dret. En tenia prou el poder de donar-li caps còmplices des seus projectes per portar-la a trepitjar tant altres nacions com el santuari de les lleis. Suprimida la redempció militar en molts pobles d'Europa, formen ja part dels exèrcits totes les classes: l'aristocràcia i la plebs, la ciència i la ignorància, l'art i la indústria. Reflex de la societat de la qual surten, més coneixedors de les lleis del país i dels seus propis drets, és ja difícils convertir els soldats en instrument de passions il·legítimes, sobretot si per a les recompenses i ascensos s'atén a l'antiguitat o a reals i positius mèrits en els camps de batalla i no es deixa res al favor del cap de la República. Faci vostè voluntària la milícia, converteixi-la en carrera, organitzi-la federalment, i encara més que ara deixarà de ser la força un perill...

Parlava vostè fa poc dels cops d'Estat. No sé si haurà observat que només són possibles allà on el poder és tot a la capital i estén des d'allà la seva acció tant a les províncies com als

municipis, tant a les ciutats com als pobles més petits. Hi reuneix el poder les forces necessàries sense que ningú no li ho impedeixi, i està segur que, vençuda la capital, tota la nació acota el cap sota el nou jou. Vencedors de París els Bonapartes l'any 1799 i el 1851, tingueren França sotmesa a les seves lleis; vencedor Serrano a Madrid l'any 1873, imposà a Espanya el govern que volgué. Divideixi vostè el poder entre les províncies i els municipis, distribueixi amb ell els diferents contingents de l'exèrcit, uneixi'ls després pel lligam federal, i veurà com és de difícil que pugui ningú amb un d'aquells brutals cops sotmetre la nació com l'àliga la seva presa. No registra la història cops d'Estat i a Suïssa ni a la República d'Amèrica del Nord.

Rodrigo: Inútil tot el que vostè proposa. N'estan o no els contingents de les províncies a les ordres del cap de l'Estat. Sí? El perill subsisteix. No? La nació no té exèrcit i no pot imposar les seves lleis a aquells que s'alcin en armes, i encara menys repel·lir invasions estrangeres. Com venjar aleshores els ultratges que la pàtria rebi?

Leoncio: Han d'estar a les ordres del cap de l'Estat els contingents provincials, però només quan la Confederació per les seves Corts hagi declarat la guerra, o hagin envaït gents d'una altra nació el territori, o hagi esclatat una insurrecció tal, que no sigui suficient per sufocar-la el poder d'una província. Fora d'aquests casos, no ha de disposar el president sinó del reduït exèrcit que es destini a la custòdia dels poders federals i a la guarnició de costes i fronteres, si suficient per al seu fi i per servir de nucli a les restants forces, incapaç de reduir tretze o més regions.

Rodrigo: I si la insurrecció es generalitza?

Leoncio: Les insurreccions, senyor Rodrigo, no acostumen a ser ni freqüents ni grans en els pobles constituïts demo-

cràticament i federal. Sense obstacles per a la publicació de les seves idees, amb dret electoral tots els ciutadans, els partits, com no fa gaire indicava, no necessiten empunyar el fusell ni tirar el sabre per ser govern. En la premsa i els comicis tenen els seus camps de batalla. Segurs del seu triomf en dies més o menys propers, si encerten a ser justos els seus principis, no s'impacienten ni es precipiten, i, cas que ho fessin, es posarien en contra no només els poders de la província i la nació, sinó també l'opinió pública, que en les lluites civils és qui dóna o treu força als contendents.

És, d'altra banda, difícil que en aquestes nacions hi hagi entre les Corts i la nació el desacord aquí tan freqüent. El Parlament legisla, no aixeca ni fa caure governs. El govern executa les lleis i administra, no convoca ni dissol parlaments. Afegeixi vostè a això que hi ha dues cambres que per la seva constitució i divers origen es contrapesen de tal manera que fan poc menys que impossible la promulgació de lleis contràries als interessos generals. Una de les dues cambres representa la nació i és escollida per la nació tota; l'altra, les províncies, i pels poders de les províncies és escollida: no pot res ser llei sense passar per aquest doble sedàs, i és dificilíssim que no s'hi encalli el que és inconvenient a les malles d'un tamís o de l'altre.

Vostè coneix la història dels Estats Units i la de Suïssa. Vegi si no hi són rares les insurreccions. N'hi va haver de formidables en totes dues repúbliques: a Suïssa, la del Sonderbund; als Estats Units, la promoguda per l'emancipació dels esclaus. Foren, més que rebel·lions momentànies, guerres civils, i, tanmateix, el poder central acabà per fer respectar els seus acords. Trobaren aquests en el país la majoria que havien tingut a les cambres.

En els pobles federalment i democràticament regits, són rares no només les insurreccions, sinó també les guerres, no es

deixa, com aquí, al cap de l'Estat el dret de declarar-les. No es fan, com aquí, per satisfer la vanitat o l'orgull d'un rei, ni per servir els interessos d'una família, ni per distreure els ciutadans de la servitud a la qual hom els condueix o els conduí. No es creu, com aquí, que només amb sang es puguin rentar els ultratges inferits a la pàtria. No cal, finalment, témer tant que l'esperit de dominació arrossegui a lluites com aquelles que ens afebliren i arruïnaren en els millors temps de l'absolutisme.

Rodrigo: Aquí té vostè per què no transigiré mai amb aquesta forma de govern. Sóc descentralitzador a la manera dels reis absoluts, no federal. Vol que Espanya davalli encara més en el rang de les nacions? No se'ns sent en els consells d'Europa. No terceregem en cap de les guerres que de tant en tant la commouen, encara que del seu èxit depenguin més o menys els nostres destins. Mentre Rússia lluita a Turquia o Anglaterra a Egipte, nosaltres ens mantenim com si no forméssim part del món. No és hora ja que pensem a recuperar la nostra passada grandesa? Per què creu vostè que consumim les forces en aquestes miserables conteses de partit, sinó perquè no s'empren, com antigament, en guerres que ens obrin nous horitzons?

Leoncio: Que això ho digui vostè, senyor Rodrigo! D'aquelles guerres nasqué la feblesa i la pobresa en què ens trobem. Aleshores fou quan més es desenvolupà en nosaltres aquell caràcter aventurer i orgullós que ens féu mirar com a noble l'ofici de les armes, com a vil el treball. La mateixa plebs conceptuava aleshores més decorós enriquir-se amb la tala i el saqueig dels països enemics que per l'exercici de les arts. Així anà la indústria decaient amb rapidesa sorprenent; la riquesa, minvant. Contribuïren al fet altres causes, però fou aquesta, sense cap mena de dubte, una de les primeres i més eficaces.

I vol vostè encara que tornem a atiar a Espanya l'amor a la guerra? Massa el sentim encara, aquest amor funest. Abatuts com estem, hem anat, en menys de quaranta anys, a Portugal, a Marroc, a Mèxic, a Santo Domingo, a les Repúbliques del Pacífic, a la Cotxinxina, a Joló, on encara és calenta la sang dels nostres soldats. Quan pugnen per separar-se de nosaltres les escasses colònies que resten, quan ens extenuen ja prou i massa les guerres civils, hem comès la follia d'emprendre noves conquestes; i avui... creu que avui no bull al cap dels nostres governants la idea d'entrar en aliança amb aquest o aquell poble per intentar noves aventures?

Desitjo, com vostè, que Espanya recuperi la seva perduda grandesa; però no ja per les armes, sinó millorant la seva agricultura, desenvolupant la indústria, activant el comerç, beneficiant les seves mines, obrint per nous camins i canals sortida als seus productes, generalitzant la instrucció, estimulant els progressos de les ciències, fent sentir la seva veu més en els congressos dels doctes que no en els consells de la diplomàcia. Convé crear aquí hàbits de laboriositat, no de folgança. Els de folgança, prou i massa els hem adquirit mercès a aquesta política que vostè defensa. Ells són els que més sostenen aquesta miserable guerra de faccions que vostè i jo deplorem. Els aprofitats de tots els partits, els agitadors, els que en cafès, carrers i places mouen esvalot i declamen eternament contra qui mana no són més que gent enemiga de tota professió, que cerca en les revoltes allò que no és capaç d'adquirir per cap mitjà honest. Mentre no s'ennobleixi el treball fins al punt que es tingui per indigne qui folgui, no abrigui vostè l'esperança de veure aquest poble ni pacífic, ni pròsper, ni gran.

Vol dir això que jo condemni absolutament la guerra? És per a mi justa quan se la sosté per la llibertat i la independència de la pàtria. Ho és també quan s'emprèn en auxili d'una

altra nació que veu amenaçada la seva vida. Ho és encara més quan té per objecte obrir al comerç general passos, rius, mars, fronteres que s'entestaren a tancar pobles egoistes. Fins i tot en aquests casos, crec que abans de començar-la cal esgotar totes les vies de concòrdia: les negociacions, la mediació d'altres potències, l'arbitratge; però sóc partidari que si no tenen efecte, cal acceptar-la o declarar-la. Malauradament, els pobles, com els individus, desoeixen encara la veu de la raó o consenten, si més no, que la sufoqui el crit de les seves mal dominades passions.

Estarà vostè d'acord amb mi, tanmateix, que la guerra és sempre una de les nostres més terribles calamitats. Paralitza el treball, interromp el comerç, fa vessar a raig l'or i la sang dels ciutadans, desperta en l'home els mals instints i obre la porta a tota mena de crims. Deixar-la a discreció d'un home, ni que fos l'home de més seny i talent, entenc que és insensat. Podria aquest home deixar-se portar per l'orgull, pels seus interessos personals, per l'ocult desig de portar-nos per la glòria a la servitud. Per tal com la guerra ha d'afligir tota la nació, per la nació ha de ser declarada o lliurement admesa; i tal com li he indicat a vostè, només sota el sistema federal està la nació realment representada a les Corts. Podrà deixar-se arrossegar el Congrés, mogut per l'exaltació de les passions populars, a una guerra inconsiderada i injusta; no tan fàcilment el Senat, expressió directa del govern de cada província i amb ell unit i identificat.

Rodrigo: Gran entusiasme sent vostè per la federació, i francament, francament, no li ho censuraria si no tractés vostè d'establir-la en la nostra pobra Espanya. Però que vostè i altres com vostè hagin caigut en tan estranya quimera! No està ja la nació formada? Per què descompondre-la per a després reconstruir-la sobre nous principis, cosa que tan fàcil-

ment pot portar disturbis i lluites? Excel·lent és la federació per unir ciutats i fins i tot nacions aïllades i disperses; excel·lent per formar un tot amb els Estats d'Alemanya, un altre amb els d'Itàlia, un altre amb els pobles establerts a la vora de Danubi; excel·lent per a la nostra mateixa Espanya si es trobés avui, com en altres segles, dividida en una multitud de regnes; però per a nacions que ja per un altre camí han arribat a la unitat, es pot concebre res de més absurd? Tan poques són les suors i la sang que costà portar la nostra a on la tenim, que s'han d'entestar ara vostès a malmetre el fruit de tants esforços! I tot, per què? Per una qüestió d'escola. Li confesso, amic Leoncio, que no els puc escoltar a vostès i mantenir la calma. Tant de bo li hagués caigut la ploma i la mà al primer que abocà entre nosaltres tan funesta doctrina! I el que més m'irrita és que insisteixin vostès a propagar-la fins i tot després dels fets d'Alcoi i Cartagena. Que els segueixen les masses! ¿I què val o significa això quan les masses patrocinaren sempre tota mena de follies, i corren al darrere de les coses noves només perquè creuen que en les revoltes han de trobar el mitjà per satisfer els seus grossers apetits? Recordi vostè el que passà a Extremadura i a alguns pobles d'Andalusia quan es proclamà la República. Cregueren els federals que havia arribat l'hora de repartir els béns, i els homes de vostès tingueren tota mena de problemes per tallar aquell moviment insensat.

Considerin vostès, d'altra banda, la marxa d'Europa. Desapareixen els petits Estats, sorgeixen les grans nacions. En terra itàlica només existeix un regne, Itàlia; en terra germànica, tan sols un Imperi, Alemanya. Hi ha en tot l'Occident un moviment de concentració; i ben necessari és si hem de contenir un dia l'esperit invasor de Rússia, amo ja de la meitat d'Europa i Àsia. Rússia lluità amb avantatge contra els

turcs, i potser no sigui llunyà el dia que la veiem senyora dels Dardanels i el Bòsfor. Qui podria demà tallar-li el pas a occident si aquí les nacions es dividissin per la federació com vostès pretenen? Cal oposar-los grans i no petites rescloses, poderosos i no mesquins exèrcits. I que no imitin ni tan sols la conducta dels republicans de França! Aquells condemnaren enèrgicament la federació en la persona dels girondins, els uns decapitats i els altres proscrits; avui, sobretot, després dels successos de la *Commune*, la miren amb horror, perquè la veuen coberta de llot i de sang. Giren vostès els ulls cap a Suïssa, i no és allà, sinó a França, on els convindria fixar-los.

Cregui'm, senyor Leoncio, aquesta qüestió m'exalta. Deixem-la i passem a una altra si no vol que trenquem la nostra amistat i els nostres col·loquis.

Leoncio: Tota la seva exaltació, senyor Rodrigo, neix de la por que Espanya es divideixi. Recordi vostè si a la història hi ha cap exemple que per la federació es destrueixin ni minvin les nacions. Passaren en els nostres mateixos dies del règim unitari al federal les Repúbliques de Mèxic i Veneçuela sense perdre ni un pam de territori; es constituí federalment Alemanya, guanyant consideració i força; retornà Àustria l'autonomia als hongaresos, els uní per vincles federals a l'Imperi i, quedant tan gran com era, posà terme a disturbis i perills que, quan no la tenyien de sang, la tenien en constant inquietud i desassossec.

El principi federal, lluny de repel·lir ni dividir, atrau i uneix. Hi hagué a l'antiga Grècia dues confederacions famoses: la dels etolis i la dels aqueus. Totes dues cresqueren ràpidament. Part, és veritat, per la força; part per lliure consentiment. Tingué la dels aqueus el seu primer eixamplament en la voluntària adhesió de Sicione. Començà amb cinc ciutats i

acabà sent senyora del Peloponès. Guanyà, encara que potser per al seu perjudici, la cèlebre Esparta.

A l'Edat Mitjana, la Lliga Hanseàtica, formada en néixer per només les ciutats de Lübeck i Hamburg, s'estengué a gairebé totes les que ocupaven les costes del mar del Nord, les de l'Atlàntic i les del Mediterrani. Amb només tres cantons es formà la confederació suïssa. En comptava vuit trenta-set anys més tard; deu, acabada la guerra dels ducs de Borgonya; tretze, poc després de la pau de Basilea. Entraren tots en la confederació espontàniament i lliure, i alguns, per aconseguir-ho, ho hagueren de sol·licitar insistentment. Com a simples aliats foren admesos molts dels altres cantons que avui formen part de la República.

Fins i tot entre els pobles bàrbars tingueren força d'atracció les confederacions. Als onondaga, els oneida, els mohawk, els seneca, i els cayuga, que formaven la dels iroquesos, se'ls afegiren al segle XVIII primer els tucacora i després els necariago i els messissauger. No fou tan afortunada la que en aquella mateixa part d'Amèrica fundà anys després l'inoblidable Washington. Si cresqué com cap altra, fou part per la compra de territoris, part per les armes. Per lliure consentiment, no sé jo que guanyés sinó Texas, que, independent contra la voluntat de Mèxic, veia sempre amenaçada la seva existència.

Potser sigui, malgrat tot, aquella república, la que millor demostri la virtualitat de les institucions federals. Viuen allà pacífics i sense esperit de rebel·lió aquells mateixos pobles agregats per compres o per guerres. No els mou contra la metròpoli ni la diversitat d'idioma, ni la de religió, ni la de raça, ni la de lleis, ni la de costums; no els mou ni tan sols l'amor de la independència, segons sembla innat en el cor de l'home. No em demostrarà vostè que succeeixi el mateix en les nacions unitàries. Després de cent anys de servitud, continua protes-

tant Polònia contra els seus dominadors. Fa segles que sucumbiren en la seva lluita amb Turquia els pobles eslaus d'orient, i avui forcegen més que mai per espolsar-se el jou. Nosaltres mateixos lluitàrem set segles contra els àrabs. Fins i tot després de feta el que vostè anomena la nostra unitat política, s'alçaren contra Espanya Portugal i Catalunya; Catalunya, que havia estat incorporada a la Corona de Castella no per la força, sinó per matrimonis dels seus prínceps.

Potser no hagi cercat vostè mai la raó de tan notable diferència. En les nacions unitàries, es lesiona constantment la dignitat dels pobles vençuts. Se'ls priva del seu govern, i abans se'ls consent que prenguin part en l'administració general de l'Estat que no en la pròpia. Se'ls té anys i fins i tot segles sota nombrosos exèrcits i autoritats receloses, les quals, prenent la desconfiança per mòbil de la seva política, els cohibeixen, o si més no envolten d'inútils i humiliants precaucions l'exercici dels més sants drets. Se'ls pren com a font de riquesa i se'ls esclafa sota el pes dels tributs. Encara que se'ls respecti la religió, se'ls posa al davant la dels vencedors, armada de totes les armes. No sempre se'ls despulla de les seves lleis, però es fa sempre els possibles per anar-les emmotllant a les del regne. Es mira amb menyspreu la seva llengua i els seus costums. Ferits els pobles en els seus més vius sentiments, com no han d'avorrir els seus dominadors i sospirar per la seva perduda independència? Agreugen pels seus treballs de conspiració la tirania, i per la major tirania van a noves conspiracions i lluites.

En les nacions federals succeeix tot el contrari. Es garanteix immediatament als pobles vençuts el lliure exercici del seu culte, l'imperi de les seves lleis, la jurisdicció dels seus tribunals, el respecte a la seva administració i a la seva Hisenda. Se'ls sotmet a un regim militar i se'ls priva del dret de

governar-se en el polític, però només el temps necessari perquè, reconeixent els avantatges de la federació, es prestin de bon grat a ser membres de la República. Se'ls eleva aleshores a la categoria d'Estats, i per a tot allò que es refereix a la seva vida interior i els seus particulars interessos se'ls restitueix l'autonomia que tingueren. Només en la seva vida exterior i en els interessos nacionals queden subjectes al govern central, i això no com a vençuts, sinó al mateix nivell que els vencedors. Tenen lloc a l'Assemblea federal com els altres Estats, i igual que els altres Estats paguen els tributs que corresponen a la seva població i la seva riquesa. Res no perden de la seva antiga llibertat; i tenen més segur l'ordre, més barats els serveis generals, més àmplia l'esfera de la seva indústria i el seu comerç, més protecció als mars i a les altres nacions: com havien de pensar a revoltar-se?

Segueixen unes nacions i les altres diversa conducta perquè són diversos els principis i els fins de l'unitarisme i el federalisme. Parteix l'unitarisme de la col·lectivitat, i veu en l'Estat que la representa l'origen de tot poder i de tot dret, i per tant en regulador de la vida de tots els éssers que la componen. Províncies, municipis, pobles conquerits, famílies, individus, tots entén que han d'estar sotmesos a la nació des del moment que la nació existeix. Conscientment o inconscient, sospira sense treva per posar-los tots sota una mateixa llei, un mateix rei i un mateix culte; *Sub una lege, sub uno rege, sub uno Deo*. Sigui absolutista o constitucional, monàrquic o republicà, pensa i vol en el fons el mateix. Substitueix, com a màxim, la sobirania nacional la reial, deixa dempeus l'omnipotència de l'Estat. per a ell, ajuntaments i diputacions de província no són mai més que rodes de la màquina política, cossos merament administratius; per a ell, els individus no són sinó membres vius de la nació, d'aquell tot que l'Estat concerta i regeix.

Dirà vostè que exagero: que en moltes nacions unitàries hi ha diversitat de cultes i de lleis, gaudeixen de llibertats i drets els individus i no estan mancats d'atribucions ni els municipis ni les províncies. Observi vostè, d'antuvi, que aquestes franquícies provincials i municipals són filles de la liberalitat de l'Estat, el qual, de la mateixa manera que avui les atorga, demà les pot retirar. No dubti, d'altra banda, que, si l'unitarisme consent encara la diversitat de lleis i de cultes i fins i tot reconeix la nostra autonomia, no és perquè vulgui, sinó perquè troba en l'enèrgica voluntat d'individus i pobles obstacles invencibles a l'aplicació dels seus principis. No desaprofitarà, sens dubte, cap ocasió que se li ofereixi per portar les coses a la unitat que pretén.

El federalisme parteix, no de la humanitat, sinó de l'home. De l'home veu sortir per espontani i natural desenvolupament la família, el poble, la província, la nació, els grups de nacions; i com que no encerta a comprendre que les col·lectivitats no participin de la naturalesa i índole essencial dels elements que les constitueixen, veient autònom l'individu, reconeix i declara autònomes les societats humanes. Autònoma considera la nació, autònomes la província i el municipi, i autònoma cadascuna per la seva pròpia virtut i el seu propi dret. No deixa ni el municipi ni la província a la mercè de l'Estat, com l'unitarisme; els vol governats per poders propis i no admet de cap de les maneres que tinguin aquests la raó per origen. De la nació entén que emanen els poders nacionals; però només de la província els provincials i del municipi els municipals. Nega a l'Estat fins i tot el dret d'intervenir en el règim interior de les províncies i els pobles. D'aquesta diversitat de principi i de sistema neix, sense cap dubte, l'estabilitat de les nacions federals i la inestabilitat de les unitàries.

Rodrigo: Confusió de les confusions! Error dels errors!

Leoncio: Confusió? No; la confusió és en el sistema de vostè, una mena de panteisme polític en el qual tot es mou i es confon en l'Estat. Aquí, cada grup és en la seva vida interior una personalitat tan decidida i enèrgica com la nació mateixa; per ell mateix es regeix, per ell mateix s'administra, per ell mateix atén al seu creixement, el seu benestar i la seva riquesa. En la seva vida interior i en els seus especials interessos és autònom, i en la seva vida de relació i en els interessos que amb els grups de la seva espècie li són comuns, depèn, si és província, de la nació; si municipi, de la província. On és la confusió de què parla vostè? Hi ha o no en els éssers una vida externa i una altra d'interna?

Rodrigo: I qui les delimita?

Leoncio: Tan difícil és conèixer el que afecta la vida d'un o més grups? Posem per exemple el municipi. Vegi vostè si no corresponen exclusivament a la seva vida interna la seva constitució política, l'ordre i la seguretat dels ciutadans, l'organització local administrativa, els pressupostos de despeses i ingressos per a les seves particulars atencions, la imposició i cobrament dels seus tributs, la neteja de carrers i places, els passejos, els parcs i els espectacles, el subministrament d'aigües, les obres públiques, l'ensenyament, la beneficència, tots aquells serveis que estiguin circumscrits al poble. Vegi, en canvi, si no corresponen a la seva vida de relació les qüestions de límits, les comunitats d'aigües i pastures, les vies de comunicació amb altres pobles, les lleis per les quals es regeixi amb la resta de la província, els serveis que cobreixi amb la província o la nació. Suposem ara que es tracta d'una sèquia o un camí. Qui dubta que hauran de caure sota l'acció del municipi si en el terme del municipi neixen i moren; sota l'acció de la província si travessa el camí d'altres termes o en d'altres termes vessa la sèquia les seves aigües?

Rodrigo: I qui garanteix la bona gestió dels ajuntaments i les diputacions provincials?

Leoncio: Qui en garanteix la de l'Estat? No sembla que l'Estat sigui model de bona administració i bon govern. Falseja a cada pas la Constitució i les lleis, quan atrevidament i descarada no les infringeix. No estalvia cap mitjà per fer prevaler la seva voluntat per damunt de la del poble. Gasta, malbarata, dilapida i viu en perpetu dèficit. Per cobrir-lo, no para de contreure deutes; i pels interessos d'aquestes agreuja sense parar les seves despeses. Augmenta inútilment, per tal d'evitar la ruïna, el nombre i la quantia dels tributs. En cobra de l'agricultura, de la ramaderia, de la propietat, de la indústria, del comerç, de les transmissions de domini per títol, onerós o gratuït, dels efectes o valors mercantils, dels contractes comuns, del pa que mengem i del vi que bevem, dels bitllets de circulació per aigua i terra, de les entrades de teatres i toros, dels diplomes nobiliaris, de les mercaderies estrangeres, de les naus que entren o surten de les nostres badies i ports; i ni amb tantes contribucions, ni amb rendes com la del tabac, no domina la seva crítica situació ni la millora. Abans que recórrer a l'honrós mitjà de reduir les seves despeses, no dubta mai a faltar als seus més sagrats compromisos. Bé suspèn el pagament dels bons del deute, bé els converteix al seu caprici, reduint ara els interessos, ara el capital, ara capital i rèdits. Té una administració veritablement caòtica: mal distribuïts els departaments, pitjor repartit el treball, tràmits llargs i viciosos per al despatx i la resolució de tota mena d'assumptes, juntes facultatives que a penes fan res més que dificultar-los i entorpir-los, inspeccions que no serveixen per a res, sempre el pas obert al frau, al suborn, a l'escàndol. De tots els seus contractes amb particulars és jutge i part: no és possible apel·lar a les seves resolucions sinó davant un tribunal format per

homes polítics. És l'autèntic lleó de la faula, que posa en tot la mà *quia nominatur leo*. És possible que encara vulgui vostè que continuï de tutor i curador de províncies i pobles qui tant de guardadors té necessitat? L'únic jutge i l'única garantia de la gestió de l'Estat és el poble, i al poble pertoca naturalment de ser-ho de la gestió dels interessos municipals i provincials.

RODRIGO: Queda així trencada la jerarquia que del poble a la nació existeix.

LEONCIO: No, la jerarquia continua. La nació no intervé en els afers interns de les províncies, però sí en les relacions de província a província. La província no intervé en els negocis interns dels municipis, però sí en les relacions de municipi a municipi.

RODRIGO: Però, què li resta aleshores a la nació? Què a la província?

LEONCIO: Els federals d'Espanya tendim a reconstituir les antigues províncies o regions. Tendència racional i lògica, ja que algunes venien determinades per la natura, d'altres per la llengua i les lleis, totes pels costums i la història, mentre que les modernes no són res més que divisions arbitràries concebudes per l'unitarisme contra l'esperit autonomista de les regions. Tan bon punt s'organitzi federalment la Península, cadascuna d'aquestes regions tindrà naturalment al seu càrrec la vida interna dels seus municipis i els interessos que els siguin comuns, i per dirigir-los el seu govern, el seu règim administratiu, la seva hisenda, les seves lleis civils, els seus tribunals de justícia i la seva força armada. A ella correspondrà exclusivament de dirimir les conteses entre els pobles, d'establir l'ordre allà on no arribi a tant la guàrdia del municipi, de corregir i reformar el seu dret, d'arbitrar recursos per a les seves despeses i de mantenir el bon estat dels establi-

ments i les obres públiques que s'hagin erigit amb fons de la regió o que a la regió pertanyin.

A la nació li'n pertocarà molt més, ja que, a més de la vida exterior de les províncies i els interessos els siguin comuns, va cridada a regir la seva vida de relació amb les altres nacions. A ella pertocarà en l'exterior la pau i la guerra, la diplomàcia, els consolats, els convenis postals i telegràfics i tots els que exigeixi l'interès del trànsit i la justícia; en l'interior, decidir en les discòrdies entre regions, reprimir i castigar els desordres que la comprometin o que les regions no siguin capaces de dominar amb les seves tropes, regir el comerç i tot allò que li serveixi de regulador o de vehicle i, com la més poderosa per defensar-les, garantir la llibertat i l'autonomia de l'individu contra la tirania dels municipis i la llibertat i l'autonomia dels municipis contra la tirania de les regions. Per complir amb tots aquests fins, tindrà també, com serà evident per a vostè i per a qualsevol, la seva llei fonamental, el seu govern, la seva administració, els seus tribunals, la seva hisenda, el seu exèrcit de mar i de terra. Ometo atribucions que, per sabudes, es callen.

Rodrigo: I la constitució política?

Leoncio: En el nostre règim, la constitució política és el pacte que en confederar-se feren les regions. No a la nació, sinó a les regions, pertoca d'esmenar-la i corregir-la.

Rodrigo: Sembla mentida que sigui vostè amic de tan complicat sistema.

Leoncio: Res no hi ha de més senzill, amic Rodrigo, que guiar i pasturar ramats. Si aconseguís vostè de reduir a ramat els pobles, els dirigiria, com els pastors, amb només el gaiato i la fona. Alguna cosa semblant ha succeït en les nacions regides durant segles per dèspotes. Les ha embrutit la servitud i les ha convertit en rècules. Suposo que no voldrà vostè fer el

mateix amb els actuals pobles. Són grups d'éssers racionals i lliures, i cal governar-los d'acord amb la seva naturalesa i història. Doncs bé: els municipis han estat les primeres societats polítiques, i abans de formar part del que avui, per exemple, anomenem Espanya, la formaren de més reduïdes nacions, les quals, un cop reunides per una autoritat comuna, prengueren el nom de províncies. ¿Entengueren potser que feien el sacrifici de la seva personalitat ni els municipis en constituir les antigues nacions, ni les antigues nacions en constituir la d'Espanya? No permeten de creure-ho ni la tenacitat amb què sostingueren els uns i les altres els seus furs, ni l'entusiasme que encara senten moltes pel seu especial idioma i les seves particulars lleis. No permet de creure-ho tampoc l'índole d'aquelles associacions.

El municipi, no ho dubti, és la societat política per excel·lència. En ell naixem, hi desenvolupem les forces del cos i l'esperit, hi contraiem els més sants afectes, hi tinguérem el bressol i hi tenim el sepulcre dels nostres pares. Fora de la família, en cap altra societat no ens sentim més estretament units amb els altres homes. Per a tothom és la veritable pàtria, la pàtria que formen no tan sols la comunitat de territori, sinó també la de sentiments. Assumim com a pròpies les seves alegries i les seves dissorts, els ultratges o els aplaudiments que rep, la seva honra i la seva deshonra. Ni per la província ni per la nació no estem disposats com per ell als més grans perills i a vessar la nostra sang. La cobdícia o l'ambició podran portar-nos a terres estranyes: si no les satisfem, en ell cerquem port de refugi; si hi tornem poderosos, desitgem principalment deixar-hi grats records del nostre poder o de la nostra fortuna. Després dels rudes combats de la vida en altres països, ai!, qui és que torna a veure sense sentir bategar el cor amb força el campanar del seu poble?

Digui vostè ara si en el govern d'aquest municipi no mirem sempre amb enuig la ingerència d'autoritats foranes. Desitgem tots de viure a l'ombra de propis i no d'aliens magistrats, com desitja el fill de viure a l'ombra dels seus pares i no dels seus padrastres. Avui, els municipis, minvats i abatuts pel règim de l'unitarisme, són lluny de fer realitat aquest desig; però escolti'ls vostè i vegi si no recorden amb entusiasme el temps en què l'assoliren i no maleeixen amb tota l'ànima la tutela en què vius. La memòria de municipis com el de Barcelona i comunitats com les de Castella exalta encara els ànims.

Maleeixen encara més les antigues regions la tutela en què se les té. Moltes foren durant segles nacions independents i deixaren escrites en la història brillants planes. Presenten encara avui especial fesomia, no només pel record de les seves perdudes institucions, sinó també per aquelles que conserven. A més del seu particular idioma i dels seus particulars costums, tenen encara lleis particulars que per la diversa organització de la propietat i la família sonen als seus pobles caràcter i condicions de vida totalment diferents a les de la resta d'Espanya. En començar el segle, Navarra tenia encara Corts pròpies, i no fa deu anys es regien encara per furs les províncies basques. Vegi vostè també si l'amor a la regió en què ha nascut no és més viu que el que pugui sentir per la nació espanyola. El basc és arreu d'Espanya basc; l'andalús, andalús; el gallec, gallec.

I no em digui que aquest provincialisme va espirant. D'ençà del segle XVI que hom no havia donat mai la importància que es dóna ara a les llengües provincials. Hom escriu en català, en valencià, en gallec, en bable, en basc; i en alguns d'aquests idiomes materialitza la fantasia sublims concepcions. Fins i tot hom estudia a les universitats de Castella les lleis forals, cosa mai no vista en segles anteriors, i hom no pot

pensar en generalitzar el Codi Civil de la nació sense que s'agitin les regions que gaudeixen de furs i alcin irades protestes. Cada regió va creant a Madrid el seu centre, i cada regió té a les Corts la seva diputació especial per als seus particulars assumptes.

I no es pensi tampoc que això passi només a Espanya. Més viu encara que a Espanya es nota aquest esperit provincial o regional a Anglaterra, a Àustria, a Rússia, a l'antiga Escandinàvia. En aquella mateixa França on tan ferotge ha estat el règim unitari, el renaixement de les llengües i les literatures provincials ha precedit el de la Península.

Ara bé, senyor Rodrigo; nosaltres, sent federals, què fem sinó emmotllar-nos a la realitat de les coses? Lluny de ser homes teòrics, som els més pràctics. Els teòrics són aquí realment els unitaris, que s'entesten a sostenir el seu absurd sistema de govern contra la naturalesa, la tradició i les aspiracions de les diferents societats polítiques. Aviat portaran quatre segles regint els destins d'Espanya, i què han aconseguit? Matar o si més no afeblir els molts focus de vida que tinguérem en les antigues regions i els antics pobles sense aconseguir ni de bon tros la unitat que es proposaren. No hauria això de fer-los obrir els ulls i comprendre com és d'equivocat el camí que segueixen?

Com veu, volem nosaltres autònoms igual que la nació i l'individu les regions i els municipis, no per un va caprici, sinó perquè en primer lloc entenem que així ho exigeix el caràcter racional i lliure de l'home i de totes les associacions que constitueixi, i en segon lloc, perquè hem après per l'estudi de la formació de les nacions, pel de l'índole dels diversos grups que les componen i pel dels seus constants desitjos i tendències, que només deixant-los autònoms en la seva vida interna i subordinant-los en l'externa al grup superior jeràr-

quic és possible crear un ordre estable sense destruir la llibertat de ningú, ni apagar cap focus de vida, ni cegar cap font de prosperitat ni de progrés.

Rodrigo: Li he de confessar que no me'n sé avenir. Vostè, que tant pensa, enemic de la unitat? Quan podríem ser més feliços els homes que quan forméssim tots un mateix cos i estiguéssim animats per un sol esperit?

Leoncio: Aquesta unitat l'han volguda tots els genis de la política i la guerra, des d'Alexandre fins a Bonaparte; aquesta unitat l'han volguda també totes les religions, principalment el cristianisme. L'han assolida? El major i més sòlid imperi fou el de Roma i, després d'haver recorregut tota l'escala de l'enviliment, morí esquinçat per les piques de pobles sumits en la barbàrie. Els altres imperis, per a bé del món, a penes sobrevisqueren als seus fundadors. Ni al seu fundador no pogué sobreviure el de Napoleó el Gran. Es resisteixen enèrgicament les nacions a aquesta unitat que tant s'enalteix, i, si hi sucumbeixen, no perden ocasió de trencar-la i recuperar la seva independència. Quan fan això, les censura ningú, com no siguin els seus dominadors? Les aplaudeix tothom, i els dedica la poesia els més sublims cants.

Les religions no han estat més afortunades. Fracassà Gregori VII en l'empresa de fer feudataris del Tron de Sant Pere els reis d'Europa. Debades l'escometeren novament Innocenci III i Bonifaci VIII; la dificultaren i impossibilitaren prínceps i súbdits. Lluny de congregar en un els regnes de la terra, es dividí l'Església mateixa, i en el segle xvi perdé un rere l'altre la de Roma els Estats de l'Alemanya del Nord, els d'Escandinàvia, part de Suïssa, Holanda, Anglaterra i Escòcia.

No li diu a vostè res aquesta invencible resistència de les nacions a unir-se tant sota l'espasa dels herois com sota l'autoritat dels sants? Repugna als pobles aquesta unitat que

vostè tant lloa, i, si no m'erro, caldrà cercar-la per un altre camí o serà eternament irrealitzable. Entre els pobles hi ha la mateixa diversitat d'inclinacions i d'actituds que entre els individus; i així com entre els individus aquesta diversitat d'aptituds o inclinacions és indispensable per a l'acompliment de les diverses funcions socials, l'és, al meu entendre, entre els pobles per a l'acompliment de les diverses funcions polítiques de la nostra espècie. Predomina en uns pobles la intel·ligència, en d'altres el sentiment, o, el que és el mateix, en uns la ciència, en d'altres la guerra o el treball, en uns altres l'art; i d'aquesta varietat neixen l'avenç i el moviment que ens poden anar portant a la unitat que es desitja.

Hom ha cercat fins ara la unitat en la uniformitat i ni l'ha trobat ni era possible que la trobés, ja que no consenten la destrucció de la varietat ni la natura ni els fins del nostre llinatge. Nosaltres cerquem la unitat en la varietat mateixa; i no dubti que, si triomfen les nostres doctrines, la trobarem. Aquesta unitat en la varietat és la que tenen les nacions federals; i aquesta unitat en la varietat és la que, com ha vist, fa callar l'esperit de revolta i d'independència dels pobles comprats o vençuts.

La unitat en aquelles nacions la formen els interessos comuns als diferents grups que les componen: es trenca potser perquè un d'aquests grups sigui en els seus interessos particulars completament autònom? Com en una nació hi ha interessos comuns a les províncies i els municipis, no crec que em negui que n'hi ha a Europa, a Amèrica, arreu del món, que són comuns a les nacions. Qui dubta que, pel mateix sistema, pugui avui formar-se la unitat llatina, demà l'europea, en un futur la humana? La consentiran les nacions pel principi federal millor que per l'unitari, en veure que pel principi federal no han de perdre ni la seva autonomia, ni la seva personalitat,

ni el seu caràcter. Per la unitat llatina i àdhuc per l'europea advoquen ja en tots els pobles homes de gran cor i de gran intel·ligència.

Rodrigo: Somnis.

Leoncio: Somni fou la monarquia universal; la federació universal no ho és, per bé que no es pugui predir el temps en què es farà realitat. A més de fer-la possible el principi que li ha de servir de base, la van imposant moltes i poderoses causes. És cada dia més gran el nombre i la imbricació dels interessos comuns a les nacions. A manca d'un poder federal que els regeixi i governi, recorren avui les nacions a nombrosos tractats; vindrà el dia que per aquesta multiplicitat de tractats reconeguin la necessitat d'un poder federal. Succeirà això en anys o en segles; però succeirà o no hi haurà mai al món la unitat per la qual sospirem.

Rodrigo: I deixarem mentrestant que Anglaterra i Rússia s'apoderin del globus.

Leoncio: Vol o no vol la unitat, senyor Rodrigo? Si la vol i no per la federació, és evident que la voldrà per la conquesta. Aleshores, ha de desitjar, i no témer, que aquestes dues nacions es reparteixin el món. En la política de vostè, no pot deixar d'entrar l'existència de grans imperis. La reunió dels pobles sota la tiara dels pontífexs, de sobra comprendrà que és més difícil que en els temps d'Hildebrand, avui que el catolicisme és lluny d'exaltar i moure els esperits, i pensa Lleó XIII en sortir del racó que li deixaren a Roma. I si no és sota els papes, resta altre mitjà que el de reunir-nos sota els emperadors?

Desitjo tant com vostè tallar el pas als dos colossos, tot i que, al meu entendre, no siguin ni de bon tros tan temibles com vostè suposa; i aquesta és precisament una de les causes per les quals defenso amb tant d'ardor les idees federals. Si no amb la federació, amb quin mitjà agruparà els pobles con-

tra Anglaterra i Rússia? Dirà que mitjançant les aliances; però, què és la federació, sinó una aliança permanent? Té sobre les aliances l'avantatge incomparable de no estar exposada a que es trenqui, ser més sincera i més íntima en estar basada en molts i grans interessos, actuar amb més previsió i calma i oposar, per tant, obstacles més ferms a les invasions dels enemics.

Insisteix vostè que les nacions federalment constituïdes no serveixen per a la guerra, i cau en un error que amb prou feines es pot permetre a una persona de tants coneixements. En les guerres defensives, es distingiren sempre per la seva obstinada resistència, i no poques vegades sortiren vencedores de pobles que disposaven de més i millors armes. Vencé Suïssa a Carles el Temerari a Granson, a Morat, a Nancy, quan no comptava sinó amb trenta-quatre mil homes contra setanta mil borgonyons. Ni més ni menys que en vuit batalles derrotà anys després a Maximilià I, emperador d'Àustria, i el forçà a la pau de Basilea. Els Estats Units estigueren dues vegades en lluita amb la Gran Bretanya, de l'any 1773 al 1783 i del 1811 al 1815; les dues vegades va triomfar sobre els seus rancuniosos enemics. Els forçà no fa encara tretze anys a sotmetre a arbitris la qüestió d'Alabama.

Parlant en general, no senten les nacions federals inclinació a les guerres ofensives. Foren veritablement excepció de la guerra a l'Antiguitat la lliga dels aqueus i en l'Edat Moderna Alemanya. Podrà això ser mai motiu de càrrec contra el règim que defenso? Beneït mil vegades si en cada poble apagués ja l'esperit de conquesta! El disminueix i afebleix, i això és un progrés. L'anirà sens dubte matant a mesura que vagi unint nacions. Decidirà aleshores el poder federal, i no la guerra, les discòrdies que entre elles sorgeixin. La guerra i la federació són antitètiques.

Rodrigo: Ja li he dit que no rebutjo els seus principis per unir nacions. Si no fos possible per altres mitjans, veuria amb gust enllaçats per la federació Portugal i Espanya. Però quan ho estan per vincles més forts les altres regions de la Península, a què treuen cap la federació i els pactes? No diré en perill; ni en dubte no he de consentir mai que es posi la unitat de la nació espanyola.

Leoncio: No comprenc, la veritat sigui dita, aquest fanatisme seu. Per a vostè, com per a molts altres, no sembla sinó que la nacionalitat tingui quelcom d'immutable i diví. L'estrany és que vostè i els que com vostè pensen, al mateix temps que s'esvaloten i enfureixen davant la més lleu por que hom la disminuís, veurien amb molts bons ulls que hom l'augmentés, sense adonar-se que no és possible engrandir-ne la pròpia sense disminuir-ne l'aliena. D'on treu que la nacionalitat sigui inviolable i fins i tot indiscutible? Discutim la propietat, la família, els reis, els déus, i ens hem d'aturar davant les nacionalitats?

Aquest caràcter sagrat que vostè els dóna, em vol dir d'on els ve? En coneix vostè alguna en la qual no estiguin units pobles de diferents llengües o races? Alguna que estigui enclavada dins el que anomenem els seus naturals límits? Alguna que en el dilatat curs dels segles no hagi passat per cent transformacions? Per respondre'm, n'hi ha prou que es fixi en la nostra; i això que la nostra, en opinió de propis i estranys, és de les més ben definides. Aquí es parla una llengua, l'èuscar; i sis dialectes de la llengua llatina: el castellà, el gallec, el bable, el català, el mallorquí, el valencià. Aquí té vostè celtes a occident, bascos al nord, gots a orient, àrabs al migdia. Aquí està la nació tallada a ponent pel Guadiana i el Miño. Què era abans de la vinguda dels cartaginesos i els romans? Un conjunt de petites nacions sense cap lligam polític. Ni en temps

dels romans ni en temps dels gots no va estar unida sinó per la força. Per la força la mantingueren unida els àrabs mentre no pogueren els indígenes anar reconquerint el seu territori i emancipant pobles. I tan bon punt els indígenes pogueren, prou sap vostè que formaren diferents nacions. Posseí l'esperit de divisió i d'independència els mateixos àrabs, sobretot després de la ruïna del califat de Còrdova; i els regnes que hi hagué a la Península foren sense nombre. Com van ser units a Castella? Els uns, per matrimonis de prínceps, els altres per les armes, cap per la lliure i expressa voluntat dels pobles. En temps de Felip II constituïren a la fi un sol regne tots els de la Península. Trigà gaire la protesta?

No vagi ara a pensar-se que jo sigui enemic de la nacionalitat, ni que vulgui ni de lluny menyscabar-la. Li faig aquestes reflexions perquè comprengui com és d'insensat dir que no és concebible de tocar-la ni tan sols per reconstituir-la damunt aquestes o aquelles bases. Està, com tot, subjecta a mudança i al progrés dels segles; i avui, època de llibertat, per la llibertat és indispensable que es reorganitzi i visqui. És ara filla de la força, i volem que ho sigui demà de la lliure voluntat dels pobles que la componen. Oprimeix ara i violenta els pobles i les regions, i volem que respecti l'autonomia dels uns i de les altres sense perdre'n ni un bri de la seva dins el cercle dels interessos nacionals. Què hi ha en això perquè s'alarmin persones entenimentades?

La por que algunes regions o províncies es neguin a continuar formant part d'Espanya, a més de no tenir fonament, resultat sospitós en boca d'unitaris. Qui ha de voler la separació? Els federals no, ja que federar és unir, i demanant o afavorint la separació, contradirien el seu nom i el seu principi. L'han de promoure els unitaris posant com posen la unitat per damunt del dret? Si no són els unitaris ni els federals, qui

ha de sol·licitar-la? Els federals, escolti-ho bé, senyor Rodrigo, desitgem no només que Espanya continuï, sinó també que la federació la uneixi primer amb Portugal, després amb la resta de les nacions.

A jutjar pels seus recels, no confia vostè gaire en la fortalesa dels vincles que mantenen units els diferents grups de la pàtria. Si és així, com rebutja vostè que hom els enforteixi pel lliure consentiment? Si així no és, quina por ha de tenir? Jo, tot i creure la nacionalitat filla de la força, estic segur que no es disgregarà ni per la seva reconstitució federal, ni per cap altre motiu, com no sigui per la servitud en què pobles i províncies gemeguen. Si ni tan sols sent esclaves no intenten les antigues regions separar-se, com ho han d'intentar lliures i autònomes? Es disgregaren l'any 1808, quan les tropes de Napoleó envaïren traïdorament la Península; i quatre mesos després, pel seu propi impuls, crearen una junta central que les dirigís i salvés del comú perill sense privar-les d'atribucions ni de recursos amb què atendre els seus propis i especials interessos. Es pot trobar res de més significatiu? Donaren aleshores a entendre clarament el pensament que les animava: volien la unitat de la nació sense perdre la seva autonomia; volien la federació sense dir-ho i alguns potser sense saber-ho.

Rodrigo: Doncs bé, faci-la vostè ara sense que ho sàpiguen. Ja que està segur del seu consentiment, no les consulti. Constitueixi-la dictatorialment o per unes Corts com les de sempre. Eviti perills. Faci callar alarmes que repercuteixen en perjudici de les mateixes idees que defensa.

Leoncio: Dictatorialment? Per Corts com les que sempre hem tingut?

Federació i imposició s'exclouen. No és ni serà mai federació aquella que no descansi en l'explícita voluntat dels grups confederats. El pacte entre les regions per constituir-la ha de

ser aquí clar i solemne. Cada regió ha de nomenar apoderats especials perquè l'estipulin, i l'acord dels representants ha de ser a cada regió ratificat pel poble. En aquesta ratificació ha d'imperar la llei de les majories; no en l'establiment de la federació. Per les raons que he adduït, no és ni tan sols presumible que cap nació es negui al pacte; però, si alguna s'hi negués, fóra inconcebible contradicció que no la respectéssim. Les conseqüències del seu aïllament i els notoris beneficis de la federació la tornarien tard o d'hora al si de la pàtria. Rebutjaren als Estats Units la Constitució federal del 1789 Rhode Island i Carolina del Nord i hom les donà per separades de la República. Mesos després, Carolina el 29 de novembre del mateix any i Rhode Island el 29 de maig del 1790, se sotmeteren a la Constitució i entraren a la lliga. La violència les hauria exasperat; el respecte a la seva llibertat les reduí.

No sóc ni he estat mai partidari, senyor Rodrigo, que amb el pretext de no alarmar es falsegin i es disfressin els principis. Alarma la produeix en religió i en política tot el que és nou; si no la produeix, bé es pot assegurar que ni assolirà la victòria ni tindrà gaire vida. Cessa l'alarma, no a mesura que hom amaga els principis, sinó a mesura que els explica i els difon. La vaguetat la sosté; la claredat la dissipa. No anomenant les coses pel seu nom, callant-ne les conseqüències, no assumint els perills que comporten, creu de debò que es guanya alguna cosa? El que es fa és confondre els enteniments, guanyar prosèlits avui per perdre'ls demà, construir damunt bases febles i movedisses i comprometre l'obra de molts anys. No; jo no vull la descentralització, sinó la federació; no una federació mentida, sinó una federació real i positiva. Què m'ha d'importar a mi, per exemple, que decretin unes Corts l'autonomia de les regions i els municipis, si pel sol fet de consentir que avui la decretin, les autoritzo perquè demà la mutilin i un altre

dia la deroguin? Per sortir del règim en què vivim, desenganyem-nos, municipis i regions han de ser autònoms per dret propi fins al punt que siguin les regions les que determinin la vida de la nació i no la nació la vida de les regions.

Rodrigo: I d'aquesta manera pensa consolidar l'ordre? L'ordre no és possible allà on el govern central no tingui subordinats tots els poders i, quan les circumstàncies ho exigeixin, no pugui instantàniament fer sentir la seva acció en el poble més llunyà i el més llunyà vilatge. Què farà vostè quan una regió desobeeixi les ordres de l'Estat?

Leoncio: Obligar-la per la força que les compleixi. És potser la federació un nom sense contingut? Dins el pacte federal, no serà mai la meva autoritat inferior a la dels governs unitaris. No disposaria potser d'un exèrcit? No tindria al meu costat la nació sencera, representada per les seves Corts? Si m'extralimités del pacte, queda dit que seria jo el vençut. Es posarien de part de la regió rebel la resta de les regions, i, d'acord amb les lleis federals, em combatrien justament les mateixes cambres.

Avui té vostè, d'altra banda, el que vol: un govern central que tot ho mana i atropella, i que fa sentir a tota hora la seva mà tant a les ciutats com als camps, tant a Madrid com en l'últim racó de la Península. D'ençà de l'any 33, en només cinquanta anys, hi ha hagut aquí dues sagnants i aferrissades guerres civils i més de vint insurreccions. En la majoria d'aquestes insurreccions ha sortit vencedor el govern.

No, no es consolida l'ordre per aquest mitjà. Per aquest mitjà, l'única cosa que s'aconsegueix és fer odiosa l'autoritat, impedir la lliure expansió de les forces provincials i municipals, acumular a Madrid la vida pública, matar l'esperit d'iniciativa i fer que hom ho esperi tot de la munificència de l'Estat. Àrbitres de tot, els governs tot ho falsegen i corrom-

pen quan els ho exigeix la seva pròpia conservació i les seves més o menys interessades mires, i vicien i fan estèrils totes les institucions. No hi ha veritat ni als comicis ni a les Corts: hom elegeix aquell qui més pugui obtenir de l'Estat en benefici del districte o de la província; i l'elegit, per satisfer els desitjos dels seus electors, quan no els propis, ven la seva consciència. Es fan debades patriòtiques crides a la dignitat i el decòrum dels comicis: la dignitat i el decòrum sucumbeixen davant les moltes i molt poderoses armes de què disposen els ministres.

La clau de l'ordre, cregui'm, senyor Rodrigo, no és l'omnipotència ni l'omnipresència dels governs, sinó què cada entitat política es mogui lliurement dins la seva òrbita, i no s'envaeixin l'una a l'altra, i hi hagi en totes bona administració, i totes es procurin i cerquin en elles mateixes elements de vida i de progrés. L'ordre és harmonia i no confusió; així el troba vostè en la natura i així l'ha de voler en les nacions.

Esmentava vostè no fa gaire les insurreccions d'Alcoi i Cartagena i les que es produïren a Extremadura i Andalusia arran de la República. La d'Alcoi no fou sinó un de tants moviments per qüestió de salaris, com els que trastornen ara gairebé tots els pobles d'Europa i fins i tot d'Amèrica, moviments que en les nacions federals evita més i millor el municipi que no en les unitàries l'Estat. Les d'Andalusia i Extremadura, simples aldarulls que es reprodueixen amb singular insistència en tots els nostres canvis polítics, obeïren a causes que vostè no desconeix i que subsistiran probablement mentre no siguin autònomes les dues regions i no corregeixin els seus governs mitjançant lleis civils l'anormalíssim estat en què allà es troba la propietat immoble, sobretot la que pertanyé un temps a corporacions i comunitats. La de Cartagena tingué per objectiu accelerar l'establiment de la fede-

ració, i no pensà ni per un instant en disgregar pobles ni províncies.

Cerca vostè debades arguments en contra dels principis federals. En el seu esperit d'oposició, fins i tot ens vol posar França com a model. França, que en tot un segle de revolucions, a causa del seu ferotge unitarisme, no ha pogut consolidar encara la llibertat i l'ordre! França que, a causa del seu unitarisme sense parió, ha vist ja per dues vegades expirar la república als peus dels Bonapartes! Si és encara republicana avui, bé ho pot agrair al fet que el fill de l'últim Napoleó morís a Zululàndia. Tot i amb això, té en constant perill i perpètua alarma la seva república. Li treia no fa gaire el son un MacMahon, i ara l'hi torben els Orléans.

No, senyor Rodrigo, no; la consolidació de l'ordre i de la llibertat no és possible sinó pel nostre sistema.

Rodrigo: No el temeria tant, senyor Leoncio, si els veiés a vostès menys aferrats als principis democràtics; però sense reis i amb els drets individuals que proclamen, és per a mi tan difícil la pau pública...! Existeixen confederacions monàrquiques. Per què no fer monàrquica la nostra, ja que portem segles vivint a l'ombra i l'empara dels reis?

Leoncio: Els reis i els déus se'n van, senyor Rodrigo: no ens entestem a tancar-los la porta si desitgem d'evitar noves catàstrofes... Però aquestes són ja qüestions per a altres converses. La nit s'acosta, i cal ja que ens retirem cap al poble.

Pujaren lentament el pendent els dos interlocutors, i en arribar al capdamunt es creuaren amb el rector del poble i un home d'uns quaranta anys, batlle, segons després esbrinaren, d'un poble de Castella, que parlava amb no poca energia i no poca agudesa: «Cregui vostè, mossèn», deia el castellà, «que els batlles, allà a la meva terra, a penes servim per a res que

no afligeixi o turmenti els veïns, quan no a nosaltres mateixos. Ara allotja la tropa; ara dóna bagatges; ara treu la quinta; ara contribueix al constrenyiment d'un contribuent de qui saps que no té res per dur-se a la boca, i encara menys per donar al fisc. Disposa el govern de tots els recursos de la nació, i un, per cobrir les míseres atencions del municipi, no pot acudir sinó al recàrrec dels impostos generals, que per ells mateixos ja basten perquè propietaris, llauradors i jornalers posin el crit al cel. Si ni tan sols així no s'arriba per cobrir els serveis públics, tant si es vol com si no, s'ha de recórrer als personals, i a aquests ciutadans dir-los que vagin i netegin la font i a aquells altres que tapin els sots perquè no hi caiguin les cavalleries. De camins, no es vagi vostè a pensar que n'hi hagi; no n'hi ha si un no pren per tals els que traçaren els fills de Noè a còpia de trepitjar la terra. Perquè, això sí, l'Estat no ens oblida mai per al repartiment de les càrregues; per al que ens oblida sempre és per al dels beneficis. A tot això, guarda't de no pagar el mestre d'escola, que si tal cosa fas et tractaran de més animal que l'atzembla en què cavalquis. Ah! I procura a més que et quadrin els comptes, perquè qualsevol dia et vindrà un delegadet del governador que te'ls ajustarà com cap sabater les sabates, i si no t'ofereixes en les eleccions per treballar per als seus amics, t'embolicarà amb paper timbrat que ni amb camisa de força. Potser es donarà el cas que concebis un projecte de millora i trobis els teus conveïns disposats a executar-lo i pagar-lo per derrama: en el moment que el preu passi d'una certa quantitat, has d'impetrar com a mínim la vènia del pretor de la província, el qual, no cal dir-ho, no te la concedirà sense instruir un expedient que duri més que la meva sogra. I encara gràcies si la concedeix, que si no hauràs d'abandonar el projecte o elevar-lo al senyor ministre del ram, que trigarà un altre tant o més a resoldre l'assumpte,

si és que no el condemna a morir en la pols de l'arxiu a manca de diputat que el mogui o or que el recomani. Cos de Déu! i, d'això en diuen govern? O, aquests són els avantatges i els profits que de la llibertat esperàvem? Per viure sota tan vergonyant tutela, estic amb vostè, mossèn, vingui i mani el moro Mussa.»

—Ho ha sentit, senyor Rodrigo? —digué Leoncio.

Programa del Partit Federal (1894)

Volem els federals en l'ordre humà

Lliures el pensament, la consciència, els cultes; respecte per totes les religions, ni preferència ni privilegi a cap, suprimides les obligacions del culte i el clero; dotats els sacerdots de totes les esglésies dels mateixos drets que els altres ciutadans, subjectes als mateixos deures i sotmesos a la mateixa jurisdicció i les mateixes lleis; civils el matrimoni, el registre, el cementiri.

Garantits la vida i el treball; inviolables la personalitat, el domicili i la correspondència; abolida la pena de mort; perseguida sense pietat la vagància.

Volem en l'ordre polític

La voluntat del poble com l'únic origen legítim del poder públic; els tres poders limitats, el legislatiu a legislar, l'executiu a executar, el judicial a jutjar; punible la invasió de qualsevol dels tres en les atribucions dels altres.

El poder legislatiu representat per dues cambres; l'executiu per un president responsable; el judicial pel cap del Tribunal Suprem.

El Congrés elegit per tota la nació i el Senat per les Assemblees regionals, el Congrés sense altres límits a la seva facultat legislativa que els drets de l'individu, els de les regions i els del municipi, i el Senat circumscrit a intervenir les negociacions diplomàtiques i veure si les resolucions del Congrés són o no atemptatòries contra les autonomies locals o contra la Constitució de l'Estat; el Congrés periòdicament renovable en la seva totalitat i el Senat només en les seves dues terceres parts.

Les dues cambres reunides pel seu propi dret en dia fix de l'any i representades, quan suspenguin les seves sessions, per una Comissió mixta que pugui extraordinàriament convocarles quan, al seu entendre, ho exigeixi la salut de la República.

El sufragi, universal; les lleis fonamentals, sotmeses a la sanció del poble.

El règim parlamentari substituït pel règim administratiu.

La república com a forma de govern; la federació com a sistema.

La nació dividida en regions, i les regions en municipalitats; les municipalitats i les regions autònomes com la nació en tot allò que a la seva vida interior correspongui.

L'Estat central, que ha de tenir al seu càrrec el règim de la vida social en l'àmbit polític, econòmic i administratiu, amb els següents atributs: 1r, les relacions exteriors i per tant la diplomàcia i els consolats, els aranzels de duanes, la pau i la guerra, l'exèrcit i l'armada; 2n, el judici i veredicte de totes les qüestions interregionals; 3r, el restabliment de l'ordre allà on el desordre, a judici del Senal, comprometi la vida nacional i no siguin suficients els poders de la regió per contenir-lo; 4t, la defensa dels drets polítics i de la forma i el sistema de govern contra tot Estat regional que els suprimeixi o els minvi; 5è, la legislació penal sobre delictes federals i la creació de

tribunals federals, tant criminals com civils; 6è, la regulació del comerç interior i tot el que és inherent a ell: codis mercantil, marítim i fluvial, vies generals, correus i telègrafs, moneda, pesos i mesures; 7è, les disposicions indispensables per a la difusió i la generalització de l'ensenyament primari en tot el territori de la República; 8è, les dirigides a què en tot el territori de la República siguin vàlids els contractes i executòries les sentències que en qualsevol de les regions se celebrin o pronunciïn.

Els Estats regionals, que han de tenir al seu càrrec el règim de la vida regional en l'àmbit polític, econòmic i administratiu, amb els atributs següents: la garantia i la defensa de la llibertat i l'ordre; el judici i decisió en les qüestions entre municipis; l'organització de les milícies regionals, subordinades a l'Estat central, només en casos de guerra amb l'estranger, la legislació civil i la de procediments; la legislació penal per a tots els delictes que no siguin qualificats de delictes federals; l'organització dels tribunals corresponents; la imposició i cobrament dels tributs.

Els Estats municipals, que han de tenir al seu càrrec el règim de la vida municipal en l'àmbit polític, econòmic i administratiu, amb les següents atribucions: la garantia i la defensa de la llibertat i l'ordre; l'organització de guàrdies municipals, la formació i promulgació d'ordenances, el judici i el càstig d'aquells que els infringeixin; la imposició i cobrament de tributs per a les seves especials despeses i aquells que la regió els imposi.

Les atribucions que expressament no s'hagin conferit a l'Estat central, reservades als Estats regionals; les no conferides als Estats regionals, reservades als municipis.

El cap de cada regió, executor de les resolucions nacionals; el cap de cada municipi executor de les regionals.

Volem en l'ordre administratiu

Separada de la política l'administració; convertits en carreres especials els seus diversos rams tancada la porta a la ineptitud i el favoritisme; menor el nombre dels ministres i major el dels directors generals; amb responsabilitat efectiva els uns i els altres; constituït el Consell d'Estat pels directors i dedicat només a evacuar les consultes que el govern li adreci; sotmesos els afers contenciosos al Tribunal Suprem; amovibles tots els funcionaris per faltes comeses en l'exercici dels seus càrrecs; suprimides les vacances; suprimides també les llicències, com no sigui per malaltia provada de manera fefaent; perdut el lloc en l'escalafó del ram per pas a un altre ram, al servei de particulars o al de les regions o els municipis; no acumulables de cap manera els càrrecs; regulats per una tramitació fixa els expedients i oberts sempre als interessats en les hores del dia que es designi.

Substituïdes per consolats generals les ambaixades; adreçades les negociacions diplomàtiques a enfortir els vincles amb les altres nacions i aplanar les dificultats que la diferència de lleis oposa a la bona marxa dels negocis, bo i aconseguint, per exemple, la mútua validesa dels contractes i la mútua execució de les sentències.

Dependents del Tribunal Suprem tots els tribunals federals; inamovibles els jutges i els magistrats, com no sigui per haver incorregut en responsabilitat per negligència provada o per ascens il·legítim; ampliada a delictes greus i lliures de delictes lleus la jurisdicció del jurat; establerta en els judicis civils la instància única, retirada tota força de doctrina legal a les sentències del Suprem Tribunal, i prohibida, per tant, la cita de les fins aquí dictades com a motiu de la cassació contra les dels tribunals inferiors; simplificats els procediments,

sobretot en els judicis universals; gratuïta la justícia durant el curs dels assumptes i condemnat en costes el litigant temerari; caducats la instància i el recurs de cassació als dos mesos de no haver-se'n instat el curs, si no s'acredita que fou deguda la suspensió a dificultats invencibles; vàlides i executives les sentències dels tribunals estrangers, quan a judici del cridat a executar-les hagin estat emeses en la forma determinada per les lleis del país del qual provinguin.

Voluntari l'exèrcit en temps de pau i obligatori en temps de guerra; iguals les diferents armes; convertit en carrera el servei, tant per al soldat com per a l'oficial i el cap; conferits els ascensos per antiguitat quan no siguin guanyats per assenyaladíssims mèrits, a judici dels militars del seu cos i grau; incorporats als estudis de primer ensenyament la gimnàstica i el maneig de les armes; reduït el contingent militar actiu a allò que reclamin la conservació de l'ordre i la guàrdia de les fronteres.

Organitzat l'exèrcit de mar sobre bases anàlogues.

Limitats els procediments i els tribunals militars a delictes militars comesos per militars en actiu servei amb ocasió del servei mateix; derogat el fur d'atracció per als tribunals de guerra; vàlid per als tribunals civils quan no es pugui dividir la continència de la causa.

Admesos a informar en els Consells de guerra els defensors que el reu elegeixi, siguin o no militars.

Fomentades l'agricultura, les arts, el comerç, les obres públiques, principalment les vies de comunicació i els canals de rec.

Atesa especialment la instrucció pública, lliure i laic l'ensenyament; lliures les professions totes; finançats, tanmateix, i posats al nivell dels millors els establiments de l'Estat, principalment per a aquells que vulguin adquirir títols acadè-

mics; gratuïta i obligatòria la instrucció primària; alimentats aquells que la rebin; relegat de l'ensenyament secundari l'estudi de les llengües mortes i inclòs en els preparatoris de les facultats de Dret, Medicina, Farmàcia, Filosofia i Ciències; convertits els instituts en escoles elementals de Lletres, Arts i Ciències; pràctic, eminentment pràctic, el sistema d'instrucció de totes les escoles.

Aplicats a l'ensenyament i les obres públiques els 40 milions del culte i el clero; estimulada la publicació dels llibres que posin els coneixements humans a l'abast del major nombre d'intel·ligències.

Assídua la instrucció; destituïts, encara que hagin guanyat per oposició les seves càtedres, els professors que les desatenguin i les deixin sense causa als suplents.

Autònomes les colònies al mateix nivell que les regions de la Península.

Volem en l'ordre econòmic

La conversió de tots els deutes en deute interior; la renda, sent alhora premi i amortització del capital.

Gradualment reduïts els actuals havers passius; abolides les jubilacions, els retirs i les cessanties per a tots aquells que en endavant entrin al servei de l'Estat.

Anivellats els pressupostos; limitat el deute flotant a avançaments sobre els rendiments de l'exercici corrent.

Ampliada l'acció de la Caixa de Dipòsits; per a l'Estat tots els beneficis de la moneda fiduciària.

En arrendament les mines i altres propietats de l'Estat; arrendats també els serveis; per administració el cobrament de contribucions i impostos.

La successiva unificació dels tributs; l'abolició de tot gravamen sobre els articles indispensables per a la vida.

Reservats al govern central els següents tributs: els drets de duanes, els obvencionals dels consolats, el producte dels monopolis i serveis avui al seu càrrec; el de les seves propietats i drets; el de l'impost sobre els pagaments que dugui a terme; el del descompte als seus empleats; el del que imposi sobre la renda dels seus títols de deute, igual en tipus que el que la propietat pagui; el de tots els que es cobri en el territori federal; el del gravamen que avui pesa sobre els títols i les grandeses de Castella, mentre no se suprimeixin.

Derramada per les regions, segons la població i la riquesa de cadascuna, la diferència que resulti entre l'import total d'aquests productes i l'import total de les despeses del Tresor.

Amb facultat les regions per recaptar mitjançant els tributs i mitjans que creguin més fàcils i menys onerosos la quota que per aquest concepte els correspongui.

Substituït en el repartiment de les contribucions el sistema proporcional pel progressiu.

Transformat el pressupost, destinat el que avui s'aplica a despeses supèrflues, a les noves necessitats dels temps presents.

Volem en l'ordre social

Subordinat sempre el gaudi de la terra, com a pròpia de tots els homes, als interessos generals.

Lliurades a comunitats obreres les terres públiques, les que els propietaris hagin deixat incultes per més de cinc anys i les que on convingui s'expropiïn pel sistema que emprà Rússia per a l'emancipació dels serfs i proposà Gladstone per a resoldre la qüestió territorial d'Irlanda.

Establert el crèdit agrícola principalment per a aquestes comunitats.

Transformat en cens redimible a terminis respecte de la terra el contracte d'arrendament, considerats com a emfiteusis perpètues, redimibles també a termini els *foros* i la rabassa morta.

Lliurats els serveis i obres públiques a associacions obreres, allà on n'hi hagi que siguin per la seva organització capaces de dur-les a terme, facilitant a aquestes associacions el crèdit per bancs públics.

En poder de l'Estat les mines, les aigües i els ferrocarrils.

Adoptada immediatament la jornada de vuit hores en els establiments i les obres de l'Estat, tant si es fan per administració com per contracte; inclosa aquesta condició en totes les concessions que l'estat atorgui, encara que no assigni als concessionaris altre benefici que el de l'expropiació per causa d'utilitat pública.

Extensiva la jornada de vuit hores a les mines.

Prohibida per als treballs subterranis la utilització de les dones i dels nens menors de dotze anys.

Excloses del taller i de la fàbrica les mares de família i els nens menors de dotze anys que no sàpiguen la lectura, l'escriptura i les quatre operacions fonamentals de l'aritmètica.

Subjectes els tallers, les fàbriques i les mines a inspeccions nomenades pels mateixos obrers.

Establert per una escala de població el mínimum dels salaris.

Estimulada i recompensada pel fisc la transformació del salari en participació de beneficis.

Indemnitzats en les seves persones o en les dels seus hereus els treballadors que s'inutilitzin en l'exercici de les seves professions.

Borses i agremiacions del treball.

Escoles professionals en les quals els jornalers aprenguin de manera teòrica i pràctica la integritat de l'art que exerceixin.

Sotmeses a jurats mixtos les qüestions entre el treball i el capital.

Reformat el Codi Civil, principalment en el relatiu a tuteles, successions, contractes d'obres i serveis, prescripció i drets dels fills il·legítims.

Volem en l'ordre internacional

La confederació de les nacions.

La creació d'un poder que regeixi les relacions internacionals, avui matèria de múltiples tractats.

Mentre aquest poder no existeixi, la decisió de totes les discòrdies mitjançant l'arbitratge.

De manera immediata, les més amistoses relacions de lletres i de comerç amb les repúbliques llatines d'Amèrica i totes aquelles facilitats i concessions que puguin contribuir a què Portugal s'avingui a ser una regió d'Espanya. El suport i estímul de tot allò que pugui engrandir en l'home la idea de la pàtria i fer que la humanitat constitueixi un tot orgànic.

La civilització dels pobles incultes, no per la força, sinó per la colonització pacífica i l'establiment de relacions mercantils.

La substitució, en una paraula, de la guerra per la pau, de les armes per la raó i el dret.

Articles publicats a *El Nuevo Régimen. Semanario federal*[10] (1891-1901)

I. Doctrina federal

El consentiment

Nosaltres no tenim una vara de mesurar per a les col·lectivitats i una altra per als individus. Opinem que per als individus, com per a les col·lectivitats, hi ha una mateixa moral i un mateix dret.

Sense el lliure consentiment de dos o més homes, no hi ha societat possible; sense el lliure consentiment de l'home i la dona no és possible ni tan sols la família, tot i ser aquesta en certa manera obra de la natura. Com a crim de les llinatge tindríem ara el rapte o la compra de la dona, practicats en alguns pobles. No podem comprendre com sense el lliure consentiment es puguin fundar legítimament societats polítiques.

La manca de consentiment vicia tot contracte: és suficient a ulls de la mateixa Església per dissoldre els matrimonis i anul·lar-los com si mai no haguessin existit. No som tampoc

10 Gabriel Alomar, *F. Pi i Margall. Articles*. L'Annuari, Barcelona, 1908.

capaços de comprendre per què no ha de viciar i destruir societats com les nacions.

Allò que és viciat des del seu origen no és possible que es refaci amb el pas del temps, però és indubtable que allò que viciosament es funda és possible que es refaci per la voluntat dels fundadors, és a dir, per un nou contracte. Tampoc no acabem de comprendre per què les societats polítiques viciosament fundades no s'ha de procurar que perdin mitjançant un nou contracte el vici d'origen.

Si pel consentiment, es diu, es forma la societat política, és lògic que pel dissentiment es desfaci. I, qui ho dubta? Al nord d'Espanya hi ha un poble que difereix completament de nosaltres per la seva raça, la seva llengua i l'índole i el desenvolupament de les seves institucions i els seus costums. Aquest poble, el basc, ocupa els dos vessants dels Pirineus, i pertany part a Espanya, part a França. Si un dia es proposés de constituir una nació i França i Espanya estiguessin d'acord a disgregar-lo del seu respectiu territori, és obvi que pel dissentiment de les dues nacions seria possible d'establir una nova nació, regne o república.

No considerava Lincoln legítima la separació dels Estats del Sud que contra ell es revoltaren, i tenia raó. Allà, aquells Estats formaven pel seu consentiment part de la República, i és principi de dret que els contractes no es trenquin per la voluntat d'una sola de les parts.

Es diu també que si s'apliqués ara el lliure consentiment a la reconstitució d'Espanya naixeria el caos, ja que cada poble es voldria unir al seu caprici a la província o a la nació que li agradés, sense consideracions de lloc ni de temps. Els que afirmen tal cosa parlen de la nació com si fos una gàbia de bojos, i nosaltres no creiem que ho sigui cap dels nostres agrupaments polítics. Hi ha, ben al contrari, entre nosaltres

un esperit regional tan pronunciat que ha sorgit des de fa uns anys una escola que pren el regionalisme per finalitat de la seva política.

És encara més estranya la por que la nació en aquest cas es disgregués, ja que aquells que la tenen o fingeixen tenir-la són les que més la presenten com una obra de granit, fruit del lent treball dels segles. Una obra tan forta, com podria esquerdar-se o esmicolar-se per sotmetre-la a tal procediment o tal altre? I qui l'hauria de comprometre? Els federals no, ja que federar és unir, no desunir, i lluny de voler reduir la nació, aspiren a constituir els Estats Units d'Europa; els unitaris menys, ja que la unitat és la dama dels seus pensaments.

Nosaltres voldríem, d'altra banda, que aquells que combaten el nostre principi ens diguessin d'una vegada si estan a favor del de la força o per la teoria dels fets consumats, que és el que la ve sancionant des dels temps més remots.

Nosaltres, la veritat sigui dita, no comprenem aquesta mena de fetitxisme que per les nacions se sent. Es consideren mudables els déus, els reis, les formes de govern, els organismes socials, les bases de la propietat, i no les nacions? Encara més estrany resulta aquest fetitxisme si es pensa que cap nació no ha obeït en formar-se cap criteri i totes han experimentat nombroses transformacions en el dilatat curs dels segles. Pregunteu a aquests mateixos fetitxistes si creuen acabada la nostra nació sent independent Portugal i estant Gibraltar en poder dels anglesos, i us contestaran negativament. Pregunteu als francesos si no en creuen menyscabada la seva des que l'Imperi germànic s'emparà d'Alsàcia i Lorena, i us diran que amb la finalitat de recuperar-les mantenen a costa de penosos sacrificis formidables exèrcits i més formidables esquadres.

Indubtablement, molts homes són idòlatres per naturalesa. Caiguts els seus déus, els mancava un ídol, i han posat en

l'altar dels seus enderrocats temples la imatge de les nacions. S'han celebrat fa poc a Roma dos Congressos de la Pau. Cap d'ells no s'ha atrevit a abordar la qüestió de les nacionalitats, i tots dos han obtingut per just premi dels seus afanys les riallades d'Europa.

1891

La nostra república

Nosaltres no volem la república unitària. Simple substitució d'un poder hereditari per un poder electiu, no és més que una de les fases de la monarquia. Deixa dempeus l'omnipotència de l'Estat; concedeix vida pròpia a la nació i la nega a les províncies i els municipis. Deriva de la nació, no del poble, tots els poders, i com a gràcia de la nació mira els escassos furs de què municipis i províncies gaudeixen. Lluny de perseguir la unitat, que és la vida, cerca la uniformitat, que és la mort; dicta una llei provincial per a totes les províncies i una llei municipal per a tots els municipis, sense consentir que cap província ni municipi no es dirigeixi ni mogui segons la seva especial índole. Atrofia per aquest sistema municipis i províncies, concentra en la capital totes les energies, i fa possibles i fins i tot fàcils les dictadures.

Som partidaris de la república federal per la que, partint de les condicions essencials de l'ésser humà, reconeix com a autònoms com la nació les regions i els municipis, i per tant els sostreu de la tirania de l'Estat. Uneix aquesta república els municipis en la regió i les regions en la nació pel sol vincle dels comuns interessos; no els afebleix ni els minva, ja que en els interessos propis deixa que es governin per ells mateixos,

sense que autoritats alienes els pertorbin. Del poble, no de la nació, deriva els poders: del poble de cada municipi, els municipals; del de cada regió, els regionals; del de la nació, els nacionals. Impossibilita per aquest camí les dictadures; aixeca contra les que vencen en la capital vigoroses regions i no menys vigorosos municipis. Acaba a més amb els cacics, amb la influència de l'Estat en els col·legis electorals, amb la prepotència del poder executiu, amb el desordre de l'Administració i de la Hisenda. Per tots els organismes de la nació escampa, en fi, l'escalfor i la vida.

No tothom comprèn el mecanisme d'aquesta república. Per tal que es comprengui i es conegui bé el que volem, anem a determinar els límits entre la nació i les regions. Cada regió és dintre de la nostra república un estat independent en tot allò que li és peculiar i propi. Té el seu govern, les seves Corts, els seus jutges i magistrats, la seva Administració, la seva Hisenda, la seva milícia, els seus serveis; i en tot allò que constitueix la seva vida interior, és a dir, en tot el que no afecta els interessos de les altres regions, actua com si fos la nació tota; dicta lleis, les executa i les aplica als casos de la vida pràctica; atén i fomenta el conreu, la indústria, el comerç, la instrucció, la beneficència, les obres públiques, les arts; pressuposta els seus ingressos i despeses, estableix i recapta tributs, aixeca emprèstits; manté l'ordre interior i posa a recer del crim els drets dels ciutadans; examina i resol, segons el seu particular criteri, fins i tot els ardus problemes socials que avui agiten el món. En la seva vida de relació, en el que afecta la d'altres regions, està, pel contrari, subjecta al govern, a les Corts, als tribunals, a l'Administració, a la Hisenda, a l'exèrcit, a les lleis de la nació, a les de la república.

Serà ara difícil fixar les atribucions de la nació? La nació ha de regir naturalment totes les relacions de regió a regió i

totes les seves relacions amb els altres pobles. Ha de regir el comerç, tant l'interior com l'exterior, resoldre les diferències que entre les regions sorgeixin, combatre, allà on n'hi hagi, la tirania i el desordre que amenacin o comprometin la república, defensar la seva pròpia independència i la integritat del seu territori, dirigir els afers diplomàtics, fer i subscriure tota mena de tractats amb qualssevol altres nacions, decidir sempre i en tot cas la pau i la guerra. Natural és també que regeixi els serveis generals: els correus, els telègrafs, els ferrocarrils i els camins que travessin la terra de dues o més regions. També els senyals i mitjans de canvi, com la moneda, les mesures i els pesos, ja que han de servir per al comerç de tota Espanya.

La determinació d'aquestes atribucions no és gens difícil. Si demà es confederessin les nacions de la raça llatina, o les d'Europa, o les del continent, o les del món sencer, creu el lector que ho seria determinar les atribucions de la confederació sense menyscabament de la nostra autonomia? Espanya continuaria regint-se com ara per la seva constitució i les seves lleis en tot allò que d'Espanya fos peculiar i propi; i la confederació seria competent en tot el que és avui per a nosaltres matèria de relacions diplomàtiques, en tot allò que afectés els comuns interessos de les nacions confederades. Converteixi mentalment el lector les regions en nacions i tindrà la clau per a la resolució del problema.

A més, en el nostre sistema no és possible que ningú s'erigeixi per autoritat pròpia en definidor dels drets de la nació i de les regions. A les mateixes regions, degudament representades, pertocaria de definir-los l'endemà que s'establís la república. Potser n'eliminarien alguns dels que a la nació atribuïm; potser, i això és el més probable, li n'atribuirien molts més que nosaltres. Molts més li'n vénen assignats en el projecte de

Constitució de Saragossa, que avui, com ahir, acceptem. En política, no hi ha res d'inflexible: circumstàncies i necessitats dels temps obliguen no poques vegades a atorgar al poder central funcions que el rigor dels principis no consent.

Nosaltres no tenim sobre aquest punt un criteri tancat. El que mai no consentirem en la nostra república és que es violi essencialment l'autonomia de les regions ni la dels municipis.

7 de març del 1891

Les regions d'Espanya

S'estranyen alguns que nosaltres, els federals, parlem de regions. Quina entitat és aquesta?, pregunten. Pretendran ara els federals de tornar a dividir el nostre territori? Per quin criteri? Amb quina finalitat?

Res de nou no intentem. Volem, purament i simple, reconstituir les anteriors províncies. Fa poc més de mig segle no n'hi havia sinó catorze. Venien determinades algunes per la seva especial llengua i les seves especials lleis; totes, per la història i la diversitat de costums. L'any 1833, per un simple decret, foren esquarterades i es formaren arbitràriament i capritxosa les quaranta-nou que avui tenim.

No per això desaparegué del tot l'antiga divisió d'Espanya; subsistí i continua subsistint en les capitanies generals i en les audiències territorials. Catorze són les audiències, catorze les capitanies generals. No ha estat capaç la nova divisió de substituir l'antiga ni tan sols entre el comú de la gent. Tothom reconeix, distingeix i esmenta sovint Catalunya, Aragó, Castella la Nova, Castella la Vella, Navarra i les Províncies Basques, Astúries, Galícia, Extremadura, Sevilla, Granada, Múr-

cia, València, les illes Balears i les illes Canàries. Tampoc elles no han perdut ni el seu caràcter, ni la seva fesomia, ni la seva personalitat, ni els vincles que des de segles remots mantenen congregats els seus nombrosos pobles.

Subsisteixen les antigues províncies àdhuc al si de les Corts. Són escollits els diputats per circumscripcions o districtes, i sempre que es tracta de sostenir o fomentar interessos provincials, es reuneixen no els de les noves, sinó els de les velles províncies. Es reuneixen no els d'Orense, no els de Lugo, ni els de Pontevedra, ni els de la Corunya, sinó la diputació gallega; no els de Madrid, ni els de Guadalajara, ni els de Toledo, ni els de Ciudad Real, ni els de Conca, sinó la diputació castellana.

L'any 1847, Escosura volgué ja reconstituir i fins i tot reconstituí les grans províncies. Les reconstituí amb l'objecte de posar la governació civil al nivell de la militar, considerant que en presència de capitans generals que estenien el seu comandament a tot Aragó o a tota Castella la Vella, semblaven petits i eren realment febles els governadors civils de només Terol o de només Palència. Han pensat després d'altres en restablir-les sota el punt de vista de l'administració o de l'economia, entenent que per la creació de les actuals províncies i per la dependència en què de l'Estat viuen, no s'ha fet sinó augmentar les dificultats administratives i les despeses del regne.

Anomenem nosaltres a les passades províncies regions. Les anomenem d'aquesta manera principalment per distingir-les de les modernes. Els donem a més aquest nom, perquè l'ús ha vingut a consagrar-lo, ja que avui es qualifica a cada pas de regionals les exposicions, els interessos i els establiments de les passades províncies, i no fa tres dies es qualificà de regional a la *Gaceta* el manicomi que per a tota Castella la Nova

intenta construir la Diputació provincial de Madrid, basantse en el decret que sobre manicomis regionals es promulgà el dia 19 d'abril del 1887.

Es tranquil·litzaran ara els que s'espanten amb els noms? Deixaran de veure en el de *regió* un nou germen de pertorbacions? Nosaltres desitgem que hi hagi aviat a tota Espanya comitès regionals per tal de donar cos a aquesta reconstitució de províncies que sota el nostre sistema han de ser altres tants Estats. S'acabaran d'esvair així tots els dubtes i totes les temences, i es veurà que, lluny de tendir nosaltres a la disgregació, aspirem a formar poderoses entitats polítiques, capaces d'oposar invencibles obstacles als pensaments de dictadura o de tirania que puguin sorgir en el si de la república... Aquesta divisió territorial, a més de ser més lògica i racional que la d'ara, presentarà l'espectacle de catorze grans Estats federalment units, cadascun dels quals podrà dur a terme notables progressos i concórrer com mai no ha concorregut al comú avenç de la mare Espanya. L'autonomia que al nostre entendre els correspon en tot el que als seus interessos regionals es refereix, els donarà per a tot vida, alè, força. Feliç el dia en què, acabant amb el ferotge unitarisme que tantes energies ha enervat i tants progressos ha fet impossibles, puguem veure units per la federació els catorze Estats, les catorze *regions*!

1891

El nostre sistema

No es fa contra el nostre sistema sinó un argument amb una certa força. Si l'Estat tan sols ha de regir la vida de relació de les regions, i els poders regionals la vida de relació dels muni-

cipis, el lògic és que el municipi regeixi la dels individus i per tant sigui el regulador del dret. No retrocedim nosaltres davant cap conseqüència lògica dels principis que sostenim; i sense dubtar diem que aquells que així ens combaten estan en el cert.

Per cert el tenen ells mateixos, ja que un dels seus més conspicus homes admet com a font de dret el costum i, segons creiem, no tindria inconvenient a reconèixer el del poble de Llánabes, que cada deu anys reparteix entre els seus veïns les terres del terme. El costum és principalment municipal, i admetre'l com a origen de dret equival a reconèixer en els municipis el poder legislatiu, que legislar és sobreposar el costum a les lleis.

Pel dret municipal comença la legislació de tots els pobles, i encara en temps propers als nostres ciutats i viles es regiren per lleis municipals. Els furs de les de Castella no eren simplement cartes polítiques; contenien lleis civils, lleis penals i fins i tot lleis de procediment. En el fons, quin és, d'altra banda, el dret de les nacions cultes, ja llatines, ja anglosaxones? Un dret municipal, el de l'antiga Roma.

Vol dir això que cada municipi hagi de regir-se forçosament en el nostre sistema per especials lleis? No; les mateixes regions que tenen furs —les illes Balears, Catalunya, Aragó, Navarra, Biscaia— es regien per les seves lleis d'avui segles abans de la seva incorporació a la Corona de Castella: no tornarien, de ben segur, encara que poguessin, al primitiu dret dels seus municipis. Tenen un dret regional, i el defensen aferrissadament contra les invasions de qualsevol altre dret.

Els nostres adversaris, fins i tot els que sembla que distin menys de nosaltres, ens han arribat a creure enemics incondicionals de la unitat; i convé que entenguin que, si bé no admetem la que neix de la força, som decididament partidaris

de la que és filla del lliure consentiment, al nostre entendre l'únic vincle racional entre els homes. Fa vuitanta anys que es pensà a escriure un Codi per a tota la monarquia, i encara a hores d'ara no s'ha arribat a la unitat, tot i que no s'hagin estalviat esforços per aconseguir-ho. Es promulgà l'any 1889 un Codi Civil, i va caldre circumscriure'l a les províncies que s'havien governat fins aleshores per les lleis de Castella. Pel nostre sistema estem convençuts que s'hauria aconseguit abans aquesta unitat, ja que les regions que disposen de furs tenen des de fa segles petrificat el seu dret per no haver-lo pogut corregir acomodant-lo a les circumstàncies dels temps i a les evolucions per les quals va passant la idea de justícia. Deixem que les regions legislin, i arribarem sens dubte a això que tant es cobeja. Adoptaren el Codi de Napoleó pobles completament aliens a França, i encara avui es regeixen per ell Westfàlia i Bèlgica: concedida la llibertat que nosaltres desitgem, seria estrany que adoptessin en tot o en part les nostres regions el dret pel qual es regeix la de Castella? Hi hauria, és clar, agitació jurídica, llargs debats, xoc d'idees, i seria fàcil que d'aquí nasqués, d'antuvi, afinitat de lleis; més o menys tard, la unitat de dret.

12 de desembre del 1891

Les nacionalitats i la federació

Repetidament hem dit que el principi federal serveix per a la resolució de molts dels problemes polítics d'Europa. Per ell posà Àustria fi a les seves antigues lluites amb Hongria, autònoma des de l'any 1867; i per ell haurà de fer cessar finalment les que té amb Bohèmia, que no cessa de reivindicar els seus

drets a l'autonomia. Per un opuscle que recentment hem rebut, auguràvem que ni tan sols així no aconseguirà de veure's lliure de les qüestions de nacionalitat que l'agiten i poden tard o d'hora comprometre la pau de què gaudeix.

Àustria és una de les nacions més heterogènies que a Europa existeixen, ja que la componen gent de diferents races que constituïren un dia Estats independents, i no obliden, malgrat el molt temps transcorregut, ni la seva llibertat ni el seu origen. Té ja donada molta laxitud a les seves províncies, governades gairebé totes per dietes; però no pot apagar el foc que senten per la seva perduda pàtria.

Els qui més el senten ara són els romanesos d'Hongria, que han mirat sempre els magiars com els seus enemics, i en la revolució del 1848 els combateren posant-se al servei d'Àustria. Els magiars, és a dir, els hongaresos, els tracten poc més que com a vençuts, i els han ferit en el més viu, substituint amb la seva llengua la romanesa en les escoles elementals i en l'ensenyament secundari. Ofesos, els romanesos clamen més que mai per ser autònoms i viure units a l'Imperi només pel vincle dels comuns interessos. És principalment el jovent de les universitats qui ens aquests instants atia més l'odi contra els qui anomena els seus tirans.

Els romanesos són els descendents d'aquells colons de l'antiga Roma que, sota l'emperador Trajà, s'establiren a Dàcia. Els que ocupen els principats del Danubi (Moldàvia i Valàquia), ahir feudataris de Turquia, constitueixen des de l'any 1877, sota el nom de Romania, un regne independent. En queden a fora tres o quatre milions, escampats principalment per Transsilvània; i aquests són els que avui aspiren a refer la seva nacionalitat.

Aquesta pretensió ve realment d'antic. El dia 15 de maig del 1848, reunits 40.000 romanesos al camp de la llibertat,

prop de Blaj, després de llargs i vius debats, decidiren unànimement de manifestar a l'emperador que volien figurar com a nació i no dependre sinó de si mateixos. El dia 25 de febrer del 1849 presentaren al monarca una memòria en la qual demanaven la unió de tots els romanesos d'Àustria en una nació autònoma, sense deixar per això de pertànyer a l'Imperi; la convocatòria d'un Congrés general de la nació, per constituir-se i, sobretot, per escollir un cap nacional, que l'emperador ratifiqués l'ús de la llengua romanesa en tots els seus particulars afers; la creació d'un Senat i d'una Assemblea anualment renovable; i la seva representació tant a les Cambres com al govern d'Àustria Reclamen avui el que ahir reclamaren. «Volem», diuen, «tenir una pàtria, ser amos de la terra que habitaren durant segles els nostres avantpassats, gaudir del sol de la llibertat, ser àrbitres de la nostra sort. Només la mort», afegeixen, «podrà arrabassar-nos la nacionalitat dels nostres pares.»

Demanen el mateix, tot i que no amb la mateixa vehemència, els eslovacs, els russos, els serbis i els croats que formen part d'Hongria. ¿Queda altre mitjà perquè visquin en pau aquestes diferents races i no siguin un perill per a l'Imperi que l'aplicació del principi que nosaltres sostenim? No perquè cadascuna d'aquestes races visqués i es governés per ella mateixa en tot el que a la seva vida interior es referís, deixaria de tenir la nació hongaresa i l'Imperi austríac la unitat per la qual tant sospiren tots els homes imbuïts de les doctrines del catolicisme. La comuna defensa, el comú comerç, els comuns serveis, la vida de relació, en una paraula, unirien en compacte feix tots aquells estats lliures i els faria contribuir amb majors resultats que ara a la grandesa de la pàtria comuna. La llibertat regional i la municipal no seran sens dubte menys fecundes que la de l'individu. La llibertat és en tot l'animació,

la vida, el desenvolupament de la ciència i el del treball. La llibertat assuaveix i consolida àdhuc les obres de la força. Dels polonesos, com el lector no ignora, part pertany a Rússia, part a Prússia, part a Àustria. Els d'Àustria són els més pacífics, perquè són els més autònoms.

18 de març del 1893

Arguments frívols

Impossible sembla que homes assenyats facin contra el sistema federal certa classe d'arguments. Sota aquest sistema, diuen, tindríem una constitució per a cadascuna de les regions i fins i tot per a cadascun dels municipis. Quina complicació! Quina confusió!

No sembla sinó que el règim federatiu no existeixi en cap poble. N'hi ha a Suïssa, n'hi ha a Alemanya, n'hi ha als Estats Units, n'hi ha a la major part de les Repúbliques d'Amèrica, i en totes té cada província la seva Constitució, les seves Corts, les seves milícies, la seva Hisenda i tot el que necessita per al seu interior desenvolupament. Els municipis van sent en totes cada vegada més autònoms.

Els espanta la varietat, a aquests homes. Deuen haver oblidat que existia fins i tot sota l'antiga Roma; deuen haver oblidat que reviscolà a l'Edat Mitjana. I probablement no deuen haver vist que fins i tot ara les regions i els municipis més autònoms són els que millor es regeixen i governen.

I a més, de què s'espanten? Funciona ara mateix dins l'Estat una infinitat de societats, les unes dedicades al comerç, d'altres a la indústria, d'altres a les lletres, que viuen sota el règim que han volgut donar-se en els seus estatuts i els seus

reglaments. No els cal ja per establir-se la vènia de l'Estat; no estan ja obligades com abans a deliberar i resoldre a l'ombra de delegats del govern. Algunes s'estenen o s'han estès a tot el regne; han estat, entre d'altres, la Lliga dels propietaris i la dels contribuents, societats dirigides a influir en la marxa econòmica i també en la política de la nació. També contra l'autonomia d'aquestes societats hi havia no fa molts anys preocupacions i recels. Qui els té avui?

La llibertat és germen fecund de la vida tant per als individus com per als grups: aquells que de la llibertat desconfien, no mereixen el nom de liberals ni de revolucionaris. Deixem que siguin àrbitres del seu destí municipis i regions; els uns i les altres sabran o aprendran a regir-se i a utilitzar tots els mitjans i recursos de què disposin. El que pot donar de si l'autocràcia de l'Estat ho sabem per una experiència de segles: produeix en comptes de vigor, l'anèmia. Es restauren pel nostre sistema les gairebé esgotades energies d'aquest poble, digne de millor sort.

No es vol la unitat, sinó la uniformitat més irritant. Es vol que com avui es modelin pobles i regions pel patró que els doni l'Estat i continuïn tenint pendent la vida dels governadors que l'Estat nomeni. Debades es pretén de cobrir sota paraules boniques aquest maldestre intent. L'autonomia s'imposa, i ningú no s'atreveix a combatre-la; es diu que es donarà fins i tot en el polític, però subjecta a les lleis generals que la nació dicti. Aquestes lleis generals són una llei provincial i una llei municipal, com les d'ara, que com a màxim eixamplin una mica les facultats de les regions i dels municipis. No; en el nostre sistema no hi cap llei municipal ni llei regional de cap mena; les funcions que en la Constitució es donin a l'Estat: aquest ha de ser el límit dels poders regionals; les que en cada constitució regional s'atribueixi a les regions:

aquest ha de ser el límit del poder dels municipis. Fora d'això, no és possible sinó l'actual servitud.

3 de març del 1894

No desistim

És graciosa la manera com alguns discorren. «Anem a la república», diuen; «prescindim dels adjectius. Les teories, les diferenciacions d'escola són sobreres. Davant el principal, deixem de banda l'accessori. Hi ha fins i tot manca de patriotisme en no plegar totes les banderes davant la de la república.»

D'antuvi, això no s'escolta sinó en boca d'homes descreguts que ahir sostingueren amb calor els nostres salvadors principis i després els abandonaren, gens preocupats pel seu nom i si assedegats de poder i de fortuna. Segur que no se sent en boca dels que han continuat ferms en les doctrines que abans del 3 de gener constituïen el dogma republicà. Tenen aquells ja fa molt de temps plegada i fins i tot escarnida la seva antiga bandera: què té d'estrany que ens vulguin fer còmplices de la seva apostasia? Els federals som per a ells un mirall en què veuen constantment les taques de la seva consciència; voldrien que en taquéssim també la nostra perquè el mirall desaparegués.

Parlen aquests homes de l'accessori i el principal, i voldríem que ens diguessin què és al seu entendre el principal i l'accessori. És el principal la república? No: les repúbliques poden ser tant o més detestables que les monarquies. Ho seran, i no podran sinó ser-ho, sempre que no comencin per destruir l'omnipotència de l'Estat; sempre que no assegurin damunt bases sòlides la llibertat i l'autonomia de tots els

grups que componen la nació; sempre que, com digué Salmerón, la vida que avui va del centre a la circumferència, no parteixi de la circumferència al centre. Això és el principal; l'accessori és la república.

Hi ha un principi fonamental en la revolució que inicià França l'any 1789 i Espanya el 1808. Aquest principi és la llibertat. Grup que no en gaudeixi és oberta negació d'aquest principi, que no seria tal si no fos aplicable a la vida de tot ésser humà. En virtut d'aquest principi, ningú no té dret de negar l'autonomia de les nacions; ningú tampoc de negar la de les províncies i els pobles. I així com les nacions, si un dia arribessin a formar un grup superior, no per això perdrien ni la seva personalitat, ni la seva autonomia, no les poden haver perdut dins cada nació les províncies i els pobles que les constitueixin.

És bogeria pretendre que pleguem la bandera: volem i voldrem sempre la federació i la república.

7 d'abril del 1894

La federació

Pregunteu a qualsevol espanyol si no seria convenient que les nacions llatines s'unissin i creessin un poder que regís els seus comuns afers. Us contestarà afirmativament, i no serà estrany que es manifesti partidari de fer extensiva la unió a totes les nacions d'Europa.

Pregunteu-li si per aquest fet hauria de perdre Espanya la personalitat que avui té i deixar de governar-se en tot el que no fos de caràcter internacional per les seves actuals institucions polítiques i les seves lleis, o per aquelles que a partir

d'aleshores es volgués donar; i us respondrà que de cap de les maneres, ja que la unió no podria tenir per objecte sinó el règim de les relacions internacionals.

¿De manera, li dieu, que si demà la unió es fes, Espanya continuaria tenint la seva Constitució, el seu govern, les seves Corts, el seu exèrcit, la seva Administració i la seva hisenda? Us contestaria afirmativament, potser subratllant que no hauria de consentir la nació en la seva vida interior cap ingerència del poder que es creés.

Tindria, li pregunteu, fins i tot el seu Tribunal Suprem, o l'hauria de deixar al poder de la Unió com a poder més alt? No, us respondrà: com a poder més alt tindria la Unió un Tribunal Suprem per a les qüestions internacionals; mai per a les que dins la nació se suscitessin, fos en l'ordre civil, en el penal o en el polític.

I pel que fa a l'exèrcit, continueu preguntant-li, tindria la nació llibertat absoluta? Absoluta, us dirà, per al manteniment de l'ordre interior, no per a la guerra. De la guerra i de la pau serà àrbitre el poder internacional, no cap nació de les unides.

Per què t'espanta aleshores la federació?, cal preguntar-li. El que nosaltres, els federals, demanem, no és res més que l'organització d'Espanya sobre aquestes bases. El poder central o nacional volem que sigui el que seria el poder internacional en la unió dels pobles llatins o els d'Europa; les regions volem que aquí siguin el que serien en la unió llatina o europea les nacions que la formessin. El poder nacional volem que es limiti a regir els afers interregionals, és a dir els nacionals; les regions volem que tinguin la seva Constitució, el seu govern, les seves Corts, els seus tribunals, inclòs el Suprem, la seva Administració i la seva Hisenda. Suprem Tribunal volem que tingui la nació, però només per a les matèries interregio-

nals; exèrcit desitgem que tinguin les regions; però en la guerra subjecte a la nació, la nació i només la nació ha de decidir la guerra i la pau, i només la nació dirigir les relacions internacionals.

S'escandalitzen avui els diaris unitaris perquè es parla d'un Tribunal Suprem català i de Corts catalanes. Pel nostre sistema, rigorosament lògic, fa més de trenta anys que sostenim que han de tenir els seus tribunals i les seves Corts, no només Catalunya, sinó la resta de les regions d'Espanya. Ho hem dit repetidíssimes vegades al Parlament, en reunions, en llibres, en fullets, en diaris. Com és que abans no s'escandalitzaven i ara s'escandalitzen? Pot ser que sigui perquè veuen proper el pas de la teoria a la pràctica?

De Corts, n'hi ha hagut a Catalunya, i a Aragó, i a València, i a Navarra, i a Castella, i Corts a les quals el rei havia d'acudir en demanda d'auxilis. A les que nosaltres ara proposem no hi hauria de baixar mai cap rei ni cap poder nacional. De tribunals regionals, qui ignora que n'hi hagué?

Van els unitaris cap a una derrota certa i segura; per això aixequen ara la veu i es lamenten com mai no feren.

Els concerts econòmics

Segons llegim a *El Imparcial*, s'ha concebut a Barcelona la idea d'un concert econòmic amb l'Estat per a la imposició i el cobrament dels tributs. De projecte antinacional la qualifica l'esmentat diari; i nosaltres, sincerament, l'aprovem i aplaudim.

Idea és que ocupà ja les Corts de Cadis. A totes les províncies s'intentà aleshores de confiar la imposició i el cobrament de les contribucions que cadascuna considerés necessàries per

satisfer la quota que els correspongués. La idea, tot i que no prosperà, tingué ardents defensors i portà com a mitjà conciliatori que les províncies poguessin intervenir en tot el que a la recaptació d'impostos es refereix.

L'any 1841, Navarra féu amb l'Estat un concert econòmic semblant al que avui es diu que Barcelona desitja. Navarra es comprometé a pagar anualment una quota fixa quedant en llibertat de recaptar-la pels mitjans que considerés convenients. Ara mateix, totes les Províncies Basques cobren com volen allò que a l'Estat han de satisfer, bé per contribució territorial, bé per subsidi d'indústria i de comerç, bé per altres impostos.

Què té això d'antinacional? L'Estat distribueix anualment les seves despeses entre totes les províncies, no entre tots els municipis, ni entre tots els ciutadans; quin inconvenient hi ha d'haver en què cada província els cobreixi mitjançant els tributs que consideri més escaients al seu tarannà, els seus costums i la seva especial riquesa? L'Estat, per com és de difícil i costós el cobrament de les contribucions, el confià durant molt de temps al Banc d'Espanya, el qual, si avui no el té encara, és perquè hi renuncià a la vista de les dificultats que li oferia. No hauria de ser més fàcil la recaptació confiada a les províncies? Seria no només més fàcil, sinó també menys costosa, i encara més si a la facultat de recaptació anés unida la d'elecció i imposició de tributs.

El que no es pot de cap de les maneres consentir és la quota fixa. No sempre són les mateixes les despeses nacionals, i no hi ha cap raó perquè una província, amb menyscabament de les altres, pagui menys del que en el repartiment li pertoca.

Nosaltres, els federals, en això com en tot, seguim el nostre sistema. Volem que l'Estat visqui, dins el possible, de rendes pròpies. Seves considerem la de duanes, la de correus, la de telègrafs, la de les seves propietats i drets, la dels seus establi-

ments d'ensenyament, la de les obvencions dels consolats, la del descompte sobre els seus propis valors i dels sous que paga. El que falti per cobrir les despeses nacionals, volem que es reparteixi entre les regions, segons la seva població i riquesa. Lliure queda després cada regió per recaptar-lo com millor li sembli.

Pel nostre sistema, cada regió pot, tant per a les seves despeses com per a les nacionals, escollir el seu règim tributari: imposar el capital o la renda; atacar la producció consum; fer les contribucions proporcionals o progressives; adoptar la declaració o la investigació per conèixer la riquesa de cada contribuent; obrar per administració o per arrendament.

Quin mal hi hauria en què fossin diferents els sistemes tributaris? En què perjudicaria la varietat, si per tots els sistemes recollís l'Estat el que necessités per cobrir les seves obligacions ordinàries i extraordinàries? L'Estat no aconsegueix en la tributació de sortir dels seus vells carrils: és molt probable que les regions, lliures, obrissin nous i desconeguts rumbs, i trobessin regles més acomodades a la raó i a la justícia.

Els nostres diaris, i en general els nostres polítics, confonen la unitat amb la uniformitat, i ho voldrien tot uniforme. Cal que es desenganyin: la uniformitat és la servitud.

3 d'octubre del 1894

No desistim

Tan arrelada tenen els nostres homes polítics la idea que res no s'ha d'escapar dels ulls ni de la intervenció de l'Estat, que s'espanten de l'autonomia de les regions. Els republicans diuen tots que l'accepten; però, excepte els federals, ho diuen,

no ho senten. Fins i tot els que més a prop semblen estar de nosaltres la limiten de tal manera, que és com si la neguessin.

Se'ls diu, per exemple, que en ús de la seva autonomia podran les regions donar-se en el civil les lleis que creguin més conformes a la justícia; i uns ho rebutgen de ple, d'altres ho limiten a la codificació dels actuals furs i a la conversió del dret escrit, uns altres ho admeten mitjançant l'aprovació de l'Estat.

Se'ls diu que les regions podran, en ús de la seva autoritat, adoptar el sistema tributari que millor els sembli, tant per cobrir les despeses de la nació com els seus; i ho abominen tots, bo i concedint-los els que més el repartiment i el cobrament dels tributs que l'Estat imposi.

No se'ls parli de què les regions podran, en ús de la seva autonomia, contraure emprèstits: sense la intervenció de l'Estat ho consideren un perill. Veuen que l'Estat en contrau a la babalà sota totes les condicions i formes imaginables, a baix tipus, a molt alt interès, amb garantia i fins i tot dació en pagament de les rendes públiques; i en ell cerquen un regulador i un fre per a la Hisenda de les regions Es comprendria que l'Estat intervingués si es fes deutor subsidiari dels emprèstits: quan ho fou dels contrets per les diputacions ni els ajuntaments?

Es féu l'Estat deutor subsidiari dels emprèstits de Cuba i avui se'n penedeix. Molt millor hauria estat que Cuba els hagués assumit per ella mateixa amb càrrec exclusiu al seu Tresor!

Les regions, en ús de la seva autonomia, han de poder per elles mateixes assumir emprèstits. La seva solvència, no a l'Estat sinó als prestadors pertoca d'esbrinar-la. Si no inspiren confiança per la irregularitat en el pagament de les seves obligacions, o per manca de garanties, o per l'improbable rendiment de les empreses a què els destinin, no trobaran col·locació per als seus títols.

Molt menys es pot parlar als republicans de què les regions, en ús de la seva autonomia, podran donar-se la seva Constitució, el seu govern, les seves Corts, els seus tribunals i les seves milícies: els que arriben a més permeten que els governadors siguin de popular nomenament i es qualifiqui de Juntes les actuals Diputacions. Volen tots, no cal dir-ho, una llei provincial o regional i una altra de municipal a la qual hagin d'atenir-se totes les províncies o regions i tots els municipis. Alguns fins i tot són refractaris a la divisió de la república en les regions.

La veritable autonomia no la volem sinó els regionalistes i els federals. Els uns i els altres l'hem de defensar tenaçment si desitgem treure la nació de l'abatiment en què ha caigut per les presents desventures i prevenir-la contra les que els amenacen. No seria una república unitària sinó la continuació del règim monàrquic, i no guariria els mals de la pàtria.

14 de gener del 1899

La veritable pàtria

Alsàcia i Lorena foren un dia germàniques. En temps de Lluís XIV passaren a ser franceses. L'any 1871 tornaren a formar part d'Alemanya. Quina és la pàtria dels alsacians i els lorenesos? Si demà tornés a esclatar la guerra entre Alemanya i França, per quina de les dues haurien de lluitar? Lorena no és tota alemanya: haurien de lluitar uns lorenesos per l'Imperi, els altres per la República?

La pàtria-nació canvia, però la pàtria-regió roman. Cap alsacià no dubta que la seva pàtria sigui Alsàcia, ni cap lorenès que la seva sigui Lorena. Lorena ha pogut ser dividida

entre dues nacions: per als lorenesos és una i indivisible. Què vol dir això? Que per a tots els homes, la regió és la veritable pàtria.

Portugal fou segles espanyol, segles independent. Sota Felip II tornà a ser part d'Espanya, i sota Felip IV recuperà la seva independència. Avui la manté. Canvià per als portuguesos la veritable pàtria? No; només canvià la pàtria convencional que els donà Felip II. Per als portuguesos, Portugal fou la seva pàtria tant des de mitjan segle XI a l'any 1583, com des de l'any 1583 al 1640.

No hi ha pàtria on no hi ha unitat, i unitat no n'hi ha sinó en les regions. Té la nostra nació unitat de llengua? Hi ha en ella fins a sis dialectes, derivacions de l'idioma llatí, i allà al nord una llengua mare, diferent no només de les altres del regne, sinó també de totes les del món. S'han trobat algunes relacions entre el basc i les llengües algonquines de l'Amèrica Septentrional, però només gramaticals, no fonètiques ni lèxiques.

Té Espanya tampoc unitat de lleis? Diferents són les de Castella, les de Biscaia, les de Navarra, les d'Aragó, les de Catalunya i les de les illes Balears; institucions diferents hi ha també a Galícia.

Ni té Espanya tampoc unitat històrica. Només fou una sota el jou d'altres pobles; i quan treballà per la seva independència contra els àrabs, es dividí en una munió de regnes, que durant segles tingueren vida pròpia i fins i tot s'expandiren per altres terres.

No parlem de costums ni de races. Aquí hi ha sueus, celtes, bascos, gots, àrabs.

Aquesta unitat que no trobem en la nació, la trobem en les regions. Catalunya, per exemple, parla una mateixa llengua, es regeix per unes mateixes lleis, té la seva història, els seus costums i una fesomia que la distingeix de la resta d'Espanya.

Així de Bascònia, així de Navarra, així de Galícia, així de les illes Balears.

Impedeix això que totes les regions formin nació? Heterogènies són totes les nacions d'Europa: totes elles són agregats de pobles un dia independents; incorporats els uns per matrimonis de prínceps, els altres per la força de les armes. Donats aquests antecedents, què aconsella tota racional política? Que la nació visqui per un poder central que en res no menyscabi la llibertat ni la personalitat d'aquestes regions; que el poder central es limiti a regir els interessos interregionals i els internacionals, i renunciï per sempre a immiscir-se en la vida interior de les regions i els municipis; que es reorganitzi l'Estat sobre la base en què descansen totes les nacions federals.

Si això haguessin fet al segle XV els Reis Catòlics, o al segle XVI Carles I i Felip II, que diferent hauria estat el camí i la sort d'Espanya! No hauríem anat com ara, a empentes i rodolons, cap al descrèdit i la ruïna. No hauríem corregut al darrere de fugaces i falses glòries, ni hauríem fet de la nació una nació d'aventurers; en el desenvolupament de l'agricultura i de la indústria hauríem cercat i trobat la prosperitat i la grandesa.

S'imposa que corregim els antics errors i imprimim un nou rumb a la nació.

30 de setembre del 1899

II. La qüestió catalana

Les bases de Manresa

Si se'ls jutja per les bases que a Manresa discutiren i signaren, els regionalistes de Catalunya són decididament federals. Vo-

len autònomes les regions, però unides per un poder central que les regeixi en tot allò que els sigui comú i les empari i defensi contra els altres pobles.

Difereixen molt de nosaltres, però més per allò que callen que no per allò que determinen. No es decideixen ni per la monarquia ni per la república, no defineixen els drets de l'individu, no fixen els límits que han de separar la regió de la comarca ni la comarca del municipi.

Fins i tot dins el que afirmen, són lluny de tenir sobre certs punts opinió formada: són partidaris que continuïn les relacions amb el summe pontífex, però sense que sàpiguen encara si s'ha de sostenir el reial patronat o s'ha d'establir la disciplina general de l'Església. No són demòcrates, sinó tradicionalistes, i d'aquí les seves indecisions.

Pel que fa als drets polítics, només tenen idees clares sobre el sufragi. El concedeixen només als caps de família, i pretenen que s'exerceixi per categories de treball, cosa que, segons ells mateixos, implica la més o menys completa reorganització dels gremis.

S'observen les mateixes indecisions sobre l'organització de l'Estat. Volen dirigida la nació per Corts que anualment es reuneixin en època determinada i lloc diferents i nomenin els individus en què hagi de residir el poder executiu; però sense que diguin si han de constituir una o dues cambres, ni expressin els elements que hagin de compondre-les. Segueixen en canvi una altra conducta, i això ens sembla estrany, amb el poder legislatiu de la nació, que confien a una sola Assemblea formada per representant de les regions. Volen que cada regió hi compti amb tres representants si és que no els en permeten més el nombre dels qui l'habitin.

Són, respecte de la nació, partidaris d'una sola assemblea; però instauren per damunt d'ella un poder superior

que qualifiquen de suprem, un alt tribunal que ha de tenir tants magistrats com regions. Tot i que aquest poder recorda la Cort Federal de la República de Veneçuela, té molt més gran autoritat, ja que es posa per damunt del poder executiu.

El més notable és que, en parlar els nacionalistes catalans dels poders nacionals, s'oblidin completament del judicial, quan en totes les repúbliques amb regions autònomes s'ha reconegut la necessitat de magistrats federals que dirimeixin els conflictes entre individus o persones jurídiques de regions diverses. Al poder central li donen gairebé les mateixes atribucions que nosaltres, si bé reivindiquen per a la regió el dret d'encunyar moneda, és exercint-lo, no sobre els tipus que la regió consideri convenients, sinó sobre els que hagi fixat i fixi la Unió Monetària.

Sobre el poder executiu central tampoc no diuen com s'haurà de formar, si damunt la monarquia preval la república. Allà a la regió el deriven de les Corts: voldran derivar-lo aquí de l'Assemblea?

Aquesta indeterminació en tants punts d'importància neix, al nostre entendre, no només del poc llevat democràtic dels regionalistes, sinó també del fet que no són un partit homogeni ni tenen encara ben definits ni les seves institucions ni els seus desitjos. És llàstima que, sent federals, s'entestin a fer rotlle a part i no s'adonin que la tradició és mala consellera en temps en què la raó va sent senyora i mestressa del món, i a causa d'aquesta sobirania es desenvolupen amb tanta rapidesa i energia els esdeveniments.

16 d'abril del 1892

No n'hi ha a la Península. Els que diuen que n'hi ha menteixen, i menteixen a gratcient. Mai no n'hi ha hagut en el present segle. L'any 1808, abandonada la nació pels seus reis i envaïda per estrangers, pogué cadascuna de les nostres regions alçar-se per la seva independència. Independents visqueren totes durant quatre mesos, i aleshores crearen espontàniament una Junta Central que representés la nació i la dirigís.

A la mort de Ferran VII, s'aixecaren les províncies basques pel pretendent Carles i en defensa dels seus antics furs. Durant set anys sostingueren la guerra, i posaren més d'una vegada en perill la nostra llibertat i el tron d'Isabel II. Ni en les seves derrotes ni en els seus triomfs no somniaren mai separar-se d'Espanya.

Renovaren aquelles províncies la guerra quan aquí regnà Amadeu. Altres sis anys la sostingueren, i tampoc no pensaren mai en trencar els seus llaços amb la mare pàtria.

Vingué la República, i federals impacients volgueren constituir cantons. A Cartagena tingueren la seva principal base; i ni a Cartagena ni enlloc més no llançaren crits d'independència. Volgueren, tant aquells cantonalistes com els adeptes del pretendent Carles, fer seva la nació, no esquinçar-la.

On són els que avui alimenten desitjos de fer independents les seves regions? Mai no els alimentàrem els federals; tampoc no els alimenten els regionalistes. Escolti's els més decidits: de l'un a l'altre extrem de la Península protesten tots contra aquells que els atribueixen la idea de separar-se d'una nació de les glòries i desventures de la qual han participat durant segles.

És de mala mena l'arma que contra nosaltres branden els unitaris. Perquè estimem, tan els federals com els regionalis-

tes, la nació, volem difondre la vida per tots els seus membres, crear tants focus d'activitat com regions compta, reduir les funcions de l'Estat; establir la unitat de manera que lluny d'oprimir, alliberi, i lluny de destruir la varietat, la mantingui i l'harmonitzi.

Al cap dels unitaris, àdhuc dels unitaris lliurepensadors, està profundament arrelada la idea que la unitat ha concebut l'Església catòlica. Volen per aquest motiu per a tot el regne una sola constitució, unes mateixes lleis, un mateix patró per al règim de totes les regions i de tots els municipis que la componen. No volen tots un mateix Déu ni unes mateixes creences; però els que no les volen són evidentment il·lògics. De Déu deriva i només en Déu es fonamenta el concepte d'unitat que els nostres adversaris admeten. *Unus Deus, una lex, una grex*, aquest hauria de ser el compendi de la doctrina d'aquells homes, si lògicament pensessin.

De lògica, no n'hi ha, malauradament, a Espanya. Tampoc no hi ha vergonya. Els que avui més despietadament ens combaten evocant el fantasma del separatisme, no són potser els que un dia exalçaren el nostre sistema. No ens queixem, tot i amb això. Foren sempre els apòstates qui més maleïren les doctrines que abandonaren. De res no els serviran aquests atacs: malgrat tots els seus esforços, la federació s'imposa.

1 de maig del 1897

La Unió Catalanista

La Unió Catalanista ha publicat aquests dies un manifest que subscriuen 37 associacions i 16 diaris. En ell hi ha dues aspi-

racions, a quina més legítima: la de la pau a tota ultrança i la de l'autonomia de Catalunya.

Vingui la pau, diu la Unió, i vingui de seguida. No hi fa res que a ella s'oposin aquells que cerquen i desitgen el complet enfonsament del país per assentar la seva dominació al damunt de les ruïnes. Vingui la pau, que com més aviat més avantatjosa, com més immediata més honrosa per a nosaltres. Deure de tots els qui estimen la seva terra és demanar-la; deure de tots els bons patricis treballar per assolir-la, empenyent cap a ella el govern, que de sobra sabia el que havia de passar per voler la guerra, i de sobra coneix el que està passant i pot succeir per no desitjar acabar-la.

En les grans crisis socials i polítiques, les classes directores contrauen immenses responsabilitats. Pobres d'elles si no saben complir els deures que les circumstàncies els imposen! Ai si no encerten en preveure els esdeveniments, i despullant-se de mires estretes i arrelats prejudicis, no compleixen els deures que per la seva posició social estan obligades a complir!...

¿De què serveix que els productors catalans creïn una indústria poderosa, orgull de la nostra raça; que el pagès, a còpia de treball i d'energia, aconsegueixi treure pa de les mateixes roques; que els nostres establiments de crèdit siguin exemple de seny i bona administració, si una política interior i exterior que menysprea el càlcul i la previsió, que no vol pensar en el demà, i fa gala i ostentació de no mesurar les conseqüències dels seus actes ni les dificultats de les seves empreses, posa a cada moment en perill de mort totes aquestes creacions del geni català?

Ara veurà el poble català, especialment aquesta part del poble català que creu que ha complert amb el seu deure només tenint cura dels seus assumptes, ara veurà si és urgent i d'absoluta necessitat que Catalunya tingui el govern dels seus

interessos interiors i que influeixi en la direcció dels exteriors de manera proporcional a les seves forces. Ara veurà si ens assistia la raó quan el cridàvem a abrigar-se sota la nostra bandera, dient-li que no n'hi havia prou de dominar en tallers i magatzems, mentre d'altres dominaven en assemblees, ministeris i oficines; quan li dèiem que, després de tants segles de dolorosa experiència, les nostres idees eren l'única solució perquè pogués desenvolupar les seves meravelloses energies. Ara veurà com és de perillós per a la seva prosperitat l'actual desequilibri entre la nostra gran força econòmica i la nostra nul·litat política dins d'Espanya.

Grata ens ha estat la lectura d'aquest manifest. Tant de bo parlessin en el mateix to i en igual sentit totes les regions d'Espanya! Urgeix que reclamin totes la seva personalitat i impedeixin que els destins de la nació continuïn a la mercè d'uns pocs homes. Autònomes i fortes, elles serien les que regissin el poder central, no les regides. No ens precipitarien mai a guerres tan insensates com les que avui patim. Cercarien sempre la satisfacció dels interessos i no la d'un foll orgull. No sacrificarien a paraules buides la riquesa, la sang ni el benestar dels pobles.

La nostra nació es troba en circumstàncies excepcionals. Té escassíssima instrucció, en vergonyós endarreriment l'agricultura, poc difoses les arts, desaprofitats els rius, difícils els transports, aturat per lleis absurdes i una tributació sense base ni criteri el desenvolupament de la seva riquesa. A regenerar-la fins a posar-la econòmicament i industrialment al nivell de les altres nacions s'han d'adreçar tots els esforços.

Per a això, la pau, una ininterrompuda pau, és indispensable. No importa que per aconseguir-la hàgim de perdre les

colònies. Per la força les adquirírem, i per la força és natural que les perdem. Tendeixen tots els pobles a la seva independència. Estan formats per homes, i la llibertat és en l'home condició de vida.

Durant aquest segle, se'ns ha fet fora de colònies molt més importants que les que encara ens resten. Sense elles passem i sense les d'avui passarem. Hem crescut en població i en riquesa. Pels avenços de l'agricultura i la indústria s'obren mercats la nacions; promoure'ls ha de ser l'objectiu principal de l'administració i de la política.

Assenyada, molt assenyadament pensa la Unió Catalanista. Quina llàstima que no sigui amb nosaltres!

Guanyaria en amplitud d'idees: no donaria a les seves manifestacions aparença d'egoisme, ni donaria peu perquè ningú no les qualifiqués de separatistes. De tot cor estem nosaltres amb ella pel que fa a l'autonomia de les regions: en tota la resta voldríem estar-ho. Hom li atribueix tendències carlines: per què clarament i terminantment no les nega? Hom la suposa partidària de la unitat catòlica i per tant enemiga de la llibertat del pensament: per què no ha de manifestar-se decidida a respectar totes les creences i deixar que el pensament s'escampi fora de tot dogma? Per a nosaltres, cohibirnos la llibertat és ofegar-nos.

Catalanistes! Vosaltres sou, com nosaltres, veritables amants de la pàtria. No oblideu que units podríem fàcilment transformar les condicions de vida del país i dins d'elles assegurar la puixança de la nostra estimada Catalunya. Feliços tots si tots plegats aconseguíssim transformar-les sota la República!

25 de juny del 1898

Una comissió de Barcelona

Ha vingut de Barcelona, segons llegim als diaris de notícies, una comissió nombrosa amb la intenció de sol·licitar del govern la ràpida tramitació d'expedients relatius a la reforma interior de la ciutat, avui la primera del regne sense exceptuar la Cort. Per aconseguir el que pretén, ha hagut d'encarir, segons sembla, la urgència de construir obres per tal que treballin i guanyin jornal al voltant de 20.000 obrers acomiadats de les fàbriques.

Ens entristeix una cosa de no dir veure una ciutat com Barcelona havent de recórrer, per assumptes que l'afecten i corresponen exclusivament a ella, a ministres a qui en bona política només els competeix la gestió dels interessos nacionals. Quan es convencerà Barcelona que és vergonyós el paper que en aquests casos fa? ¿No seria hora ja que tots els seus habitants reclamessin amb una sola veu l'autonomia i protestessin per la humiliació en què els té un Estat que no serveix sinó per posar obstacles a tot el que pugui engrandir els pobles?

Quants anys fa ja que intenta Barcelona d'obrir en la ciutat antiga dues grans vies que es creuin i li donin l'aire i la llum que li manquen! Les reclamen la higiene, el comerç, la millor visió de monuments grandiosos, avui perduts i empetitits en estrets carrers i places, la necessitat de posar en harmonia i elevar a igual grandesa i bellesa la ciutat d'ahir i la d'avui, actualment antitètiques. No és vergonyós que no es pugin obrir sense l'Estat? Les dificultats que allà puguin sorgir o haver sorgit, a qui pertoca en justícia resoldre-les sinó a la ciutat mateixa?

Només en el cas que la reforma afectés la defensa de la plaça, defensa alhora del regne, caldria impetrar prèviament la vènia de l'Estat. I encara que fos així, hi hauria motiu per-

què es demorés un any i un altre la resolució dels expedients? La multiplicació i la llarga tramitació dels expedients són vicis orgànics en tot sistema centralitzador, en tot règim que faci de les províncies i els municipis meres entitats administratives: és urgent que aquest règim infaust acabi, si es vol el desenvolupament de totes les forces vives de la nació, el ràpid i indefinit progrés de tots els grups que la componen, la ràpida reparació dels mals de la guerra.

Oh, Barcelona! Tu fores autònoma durant segles, i saberes durant segles defensar amb inusitat vigor la teva autonomia. Contra Joan II d'Aragó i contra Felip IV de Castella la servares il·lesa. Perquè te l'arrenquessin va caldre que contra tu s'unissin els exèrcits d'Espanya i França. Contra els exèrcits d'Espanya i França lluitares, i àdhuc vençuda fores l'admiració d'Europa.

Sigues ara la primera de les ciutats espanyoles a reclamar l'autonomia. Tu pots ser l'espasa de Brennus en les balances de la nostra política.

2 de juliol del 1898

La federació

Continuen els nostres principis preponderant. Entre l'any 1898 i el 1899 se celebrarà a Barcelona un Congrés per al qual hom convida tots els pobles de Catalunya perquè nomenin representants. Hi tindran cabuda totes les classes productores: cada gremi, cada ofici, cada associació podrà enviar-hi els seus delegats.

Assemblea més nombrosa no n'hi haurà hagut mai cap a Espanya: ni més nombrosa, ni que millor resumeixi tots els

interessos. En la convocatòria s'estimula el zel de les altres regions perquè obrin d'igual manera; i en veritat, si es fes així, es podrien aviat conèixer les generals aspiracions del regne.

El lema dels assembleistes és *any nou, vida nova*; lema altament significatiu que revela el desig d'una nova organització i una nova política. Ens plau que hom aspiri a tal cosa, que per les vies que avui se segueixen prou evident és que no es pot portar la nació sinó de ruïna en ruïna, i no és ja fàcil aixecar-la de la prostració en què ha caigut.

Malauradament, no pensen així ni els presents ni els futurs governants. Tots defugen de reorganitzar el país sobre la base de la veritable autonomia: tots volen continuar subordinant-lo a un poder que tingui mà en totes les regions i en tots els municipis. De dalt, tot; de baix, res: vet aquí el lema de la seva política.

Si fossin previsors, coneixerien els perills de la seva conducta. Es resistiren els austríacs a declarar autònoms els hongaresos, i al final, després de sagnants lluites, hagueren de posar Hongria al nivell d'Àustria. No volen ara tampoc declarar autònoms els bohemis, i Bohèmia és un constant perill per a l'ordre.

Avancen de tal manera les nostres doctrines a Catalunya, que l'Associació de Propietaris i Industrials del Foment de la Dreta de Barcelona s'ha adherit al missatge que fa poc adreçaren a la regent altres societats barcelonines dient que la propietat i la indústria creuen allà fermament que la salvació d'Espanya és en concedir a les regions una franca i àmplia autonomia; i *El Diluvio*, un dels diaris de més circulació a les províncies catalanes, ha dit recentment que l'únic ideal que podria encara despertar el poble seria convertir la present unitat nacional en una Confederació espanyola.

L'onada puja, i no convé deixar que, estavellant-se contra les roques del poder, ens inundi i ofegui: és urgent mirar amb ànim serè la qüestió i decidir-la d'acord amb els volts del poble.

10 de desembre del 1898

La idea federal

La idea federal continua avançant. Qui no demana ja l'autonomia de les regions? Catalans, aragonesos, valencians, bilbaïns, guipuscoans, es queixen de les traves que l'Estat posa al seu desenvolupament i volen ser autònoms. Àmplia descentralització econòmica i administrativa demana l'Assemblea de Saragossa; i el basc Alzola, de qui hem parlat ja en aquest setmanari, rebla el clau en defensar-la. Diguérem en un altre número el que la Cambra Agrària de l'Alt Aragó demana sobre aquest punt: gairebé el que nosaltres portem ja mig segle reclamant.

És fals, completament fals, que cap regió amagui sota el nom d'autonomia ni sota el de regionalisme idees separatistes. Han parlat recentment a *El Liberal* regionalistes tan autoritzats i entusiastes com Francesc Romaní i Joaquim Riera. Tots dos han manifestat que volen l'autonomia per a totes les regions d'Espanya, i cerquen en el regionalisme la combinació harmònica de tots els membres que la constitueixen. Citem aquí preferentment els regionalistes de Catalunya, tant perquè són els més convençuts i els que més raó es donen del seu regionalisme, com perquè són els que més sospitosos apareixen a ulls dels unitaris.

Tampoc no és cert que entre els regionalistes i els federals hi hagi, com alguns suposen, abismes. Excepte en la qüestió

de la forma de govern, els uns i els altres volen organitzar políticament i econòmicament la nació sobre les mateixes bases. Tots donen a la regió i a la nació les mateixes funcions.

És encara menys exacte que els regionalistes pretenguin fer predominar els interessos regionals per damunt dels nacionals. En tots els seus programes, posen la nació per damunt de les regions pel que fa als interessos que a tota la nació afecten. Tots donen a l'Estat la diplomàcia, els tractats, la pau i la guerra, l'exèrcit i l'armada, els aranzels i les ordenances duaneres, les vies generals, els correus i telègrafs, la llei de la moneda, els pesos i mesures, la resolució dels conflictes que entre les regions sorgeixin, el restabliment de l'ordre quan una regió no es basti per aconseguir-ho.

Regionalistes i federals volen, en una paraula, l'organització federal de Suïssa i els Estats Units, organització adoptada per gairebé totes les repúbliques d'Amèrica, fins i tot pel monàrquic Canadà, que viu sota la sobirania de la Gran Bretanya. La petita pàtria, com ara anomenen la regió, no trenca allà la unitat no entorpeix la marxa de les nacions.

Malauradament, acabem de rebre d'això una prova ben clara: ha estat una república federal la que ens ha expulsat d'Amèrica i de les colònies d'Oceania.

Autònomes les regions, es diu a la fi, continuarien com ara i més que ara sotmeses al caciquisme. Al caciquisme tenint Corts pròpies, govern propi, tribunals propis, Administració pròpia, milícies pròpies, Hisenda pròpia! El caciquisme, el sosté la cadena que va del govern a tots els caps civils, econòmics i militars de totes les províncies, i a tots els batlles dels pobles. Trencada la cadena, el caciquisme mor.

26 de novembre del 1898

El missatge al rei Jordi

Amb el títol de *Missatge dels catalans a S. M. Jordi I, rei dels hel·lens*, s'ha publicat aquests dies a Barcelona, elegantment imprès i escrit en tres llengües, un document signat per nombroses corporacions. Potser per aquesta circumstància i, sense cap dubte, per conceptes en ell abocats, el féu immediatament recollir el govern, portant la seva fúria a l'extrem de suspendre diaris regionalistes que portaven anys d'existència.

No sabem ja a què està quedant reduïda entre nosaltres la llibertat de pensament. Si als uns per anarquistes i als altres per regionalistes se'ls ha de poder vedar l'ús de la paraula, l'hi podran vedar qualsevol dia als federals per federals, als republicans per republicans i als carlins per carlins, per consentir-lo exclusivament als partidaris de les vigents institucions.

Es dirà que es fa això a Barcelona per haver-la posat en estat de setge; però és, en primer lloc, inic que en tal estat se la mantingui mesos i mesos sense raó plausible, i ho és, en segon lloc, que s'utilitzi aquest estat contra els regionalistes, que no tiren bombes ni es proposen alçar-se en armes, quan es declarà només per un crim dels anarquistes.

Ja fa ferum aquest estat de setge de Barcelona. No sembla sinó que hàgim tornat als anys posteriors a la caiguda d'Espartero, anys en què aquella ciutat estigué gairebé constantment privada dels seus drets polítics. Recuperà aleshores la seva llibertat per generals com Concha i Dulce, que no la temeren i la regiren sense avalots; avui, pel que veiem, no pot esperarla ni del seu governador militar ni del seu governador civil, tots dos a quin més espantadís.

Avui, la conducta del governador civil no ha pogut ser més arbitrària. No perquè Catalunya pertanyi a Espanya deixa de

ser una regió que fou un temps Estat independent, deixà com a tal escrites en la història brillants pàgines, i avui conserva encara els seus costums i les seves lleis. Que parli encara i es lamenti de la seva perduda nacionalitat, no vol dir que aspiri a recuperar-la, i sí només que hom la deixi viure autònoma en tot allò que no es refereixi a l'interès nacional. Ho han declarat repetides vegades els mateixos regionalistes, i avui, com es veu pel seu mateix missatge, no aspiren sinó que no sigui la nació presó dels pobles que la formen.

Advoquen avui potser perquè Creta visqui independent? No, sinó perquè s'uneixi a Grècia. Inciten el rei Jordi perquè continuï amb la seva empresa de guanyar-la malgrat les potències d'Europa. Que parlin en nom de la pàtria catalana, és potser un crim? ¿No tenim tots per primitiva pàtria el lloc on nasquérem, no anomenem pàtria a la regió a la qual pertanyem, no estenem la pàtria a la nació i àdhuc a la terra sencera? No és Espanya sinó Catalunya la que s'adreça al rei Jordi; just i racional és que es parli en nom de la pàtria catalana.

De separatistes, no n'hi ha ni a Catalunya ni enlloc d'Espanya. Qui allà aspira a més és que Catalunya sigui dins la nació el que Hongria dins Àustria. El que sí hi ha a les províncies totes és la racional tendència a sortir de la tirania de l'Estat, a viure amb llibertat absoluta en tot allò que a la seva vida particular es refereixi, a regir-se per autoritats pròpies i no per gent estranya. El moviment en aquest sentit és tal, que l'aprofiten els carlins per adquirir prosèlits.

Viuen avui els monàrquics aliens a l'esperit del segle. D'aquí els seus errors, tant a la Península com a les colònies.

20 de març del 1899

Rubió i Ors

Ha mort a Barcelona, a l'edat de 80 anys, el senyor Joaquim Rubió i Ors, un dels més il·lustres poetes de Catalunya. En morir, era catedràtic d'Història Universal, rector de la Universitat, home universalment respectat i estimat. Alt lloc tenia i tindrà als annals de la literatura. Fou ell qui inicià la renaixença de la poesia catalana.

L'any 1839 publicà anònimament i tímida en català poesies que cridaren l'atenció dels homes cultes per la bellesa de la forma, la delicadesa dels sentiments i l'entusiasme amb què s'hi recordaven les glòries i els antics costums dels catalans. En veure-les aplaudides, en publicà d'altres amb la seva signatura, i dos anys després, amb el títol de *Lo Gayter del Llobregat*, les recollí en un llibre del qual s'han fet diverses edicions.

No amagà el seu intent. Es proposà amb aquestes poesies de fer reviure l'amor a la pàtria, la llengua i la literatura catalanes. No ho aconseguí tan ràpidament com desitjava, i es planyia no poques vegades perquè continuaven escrivint en castellà compatricis seus eminents en les lletres. No preveia la influència que havia d'exercir més endavant en la literatura i àdhuc en la política del seu poble. D'ell deriva aquest catalanisme que avui tant angoixa i espanta els nostres homes d'Estat.

Sense ell, és molt probable que mai no hagués comptat Catalunya amb els nombrosos i eminents poetes que d'ençà d'aleshores l'han honorat i l'honoren. En la poesia castellana, quants catalans havien aconseguit de pujar al cim del Parnàs? No han tingut mai els catalans a Castella homes com Verdaguer, com Soler, com Apel·les Mestres, com Guimerà, com Oller, com tants d'altres que en aquest moment no recordem.

El mateix Balaguer, per les seves *Tragèdies* i els seus *Pirineus* en català, més que no per les seves innombrables obres castellanes, figurarà a la història de les lletres espanyoles.

Com hem dit, allà pels anys 39 i 40 es lamentava Rubió de trobar-se sol en el camí que tan gallardament havia emprès; quan tants altres poetes despertaren, havia penjat ja la seva lira i no sentí desitjos de despenjar-la. Després de l'any 1842, en què donà a llum el seu *Ruidor de Llobregat*, poema èpic en tres cants, no sabem que hagi escrit en català ni en prosa ni en vers. S'espantà potser de la seva obra? No en pogué realment preveure les conseqüències. Tindria potser por de decaure i entelar les glòries de la seva joventut? És molt possible. Pels càrrecs oficials que ha exercit, temeria potser que el confonguessin amb aquells a qui sense raó hom acusa de separatistes? Ho diran altres que l'hagin tractat més que nosaltres.

15 d'abril del 1899

El regionalisme

De perillosos qualificàrem a les Corts els debats interregionalistes promoguts per Romero Robledo. A Barcelona, han donat lloc ja a aldarulls en què ha corregut la sang. La sort ja ha estat tirada: el regionalisme, o el que és el mateix, el federalisme continuarà sent motiu d'agitació mentre no sigui implantat. Les concessions parcials no faran sinó atiar-lo.

Escolti's ara el batlle de Barcelona i el nou governador d'aquella província. «Sóc ara», diu el batlle, «més regionalista que mai; considero incompatible amb la centralització el progressiu desenvolupament de Barcelona. Faig i faré tots els

esforços imaginables per fer-la autònoma; no és ja possible aturar els iniciats corrents.»

«El govern», diu el governador, «està decidit a presentar a les Corts un projecte de llei pel qual s'eximeixi de la tutela administrativa els pobles adults i il·lustrats que no la necessitin. Vol l'autonomia dels municipis, perquè per ella, i no per l'absorció, entén que s'ha de mantenir la unitat de la pàtria. Les aspiracions del poble català són legítimes.»

El governador disminueix la qüestió parlant dels municipis i no de les regions, i la localitza reservant el règim autonòmic a pobles cultes com el de Barcelona. El batlle, en canvi, parlà de les regions i digué que les vol totes autònomes, per tal que la pàtria sigui gran i no decadent. No hi ha en nosaltres, els catalans, exclamà, l'egoisme que hom ens atribueix.

Fa saber com de passada el batlle que ha rebut valuosíssimes cartes de col·lectivitats i individus de València i Mallorca, i especialment de les províncies basques i la de Navarra, felicitant-lo per la seva actitud i mostrant-se identificats amb la seva conducta.

S'escampa i s'escamparà aquest regionalisme, i el govern, o molt ens enganyem, no farà sinó atiar amb mesures parcials el foc i crear una llarga sèrie de conflictes.

Aquí, qui està en el cert és el batlle de Barcelona: resta ara per saber si correspondran a les seves paraules els fets. ¿O es limitarà de cop a l'estret programa de Polavieja, i s'acontentarà amb què s'estableixi per a tota Catalunya una sola Diputació, es realitzi el concert econòmic, es mantingui la legislació foral, avui no amenaçada per ningú, i fins i tot en l'oficial es faci ús de les llengües regionals? Si això fes, petita apareixeria la seva obra, gran fóra el seu descrèdit.

El regionalisme, o el que és igual, el federalisme és tot un sistema d'organització política. Aplicat en tota la seva inte-

gritat, pot ser la salvació de la Pàtria; mutilat, pot ser la nostra ruïna.

5 d'agost del 1899

El separatisme

Es parla sovint de separatistes. Nosaltres no podem creure que n'hi hagi. Si n'hi hagués, s'estarien preparant ja per a la guerra. No els seria poc difícil reeixir en el seu intent.

L'any 1640, volgueren separar-se de la nació Portugal i Catalunya. Portugal no ho assolí després de vint-i-cinc anys de lluites sagnants; Catalunya, menys afortunada, no ho aconseguí ni tan sols després de dotze anys d'acarnissada guerra. Cercà i obtingué des del seu aixecament el suport del rei de França, al qual feu poc després el seu sobirà, proclamant-lo comte de Barcelona, i no pogué ni tan sols comptant amb les moltes forces que de Lluís XIII rebé, foragitar del seu territori les armes de Castella. Pogué tan sols salvar els seus furs.

Feble es troba avui Espanya; però no més que en els dies de Felip IV. Tenia aleshores escampada gran part dels seus exèrcits pels vastos dominis d'Amèrica, i havia de lluitar al mateix temps a Catalunya, a Portugal, a Flandes i a Itàlia. Trobava difícilment soldats, i més difícilment encara recursos amb què mantenir-los. Es trobava en dolentíssima situació econòmica.

Avui, mercès a l'organització de les reserves, disposa de tots els soldats que li calen, i mercès a la facilitat dels empréstits, pot fer front a les més exorbitants despeses. Ben clarament ens ho diuen les últimes guerres colonials, a les quals ha

pogut destinar centenars de milers d'homes i milers de milions de pessetes. La guerra amb regions separatistes seria molt més suportable, ja que no hauria de transportar les seves forces a milers de llegües de distància.

Potser tampoc no serviria de res que aquestes regions s'annexessin a altres potències. No se salvà Catalunya unint-se a França. Ni se salvà, ni trobà en el seu nou sobirà jou més suau que el del rei de Castella. Objecte fou d'inaudits abusos i violències per part de les tropes i els generals francesos: tant, que després de la rendició de Barcelona lluità contra ella amb més fúria de la que havia lluitat contra les forces de Felip IV.

Podria ser perquè en lliurar-se a Lluís XIII no hagués estipulat la seva llibertat i autonomia? Les havia estipulades clarament, categòrica i solemne als pactes i condicions del 23 de gener del 1641, aprovades i jurades pel rei cristianíssim. Ah!, no les respecten fàcilment ni els reis ni els pobles unitaris. Quan no les volen per a les seves antigues regions, com les han de voler per a les aplegadisses?

Avui, a penes trobaria cap de les nostres regions nació poderosa cap a la qual girar els ulls per garantir la seva autonomia. Unitàries són les nacions llatines, impregnades totes de l'esperit catòlic. A Alemanya, no perd Guillem ocasió de retallar la sobirania dels Estats. La Gran Bretanya, que consent l'autonomia de les colònies, on són més els anglesos que els indígenes, no la vol en els seus regnes. Malgrat els generosos esforços de Gladstone, manté encara sota el seu jou la infeliç Irlanda. Els Estats Units, última esperança dels pobles subjugats, regategen ara l'autonomia a les seves naixents colònies.

Avui, mercès a una propaganda federal de prop de mig segle, és indubtablement Espanya la nació en què està més accentuat el principi autonòmic i són majors les tendències a l'autonomisme. Fins i tot els dinàstics pregonen ja que són

partidaris de l'autonomia de les regions i els municipis. Què convé fer? Continuar i activar la nostra propaganda sense que ens deixem distreure per qüestions secundàries. Quan arribi l'hora de combatre, a l'ombra de la bandera federal lluitaran indubtablement tots aquells que fonamentin en la varietat d'institucions i lleis la unitat de la pàtria.

16 de setembre del 1899

El concert econòmic

A Barcelona es va posant seriosa la qüestió del concert econòmic. És ja no una qüestió de partit, sinó una qüestió de la indústria i del comerç. L'un i l'altra miren amb mals ulls no només la multiplicitat i la creixent quantia dels tributs, sinó també la manera i el cost excessiu del cobrament. S'inverteix, diuen, en recaptar-los gran part del que paguen els contribuents, i això és senyal d'una mala organització tributària.

Per tal de posar remei al mal, demanà la Diputació Provincial de Barcelona que li concedissin el repartiment, el cobrament i la intervenció de les contribucions directes. Ho demanaren després, ampliant-ho a tota Catalunya, diverses ciutats i centres; i segons asseguren, se n'obtingué promesa de concessió, no sabem si del general Polavieja o de tot el govern. Reclamen ara la indústria i el comerç, ignorem si també aquella diputació, el compliment d'allò ofert. Un míting monstruós asseguren que se celebrarà en demanda que el concert es realitzi.

La qüestió és veritablement greu. De concerts econòmics sobre tributs, n'hi ha ja a la província de Navarra i a les d'Àlaba, Guipúscoa i Biscaia. No existeix cap raó, podrà dir

Barcelona, perquè no es faci el mateix amb la nostra província. Com que no són iguals el dels bascos i el dels navarresos, podrà encara Barcelona optar pel dels navarresos, que des de l'any 1841 paguen una quota fixa de 2 milions de pessetes. Si Barcelona s'até a allò que en un principi demanà, podrà encara amb més força reclamar el concert. Navarra i les províncies basques recapten pels tributs que millor els sembla la quota que els correspon o que tenen pactada. Potser avui n'exigeixi més la província de Barcelona: potser avui pretengui un concert com el dels navarresos.

Li ho podrà concedir el govern? Podrà, ja que el concedí a les províncies del Nord; però l'haurà d'atorgar a totes aquelles que ho demanin. Sota l'actual règim unitari, no és possible que cada província es regeixi per diferent sistema econòmic. Ni hi ha cap llei que en faci les unes de millor condició que les altres, ni n'hi ha que autoritzi privilegis semblants.

Sota el nostre sistema, cada regió podria per cobrir les seves despeses i les de l'Estat imposar i cobrar les contribucions que volgués; però el nostre sistema és diametralment oposat al que aquí ens regeix. Vegi ara el govern i vegin tots els unitaris com la natural evolució de les idees i el curs natural dels esdeveniments van empenyent la nació cap al federalisme.

Desenganyi's el govern: és una qüestió federal la dels concerts econòmics.

21 d'octubre del 1899

El catalanisme

El proppassat diumenge es reuniren els catalanistes a Lleida, a la mateixa ciutat on el governador de la província els havia

rebutjat els estatuts d'una nova associació. Tot i les recents discòrdies entre els seus caps, allà manifestes, el míting que hi celebraren no fou gens sorollós, sinó endreçat i pacífic. No hi hagué crits alarmants, ni res que deixés veure tendències separatistes.

Dues resolucions s'hi prengueren, i en la segona hom disposà que es pregonés ben fort que el catalanisme mantindrà, com ha fet fins ara, el seu exclusiu i únic programa, programa vinculat en les bases de la Constitució regional catalana, que aprovà el 1892 l'Assemblea de Manresa, fent constar que desitja poder-lo continuar propagant *dins les lleis, de les quals no sent cap necessitat d'apartar-se* per perseguir l'única regeneració possible de Catalunya *dins l'Estat espanyol*.

Aquest míting, però, donà lloc que es renovessin al Congrés els atacs conta els catalanistes i el govern que els tolera. Feble fou en la sessió de dimecres aquesta segona campanya, en la qual, per tal de donar força a l'argumentació es parlà de reals o suposats escàndols amb motiu de l'ús de la llengua catalana a la tribuna d'oradors; però no per això la podem passar en silenci, ja que en ella, volent o sense voler, es posà en tela de judici els drets individuals tan difícilment conquerits.

Ataca els catalanistes principalment Romero Robledo, l'home més batallador del Congrés, que troba vigorosos accents sempre que es preocupa amb la unitat de la pàtria.

En les seves fogoses arengues, no desconeix mai el dret de defensar àdhuc les idees més absurdes; però considera sempre possible i fins i tot necessari contenir i cohibir la propaganda d'aquells que arriben a constituir un perill per a la salut i el poder de l'Estat.

No veu que amb això obre la porta a l'arbitrarietat dels governs, i fa completament il·lusòries les conquestes de la democràcia. Abans del 1868, per perillosa es cohibia la propa-

ganda d'aquests mateixos drets individuals de què avui tan cofois estem. Totes les idees tendeixen a realitzar-se i arriba un dia que són un perill per al règim vigent; si l'Estat pot aleshores impedir que hom les propagui, es legitima la revolució.

Sota un règim democràtic, les idees no són mai coercibles; no ho són sinó els delictes que en nom seu es cometin. En el cas present, què han fet fins aquí els catalanistes que mereixi la qualificació de delicte? S'han alçat en armes? Consta que conspirin per alçar-se? Recorren ni han recorregut mai a la força?

En la mateixa resolució de què abans hem parlat amenacen; però precisament per al cas en què contra ells es violin les lleis que els emparen, és a dir, per al cas en què se'ls persegueixi més enllà del raonable i just. El govern, per boca del senyor Silvela, desoint les excitacions de Romero Robledo, explícitament declarà legal en aquella sessió el programa de Manresa. Podia, en realitat, fer una altra cosa, quan ningú en més de vint anys no ha posat fre ni límit a la propaganda oral i escrita dels principis federals?

Com altres vegades hem dit, són idèntics el catalanisme i el federalisme pel que fa a la reorganització de l'Estat i l'autonomia de les regions. O són il·legals tots dos, o tots dos són legals. No per allò que els separa sinó per allò que els uneix hom combat el catalanisme.

24 de febrer del 1900

Més sobre el catalanisme

Dijous, al Congrés, tornà a ser objecte de vius debats la qüestió catalanista. Llegí el senyor Poveda pàgines d'un catecisme que pocs coneixien; i el senyor Silvela, que el dia anterior

havia reconegut legal el programa de Manresa, condemnà el catalanisme. S'alarmà amb justícia el senyor Abadal i féu molt encertades observacions. El senyor Silvela aleshores sortí del pas dient que no condemnava sinó la primera part del catecisme, ja que el programa de Manresa, per bé que vorejava la llei per la qual darrerament s'havia reformat el Codi Penal, no havia caigut en ella, ni per tant constituïa delicte.

En aquesta qüestió, com gairebé en totes, camina vacil·lant el senyor Silvela. Ara es mostra tebi, ara enèrgic, ara perdona, ara amenaça, sense que es conegui mai el criteri que el guia. Cánovas, tot i ser més conservador, tenia idees més àmplies, tant que en la qüestió de Cuba no s'abstingué de sostenir que era lícit advocar per la independència de les colònies. Aquí, ni tan sols dins el catecisme que es llegí, hi havia cap paraula que reveli desitjos d'independència; perquè no n'hi ha perquè s'hi digui que l'Estat és només un conjunt d'agrupaments socials que tenen la condició de veritables pàtries. Es reconeix aquí l'Estat, i ni directament ni indirecta no es diu que se'l vulgui desfer.

En aquesta qüestió, el senyor Silvela dóna evident testimoni que s'espanta més de paraules que no pas d'idees, i no té un clar concepte del que és la pàtria ni del que veritablement constitueix la unitat de les nacions. Presentar-les formades per grups que tingueren vida independent i es resisteixen a perdre la seva personalitat no és sinó una manera d'apreciar la formació de les nacionalitats, per cert molt ajustada a les lliçons de la història. És errònia aquesta apreciació a entendre del senyor Silvela? Encara que ho fos, hauria de ser lícit considerar-ho com a delicte? Crèiem més avençat el nostre president del Consell de Ministres.

Nosaltres, els federals, hem defensat el nostre sistema, no només basant-nos en la raó, sinó també en la manera com es

formà la nació espanyola, resultat d'haver-se anat adherint les unes a les altres les regions que foren regnes i encara avui conserven la llengua que parlaren, les lleis per les quals es regiren i els costums que seguiren. Hi ha aquí diverses races i fins i tot en aquesta diversitat hem cercat bases per al nostre federalisme.

El nostre federalisme és un sistema ampli, expansiu, que abraça totes les regions i a totes concedeix igual poder i igual autonomia; no el localitzem mai en cap regió determinada. Perquè el localitza el catalanisme, tot i voler autònomes les altres regions de la Península, alarma tots aquells que se senten influïts pel règim unitari. En homes que baixen al fons de les coses i no s'aturen a les aparences, això no pot ser mai motiu, tanmateix, perquè se'l condemni ni se'l consideri al caire del delicte.

Ni s'han de témer exageracions en els sistemes polítics; els debats, i sobretot la realitat, els van moderant. Són, d'altra banda, fàcils de propagar els nous sistemes? Triguen a guanyar l'enteniment i el cor dels pobles, temibles per la resistència que oposen a totes les coses desconegudes. No està en aquesta qüestió el senyor Silvela a l'alçada del seu talent.

24 de febrer del 1900

Als federals de Catalunya

Amb joia he sabut que teniu intenció de reunir-vos per dir-li al poble el que penseu sobre la situació d'Espanya. Digueu-ho, que fa molta falta que ho diguin homes com cal.

Inútilment demana la nació reformes. Al mateix temps que el govern, les hi neguen les Corts. Ni un cèntim més no hi ha

al pressupost de despeses per a la difusió de l'ensenyament; ni un cèntim més per a aquelles obres públiques que amb tanta raó reclamen l'agricultura i la indústria. S'apugen, tanmateix, tots els tributs. Es posà punya a liquidar la Hisenda, i no s'ha liquidat. Continuarà el dèficit malgrat els sacrificis que del país s'exigeixen.

S'ha parlat molt de descentralització, i s'ha reduït a un malaventurat projecte que no ha obtingut ni tan sols l'atenció de les Corts. Simple abreujament de tràmits era per crear establiments d'ensenyament i construir obres públiques. Ni tan sols així no hauria prevalgut. És unitari l'actual Parlament: més unitaris encara els liberals que els conservadors.

Mentrestant, el país, i sobretot Catalunya, ha posat en la descentralització tots els seus esforços i tota la seva esperança. Regionalistes i catalanistes volen avui com els federals reconstruir la nació prenent com a base l'autonomia de les regions. Les volen autònomes en la vida interior i subjectes en l'exterior a poders a càrrec dels quals corrin exclusivament els interessos nacionals i els internacionals.

Gran satisfacció ens ha de causar aquest generós moviment d'idees cap a un objectiu que els federals perseguim de fa més de trenta anys. Seran poderoses i invencibles el dia de la crisi les forces autonomistes. Ho seran no només a Catalunya, sinó també en les altres regions, convençudes com estaran que lluny de voler minvar ni disminuir la pàtria anhelem enfortir-la i fer-la pròspera donant-li més racional i segura base; que fugim de provocar antagonismes de raça, de llengua i d'història; que la nostra religió és d'amor i no d'odi ni d'exclusivisme.

Ens uneixen a tots els espanyols quatre segles de comunes glòries i comunes desventures; plegats hem de reconstituir la nació i alçar-la de l'abisme en què la submergiren comuns errors. Com? Portant a través de la llibertat de les regions a

nova vida abaltides o mortes energies i obrint noves fonts de riquesa, abandonant les glòries de les armes per les del treball, difonent la instrucció i elevant cada dia més la cultura dels pobles. I els recursos?, ens preguntaran.

Nosaltres, ja ho sabeu, no pertanyem a aquella mena d'homes que demanen incessantment reformes sense que mai no indiquin els mitjans per realitzar-les; nosaltres proposem al mateix temps les reformes i els mitjans. Una àmplia emissió de valors proposem sobre capítols que en el pressupost són sobrers; a una completa transformació de la Hisenda aspirem i hem aspirat.

Expliqueu-ho vosaltres, els que afegiu a un clar talent la fàcil locució i el vigor de l'eloqüència. Expliqueu també per què, a més de federals, som republicans i demòcrates. No volem nosaltres confiar als atzars del naixement el destí de la nació, ni perdre cap dels drets inherents a la personalitat de l'home.

30 de març del 1900

El retorn de Dato

Ja tenim de tornada el senyor Dato. Diuen que anà a Barcelona amb l'objecte de sondejar el catalanisme. El deu haver sondejat? Pot ser que el conegui menys que abans. No l'hi deuen haver deixat sondejar ni les mostres de desgrat de què ha estat objecte, ni la visita d'algunes fàbriques; on no haurà vist sinó multituds d'obrers silenciosos i muts que amb prou feines gosen d'aixecar de la feina els seus ulls atents.

Per conèixer el catalanisme, el senyor Dato no tenia necessitat d'anar a Catalunya. En tenia prou de saber que allà

es publiquen dos diaris catalanistes que viuen folgadament —*La Renaixença*, *La Veu de Catalunya*— i bon nombre de setmanaris i revistes —*La Veu del Segre*, *La Veu de l'Empordà*, *Lo Gironès*, *Lo Jovent Català*, *Catalònia*, *Catalunya Nova*, *La Nació Catalana*, *Joventut*, *L'Atlàntida*—, algunes de molt ben escrites i de bellíssimes formes.

En tenia prou de saber que el catalanisme té la seva principal base a la universitat, d'on surten sovint apassionades manifestacions; que predomina a l'Ateneu, ordinàriament presidit per catalanistes; que compta entre els seus adeptes homes preclars en ciència, literatura i arts; que es mou i s'agita i ja en assemblees, ja en mítings, exposa amb ardor les seves doctrines i els dóna per base la raó i la història.

En tenia prou de saber que el catalanisme tingué per bressol la poesia, i en la poesia troba avui, com abans, cantors que l'exalcen i el fomenten. Catalanistes són Guimerà i Verdaguer, allà els primers poetes.

Pels seus senyals de vida s'han d'apreciar les idees i els partits que les mantenen; i senyals de vida té donats i està donant el catalanisme. És separatista com alguns asseguren? Odia realment Castella? Fa prop de quaranta anys, exclamava un poeta català: «*Ai, Castella castellana / si la terra catalana / no t'hagués conegut mai!*» Avui, els catalanistes fan arreu protestes d'amor a Espanya, volen l'autonomia de totes les regions, i quan parlen contra Castella, contra Madrid parlen, és a dir, contra l'omnipotència i l'omniingerència de l'Estat.

Aquests dies, a Manresa, un diputat ministerial digué en un banquet al mateix Dato: «El programa que aquí s'aprovà tendeix a estrènyer llaços entre totes les províncies; en res no atempta contra la unitat espanyola; per Espanya i per a Espanya vol recuperar Catalunya la seva personalitat, i viure honorada i lliure».

El catalanisme determina avui, com nosaltres, els federals, les determinem, les funcions de l'Estat i l'autonomia de les regions; i nosaltres, els federals, lluny de voler minvar la nació, aspirem a establir-la damunt fermes i segures bases.

Si li hauria estat fàcil al senyor Dato de conèixer des d'aquí el catalanisme! Estudiant-lo des de Madrid, s'hauria estalviat xiulades i ultratges, un descrèdit del qual no podrà recuperar-se en molt de temps, potser la pèrdua de la seva cartera. Pot ja decorosament continuar governant el regne? Poden continuar tampoc governant-lo aquells que li consentiren, si no li aconsellaren, tan inoportú i perillós viatge?

Ningú no ignorava l'estat de Catalunya ni el de les altres regions d'Espanya; una insensatesa era exposar-se a provocar nous conflictes. Resistiran encara? L'onada puja, i és fàcil que els ofegui. Com a vençuts sense glòria apareixeran a ulls del món.

12 de maig del 1900

Les targetes postals dels catalanistes

El catalanisme, que morí a mans del senyor Silvela, ressuscita. Per felicitar les presents festes, han ideat una targeta postal que mostra la bandera de les quatre barres hissada en un dels cims de Montserrat, i diuen: «Desitja a vostè bones Festes i a Catalunya vida nova», el remitent. Quan s'han rebut aquí, el nostre espantadís govern ha prohibit a les oficines de correus que les facin circular. Per què? Van totes amb el corresponent segell oficial i no defrauden els drets de la Hisenda.

Targetes postals amb bonics dibuixos al revers publiquen avui dia empreses de caràcter privat, sense que ningú no els ho

impedeixi, i no es comprèn que es prohibeixi les de la Unió Catalanista. Desitjar vida nova a Catalunya, és potser un crim? Amaga alguna idea de separatisme? «Any nou, vida nova», repeteixen a tort i a dret els catalans en acostar-se el gener.

La bandera de les quatre barres, quan és que s'ha deixat de fer servir a Catalunya? Té cada província el seu escut d'armes, i estan pintats els de totes al saló de sessions del Congrés. Aquells escuts són les banderes de les províncies. Fins i tot els municipis n'ostenten en dies determinats.

A Catalunya, sobretot, és general l'ús de les ensenyes. Ni es reuneixen en públic els cors de Clavé sinó sota rics estendards brodats en plata i or, ni hi ha gaires societats que no tinguin bandera.

De què s'espanta el govern? De què els diaris? Que potser s'havien arribat a creure sobre la paraula de Silvela que el catalanisme i el regionalisme havien mort? Els espanta que donin nous senyals de vida, encara que només sigui remetent unes targetes postals?

Ah, impenitents unitaris! Recordeu els errors pels quals anàrem a la pèrdua de l'illa de Cuba? Pels mateixos esteu posant en perill la integritat de la pàtria. Amb el nostre sistema federal, la refermaríem; vosaltres l'esteu malmetent constantment. Cada immotivat atac vostre és un cop de picot en un mur ja escantellat. Si un dia Catalunya arribés a alçar-se contra Espanya, vostra, no ho en dubteu, seria la culpa.

La vostra centralització és ja anacrònica, absurda, intolerable, contrària a tot principi racional i a tota bona política. Ja ha passat el temps d'aquell Cormenin que us la portà. L'aplicàreu inconsideradament i ja en rebeu les conseqüències. Pobles virils han caigut en l'atonia i ho esperen tot de la generositat de l'Estat, cada dia que passa més impotent per a la satisfacció de les necessitats públiques. S'han empobrit

intel·lectualment i moralment les províncies i no s'ha enfortit ni l'enteniment ni el cor de l'Estat. L'Estat ni aconsegueix de sortir de la rutina ni d'ajustar els seus actes a la moral. No viu com les persones honestes, mesurant les despeses amb els ingressos. Pels seus esbojarrats balafiaments ha d'augmentar cada any els tributs i viure en constant dèficit.

Les províncies, seguint el seu exemple, fan el mateix, i gairebé totes viuen en la més gran penúria.

29 de desembre del 1900

La llengua catalana

Ha vist vostè bogeria semblant?, diuen els unitaris: doncs, no pretenen els catalanistes que sigui oficial la seva llengua? Un mal dialecte, no un idioma com el de Castella.

En primer lloc, senyors unitaris, cal que sàpiguen vostès que tan dialecte és la parla de Castella com la de Catalunya, ja que totes dues, i la portuguesa, i la italiana, i la romanesa, tenen per mare la llengua del Laci, la llengua en què parlaren Ciceró, Tàcit, Salusti, i Virgili i el mai vell Horaci.

Que el català sigui un mal dialecte, no són vostès qui ho puguin jutjar, ja que pel menyspreu amb què el tracten mostren clarament que no el coneixen. El català, que té fonèticament i gramatical més punts de contacte amb el francès que no amb el castellà, és enèrgic, abundant en veus, apte per a la poesia, flexible, de fàcil expressió per als més difícils conceptes.

En la història de la literatura de Castella, sàpiguen vostès que té Catalunya poques i poc brillants pàgines, i avui que escriu en la seva parla compta no només amb bons prosistes, sinó amb eminents poetes. Un n'hi ha que escriu en català i en

castellà; les seves *Tragèdies* i els seus *Pirineus*, compostes en català, valen infinitament més que les seves poesies castellanes. En cap llengua no s'escriu millor que en la materna, si de molt jove no s'ha abandonat la terra natal.

I, qui no estima la llengua que aprengué de llavis de la seva mare? Quan Europa descobrí i ocupà la terra d'Amèrica, hi havia allà llengües mares i llengües derivades, algunes ja molt perfectes. Els duguérem objectes i idees que no coneixien; i en comptes d'adoptar les veus amb què nosaltres les expressàvem, cercaven en la seva llengua paraules o frases amb què traduir-les. En les nostres mateixes nacions ben clarament revela aquest amor a la parla dels nostres progenitors la resistència que oposem a l'adopció de veus foranes.

Volem, tanmateix, prescindir d'aquestes consideracions. Aconsella el bon govern l'ús de les llengües regionals. Es pot donar res de més il·lògic que confiar l'administració o la justícia a homes que no coneguin la llengua del país en què hagin d'exercir-la? A Catalunya, a les Illes Balears, a València, a Galícia, a Astúries, a Navarra, a les províncies basques, són més els que ignoren la llengua que els que la coneixen. Crideu els que la ignoren perquè, per exemple, declarin com a testimonis davant jutges o magistrats.

A quants errors estaran exposats per no entendre bé les preguntes i no sent millor enteses les seves respostes per aquells que els interroguen!

Voldríem nosaltres parlar i escriure en una llengua que la humanitat sencera entengués, però no n'hi ha cap, i no tenim altre remei que acomodar-nos a la realitat de les coses: tant en l'àmbit oficial com en el privat, cal emprar la llengua que s'utilitzi en la regió on visquem.

1901

Es diu que en el missatge de la Corona es parlarà contra el regionalisme. Seria ben trist! El regionalisme no és sinó el federalisme que nosaltres portem més de trenta anys defensant públicament en llibres, en fullets, en diaris, en fulls volants, en reunions públiques i en el parlament. Pel que fa a la reconstitució de l'Estat, no difereixen en poc ni en molt el federalisme i el regionalisme.

Sobre la reconstitució de l'Estat, tampoc no difereixen en res els regionalistes i els catalanistes. Els catalanistes no fan sinó localitzar el regionalisme: el concentren a Catalunya sense que per això el neguin, ans l'estenen a les altres regions de la Península. Parlar de mesures contra el regionalisme equivaldria a considerar fora de la llei el federalisme.

Els catalanistes són avui poderosos. Ben clarament ho han demostrat en les darreres eleccions. Han obtingut a Barcelona més vots que els republicans i els liberals. Ha estat això una sorpresa per al govern, tant que d'antuvi es pensà a vèncer-los en l'escrutini recorrent a males arts. No ho hauria estat si hagués el govern estudiat el que han estat i són a Catalunya.

Compten amb persones plenes de saber i predicament. Tenen al seu costat una joventut intel·ligent i entusiasta. Publiquen 42 setmanaris i quatre diaris. Han establert cercles àdhuc en pobles de segon i de tercer ordre. Estan organitzats i despleguen gran activitat i energia.

Han sabut procurar-se ingressos. Idearen segells postals per al seu especial ús; i com que el govern prohibí que els posessin als sobres de les cartes, els posen avui a dins, al peu de la signatura. Han encunyat també moneda: monedes d'or de 100 pessetes, monedes d'argent de 5 pessetes i 1 pes-

seta i monedes de coure de 10 cèntims. Com a medalles hom les rep i sol·licita.

Les assemblees dels catalanistes són nombroses i breus en les seves deliberacions i acords. Prop de 300 delegats hi hagué a la de Terrassa, i en només dues sessions es resolgué la qüestió electoral i la dels concerts econòmics. No són partidaris del retraïment: allà on no es presenta un candidat catalanista, no dubten a oferir el seu ajut als d'altres partits que siguin catalans o tinguin interessos a la comarca, gaudeixin de bona reputació i professen idees autonomistes. El que no volen, el que de cap de les maneres no consenten, són les manipulacions electorals a l'ús: aspiren a restablir la puresa del sufragi i prohibeixen als seus candidats la utilització de qualsevol mesura reprovada per la moral i les lleis.

Els concerts econòmics volen els catalanistes que siguin per a tota Catalunya, i amb aquest efecte que es federin les quatre províncies en què arbitràriament la dividí l'Estat. Volen que en aquests tractes es parteixi sempre d'una base contributiva acomodada a la població i a l'extensió del territori, i que de la quantitat que s'estableixi dedueixi la regió tot allò que necessiti per cobrir els serveis posats al seu càrrec.

Aquestes ràpides assemblees, aquestes 46 publicacions periòdiques, aquests il·lustrats centres, aquesta joventut entusiasta, aquest encunyament de segells i de monedes, aquest triomf de Barcelona, aquesta activitat creixent, revelen l'existència d'un partit que cal respectar i no combatre il·legalment. Aquest partit, senyors ministres, convé que sapigueu que el que més el fa créixer és la vostra desencertada i corrupta administració, els abusos que allà hi cometeu sense esperança de remei i la indiferència amb què heu mirat i mireu els desastres del regne, contra els quals avui, després de tres anys, res no heu fet per reparar-los ni perquè la nació els

oblidi. Fins i tot a la independència els podríeu portar si no canvieu de rumb i contra ell us atrevíssiu a dictar lleis excepcionals.

Respecteu-los com als altres partits. No us fixeu en les seves resolucions d'avui, més de procediments que no de principis; fixeu-vos en el seu objectiu principal, que és l'autonomia de Catalunya i les altres regions d'Espanya. No oblideu que té avui en favor seu l'oratòria, la ciència i la poesia.

8 de juny del 1901

El regionalisme

La vigília d'obrir-se les Corts, parlà el senyor Sagasta als diputats i senadors de la majoria. No volem en aquest article ocupar-nos sinó del que digué contra el regionalisme.

> Aquesta paraula, digué, ja no és més que l'esglaó, l'escambell per destruir la pàtria. Contra ells oposarà el govern tots els mitjans que siguin necessaris. *[Grans aplaudiments.]*
>
> A Espanya no hi ha regions; no hi ha res més que províncies. *[Molt bé, molt bé. Aplaudiments.]* A les províncies, el govern concedirà tota la descentralització i autonomia que puguin necessitar per atendre els serveis que els són peculiars; però mai res de regionalisme. *[Molt bé.]*
>
> Si les nostres lleis no castiguen com haurien de castigar aquesta mena de regionalisme, és perquè els legisladors, en l'època en què es féu el codi, no podien sospitar que hi hagués traïdors dins la pàtria. El govern es proposa demanar a les Corts que votin noves lleis que castiguin com cal aquest delicte. *[Molt bé. Aplaudiments.]*

Dubtem que hagin sortit mai de boca d'un president de Consell de Ministres paraules més imprudents ni més reveladores d'una supina ignorància. El regionalisme, com tantes vegades hem explicat, no és sinó el federalisme amb un altre nom, i el federalisme viu fa trenta anys entre nosaltres a l'empara de les lleis i amb el respecte de què el fan mereixedor les seves idees i els seus homes.

L'any 1869 comptava amb 70 diputats a les Corts Constituents, i l'any 1873 recollia de mans d'una revolució moribunda un poder que en un altre temps hauria pogut consolidar-la i portar-la a bon port. Es reorganitzà després de vençut, i avui aixeca molt amunt els seus estendards, com acaba de revelar la nostra excursió a Catalunya.

Federals i regionalistes o catalanistes ens reberen a tot arreu amb el mateix amor i entusiasme, mostrant-se tots convençuts que pel que fa a la constitució de l'Estat i a l'autonomia de les regions perseguim els mateixos fins.

Traïdors dins la pàtria ha tingut el senyor Sagasta l'imperdonable atreviment d'anomenar-nos, bo i afegint que demanarà a les Corts que castiguin el nostre delicte. Quan ni els catalanistes ni nosaltres ens hem proposat de destruir la nació espanyola? Qui sinó els federals s'oposaren a la infausta política per la qual conservadors i liberals ens portaren a la pèrdua de les colònies i la desfeta de les nostres esquadres?

Són ells els culpables del desmembrament de la pàtria, i encara gosen insultar els autèntics patriotes? Què voleu, que us acusem? Observeu que no ha prescrit encara l'acció criminal contra vosaltres. Per acusar-vos, en tenim prou amb les instructives cartes autògrafes de l'almirall que sucumbí a Santiago de Cuba.

És graciós l'acudit del senyor Sagasta. Aquí no hi ha regions, va exclamar, només hi ha províncies. ¿No existeix, se-

gons això, ni Catalunya, ni Aragó, ni València, ni les dues Castelles, ni Extremadura, ni Andalusia, ni Galícia, ni les illes Balears, ni les Canàries?

Les regions d'avui són les províncies d'ahir, les que durant segles existiren. Per un simple decret, per un decret de 30 de novembre del 1933, hom les esquinçà amb fins merament administratius. I tanmateix, viuen: viuen en la nostra geografia, en els nostres districtes universitaris, en les nostres Audiències territorials, al cor i a la memòria de tots els nostres conciutadans. No fa gaire, teníem encara tantes capitanies generals com regions. Regions com Catalunya, com les illes Balears, com Aragó, com Navarra, subsisteixen a més perquè a les seves respectives províncies es parla una mateixa llengua i regeixen unes mateixes lleis.

Desconeix el senyor Sagasta la història i les condicions de la nació que regeix. Les desconeixen encara més els seus correligionaris, que l'aplaudiren d'allò més quan proferí tan desassenyats conceptes. Només la seva premsa s'avergonyí d'haver-los escoltat i s'esforçà per assuavir-los. S'haurà ell avergonyit de si mateix? En el discurs de la Corona, on s'anuncia una munió de lleis, no se'n parla de cap contra el regionalisme. Moret, segons es veu, és més jove i més discret.

15 de juny del 1901

Els diputats catalanistes

En un altre lloc d'aquest número transcrivírem una protesta dels diputats catalanistes.

De què es queixen? Que s'han declarat greus les seves actes, tot i haver-se reconegut com a veritables els vots que en

elles se'ls atribueix. Si en les nostres actes, diuen, hi ha deficiències i falsedats, degudes són, no al cos electoral ni als candidats, sinó a les prevaricacions i els fraus del govern.

Prenent en compte la Comissió d'actes una consideració i l'altra, proposà que es declaressin greus les de Barcelona, amb la condició que fossin discutides l'endemà de la constitució del Congrés. No ho acceptaren els catalanistes basant-se en què consentint-ho reconeixerien la gravetat de les actes i correrien el risc que per motius més o menys legítims s'ajornés la discussió i se'ls tingués dies i dies a les portes del Congrés amb menyscapte del seu personal decòrum i el dels seus electors. Malauradament, en casos anàlegs, no dies, sinó mesos i fins i tot legislatures senceres s'ha tingut a les portes del Congrés a diputats legítimament elegits.

Amb raó o sense sortiren de Madrid els catalanistes sense que deixessin en la seva protesta esperances de retorn; però tan bon punt arribaren a Barcelona, digueren que estaven decidits a tornar-hi tan bon punt els aprovessin les actes. Decidits es manifestaren, no només a tornar, sinó també a fer-se escoltar per grat o per força.

Ansiosos estem nosaltres de sentir-los, sabent com els han de ser d'hostils a les Corts tots els partits, amb l'excepció del nostre. Molta energia i gran vigor necessiten si, com creiem, es proposen de mantenir íntegre el seu programa. Es diu que ara com ara es limitaran a demanar un concert econòmic per al qual han fet gestions al Ministeri d'Hisenda; però nosaltres no ho creiem. No es rebaixarien poc si tal cosa fessin! ¿Aquests, es preguntaria tothom, són aquells homes dels quals es deia que aspiraven a posar la regió catalana a les portes de la independència?

La idea de confiar a les regions el cobrament dels tributs és antiga a Espanya. Abans de l'any 1845, Catalunya contribuïa

amb una quantitat fixa a les despeses nacionals. La recaptava, no pel sistema tributari de Castella, sinó pel seu: per una contribució que duia el nom de *cadastre* i requeia en la propietat, la indústria i el comerç. Gastava en la recaptació molt poc: ni tan sols el mig per cent del que recollia. No gastà l'any 1833 en el cobrament sinó 59.634 rals, quan la quota fixa era la de 16.696.121.

A les Corts de Cadis es proposà que es posés en mans de les províncies no només el cobrament, sinó també la inversió dels tributs. Després de vius i amplis debats, no se'ls concedí sinó una intervenció en els cobraments i els pagaments.

Avui, els concerts econòmics que es proposen són més amplis. Segons el que s'ha resolt a la darrera Assemblea de Terrassa, han de ser per a tota Catalunya, no han de diferir dels principis generals ni de les bases especials establertes a Balaguer; han de confiar a la regió el major nombre de serveis públics; han d'establir una quota fixa, i d'aquesta quota han de permetre que es dedueixi el cost dels serveis que a la regió s'encomanin.

Un concert econòmic d'aquesta índole és, ara com ara, impossible. Catalunya no és ara una personalitat jurídica. No ho seria encara que provisionalment es consideressin amb aquest efecte les seves quatre províncies. Concedir personalitat a aquesta federació hauria de ser per a l'Estat encara més difícil que atorgar a la regió personalitat jurídica durant segles.

Tampoc no és admissible avui la quota fixa. Les despeses generals d'una nació oscil·len perpètuament, i perpètuament ha d'oscil·lar la quota de les regions. Suposem que per a totes hi hagués quota fixa: la nació quedaria condemnada al *statu quo*; no podria desenvolupar-se ni sortir dels conflictes que es presentessin.

Hom dirà que, segons hem dit, Catalunya gaudia abans de l'any 1845 del règim de quota fixa. En gaudia no només Catalunya, sinó també Aragó i València; però, observi's bé, només per via de privilegi, i amb evident menyscapte de les altres regions. Pagaven aquestes de més les que aquelles de menys.

Aquesta quota fixa, nosaltres, els federals, no la consentiríem. Pel nostre sistema, l'Estat formularia com avui anualment el seu pressupost de despeses. Per cobrir-les tindria: les seves propietats i els seus drets, la renda de duanes, la dels correus i els telègrafs, el descompte dels valors i pagaments, el dels sous de totes les persones posades al seu servei i les obvencions dels consolats. Allò que amb aquests ingressos no pogués cobrir, ho repartiria entre les regions, segons el nombre d'habitants i la riquesa que cadascuna tingués, i les deixaria lliures perquè recaptessin pel sistema tributari que millor els semblés allò que necessitessin per atendre les seves despeses pròpies i les de l'Estat.

A la regió li correspondrien no tals serveis o tals altres, sinó tots; la policia, l'ordre i l'Administració, la Hisenda, la milícia, les obres regionals, la instrucció pública, la beneficència, la justícia, ella seria qui nomenés i retribuís els seus empleats; ella, qui nomenés en l'àmbit judicial des de l'últim agutzil fins al president del Tribunal Suprem.

Deploraríem realment que els catalanistes es limitessin a aconseguir concerts econòmics sobre més o menys amples fonaments. Això és obra que pertoca a altres homes i altres idees. Si no ho recordem malament, en temps dels conservadors hom atribuïa l'afany de concerts d'aquesta índole a càbales mercantils i esperit d'empresa.

29 de juny del 1901

Els catalanistes vingueren a les Corts, i parlaren clarament i explícita. Vet aquí el que digueren:

Digueren que no són ni han estat mai separatistes; que reconeixen, no només la unitat de la pàtria, sinó també la de l'Estat; que volen, tanmateix, l'autonomia de Catalunya i la resta de les regions de la Península, tant en l'àmbit administratiu com en el polític; que admeten tots els drets de l'home proclamats per la Revolució francesa, i no troben cosa millor que la llibertat humana en tots els ordres de la vida. No es digueren republicans, però no rebutjaren la república.

Vegeu ara el programa dels seus periòdics i les seves assemblees. Determinen les funcions de l'Estat com ho fem nosaltres, les redueixen al règim dels afers nacionals i els internacionals. Li veden tota ingerència en la vida interior de les regions. En què difereixen de nosaltres? En res pel que fa a la reorganització de l'Estat.

Els hem de mirar o podem mirar-los com enemics? ¿No aconsellen, al contrari, el seny, la moral i la política, que visquem amb ells en bones relacions i junts anem cap a la destrucció de l'unitarisme que tots avorrim? Volent-ho o sense voler, haurem de caminar junts, puix perseguim idèntics fins.

Qui veuen amb mals ulls que ens acostem? Principalment els iracunds unitaris, que, sense poder dissimular la seva fúria en veure'ns al maig cordialment rebuts pels catalanistes, ens qualificaren poc menys que de traïdors a la pàtria. No han pogut assimilar amb paciència que nous homes i nous partits hagin donat a l'esperit federal de Catalunya alè i empenta, i contra ells i contra nosaltres han extremat els seus atacs.

Junts caminarem sense pactes cap a la dissolució d'un règim que ens envileix, sense que per això perdem ni un bri

de la nostra llibertat en defensa del nostre programa. Continuarem combatent les comunitats religioses, proposant que es faci de les obligacions eclesiàstiques la base d'un o més emprèstits per elevar la cultura del poble, facilitar el conreu dels camps i abaratir els transports; declarant que la terra és patrimoni de la humanitat i pot l'Estat limitar-la i transformar-la segons ho exigeixin els interessos generals, en ús d'aquell domini eminent que li han reconegut els jurisconsults de tots els pobles i de tots els segles; pretenent que es millori la condició de les classes jornaleres; atribuint, finalment, els mals que afligeixen la societat al fet que no circula la riquesa pel cos de la nació, com circula la sang pel cos dels homes sans.

Ho accepten els catalanistes? Ho celebrarem. Ho rebutgen? Lliures són de combatre-ho. Allà a les seves Corts catalanes podran un dia discutir-ho.

No volem escapçar nosaltres la llibertat dels ciutadans ni la dels partits. Unió en allò comú; llibertat en allò divers: aquesta és la nostra política. No admetem nosaltres ni volem unions sinó en allò que permeti la identitat de fins i de principis.

10 d'agost del 1901

Els federals i els catalanistes

Hi ha a Catalunya dos partits afins: un que s'anomena federal, un altre que s'anomena regionalista. Tots dos persegueixen un mateix fi: l'autonomia de les regions i la unió de les regions per un poder central. Tots dos volen destruir aquell absurd règim centralista que, com dèiem fa poc, s'entesta a portar al mateix pas pobles de diferent grau de cultura, de

diferent aptitud, de diferents aspiracions i fins i tot pobles de diferent llengua i de diferents lleis. Tots dos odien aquest centralisme, que no és sinó un carro de desiguals rodes que camina sempre ensopegant, i avui pateix violentes sotragades i demà perilloses bolcades. Tots dos defineixen de la mateixa manera els atributs de l'Estat i de les regions.

Vulguin o no vulguin, els dos partits han d'anar junts, ja que els seus fins són idèntics. No els cal, no, per anar junts, ni aliances públiques ni secretes, ni coalicions, ni pactes de cap tipus. No els cal tampoc fer programes comuns ni constituir comitès mixtos, ni comprometre's a callar fins que la federació triomfi. Això es deixa per aquelles bastardes unions de col·lectius heterogenis que no poden viure sense el mutu sacrifici i el mutu engany.

Els catalanistes no és exacte que vulguin només l'autonomia de Catalunya; no ho és tampoc que no siguin demòcrates. A les Corts, davant la nació, han declarat que volen autònomes totes les regions de la Península, i consideren com el més preciós dels dons la llibertat en tots els ordres de la vida. Volen, com nosaltres, la llibertat de pensament i la de consciència.

No són republicans, però no rebutgen la república. Sobre les nostres reformes socials, han guardat fins ara silenci. Van amb els federals en tot el que constitueix l'essència del nostre partit: la federació de les regions.

Serà lluny el dia que amb nosaltres es confonguin? Al juliol, la fracció catalanista Lo Sometent es declarà públicament partidària de la república i el federalisme. La felicità amb aquest motiu a Terrassa el Consell Federal de Catalunya, i hi hagué entre els dos partits frases d'unitat i de concòrdia, no aliances. *Vies confluents* es digué que anaven cap a un mateix fi ambdós partits.

No comprenem així l'alarma de certs federals. Només els unitaris podran veure amb mals ulls que catalanistes i federals ens acostem, només a ells els interessa portar-nos a la victòria.

24 d'agost del 1901

Les eleccions municipals de Barcelona[11]

A conseqüència d'estar malalt el nostre principal col·laborador, no hem intervingut en els debats sobre les eleccions municipals de Barcelona. Qüestió greu és aquesta, que no ho seria si no comportés la del regionalisme i l'unitarisme, que s'agreugen a cada dia que passen i enardeixen com més va més els ànims. Es parla contra el catalanisme amb passió, amb ira, i les veus que aquí es pronuncien arriben allà més o menys exagerades i provoquen desordres i aldarulls.

Aquest estat de coses és lamentabilíssim, car ens recorda el que tenien fa pocs anys les qüestions de Cuba i de Filipines, abrandades i incendiades per aquells que aquí, tot tancant els ulls als fets i la raó a allò que les circumstàncies exigien, no es cansaven d'ennegrir la conducta d'aquells que no intentaven aconseguir de l'Estat res més que l'autonomia d'aquelles infortunades illes. No hi havia autonomistes, sinó separatistes, a judici dels nostres ferotges unitaris, i retardaven i impossibilitaven totes aquelles reformes que poguessin tendir a declarar-les autònomes.

11 Darrer article de Pi i Margall, dictat des del llit vuit dies abans de morir. Antoni Rovira i Virgili el considerà «el testament de Pi pel que fa a Catalunya», a *La qüestió de Catalunya. Escrits i discursos de Pi i Margall*, Societat Catalana d'Edicions, Barcelona, 1913.

Avui seguim amb Catalunya la mateixa conducta que amb Filipines i Cuba, la qual cosa vol dir de manera evident que no som capaços d'escarmentar ni tan sols en pròpia carn. No direm que no hi hagi, sobretot entre la joventut culta, certes aspiracions a constituir una nació que figuri lliure i sola entre les altres nacions d'Europa. N'hi ha que fins i tot somnien d'organitzar un regne en el qual entrin Catalunya, València, les illes Balears i les terres que un dia posseírem a l'altra banda dels Pirineus d'Orient; però aquestes són elucubracions vagues i sense cap realitat, elucubracions pròpies d'homes que no veuen com alteren i destrueixen les velles institucions la guerra, els esquinçaments de les antigues monarquies i sobretot les evolucions polítiques per les quals van passant els pobles. Ni al Partit regionalista, ni al catalanista, ni al federal, que per a la reorganització de l'Estat tenen un mateix programa, no hi ha cap pensament d'independència. Si els governs fossin previsors, lluny de combatre aquests partits els afavoririen, prenent-los per muralla contra tota aspiració d'independència.

No podem avui assegurar que aquestes aspiracions un dia no prevalguin. La pèrdua de les nostres darreres colònies ens ha fet veure com passen a ser avui possibles coses que ahir no ho eren. La creixent agitació de les idees, l'entusiasme que desperten els homes que s'alcen i batallen per la seva independència, circumstàncies exteriors imprevistes, fan possible i fins i tot fàcil allò que abans semblava inassolible. Aquí a la Península, ¿no hem tingut dos cops Portugal separant-se de la Corona de Castella i no el veiem encara avui lliure i independent sense que en tres segles no hàgim pogut recuperar-lo?

Si els governs i els partits unitaris tinguessin més previsió de la que tenen i rectifiquessin els absurds principis que professen sobre la unitat de les nacions, lluny de donar crèdit als

que presenten els catalanistes com separatistes, haurien de ser els primers a defensar-los contra tan injustes acusacions i manifestar amb ells esperit d'amistat i concòrdia. Apaivagarien així les passions i no trobaríem a Barcelona un motí a cada cantonada.

Que el govern hi pensi i canviï de conducta.

23 de novembre del 1901

III. Projecte de Constitució federal votat a l'Assemblea Nacional del Partit reunida a Saragossa (1883)

Les regions A, B, C, D, Estats sobirans, declaren en ús de llur autonomia que volen formar part de la Federació, sota les condicions escrites en el següent Pacte o Constitució Federal.

Títol I: Objecte de la Federació

Article 1r: La Federació Espanyola, constituïda per les expressades regions, té per objecte: assegurar la Democràcia i la República en tot el territori federal; mantenir-lo íntegre i independent; defensar-lo contra tot atac exterior; sostenir-hi la tranquil·litat i l'ordre interiors, i augmentar el seu propi benestar i progrés.

Títol II: Drets que la mateixa Federació garanteix

Article 2n: La Federació Espanyola consagra i garanteix la inviolabilitat del dret humà en totes les seves manifestacions, i en la seva conseqüència: el dret a la vida i a la dignitat i seguretat de la vida; el dret a la lliure emissió, manifestació de la consciència i al lliure exercici dels cultes; la llibertat d'ensenyament; el dret a la instrucció primària, gratuïta i obligatòria; la llibertat del treball, i com a conseqüència, la de professions, la d'indústria i la de comerç, interior; la llibertat de locomoció, la d'elecció de domicili i la inviolabilitat del mateix; la inviolabilitat de la correspondència epistolar i telegràfica i la de qual-

sevol altra que en el futur s'inventi; el dret de propietat sense vinculació ni amortització perpètua; el dret de petició; l'exercici d'accions públiques per denúncies o querelles; la igualtat davant la llei; l'establiment del Jurat per a tota mena de delictes; la llibertat de reunió, associació i manifestació pacífiques; la participació en el Govern mitjançant el sufragi universal.

Article 3r: Garanteix igualment la Federació l'autonomia dels Municipis, tal com ve determinada en les respectives Constitucions regionals, l'autonomia de les regions, tant si es componen d'una com de diverses de les actuals províncies, sense altre límit que l'imposat per elles mateixes en la present Constitució; la integritat del territori que la Constitució abasta i els atributs constitutius de llur autonomia.

Article 4t: Totes les facultats que no hagin estat expressament delegades pels Municipis a les regions pertanyen als Municipis; totes les que no hagin estat delegades per les regions a la Federació pertanyen a les regions; totes les que no hagin estat expressament delegades pel poble als Poders públics dels Municipis, de les regions o de la Federació, pertanyen al poble.

Article 5è: Ni el poble ni els Poders constituïts no podran atemptar mai contra els drets consignats a l'article 2n ni contra les autonomies definides a l'article 3r.

Article 6è: Ni la Federació ni els Estats regionals, ni els Municipis podran sostenir cap mena de culte.

Article 7è: Les actes de naixement, les de matrimoni i les de defunció hauran de ser registrades per les autoritats civils dels Estats respectius; només seran vàlides aquelles que compleixin aquest requisit.

Article 8è: Queden secularitzats tots els cementiris.

Article 9è: Queden secularitzats l'ensenyament i la beneficència, bé depenguin de la Federació, bé dels Estats regionals, bé de les Municipalitats.

Article 10è: Queden abolits els títols de noblesa en tota la Federació.

Article 11è: Queden també abolides en tota la Federació la pena de mort i totes les perpètues.

Títol III: Dels Poders federals

Article 12è: El Poder és un, i per la diversitat de les seves funcions es divideix en Legislatiu, Executiu i Judicial.

Article 13è: Tots els Poders són elegibles i amovibles; els Poders executiu i judicial són responsables.

Article 14è: Les funcions de tot Poder són retribuïdes.

Títol IV: Atribucions de la Federació o dels Poders federals

Article 15è: Són competència de la Federació les facultats necessàries per regular la vida interregional i en conseqüència li corresponen:

1. Les relatives a camins generals i corrents navegables; costes i zones marítimes; duanes, correus i telègrafs; tipus i llei de la moneda; legislació fluvial i marítima; Codi de comerç i de procediment mercantil.
2. Les relatives a la propietat literària, artística i industrial, als privilegis d'invenció i a les marques de fàbrica.
3. Les que afecten les relacions polítiques, administratives, econòmiques i jurídiques entre les regions de la Federació, i en conseqüència, les necessàries per resoldre les seves qüestions quan topin o apareguin en pug-

na els seus drets i interessos i revisar els pactes o convenis que dues o més regions celebrin entre elles sobre interessos que els siguin comuns.

4. Les necessàries per jutjar i reprimir tota mena d'usurpació que les regions fessin de les atribucions del poder federal.
5. Les indispensables perquè, un cop alterat l'ordre en qualsevol regió, pugui la Federació ajudar a restablir-lo, si la regió ho demana, o si la rebel·lió és de tal naturalesa que pugui comprometre la seguretat de l'Estat federal.
6. Les atribucions indispensables per garantir els drets consignats en aquesta Constitució.
7. Les necessàries per sostenir i garantir la igualtat social de tots els espanyols, i en conseqüència, les indispensables perquè, sense distinció de regions, tinguin lliure i expedita la facultat d'establir-se i exercir la seva indústria o professió en qualsevol punt del territori federal, sent vàlids, per als casos en què se'ls exigeixi, els títols acadèmics expedits conformement amb el dret en qualsevol regió; la de reclamar justícia i obtenir l'empara de les lleis en tot el territori de la República; la d'aconseguir la validesa en totes les regions dels contractes celebrats a cadascuna conformement amb el dret en la mateixa vigent, i la d'assolir en totes les regions l'acompliment dels actes i sentències dictats en forma deguda per qualsevol tribunal de la Federació.
8. Les facultats per establir i conservar les relacions internacionals, i en conseqüència les atribucions necessàries per a tot el relatiu a la diplomàcia, a la pau, a la guerra i a la celebració de tractats.

9. I, finalment, les facultats indispensables per exercir amb eficàcia les que anteriorment s'enumeren, i en conseqüència aquelles que es refereixen a l'organització de l'exèrcit i l'armada federals, a la fixació de les despeses i a la imposició i el repartiment dels tributs entre les regions, en tot el que no abastin les rendes federals.

Títol V: Del Poder Legislatiu

Article 16è: El Poder Legislatiu de la Federació resideix a les Corts. Les Corts es componen de dues Cambres: Congrés i Senat.

Article 17è: Els Diputats per al Congrés seran escollits per sufragi directe de tots els ciutadans espanyols que estigui en plenitud dels seus drets civils i hagin complert l'edat de vint anys.

Article 18è: El nombre de Diputats serà proporcional a la massa de població.

Article 19è: La llei electoral donarà participació a les minories.

Article 20è: El Senat es compondrà de quatre Senadors per cadascun dels Estats. Seran escollits per les respectives Corts regionals.

Article 21è: El Congrés es renovarà en la seva totalitat de quatre en quatre anys; de tres en tres la meitat dels senadors de cada regió.

Article 22è: Els Diputats i Senadors són irresponsables per les seves opinions i els seus vots al si dels Cossos Colegisladors.

Article 23è: Cap Diputat i Senador no podrà ser detingut ni processat sense permís de la Cambra respectiva, quan siguin obertes les Corts, ni sense el de la Comissió permanent

de les mateixes, quan siguin tancades; s'exceptua el cas d'*in fraganti* delicte, en què podran ser detinguts bo i posant-ho de seguida en coneixement de les Cambres o de la Comissió segons el cas.

Article 24è: El càrrec de Diputat i de Senador són absolutament incompatibles amb qualsevol col·locació pública, sigui honorífica o retribuïda.

L'empleat públic que accepti el càrrec de Senador o Diputat renuncia a la feina pel sol fet d'acceptar-lo, sense necessitat de cap declaració expressa; el Diputat o Senador que accepti una col·locació pública manifesta, igualment, sense necessitat de cap altra declaració, que renuncia a la Diputació o Senadoria.

Títol VI: De la reunió i de les facultats de les Corts

Article 25è: Les Corts es reuniran, per dret propi, tots els anys; celebraran dues legislatures, de les quals començarà la primera el dia 15 de març i la segona el 15 d'octubre.

Article 26è: Cadascun dels Cossos colegisladors tindrà les facultats següents:

1. Dictar el seu respectiu reglament.
2. Examinar la legalitat de les eleccions i la capacitat dels elegits.
3. Nomenar, en constituir-se, el seu President, els seus Vicepresidents i els seus Secretaris.

Article 27è: No podrà estar reunit un Cos legislatiu sense que ho estigui l'altre; només podran deliberar junts en els casos taxativament expressats en aquesta Constitució.

Article 28è: Les sessions de les Corts seran públiques, excepte quan s'hi tractin qüestions que, a judici de les mateixes, exigeixin indispensable reserva. Mai no es podrà en sessió secreta discutir ni aprovar lleis. Cada Cambra publicarà el seu *Diari de Sessions*.

Article 29è: La iniciativa de les lleis correspon a cadascun dels Cossos Colegisladors, al Poder Executiu i al Tribunal Suprem.

Article 30è: Els comptes generals de l'Estat federal, els pressupostos del mateix i els projectes de llei sobre impostos, crèdit públic, exèrcit i armada, seran presentats al Congrés abans que al Senat.

Article 31è: Tots els anys indispensablement hauran les Corts d'aprovar o desaprovar els comptes del darrer exercici dins la primera legislatura i discutir i votar els pressupostos per a l'immediat any econòmic dins la segona.

Article 32è: Cap projecte no podrà ser llei sense haver estat aprovat pels dos Cossos Colegisladors. En cas de dissentiments, es nomenarà una Comissió mixta de Senadors i Diputats que procuri una avinença; si aquesta no s'obté, suspendrà el projecte fins a la legislatura immediata. Si en aquesta es reprodueix i continua el dissentiment, se sotmetrà el projecte a l'aprovació directa del poble i de les Corts dels Estats regionals. Aprovat el projecte pel poble i la majoria de les Corts dels Estats, serà, tot seguit, llei. Desaprovat per les dites Corts i el poble, o per aquest o aquelles, quedarà definitivament rebutjat el projecte, sense que se'l pugui reproduir novament fins que s'hagi renovat en la seva totalitat el Congrés, i parcialment el Senat que el debateren.

Si la disconformitat de què es tracta existeix amb relació als assumptes que determina l'article 3r, prevaldrà la resolu-

ció del Congrés, i serà llei el projecte immediatament després d'haver-se intentat l'avinença per la Comissió mixta.

Una llei orgànica determinarà els terminis en què el Senat hagi de tenir discutits i votats els projectes que emanin del Congrés i a la inversa; el termini en què les Comissions mixtes de què s'ha parlat anteriorment hagin de complir la seva comesa, i els terminis en què hagin de realitzar-se les votacions populars i les revisions per part de les Corts dels Estats dels projectes en què s'hagi produït dissentiment.

Article 33è: Les resolucions de les Corts seran per majoria de vots. És necessària per votar les lleis, en cadascun dels Cossos legisladors, la presència de la meitat més un del nombre total d'individus que tinguin aprovades les seves actes.

Article 34è: Cadascuna de les Cambres legislatives podrà prendre mesures per obligar els seus membres a la puntual assistència a les sessions.

Article 35è: La plenitud del Poder Legislatiu, segons aquesta Constitució resideix a les Corts. En conseqüència, a més d'allò expressat a l'article 30è, les Corts dictaran les lleis orgàniques necessàries per a l'acompliment dels objectius de la Federació; vetllaran perquè les compleixi amb exactitud i observi estrictament aquesta Constitució el Poder Executiu; aprovaran o desaprovaran els reglaments que el Poder Executiu dicti per a l'execució de les lleis; concediran amnisties; examinaran i aprovaran o no els tractats internacionals de guerra interior i exterior i els tractats de pau.

Article 36è: El Congrés podrà acusar davant el Senat el President del poder Executiu, i el Senat declararà si pertoca o no la formació de causa; en cas afirmatiu, jutjarà el Tribunal Suprem.

Article 37è: Les Cambres i el Poder Executiu es comunicaran mitjançant missatges.

Article 38è: Les Corts, en acabar cada legislatura, nomenaran una Comissió permanent formada per quatre Diputats elegits pel Congrés i cinc Senadors elegits pel Senat. Aquesta Comissió es constituirà nomenant un President, un Vicepresident i un Secretari.

La Comissió permanent de les Corts tindrà, a més de les facultats que dins aquesta Constitució li confereixin les mateixes Corts, la de convocar-les a reunió extraordinària sempre que ho jutgi convenient o ho demani al Poder Executiu; formularà el memorial de greuges, és a dir, la compilació de totes les queixes que rebi contra el Poder Executiu mentre hagin estat tancades les Corts, i el presentarà en la immediata legislatura.

Títol VII: Del Poder Executiu

Article 39è: El Poder Executiu resideix en un President de la Federació espanyola.

Article 40è: La Presidència durarà quatre anys, com el Congrés, i es renovarà amb aquest.

No podrà ser reelegit President fins després de quatre anys d'haver cessat en l'exercici del càrrec.

Els electors de cada Estat, en votar els Diputats per al Congrés, elegiran un nombre de compromissaris igual al de Diputats que a la regió corresponguin. Les Corts de cada Estat elegiran també quatre compromissaris i, units aquests als escollits pel poble de la regió, votaran directament el President de la Federació, i un Vicepresident; no es podran designar per a aquests càrrecs dues persones d'un mateix Estat.

Fet l'escrutini per les Corts de cada Estat es remetrà al Senat i aquest procedirà a l'escrutini general, proclamant

President i Vicepresident aquells que hagin obtingut dels compromissaris elegits en tota la Federació la majoria absoluta de vots.

Si algun dels candidats no obtingués majoria es procedirà a nova elecció pels mateixos compromissaris.

En cas d'empat ho decidiran el Congrés i el Senat reunits.

Article 41è: El Vicepresident substituirà el President en els casos de mort, malaltia o inhabilitació.

Article 42è: El President nomenarà i separarà lliurement els funcionaris del Poder Executiu d'acord amb el que determinin les lleis; disposarà de l'exèrcit de mar i terra per a la seguretat de la Federació; distribuirà els ingressos i farà les despeses d'acord amb les lleis; utilitzarà tots els mitjans legítims perquè la Constitució i les lleis tinguin exacte compliment; proposarà a les Corts els projectes de llei que cregui necessaris i els reglaments per al compliment de les lleis; demanarà a la Comissió Permanent de les Corts la reunió extraordinària d'aquestes, quan ho consideri convenient; presentarà a les Corts els comptes i pressupostos de l'Estat en els termes fixats a l'article 31; adreçarà missatges a les Corts sobre tot allò que consideri convenient per al bé de la Federació; promulgarà, dins els vuit dies següents a la seva aprovació definitiva, les lleis que dictin i sancionin les Corts, i de seguides les que aquestes declarin d'urgent promulgació; sostindrà i promourà les relacions internacionals.

Títol VIII: Del Poder Judicial

Article 43è: El Poder Judicial de la Federació residirà en el Tribunal Suprem Federal.

Article 44è: El Tribunal Suprem es compondrà d'un Magistrat per regió, que en cadascuna elegirà directament el poble.

La llei orgànica de Tribunals determinarà les condicions d'elegibilitat dels Magistrats del Tribunal Suprem.

Article 45è: El Tribunal Suprem elegirà entre els seus Magistrats el seu President. Aquest serà al seu torn el President del Poder Judicial de la Federació.

Article 46è: Els Magistrats del Tribunal Suprem podran ser renovats bé a proposta del Tribunal, bé a proposta del Senat o del Congrés pel poble de la regió que els hagi elegit.

Article 47è: El president del Poder Judicial nomenarà els empleats del Tribunal Suprem i els Tribunals inferiors de la Federació dins el que determini la llei orgànica del Poder Judicial.

Article 48è: El Poder Judicial de la Federació és competent: en els litigis entre els Estats; en els que se suscitin entre un Estat i els ciutadans d'un altre; en totes les causes i litigis que s'hagin de resoldre conformement a aquesta Constitució, a les lleis generals de la Federació i als Tractats internacionals; en tots els litigis en què la Federació sigui part; en les causes formades al president i als altres funcionaris dels Poders federals per delictes comesos en l'exercici de les seves funcions.

Article 49è: En les causes contra el president del Poder Executiu, Ambaixadors i altres agents diplomàtics i en els litigis en els quals sigui part un Estat serà competent privativament el Tribunal Suprem; en els altres litigis i causes indicades d'apel·lació.

Article 50è: Si el Poder Legislatiu aprova alguna llei contrària a la Constitució, tindrà el Tribunal Suprem, en ple, la facultat de suspendre'n els efectes.

Títol IX: Residència dels Poders federals

Article 51è: Els Poders federals residiran en un país neutral, situat dins la Federació, que no pertanyerà a cap de les regions o Estats.

Títol X: Dels Estats regionals

Article 52è: Cada Estat regional contribuirà a les despeses de la Federació proporcionalment a la seva riquesa.

Article 53è: La Federació no podrà exigir cap tribut que no sigui votat per les Corts.

Article 54è: Els Poders federals es limitaran a assenyalar a cada Estat regional la quantitat que li correspongui de satisfer per al sosteniment de les despeses de la Federació i el temps en què hagi de fer-la efectiva; deixaran als Estats en completa llibertat perquè la reparteixin i recaptin en la manera, temps i forma que les seves particulars lleis estableixin.

Article 55è: Els Estats hauran de facilitar als Poders federals el contingent militar que aquests reclamin de cadascun per atendre la seguretat i defensa de la Federació.

Article 56è: Les Constitucions que els Estats regionals es donin per al seu govern interior i les reformes que en elles facin no podran infringir cap dels preceptes continguts en aquest Pacte i Constitució federal.

Article 57è: Cap Estat no podrà promulgar la seva Constitució ni esmenes o reformes de la mateixa sense remetre-la al Senat de la Federació per tal que manifesti, dins el termini de quinze dies si en el seu concepte lesionen o infringeixen algun precepte d'aquesta Constitució.

Article 58è: Les regions elegiran per al seu govern interior la llengua que considerin convenient.

Títol XI: De l'Exèrcit i l'Armada federals

Article 59è: Les Corts assenyalaran cada any el contingent de l'exèrcit permanent, que haurà d'estar format per voluntaris, per atendre les necessitats ordinàries de l'Estat federal.

En cap cas l'exèrcit permanent de la Federació no es podrà compondre d'un nombre de soldats major que el format per tots els exèrcits regionals, ni menor que l'exèrcit regional més nombrós de la Federació.

Article 60è: La Federació mantindrà també una armada federal.

Article 61è: Els Poders federals donaran la convenient organització de l'exèrcit i l'armada, i els distribuiran segons les necessitats del servei.

Article 62è: Només en cas de guerra, civil o estrangera, podran els Poders federals reclamar dels Estats regionals els contingents a què es refereix l'article 55.

Títol XII: De la reforma de la Constitució

Article 63è: Aquesta Constitució és reformable en qualsevol moment, totalment o parcial, a petició del Congrés, del Senat o de la tercera part de les Corts regionals.

Acordada la reforma, es nomenarà per efectuar-la una Assemblea Constituent per sufragi directe.

Aprovat per aquesta el nou projecte se sotmetrà a la sanció directa del poble i a l'aprovació de les Corts generals.

Cada elector exercirà el seu dret mitjançant les paraules escrites: «A favor del projecte», «En contra del projecte». Si la majoria és favorable al projecte, votaran de la mateixa manera les regionals.

Si la majoria regional també és favorable, el projecte serà promulgat com a nou Codi fonamental de la Federació Espanyola.

Si el projecte no obté les dues classes de majoria, tornarà a l'Assemblea Constituent perquè n'elabori un de nou o modifiqui el no aprovat. Si el segon projecte no rep tampoc la sanció de les dues classes de la majoria, es nomenarà una altra Assemblea Constituent per a la reforma constitucional.

Saló de sessions de l'Assemblea Federal Espanyola, reunida a Saragossa el dia deu de juny del mil vuit-cents vuitanta-tres.

El President, representant per Madrid, Francesc Pi i Margall. - El Vicepresident, representant per Catalunya, Josep Maria Vallés i Ribot. - El Vicepresident, representant per València, José Cristóbal Sorni. - El Secretario, representant per Lugo, Telesforo Ojea y Somoza. - El Secretari, representant per Saragossa, Serafín Asensio. - Per Càceres, Felipe Boticario. - Per Màlaga, Antonio Aguilar y Gallego. - Per Huelva, Antonio Sánchez Pérez. - Per Astúries, Eladio Carreño. Per Biscaia, Salustiano de Orive. - Per la Corunya, Santiago Casares. - Per Palència, Santos Santamaría.- Per Santander, Antonio María Coll y Puig. - Per Alacant, Pedro Isidro Miquel.- Per Sevilla, Antonio Pedregal. - Per Còrdova, Eduardo López y López. - Per Cadis, Luis Blanc. - Per Burgos, Pedro Barcelona i Patricio Calleja. - Per Guadalajara, José Serrano. - Per Ciudad Real, Antonio Crespo. - Per Badajoz, Manuel Rubio.

- Per Múrcia, Antonio Gálvez Arce. - Per Granada, Francisco Lumbreras. - Per Rioja, Pedro Ortiz Moreno. - Per la regió catalana, Baldomer Lostau i Josep Roig i Minguet. - Per Osca, Cesáreo Gorría.- Per Terol, Alberto Ramos López. - Per Pontevedra, Juan Domínguez Troncoso. - Per Castelló, Enrique Vera y González. - Per Zamora, Ladislao Valdivieso y Prieto.- Per Àvila, Antonio Armentia. - Per Navarra, Antonio Sánchez Luna.- Per Valladolid, Lucas Guerra. - Per Toledo, Eduardo López Parra.

IV. Projecte de Constitució de l'Estat Català de 1883*

* Transcripció literal de l'edició publicada per Tip. F. Cuesta a Barcelona l'any 1908, reproduïda en el volum, a cura de José Antonio González Casanova, de *Textos Jurídics Catalans. Lleis i Costums*, VI/1, editat pel Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1990.

Estat Catalá
Projecte de Constitució
aprobat pe'l Congrés Regional Federalista de Catalunya
el día 2 de Maig de 1883

República – Democracia – Autonomía

Acció Federalista

El *Congrés Regional Federalista*, quinas sessions se celebraren á Barcelona desde el día 23 d'Abril al 3 de Maig de 1883, abans de posar á discussió y d'ésser votat el **Projecte de Constitució** que segueix, va acordar la

Determinació de las facultats que l'Estat de Catalunya, en us de sa sobiranía, delegaría á la Federació ó conjunt dels Estats Espanyols ó Ibérichs.

Primer. Las referents als medis de que'l comers necessita para sa seguretat y son desenrotllo, y aixís otorgaría las atribuciones necessarias als poders federals pera que cuidessen de tot lo relatíu á

A. Camins generals y corrents navegables.
B. Costas y zona marítima.
C. Aduanas.
D. Correus y telégrafos.
E. Tipo y lley de la moneda, y dels pesos y midas.
F. Llegislació fluvial y marítima. Códich de comers i procediment mercantil.

Segon. Las facultats necessarias pera tot lo relatiu á la propietat literaria, artística y industrial, privilegis d'invenció y marcas de fábrica.

Tercer. Las facultats referents á las relacións políticas, administrativas y jurídicas entre las Regions ó Estats de la Federació, y aixís Catalunya otorgaria las atribucions necessarias als poders federals per a la decisió de totas las cuestions interregionals y repressió de las lluytas que poguessen originar; y al propi temps pera que aprobés ó desaprobés los tractats ó pactes que entre dos ó més regions se fessen sobre interessos que li fossen comuns.

Cuart. Las facultats necessarias pera jutjar y castigar las usurpacions que las regions fessen de las facultats de la Federació.

Quint. Las facultats indispensables pera la defensa del ordre en las regions, perque una vegada alterat en cualsevulga d'ellas, puga la Federació ajudar á restablirlo, sempre que la regió ho reclami, ó fos la rebelió de tal naturalesa que comprometés la seguretat del Estat.

Sisé. Las facultats indispensables pera la garantía y defensa dels drets inherents á la personalitat humana, entenentse com á tals per Catalunya, los consignats en lo títol tercer de la Constitució aprobada.

Seté. Las facultats necessarias pera sostindrer y garantir la igualtat social pera tots los espanyols, y aixís Catalunya otorgaria als poders federals las atribucions necessarias pera que tots los espanyols, sens distinció de regions, tinguessen lliure y expedita la facultat de avehinarse y exercir sa industria ó professió en qualsevol punt de la Federació, essent válits en tota ella los títols académichs, expedits ab arreglo á dret en cualsevulga regió; la de reclamar justicia y obtindrer l'amparo de las lleys en tots los pobles de la República; la de conseguir la vali-

dés en totas las regions dels contractes otorgats en cada una ab arreglo al dret vigent en totas las regions dels autos y sentencias dictats en deguda forma per cualsevol tribunal de la Federació.

Vuité. Las necessarias facultats pera establir y conservar las relacions internacionals; y aixís Catalunya otorgaría las atribucions necessarias als poders federals pera tot lo referent á la Diplomacia, á la Pau, á la Guerra y á la celebració de Tractats.

Nové. Las facultats indispensables pera que los poders federals tingan los medis d'exercir ab eficacia las que s'acaban d'enumerar, y per consegüent las referents á la organisació de tribunals federals y de un exército y una armada, aixís com la fixació dels gastos, imposició y reparto dels tributs necessaris pera cubrirlos proporcionalment entre totas las regions.

Projecte de Constitució
EPRA L'ESTAT CATALÁ
aprovat pe'l Congrés Regional Federalista
El día 2 de Maig de 1883

Lo Poble catalá, y en son nom los infrascrist Diputats, perfectament cerciorats de que los Municipis compresos en las circunscripcions que respectivament representan, volen continuar formant part de la Regió Catalana, acordan la següent Constitució ó Pacte polítich fonamental de Catalunya:

TÍTOL PRIMER
Del territori de Catalunya

Art. 1. L'Estat Catalá es sobirá y autónomo, sens altres limitacions que las derivadas del Pacte federal que l'uneix á las demés Regions espanyolas.

Totes las atribucions ó facultats no delegadas expressament á la Federació en virtut de dit pacte, s'entenen compresas dins de la Sobiranía de Catalunya.

Art. 2. Cap poder te la facultat de rompre la unitat de la regió catalana, que queda reconstituhida en virtut del present Pacte, ni de enagenar per cap concepte'l tot ó part de dit territori, ni de mermar en lo més mínim los atributs constitutius de sa sobiranía.

TÍTOL II
Dels catalans y de sos debers polítichs

Art. 3. Son catalans: 1. Tots los nascuts á Catalunya. 2. Los fills de pare ó mare catalans, encara que hagin nascut á fora de Catalunya. 3. Los de fora de Catalunya que hagin obtingut

carta de naturalesa. 4. Los que sens ella hagin guanyat vehinat en cualsevol poble de Catalunya.

Art. 4. Venen obligats tots los catalans, no sols á obehir las lleys catalanas y á respectar las autoritats establertas segons ellas en Catalunya, sinó també á contribuir en proporció dels seus habers als gastos del Estat catalá.

Igual respecte y obediencia deuhen á las lleys y autoritats que per dret exerceixin jurisdicció en la Federació espanyola, y del mateix modo están obligats á contribuir en la dita proporció als gastos generals de la Federació, exigits per autoritat llegítima y en la forma deguda.

Art. 5. Tot catalá está aixís mateix obligat á defensar la patria ab las armas, no sols dintre del territori de Catalunya, sinó també fora d'ella, ab arreglo á las lleys particulars del Estat y á las generals de la Federació.

Títol III
Drets dels catalans y de cuants sense serho's trovin á Catalunya, y garantías d'aquestos drets

Art. 6. Tota persona tindrá assegurats en Catalunya, sense que cap poder tingui facultats pera cohibirlos, ni cap lley autoritat pera mermarlos, tots los drets naturals, xó es:

1. Lo dret á la vida, á la seguritat y á la dignitat de la vida.

2. Lo dret al lliure exercici, manifestació y difusió del pensament, y á la lliure expressió de la conciencia.

3. Lo dret de reunió y de associació pacíficas.

4. La llibertat del treball, de la industria, del comers interior y del crédit.

5. Lo dret de propietat, sens facultat de vinculació ni amortisació.

6. La igualtat devant la lley.

7. Lo dret á ser Jurat y á ser jutjat per los Jurats, y lo dret á la defensa llibérrima en judici.

Art. 7. Ningú en Catalunya pot ser detingut ni pres, sinó per causa de delicte.

Art. 8. Tot detingut será posat en llibertat ó entregat á la autoritat judicial dintre de las 24 horas següents á la detenció, debent aquesta deixarse sense efecte, ó elevarse á presó dintre de las 72 horas de haberse entregat lo detingut al Jutge competent, y debent la providencia que's dicti notificarse al interessat dins del mateix plasso.

Art. 9. Ningú pot ser pres, sinó en virtut de manament de Jutge competent, lo cual se ratificará ó reposará, o t lo presunt reo, dins de las 72 horas següents al acte de la presó.

Art. 10. La detenció y la presó provisional se limitarán á la adopció de las midas mes precisas pera la seguretat del detingut ó prés, proscribintse en absolut tota vexació innecesaria.

Art. 11. S'establirá un sistema de fiansas excarcelarias pera tots los acusats de delictes menys graves, facilitantse la llibertat provisional dels mateixos en cuant sigui compatible ab la seguretat de que han de compareixe sempre y cuan siguin cridats devant del Tribunal. Al establirse dit sistema de fiansas, se tindrá en compte la posició ó fortuna del processat pera exigirli segons aquella siguia.

Art. 12. Ningú pot entrar en lo domicili d'un catalá, ni d'altre persona resident á Catalunya, sense son consentiment, excepte en los cassos urgents d'incendi, inundació ó altre perill análog ó de agressió procedent de dintre, ó pera auxiliar á persona que necessiti socorro, sense que fora d'aquestos cassos pugui decretarse dita entrada més que per Jutge competent.

Ab tot, quan un delincuent trobat *infraganti*, y perseguit per la autoritat ó sos agents se refugihi en son domicili, po-

drán aquéstos penetrar en ell sols per l'acte de la aprehensió, y si's refugiés en lo domicili agé, precedirá requeriment al amo del mateix.

Art. 13. Cap catalá pot ser compelit á mudar de domicili ó residencia sinó en virtut de sentencia executoria.

Art. 14. En cap cas podrá detenirse ni obrirse per la autoritat gubernativa la correspondencia confiada al correu, ni tampoch detenirse la telegráfica. Pero, en virtut d'auto de Jutge competent, podrá detenirse una y altre correspondencia, y també obrirse en presencia del procesat la que se li dirigeixi per lo correu.

Art. 15. Tot auto de presó, de registre de morada ó de detenció de la correspondencia escrita o telegráfica, será motivat. Cuan l'auto no tingui aquest requisit, ó cuan los motius en que s'hagi fundat se declarin ilegals en judici, ó notoriament insuficients, la persona qu'hagi sigut presa, ó cual presó no s'hagi ratificat dins del plasso senyalat en l'article 9, ó cual domicili hagi sigut allanat, ó qual correspondencia hagi sigut detinguda, tindrá dret á reclamar del Jutge ó Tribunal qu'hagi dictat l'auto una indemnisació proporcionada al dany causat, pero jamay inferior á 500 pessetas.

Los agents de l'autoritat pública estarán aixís mateix subjectes á la indemnisació que reguli lo Jutge cuan rebin en presó á cualsevol persona, sens manament en que s'inserti l'auto motivat, ó cuan la retinguin sens que dit auto hagi sigut ratificat dins del termini abans dit.

Art. 16. L'autoritat gubernativa que infringeixi lo prescrit en los articles 8, 9, 10, 12, 13 y 14 incurrirá, segons los cassos, en delicte de detenció arbitraria ó d'allanament de morada, y ademés quedará subjecte á la indemnisació prescrita en lo párrafo segon del article anterior.

Art. 17. A igual indemnisació tindrá dret tot detingut que dins del termini de las ditas 24 horas no hagi sigut entregat á la autoritat judicial. Si lo Jutge dins del termini també expressat de 72 horas, no elevés á presó la detenció, deurá indemnisar al detingut del modo expressat en l'article 15.

Art. 18. Cap catalá pot ser processat ni sentenciat sino per Jutge ó Tribunal competent, en virtut de lleys anteriors al delicte, y ab arreglo á lo que aquestas prescriguin. De cap manera podrán crearse Tribunals extraordinaris, ni Comissions especials pera coneixe de cap delicte.

Art. 19. Tota persona detinguda ó presa sens las formalitats expressadas, ó fora del cassos previstos en aquesta Constitució, será posada en llibertat, á petició seva ó de cualsevol catalá.

La lley determinará la forma de procedir sumariament en aquestos casos, sense que de cap modo lo precediment puguia durar mes de 48 horas; y també determinará las penas en que incorrian los que manaren, executaren ó feren executar, la detenció ó presó ilegal.

Art. 20. Essent la propietat inviolable, ningú podrá ser privat, temporal ó perpetuament de sos bens ó drets, ni perturbat en la possessió dels mateixos sinó en virtut de sentencia judicial.

Serán personalment responsables del dany causat los funcionaris públichs que infringeixin l'anterior precepte.

S'exceptúan d'ell los cassos d'incendi é inundació, ó altres de análoga urgencia.

Art. 21. Ningú pot ser expropiat de sos bens sinó per causa de utilitat pública y en virtut de manament judicial, lo qual no podrá executarse sense previa indemnisació, regulada per la mateixa autoritat ab intervenció d'aquell á qui hagi d'expropiarse.

Art. 22. Ningú está obligat á pagar contribució que no hagi sigut votada per las Corts ó per las Corporacions populars, legalment autorisadas pera imposarla, ó cual cobransa no's fassi en la forma prescrita per la lley.

Incurrirá en lo delicte de exacció ilegal tot funcionari que pretenguia exigir, ó exigesquia lo pago d'una contribució sens los requisits prescrits en aquest article.

Art. 23. Tot catalá major de 21 anys y que's trovi en lo ple us de sos drets civils, tindrá dret á ser elector y elegible. També tindrán igual dret las donas catalanas de la mateixa edat que, gosant de sos drets civils, posseheixin un títol académich ó professional.

Art. 24. Cap catalá podrá ser privat:

Del dret de manifestar lliurement sas ideas y opinions, ja de paraula, ja per escrit, valentse de la imprenta ó d'altre procediment semblant.

Del dret de reunirse y associarse pacíficament pera tots los fins de la vida humana que no siguian contraris á la moral pública.

Del dret de dirigir peticions individual ó colectivament á las Corts, y als demés poders y autoritats de Catalunya.

Art. 25. No podrá exercitarse colectivament per cap classe de forsa armada lo dret de petició, pero podrán exercirlo individualment los que formin part d'una d'aquestes forsas, mentres siga sobre assumptos que no estigan relacionats ab lo cos ó institució del qual formin part.

Art. 26. Ni per las lleys ni per las autoritats podrá establirse cap disposició preventiva que's refereixi al exercici dels drets en aquest títol definits.

Tampoch podrán establirse la censura, dipósits ni editor responsables pera los periódichs.

Art. 27. Los delictes que's cometin ab ocasió del exercici

del drets expresats en lo títol present, serán penats per los Tribunals ab arreglo á las lleys comunas.

Art. 28. Las autoritats poden prohibir los espectacles que ofenguian al decoro, á las bonas costums ó á la decencia pública.

Art. 29. Las reunions al aire lliure y las manifestacions, sols podrán ferse de día, y may podrán obstruir la vía pública ni celebrarse als voltants dels Ajuntaments, Corts, ni Tribunals.

Art. 30. Ningú impedirá, sospendrá, ni disoldrá cap associació cuals estatuts siguian oficialment coneguts, y cual individuos no contraiguian obligacions atentatorias á la seguretat del Estat ó á la autonomía del individuo.

Art. 31. Tot catalá y tota persona resident á Catalunya podrá fundar y mantenir establiments de instrucció ó de educació, sens previa llicencia, salva la inspecció de la autoritat competent per rahons de higiene y moralitat.

Art. 32. A cap catalá que estigui en lo ple us de sos drets civils podrá impedírseli sortir lliurement del territori ni trasladar sa residencia y habers á altres regions ó paissos, salvas las obligacions de contribuir al servey militar y al manteniment de las cargas públicas.

Art. 33. Sols los ciutadans compresos en l'article 4, son admisibles als empleos y cárrechs públichs dependents del Estat de Catalunya.

Aquell que no's trobi comprés en dit article, no podrá exercir á Catalunya lo sufragi en lo que toca al gobern regional, ni cap cárrech que tingui anexa autoritat ó jurisdicció dintre del territori catalá.

Art. 34. No será necessaria la previa autorisació pera procesar devant dels tribunals als funcionaris públichs, cualsevulga que sia lo delicte que cometian.

Lo mandato del superior no eximirá de responsabilitat en los cassos de infracció manifesta, clara y terminant d'una prescripció constitucional.

Art. 35. La enumeració dels drets expressats en aquest títol, no implica la prohibició de cualsevol altre no declarat expressament.

Art. 36. Cap noy menor de 14 anys, y cap noya menor de 12, podrán ser admesos á treballs corporals en fábricas, tallers, ni altre banda.

Los majors d'aquestas etats, y menors de 18, deurán, pera ser admesos, acreditar que saben llegir i escriurer correctament.

Art. 37. No s'autorisará la instalació de cap establiment, sigui del género que vulgui, en lo cual hagin de estar aglomeradas moltas personas, mentres no reuneixi las condicions de seguretat y de higiene que las lleys determinin.

Art. 38. Las empresas de ferro-carrils y de demés medis de locomoció, deurán, sempre y en tot cas, respondre civilment de las desgracias personals que succeheixin en l'exercici de lo que sigui objecte de sa explotació.

Igual responsabilitat tindrán las empresas, amos ó patrons de fábricas, tallers, obras ó construccions respecte de las desgracias personals que experimentin sos operaris ó dependents en las indicadas fábricas, tallers, obras ó construccions.

La lley determinará lo modo de regular las indemnisacións que per aquestos conceptes s'hagin de fer efectivas, las cuals procedirán sempre, y sense tenir en compte si ha mediat ó no imprudencia ó descuit per part de la víctima.

Art. 39. L'Estat Regional se reserva entre las sevas facultats llegislativas, la de fer lleys regularisant las horas de trevall.

Art. 40. Quan los poders facultats al efecte per aquesta Constitució, ó per la Federal, declarin lo territori de Catalunya en estat de guerra, regirán allavoras las lleys militars.

En cap cas podrá establirse altre penalitat que la prescrita previament per la lley.

Art. 41. L'exercici de tots los cultes es lliure á Catalunya.

Art. 42. Queda separada la Iglesia del Estat, prohibintse en consecuencia als Municipis lo subvencionar directa ni indirectament cap culte.

Art. 43. Las actas de naixement, de matrimoni y defunció, serán registradas sempre per las autoritats civils y sols serán válidas las que tingan aquest requisit.

Art. 44. Quedan secularisats los cementiris.

Art. 45. Quedan secularisadas la Ensenyansa y la Beneficiencia, dependents del Estat y de las Municipalitats.

Art. 46. Quedan abolits los títols de noblesa.

Art. 47. Queda abolida la pena de mort y totas las perpetuas.

Títol IV
Del gobern de Catalunya

Art. 48. La forma de gobern del Estat catalá es la República democrática representativa.

Art. 49. Tots los poders son electius, amovibles y responsables.

Art. 50. La sobiranía originaria resideix en tots los compresos en l'article 23, los cuals la exerceixen per medi del sufragi universal.

Art. 51. Aquestos organismes son lo Municipi y l'Estat Regional.

Art. 52. Lo Poder de la Regió's divideix en Poder llegislatiu, Poder executiu y Poder judicial.

Art. 53. Lo Poder llegislatiu será exercit exclusivament per les Corts.

Art. 54. Lo Poder executiu será exercit per lo President y los Ministres.

Art. 55. Lo Poder judicial será exercit per jurats y jutges, cual nombrament no dependirá jamay dels altres Poders públichs.

Títol V
De las facultats corresponents als Poders públichs de la Regio

Art. 56. Las facultats competents á dits Poders, son:

1. Relacions ab los altres Estats regionals y ab la Federació.

2. Arreglo de las cuestions territorials y de competencias entre'ls Municipis.

3. Conservació de la unitat y de la integritat de Catalunya.

5. Exército regional.

5. Ferro-carrils, camins y demés obras públicas de interés regional.

6. Deute regional.

7. Empréstit regional.

8. Contribucions y rendas que siguian necessarias pera lo manteniment de l'Estat Regional y pera contribuir als gastos generals de la Federació.

9. Llegislació política, civil, penal y processal.

10. Sanitat y Beneficiencia regional.

11. Monts y minas.

12. Canals regionals.

13. Universitats, Instituts y Escolas de agricultura, industria, comers, arts y oficis de la Regió.

14. Bens y drets de la Regió.

15. Conservació del ordre públich regional y declaració d'estat de guerra civil.

Títol VI
Del Poder Llegislatiu

Art. 57. Lo poder llegislatiu de Catalunya, ó sia las Corts Catalanas, se compondrá de dos cossos: Congrés y Senat.

Art. 58. Lo Congrés se compondrá de Diputats elegits per las comarcas ó circumscripcions de que parlan los articles 104 y 105, cuals comarcas ó circumscripcions elegirán un diputat per cada vint mil habitants y un més per fracció de més de deu mil, essent tots elegits per sufragi universal directe de tots los electors compresos en l'article 23.

Art. 59. Los Senadors serán elegits per los Ajuntaments, los cuals ne nombrarán dos per cada una de las ditas comarcas de que parlan los citats articles 104 y 105.

Per ser diputat, s'ha de ser elector y estar en la plenitut dels drets civils; y pera ser senador s'han de reunir aquestas mateixas circumstancias y contar per lo menys la edat de 35 anys.

Art. 60. Las Corts se renovarán en sa totalitat cada dos anys.

Títol VII
De la celebració y facultats de las Corts

Art. 61. Las Corts se reunirán tots los anys celebrant dos llegislaturas anuals que durarán al menys abduas cuatre mesos, comensant la primera tots los anys lo quinze de Mars y la segona lo quinze d'Octubre.

Art. 62. Cada un dels cossos col·legisladors tindrá las següents facultats:

1.ª Formar lo respectiu Reglament pera son gobern interior.

2.ª Examinar la legalitat de la elecció y la aptitud dels individuos que'l componguin.

3.ª Nombrar, al constituirse, son President, Vice-Presidents y Secretaris.

Art. 63. No podrá estar reunit un dels cossos col-legisladors sens que l'altre ho estigui també.

Art. 64. Lo Congrés y lo Senat no poden deliberar junts, ni juntarse sinó en los cassos taxativament expressats en aquesta Constitució.

Art. 65. Las Corts podrán esser convocadas pera cualsevol ciutat ó vila de Catalunya, designatse en cada llegislatura lo punt de reunió de la següent ó deixantse á elecció de la Diputació general ó Comissió permanent de Corts.

Art. 66. Las sessions del Congrés y del Senat serán públicas exceptuant los cassos que exigeixin indispensable reserva; pero may en sessió secreta podrán discutirse ni votarse lleys.

Art. 67. La iniciativa de las lleys, correspon á cada un dels cossos col-legisladors y al poder executiu.

Art. 68. Los projectes de Lley sobre contribucions, crédit publich y forsas militars se presentarán al Congrés avans que al Senat.

Art. 69. Cap projecte podrá ser Lley sens que avans sigui a aprobat pels dos cossos col-legisladors.

En cas de dissentiment se constituirá una comissió mixta de igual número de senadors y de diputats pera veure si's pot arrivar á una avinensa.

Si la comissió mixta no's posa d'acort, se suspendrá lo projecte de lley per aquella llegislatura.

Si's reprodueix en la inmediata, y continúa lo dissentiment, s'acudirá al plebiscit, en lo cual, per sufragi universal, decidirá lo poble votants «si» ó «no», si aproba ó rebutja la lley.

Si la conformitat existís respecte als projectes de que parla l'art. 68, prevaleixerá la resolució del Congrés y será Lley lo

projecte des prés de intentada l'avinensa per medi de la comissió mixta.

Art. 70. Las resolucions de las Corts se pendrán á pluralitats de vots.

Pera votar las lleys, se requereix en cada un dels cossos collegisladors la presencia de la meytat més un del número total dels individuos que tingan aprobadas sas actas.

Art. 71. Las Corts podrán pendre midas que obliguin als diputats y senadors á concorre á las sessions.

Art. 72. Lo cárrech de Diputat y Senador es absolutament incompatible ab tot altre cárrech públich, ja sia honorífich, ja retribuit.

La sola aceptació, per part del que desempenyi cualsevol d'aquestos cárrechs, del de Diputat ó Senador, implica la renuncia de la Diputació o Senaduría, sense que tampoch sigui necessaria cap mena de manifestació expressa.

Art. 73. Los Diputats y Senadors rebrán una indemnisació que's fixará per las lleys.

Art. 74. Ni lo president del Poder executiu, ni'ls individuos del mateix, poden ser Diputats ni Senadors, mentres exerceixin aquell, ni poden assistir á las sessions de las Corts sino per mandato especial de las Cambras, lo cual deurá dictarse sempre y cuan aixís ho demanin la tercera part de Diputats ó Senadors.

Art. 75. Lo Congrés te'l dret d'acusar devant del Senat al Presideet y als ministres; lo Senat te l dret de declarar que hi ha lloch ó no á la formació de causa, y lo Tribunal Suprem á jutjarlos y sentenciarlos.

Art. 76. Las Corts al terminar cada llegislatura nomenarán la Diputació general de Catalunya composta de cuatre Diputats ellegits per lo Congrés i cinch Senadors ellegits per lo Senat. Dits nou individuos se constituirán

nomenant son President, son Vice-president y son Secretari.

Art. 77. La Diputació general, com á Comissió permanent de Corts, vetllará per la observancia de las lleys per part del Poder executiu; convocará las Corts en reunió extraordinaria sempre y cuan ho crega precís ó cuan ho demani lo Poder executiu, y formará lo Memorial de agravis, ó siguia la compilació de totas las queixas rebudas contra lo Poder executiu durant l'intermitj de la llegislatura, pera presentarlo á l s Corts en la mes inmediata.

Art. 78. Los Senadors y Diputats, desde'l moment de la elecció, no podrán ser processats ni detinguts cuan estigan obertas las Corts, sense permís del respectiu cos col-legislador, y cuan estiguin tancadas, sense permís de la Diputació general.

S'exceptúa'l cas de delicte *in-fraganti,* en lo cual podrán ser detinguts posantho desseguida en coneixament del Congrés, del Senat ó de la Diputació, segons lo cas, pera que decidesquia lo que estimi convenient.

Si's dictés sentencia contra un Senador ó Diputat, en procés seguit sens lo permís á que's refereix lo párrafo anterior, la sentencia no podrá portarse á efecte fins que autorisi sa execució lo cos á que pertanyi lo processat.

Art. 79. Los Senadors y Diputats son inviolables per las opinions y vots que emiteixin en l'exercici de son cárrech.

Títol VIII
Del Poder executiu

Art. 80. Lo Poder executiu será exercit per un Consell compost de tres Ministres: un encarregat de tot lo referent á Gobernació, altre encarregat de tot lo relatiu á Foment y altre encarregat de tot lo tocant á Hisenda, tots tres baix la direc-

ció de un President que's titulará President del Consell del Estat Catalá.

Art. 81. Lo President será nomenat per lo Congrés y lo Senat reunits, á pluralitat de vots. Son cárrech durará dos anys y será amovible y reelegible á voluntat dels cossos collegisladors. Cuan un d'ells acordi la remoció y sempre y cuan vaqui la Presidencia, deurán juntarse lo Senat y lo Congrés pera procedir á nova elecció presidencial.

Art. 82. En las ausencias y enfermetats del President, desempenyará son puesto, interinament, lo Conceller ó Ministre de mes edat.

Art. 83. Lo President nomena y separa lliurement los ministres ó concellers.

Art. 84. Competeix al poder executiu, ó sigui á la Presidencia y al Consell del Estat Catalá:

1. Disposar del Exército regional pera la seguretat interior y defensa de Catalunya.

2. Nomenar los empleats públichs de la Regió ab arreglo á las lleys.

3. Distribuir los ingressos y fer los gastos ab arreglo á las lleys.

4. Utilisar tots los medis llegítims pera que aixís la Constitució y lleys federals com la Constitució y lleys regionals, tinguin exacte cumpliment.

6. Facilitar al Poder judicial l'exercici expedit de son ministeri.

6. Donar reglaments pera la execució de las lleys regionals.

7. Promoure y fomentar dintre d'ellas y del círcol de sas atribucions tot cuan convinguia al foment dels interessos morals y materials de Catalunya.

8. Presentar anyalment á la aprobació de las Corts los comptes del últim exercici y los pressupostos pera l'inmediat,

y Memorias sobre l'estat de la administració pública, proposant á sa deliberació y sanció las lleys que li aparesquian necessarias.

Art. 85. Competeix especialment al President del Consell del Estat Catalá.

1. Promulgar, dins dels 15 dias següents á sa aprobació definitiva, las lleys que dictin y sancionin las Corts, salvo que aquestas declaressin urgent la promulgació, en lo cual deurá ferho desseguida.

2. Demanar á la Diputació general la reunió extraordinaria de Corts cuan en son concepte aixís ho requereixi l'estat ó los interessos de la Regió.

3. Dirigir missatjes á las Corts proposant tot cuant cregui convenient al bé de Catalunya.

4. Sostenir las relacions inter-regionals ab los demés Estats de la Federació y ab los Poders d'aquesta.

Art. 86. Los sous que la lley senyali á lo President y als Concellers ó Ministres, no podrán ser alterats durant lo período de son mando.

Títol IX
Del Poder judicial

Art. 87. Lo Poder judicial no emanará del executiu, ni del llegislatiu.

Art. 88. Queda prohibit al Poder executiu en tots sos graus, imposar penas personals ni pecuniarias per mínimas que siguian. Tot cástich s'imposará per lo Poder judicial.

Art. 89. Tots los Tribunals serán collegiats.

Art. 90. S'estableix lo Jurat pera tota classe de delictes.

Art. 91. S'establirán també jurats mixtos d'obrers y patrons pera la resolució de las diferencias y conflictes que sur-

geixin entre'ls operaris y'ls dits patrons, en conformitat á lo que prescrigui la lley.

Art. 92. En cada Municipi hi haurá un tribunal ó mes, segons la importancia d'aquell, nombrats directament per lo poble y encarregats d'entendre en la correcció de las faltas, judicis verbals de petita cuantía y actes de conciliació.

Art. 93. Hi haurá pera la formació de los sumaris criminals, jutjes de instrucció en las demarcacions que la lley determini. Aquestos jutjes serán nomenats per las Salas de lo criminal de las Audiencias mediant oposició.

Art. 94. Hi haurá lo número de Audiencias necessari pera la bona administració de justicia dintre de las demarcacions que la lley senyali.

Aquestas Audiencias se compondrán de duas Salas ó Tribunals, un civil y un altre criminal.

Los magistrats de la Sala de lo criminal serán nomenats per lo Tribunal Suprem d'entre'ls jutjes de instrucció y ab arreglo á lo que la lley prescrigui.

Los magistrats de las Salas ó Tribunals civils serán nomenats també per lo Suprem dintre de lo que la lley determini.

Art. 95. Lo Tribunal Suprém Regional se compondrá de nou magistrats y sis suplents, elegits tots per sufragi universal directe de tots los electors de Catalunya compresos en l'article 23.

La lley determinará las condicions d'elegibilitat qu'hagin de reunir, aixís los magistrats com los suplents.

Las vacants del Tribunal Suprem y de sos suplents s'omplirán en lo temps que la mateixa lley designi per medi del sufragi universal avans dit.

Art. 96. Los jutjes ó magistrats de las Audiencias no podrán ser separats sinó per sentencia judicial ó per acort del Tribunal superior gerárquich.

Los magistrats del Tribunal Suprém tampoch podrán ser separats sinó per sentencia judicial ó per lo sufragi universal del poble catalá cridat al efecte per lo mateix Tribunal Suprem ó per l'acort del Senat y lo Congrés, pera que voti si vol ó no la separació d'aquell magistrat ó magistrats.

Art. 97. Lo Tribunal Suprem ademés d'exercir las funcions jurídicas ordinarias que determinin las lleys, entendrá en los litigis entre'ls Municipis, en lo processament del President del Consell del Estat y dels Ministres ó Consellers, y en los assumptos en que la Regió siguia part.

Art. 98. Lo Tribunal Suprem dictará son Reglament administratiu interior y nomenará tots sos empleats subalterns.

Títol X
Dels Municipis

Art. 99. Los Municipis tenen en tot lo referent á sa vida interior autonomía administrativa, económica y política.

Art. 100. L'autonomía del Municipi, comprén:

1. La facultat de constituir son Poder executiu en la forma que tingui per convenient.

2. La facultat de constituir son Poder llegislatiu pera dictar las reglas concernents als assumptos municipals en la forma que vulgui, mediant que sinó es lo comú de vehins que directament ho fassi, ellegesquia dit poder per sufragi universal directe dels electors compresos en l'article 23.

3. La facultat de ellegir son Poder judicial per lo medi ja dit en l'article 92.

4. La facultat de reglamentar tot lo concernent á la policía de seguretat y urbana.

5. La facultat de reglamentar y cuydar en tot lo relatiu á camins, canals vehinals y monts vehinals.

6. Reglamentar y cuydar de tot lo referent á la beneficiencia pública municipal y, á la salubritat de la població.

7. La facultat de administrar lliurement sas rendas y fondos comunals.

8. La de repartir y cobrar en lo modo que cregui més convenient aixís las contribucions necessarias pera lo cumpliment dels expresats fins, como lo cupo de tributació que lo gobern del Estat assigni pera aténdrer als gastos regionals y als de la Federació.

9. La facultat de organisar y reglamentar la ensenyansa pública local.

Art. 101. Los Municipis en l'exercici de las facultats inherents á sa autonomía no podrán infringir ni desconéixer cap dels preceptes d'aquesta Constitució, ni tampoch dels de la Federal espanyola.

Art. 102. Los Municipis venen obligats á sostenir Gimnasis y Escolas de noys, de noyas y de adults, en los cuals se'ls hi donguia la instrucció primaria obligatoria y gratuita pera son desenrotllo físich, intelectual y moral.

Art. 103. Si los Poders municipals llegislatiu ó executiu reparteixen desigualment la contribució ó la exigeixen á un ciutadá en desproporció als seus habers, l'agraviat ó agraviats tindrán expedit lo dret pera acudir al poder judicial, ja en demanda civil, ja criminal, segons procedesquia.

Art. 104. Com á órgano intermitj de comunicació entre'ls Municipis y l'Estat regional y pe'ls efectes previnguts en los articles 58 y 59 y los administratius y judicials que las lleys prescriguin, hi haurá la comarca ó circunscripció.

Art. 105. La lley determinará l'extensió y límits d'aquestas comarcas, procurant restablir las antiguas catalanas, y atenent pera formarlas á las condicions geográficas, á la comunitat de interessos y afinitats históricas dels Mu-

nicipis qu'hagin de constituirlas y previa consulta d'aquéstos.

Títol XI
Del Exército Regional

Art. 106. L'exército regional se divideix en permanent y de reserva.

Lo permanent, cual organisació determinará la lley, se compondrá sols de voluntaris.

La reserva la compondrán tots los ciutadans de Catalunya de 21 á 40 anys, quedant en absolut abolidas las redencions y las substitucions.

Art. 107. La 1.ª reserva composta de tots los ciutadans de 21 á 26 anys; la 2.ª de tots los de 26 á 30, y la 3.ª dels de 30 á 40, deurán acudir al menys una vegada l'any á exercicis militars.

Art. 108. Lo Gobern regional nomenará los jefes y oficials aixís de la forsa pública permanent, com de las reservas, ab arreglo á lo que determini la lley d'organisació del exército.

Art. 109. Las reservas tindrán depositadas las armas necessarias en los cuartels y parks del Gobern regional, y sols podrán armarse per un decret d'aquest y movilisarse per una lley.

Títol XII
De la reforma de la Constitució

Art. 110. Las Corts podrán acordar la reforma de la present Constitució, senyalant al efecte l'article ó articles qu'hagin de alterarse.

Art. 111. Acordada la reforma's cridará al poble catalá pera que per sufragi universal directe de tots los electors

compresos en l'article 23, voti en plebiscit si vol ó no la reforma.

Art. 112. Si lo resultat del plebiscit es afirmatiu's convocarán novas Corts pera dintre de tres mesos á fi de que portin á cap la reforma.

Art. 113. Executada la reforma se sometrá de nou á la aprobació popular per lo mateix medi del plebiscit, y si d'aquest resulta aceptada quedará vigent la reforma constitucional.

Barcelona, 2 Maig de 1883

President: Francesch Suñer y Capdevila (major). – *Vicepresidents*: Joseph María Vallés y Ribot. – Albert Camps. – *Diputats*: Rafel Campdepadrós. – Joan Campabadal. – Frederich Castells. – Carlos Fernández Castroverde. – Pere Closas. – Tomás Coma Daura. – Francesch Corbella. – Feliu Crespí. – Valentí Cornet. – Remí Cortés. – Ignaci Dublé. – Joan Estany. – Miquel Ferrer y Garcés. – Francesch Xavier Flaquer. – Pau Font Beso. – Joan Germain Amat. – Wenceslao Gigó. – Miquel Guansé y Puig. – Joaquim Gurri. – Marcelino Jubany. – Joseph Jubert Cortada. – Eugeni Litrán. – Cristofol Litrán. – Baldomero Lostau. – Ramon Lostau. – Anton Marcías. – Francesch Malet. – Joan Matas Hortal. – Llucià Navarro. – Joseph Petit Perelló. – Joan Puig y Llagostera. – Ramón Puig y Llagosterra. – Joseph Pujol y Bech. – Agustí Rabassa y Sagués. – Pere Ramos Donjó. – Ramon Riera. – Joan Ristol. – Joseph Roig y Minguet. – Carlos Saornil. – Pere Simon. – Enrich Solozábal. – Francesch Suñer y Capdevila (menor). – Florenci Tomás. – Joan Tutau. – Evaristo Ullastres. – Genís Vidal Roura. – Joseph Vidal Campanería. – Miquel Vilá. –

Miquel Vilalta. – Joseph Viñas Grau. – Joaquim Viñas Pagés. – Pere Viñas Renom. – Francesch Viñas Briera. – *Secretaris*; Baldomero Pujadas. – Camilo Castells. – Joan Bombau Fiol. – Alfret Bethancourt.

del Manifest del Consell elegit pe'l Congrés Regional que discutí y votá l'anterior Constitució catalana:

« Lo primer Congrés Regional de Catalunya ha posat fí digna y felisment á sas tascas. A n'aquest Consell, per ell nombrat pera la suprema representació y direcció del partit republicá federal de la regió catalana, competeix procurar la prompta y eficás realisació dels acorts d'exia memorable Assamblea, fent tot lo possible pera que produheixin pera la llibertat y la ptaria en dia no llunyá los saludables resultats que son sempre d'esperar d'actes polítichs inspirats, no per vils egoismes de partit, sino per l'amor qu'infundeixen á tota conciencia honrada, la veritat y la justicia, consumats no en mitj del soroll d'ardentas passionadas lluytas, sino en mitj de la mes serena y reflexiva calma, y dirigits, no tant á precipitar la total ruina de lo que cada dia se desmorona baix lo pes de son propi descrédit, com á amontonar y trevallar cuidadosament los materials ab que ha d'aixecarse la nova obra en lo dia de demá; que de poch serveix destruir sens edificar, y es veritat inconcusa que la ciencia y la experiencia políticas corroboran cada dia, que sols alló que's cambia queda pera sempre destruhit.

Cuatre fets capitals y transcendentalíssims ha portat á cap lo Congrés Regional; l'establiment de las novas bases de reorganisació del partit á Catalunya; la reconstitució de aquest

antich Principat, feta ab lo concurs lliure y esponati de las entitats que'l compsan, com revindicació de sa unitat sellada per la naturalesa y per la historia; la fixació de las condicions baix las cuals la regió catalana celebraria lo Pacte federal ab las demés regions espanyoles ó ibéricas; y la discussió y aprobació del projecte de Códich polítich fonamental pera regirse y gobernarse l'Estat de Catalunya dintre de la Federació Espanyola.

* * *

Ab lo segon, al mateix temps que s'ha iniciat una obra de verdadera reparació, recontruhint la patria catalana, retallada y dividida per lo centralisme, s'han vençut las dificultats mes graves que en lo dia de demá haurian pogut oposarse á la unió y compactibilitat de que necessitaran segurament Catalunya y altras regions d'Espanya, aixís pera lo tránsit del unitarisme á la federació, com pera organisar y establir fermament dintre de la mateixa sas novas institucions.

Lo Consell Regional, en aquest punt, ha de detenirse sols siga un instant pera pagar un tribut de merescuda gratitut al ptariotisme que regná en lo Congrés cuan aquest adoptá la importatn resolució qu'ens ocupa. Ella entranyava la desaparició de las cuatre actuals provincias en que Catalunya's divideix, y per consegüent la desaparició de entitats que per artificals que sigan, contan llarchs anys d'existencia, gracias á lo que s'han creat á la seva sombra molts interesssos, y á pesar de tot aixó, la resolució's prengué per unanimitat y sens oposició ni protesta de cap mena. ¡Mostra elocuent de que los federals catalans, atents sols á lo que ensemps erigeixen los interessos generals de la democracia y de la federació y lo bé de Catalunya, saben cuan d'aquest y d'aquells

se tracta, prescindir per complet de tot exclusivisme local ó comarcal!

Ab la determinació de las facultats que Catalunya, en us de sa sobiranía, delegaría á la Federació ó conjunt dels Estats espnayols ó ibérichs, s'ha donat forma concreta y tangible al Pacte sobre'l cual aspirem á reconstituhir la nació espanyola, y s'ha demostrat, en primer lloch, com dintre del nostre sistema pot dotarse al Estat Federal de tots los atributs propis y necessaris pera que la vida de la nació se desplegui ampla y lliurement, sens necessitat d'absorbir ni escursar en lo més mínim cap dels elements de la vida regional, demostrant en segon lloch, que lluny de voler rómprer los llassos que uneixen Catalunya al resto de Espanya, sols preteném afluixarlos, ó en altres termes, que únicament aspirém á substituhir las pesadas cadenas ab que l'unitarisme té aferradas al centre las provincias espanyolas, ab los fraternals vincles de la Federació republícana.

Finalment, ab lo projecte de Constitució aprobat per lo Congrés, havém desenrotllat á la vista del país nostres principis, patentisant de quina manera desde las esferas del poder los aplicaríam á la realitat del gobern. Nostra Constitució proba ab evidencia com per la virtut de nostras ideyas cab agermanar la autoritat ab la llibertat; com una gran democracia ab totas sas expansions no dificulta lo foncionament de un gobern regular ab tots sos atributs; com los príncipis de conservació y de progrés s'armonisan dintre de las institucions federals, sense temor á que lo primer provoqui reaccions insensatas, ni lo segon arrastri la societat á violentas sacudidas; com totas la ideyas progressivas poden concebirse, formularse, difundirse y realisarse per medi de pacíficas evolucions; y com, en fí, los principis que lo federalisme sustenta, al mateix temps que arrencan de las últimas conclusions de la

ciencia y responen á las necessitats dels moderns temps, son los que están més en armonía per privilegi ben raro. ab las tradicions de nostra gloriosa historia; y aixís en nostre Pacte fonamental han pogut transmétrersi y combinarsi, formant un sol feix que despedeixi clara y radiant llum, algunas de las mes puras espurnas d antiguas insitutucions políticas de la terra catalana y los raigs més brillants de la moderna democracia.

* * *

Cumplint gratíssim deber acabem lo present manifest, dirigint un fraternal saludo á totas y á cada una de las antiguas regions espanyolas. Catalunya vol pera totas lo que per ella desitja ab ardent anhel: véurerlas aviat emancipadas de la odiosa tutala que pesa sobre d'ellas; que delaradas totas *sui juris*, gosin de iguals drets y cumpleixin uns mateixos debers; que cap d'ellas tracti d'exercir sobre las altras repugnants preeminencias cubrint ab un sol color los diferents y hermosos matissos que las regions ostentan en las diversas manifestacions de son modo de ser, matissos cual conjunt es sols y únicament lo que pot dirse ab veritat espanyol; que totas y cada una, aixís lliures de travas com d'extranyas influencias, creixin y se desenrotllin segons sa especial índole y géni, donant aixís á la vida nacional tota la rica vairetat de que es susceptible una gran nació que, com Espanya, es un conjunt de nacionalitats. Catalunya vol sa autonomía, pero no's donaría per satisfeta, sens véurer que d'ella disfrutan igualment totas las regions que s'extenen desde lo Pirineu al Atlántich y desde'l Cantábric mar fins al que banya sas hermosas platjas y recorda son poder y civilisadoras empresas. Catalunya, que no oblida ni pot oblidar que visqué federada ab Aragó, Valen-

cia y Mallorca; que ab asturs cántabros, lusitans, galos, castellans, aragonesos, vascs y navarros lluytá contra'ls moros en Calatañazor, en las Navas, en lo Salado y en la vega de Granada, pera obtenir la reconquista de Espanya; coutra los francesos en Bailén y Talavera per la independencia patria; y que ab tots eixos pobles germans ha sofert per la llibertat llarchs martiris, vol viurer federalment unida ab totas las regions peninsulars y respirar ab ellas los purs ayres de la Democracia y la República.

Barcelona, 17 de Maig de 1883. – Lo President, Josep María Vallés y Ribot. – Vocals: Francesch Suñer y Capdevila (major). – Miquel Ferrer y Garcés. – Baldomer Lostau. – Albert Camps. – Joan Matas Hortal. – Joseph Roig Minguet. – Pere Closas. – Miquel Guansé y Puig.

Col·lecció Clàssics del Federalisme

Títols publicats

El Federalista
James Madison, Alexander Hamilton, John Jay
Estudi introductori de John Kincaid

Govern federal
Kenneth C. Wheare
Estudi introductori de Michael Burgess

Liberalisme polític i democràcies plurinacionals
Ferran Requejo, Miquel Caminal (eds.)

Discurs sobre la Constitució i el govern dels Estats Units, i altres textos
John C. Calhoun
Estudi introductori d'Alan Tarr

Federalisme i plurinacionalitat. Teoria i anàlisi de casos
Miquel Caminal, Ferran Requejo (eds.)

Les nacionalitats. Escrits i discursos sobre federalisme
Francesc Pi i Margall
Edició i estudi introductori de Ramón Máiz

Titols en preparació

Antologia de textos
Valentí Almirall

Exploració del federalisme, i altres textos
Daniel J. Elazar

9 788439 385912